

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAU

Volumul LII

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

2000

vol. LII

Centrul de Informare
și Documentare Economică
București, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Redactori: Adelina BIGICĂ, Ortansa CIUTACU,
Mircea FĂȚĂ, Dorina GHEORGHE, Paula NEACȘU,
Mihaela PINTICĂ, Aida SARCHIZIAN, Ovidiu SÎRBU

Culegere text: Mirela AGAPI, Carmen DIȚULESCU

Prezentare grafică, machetare și tehnoredactare: Luminița LOGIN, Nicolae LOGIN,
Mihaela PINTICĂ, Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice
"Costin C. Kirițescu". Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-218-3

Apărut 2017

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI
ECONOMICE "COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

2000
vol. LII

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR volumul LII

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 1-2/2000	1
<i>INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE ÎN ANUL 1999...</i>	<i>3</i>
I. ACTIVITATEA DE CERCETARE	8
II. CONTRACTE DE CERCETARE, COLABORĂRI, STUDII OPERATIVE, ASISTENTĂ DE SPECIALITATE	12
III. MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE ÎN STRĂINĂTATE	13
IV. MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE ORGANIZATE ÎN ȚARĂ.....	14
V. DEPLASĂRI ÎN STRĂINĂTATE.....	15
VI. ACTIVITATEA PUBLICISTICĂ	16
VII. ACTIVITATEA PUBLICISTICĂ PRIN INTERMEDIUL CIDE.....	17
VIII. LUCRĂRI REPREZENTATIVE PENTRU ACTIVITATEA ÎNCE ÎN 1999.....	18
IX. DIFICULTĂȚI ÎNTÂMPINATE, CU IMPACT ASUPRA REZULTATELOR PROFESIONALE.....	19
ANEXE	20
 STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 3-4/2000	 107
<i>PIAȚA FUNCIARĂ ÎN ROMÂNIA – FORMARE ȘI FUNCȚIONALITATE.....</i>	<i>109</i>
1. CONȚINUTUL ȘI PRINCIPALELE CARACTERISTICI	113
1.1. Precizări noționale	113

1.2. Funcțiile pieței funciare	113
1.3. Caracteristici principale.....	114
1.4. Îmbinarea mecanismelor pieței libere cu intervenția statului pe piața funciară.....	115
2. TRANSFERUL COMPLET DE PROPRIETATE PRIN VÂNZAREA-CUMPĂRAREA DE TEREN	117
2.1. Cadrul general - condiții și acțiuni.....	117
2.2. Avantaje și pericole.....	120
2.3. Prețul de piață, reglator al pieței pământului și "barometru" al prosperității sau declinului agriculturii.....	121
2.4. Evaluarea bănească a pământului	127
2.5. Dimensiunea pieței de vânzare - cumpărare a pământului agricol.....	137
2.6. Dezvoltarea și consolidarea pieței de vânzare-cumpărare a pământului.....	140
3. TRANSFERUL LIMITAT DE PROPRIETATE ASUPRA PĂMÂNTULUI PRIN ARENDARE	144
3.1. Arendarea - principala formă de "marfalitate" a pământului	144
3.2. Cadrul legislativ al arendării.....	148
3.3. Arenda - conținut și modalități de calculare	151
3.4. Mecanisme de reglare a pieței funciare	156
BIBLIOGRAFIE	161
STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 5/2000	165
<i>MAX WEBER ȘI ESENȚA CAPITALISMULUI</i>	<i>167</i>
CUVÂNT ÎNAINTE (ASUPRA OBIECTULUI, ÎNTINDERII, METODOLOGIEI ȘI DIVIZIUNII ACESTEI LUCRĂRI)	171
SECȚIUNEA ÎNTÂI - FILOSOFIILE SOCIALE PROCAPITALISTE: UTILITARISM; EVOLUȚIONISM; DURKHEIMISM.....	176
SECȚIUNEA A DOUA - MESIANISMUL ANARHIC - O ABORDARE ANTIBURGHEZĂ.....	201

SECȚIUNEA A TREIA - DESPRE ESENȚA CAPITALISMULUI ABORDAREA LUMII BURGHEZE DIN PERSPECTIVA CONCEPȚIEI LUI MAX WEBER	212
BIBLIOGRAFIE	224
STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 6/2000	227
<i>OPORTUNITĂȚI ȘI RESTRICȚII ALE DEZVOLTĂRII INDUSTRIALE LA NIVEL REGIONAL ÎN ROMÂNIA.....</i>	<i>229</i>
1. DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ REGIONALĂ: TRADIȚII, OPORTUNITĂȚI ȘI CARACTERISTICI.....	233
2. DISPARITĂȚI SOCIOCULTURALE REGIONALE	244
3. POTENȚIALUL UMAN	251
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	259
ANEXE	260
STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 7/2000	277
<i>OFERTA DE FORȚĂ DE MUNCĂ. DIMENSIUNI, SURSE ȘI FACTORI DETERMINANȚI.....</i>	<i>279</i>
1. UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND STUDIUL OFERTEI DE MUNCĂ	283
2. OFERTA DE MUNCĂ, PRECIZĂRI TERMINOLOGICE ȘI CONCEPTUALE	285
3. DIMENSIUNILE OFERTEI DE FORȚĂ DE MUNCĂ.....	287
4. SURSELE ȘI FACTORII OFERTEI DE FORȚĂ DE MUNCĂ.....	290
4.1. Dimensiunea populației	291
4.2. Distribuirea pe vârste a populației	295
4.3. Rata de participare a forței de muncă.....	298
4.4. Timpul de muncă	309
4.5. Calitatea forței de muncă.....	312

5. CONCLUZII	314
ANEXE	317
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	324
STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 8-9/2000	327
<i>PRODUCȚIA AGRICOLĂ A ROMÂNIEI SUB IMPACTUL TRANZIȚIEI ..</i>	<i>329</i>
1. PRODUCȚIA AGRICOLĂ ȘI EFICIENȚA MACROECONOMICĂ A AGRICULTURII	333
1.1. Evoluția producției agricole și implicațiile acesteia asupra industriei alimentare, consumului alimentar al populației și comerțului exterior.....	333
1.2. Eficiența macroeconomică a agriculturii	342
2. FORMAREA SURSELOR INVESTITIONALE DE DEZVOLTARE A EXPLOATAȚIILOR AGRICOLE.....	352
2.1. Îmbunătățirea activității de producție - sursă de bază pentru dezvoltarea agriculturii	354
2.2. Rolul schimbului produselor, al pieței, în realizarea surselor de dezvoltare	358
2.3. Dezvoltarea activității extraagricole. Alternative pentru agricultura cu timp parțial	363
2.4. Surse atrase rambursabile.....	369
2.5. Surse atrase nerambursabile.....	373
3. PROMOVAREA FACTORILOR CALITATIVI - OBIECTIV PRIORITAR AL DEZVOLTĂRII AGRICULTURII	379
3.1. Cunoașterea - resursă inepuizabilă a dezvoltării economiilor avansate	379
3.2. Management și cultură managerială.....	381
3.3. Înnoirea aparatului tehnic - de maximă urgență	382
3.4. Promovarea tehnologiile avansate - indispensabile agriculturii performante	384
BIBLIOGRAFIE	391

STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 10-11-12/2000	393
<i>PROCESE ȘI TENDINȚE ÎN SFERA OCUPĂRII ȘI ȘOMAJULUI</i>	
• ANALIZE COMPARATIVE	395
1. REMARCE PRELIMINARE	399
2. EVOLUȚIILE OCUPĂRII ȘI ȘOMAJULUI ÎN ROMÂNIA. CORELAȚII ȘI SEMNIFICAȚII ALE ACESTORA ÎN CONDIȚIILE TRANZIȚIEI LA ECONOMIA DE PIAȚĂ	400
3. PROCESE ȘI TENDINȚE ÎN SFERA OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ. COMPARAȚII INTERNAȚIONALE	403
3.1. Ocuparea globală	403
3.2. Ocuparea pe sexe	405
3.3. Ocuparea pe sectoare de activitate	406
3.4. Ocuparea după statut	415
3.5. Ocuparea cu timp parțial.....	420
3.6. Durata muncii.....	424
3.7. Ocuparea urbană informată a forței de muncă	432
4. PROCESE ȘI TENDINȚE ÎN SFERA ȘOMAJULUI. COMPARAȚII INTERNAȚIONALE	435
4.1. Evoluția șomajului.....	435
4.2. Șomajul pe sexe	438
4.3. Șomajul tânăr.....	438
4.4. Șomajul de lungă durată.....	446
4.5. Șomajul educațional	448
CONCLUZII ȘI PROPUNERI	451
ANEXE	456
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	484
INDEX DE AUTORI	485

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 1-2/2000**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE**

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE CERCETĂRI ECONOMICE
ÎN ANUL 1999**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

I. ACTIVITATEA DE CERCETARE	8
II. CONTRACTE DE CERCETARE, COLABORĂRI, STUDII OPERATIVE, ASISTENTĂ DE SPECIALITATE	12
III. MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE ÎN STRĂINĂTATE	13
IV. MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE ORGANIZATE ÎN ȚARĂ.....	14
V. DEPLASĂRI ÎN STRĂINĂTATE.....	15
VI. ACTIVITATEA PUBLICISTICĂ	16
VII. ACTIVITATEA PUBLICISTICĂ PRIN INTERMEDIUL CIDE.....	17
VIII. LUCRĂRI REPREZENTATIVE PENTRU ACTIVITATEA INCE ÎN 1999.....	18
IX. DIFICULTĂȚI ÎNTÂMPINATE, CU IMPACT ASUPRA REZULTATELOR PROFESIONALE.....	19
ANEXE	20

În anul 1999 activitatea institutelor s-a axat pe următoarele direcții principale:

- a. demararea și desfășurarea activității de cercetare științifică la proiectele cuprinse în programele aprobate de Academia Română;
- b. pregătirea pentru publicare, pe baza sugestiilor și hotărârilor comisiilor științifice, a unor studii elaborate în 1998 și 1999;
- c. elaborarea unor lucrări angajate în afara planului de cercetare;
- d. valorificarea rezultatelor cercetărilor, prin organizarea și participarea cu comunicări la manifestări științifice în țară și străinătate, și prin publicare;
- e. elaborarea proiectului planului de cercetare pe anul 2000 și fundamentarea bugetului pe programe.

În cele ce urmează, sunt prezentate principalele direcții și rezultate ale activității desfășurate în institute în anul 1999.

I. ACTIVITATEA DE CERCETARE

În anul 1999 a avut loc un eveniment deosebit în viața INCE: crearea Centrului Român de Economie Comparată și Consensuală inițiat și condus de dl. acad. Tudorel Postolache (aprobat în ședința Biroului Prezidiului Academiei Române din 7 iulie a.c). Principalul obiectiv al Centrului îl constituie programul "Evaluarea Stării Economiei Naționale" (ESEN), devenit program prioritar al Academiei Române.

La realizarea programului au concurat, în afara colectivului Centrului Român de Economie Comparată și Consensuală, laureați Nobel pentru economie, cercetători din celelalte institute din structura INCE, din Institutul de Cercetări Juridice și Sociologie (din cadrul secției de specialitate), din alte institute ale Academiei Române, din cadrul filialelor Academiei, precum și alți reputați specialiști și experți din țară și străinătate.

Dintre cele 70 de teme realizate în cadrul programului ESEN, în 1999, 37 au fost elaborate de către cercetători din cadrul INCE (anexa nr. 1a).

Activitatea de cercetare științifică a INCE și institutelor componente, se încadrează în prevederile prioritare ale cercetării economice în perioada 1996-2000, aprobate de secția de specialitate și incluse în planul Academiei Române. Ea este axată preponderent pe problematica reformei în România, în perspectiva integrării în Uniunea Europeană. Tematica de cercetare a fost structurată pe nouă programe care cuprind 38 de proiecte cu 97 de teme (anexa nr. 1a), cea mai mare parte dintre acestea fiind analizate și aprobate în ședințele consiliilor științifice ale unităților componente ale INCE, ținute până la data de 5 decembrie. Având în vedere fazele în care se găseau la acea dată restul temelor prevăzute a fi avizate până la finele anului, putem considera că serviciile de cercetare incluse în program au fost îndeplinite.

În consiliile științifice ale institutelor din cadrul INCE au fost formulate propuneri de evidențiere a unor lucrări, pe criteriile aportului de originalitate și ale elementelor calitative de analiză. (anexa nr. 7).

Aceste programe de cercetare au abordat subiecte de interes teoretic și practic major pentru perioada actuală de dezvoltare a României și constituie o preocupare de prim-plan a institutului.

1. **Tranziția la economia de piață**, program care a cuprins 8 proiecte de cercetare cu 18 teme, repartizate pe institute astfel:

- IEN - 3 proiecte cu 3 teme;
- IEA - 3 proiecte cu 7 teme;
- IPE - 1 proiect cu 1 temă;
- ICFM "Victor Slăvescu" - 1 proiect cu 6 teme.

Temele abordează o gamă largă de probleme, de mare actualitate și importanță pentru economia națională, cum ar fi:

- efectele macroeconomice ale privatizării;
- corelația dintre dezvoltarea economică și nivelul de trai;
- guvernarea corporativă în economia românească;
- restructurarea sectorului agroalimentar și dezvoltarea rurală;
- dezvoltarea rurală integrată în condițiile economiei de piață;
- probleme financiar-monetare și ale integrării internaționale a țării noastre;
- scenarii prospective macroeconomice;
- modificări în structura consumului final al populației;
- perspective ale politicilor sociale în condițiile integrării europene.

2. Reforma și restructurarea în perspectiva integrării europene, program cu 5 proiecte și 19 teme.

Problematika abordată este în concordanță cu solicitările conducerii Academiei Române referitoare la contribuția pe care cercetarea economică trebuie să o aibă în plan teoretic și practic, la cunoașterea specificului tranziției în România, a fenomenelor economice și sociale, pentru a oferi o fundamentare a orientărilor și deciziilor vizând deopotrivă reforma, în complexitatea ei, și satisfacerea exigențelor procesului de integrare pe baza convergenței și compatibilității în domeniile legislative, ale mecanismelor economico-financiare, ale parteneriatului instituțional etc. Proiectele și temele cuprinse în acest program abordează o gamă largă de subiecte. Între ele amintim pe cele referitoare la:

- cerințele și posibilitățile adaptării economiei românești la structurile europene;
- evoluția conjuncturii economice în țările central și est-europene și a procesului de integrare în UE;
- tendințe în politicile comerciale ale diferitelor țări și grupe de țări. Sugestii pentru o politică promoțională și dinamică a exporturilor României în perspectiva integrării României în UE;
- strategii și politici de producție în domeniul industriei, la nivel național și internațional; sugestii pentru o nouă politică industrială și tehnologică a României în vederea integrării în UE;
- implicații structurale în domeniul extractiv, energetic și de prelucrare primară în perspectiva integrării României în structurile economice ale UE;
- integrarea IMM-urilor din România în economia europeană;
- modalități de adaptare a infrastructurii transporturilor la cerințele dezvoltării economice și ale integrării în perspectivă a României în UE;

- procesul de ajustare structurală a agriculturii în conexiune cu evoluția economiei naționale și a agriculturii din țările europene;
- restructurarea sectorului agroalimentar din România;
- structura circuitelor monetar-financiare internaționale și capacitatea de integrare a României în spațiul economic internațional;
- reforma sistemului de protecție socială din România din perspectiva integrării europene.

3. Integrarea economică a României și a Republicii Moldova.

Programul a cuprins un proiect cu 3 teme privind evoluția comerțului exterior al Republicii Moldova în perspectiva integrării economice cu România, precum și un număr important de comunicări științifice prezentate la simpozionul de la Târgoviște.

4. Dezvoltarea durabilă. Programul cuprinde 3 proiecte de cercetare și 3 teme, vizând:

- dimensiunea economică a mediului din perspectiva dezvoltării durabile și a integrării în UE;
- restructurarea industriei prelucrătoare potrivit conceptului de dezvoltare durabilă. Strategii pentru eficiență și reindustrializare;
- dezvoltarea economică regională.

5. Dezvoltarea umană și calitatea vieții. Acest program cu 5 proiecte și 21 de teme de cercetare acoperă o gamă largă de subiecte din sfera dezvoltării umane, a calității vieții, a politicilor sociale și a standardului de viață al populației din România, în perioada de tranziție. Studiile urmăresc, în principal, să ofere o diagnoză a nivelului de trai și a calității vieții pentru diferite categorii sau segmente ale populației, evaluări ale unor programe și politici sociale, elemente de fundamentare din perspectiva socială a strategiei de aliniere la standardele europene.

6. Impactul științei și cercetării asupra creșterii economice și competitivității. Programul este constituit din 2 proiecte de cercetare, și anume:

- restructurarea sistemelor de ocupare a forței de muncă, din perspectiva globalizării și internaționalizării piețelor;
- impactul asocierii și preaderării României la UE asupra inovativității firmelor românești.

7. Modelarea economiei naționale. Programul este structurat pe 1 proiect cu 7 teme de cercetare și continuă o cercetare cu rezultate deosebite obținute în anii anteriori. El a avut ca principal obiectiv dezvoltarea macromodelului economiei naționale în direcția perfecționării metodologice, precum și utilizarea acestuia în analiza unor scenarii de evoluție pe termen scurt - mediu a unor fenomene sau segmente din economie.

8. Valorificarea gândirii economice contemporane.

Programul a fost structurat pe trei direcții principale:

- valorificarea gândirii economice românești - prin publicarea unor volume din operele lui Gh. Zane, N. Georgescu-Roegen și Ion Ghica;
- laureații Nobel pentru economie și limbajul economic național - cercetări de epistemologie românească - prin pregătire pentru tipar a seriei "Laureații Nobel pentru economie", 1969-1999;
- valorificarea rezultatelor cercetării economice academice din instituțiile INCE - prin publicarea periodică a seriilor de "Probleme economice", "Studii și cercetări economice", "Analele INCE" și "Romanian Economic Research Observer".

9. Programe specifice institutelor. În această categorie sunt incluse un număr important de proiecte de cercetare (anexa nr. 1b) menite să abordeze alte aspecte economice și sociale de interes pentru cercetarea economică fundamentală, confruntată cu o problemă inedită: abordarea unor aspecte speciale ale teoriei economice, relațiilor economice internaționale în anumite zone ale lumii, estimarea unor indicatori economici pe perioade istorice lungi, fenomene, procese, comportamente demografice și consecințele lor, sistemul informațional și dezvoltarea bazei de date pentru cercetarea economiei.

II. CONTRACTE DE CERCETARE, COLABORĂRI, STUDII OPERATIVE, ASISTENȚĂ DE SPECIALITATE

O parte importantă a efortului depus în cadrul colectivelor de cercetare din institutelor componente ale INCE a fost direcționată spre rezolvarea unor solicitări venite de la organisme internaționale sau naționale, fapt ce a dus și la atragerea unor surse suplimentare de finanțare a cercetării științifice economico-sociale. În acest scop au fost desfășurate activități diverse în cadrul unor granturi, contracte sau colaborări încheiate cu beneficiari din interiorul sau din afara țării (anexa nr. 2).

Un loc deosebit l-a ocupat colaborarea cu PNUD, care pentru al treilea an consecutiv a încredințat INCE sarcina de a elabora "Raportul dezvoltării umane - România 1999", publicat în cadrul Editurii Expert. În anul 1999, acest raport a realizat o sinteză a rapoartelor din anii anteriori, insistând asupra rolului statului și al societății civile, în procesul de realizare a reformei în România.

Între organismele internaționale cu care au existat colaborări importante pentru redactarea în comun a unor publicații care vizau și situația socio-economică din România, se numără: UNICEF (colaboratori români: ICCV, IEN), ONU (ICCV), UE (ICCV, IEI) European Training Foundation National Observatory (IEN), OECD (IEA), FAO-SEUR Budapesta (IEA), Ambasada Regală a Olandei (IEA), Banca Mondială (IPE, ICCV), World Institute for Development Economics Research (ICCV), INTERNET Securities (IPE) ș.a.

Si în anul 1999 s-au desfășurat o serie de granturi PHARE-ACE (IPE) și contracte CEMATT (IPE).

De asemenea, un număr important de lucrări, contracte și granturi au fost finanțate de Președinția României, Guvernul României, ANSTI, Academia Română, Banca Comercială Română, Primăria Capitalei, Observatorul Național Român, Uzinexport, Universitatea "C. Brâncoveanu", MAA-BM, SNGN, Romgaz-SA Mediaș, CNAR - Direcția Apelor Buzău, MLPAT, Universitatea București, Centrul de Cercetare a Mediului și Efectuare a Studiilor de Impact, MMPS, PD, ISE și MEN, ONPP și FNPR, Consiliile Jud.Maramureș și Prahova, Centrul de Sănătate SANTANA ș.a.

III. MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE ÎN STRĂINĂTATE

În anul 1999 cercetătorii din cadrul institutelor aparținând INCE au participat la 67 de manifestări științifice (anexa nr. 3) în străinătate (congrese, conferințe, workshop-uri, sesiuni de comunicări științifice, schimburi interacademice, granturi, școli de vară, seminarii internaționale, mese rotunde, cursuri de pregătire, stagii de documentare etc).

În cadrul acestor manifestări, s-au elaborat lucrări în comun cu unele organisme internaționale, s-au prezentat comunicări științifice, s-au desfășurat stagii de pregătire etc.

IV. MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE ORGANIZATE ÎN ȚARĂ

De-a lungul anului 1999, numeroși cercetători din cadrul institutelor aparținând INCE au participat cu comunicări științifice la un număr de 130 de manifestări științifice organizate în țară.

De o participare deosebit de consistentă s-a bucurat simpozionul științific organizat la Târgoviște de către INCE, împreună cu ASE Chișinău și INCEF Chișinău, precum și alte manifestări (anexa nr. 4).

V. DEPLASĂRI ÎN STRĂINĂTATE

Cu toate că în anul 1999 nu s-au acordat fonduri financiare semnificative, s-au efectuat numeroase deplasări în străinătate, în Anglia, Germania, Belgia, Israel, Franța, Bulgaria, Grecia, Austria, SUA, Polonia, Maroc, Suedia, Ungaria, Moldova, Slovenia, la care au participat 53 de cercetători științifici. Deplasările s-au concretizat în creșterea calității activității de cercetare, precum și prin amplificarea legăturilor INCE cu organisme din străinătate, în cadrul unor variate forme de participare (workshop-uri, schimburi interacademice, manifestări științifice internaționale, burse etc).

VI. ACTIVITATEA PUBLICISTICĂ

Ca urmare a eforturilor susținute întreprinse de cercetătorii din cadrul institutului, în 1999 s-au înregistrat 9 lucrări publicate în străinătate și 72 de lucrări publicate în țară. De asemenea, s-au publicat un număr de 39 de articole în reviste de specialitate din străinătate și 235 în reviste românești (anexa nr. 5). În acest fel s-au făcut cunoscute rezultatele cercetărilor efectuate, iar prin analizele, soluțiile și propunerile prezentate se poate afirma că INCE, și în acest an și-a adus o contribuție atât pentru afirmarea României în lume, prin studiile publicate în străinătate, cât și la clarificarea și rezolvarea unor probleme dificile din economia românească, prin lucrările editoriale și articolele publicate în țară.

VII. ACTIVITATEA PUBLICISTICĂ PRIN INTERMEDIUL CIDE

Pe lângă activitatea publicistică realizată în țară și străinătate, prin intermediul CIDE s-a continuat editarea de publicații primare de informare și documentare economică pentru valorificarea rezultatelor cercetării științifice desfășurate în institutele componente ale INCE (anexa nr. 7). Astfel, au apărut:

- 47 de numere ale săptămânalului "Probleme economice";
- 12 numere din buletinul lunar "Studii și cercetări economice";
- 12 numere din publicația destinată schimburilor cu străinătatea, în limbile engleză și franceză - "Romanian Economic Research Observer"/"L'Observateur de la Recherche Economique Roumaine";
- 6 numere din "Analele Institutului Național de Cercetări Economice";
- a apărut volumul documentar -, "Integrarea europeană - un proiect deschis", consacrat contribuției INCE la elaborarea Strategiei Naționale de Pregătire a Aderării României la Comunitatea Europeană. Coordonatorul documentarului este directorul CIDE, la realizarea sa fiind antrenat un colectiv larg de specialiști din cadrul Centrului.

Este pregătit pentru publicare, aflându-se în fază de elaborare a listei de termeni-cheie pentru indexarea coordonată a informațiilor cuprinse în lucrare, volumul „Explozia soluțiilor”, în care sunt prezentate peste 12.000 de lucrări de cercetare și studii elaborate în cadrul INCE, precum și titlurile tuturor materialelor publicate de CIDE în perioada ianuarie 1990 - decembrie 1999.

VIII. LUCRĂRI REPREZENTATIVE PENTRU ACTIVITATEA INCE ÎN 1999

În 1999 activitatea INCE s-a desfășurat în condiții destul de dificile atât din punct de vedere financiar, cât și al resurselor umane. Cu toate acestea trebuie să remarcăm că s-au obținut rezultate deosebite, fapt demonstrat și prin cele prezentate anterior (anexa nr. 7).

IX. DIFICULTĂȚI ÎNTÂMPINATE, CU IMPACT ASUPRA REZULTATELOR PROFESIONALE

Alocarea unui buget insuficient (sub nivelul celui din 1998) pentru cheltuieli de personal a impus încetarea activității a 63 de cercetători (42 cu normă întreagă și 22 cu $\frac{1}{4}$ normă). Persoanele respective atinseseră limita minimă de pensionare, cumula în INCE, dar aveau baza în alte instituții, sau au solicitat transferul.

De subliniat că printre aceștia se aflau cercetători de înalt nivel profesional, conducători de doctorat, șefi de sectoare și coordonatori de teme, ceea ce se va răsfrânge asupra rezultatelor de ansamblu.

Lipsa resurselor bugetare nu a permis aplicarea prevederilor Legii nr. 154/1998 privind evaluarea individuală a personalului de cercetare, decât parțial și abia la finele anului.

Au fost complet insuficiente resursele alocate pentru deplasări și fond nescriptic, ceea ce a îngreunat realizarea unor proiecte de cercetare bazate pe anchete de teren. Participarea cercetătorilor INCE la cele mai multe dintre manifestările științifice din țară și străinătate este suportată de către fiecare cercetător sau din surse extrabugetare.

În 1999 INCE a dispus de cel mai redus buget pentru cheltuieli materiale, acestea trebuind a fi acoperite în proporție de peste 2/3 din surse extrabugetare, forțându-se astfel limitele prevăzute de Legea nr.70/1994.

Cheltuielile de capital alocate prin buget au fost pur simbolice, astfel că peste 80% din parcul de calculatoare al INCE provine din realizarea unor contracte cu terții, din donații sau granturi.

Condițiile de salarizare și de lucru (implicit lipsa unor fonduri pentru abonamente la publicațiile de specialitate) creează un fenomen cronic de instabilitate a personalului, agravat puternic în ultimii ani. În prezent INCE, în ciuda faptului că este tot mai frecvent solicitat la realizarea unor strategii de interes național, nu mai are decât jumătate din efectivul de cercetători, prevăzut și finanțat prin Decretul lege și Hotărârea de Guvern de organizare și funcționare din 1990.

*

* *

ANEXE

Anexa nr. 1a Evaluarea stării economiei naționale Proiect prioritar al Academiei Române

Cuprinde 70 teme, din care 37 realizate de cercetători din INCE

Nr. crt.	Tema	Autor	Institutul
1.	Evaluarea stării economiei mondiale	Lawrence R. Klein, laureat Nobel pentru economie	CRECC
2.	Evaluarea stării economiei naționale - un proiect deschis	acad. Tudorel Postolache	CRECC
3.	Privire de ansamblu: Paradoxul economiei românești - cum să depășim "cercul vicios" al deficitului de performanță	acad. Tudorel Postolache	CRECC
4.	Evaluarea comportamentului actual și a tendințelor pe termen scurt ale economiei românești (cu privire specială la problemele cadrului instituțional al proprietății)	acad. Emilian Dobrescu	INCE
5.	Instituții, drepturi de proprietate, privatizare și post-privatizare	prof. dr. Aurel Iancu	CRECC
6.	Investiții de capital. Crearea proprietății și dezvoltarea economiei reale:	prof. dr. Aurel Iancu	CRECC
7.	Evoluția structurii de proprietate în 10 ani de tranziție la economia de piață în România	prof.univ.dr. Constantin Ionete	INCE
8.	Evaluări patrimoniale pentru reconstituirea dreptului de proprietate și/sau plata despăgubirilor pentru bunurile expropriate sub regimul comunist	prof.univ.dr. Gheorghe Zaman	IEN
9.	Serviciile financiare: eficiență, transparență și securitate în efortul de redresare a economiei românești - învățăminte ale tranziției în context mondial, pentru modernizarea economiei naționale; crearea și dezvoltarea proprietății private	prof. dr. Gheorghe Dolgu	CRECC
10.	Teoria economică a drepturilor de proprietate, cu privire specială asupra distincției între "proprietatea transferată" și "proprietatea creată". Implicațiile economice ale privatizării	prof. dr. Sorica Sava	CRECC
11.	Cu privire la performanțele economice în procesul de stabilizare a țărilor în tranziție și schimbările structural-instituționale, vizând schimbarea formei dominante de proprietate în economie	dr. Luoana Dulgheru	CRECC

Nr. crt.	Tema	Autor	Institutul
12.	Un model general privind cauzele perene ale "handicapurilor economice", cu privire specială asupra raportului avuție-putere. Propuneri pe termen imediat, scurt, mediu, lung pentru dezvoltarea economiei în România	prof. dr. Paul Fudulu	CRECC
13.	România între liberalizare și protecționism	prof. dr. Aurel Iancu	CRECC
14.	Promovarea unui comerț exterior românesc competitiv și durabil	dr. Octavian Botez	IEI
15.	Politici naționale și schimburi internaționale bazate pe avantajul comparativ, specializare și cooperare, cu privire specială asupra restructurării și specializării în producție	Mihail Dimitriu	IFCMP
16.	Un nou cadru conceptual de analiză comparată și măsurare a sistemelor economice, cu aplicație la comensurarea influenței comerțului exterior asupra economiei naționale	dr. Aurelian Dochia	CERCC
17.	Competitivitatea producției industriale și perspectivele integrării industriei românești în structurile UE	prof. dr. Corneliu Russu dr. Nicoleta Hornianschi	IEI
18.	Condiția actuală a industriei românești. Coordonate ale procesului de ajustări structurale	dr. Nicoleta Hornianschi	IEI
19.	Restructurarea sectorului energetic și a industriilor de prelucrare primară - condiție a eliminării deficitului de performanță al industriei românești	conf. dr. Viorica Răducanu dr. Marius Bulearcă	IEI
20.	Industria prelucrătoare românească, 1990-1998: diagnostic structural; opțiuni de politici industriale	dr. Constantin Ciupagea dr. Cornelia Scutaru-Ungureanu	IEM IPE
21.	Inflație, venituri, șomaj. Între curba Phillips și curba Laffer	dr. Cornelia Scutaru-Ungureanu	IPE
22.	Sinteză a metodelor utilizate de măsurare economică a raportului inflație-șomaj	dr. Cornelia Scutaru-Ungureanu	IPE
23.	Dimensiunea serviciilor în contextul dezvoltării economiilor contemporane	dr. Agnes Ghibuțiu	IEM
24.	Serii statistice pe termen lung, mediu și scurt: serii statistice 1990-1999	dr. Nicușor Ruiiu	CRECC
25.	Restructurare reactivă, activă și profundă. Măsurare comparativă a gradului de concentrare a economiei pe un eșantion de 6000 de întreprinderi românești	dr. Nicușor Ruiiu	CRECC
26.	Factori de determinare a investițiilor străine directe în România, cu privire specială la UE	Marian Rădulescu	IPE
27.	Un câmp economic cu doi poli: un "cerc vicios" și un "cerc virtuos" -două modele	dr. Iulia Igescu	CRECC

Nr. crt.	Tema	Autor	Institutul
	teoretice ținând o posibilă ieșire din cercul vicios, prin reglarea cadrului instituțional al economiei		
28.	Bilanțul economiei de tranziție în România în perioada 1990 - 1999. Evaluări și perspective pe termen scurt și mediu-lung	prof. dr. Gheorghe Zaman	IEN
29.	Piața muncii în tranziție	prof. dr. Gheorghe Zaman dr. Steliana Pert	IEN
30.	Teoria ciclurilor endogene și tranziția est-europeană. "Stresul" și relația inflație-șomaj în sistemele economice tranziționale. Conceptul de "funcție a stresului" în economie, sub impactul diverselor tipuri de politici economice aplicate. Impactul tranziției în sfera proprietății	dr. Lucian Liviu Albu	IPE
31.	Reglarea prin prețuri în condițiile tranziției la o economie de dependență (economia servitutii)	prof. dr. Gheorghe Manolescu	IFCMP
32.	Evaluări economico-statistice comparate pe fundalul seriilor lungi (secolele XIX - XX). Schiță a evoluției proprietății în România	prof. dr. Victor Axenciuc	IEN
33.	Cadrul social general al dezvoltării economice	prof. dr. Cătălin Zamfir	ICCV
34.	Contribuții ale cercetării științifice academice la prefigurarea teoretico-metodologică a tranziției la economia de piață a României	Valeriu Ioan-Franc	CIDE
35.	Gândirea economică românească în ultimul deceniu al secolului XX	Valeriu Ioan-Franc	CIDE
36.	Privire specială asupra soluțiilor teoretice și practice oferite societății de către institutele și centrele de științe economice din rețeaua Academiei Române (inclusiv granturii și tezele de doctorat susținute în institute). Prezentare de ansamblu	dr. Mircea Ciumara Valeriu Ioan-Franc	INCE CIDE
37.	Intrând în secolul XXI: disparități și confluente economice, cu privire specială la raportul economie reală - economie nominală, economie națională - economie mondială	prof. dr. Mugur Isărescu dr. Constantin Ciupagea	IEM
38.	Serii statistice pe termen lung, mediu și scurt: serii economico-statistice comparate pe fundalul seriilor lungi (1849-1989)	prof. dr. Victor Axenciuc	IEN
	Raportul anual al Grupului de reflecție ESEN către Adunarea Generală a Academiei Române	acad. Tudorel Postolache	CRECC

**Anexa nr. 1b - Teme realizate în cadrul
Programelor de cercetare**

Nr. crt.	Programul	Tema	Coordonator și membri
Institutul de Economie Națională			
1.	Problematika tranziției la economia de piață	Efecte macroeconomice ale restructurării și privatizării în România în perioada de tranziție	Gheorghe Zaman, Grigore Vâlceanu Popescu Florentina Georgeta Niță
		Corelația dintre dezvoltarea economică, nivelul de trai și dezvoltarea umană	Maria Molnar, Maria Poenaru, Constantin Grigorescu, Marcela Irimie, Constanta Petcu
		Gubernarea corporativă în economia românească. Factori, mecanisme, efecte.	Ioan Bratu Marcela Naneș Delia Cojocar Sorina Jurist
2.	Economia dezvoltării sistemului național ino-național	Restructurarea sistemelor de ocupare a forței de muncă din perspectiva globalizării și internaționalizării piețelor.	Steliana Perț Valentina Vasile Florin Pavelescu Constantin Ciutacu, Luminița Chivu
		Impactul asocierii și preaderării României la UE asupra inovativității firmelor românești	Steliana Sandu Anca Dachin Raluca Pop, Ana Maria Stăncescu
3.	Dimensiunea economică a mediului din perspectiva dezvoltării durabile și a integrării României în UE	Elaborarea unui sistem integrat de indicatori ai creșterii economice durabile și ai stării mediului, pe factori, domenii de activitate	Camelia Cămășoiu Simona Popescu Simona Maria Sorin Dinu Rusu Adina
4.	Reforma și restructurarea în perspectiva integrării europene	Cerințe și posibilități ale adaptării economiei românești la structurile europene	Gheorghe Dobre, Nicușor Ruiu, Mariana Malinschi, Ovidiu Harbădă
5.	Evoluția principalilor indicatori în economia României în perioada 1900-2000	Economia României în context european	Gheorghe Dobre, Adrian Platon
		Economia României 1900 - 2000 - serii statistice comentate	Victor Axenciuc Cornel Sârbu
Institutul de Economie Mondială			
1.	Stadiul actual al reformei economice în țările din centrul și estul Europei și al	Evaluarea și analiza comparativă în anii 1999-2000 și perspectivele procesului de transformare sistemică în țările Europei Centrale și de Est. Evoluția conjuncturii	Gabriel Munteanu Ana Bal Daniela Liușnea (coord.)

Nr. crt.	Programul	Tema	Coordonator și membri
	procesului de integrare a acestora în UE. Tendințe în evoluția conjuncturii economice în aceste țări	economice în aceste țări a. Slovenia-conjunctura economică și stadiul procesului de reformă b. Reforma economico - socială în Republica Cehă c. Țările est-europene în 1998 și perspective d. Conjunctura economică a țărilor din Europa Centrală și de Est în 1999 și perspectivele acestora Evaluarea și perspectivele procesului de transformare sistemică din țările spațiului ex-sovietic. Evoluția conjuncturii economice în aceste țări: Noile state independente din spațiul fostei Uniuni Sovietice (lucrare semestrială)	Lucia Pușcoi Alina Dumitrescu Sector "Țări est-europene" Gabriel Munteanu L. Mezei Alina Dumitrescu, M. Bratu Daniela Liușnea (coord.)
2.	Integrarea economică a României și a Republicii Moldova	Perspective privind dezvoltarea comerțului și a cooperării între România și Republica Moldova. Comerțul agricol al României sub impactul acordului de asociere la UE Rolul pieței de capital în funcționarea economiei. Sinteze comunicate la simpozionul de la Târgoviște	Marcel Moldoveanu V. Câmpănu Marin Frâncu
3.	Fenomene majore și tendințe pe termen scurt, mediu și lung în economia mondială în perioada 2000 - 2020	Tendințe și perspective în evoluția conjuncturii pe piețele internaționale de mărfuri (produse siderurgice; metale neferoase, metale prețioase; produse ale industriei petroliere și chimice; produse ale agroalimentare)-lucrări trimestriale Tendințe și perspective în evoluția conjuncturii în țările dezvoltate cu economie de piață; Evoluția conjuncturii economice a țărilor OCDE (lucrări semestriale) Tendințe și perspective în evoluția conjuncturii economice în R.P.Chineză și Vietnam (lucrări semestriale) Tendințe și perspective în evoluția conjuncturii în țările în curs de dezvoltare	Șefii sectoarelor "Materii prime", "Petrol-chimie", "Produse agroalimentare și bunuri de consum" Sectorul "Țări dezvoltate" Daniela Liușnea Marin Frâncu (coord/autor) Ioana Feier Mirela Simion Andreea Coarfă (autori) Virginia Câmpănu (coord./autor)
		Evoluția și perspective în procesul de armonizare a agriculturii și a politicii comerciale a României cu politicile UE Noi coordonate ale procesului de integrare și cooperare la scara spațiilor geoeconomice strategice. Globalizarea și	M. Moldoveanu (coord.) Oana Mocanu Șt. Trifănescu Ctin. Ciupagea

Nr. crt.	Programul	Tema	Coordonator și membri
		regionalizarea în noua arhitectură economică mondială Proгноza economiei mondiale și conjunctura economică a diferitelor regiuni Rapoarte privind situația și perspectivele principalelor produse agricole din România (grâu, porumb, carne, produse lactate, zahăr, produse oleaginoase și uleiuri, vin, fructe, legume)	
4.	Factori determinanți ai avantajului comparativ al României în comerțul internațional și reînegrarea eficientă și dinamică a țării noastre în fluxurile internaționale de schimb cu mărfuri și servicii	Investiții străine directe și transformarea economică în țările din estul Europei Analiza indicatorilor de competitivitate a României în raport cu statele UE. Competitivitatea internă și externă, specializarea producției și a exporturilor românești. Direcțiile posibile pentru o viitoare strategie industrială Utilizarea modelelor economico-matematice ale României în analiza situației actuale a competitivității externe a României Modelul econometric al agriculturii românești Serviciile și integrarea României în structurile economice europene și mondiale	Anda Mazilu (autor) Ctin. Ciupagea (coord.) Ana Voicu (coord.) M. Unguru (coord.) Agnes Ghibuțiu (autor/coord.)
5.	Evoluții recente în politicile comerciale ale diferitelor țări și grupe de țări și impactul lor asupra comerțului exterior al României, în perspectiva integrării în UE	Deschiderea economiei țărilor în curs de dezvoltare față de UE Factori de influență recenți în comerțul internațional cu produse chimice și impactul lor asupra comerțului românesc în domeniu	M.Frâncu (coord.) M. Simion I. Feier C. Ciobanu (coord.) L Bălțatu V. Galuzinski
6.	Strategii de restructurare în domeniul industriei la nivel național și internațional; recomandări pentru o nouă politică industrială a României, în vederea integrării în UE	Alinierea lucrărilor de infrastructură la standardele UE Perspective, orientări și necesități pentru statele periferice ale UE. Infrastructura și serviciile rutiere de mărfuri în țările membre ale UE: evoluții, integrare, perspective Schimbări previzibile în structura raportului de forțe între țările OPEC și ne-OPEC în producția și comerțul mondial cu țitei și impactul asupra României. Strategii și politici de restructurare a producției și comercializării în domeniul construcției de mașini pe plan internațional. a. Strategii de producție și comercializare în domeniul fabricației de	Rodica Negescu Emilia Puianu Mariana Papatulică (coord.) Petre Prisecaru Victoria Diaconescu Maria Cartas (coord.) Maria Cartas (autor) Maria Cartas (coord.) Ion Enache (autor)

Nr. crt.	Programul	Tema	Coordonator și membri
		aparatură și instrumente medicale pe plan mondial. Tendințe majore pe principalele piețe; SUA și UE b .Strategii și politici de restructurare a producției și comercializării componentelor auto pe plan internațional	
		c. Strategii manageriale ale întreprinderilor din industria constructoare de mașini pe plan internațional Restructurarea industriei extractive pe plan mondial. Studii de caz pe principalele mărfuri și zone de interes pentru economia românească Restructurarea industriei miniere în UE și pe plan mondial. Industria minieră românească în perspectiva aderării la UE Studiul tendințelor privind aprovizionarea cu materii prime metalurgice pe plan mondial. Strategii în aprovizionarea industriei românești Evoluții pe piața internațională a materiilor prime siderurgice și implicații asupra aprovizionării industriei românești în perspectiva aderării la UE	Maria Cartas (coord.) E. Stănculescu (autor) O. Rădulescu P. (coord.) C. Bumbac Colectiv sector: "Materii prime" O. Rădulescu, (coord.) A.Dragomirescu D. Stere, C. Bumbac
7.	Costurile și avantajele aderării României la UE	1. Implicațiile monedei unice euro asupra UE și relațiile economico-financiare internaționale. 2. Lărgirea UE către est prin prisma Tratatului de la Amsterdam și a documentelor comisiei UE, "Agenda 2000" concept, condiții, criterii, evaluări și șansele de aderare a țărilor candidate 3. Orientări în politica agricolă a României în perspectiva aderării la UE	E. Andreescu (coord.) Cornel Albu (coord.) Cornelia Păunescu (coord.)
Institutul de Economia Industriei			
1.	Utilizarea eficientă a resurselor naturale în industrie și politici de protecție a factorilor de mediu	Evaluarea capitalului natural -teorii și metode. Modelele aplicabile în România pentru resurse minerale și forestiere	Viorica Răducanu (coord.) Mihai Sabin Muscalu Marius Bulearcă Marina Bădileanu Cristian Sima Cornelia Neagu Cristina Tudor-Soare Mihaela Constantinescu (membri)

Nr. crt.	Programul	Tema	Coordonator și membri
2.	Dezvoltarea industrială durabilă a României în perspectiva integrării europene	Coordonate specifice ale dezvoltării durabile	Nicoleta Hornianschi (coord.) Rodica Miroiu Radu Popescu Octavian Botez Teodor Popescu Mihaela Șerbănescu Gheorghe Manea (membri)
3.	Mutații previzibile în structura industrială a României în perspectiva integrării europene	Criterii de performanță create de mediul economic european pentru structura industrială a României	Olga Mihăescu
4.	Dezvoltarea industrială a României la nivel regional intern	Coordonate ale politicii de dezvoltare industrială la nivel regional	Corneliu Russu (coord.) Nicoleta Hornianschi
			Octavian Botez Gheorghe Manea Daniel Fistung Dana Antonescu Nicoleta Odae (membri)
5.	Consolidarea mecanismelor concurențiale pe piețele bunurilor și serviciilor industriale în perspectiva aderării la UE	Restructurarea serviciilor publice industriale în vederea creării piețelor concurențiale	Vasile Dan (coord.) Ruxandra Isaic Maniu Mihai Stoica Cristina Leca-Dinu Mihai Sabin Muscaiu (membri)
6.	Creșterea forței economice a întreprinderilor mici și mijlocii și integrarea acestora în sistemul economic european	Complementaritatea întreprinderilor mici și mijlocii cu marea industrie	Daniel Mărguș (coord.) Gabriela Gica Crosu Mariana Vania Alina Ghiță Elena Moise Anca Petrovici Lucica Crăciun (membri)
7.	Evaluarea disciplinei financiare într-o economie în tranziție	Politici de macrostabilizare și efectele lor asupra disciplinei financiare în economia românească	Lucica Croitoru (coord.) Eladia Prandea
Institutul de Economie Agrară			
1.	Restructurarea sectorului agroalimentar în România	Restructurarea sectorului agroalimentar în România	Filon Toderoiu

Nr. crt.	Programul	Tema	Coordonator și membri
2.	Dezvoltare rurală integrată	Dezvoltarea rurală integrată -formarea clasei mijlocii în agricultură	Violeta Florian
		Modelele instituționale pentru dezvoltarea rurală în Europa Centrală și de Est	Violeta Florian
3.	Restructurarea fermelor în Centrul și Estul Europei	Restructurarea fermelor în Centrul și Estul Europei	Dinu Gavrilesco
4.	Intervenționismul în procesul de ajustare a exploatațiilor/în-treprinderilor agricole, în consolidarea proprietății private	Intervenționismul în procesul de ajustare a exploatațiilor /întreprinderilor agricole, în consolidarea proprietății private Metodologie și modele de gestiune a exploatațiilor Evaluări doctrinare Evaluarea resurselor în vederea modelării politicilor de dezvoltare	Ioan Davidovici Camelia Toma Viorica Gavrilă Luca Lucian Minodora Moldovan
Institutul de Prognoză Economică			
1	Tranziția la economia de piață	Dezvoltarea rurală integrată în condițiile economiei de piață	A. Găburici, M. Comșa, C. Brânzei
2	Restructurarea unor zone industriale în condițiile economiei de piață, potrivit cerințelor dezvoltării regionale durabile	Restructurarea economiei industriale în condițiile economiei de piață, potrivit cerințelor dezvoltării regionale durabile	G. Frent I. Dumitrescu C. Păuna M. Cîșiaru V. Rîmboacă
	Modelarea economiei naționale și prognoza economică	Utilizarea structurilor de tip rețea în modelarea macroeconomică	R. Șerbulescu (coord.) A.Sumedrea C.Brânzei
		Modele dinamice pentru estimarea evoluției stresului în sistemele economice	L.L. Albu (coord.) A.Sumedrea
			A.Ghiță C.Popa V.Constantinescu G. Costa A-M Cenușe (membri) C. Scutaru (coord.)
		Impactul politicilor monetare și valutare asupra inflației. Un model econometric de previziune pe termen scurt	E.Pelinescu I.Florescu A.Ghiță M.Camara
		Estimări previzionale pe termen mediu ale economiei românești Model pentru fundamentarea unor alternative privind evoluția pe termen mediu a principalilor factori de producție și a eficienței utilizării acestora Scenarii prospective macroeconomice pe termen mediu și lung. Proiecții în	C. Scutaru (coord.) D.Jula M. Dogaru M. Comșa (coord.) I.Desmireanu M.Dogaru M.Regep M.Cămara

Nr. crt.	Programul	Tema	Coordonator și membri
		structurile regionale Alternative privind posibilitățile de creștere a consumului final al populației și de modificări previzibile în structura acestora	D. Jula (coord.) I. Desmireanu D.Ailenei M. Rădulescu M.Mocanu Iordan M. (coord.) V.Calmuschi M.Mocanu G.Enache
Institutul de Cercetări Financiare și Monetare "Victor Slavescu"			
1	Premise și probleme financiar-monetare ale actualei etape de tranziție a României și ale integrării internaționale a țării noastre	Influența procesului de pregătire pentru integrarea în Uniunea Economică și Monetară și echilibrul financiar în România	Gheorghe Manolescu (coord.) Floarea Iordache Elena Pădulean Elena Moșneanu Georgiana Chițiga Gheorghe Ghigeanu
		Aplicații ale metodei chartiste a ecarturilor în previziunea evoluției cursului de schimb al leului	Liviu Andrei (coord.) Predescu Gheorghe Camelia Stănescu Manuela-Daniela Petre (membri)
		Managementul financiar al resurselor umane în procesul de tranziție și în contextul integrării României în UE	Liviu Cosmin (coord.) Mihail Dimitriu Sârbea Adriana Diaconescu Daniela Costache Costin Gheorghiu (membri)
		Reforma administrațiilor publice locale, în perspectiva integrării în UE	Cristina Cioponea (coord.) Gheorghe Manolescu Delia Nedu Laurențiu Bucur Mădălina Mușat Irina Petre
		Strategii de prețuri și venituri în contextul piețelor financiare integrate	Silviu Ionașcu (coord.) Ștefan Răgălie Ștefan Chilom Lavinia Gâlcă Dorin Voican Florin Bălășescu Oprea Vasiliu

Nr. crt.	Programul	Tema	Coordonator și membri
		Aspecte practice în procesul formării pieței de capital din România	Victor Stoica (coord) Carmen Corduneanu
Institutul de Cercetare a Calității Vieții			
1.	Calitatea vieții	Diagnoza anuală a calității vieții	Ioan Mărginean (coord) Ana Bălașa Iuliana Precupețu Carmen Mureanu Mihai Dumitru Ion Voinea Elena Fecioru Lăcrămioara Voinea Mona Simu Florina Nicolau Cristina Tudor Narcisa Țambrea (membri)
		Baza de date cu indicatorii calității vieții	Ioan Mărginean (coord) Narcisa Țambrea Nicoară Mariana Adrian Dușa Manuela Stănculescu Ion Voinea
			Mitica Lazăr Lucian Pop Valerica Căprioară Claudiu Tufiș Răzvan Rughiniș Iuliana Precupețu Carmen Mureanu (membri)
		Stiluri de viață și șomaj	Laureana Urse (coord) Prisăcaru Corneliu Adriana Romaș Sandu Felix (membri)
2.	Politici sociale	Societatea românească la început de mileniu: probleme, riscuri, strategii de dezvoltare socială Diagnoza problemelor sociale ale populației de romi din România	Cătălin Zamfir (coord.) Bogdan Voicu Adrian Nicolae Dan, Mihai Surdu, Lucian Pop, Cosima Rughiniș, Iuliana Botezan Gheorghiu Mihai Călin Ecaterina (membri) Cătălin Zamfir (coord)

Nr. crt.	Programul	Tema	Coordonator și membri
			Sorin Cace, Dana Sima Costin, Daniela Irimia, Mircea Stănescu,
		Percepția problemelor sociale și programe de intervenție din România, 1990-2000 Analiza veniturilor și cheltuielilor bugetului general consolidat în anii 1990 - 1997; influența asupra nivelului de trai în România, comparații cu țările din centrul și estul Europei. Introducerea impozitului pe veniturile globale. Evaluarea efectelor descentralizării politicii de protecție socială	Surdu Cristina Tudor, Monica Șerban, Iliea Ionescu, Ana Bleahu, Simona Preda (membri) Adrian Nicolae (coord) Dan Mălina Voicu Monica Șerban Ileana Ionescu Claudiu Tufiș Bogdan Voicu Luana Pop (membri) Mitica Lazăr (coord) Valerica Căprioară Ilie Rodica (membri) Georgeta Ghebrea
3.	Standardul de viață din România	Modelele de consum ale celor mai săraci români, în perioada de tranziție la economia de piață	Mariana Stanciu (coord) Mihaela Teodorescu Eugenia Glomnicu, Stela Andrei Ctin Murgilă, Nicolae Mărginean (membri)
		Probleme de viață ale populației de vârstă a treia din România Venituri și politica veniturilor în România Costurile sociale în evoluția României spre economia modernă de piață și integrarea europeană	Gheorghe Barbu (coord.) Corneliu Prisăcaru, Adina Mihăilescu Mircea Dumitrana Adriana Romaș (membri) Simona Ilie (coord.) Manuela Stănculescu Mihaela Teodorescu (membri) Adina Mihăilescu (coord.) Gheorghe Barbu Vasilica Țică (membri)
4.	Dezvoltarea umană	Societatea civilă și dezvoltare umană	Ana Bălașa

Nr. crt.	Programul	Tema	Coordonator și membri
		Respectarea drepturilor sociale. Mentalități și percepții la nivelul populației României	(coord.) Petru Pânzaru Eugenia Glomnicu Sandu Felix (membri) Maria Moldoveanu (coord.) Narcisa Fornea Dan Ctin Rădulescu, Ion Voinea Lăcrămioara Voinea
			Luminița Ionescu, Viorica Rotaru (membri)
5.		Evaluarea activităților instituțiilor publice, 1999 - 2000. În 1999: accesibilitatea și permitivitatea sistemului de învățământ	Andrei Novak
6.	Dezvoltarea comunitară și regională	Politici de dezvoltare comunitară și regională Gospodăria țărănească. Sugestii pentru transformarea ei din exploatare de subzistență în exploatare comercială Impactul socioeconomic al unor fenomene naturale cu caracter distructiv asupra calității vieții populației din mediul rural din României Valori și atitudini în relațiile etnice din România	Cătălin Zamfir(coord.) Ana Bălașa Maria Igna Cristina Ion Dana Nițulescu Minerva Ocolisan, Lucian Pop Cosima Rughiniș (membri) Gheorghe Socol (coord.) Mihaela Răduț Gheorghe Rotaru (membri) Dumitru Chiriac (coord.) Mălina Voicu Cristina Humă Gheorghe Rotaru Maria Moldoveanu (membri) Manuela Stănculescu Gârlan Mictat, Rotaru Viorica
Centrul de Cercetări Demografice "Viadimir Trebici"			
1.	Probleme fundamentale ale demografiei românești	Mortalitatea populației României în perioada 1966-1998. Cauze și implicații demografice, economice, sociale și ecologice	V.Ghețău (coord.) M. Simion, N. V. Mihailă A.M. Zamfirescu, E.C. Bradatan

Nr. crt.	Programul	Tema	Coordonator și membri
			(membri)
2,	Probleme fundamentale ale demografiei românești	Fertilitatea diferențială în România - anul 1999	I. Berevoescu
3,	Probleme fundamentale ale demografiei românești	Tendențe demografice recente. Între conjunctură și trend secular. Cazul nupțialități	A. Lăzăroi
Centrul de Informare și Documentare Economică			
1.	Valorificarea gândirii economice românești	Gh. Zane - Bibliografia istorică românească, tom II - Viața economică N. Georgescu-Roegen, opere complete, vol. IV, cartea 1 și 2, Economie analitică Ion Ghica - Scrieri economice, antume, postume, vol. I și II	Valeriu Ioan-Franc (coord) Aida Sarchizian Victor Preda Nicolae Login Mircea Fătă, Maria Poenaru Valeriu Ioan-Franc (coord) Aida Sarchizian Victor Preda Nicolae Login Mircea Fătă Anca Codirlă Mihaela Burugă Valeriu Ioan-Franc (coord) Aida Sarchizian Ortansa Ciutacu Mihaela Burugă Rodica Davidovici Maria Poenaru
2.	Laureații Nobel pentru economie și limbajul economic național -cercetări de epistemologie economică	Seria "Laureații Nobel pentru economie", 1969-1999, vol. 1, 11, 20, 21,27, 35 și 43	Valeriu Ioan-Franc (coord) Aida Sarchizian Mircea Fătă Luminița Login Nicolae Login Mihaela Burugă Anca Codirlă Adelina Bigică
3.	Valorificarea rezultatelor cercetării economice academice din instituțiile INCE	Probleme economice, 47 apariții Studii și cercetări economice, 12 apariții Analele INCE, 6 apariții Romanian Economic Research Observe, 12 apariții	Valeriu Ioan-Franc (coord) Aida Sarchizian Victor Preda Luminița Login Nicolae Login

Nr. crt.	Programul	Tema	Coordonator și membri
			Andrea Petrescu Anca Codirlă Adelina Bigică Mircea Fâță Luminița Dogaru Rodica Davidovici Paula Neacșu Ortansa Ciutacu Dorina Gheorghe Ovidiu Sârbu Gabriela Lupchian, Flavia Fueru, Teodora Zorilă, Romanița Gâdinceanu Marianne Simon

**Anexa nr. 2 - Lucrări elaborate în afara
Programelor de cercetare**

Nr. crt	Titlul lucrării	Tipul (grant, contract, solicitat autorități)	Beneficiar	Coordonator și colectiv
Institutul Național de Cercetări Economice				
1.	Raportul național al dezvoltării umane - România -1999	Contract	PNUD	C-tin Ionete, INCE Ghe. Zaman, IEN Maria Molnar, IEN Șt. Mihai, INCE Maria Poenaru, IEN Valeriu Ioan-Franc, CIDE Ana Bălașa, ICCV Em. Dobresu, IEN C-tin Grigorescu, IEN Maricela Irimie, IEN Dorin Jula, IPE Grigore Vâlceanu, IEN Lucian Pop, ICCV Steliana Perț, IEN
2.	Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă	Câmp de lucru HG 305/94 Proiect PNUD ROM 015/97	Guvernul României PNUD	C-tin Ionete, INCE Ghe. Zaman, IEN Vasile Ghețău, CCD Camelia Cămășoiu, IEN Steliana Perț, IEN
3.	Evoluția structurii de proprietate în 10 ani de	Solicitare autorități	Câmp de lucru pe	C-tin Ionete, INCE

Nr. crt	Titlul lucrării	Tipul (grant, contract, solicitat autorități)	Beneficiar	Coordonator și colectiv
	tranziție la economia de piață în România		problemele proprietății Președinție	
4.	Human Security Report in România-1999	Solicitare PNUD	PNUD	Ștefan Mihai, INCE (coord.) Ioan Mărginean, ICCV, Mariana Stanciu, ICCV (autori)
5.	Human Security Report in South-East Europe -1999	Solicitare PNUD	Sinteză zonală	Ștefan Mihai, INCE, Ioan Mărginean, ICCV Mariana Stanciu, ICCV
6.	Integrarea europeană. Probleme economice și sociale ale României	CD-ROM, Coordonator general: Universitatea Nancy Coordonator pentru România: Academia Română [acad. Eugen Simion)	Universitatea Nancy, Universități europene	Aurel Iancu, INCE Constantin Ciupagea, IEM, Steliana Perț, IEN, Gheorghe Zaman, IEN, Cătălin Zamfir, ICCV
Institutul de Economie Națională				
1.	Revista Română de Economie	Revista Institutului -1999	IEN, CIDE	Gheorghe Zaman, Constantin Ciutacu Grigore Vâlceanu
2.	Abordări metodologice ale evaluării patrimoniului naționalizat abuziv în perioada 1945 -1948	Solicitată de Grupul de Reflecție	Președinția României	Gheorghe Zaman
3.	Apariția societăților private și drepturile de societate	Solicitare Academia Română	Academia Română	Gheorghe Zaman
4.	Datoria publică externă a statului român, 1920-1938	Inițiativă proprie IEN	Lucrare publicată	Gheorghe Dobre
5.	Investițiile private străine în România interbelică	Inițiativă proprie IEN	Lucrare publicată	Adrian Platon
6.	The financing of R&D activity and diffusion of technological innovations in România	Contract INCO-COPERNI-CUS	ANSTI	Gheorghe Zaman Steliana Sandu

Nr. crt	Titlul lucrării	Tipul (grant, contract, solicitat autorități)	Beneficiar	Coordonator și colectiv
7.	Apariția societăților private și dreptul de societate	Solicitare Academia Română	Academia Română	Gheorghe Zaman
8.	Review of Sources and Systems of Information on Vocational Qualifications in Slovenia and România. Final Report)	Contract ETF/98/ADD/0029		Steliana Perț
9.	Tendințe sociale	Solicitare UNICEF și CNS	UNICEF, CNS	Maria Molnar
10.	Coșul de consum	Solicitare Comisia pentru indexare și CNS	Guvernul României, CNS	Maria Molnar Gheorghe Zaman Maria Poenaru Constantin Grigorescu
11.	Ecoglobalizarea și perspectivele economiei naționale	Contract ANSTI	ANSTI	Camelia Cămășoiu Simona Popescu Adina Rusu
12.	Evaluarea eficienței activității de C-D finanțată din surse publice	Contract ANSTI	ANSTI	Steliana Sandu Anca Dachin Maria Stănescu
13.	Impactul restructurării economice asupra sistemului de cercetare științifică din România. Efecte previzibile pe termen mediu și lung	Contract ANSTI	ANSTI	Constantin Ciutacu Gheorghe Zaman Grigore Vâlceanu Diana Preda
14.	Potențialul economic al pieței coridorului economic	Contract ANSTI	ANSTI	Constantin Ciutacu
15.	Identificarea și evaluarea decalajelor dintre România și alte țări europene. Situația actuală și evoluții posibile pe termen mediu și lung	Contract ANSTI	ANSTI	Grigore Vâlceanu Gheorghe Zaman Florentina Popescu Georgeta Niță
16.	Coordonate ale politicii de dezvoltare economică la nivel regional în condițiile	Contract ANSTI	ANSTI	Victor Platon Florin Pavelescu

Nr. crt	Titlul lucrării	Tipul (grant, contract, solicitat autorități)	Beneficiar	Coordonator și colectiv
	integrării României în structurile europene			
17.	Scenarii macro-economice ale dezvoltării României, din perspectiva globalizării economiei mondiale și a integrării în UE	Contract ANSTI	ANSTI	Steliana Perț Valentina Vasile Gheorghe Zaman Diana Preda
18.	Orientări strategice ale dezvoltării regionale în România	Grant ANSTI (în continuare din 1998)	ANSTI	Constantin Ciutacu Gheorghe Zaman Grigore Vâlceanu Valentina Vasile Diana Preda
19.	Ocuparea forței de muncă și competitivitatea	Grant ANSTI (în continuare din 1998)	ANSTI	Steliana Perț Diana Preda
20.	Restructurarea în România. Evidențe micro și macro-economice și obstacole la nivelul întreprinderilor	Grant ANSTI (în continuare din 1998)	ANSTI	Nicușor Ruiiu
21.	Studiu privind reabilitarea zonelor industriale destructurate din Municipiul București	Contract PriMaria Capitalei	PriMaria Capitalei	Constantin Ciutacu, Victor Platon Grigore Vâlceanu Ioan Bratu Marcela Nemeș Florin Pavelescu Diana Preda
22.	Perspectivă și tendințe în evoluția sectorială a economiei României pe termen scurt și mediu 2000 -2003	Contract Banca Comercială Română	BCR	Gheorghe Zaman Constantin Ciutacu Grigore Vâlceanu
23.	Sistemul de guvernare corporativă și managementul întreprinderii în contextul modificării structurii de proprietate	Grant, Academia Română	Academia Română	Ioan Bratu Marcela Naneș Ion Mihai
24.	Active measures for employment and development of human resources: vocational training for the	Solicitare: European Training Foundation, National	European Training Foundation, National Observatory	Steliana Perț Diana Preda

Nr. crt	Titlul lucrării	Tipul (grant, contract, solicitat autorități)	Beneficiar	Coordonator și colectiv
	unemployed in România	Observatory România	România	
25.	Istoria economiei naționale 1944 -1989	Volum editorial	Academia Română, AGER	acad. N.N. Constantinescu Gheorghe Zaman Constantin Ciutacu Constantin Grigorescu Steliana Perț Maria Poenaru Maria Molnar Marcela Irimie
26.	Evoluția indicatorilor macroeconomici în România	Contract	ANDR	Gheorghe Zaman
27.	Disparități economice interregionale în România. Disparități economice între România și UE	Contract	ANDR	Constantin Ciutacu
28.	Contextul economico-social al unor județe incluse în Programul RICOP	Contract	Observatorul Național Român	Constantin Ciutacu Steliana Perț Diana Preda
29.	Dezvoltarea resurselor umane în România	Solicitare autorități	Observatorul Național Român	Steliana Perț Florin Pavelescu Diana Preda
30.	Statistică comparativă	Contract	Haemus SA Grecia	Gheorghe Zaman, Constantin Ciutacu Grigore Vâlceanu Valentina Vasile
31.	Modele ale cererii și oferte agregate	Solicitare conducere IEN		Livia Chisăgiu
Institutul de Economie Mondială				
1	Tendințe ale pieței uraniului pe plan mondial. Aspecte privind piața internă	Contract		O. Rădulescu D. Stere C. Bumbac
2	Piața internațională a cuprului și a semifabricatelor din cupru și aliaje de cupru	Contract		O. Rădulescu Șt.Nicolae M. Preda
3	Politici de preîntâmpinare a crizelor financiare. Efectul de antrenare a crizei asia-	Comandă ferma	Uzinexport, Universitatea "C. Brâncoveanu"	M. Frâncu

Nr. crt	Titlul lucrării	Tipul (grant, contract, solicitat autorități)	Beneficiar	Coordonator și colectiv
	tice în restul lumii			
4	Criza financiară asiatică și efectele ei pe plan mondial	Comandă fermă	Uzinexport Universitatea "C.Brâncoveanu"	M.Frâncu
5	Turcia - evoluții recente și de perspectivă ale economiei și comerțului exterior	Comandă fermă	C.C.I.R. Uzinexport	C. Albu N. Taudor
6	Serviciile de afaceri și integrarea României în economia mondială	Comandă fermă	Universitatea "C. Brâncoveanu"	A.Ghibuțiu
7	Rolul investițiilor directe în restructurarea economică a țărilor în tranziție din centrul și estul Europei	Comandă fermă	Universitatea "C. Brâncoveanu"	A.Mazilu
8	Relația României cu economia mondială în contextul reformei și al procesului de preaderare la UE	Solicitare autorități	Guvernul României	Colectiv IEM
9	Studiul politicilor din domeniul C-D, aplicate în statele membre UE, precum și în alte state dezvoltate ale lumii	Proiect realizat în colaborare ANSTI-IEM		Colectiv IEM
10	Strategii și politici energetice în cadrul economiilor de piață și la nivel regional. Elementele unei strategii energetice pentru România	Contract	SNP	Sector "Petrochimie"
11	Aspecte ale piețelor și prețului gazului natural pe plan internațional. Perspective pe termen mediu și lung	Contract	SNP	Sector "Petrochimie"
12	Africa-documentar		INCE	I.Feier
13	Semnificația Acordului General privind Comerțul cu Servicii	Comandă fermă		A.Ghibuțiu

Nr. crt	Titlul lucrării	Tipul (grant, contract, solicitat autorități)	Beneficiar	Coordonator și colectiv
	(GATS) pentru comunitatea oamenilor de afaceri			
14	Evoluția structurală a economiei românești în perioada 1989-1998. Factori externi, fluxuri economice externe	Contract	Scient-Consult	C.Ciupagea (coord.)
15	Dimensiunea serviciilor în contextul dezvoltării economiilor contemporane (capitolul 20 din Raportul ESEN nr.1).			A.Ghibuțiu
16	Dezvoltarea cooperării între spațiile geoeconomice - Dunăre-M. Neagră și euro-mediterranean	Sinteză	Academia Română	Marcel Moldoveanu
17	Perspectivă privind relațiile de cooperare între România și Maghreb	Sinteză	INCE	Marcel Moldoveanu
18	România și ecuația relațiilor de cooperare la scară regională și globală	Sinteză	INCE	Marcel Moldoveanu
19	Piața internațională a zahărului		Patronatul din industria zahărului	I.M.Stoian
20	Conjunctura pieței mondiale a cărnii de pasăre		Ziarul "România Liberă"	L.Iordache G.Dragomirescu
21	Perspectivă pe termen mediu și lung ale producției și comerțului internațional de titei	Contract	SNP	Sector „Petrochimie"
22	Punct de vedere al IEM privind fundamentarea unor proiecte de investiții legate de posibila includere a României în Coridorul caspic	Solicitare autorități	Președinția României	P.Prisecaru M.Papatulică

Nr. crt	Titlul lucrării	Tipul (grant, contract, solicitat autorități)	Beneficiar	Coordonator și colectiv
Institutul de Economia Industriei				
1.	The legal and financial conditions influencing the diffusion of technological innovations and R-D strategies in Central and Eastern Europe	Proiect INCO-COPER-NICUS	Uniunea Europeană	Corneliu Russu
2.	Proiectarea sistemului de conducere al SNGN ROMGAZ S.A. Mediaș	Contract de cercetare	SNGN ROMGAZ S.A. Mediaș	Corneliu Russu Vasile Dan
3.	Dezvoltarea industrială ecologic - durabilă și poluarea apelor. Aspecte economice ale epurării apelor uzate	Contract de cercetare	ANSTI	Sabin Muscalu
4.	Posibilități de valorificare a nămolului sapropelic din lacul Fundata	Contract de cercetare	CNAR-Direcția apelor Buzău	Viorica Răducanu
5.	Analiza tarifului vamal de import al României, în perspectiva integrării în UE	Grant	Academia Română ANSTI	Octavian Gh. Botez
Institutul de Economie Agrară				
1.	Cererea agregată agroalimentară în România - măsurare și evaluări prospective	Grant	Academia Română	Filon Toderoiu Mihaela Costea Cecilia Alexandri Carmen Ștefănescu Gabriela Burghilea Mariana Grodea Daniela Giurcă
2.	Disfuncționalități majore în economia agroalimentară	Solicitare autorități	INCE	Dinu Gavrilăscu, Filon Toderoiu, Marioara Rusu, Mirela Rusali, Ioana Roman, Gabriela Burghilea
3.	Diagnoza spațiului rural în România în vederea elaborării Planului Național de Dezvoltare Agricolă și	Contract individual	MAA-BM	Filon Toderoiu, Marioara Rusu, Tincuța Iozu

Nr. crt	Titlul lucrării	Tipul (grant, contract, solicitat autorități)	Beneficiar	Coordonator și colectiv
	Rurală (SAPARD)			
4.	Studiu pilot pentru testarea și implementarea contabilității de gestiune în fermele familiale	Contract IEA și AGRIV Belgia	Fermele familiale din județele Constanța, Călărași, Gorj	J. Vertessen Camelia Toma Mariana Grodea Marioara Rusu Viorica Gavrilă
5.	Politici agricole: România. Perspective ale dezvoltării durabile ale sistemelor agricole în România	Contract individual	OECD	Luiza Toma
6.	Piața cerealelor în România Regimul tarifar în conformitate cu acordul ASAL	Contract	BM	Luiza Toma
7.	Propunere de proiect de cercetare și extensie -Organizarea Rețelei Naționale	Proiect supus spre aprobare în cadrul Schemei	IEA, ASDR "Virgil Madgearu", ANCA AGRIV	Camelia Toma Viorica Gavrilă
	de Informare Contabilă Agricolă privind veniturile și economia exploataților agricole comerciale din România (după modelul RICA-UE)	Competitive de Granturi -Banca Mondială		
8.	Pregătirea dosarului sectorial privind Rețeaua de Informare Contabilă Agricolă a UE și completarea listei A de screening	Solicitare autorități	MAA	Camelia Toma Viorica Gavrilă
9.	Implicațiile posibilității garantării creditelor cu bunuri mobile asupra finanțării agriculturii românești	Solicitare autorități	MAA	Anda Popescu
10.	Analiza noului proiect de lege privind cooperarea rurală și creditul agricol mutual propus de MAA	Solicitare autorități	MAA	Anda Popescu

Nr. crt	Titlul lucrării	Tipul (grant, contract, solicitat autorități)	Beneficiar	Coordonator și colectiv
11.	Programul olandez de cooperare cu țările din Europa Centrală și de Est	Ambasada Regală a Olandei	Ambasada Regală a Olandei	Anda Popescu
12.	Modelele instituționale ale dezvoltării rurale în țările CEEC	Contract FOA-SEUR	FOA-SEUR Budapesta	Violeta Florian Filon Toderoiu Marin Popescu Marioara Rusu Carmen Ștefănescu
13.	Modelele instituționale ale dezvoltării rurale în țările CEEC: Studiu de caz România	Contract FOA-SEUR	FOA-SEUR Budapesta	Violeta Florian Filon Toderoiu Marin Popescu Marioara Rusu Carmen Ștefănescu
14.	Legislația pământului și instituțiile legale aferente pentru sprijinirea dezvoltării piețelor funciare și re-structurarea fermelor în România	Contract FOA-SEUR	FOA-SEUR Budapesta	Violeta Florian Filon Toderoiu Marin Popescu Marioara Rusu Carmen Ștefănescu
Institutul de Prognoză Economică				
1	Sărăcia în România 1995-1998, Vol.I: Coordonate ale sărăciei. Dimensiuni și factori Cap. 1,2	Contract PNUD	PNUD Guvernul României	Albu L.-L. (coord.)
2	România 2000 - Country Report, Ch.: Sustainability of Public Debt and Budget Deficit	Contract Banca Mondială	Banca Mondială CEROPE	Albu L.-L. (coord.)
3	Chaos and order in transition: Ex-change policy and social costs (infla-tion-unemploy-ment)	Contract ACE-PHARE Programul MEETIV	ACE-PHARE	C. Scutaru (coord.)
4	Estimatori robuști în cazul ecuațiilor economice ale modelelor economiilor în tranziție	Grant AR	Academia Română	A.Ghiță (coord.)
5	Evoluții și politici monetare. Impactul	Grant ANSTI	ANSTI	C. Scutaru (coord.)

Nr. crt	Titlul lucrării	Tipul (grant, contract, solicitat autorități)	Beneficiar	Coordonator și colectiv
	utilizării instrumentelor bancare. Un model econo-metric de analiză și previziune pe termen scurt, faza a II-a (1999)-Modelarea econometrică a funcționării agregatelor monetare			
6	Corelația dintre cererea și oferta bunurilor de consum pentru populație în condițiile specifice ale tranziției, faza I (1999) - Studiu preliminar privind evoluția consumului populației în condițiile specifice ale tranziției	Grant ANSTI	ANSTI	M.Iordan (coord.)
7	Modele și strategii alternative în vederea macrostabilizării, relansării economice și integrării României în UE	Contract ANSTI	ANSTI	L.-L.Albu
	Tema 1 - Strategii alternative de stabilizare macro-economică Utilizarea modelului "DOBRESCU" în fundamentarea politicilor macro-economice Tema 2 - Politici regionale în perspectiva integrării României în UE			C.Scutaru D.Jula
8	Sinteza strategiilor industriale	Contract CEMATT	CEMATT	C. Scutaru
9	Barometrul economiei românești	Contract CEMATT	CEMATT	C.Scutaru
10	The "DOBRESCU"	Contract INTERNET	INTERNET Securities	C. Scutaru

Nr. crt	Titlul lucrării	Tipul (grant, contract, solicitat autorități)	Beneficiar	Coordonator și colectiv
	Macromodel of Romanian Transition Economy -Yearly and Monthly Forecast	Securities		
11	Short-Term Forecasting for Six Macroeconomic Indicators	Contract INTERNET Securities	INTERNET Securities	L.-L. Albu
12	Indicatorii statistici ai producției industriale	Contract INTERNET Securities	INTERNET Securities	M.Comșa
13	Piața financiară rurală în România	Contract INTERNET Securities	INTERNET Securities	A.Găburici
14	Elaborarea unui nou concept de dezvoltare a pieței financiare rurale	Contract PHARE	Universitatea Hohen-heim, Stuttgart - Germania	R.Șerbulescu
15	Proiectarea asistată pe calculator și implementarea sistemului managementului calității standardelor SREN ISO 9000, în sprijinul creșterii calității produselor realizate de SC Filatura Română de Bumbac SA	Contract PHARE	ANSTI	R.Șerbulescu A.Sumedrea
16	Optimizarea tehnologiilor de filare a fibrelor din bumbac	Contract PHARE	Filatura Română de Bumbac București	A. Sumedrea
17	Foreign Direct Investment in România	Bursă PHARE-Scholarship	ACE-PHARE	M.Rădulescu
18	Eliminarea barierelor administrative în calea investițiilor	Contract Banca Mondială -FIAT	Banca Mondială	V.Constantinescu (colab.)
Institutul de Cercetări Financiare și Monetare "Victor Slăvescu"				
1	Evaluarea stării economiei naționale. Raport 1999-- Reglarea prin prețuri în condițiile		Academia Română	acad.Tudorel Postolache

Nr. crt	Titlul lucrării	Tipul (grant, contract, solicitat autorități)	Beneficiar	Coordonator și colectiv
	tranziției la o economie de dependență (economia servituții) - Politici naționale și schimburi internaționale bazate pe avantajul comparativ, specializare și cooperare, cu privire specială asupra restructurării și specializării în producție			Gheorghe Manolescu Mihail Dimitriu
2	Comportamentul cursului de schimb al leului. Analiză și previziune	Grant	Academia Română	Liviu Andrei
3	Îmbunătățirea legislației în domeniul serviciilor publice	Solicitare autorități	DAPL, Guvernul României	Gheorghe Manolescu
4	Îmbunătățirea și extinderea infrastructurii. Reglementare și dereglementare	Solicitare autorități	DAPL, Guvernul României	Gheorghe Manolescu
Institutul de Cercetare a Calității Vieții				
1	Problema locuirii în România	Contract	MLPAT	Nicolae Adrian Dan
2	Societatea românească la început de mileniu: probleme, riscuri, strategii de dezvoltare socială	Contract	ANSTI	Cătălin Zamfir
3	Dimensiuni culturale și relații interetnice	Contract	ANSTI	Narcisa Fornea
4	Relații etnoculturale și inter-confesionale	Contract	ANSTI	Narcisa Fornea
5	Studiul zonelor defavorizate cultural	Contract	ANSTI	Narcisa Fornea
6	Democratizarea. Factori explicativi ai	Contract	ANSTI	Ioan Mărginean

Nr. crt	Titlul lucrării	Tipul (grant, contract, solicitat autorități)	Beneficiar	Coordonator și colectiv
	comportamentului public			
7	Impactul economic și social al unor fenomene naturale extreme asupra calității vieții în România	Contract	Centrul de Cercetare a Mediului și Efectuarea Studiilor de Impact și Universitatea București	Dumitru Chiriac
8	Women in Transition	Solicitată de ONU pentru Drepturile Omului	ONU	Cătălin Zamfir
9	Incomes distribution and social structure	Solicitată de World Institute for Development Economics Research	WIDER	Cătălin Zamfir L. Pop
10	Women in Transition	Solicitată de UNICEF, The MONEE Project	UNICEF	Cătălin Zamfir
12	Dezvoltare/sărăcie comunitară în zona metropolitană București	contract	Universitatea din București, Centrul de Cercetare a Mediului și Efectuare a Studiilor de Impact	Dumitru Chiriac
13	Valorile europenilor	Colaborare cu Universitatea București	EVS Foundation	Cătălin Zamfir
14	Evaluarea sistemului de asistență socială în România	Solicitat de MMPS	Ministerul Muncii și Protecției Sociale	Șerban Monica Carmen
15	Religiozitate în România la sfârșit de mileniu	Solicitat de CNSIS	CNSIS	Elena Gheorghiu
16	Săraci și sărăcie în România	Proiect în colaborare ICCV	Universitatea București	Cătălin Zamfir Bogdan Voicu

Nr. crt	Titlul lucrării	Tipul (grant, contract, solicitat autorități)	Beneficiar	Coordonator și colectiv
17	Cost-Effective-ness Analysis of România Pre-Uni-versity Educational System	Activitate de consultanță	Banca Mondială	Bogdan Voicu
18	Barometrul de opinie publică	Solicitat de PD	PD	Cătălin Zamfir
19	Relansarea învățământului rural	Solicitat de Institutul de Științe ale Educației și	ISE și MEN	Bogdan Voicu
		Ministerul Educației Naționale		
20	Familiile de pensionari din mediul urban	Solicitat de Oficiul Național de Plata Pensilor și Federația Națională a Pensionarilor din România	ONPP FNPR	Gheorghe Barbu
21	Proiectul pentru forță de muncă și asistență socială	Solicitat de Consiliile județene Maramureș și Prahova	Serviciile de asistență socială ale Consiliilor județene Maramureș și Prahova	Cătălin Zamfir Dana Sima Costin
22	Cheltuielile și veniturile populației	Solicitat de Centrul de Sănătate SANTANA	Centrul de Sănătate SANTANA	Sorin Cace
Centrul de Cercetări Demografice "Vladimir Trebici"				
1	Potențialul uman al României. Diferențe teritoriale și perspective în primele două decenii ale sec.XXI Faza I: Variabilele demografice sub impactul tranziției economice	Grant	Academia Română	V. Ghețău

Nr. crt	Titlul lucrării	Tipul (grant, contract, solicitat autorități)	Beneficiar	Coordonator și colectiv
	Faza II: Potențialul uman al României în profil teritorial			
2	Mortalitatea diferențială în România	Grant	Ministerul Educației Naționale (CNCSIS)	D. Sandu Contribuții din partea CCDVT: V. Mihăilă
3	Profilul demografic al romilor	Grant	Fundația "Soros pentru o Societate Deschisă"	C. Zamfir Contribuții din partea CCDVT: I. Berevoiescu
4	Studiu de caz: comuna Fulga	Grant	Universitatea București și Banca Mondială	D. Sandu Contribuții din partea CCDVT: I. Berevoiescu
Centrul Român de Economie Comparată și Consensuală				
1	'Discursuri de recepție 1969-1974 , volumul 1			acad. Tudorel Postolache Gheorghe Dolgu (îngrijitor de volum, consultant științific)
2	Lawrence R. Klein "Scrieri alese" volumul 20			acad. Tudorel Postolache Constantin Ciupagea (îngrijitor de volum), Gheorghe Doigu (consultant științific)
3	Discursuri de recepție 1975-1979, volumul 2			acad. Tudorel Postolache Gheorghe Dolgu (îngrijitor de volum, consultant științific)
4	Discursuri de recepție 1980-1984, volumul 3			acad. Tudorel Postolache Gheorghe Dolgu (îngrijitor de volum, consultant științific)
5	Discursuri de recepție 1985-1990, volumul 4			acad. Tudorel Postolache Gheorghe Doigu (îngrijitor de volum, consultant științific)

Anexa nr. 3 - Participări la manifestări științifice în străinătate

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Tipul comunicării	Autor(i)
1.	Conferința LINK-ONU	Compatibilitatea modelelor naționale cu proiectul LINK-ONU, 01-05.11. 1999, Grecia, Atena	Macromodel of the Romanian Transition Economy	acad. Emilian Dobrescu INCE
2.	Conferință Internațională HOVE, U.K.	Restructuring partners and policy experience HOVE U.K.	Restructuring of S&T systems in countries of Central and Eastern Europe	Steliana Sandu IEN
3.	Workshop - European Training Foundation & British Training International	Review of Sources and Systems information, Liubliana, 19-20.01.1999	Review of Sources and Systems Information on Loca-tional Qualification in Romania	Steliana Perț IEN
4.	Conferință Internațională CE. și Ministerul Federal de Educație și Cercetări, Germania	Evaluation of S&T in the New Europe, Berlin, 1708.06.1999	Romania and Science cooperation in the field evolution. Major recent experience	Steliana Sandu IEN
5.	Congres, Academia Româno-Americană	Al 24-lea Congres al Academiei Româno-Americane, 22-25.07. 1999, Liege, Belgia	Dimensiunile managementului universitar în perioada de tranziție din România	Camelia Cămășoiu IEN
6.	Workshop - Institute for Environmental Development, Harvard, SUA	Environmental and Policy Analysis, July 1999, Harvard, SUA	Participare la dezbateri	Simona Popescu IEN
7.	Workshop - European Training Foundation	Active employment measures: Vocational training for the unemployed, 09.11.1999, Sofia, Bulgaria	Active measures for employment and development of human resources: Vocational Training for the unemployed in Romania	Steliana Perț (coord.) Gabriela Platon (ANOFPI) Diana Preda IEN
8.	Conferința LINK-ONU	UN Project Link Spring Meeting, May 1999, New York, SUA	The Outlook for the Romanian Economy	Constantin Ciupagea IEM
9.	întâlnire bilaterală inter-academică româno-ungară	Pregătirea Ungariei și României pentru a deveni membre ale UE 28-30.10.1999, Budapesta, Ungaria	Aspecte instituționale ale integrării în UE. O perspectivă românească	Petre Prisecaru IEM

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Tipul comunicării	Autor(i)
10.	întâlnire bilaterală interacade-mică româno-ungară	Pregătirea Ungariei și României pentru a deveni membre ale UE 29.10.1999 Budapesta, Ungaria	Modificări în structura comerțului exterior și a fluxurilor de ISD ale României în perioada de preintegrare în structurile UE	Constantin Ciupagea IEM
11.	World Services Congress 1999. Coalition of Services Industries, Research and Education Foundation, Washington.	Services: Generating Global Growth and Opportunity, 1-3.11, Atlanta, Georgia, USA	Considering the Contribution of Services to Economic Growth and Development in Emerging Market Economies: The Case of Romania	Agnes Ghibuțiu, IEM
12.	Conferința LINK-ONU	Un Project Link Fall Meeting, 1-5. 11.1999 Atena, Grecia	The Outlook for the Romanian Economy 1999-2008	Constantin Ciupagea IEM
13.	Școală de vară - Univ. Varșovia	26.06-31.07. 1999, Polonia		Cristian Țurlea IEM
14.	ACE -PHARE P97-8639F	01.09-15.10. 1999, Irlanda		Ciupagea Constantin IEM
15.	Program de cercetare INRA-LERENCO	27.09.1999-26.08.2000, Franța		Manuela Unguru IEM
16.	World Services Congress	01.11-05.11. 1999, SUA		Agnes Ghibuțiu IEM
17.	Schimb interacademic	10.11-29.11. 1999, Marea Britanie		Constantin Ciupagea IEM
18.	Conferința "Global Development Network"	05.12-08.12. 1999, Germania		Constantin Ciupagea IEM
19.	Congres internațional AI 51-lea Congres al AIELF	Utilizarea forței de muncă, monedă, dobândă 31.05.-06.06. 1999, Marrakech, Maroc	Les investissements directs etrangers et le stock de capital etranger en Roumanie	Corneliu Russu IEI
20.	Congres internațional AI 51-lea Congres al AIELF	Utilizarea forței de muncă, monedă, dobândă 31.05.-06.06. 1999, Marrakech, Maroc	Les changements structurels de l'emploi et la reforme industrielle en Roumanie	Nicoleta Hornianschi IEI

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Tipul comunicării	Autor(i)
21.	Conferința internațională IEEE/IMAGS CSSC'99	Circuits, systems, Communications and computers 04-08.07.1999, Atena, Grecia	Optimal decision in multimodel systems	Mihaela Șerbănescu IEI
22.	The 24th Annual ARA Congress, University of Liege, American Romanian Academy of Arts and Sciences (ARA)	Quality of Life 21-25.07.1999, Liege, Belgia	Coordinates of the Romanian Industrial Policy	Corneliu Russu IEI
23.	The 24th Annual ARA Congress, University of Liege, American Romanian Academy of Arts and Sciences (ARA)	Quality of Life 21-25.07.1999, Liege, Belgia	Asigurarea raportului avantaj competitiv - bunăstare socială, obiectiv prioritar al procesului de tranziție în România	Viorica Răducanu IEI
24.	The 24th Annual ARA Congress, University of Liege, American Romanian Academy of Arts and Sciences (ARA)	Quality of Life 21-25.07.1999, Liege, Belgia	Afacerile economice internaționale- disciplină utilă creșterii calității vieții pentru toți absolvenții de universități din România, indiferent de profil	Octavian Botez IEI
25.	The 24th Annual ARA Congress, University of Liege, American Romanian Academy of Arts and Sciences (ARA)	Quality of Life 21-25.07.1999, Liege, Belgia	Nonechilibru și incertitudini. Sistemele economice și atractorul echilibru	Mihai Sabin Muscalu IEI
26.	The 24th Annual ARA Congress, University of Liege, American Romanian Academy of Arts and Sciences (ARA)	Quality of Life 21-25.07.1999, Liege, Belgia	Influența poluării mediului asupra calității vieții în România	Marina Bădileanu IEI
27.	The 24th Annual ARA Congress, University of Liege, American Romanian Academy of Arts and Sciences (ARA)	Quality of Life 21-25.07.1999, Liege, Belgia	Analiza critică a modului actual de tratare a problemelor resurselor umane în industria energetică din România	Cornelia Neagu IEI

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Tipul comunicării	Autor(i)
28.	Masă rotundă Academia Ungară de Științe	Perspective ale eforturilor comune ungare și românești în vederea integrării în UE 29-31.10.1999, Budapesta, Ungaria	Losing competitiveness in manufacturing sector. Is this a long -term trend or a necessity	Nicoleta Hornianschi IEI
29.	Seminar internațional oecd	Finanțarea agriculturii și infrastructura de credit în economiile în tranziție 10-12.02.1999, Moscova, Rusia	Finanțarea agriculturii și reformele instituționale în România	Camelia Șerbănescu IEA
30.	Seminar internațional FAO	Central and Eastern European Sustainable Agriculture Network, martie, 1999 Budapesta, Ungaria	Country Report on the Present Environmental Situation in Romanian Agriculture	Luisa Toma Floarea Bordânc IEA
31.	Conferință internațională PHARE-ACE	Competitivitatea agriculturii și industriei alimentare pentru țările central-europene; 18-20.04.1999, Halle, Germania		Dinu Gavrilesu IEA
32.	Reuniune anuală OECD	24.04. -02.05. 1999, Paris, Franța	Evoluția politicilor, piețelor și comerțului agricol în România în 1998	Camelia Șerbănescu IEA
33.	Workshop FAO- SEUR	Modificări structurale în sectorul agricol al țărilor CEEC: Lecții și implicații pentru aderarea la UE 26-29.06.1999, Varșovia, Polonia	Legislația pământului și instituțiile legale aferente pentru sprijinirea dezvoltării piețelor funciare și restructurarea fermelor în România	Dinu Gavrilesu, Violeta Floria, Filon Toderoiu, Marin Popescu, Marioara Rusu, Carmen Ștefănescu IEA
34.	Al IX-lea Congres al EAAE	Agricultura europeană spre sec.XXI într-un context global 24-28.08.1999, Varșovia, Polonia	Angajamentele OMC și adaptarea politicii agricole comunitare în țările din centrul și estul Europei - cazul României	Daniela Giurcă Mirela Rusali IEA
35.	Al IX-lea Congres al EAAE	Agricultura europeană spre sec.XXI, într-un context global 24-28.08.1999, Varșovia, Polonia	Dezvoltarea demografică rurală și aspecte sociologice -cazul României	Violeta Florian IEA
36.	Al IX-lea Congres al EAAE	Agricultura europeană spre sec.XXI, într-un	Schema de cupoane: o plată directă pentru	Lucian Luca IEA

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Tipul comunicării	Autor(i)
		context global 24-28.08.1999, Varșovia, Polonia	fermierii români. Analiza impactului	
37.	Al IX-lea Congres al EAAE	Agricultura europeană spre sec.XXI, într-un context global 24-28.08.1999, Varșovia, Polonia	Disparități regionale în dezvoltarea economică pentru spațiul rural din România	Marioara Rusu IEA
38.	Al IX-lea Congres al EAAE	Agricultura europeană spre sec.XXI, într-un context global 24-28.08.1999, Varșovia, Polonia	Creșterea populației ocupate în agricultură și a sărăciei - o dilemă a tranziției românești	Camelia Serbănescu IEA
39.	Al IX-lea Congres al EAAE	Agricultura europeană spre sec.XXI, într-un context global 24-28.08.1999, Varșovia, Polonia	Strategii de dezvoltare a ruralului românesc și realitățile din areale țărănești	Maria Vincze IEA
40.	Seminar internațional Ministerul Afacerilor Externe al Italiei, OMFB-Ungaria, CEI al Universității din Perugia	Acțiuni cheie pentru strategia de dezvoltare rurală integrată 23-25.09.1999, Szged, Ungaria	Viabilitatea restructurării economiei agroalimen-tare - o perspectivă pe termen scurt	Dinu Gavrilescu Daniela Giurcă IEA
41.	Masă rotundă româno-ungară; Institutul de Economie Mondială Academia Română; Institutul de Economie Mondială Budapesta	Pregătirea Ungariei și României pentru accesul în UE și impactul relațiilor bilaterale înainte și după acces 28-30.10.1999, Budapesta, Ungaria	Metamorfozele decadelor 1990-1999	Dinu Gravrilescu Daniela Giurcă IEA
42.	Manifestare aniversară a 50 ani de la înființarea Institutului de Economie Agrară Belgrad	Manifestare aniversară 11-12.12.1999, Belgrad, Iugoslavia	Metamorfozele deceniului. O analiză comparativă a ultimilor 10 ani, a țărilor din CEEC cu cele din UE și identificarea disfuncționalităților și convergențelor	Dinu Gavrilescu IEA
43.	The 47th IEAS Atlantic Economic Conference Viena	martie 1999, Viena, Austria	Inflation-Unemployment Relationship in Transitional Economies: A Generalised Model of Phillips Curve	Lucian-Liviu Albu G.Costa A.Ghită IPE
44.	Workshop, Universitatea	septembrie 1999, Stuttgart	Rezultatul anchetei în băncile din zonele rurale	A Găburici IPE

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Tipul comunicării	Autor(i)
	Hohenheim		din România	
45.	Seminar, Universitatea din Leicester	aprilie 1999, Leicester	Choas and order in transition: Social costs (inflation, unemployment) and exchange rate of policy. Case of Romania	Cornelia Scutaru A Ghiță IPE
46.	The 47th IAES Atlantic Economic Conference, Viena	martie 1999, Viena, Austria	Econometric Analysis of the Effects of Indirect Monetary and Foreign Exchange Policy	Cornelia Scutaru E. Pelinescu IPE
47.	Hungarian-Romanian Round Table Conference, Hungarian Academy of Sciences, Institute for World Economy	octombrie 1999, Ungaria	Romanian Economy on The Medium Term (1999-2005)	D Jula (colab.) IPE
48.	Sesiune științifică Universitatea Goteborg	Reglarea pieței energiei electrice și termice 15-19.11.1999	Situația reglementării pieței energiei electrice și termice în România	Ștefan Răgălie ICFM
49.	Program de documentare, Columbia University New York; Case Western University Cleveland	Politici sociale și dezvoltare martie 1999, SUA	Activitate de documentare	Cătălin Zamfir Ioan Mărginean ICCV
50.	Visiting professor, Universitatea Politehnică Cambridge	Politici sociale octombrie 1999, Regatul Unit	Documentare, discuții	Cătălin Zamfir Ioan Mărginean ICCV
51.	Workshop (ședință de lucru)	Distribuția veniturilor și structura socială în tranziție, iulie 1999, Helsinki	Situația din România	Cătălin Zamfir ICCV
52.	Bursă de cercetare, Facultatea de Științele Informării, Madrid	Științele informării, mai 1999, Spania	Științele informării documentare științifică	Iuliana Botezan ICCV

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Tipul comunicării	Autor(i)
53.	Curs de pregătire postuniversitară, UNFPA Centre for Development Studies Kerala Trivandrum	Creșterea demografică și economică 16.07.98-28.04.1999, India	Creșterea demografică și economică	Constantin Dan Rădulescu ICCV
54.	Colaborare consultanță, Kyonggi University Suwon	Probleme sociale și politici de prevenire a acestora, mai 1999, Coreea	Activitate de consultanță	Bogdan Voicu Mălina Voicu ICCV
55.	Întâlnire de lucru, PNUD	Insecuritatea în Balcani, iulie 1998, Borovet, Bulgaria	Insecuritatea socială în România	Mariana Stanciu (autor în colaborare cu M. Ștefan și I. Mărginean) ICCV
56.	Bursă studii, Universitatea Barcelona	Politici sociale 27.05.-20.09. 1999, Barcelona, Spania	Documentare pe tema politici de dezvoltare urbană	Dan Nicolae Adrian ICCV
57.	Seminar Științific, Universitatea Budapesta	Transferuri sociale mai 1999, Ungaria	Eficiența transferurilor sociale	Ilie Simona ICCV
58.	Seminar științific, Universitatea Stockholm	Sărăcia și îngrijirea rezidențială 8-15.05.1999, Suedia	Children and Residential Care Alternative Strategies	Ana Sima Costin ICCV
59.	Sesiune de comunicări științifice, Universitatea Frankfurt (Oder)	Atitudini politice, decembrie 1999, Germania	Dinamica atitudinilor politice	Ioan Mărginean ICCV
60.	Ciclu de conferințe organizat de Rețeaua științifică DEMOBALK și Institutul Național de Studii Demografice (INED), Paris	Demografia Balcanilor 22-24.03.1999, Paris, Franța	Evoluții recente ale fenomenelor demografice în România	Vasile Ghețău CCDVT
61.	Seminar internațional organizat de Comitetul de Stat pentru Statistică al Ucrainei și Agenția Canadiană pentru Dezvoltare Internațională	Recensământul populației din Ucraina, martie 2001.04-06.05. 1999, Kiev	Recensământul românesc din ianuarie 1992: Lecții pentru viitorul recensământ	Vasile Ghețău CCDVT

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Tipul comunicării	Autor(i)
62.	Workshop organizat de Unitatea de Populație a CEE/ONU - Geneva, Fondul Națiunilor Unite pentru Populație (FNUAP) și Universitatea din Geneva	Date și analize ale schimbărilor demografice și implementarea programului de acțiune al Conferinței internaționale asupra populației și dezvoltării în țările cu economie în tranziție 09-14.08.1999, Geneva, Elveția	Avort, contracepție și mortalitate maternă în România	Vasile Ghețău CCDVT
63.	A 6-a Conferință anuală, organizată de International Society for Quality of Life Research (RTC)	Cercetarea calității vieții, 03.-06. 1999, Barcelona, Spania	Posibilități de stabilire - analiza a stării de sănătate în România	V. Mihăilă CCDVT
64.	Reuniune anuală, organizată de NIVEL Institute, Olanda	1989-1999 un deceniu de reforme asupra sistemului sanitar în Europa (EUPHA) 09-12.12.1999, Praga, Republica Cehă	Aspecte de sănătate a persoanelor vârstnice din Institutul Național de Gerontologie	V. Mihăilă (coautor) CCDVT
65.	Seminar internațional organizat de Academia de Științe Economice și Sociale din Berlin	Nevoia de informare 12-14.04. 1999, Berlin, Germania	Evoluția indicatorilor demografici: trebuie să cunoaștem statisticile și problemele specifice grupelor de populație cu risc	A.M. Zamfirescu CCDVT
66.	Conferința internațională, organizată de CEE/ONU - Geneva și Institutul Național de Statistică al Italiei	Proiectările demografice 03-07.05.1999, Roma, Italia	Proiectarea populației României la nivel regional	A. M. Zamfirescu CCDVT
67.	Conferința internațională, organizată de CEE/ONU - Geneva, Fondul Națiunilor Unite pentru Populație și Kirk Bosh Institute-Elveția	Statutul populației vârstnice -preludiul secolului XXI 13-15.12.1999, Sion, Elveția	Impactul migrației asupra schimbării structurii pe vârste a populației, la nivel regional	A.M. Zamfirescu CCDVT
68.	Workshop	Londra, Anglia		Aurel Iancu, membru

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Tipul comunicării	Autor(i)
				corespondent al Academiei Române CRECC
69.	Sesiune științifică	Republica Moldova		Aurel Iancu, membru corespondent al Academiei Române CRECC
70.	Workshop	Budapesta, Ungaria		Paul Fudulu CRECC

Anexa nr. 4 - Comunicări la manifestări științifice organizate în țară

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Titlul comunicării	Autor(i)
1.	Simpozion științific Academia Română, INCE București, MEN, Universitatea "Valahia", Târgoviște, ASE Chișinău, INCEF, Chișinău	Funcționalizarea economiei de piață în România și Republica Moldova. Dileme și strategii, 20-21.09.1999, Târgoviște	Echilibre macroeconomice în România și Republica Moldova; impactul lor asupra mediului de afaceri	Constantin Ionete INCE
2.	Idem	Idem	Căi de adâncire a cooperării economice a României cu Republica Moldova	Mircea Ciomara INCE
3.	Idem	Idem	Cercetarea științifică și piața	Ștefan Mihai INCE
4.	Idem	Idem	Liberalism și protecționism în perioada de tranziție; impactul lor asupra restructurării și relansării creșterii economice a României	Nicolae Belii INCE
5.	Idem	Idem	Piața de capital în România în perioada de tranziție	Gheorghe Zaman IEN
6.	Idem	Idem	Subvențiile încrucișate. Dileme privind lichidarea lor	Constantin Grigorescu IEN
7.	Idem	Idem	Dimensiunea firmelor și eficiența economică în perioada de tranziție	Grigore Vâlceanu IEN

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Titlul comunicării	Autor(i)
8.	Idem	Idem	Guvernarea corporativă în România	Ioan Bratu IEN
9.	Idem	Idem	Evoluții recente ale dezvoltării regionale în România	Constantin Ciutacu IEN
10.	Idem	Idem	Perspectivă privind dezvoltarea comerțului și cooperării între România și Republica Moldova	Marcel Moldovean IEM
11.	Idem	Idem	Comerțul agricol al României sub impactul acordului de asociere la UE	Virginia Câmpănu IEM
12.	Idem	Idem	Rolul pieței de capital și funcționarea economiei	Marin Frâncu IEM
13.	Idem	Idem	Perspectivă ale dezvoltării industriei în România	Corneliu Russu IEI
14.	Idem	Idem	Complementaritatea industrială dintre România și Republica Moldova	Viorica Răducanu IEI
15.	Idem	Idem	Competitivitatea -factor cheie al dezvoltării durabile și îmbunătățirii calității vieții	Nicoleta Hornianschi IEI
16.	Simpozion științific Academia Română, INCE București, MEN, Universitatea "Valahia", Târgoviște, ASE Chișinău, INCEF Chișinău	Funcționaliza-rea economiei de piață în România și Republica Moldova. Dileme și strategii, 20-21.09.1999, Târgoviște	Economiile României și Republicii Moldova în condițiile globalizării	Maria Bădileanu, IEI
17.	Idem	Idem	Adaptarea cadrului normativ - legislativ de reciclare a materialelor re folosibile din România și Republica Moldova la cel al UE	Cristian Sima IEI
18.	Idem	Idem	Rolul factorului uman în procesul restructurării economice din România și Republica Moldova	Cornelia Neagu IEI
19.	Idem	Idem	Situația obiectelor proprietății industriale a întreprinderilor din perspectiva privatizării în România și Republica Moldova	Cristiana Tudor-Soare IEI

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Titlul comunicării	Autor(i)
20.	Idem	Idem	Criza cererii - cauza blocajului din sistemul agroalimentar	Cecilia Alexandri IEA
21.	Idem	Idem	Economia agroali-mentară a României, criza structurală și dileme strategice	Filon Toderoiu IEA Mihaela Costea, IEA
22.	Idem	Idem	Șocul tranziției rurale în România	Violeta Florian, IEA
23.	Idem	Idem	Grupurile de "interese" și "compromisul" în societatea democratică românească, reflectate în	
			activitatea producției agricole și consumul populației	Gheorghe Avrămiță IEA
24.	Idem	Idem	Cerințe derivate din acordul de asociere la UE, privind producția de lapte în România	Mariana Grodea IEA
25.	Idem	Idem	Relația: producție agricolă - industrie alimentară; accentuarea disparităților teritoriale	Carmen Ștefănescu IEA
26.	Idem	Idem	Ajustarea politicilor comerciale agricole în perspectiva aderării României la UE	Daniela Giurcă, IEA Mirela Rusali, IEA
27.	Idem	Idem	Dilema viticulturii românești: recăști-garea pieței interne sau speranțe de export	Gabriela Burghilea IEA
28.	Idem	Idem	Funcționalitatea politicilor de intervenție în tranziția agriculturii la economia de piață	Camelia Serbănescu IEA
29.	Simpozion științific Academia Română, INCE, București, MEN, Universitatea "Valahia", Târgoviște, ASE Chișinău, INCEF Chișinău	Funcționalizarea economiei de piață în România și Republica Moldova. Dileme și strategii, 20-21.09. 1999, Târgoviște	Structuri agrare în tranziție: dimensiuni eficiență și evoluții	Marioara Rusu IEA
30.	Idem	Idem	Modele instituționale ale dezvoltării rurale; studiu de caz	Violeta Florian Filon Toderoiu Marioara Rusu

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Titlul comunicării	Autor(i)
				Carmen Ștefănescu Marin Popescu IEA
31.	Idem	Idem	Eficiența macroeconomică a agriculturii României	Marin Popescu, IEA
32.	Idem	Idem	Impactul politicilor de restructurare a industriei construcțiilor de mașini asupra economiei naționale	Comșa Marin, IPE M. Regep IPE
33.	Idem	Idem	Modificări ale consumului final al populației în economia de tranziție	M. Iordan V. Calmuschi IPE
34.	Idem	Idem	Economia capitalistă - sensul tranziției din România	V. Calmuschi IPE
35.	Idem	Idem	Specificitatea economiei de tranziție	Iordan M. IPE
36.	Idem	Idem	Analiza modificărilor structurale din economie - utilizând tabloul input-output	Marin Comșa Ionel Desmireanu Mădălina Dogaru IPE
37.	Idem	Idem	Echilibre și dezechilibre în economiile de tranziție	Mădălina Dogaru IPE
38.	Idem	Idem	Tranziție și dezvoltare. Cazul României	Dorel Ailenei IPE
39.	Idem	Idem	Analiză privind competitivitatea regională; instituționalizarea și eficientizarea	Dorin Jula (coautor) IPE
40.	Idem	Idem	Organizația viitorului	Crișan Cosmin ICFMVS
41.	Idem	Idem	Căi și modalități de restructurare și specializare la nivel micro, mezo și macroeconomic	Dimitriu Mihail ICFMVS
42.	Idem	Idem	Nevoia de coerență în politica financiară a României	Gh. Manolescu ICFMVS
43.	Idem	Idem	Adaptarea prețurilor utilităților publice la cerințele pieței	Ștefan Răgăiie Oprea Vasiloiu ICFMVS

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Titlul comunicării	Autor(i)
44.	Idem	Idem	Impactul politicii fiscale asupra prețurilor	Silviu Ionașcu Irina Petre ICFMVS
45.	Idem	Idem	Analiza cheltuielilor cu personalul - o problemă de actualitate a economiei românești	Adriana Sârbea ICFMVS
46.	Simpozion internațional, ASE București, BRD	Investițiile și relansarea economică, București	Investițiile în perioada de tranziție în România	Gheorghe Zaman Grigore Vâlceanu IEN
47.	Simpozion științific-ETF și Observatorul Național Român	Transparența și recunoașterea calificărilor, 26-27.03.1999, București	Sistemul calificărilor profesionale. Importanța transparenței în contextul integrării în UE	Steliana Perț, IEN
48.	Seminar-PNUD și CNS	Tendențe sociale în România, iulie 1999, București	Participare la dezbateri	Steliana Perț, IEN
49.	Simpozion științific - PNUD România	Gender Statistics 23-24.01. 1999, București	Participare la dezbateri	Steliana Perț, IEN
50.	Workshop -CNS-PNUD	Presentation of the Statistical Bookiet "Engendering Statistics", octombrie 1999	Participare la dezbateri	Steliana Perț, IEN
51.	Seminar -ESEN, Academia Română	Evaluarea stării economiei naționale	Piața muncii în tranziție	Steliana Perț, IEN
52.	Simpozion științific, ASE București	Rolul statisticii în economia de piață, 19.03. 1999, București	Participare la dezbateri	Anca Dachin Zizi Goschin IEN
53.	Dezbateri științifică, AGER, București	Căi de ieșire a României din criza economică	Căi de ieșire a României din criza economică	Gheorghe Zaman IEN
54.	Sesiune științifică, Universitatea "Gheorghe Cristea"	Strategii economice alternative, 25-26.11. 1999, București	Criteriile economice și extinderea UE	Constantin Grigorescu IEN
55.	Sesiune științifică, Universitatea "Gheorghe Cristea"	Strategii economice alternative, 25-2.11. 1999, București	Abordări recente privind strategia de dezvoltare	Maria Poenaru IEN

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Titlul comunicării	Autor(i)
56.	Sesiune științifică, Universitatea "Gheorghe Cristea"	Strategii economice alternative, 25-2.11. 1999, București	Ocuparea forței de muncă - o provocare pentru economiile contemporane	Steliana Pert IEN
57.	Sesiune științifică, Universitatea "Gheorghe Cristea"	Strategii economice alternative, 25-26 nov. 1999, București	Restricții ale politicilor de salarii și venituri din perspectiva integrării în UEM	Valentina Vasile IEN
58.	Sesiune științifică, Universitatea "Gheorghe Cristea"	Strategii economice alternative, 25-26 nov 1999, București	Eficiența economiei românești. Evaluări și deziderate	Diana Preda IEN
59.	Sesiune științifică, Universitatea Româno-Americană	Globalizarea, 07.06.1999, București	Creșterea endogenă - șansă a dezvoltării economice durabile	Simona Popescu IEN
60.	Sesiune științifică, Universitatea "Gheorghe Cristea"	Strategii economice alternative, 25-26.11. 1999	Euro și politica monetară a Băncii Centrale Europene	Simona Poladian IEM
61.	Masă rotundă, Bursa Română de Mărfuri	Oportunitatea burselor petroliere în România, mai, Ploiești	Rolul burselor petroliere în comerțul internațional	Petre Prisecaru IEM
62.	Masă rotundă, Asociația de protecție a consumatorilor	Creditul consumatorului în România iunie, București	Participare la dezbateri	Petre Prisecaru IEM
63.	Simpozion științific, Institutul de Economie Mondială, Banca Națională a României	Costin Murgescu - opera și activitatea 2.10.1999, București	Prof. C. Murgescu - formator de școală economică	Mugur Isărescu -director IEM
64.	Simpozion științific, Institutul de Economie Mondială, Banca Națională a României	Costin Murgescu - opera și activitatea, 02.11.1999, București	Prof. C. Murgescu în galeria marilor personalități ale științei și culturii naționale și universale	Marcel Moldoveanu IEM
65.	Simpozion științific, ICEM	Stadiul restructurării și privatizării în metalurgie, 25-27.03. 1999, Poiana Brașov	Participare la dezbateri (intervenție)	Octavian Rădulescu IEM
66.	Simpozion științific, Societatea Română de Metalurgie	Metalurgia românească la început de mileniu 07-09.10.1999, Poiana Brașov	Referat	Octavian Rădulescu IEM
67.	Simpozion științific, Societatea de Construcții din România	02.01.1999, București	Concurență monopolistă	Iolanda Vasilescu IEM

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Titlul comunicării	Autor(i)
68.	Simpozion științific, Societatea de Construcții din România	27.04.1999, București	De la costul de producție la ofertă	Iolanda Vasilescu IEM
69.	Simpozion științific, Academia Tehnică Militară (al III-lea simpozion științific)	30.04.1999, București	Corelație între strategia calității și cultura de întreprindere	Radu Popescu IEI
70.	Sesiune de comunicări științifice a cadrelor didactice Universitatea Româno-Americană "	07.05.1999, București	Economia tranziției către sistemul concurențial de piață în țările central și est-europene	Viorica Răducanu IEI
71.	Sesiune de comunicări științifice a cadrelor didactice Universitatea Româno-Americană"	07.05.1999, București	Potențialul național de resurse minerale și dezvoltarea economică a României	Cristian Sima IEI
72.	Sesiune de comunicări științifice a cadrelor didactice, Universitatea Româno-Americană"	07.05.1999, București	Implicațiile globali-zării asupra managementului industrial în etapa de tranziție în România	Radu Popescu IEI
73.	Sesiune de comunicări științifice a cadrelor didactice, Universitatea Româno-Americană	07.05.1999, București	Globalizarea și politica comercială externă a României	Octavian Botez IEI
74.	Sesiune de comunicări științifice a cadrelor didactice, Universitatea "Româno-Americană"	07.05.1999, București	Politici de supraviețuire locală - reacție la globalizarea economiei .	Gheorghe Manea IEI
75.	Sesiune de comunicări științifice a cadrelor didactice, Universitatea "Româno-Americană"	07 mai 1999, București	Restructurare și privatizare în industria energiei electrice	Marina Bădileanu IEI
76.	Sesiune de comunicări științifice a cadrelor didactice, Universitatea "Româno-Americană"	07 mai 1999, București	Structura pieței și exploatarea resurselor naturale	Marius Bulearcă IEI
77.	Sesiune științifică, ASE	14-15.05.1999, București	Investițiile și relansarea economică. Strategii competitive de producție, bazate pe componenta timp	Radu Popescu IEI.

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Titlul comunicării	Autor(i)
78.	Sesiune de comunicări științifice a cadrelor didactice, Universitatea de Stat "Valahia"	19.05. 1999, Târgoviște	Posibilități și limite de evaluare a potențialului de resurse naturale în România	Viorica Răducanu IEI
79.	Sesiune de comunicări științifice a cadrelor didactice, Universitatea de Stat "Valahia"	19.05. 1999, Târgoviște	Aspecte metodologice ale determinării prețului resurselor de apă	Cornelia Neagu IEI
80.	Sesiune de comunicări științifice a cadrelor didactice, Universitatea de Stat "Valahia"	19.05. 1999, Târgoviște	Opțiuni strategice în industria energiei electrice	Marina Bădileanu IEI
81.	Sesiune de comunicări științifice a cadrelor didactice, Universitatea de Stat "Valahia"	19.05. 1999, Târgoviște	Influența calității resurselor minerale asupra dezvoltării economice a României	Cristian Sima IEI
82.	Sesiune de comunicări științifice a cadrelor didactice, Universitatea de Stat "Valahia"	19.05. 1999, Târgoviște	Dimensiunea economică a mediului și dezvoltarea durabilă, de la creștere la progres viabil	Mihai-Sabin Muscalu IEI
83.	Conferință economică internațională, Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu	Dezvoltarea și competitivitatea la cumpănă de mileniu 06.11.05. 1999, Sibiu	Competitivitatea -factor cheie al dezvoltării durabile și restructurării industriale naționale	Nicoleta Hornianschi IEI
84.	Conferință economică internațională Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu	Dezvoltare și competitivitatea la cumpănă de mileniu 06.11.05. 1999, Sibiu	Tehnici de decompoziție, relaxare și participare la sistemele de organizare la scară mare	Mihaela Serbănescu IEI
85.	Conferință internațională Centrul Român de Politici Economice, Banca Mondială	România 2000-10 ani de tranziție - trecut, prezent și viitor, 21-22. 10.1999, București	Politica fiscală în România	Lucian Croitoru IEI
86.	Sesiune științifică, Facultatea de Cibernetică Statistică și Informatică Economică, ASE București	Rolul statisticii în economia de piață 19.03. 1999, ASE București	Economia agroalimentară a României - efecte de antrenare induse în ansamblul economiei	Filon Toderoiu Victor Manole IEA

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Titlul comunicării	Autor(i)
87.	Sesiune științifică, Facultatea de Cibernetică Statistică și Informatică Economică, ASE, București	Rolul statisticii în economia de piață 19.03. 1999, ASE București	Agricultura României procese cantitative și valorice de adaptare la economia de piață	Victor Manole Filon Toderoiu IEA
88.	Sesiune științifică, Facultatea de Cibernetică Statistică și Informatică Economică, ASE, București	Rolul statisticii în economia de piață 19.03.1999, ASE București	Variabilitatea producției de uleiuri comestibile - măsurarea statistică a cauzalităților	Carmen Ștefănescu IEA
89.	Sesiune științifică, Institutul de Geografie al Academiei Române	Realizări actuale în geografia fizică și umană din România, 04.06.1999	Modele instituționale rurale: studiu de caz	Violeta Florian IEA
90.	Sesiune științifică. Institutul de Geografie al Academiei Române	Realizări actuale în geografia fizică și umană din România: 04.06.1999	Proprietatea funciară și exploatarea agricolă în tranziție: dimensiuni și evoluții	Marioara Rusu IEA
91.	Sesiune științifică, Institutul de Geografie al Academiei Române	Realizări actuale în geografia fizică și umană din România, 04.06.1999, București	Considerații socio-economice și geografice asupra dezvoltării rurale în Sub-carpații de curbură: studiu de caz	Tincuța Iozu Daniela Nancu IEA
92.	Workshop, ICPCISZ - Fundulea; ASAS	Ziua sfeclei de zahăr, 24.06. 1999	Evoluția politicii comunitare în industria zahărului	Mihaela Costea IEA
93.	Sesiune de comunicări	Agricultura -prezent și viitor 08.09.1999, Brăila	Starea actuală a agriculturii României - handicap pentru performanțele de mâine	Filon Toderoiu IEA
94.	Dezbatere științifică, IEA, CURS SA	Restructurarea fermelor în România: perspectivă statistică și sociologică, 17.09. 1999, București	Metamorfozele deceniului	Dinu Gavrilesco IEA
95.	Dezbatere științifică IEA, CURS SA	Restructurarea fermelor în România: perspectivă statistică și sociologică, 17.09. 1999, București	Perspectiva sociologică și semnalele economice ale restructurării fermelor familiale	Violeta Florian IEA

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Titlul comunicării	Autor(i)
96.	Seminarul româno-flamand, IEA, International Trade Company	Cooperarea bilaterală dintre România și Finlanda, 01-03.10.1999, București	Introducere în contabilitatea de gestiunea a fermei în România	Camelia Toma Marioara Rusu Mariana Grodea Viorica Gavrilă IEA
97.	Conferință, Banca Mondială, Centrul Român de Politici Economice	România 2000 Zece ani de tranziție - trecut, prezent și viitor 21-22 oct. 1999, București	Sustainability of Public Debt and Budget Deficit	Liviu-Lucian Albu Elena Pelinescu IPE
98.	Seminar de modelare macroeconomică, IPE	Modelare macroeconomică, Iunie 1999, București	Endogenous Cycles and Underground Economy in Europe	Liviu-Lucian Albu IPE
99.	Simpozion științific internațional, INCE	Funcționarea economiei de piață în România și Republica Moldova, septembrie 1999, Târgoviște	Analize privind competitivitatea regională	Dorin Jula IPE
100.	Seminar de modelare macroeconomică	Modelare macroeconomică, mai 1999	Intervale de încredere pentru coeficienții macromodelului	A. Ghită IPE
101.	Seminar de modelare macroeconomică	Modelare macroeconomică, noiembrie 1999, București	Utilizarea filtrului Kalman în modelele Markov cu comutație	A. Ghită IPE
102.	Sesiune științifică, ASE, Societatea Română de Statistică	Rolul statisticii în economia de piață, martie 1999, București	Analiza evoluției structurii industriei prelucrătoare folosind metode vectoriale	Marin Comșa M.Regep IPE
103.	Sesiune științifică, ASE, Societatea Română de Statistică	Rolul statisticii în economia de piață, martie 1999, București	Model plurisetorial de analiză și prognoză bazat pe tabloul input-output	Marin Comșa M.Regep. IPE
104.	Sesiune științifică, ASE	Rolul statisticii în economia de piață, martie 1999, București	Serviciile pentru populație în economia de tranziție	M.Iordan V. Calmuschi IPE
105.	Sesiune științifică, ASE	Rolul statisticii în economia de piață, martie 1999, București	Dimensiunea economică a procesului tranziției la economia de piață	M. Iordan IPE
106.	Sesiune de comunicări, științifice	mai 1999, București	Microstabilizarea economică între teorie și	M.Iordan IPE

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Titlul comunicării	Autor(i)
	Universitatea "Româno-Americană"		practică	
107.	Workshop internațional Universitatea "Ovidius" Constanța	Cost efficient methods and techniques for technology transfer ser-vices, septembrie 1999, Constanța	OLAP: A Solution for Technology Transfer and Innovation Monitoring and Management	G.Costa IPE
108.	Workshop internațional Universitatea "Ovidius" Constanța	Cost efficient methods and techniques for technology transfer ser-vices, septembrie 1999, Constanța	Romania in International Technology Transfer	G. Costa (colab.) IPE
109.	Sesiune de comunicări, Universitatea "Spiru Haret"	Perspectivile economiei românești, mai 1999, București	Fuziunea societăților - o problemă actuală a economiei românești	Adriana Sârbea ICFMVS
110.	Simpozion științific, MAP.P.M. USAID	Strategii de autofinanțare a autorităților de mediu M.A.P.P.M 21.10.1999, București.	Perfecționarea procesului de autofinanțare a autorităților de mediu în România	Mihail Dimitriu ICFMVS
111.	Simpozion științific, OECD, USAID, Departamentul pentru Administrația Publică Locală	Descentralizarea finanțelor publice, Realizări și perspective 23-25.09. 1999, București	Restructurarea sistemului internațional în vederea reducerii nivelului de concentrare a finanțelor publice	Mihail Dimitriu ICFMVS
112.	Simpozion științific, OECD, USAID, Departamentul pentru Administrația Publică Locală	Descentralizare a finanțelor publice, Realizări și perspective, 23-25.09. 1999, București	Creșterea calității procesului decizional în procesul descentralizării administrației publice locale	Gh. Manolescu ICFMVS
113.	Simpozion științific, OECD, USAID, Departamentul pentru Administrația Publică Locală	Descentralizare a finanțelor publice, Realizări și perspective 23-25.09.1999, București	Reglementare și dereglementare în procesul de finanțare a investițiilor	Răgălie Ștefan ICFMVS
114.	Sesiune de comunicări, ICCV	Strategii alternative de protecție socială, februarie 1999, București	Copilul și îngrijirea rezidențială	Cercetători din ICCV, reprezentanți ai școlii pt. lucrători sociali, Univ.

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Titlul comunicării	Autor(i)
				Stockholm, reprezentanți ai Depart. pt. Protecția Copilului în România, șeful Reprezentanței Speciale UNICEF în România
115.	Sesiune științifică anuală, INI	Restructurare socială, 23.04.1999, București	Procese de restructurare socială în România	Ioan Mărginean ICCV
116.	Sesiune științifică, Universitatea Oradea	Democrația în România 28.05.1999, Oradea	Suportul populației pentru democrație	Ioan Mărginean ICCV
117.	Sesiunea Fundației "Niște țărani"	Civilizație rurală în România, mai, București	Pentru o dreaptă evaluare a pensiei foștilor țărani cooperatori	Gheorghe Socol ICCV
118.	Sesiune științifică, Universitatea Creștină "D. Cantemir"	România 2000-2010, 20-21.06.1999, București	Istorie și etnicitate românească. Structuri ale consumului populației din România	C.Dan Rădulescu Mariana Stanciu Mihaela Teodorescu ICCV
119.	Seminarii organizate de ICCV	Politici de gen în România aprilie- mai 1999, București	Reprezentanțele ONG-urilor de femei. Sindicate și partide politice. Mass-media și sindicate în domeniul sănătății	C. Rughinis ICCV
120.	Sesiunea de comunicări a studenților sociologi	Probleme ale pieței muncii, 30.05.1999, București	Participarea femeilor pe piața muncii, între diferențiere și discriminare	C. Rughinis ICCV
121.	Sesiune științifică, Universitatea "Hyperion"	Percepția începuturilor și a valorilor perene, 28.05.1999, București	Managementul simbolurilor culturale	Maria Moldoveanu ICCV
122.	Seminar științific Fundația "Soros"	Sărăcia și copilul, mai, Miercurea Ciuc	Situația copiilor rromi din România	Dana Sima Costin ICCV
123.	Reuniune MPLAT	Habitatul rural, 05.05.1999, București	Habitatul rural. Origini și perspective în premisa dezvoltării durabile în România	Dumitru Chiriac ICCV

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Titlul comunicării	Autor(i)
124.	Sesiune științifică, Muzeul Județean de Istorie și Artă	Probleme etnice 28-29.06.1999, Zalău	Istorie și etnicitate la români	CD. Rădulescu ICCV
125.	Simpozion științific, "Muzeul Aradului"	Minoritățile din România încotro? aprilie 1999, Arad	Studiul dublei perspective în cadrul relațiilor etnice ale comunităților italiene din Dobrogea	Mictat Gârlan ICCV
126.	Simpozion Uniunea Tătarilor Turco-Musulmani din România	Cultura turcă în Europa și Balcani 29.09.-03.10. 1999, Mamaia	Note și observații privind tătarii dobrogeni în percepția românilor și a minorităților conlocuitoare din România	Mictat Gârlan ICCV
127.	Sesiunea științifică, Facultatea de Matematică	04-05.06.1999, București	Algoritmi probabilisti de estimare a fiabilității montajelor	Ștefan Ștefănescu ICCV
128.	Conferința Societății de Probabilități și Statistică	26.02.1999, București	Analiza unor algoritmi probabilisti pentru estimarea lui 71	Ștefan Ștefănescu ICCV
129.	Sesiunea de comunicări științifice a cadrelor didactice din Universitatea "Româno-Americană"	Relații social-economice în perioada de tranziție 07.05.1999, Universitatea "Româno-Americană" București	Potențialul economic al României în condițiile scăderii populației	M. Simion CCDVT
130.	A 3-a ediție a Colocviului Internațional de Științe Politice, Universitatea "Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca	Zece ani după 1989- evoluția politică și socială în țările central și est-europene, de la căderea comunismului, 28-30 10.1999, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca	Reforma economică în România. Implicații sociale	A. Lăzăroiu CCDVT
131.	Reuniuni de lucru - Colecția "Laureații Nobel în economie"	Plenară, 9.08.1999, 9.09.1999, 21.10.1999, 28.10.1999, 25.11.1999 (pe lângă cele lunare)		
132.	Cursuri de studii aprofundate	ianuarie-mai 1999 (săptămânal)	Economie comparată	acad. Tudorel Postolache

Nr. crt.	Tipul manifestării și organizatorul	Tema, data și locul	Titlul comunicării	Autor(i)
133.	Conferința laureatului Nobel în economie Lawrence R. Klein	noiembrie, 1999 Academia Română	Traiectul LINK - evaluări și tendințe recente	Lawrence R. Klein Laureat Nobel pentru economie, președinte de onoare CRECC
134.	Conferința laureatului Nobel în economie Lawrence R. Klein	8 noiembrie 1999 Banca Națională a României	Instrumentele și țintele politicii monetare	L.R. Klein Laureat Nobel pentru economie, președinte de onoare CRECC
135.	Conferința laureatului Nobel în economie Lawrence R. Klein	8 noiembrie 1999 Academia de Studii Economice	Știința economică și cercetare economică și tineretul	L.R. Klein Laureat Nobel pentru economie, președinte de onoare CRECC
136.	Masă rotundă	8 noiembrie 1999	Evaluarea stării economiei mondiale	L.R. Klein și membrii români ai Clubului de la Roma CRECC
137.	Dezbateri științifică	6-9 noiembrie 1999	Conexarea Proiectului ESEN cu "Evaluarea stării economiei mondiale"	L.R. Klein și membrii români ai Clubului de la Roma CRECC

Anexa nr. 5 A. Lucrări editoriale apărute în străinătate

Nr. crt	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
1	Steliana Perț, IEN	Review of Sources and Systems of Information on Vocational Qualifications in Slovenia and Romania. Final Report	ETF, 1999
2	Lucian-Liviu Albu, IPE	Informal Economy in Romania (în colaborare; coordonator: Gerard Duchene)	Ed. Universității Sorbona-ROSES, Paris (în curs de apariție)
3	Lucian-Liviu Albu, IPE	România 2000. Zece ani de tranziție - trecut, prezent și viitor, Contry Report	Ed. Băncii Mondiale, Washington (în curs de apariție)
4	Angela Găburici, IPE Fr. Heidhues, IPE	Rural financial market in transition countries	Ed. Universității Hohenheim, Germania (în curs de apariție)

Nr. crt	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
5	Mihai Ștefan, INCE Ioan Mărginean, ICCV Mariana Stanciu, ICCV, coautori din partea României	South-European Insecurity Report (128)	UNDP, 1999
6	Cătălin Zamfir, ICCV, coautor din partea României	Strategii de combatere a sărăciei la nivel comunitar (l. engleză, l. rusă)	ILO, 1999
7	Cătălin Zamfir, ICCV, coautor din partea României	Women in Transition	UNICEF, The MONEE Project CEE/CIS/ Baltics Regional Monitoring Report no. 6/1999
8	Ștefan Ștefănescu ICCV	Estimating networks reliability by stochastic simulation	Economic Compu-tation and Economic Cybernetics Studies and Research, vol. XXXIII, nr. 1 1999
9	Ana Bălașa, ICCV coautor	Starea Tineretului din România (în limbile engleză și franceză) - pct. 2 - Calitatea vieții tineretului din România - pct. 3. Minoritățile naționale în opiniile și atitudinile tineretului	Editată de Ministerul Tineretului și Sportului, 1999 pentru Consiliul Europei
10	acad. Tudorel Postolache, CRECC Valeriu Ioan-Franc, CIDE	Romanian Review for Comparative and Consensual Economics	(în curs de apariție)
11	acad. Tudorel Postolache CRECC	Un projet ouvert -Discours sur l'integration europeene, 2-eme edition	Ed.Expert, București, 1999

B. LUCRĂRI EDITORIALE APĂRUTE ÎN TARĂ

Nr. crt.	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
1	Constantin Ionete, INCE Ștefan Mihai, INCE Gheorghe Zaman, IEN Maria Molnar, IEN Maria Poenaru, IEN Emilian Dobrescu, IEN Constantin Grigorescu, IEN Marcela Irimie, IEN Grigore Vâlceanu, IEN Steliana Perț, IEN Valentina Vasile, IEN Dorin Jula, IPE	Raportul național al dezvoltării umane - România-1999	Ed.Expert, București, 1999

Nr. crt.	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
2	Lucian Pop, ICCV Ana Bălașa, ICCV Valeriu Ioan-Franc, CIDE acad. Tudorel Postolache CRECC	Un projet ouvert -Discours sur l'inté-gration europeene, 2-eme edition	Ed.Expert, București, 1999
3	Constantin Ionete, INCE Gheorghe Zaman, IEN Camelia Cămășoiu, IEN Steliana Perț, IEN Vasile Ghețău, CCDVT	Strategia națională pentru dezvoltarea durabilă	Ed.Nova, București, 1999
4	Constantin Ionete, INCE Marcel Moldoveanu, IEM	Relațiile dintre România și Africa	Ed.Macarie, Târgoviște, 1999
5	Maria Molnar, IEN	Sărăcia și protecția socială	Ed. Fundației "România de Măine", 1999
6	Gheorghe Zaman, IEN Steliana Perț, IEN Camelia Cămășoiu, IEN	România - Strategia națională pentru dezvoltare durabilă	Academia Română și PNUD
7	Gheorghe Dobre, IEN	Investițiile în capitalul fix industrial din România interbelică	Memoria Oeconomica, 1999
8	Gheorghe Dobre, IEN	Datoria publică în România interbelică	Memoria Oeconomica, 1999
9	Adrian Platon, IEN	Investițiile străine private în economia românească interbelică	Memoria Oeconomica, 1999
10	Adrian Platon, IEN	Investițiile de capital străin în industria din România interbelică	Memoria Oeconomica, 1999
11	Simona Popescu, coautor, IEN	Dicționar MacMillan de economie modernă	Ed. Codecs, 1999
12	Anca Dachin, IEN Zizi Goschin, coautori, IEN	Analiza modificărilor structurale ale VDB	ASE, București
13	Colectiv IEM	Piața internațională -buletin de informare economică (144 numere)	IEM, 1999
14	Colectiv IEM	Buletin zilnic de prețuri și cotații pe piața internațională (144 numere)	IEM, 1999
15	Colectiv IEM	Licitații internaționale, oportunități de afaceri (24 numere)	IEM, 1999
16	Colectiv IEM	Caiet valutar (1980-1998)	IEM, 1999
17	Colectiv IEM	Conjunctura economiei mondiale 1998 (anuarul IEM)	IEM, 1999

Nr. crt.	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
18	Maria Frâncu, IEM	Piața de capital	Ed. Tribuna economică, 1999
19	Corneliu Russu, IEI	Management strategic	Ed. All, București, 1999
20	Daniel Fistung, IEI	Transporturi, Teorie economică, ecologie, legislație	Ed. All, București, 1999
21	Viorica Răducanu, IEI	Economia resurselor naturale	Ed. All, București (în curs de apariție)
22	Marina Bădileanu, IEI	Dicționarul Macmillan de economie modernă	Ed. Codecs, 1999
23	Octavian Gh. Botez, IEI	Comerț internațional și politici comerciale.	Universitatea "Spiru Haret"
		Politica comercială externă a României	Fundația "România de mâine"
24	Filon Toderoiu, IEA	Agricultura performantă, locomotiva progresului spațiului rural	Lucrări științifice, seria I, vol. I, Management agricol, Ed. Agroprint, Timișoara, 1999
25	Carmen Ștefănescu, IEA	Decalajele înzestrării cu factori în agricultură - suport al disparităților rurale	Lucrări științifice, seria I, vol. I, Management agricol, Ed. Agroprint, Timișoara, 1999
26	Violeta Florian, IEA	Strategii investiționale ale gospodăriilor rurale	Lucrări științifice, seria I, vol. I, Management agricol, Ed. Agroprint, Timișoara, 1999
27	Marioara Rusu, IEA	Strategii manageriale ale gospodăriilor rurale din perspectiva dezvoltării rurale integrate	Lucrări științifice, seria I, vol. I, Management agricol, Ed. Agroprint, Timișoara, 1999
28	Simona Bara, IEA	Reforma instituțională în spațiul rural	Lucrări științifice, seria I, vol. I, Management agricol, Ed. Agroprint, Timișoara, 1999
29	Ioana Roman, IEA	Reforma serviciilor de extensie și impactul asupra dezvoltării rurale	Lucrări științifice, seria I, vol. I, Management agricol, Ed. Agroprint, Timișoara, 1999
30	Elena Sibiceanu, IEA Rozalia Kozmari, IEA	Experiențele germană și daneză în reforma consultanței pentru spațiul rural	Lucrări științifice, seria I, vol. I, Management agricol, Ed. Agroprint, Timișoara, 1999
31	Mirela Rusali, IEA	Structuri parteneriale pentru dezvoltarea rurală, prin prisma experiențelor internaționale	Lucrări științifice, seria I, vol. I, Management agricol, Ed. Agroprint, Timișoara, 1999

Nr. crt.	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
32	Minodora Moldovan, IEA	Parteneriatul - instrument de revitalizare a spațiului rural	Lucrări științifice, seria I, vol.I, Management agricol, Ed.Agroprint, Timișoara, 1999
33	Camelia Toma, IEA Viorica Gavrilă, IEA	Sistemul informațional decizional în exploatațile agricole particulare	Lucrări științifice, seria I, vol.I, Management agricol, Ed.Agroprint, Timișoara, 1999
34	Elena Sima, IEA	Dezvoltarea cooperăției în sfera aprovizionării procesării, depozitării și desfacerii produselor agricole	Lucrări științifice, seria I, vol.I, Management agricol, Ed.Agroprint, Timișoara, 1999
35	Valeriu Sima, IEA	Filiera integrată a culturii și industrializării tutunului din România	Lucrări științifice, seria I, vol.I, Management agricol, Ed.Agroprint, Timișoara, 1999
36	Lucian-Liviu Albu, IPE Adrian Ghiță, IPE	Sărăcia în România 1995-1998, vol. I, Coordonate ale sărăciei. Dimensiuni și factori (în colaborare)	Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare - Proiectul de prevenire și combatere a sărăciei, UN, București, 1999
37	Lucian-Liviu Albu, IPE	Macroeconomie non-lineară	Ed. Academiei, București, 1999
38	Cornelia Scutaru, IPE	Industria prelucrătoare românească 1998-1999. Diagnostic structural. Opțiuni de politici industriale (coord. prof. C. Mereuță)	Ed. Media Fax (în curs de apariție)
39	Angela Găburici, IPE	Agricultura și silvicultura românească 2000-2020	Ed. Omniapres, 1999
40	Ionel Desmireanu, IPE	Evoluția producției industriale și a structurii acesteia - capitol în: Tratat de istorie economică a României (coordonator acad. N.N.) Constantinescu	Ed. Academiei, 1999
41	Dorin Jula, IPE	Economia dezvoltării	Ed. Viitorul românesc, 1999
42	Dorin Jula, IPE	Economia sectorială	Ed. Didactică și Pedagogică
43	Carmen Păuna Beatrice, IPE	Modelul german -economia socială de piață	Ed. Niculescu (în curs de apariție)
44	Dorel Ailenei, IPE	Piața ca spațiu economic	Ed. Didactică și Pedagogică, 1999

Nr. crt.	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
45	Gheorghe Manolescu, ICFMVS Daniela Costache, ICFMVS	Fiscalitatea	Fundația "România de mâine"
46	Gheorghe Manolescu, ICFMVS Irina Petre, ICFMVS	Finanțele întreprinderii	Ed. Ecologică, 1999
47	Manolescu Gheorghe, ICFMVS Liviu Andrei, ICFM	Sisteme și politici financiare comparate	Ed. Ecologică, 1999
48	Gheorghe Manolescu, ICFMVS Daniela Costache, ICFMVE	Buget și trezoreria publică	Ed. Ecologică, 1999
49	Liviu Andrei, ICFMVS	Economia politică și politici economice	Ed. Economică, 1999
50	Liviu Andrei, ICFMVS	Introducere în macroeconomie	Ed. Economică, 1999
51	Liviu Andrei, ICFMVS	Etalonul și sistemul monetar internațional	Ed. Ecologică, 1999
52	Victor Stoica, ICFMVS	Piețele de capital	Fundația "România de mâine"
53	Victor Stoica, ICFMVS	Radiografia crizei	Ed. Alpha
54	Cristina Cioponea, ICFMVS	Finanțele publice	Fundația "România de mâine"
55	Cosmin Crisan, ICFMVS	Elemente de logistică (compendiu-traducere)	Ed. Teora, 1999
56	Daniela Costache, ICFM, 1999	Aspecte privind piața de capital	Ed. INID, 1999
57	Cătălin Zamfir, ICCV	Politica resurselor umane: evaluarea sistemului titlurilor universitare în România	Ed. Expert, 1999
58	Cătălin Zamfir, coordonator, ICCV Ioan Mărginean, ICCV Elena Zamfir, ICCV Pavel Abraham, ICCV Sorin Cace, ICCV Dan Adrian Nicolae, ICCV Luana Pop, ICCV Lucian Pop, ICCV Marian Preda, ICCV Simona Ilie, ICCV	Politici sociale în România 1990- 1998	Ed. Expert, 1999
	Mihaela Teodorescu, ICCV C. Vlăsceanu, ICCV Mălina Voicu, ICCV Bogdan Voicu, ICCV		

Nr. crt.	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
59	Cătălin Zamfir, ICCV	Spre o paradigmă a gândirii sociologice	Ed. Cantes, 1999
60	Dana Sima Costin, ICCV Sorin Cace, ICCV Ana Bleahu, ICCV Mihai Surdu, ICCV	Copiii rromi din România	Ed. Organizației "Salvați copiii", 1999
61	Cătălin Zamfir, ICCV Dumitru Chiriac, ICCV Manuela Stănculescu, ICCV	Sărăcia în România 1995-1998 - Vol.I.Coordonate ale sărăciei. Dimensiuni și factori Cap. 3. Sărăcia comunitară în România: harta sărăciei și studii de caz - Vol.II.Politici de prevenire și reducere a sărăciei	UNDP, București, 1999
62	Gheorghe Socol, ICCV	Evoluție, involuție și tranziție în agricultura României	Ed. Oscar Print, București, 1999
63	Ana Bălașa, ICCV Lucian Pop, ICCV	Raportul dezvoltării umane, România 1999 - Dinamica societății civile. Politicile de gen	Expert, București, 1999
64	Mihai Surdu, ICCV Sorin Cace, ICCV	Studiu național privind situația copiilor străzii 1998-1999	Organizația "Salvați copiii", UNICEF, 1999
65	Ioan Mărginean, ICCV	Cercetarea sociologică	Ed. Destin, 1999
66	Valeriu Ioan-Franc, CIDE	Tehnologie comercială	Ed. Expert, București, 1999
67	Valeriu Ioan-Franc, CIDE	Marketing și cultură. Particularități ale cercetării ofertei culturale	Marketing-Management. Studii, cercetări, consulting, vol. 1-2/49-50/ martie-aprilie, 1999
68	Valeriu Ioan-Franc, CIDE	Distribuția modernă și tehnologia informației	Marketing-Management. Studii, cercetări, consulting, vol.3/51/iunie, 1999
69	Valeriu Ioan-Franc, CIDE	Marketingul românesc și-a încheiat tranziția către o știință pusă în serviciul afacerilor	Revista Succes, nr. 7, aprilie, 1999
70	Valeriu Ioan-Franc, CIDE	Argument: la presse de Luxembourg sur la Roumanie	Les Cahiers du Centre d'Etudes et Documentation Roumanie-Luxembourg, nr. 5, 1999
71	Valeriu Ioan-Franc, Mircea Față, CIDE	Franciza (versiunea în limba română), traducere din limba engleză, colecția	Coediție Casa de editură Capital și Ed. Expert, București, 1999

Nr. crt.	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
		Aspecte ale economiei de piață	
72	Ionică Berevoescu, CCDVT Andra Lăzăroiu, CCDVT	Fețele schimbării	Nemira, 1999
73	Ionică Berevoescu, coautor, CCDVT Andra Lăzăroiu, CCDVT	Sărăcia în România, 1995-1999. Coordonate ale sărăciei. Dimensiuni și factori (vol.I) Dezvoltare și sărăcie comunitară. Studii de caz și harta dezvoltării comunitare	PNUD, București, 1999
74	Aurel Iancu, CRECC	Politică și economie - repere ale unui sistem economic performant	Ed. Expert, București
75	Valeriu Ioan-Franc, CIDE	Contribuții ale cercetării științifice academice la perfecționarea metodologică a tranziției la economia de piață a României	București, 1999
76	Valeriu Ioan-Franc, CIDE	Gândirea economică românească în ultimul deceniu al secolului XX	București, 1999
77	acad. Tudorel Postolache, CRECC (îngrijitor de volum, consultant științific Gheorghe Dolgu)	Discursuri de recepție 1969-1974", vol. 1 - Colecția "Laureați Nobel în economie"	Ed. Expert, București, 1999
78	acad. Tudorel Postolache, CRECC (îngrijitor de volum, Constantin Ciupagea, consultant științific Gheorghe Dolgu)	Lawrence R. Klein Scrieri alese, vol. 20: -Colecția Laureați Nobel în economie-	Ed. Expert, București, 1999
79	acad. Tudorel Postolache, CRECC (îngrijitor de volum consultant științific Gheorghe Dolgu)	Discursuri de recepție 1975-1979, vol. 2, Colecția "Laureați Nobel în economie"	Ed. Expert, București, 1999
80	acad. Tudorel Postolache, CRECC (îngrijitor de volum consultant științific Gheorghe Dolgu)	Discursuri de recepție 1980-1984, vol. 3, Colecția "Laureați Nobel în economie"	Ed. Expert, București, 1999

C. Studii și articole în reviste de specialitate străine

Nr. crt	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
1	Ștefan Mihai, INCE	Energie et reconversion des economies nationales en Europe de l'Est	Liaison nr.67, Quebec, Canada, 1999
2	Daniel Fistung, IEI	Transport and the environment in Romania	Powerful Information, Loughton, Marea Britanie, May 1999
3	Lucian-Liviu Albu, IPE	Short-Term Forecasting for Six Macroeconomic Indicators - June	Publication: Macroeconomic Analysis and Forecasts, Institute for Economic Forecasting, Internet Securities Inc., ISI Emerging Markets, May 18, 1999
4	Lucian-Liviu Albu, IPE	Short-Term Forecasting for Six Macroeconomic Indicators - July	Publication: Macroeconomic Analysis and Forecasts, Institute for Economic Forecasting, Internet Securities Inc., ISI Emerging Markets, June 21, 1999
5	Lucian-Liviu Albu, IPE	Short-Term Forecasting for Six Macroeconomic Indicators - August	Publication: Macroeconomic Analysis and Forecasts, Institute for Economic Forecasting, Internet Securities Inc., ISI Emerging Markets, July 20, 1999
6	Lucian-Liviu Albu, IPE	Short-Term Forecasting for Six Macroeconomic Indicators - September	Publication: Macroeconomic Analysis and Forecasts, Institute for Economic Forecasting, Internet Securities Inc., ISI Emerging Markets, August 18, 1999
7	Lucian-Liviu Albu, IPE	Short-Term Forecasting for Six Macroeconomic Indicators - November	Publication: Macroeconomic Analysis and Forecasts, Institute for Economic Forecasting, Internet Securities Inc., ISI Emerging Markets, October 20, 1999
8	Lucian-Liviu Albu, IPE	Short-Term Forecasting for Six Macroeconomic Indicators - December	Publication: Macroeconomic Analysis and Forecasts, Institute for Economic Forecasting, Internet Securities Inc., ISI Emerging Markets, November 20, 1999
9	Lucian-Liviu Albu, IPE Elena Pelinescu, IPE	Sustainability of Public Debt and Budget Deficit	Word Bank Review, 11, 1999
10	Angela Găburici, IPE	Ländlicher Finanzmarkt als Forschungsobject	Allgemeine Deutsche Zeitung fur Rumanien
11	Angela Găburici, IPE	Participarea cooperăției de credit la dezvoltarea pieței financiare rurale	Allgemeine Deutsche Zeitung fur Rumänien

Nr. crt	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
12	Angela Găburici, IPE Junior Davis, IPE	Rural Finance and Private Farming in Romania	Europe-Asia Studies, vol. 51, No. 5, 1999
13	Cornelia Scutaru, IPE	The "Dobrescu" Macromodel of Romanian Transition Economy -Yearly and Monthly Forecast - May version	Publication: Macroeconomic Analysis and Forecasts, Institute for Economic Forecasting, Internet Securities Inc., ISI Emerging Markets, May 18, 1999
14	Cornelia Scutaru, IPE	The "Dobrescu" Macromodel of Romanian Transition Economy -Yearly and	Publication: Macroeconomic Analysis and Forecasts, Institute for Economic Forecasting,
		Monthly Forecast - June version	Internet Securities Inc., ISI Emerging Markets, June 21, 1999
15	Cornelia Scutaru, IPE	The "Dobrescu" Macromodel of Romanian Transition Economy -Yearly and Monthly Forecast - July version	Publication: Macroeconomic Analysis and Forecasts, Institute for Economic Forecasting, Internet Securities Inc., ISI Emerging Markets, July 20, 1999
16	Cornelia Scutaru, IPE	The "Dobrescu" Macromodel of Romanian Transition Economy -Yearly and Monthly Forecast - August version	Publication: Macroeconomic Analysis and Forecasts, Institute for Economic Forecasting, Internet Securities Inc., ISI Emerging Markets, August 18, 1999
17	Cornelia Scutaru, IPE	The "Dobrescu" Macromodel of Romanian Transition Economy -Yearly and Monthly Forecast - September version	Publication: Macroeconomic Analysis and Forecasts, Institute for Economic Forecasting, Internet Securities Inc., ISI Emerging Markets, September 20, 1999
18	Cornelia Scutaru, IPE	The "Dobrescu" Macromodel of Romanian Transition Economy -Yearly and Monthly Forecast - October version	Publication: Macroeconomic Analysis and Forecasts, Institute for Economic Forecasting, Internet Securities Inc., ISI Emerging Markets, October 20, 1999
19	Cornelia Scutaru, IPE	The "Dobrescu" Macromodel of Romanian Transition Economy -Yearly and Monthly Forecast - November version	Publication: Macroeconomic Analysis and Forecasts, Institute for Economic Forecasting, Internet Securities Inc., ISI Emerging Markets, November 20, 1999
20	Cornelia Scutaru, IPE Adrian Ghită, IPE	Chaos and order in transition: exchange policy and social costs, inflation-unemployment	RESEARCH MEMORANDUM ACE Project No. 99, 1999
21	Gheorghe Barbu, ICCV Adina Mihăilescu, ICCV	Caracteristici ale defavorizării la vârsta a treia, anchetă la nivelul capitalei	Revista Calitatea vieții, nr. 1-2, 1999

Nr. crt	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
	Corneliu Prisăcaru, ICCV		
22	Mariana Stanciu, ICCV	Probleme actuale ale ocupării forței de muncă din România	Revista Calitatea vieții, nr.1-2,1999
23	Carmen Mureanu, ICCV	Societatea civilă și participarea politică în perioada de tranziție	Revista Calitatea vieții, nr.1-2,1999
24	Manuela Stănculescu, ICCV	Albota - o comunitate orientată spre comerț, studiu de comunitate	Revista Calitatea vieții, nr.1-2,1999
25	Iuliana Precupetu, ICCV	Dimensiuni ale dezvoltării comunitare în spațiul sociocultural românesc	Revista Calitatea vieții, nr.1-2,1999
26	Mariana Stanciu, ICCV	Politici sociale în România 1990- 1998	Revista Calitatea vieții, nr.1-2,1999
27	Cristina Humă, ICCV	Enciclopedia geografică a României	Revista Calitatea vieții, nr.1-2, 1999
28	Dana Sima Costin, ICCV	Starea de sănătate a populației de rromi	Revista Cercetări sociale nr.3-4, 1999, IMAS SA
29	Cosma Rughiniș, ICCV	Zăbrăuți: diferențe și divergențe într-o comunitate urbană	Revista Cercetări sociale, nr.3-4, 1999, IMAS SA
30	Carmen Monica Serban, ICCV	Aspecte ale atașamentului față de comunitate -studiu comparativ asupra a două comunități de rromi căldărari bogați	Revista Cercetări sociale, nr.3-4, 1998, IMAS SA
31	Elena Iulia Gheorghiu, ICCV	Migrația est-vest între mit și realitate	Revista Cercetări sociale, nr.3-4, 1998, IMAS SA
32	Bogdan Voicu, ICCV	Care istorie?	Revista Cercetări sociale, nr.3-4, 1998, IMAS SA
33	Dan Nicolae Adrian, ICCV	Locuința și condițiile de locuire la populația de rromi din jud. Buzău	Revista Cercetări sociale, nr.3-4, 1998, IMAS SA
34	Constantin Dan Rădulescu, ICCV	Interetnicitate în demografie în România din perspectivă istorică	Acta Muzei Porolissenis, vol. XXIII, 1999
35	Bogdan Voicu, ICCV	Despre măsurarea intenției de vot în sondaje de opinie publică	Revista Română de sociologie, nr.3, 1999
36	Ștefan Ștefănescu, ICCV	O metodă de stabilire a volumului optim pentru un eșantion	Revista Cercetări sociale nr.3-4, 1998, IMAS SA
37	Ștefan Ștefănescu, ICCV	Asupra convergenței fracțiilor continue	Studii și cercetări de calcul Economic și cibernetică Economică
38	Vasile Ghețău, CCDVT	România. National Sustainable development Strategy - Population	Publisher, 1999

Nr. crt	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
39	Vasile Ghețău, CCDVT	International migration in România	Materialen zur Bevölkerungswissenschaft, Institutul Federal de Cercetări Demografice, Wiesbaden, vol. 93, 1999

D. Studii și articole în reviste de specialitate românești

Nr. crt	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
1	Constantin Ionete, INCE	Cadrul juridic al structurii de proprietate în primii 10 ani de tranziție	Adevărul economic, nr.46, 23 noiembrie 1999
2	Constantin Ionete, INCE	Secolul 20 sub valul modernizării	Mileniul III, nr.2, 1999
3	Constantin Ionete, INCE	Etatismul centralizat în economie blochează piața	Opinia națională, nr.264, 1999
4	Constantin Ionete, INCE	Tableta lunară	Jurnalul financiar, 1999
5	Gheorghe Zaman, IEN	Restructurarea industriei, soluții de optimizare	Tribuna economică, nr. 1,1999
6	Gheorghe Zaman, IEN	Restructurare în condiții de criză	Tribuna economică, nr.2,1999
7	Gheorghe Zaman, IEN	Experiența țărilor cu economie de piață -Germania: decalaje între vest și est	Tribuna economică, nr.2,1999
8	Gheorghe Zaman, IEN Raluca Popescu, IEN	Evoluții contradictorii, soluții conjuncturale	Tribuna economică, nr.3,1999
9	Gheorghe Zaman, IEN	O abordare complexă a managementului universitar. Recenzie	Tribuna economică, nr.5,1999
10	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Tendințe macroeconomice în anul 1999	Opinia națională, nr. 236,1999
11	Gheorghe Zaman, IEN	Evoluția economiei în țările dezvoltate în perioada 1997-1999	Economistul, supliment,1999
12	Gheorghe Zaman, IEN	Tendințe macroeconomice în 1999	Economistul, nr.12-13, 1999
13	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Ce șanse, ce probleme au întreprinderile mari ? (I)	Adevărul economic, nr.8 (362), 1999
14	Gheorghe Zaman, IEN Grigore	Poziția întreprinderilor mari	Tribuna economică, nr.8,1999

Nr. crt	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
	Vâlceanu, IEN		
15	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Ce șanse, ce probleme au întreprinderile mari? (IO	Adevărul economic, nr.9 (363), 1999
16	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Localizarea pierderilor din economie	Tribuna economică, nr.9,1999
17	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Dimensiunea firmelor și eficiența economică (I)	Adevărul economic, nr.11 (365), 1999
18	Ovidiu Harbădă, IEN	Procese economice cu implicații globale. După un an greu economia lumii nu-și revine încă	Tribuna economică, nr.10,1999
19	Marcela Naneș, IEN	Structura și comportamentul acționarului	Tribuna economică, nr.6,1999
20	Constanta Petcu, IEN	Protecție socială	Tribuna economică, nr.6,1999
21	Ovidiu Harbădă, IEN	Privatizarea în Cehia	Tribuna economică, nr.6,1999
22	Marcela Naneș, IEN	Actionariat versus management ?	Tribuna economică, nr.7, 1999
23	Delia Cojocaru, IEN	Concurența - un factor de restructurare a întreprinderilor	Tribuna economică, nr.11,1999
24	Anca Dachin, IEN Zizi Goschin, IEN	Mediul economic și inovativitatea firmei	Tribuna economică, nr.11,1999
25	Ioan Bratu, IEN	Blocajul managerial	Adevărul economic, nr.6, 10,20 1999
26	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Dimensiunea firmelor și eficiența economică (II)	Adevărul economic, nr.12,1999
27	Florin-Marius Pavelescu, IEN	Utilizarea forței de muncă din perspectiva dezvoltării regionale	Oeconomica nr.3-4, 1998, IRLI
28	Florin Marius Pavelescu, IEN	Schimbări în comportamentul ofertei de forță de muncă	Raporturi de muncă, nr.2,1999
29	Raluca Popa, IEN	Inovație și competitivitate	Tribuna economică, nr.2,1999
30	Marcela Naneș, IEN	Strategia firmei: tipologii și situații concrete	Tribuna economică, nr.12,1999
31	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Interpretarea nedogmatică a raportului profit/pierderi	Adevărul economic, nr. 13,1999
32	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Conjunctură internațională. Tendințe macroeconomice în anul 1999	Tribuna economică, nr. 13,1999
33	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Eficiența economică în sectorul privat, mixt și de stat	Tribuna economică, nr. 13,1999
34	Ioan Bratu, IEN	Gubernarea corporativă în România (I - IV)	Adevărul economic, nr.14, 15, 16,17,1999

Nr. crt	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
35	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Profitabilitatea sectoarelor privat, mixt și de stat în economia de tranziție	Adevărul economic, nr.14 (368), 1999
36	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Un pericol. Adâncirea decalajelor regionale	Adevărul economic, nr.15(368), 1999
37	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Dimensiunea optimă a întreprinderilor	Tribuna economică, nr.14,1999
38	Marcela Naneș, IEN	Tipuri generice de structuri organizatorice (I)	Tribuna economică, nr.14-15, 1999
39	Steliana Sandu, IEN Anca Dachin, IEN Raluca Popa, IEN	Schimbări de structură	Tribuna economică, nr.14,1999
40	Steliana Sandu, IEN	Revigorarea potențialului inovativ	Tribuna economică, nr. 15,1999
41	Constantin Ciutacu, IEN	Evoluții recente ale dezvoltării regionale	Tribuna economică, nr. 15,1999
42	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Un pericol. Adâncirea decalajelor regionale (II)	Adevărul economic, nr.16(368), 1999
43	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Specificul economiilor de scară în comerț (I)	Adevărul economic, nr.17(371), 1999
44	Ioan Bratu, IEN	Disfuncționalități majore pe piața românească de capital (I)	Adevărul economic, nr.17-18 (371-372), 1999
45	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Specificul economiilor de scară în comerț (II)	Adevărul economic, nr.18 (372), 1999
46	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Economic Efficiency and Capital Ownership	Romanian Insight, No. 97,1999
47	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Company Size and Efficiency in Romanian Economy (I)	Romanian Insight, No. 98,1999
48	Marcela Naneș, IEN	Strategii ofensive	Tribuna economică, nr.18, 1999
49	Delia Cojocaru, IEN	Restructurarea prin cerere	Tribuna economică, nr.18,1999
50	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	0 problemă sensibilă și dureroasă. Creditarea agenților economici	Adevărul economic, nr.19(373), 1999
51	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Specificul economiilor de scară în comerț (III)	Adevărul economic, nr.19(373), 1999
52	Marcela Naneș, IEN	Privatizarea: un parcurs contradictoriu	Tribuna economică, nr.19,1999

Nr. crt	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
53	Gheorghe Zaman, IEN	Reformele economice. Teorie și practică. Particularități ale sectorului privat în China	Tribuna economică, nr.20,1999
54	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Eficiența economică și forma de proprietate	Tribuna economică, nr.20,1999
55	Marcela Naneș, IEN	Tipuri de management	Tribuna economică, nr.21,1999
56	Marcela Naneș, IEN	Tipuri de strategii	Tribuna economică, nr.20,1999
57	Marcela Naneș, IEN	Remodelarea sistemului fiscal	Tribuna economică, nr.22,1999
58	Marcela Naneș, IEN	Sistemul fiscal sub presiune	Tribuna economică, nr.23,1999
59	Delia Cojocaru, IEN	Efectele presiunii concurențiale	Tribuna economică, nr.17,1999
60	Delia Cojocaru, IEN	Caracteristici ale sistemului bancar românesc	Revista Finanțe - bănci - asigurări - mai 1999
61	Delia Cojocaru, IEN	Exigențe ale activității bancare	Revista Finanțe - bănci - asigurări - mai 1999
62	Delia Cojocaru, IEN	Credite și implicarea băncilor în guvernarea corporativă	Revista Finanțe - bănci - asigurări - iunie 1999
63	Steliana Sandu, IEN Anca Dachin, IEN Raluca Popa, IEN	Caracteristici ale procesului inovațional în România	Tribuna economică, nr.13-14, 1999
64	Steliana Sandu, IEN Anca Dachin, IEN Raluca Popa, IEN	Schimbări de structură în activitatea de cercetare - dezvoltare	Tribuna economică, nr.15,1999
65	Raluca Popa, IEN	Finalitatea comercială inovării	Tribuna economică, nr.24,1999
66	Florentina Popescu, IEN	Rolul comerțului exterior în creșterea economică	Oeconomia, IRLI nr. 1,1999
67	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Profitabilitatea și dimensiunea întreprinderii în economia României	Oeconomia, IRLI nr. 1,1999
68	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Company Size and Efficiency in Romanian Economy (II)	Romanian Insight No.100, Year9, June 1999
69	Constantin Ciutacu, IEN	Destructurare sau restructurare industrială?	Tribuna economică, nr.34,1999
70	Gheorghe Zaman, IEN Raluca Popa, IEN	Restructurarea prin comerț exterior	Tribuna economică, nr.26-27,1999
71	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Caracteristicile creditelor bancare în perioada 1994-1996	Revista Finanțe - bănci - asigurări nr.9,1999
72	Constantin Ciutacu, IEN	Nuclee tehnologice și opțiuni de restructurare	Tribuna economică, nr.37,1999
73	Marcela Naneș, IEN	Avantajele și limitele managementului strategic	Tribuna economică, nr.36,1999
74	Gheorghe Zaman, IEN	Preaderarea la Uniunea Europeană	Tribuna economică, nr.36,1999

Nr. crt	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
75	Gheorghe Zaman, IEN	Integrare europeană. Programul PHARE pentru coeziune economică și socială	Tribuna economică, nr.38,1999
76	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Creditul pentru investiții	Tribuna economică, nr.38,1999
77	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Investițiile: cine, când, unde?	Tribuna economică, nr.39,1999
78	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	If small and medium sized enterprises are "in fashion". Which are the opportunities and problems converting the large enterprises?	Romanian Business Journal, No.11 (257), March 19-25, 1999
79	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Companies dimension and economic efficiency	Romanian Business Journal, No. 11 (275), 1999
80	Florin-Marius Pavelescu, IEN	Sezonabilitatea funcționării pieței forței de muncă	Raporturi de muncă, nr.10,1999
81	Constantin Grigorescu, IEN	Tranziția și criza sistemului de pensii	Raporturi de muncă, nr.7,1999
82	Constantin Grigorescu, IEN	Recolerarea pensiilor	Raporturi de muncă, nr.9,1999
83	Marcela Naneș, IEN	Strategiile relaționale. Strategii defensive	Tribuna economică, nr.35,1999
84	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Dimensiunea întreprinderii și eficiența economică	Tribuna economică, nr.44,1999
85	Constantin Grigorescu, IEN	Deprecierea indicatorilor privind pensiile	Raporturi de muncă, nr.6,1999
86	Gheorghe Zaman, IEN George Panait, IEN	National Strategy for Sustainable Development	Economic Panorama, nr.3,1999
87	Gheorghe Zaman, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Stepping up Reforms Lives of Work and Guidelines	Economic Panorama, No. 3, 1999
88	Gheorghe Zaman, IEN George Panait, IEN	Macroeconomic characteristics of Privatisation	Economic Panorama, No.3,1999
89	Gheorghe Zaman, IEN	Private Enterprises and Property Rights in România	Economic Panorama, No.3,1999
90	Grigore Vâlceanu, IEN	Joint Ventures Funded with Foreign Capital	Economic Panorama, No.3,1999
91	Constantin Grigorescu, IEN Grigore Vâlceanu, IEN	Loans to Economic Actors, Trend and Particularities	Economic Panorama, No.3,1999

Nr. crt	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
92	Grigore Vâlceanu, IEN	Vârful de plată a datoriei externe	Tribuna economică, nr.44,1999
93	Gheorghe Zaman, IEN	Un experiment al băncii mondiale. România alături de Kârgâstan și Vietnam	Tribuna economică, nr.44,1999
94	Constantin Grigorescu, IEN	Criteriul economic și aderarea României la UE	Tribuna economică, nr.47,1999
95	Constanta Petcu, IEN	Reconversia profesională-o șansă pentru reintegrarea în muncă	Raporturi de muncă, nr.2,1999
96	Constanta Petcu, IEN	Mobilitatea forței de muncă	Tribuna economică, nr.5,1999
97	Constanta Petcu, IEN	Efectele inflației asupra consumului populației	Economistul nr.376,1999
98	Constantin Ciutacu, IEN	Noile forțe ale dezvoltării regionale	Tribuna economică, nr.16,1999
99	Florin-Marius Pavelescu, IEN	Restructurarea ocupării forței de muncă din perspectiva regională	Revista română de economie
100	Valentina Vasile, IEN	Costul forței de muncă din perspectiva integrării în UE	Revista română de economie
101	Diana Preda, IEN	Productivitatea muncii. Tendințe și dileme	Revista română de economie
102	Simona Popescu, IEN	Costurile dezvoltării durabile	Tribuna economică, nr.20,1999
103	Marcela Nanes, IEN	Rațiuni financiare	Tribuna economică, nr.17,1999
104	Marcela Nanes, IEN	Strategii defensive	Tribuna economică, nr.35,1999
105	Marcela Nanes, IEN Ion Mihai, IEN	Paradoxurile sectorului de stat în China	Tribuna economică, nr.45,1999
106	Delia Cojocaru, IEN	Concurența - factor de restructurare a întreprinderilor	Tribuna economică, nr. 19,1999
107	Viorica Răducanu, IEI	Restructuring the primary processing industry and its impact upon competition capacity of manufactures	Economic Panorama No.4/1998, Ed.Chamber of commerce and industry of Romania and Bucharest
108	Gabriela Grosu, IEI	Investment in the Romanian industry. Dynamics of investments in the 90's	Ibidem
109	Mihai Stoica, IEI	Investment possibilities in Romanian transport	Ibidem
110	Marina Bădileanu, IEI	Transition to competitive power industry. Implications on price formation and investments needs	ibidem
111	Vasile Dan, IEI Ruxanda Isaic - Maniu, IEI	Crearea mediului favorabil competitivității întreprinderilor	Tribuna economică, nr.8, 1999

Nr. crt	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
112	Daniel Fistung, IEI	Cererea de produse industriale	Tribuna economică, nr.10, 1999
113	Daniel Fistung, IEI	Diminuarea rentabilității activităților industriale	Tribuna economică, nr.13, 1999
114	Daniel Fistung, IEI	Șansa industriei românești - inovarea	Tribuna economică, nr.20, 1999
115	Daniel Fistung, IEI	Democrație pentru fraieri	Ziarul Tram nr.8, 1999
116	Daniel Fistung, IEI	Sănătatea noastră alimentară - bugetul de stat	Ibidem
117	Viorica Răducanu, IEI	Demonopolisation of economic facilities in non-ferrous metalurgy	Economic Panorama, No.1, 1999
118	Viorica Răducanu, IEI	Real changes of privatisation for non-ferrous metallurgical works	Ibidem
119	Marina Bădileanu, IEI	Reform in Romanian electrical power industry	Ibidem
120	Marius Bulearcă, IEI	Privatisation of ROMGAZ - Turning point for the Romanian gas industry	Ibidem
121	Cristian Sima , IEI Cornelia Neagu, IEI	Re:organisation of Romanian ferrous metalurgy	Ibidem
122	Cristiana Tudor - Soare, IEI	Post - privatisation impact on construction mineral binders industry	Ibidem
123	Viorica Răducanu, IEI	Romania's potențial of natural resources	Economic Panorama, nr.2/1999
124	Marius Bulearcă, IEI	Oii and natural gas in România	Ibidem
125	Marina Bădileanu, IEI	Restructuring of Romanian coal industry achievements and prospects	Ibidem
126	Cristian Sima, IEI	Ores poor resources in Romanian	Ibidem
127	Cornelia Neagu, IEI	Streamlining exploitation of the Romanian drainage system. A top priority	Ibidem
128	Cristiana Tudor - Soare, IEI	Standing crop and hunting stock in România	Ibidem
129	Cristian Sima, IEI	Adjusting Romanian offal re-use system to ECU norms	Economic Panorama, nr.3/1999
130	Daniel Fistung, IEI	Instituțiile financiare internaționale sprijină dezvoltarea transporturilor auto, și implicit, scăderea speranței de viață	Infobank nr.17
131	Daniel Fistung, IEI	Direcții sinuoase ale resurselor financiare atrase din străinătate	Ibidem

Nr. crt	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
132	Carmen Ștefănescu, IEA	Soia - o cultură rara-avis în România?	Sănătatea plantelor nr.1/1999
133	Carmen Ștefănescu, IEA	Asociația științifică pentru dezvoltare rurală "Virgil Madgearu" - un pilon în dezvoltarea rurală a României	Sănătatea plantelor, nr.4/1999
134	Simona Bara, IEA	Aderarea agriculturii și a spațiului rural românesc la structurile europene	Agrinetnr.3, 1999
135	Gabriela Burghilea, IEA	Potențialul actual al sectorului viticol din România	Sănătatea plantelor, nr.6/1999
136	Cecilia Alexandri, IEA	Prevederi actuale ale comerțului internațional cu produse agroalimentare	Sănătatea plantelor, nr. 14/1999
137	Camelia Toma, IEA Viorica Gavrilă, IEA	Contabilitate de gestiune	Profitul agricol nr.5/1999
138	Filon Toderoiu, IEA	Piața și prețul pământului la noi	Agricultura României, nr.17, 23-29 aprilie 1999
139	Filon Toderoiu, IEA	Recolta de grâu va fi mai mică decât în 1998	Jurnalul național nr.1849, 24 iunie 1999
140	Florian Violeta, IEA Filon Toderoiu, IEA Marin Popescu, IEA Rusu Marioara, IEA Ștefănescu Carmen, IEA	Modele instituționale ale dezvoltării rurale. Studiu de caz: comuna Daia	Calitatea vieții nr.3/1999
141	Camelia Toma, IEA Viorica Gavrilă, IEA	Dimensiunea economică a exploatației agricole -principalul indicator utilizat de RICA a UE	Profitul agricol nr.7, 1999
142	Camelia Toma, IEA Viorica Gavrilă, IEA	Colectarea datelor din contabilitatea de gestiune a exploatațiilor agricole din eșantionul RICA	Profitul agricol nr.9-10, 1999
143	Ioana Roman, IEA	Șomajul, o problemă ce poate fi rezolvată	Sănătatea plantelor nr.8/1999
144	Avrămiță Gheorghe, IEA	Mediul concurențial și competitivitatea	Tribuna economică, nr.27, 1999
145	Gabriela Burghilea, IEA	Potențialul actual al sectorului viticol din România	Sănătatea plantelor nr.6/1999
146	Lucian-Liviu Albu, IPE	Colapsul financiar -fatalitate sau pericol evitabil? - Riscul maxim al colapsului se anunță pentru anul 2000	Ziarul financiar, nr. 29, 4 ianuarie, 1999
147	Lucian-Liviu Albu, IPE	Lichidarea perdanților -decide piața sau guvernul? - Asanarea economică în două faze	Ziarul financiar, nr. 32, 7 ianuarie, 1999

Nr. crt	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
148	Lucian-Liviu Albu, IPE	Guvernul în negocieri: după mineri, FMI -Șansele negocierii cu FMI	Ziarul financiar, nr.45, 26 ianuarie, 1999
149	Lucian-Liviu Albu, IPE	Falimentul programelor pe termen scurt	Curentul, nr. 23, 29 ianuarie, 1999
150	Lucian-Liviu Albu, IPE	Tranziție și prognoză	Piața financiară nr.1, 1999
151	Lucian-Liviu Albu, IPE	Bugetul pe 1999 - relansare sau gestionarea crizei? - Constrângeri și inconsistente	Ziarul financiar, nr.57,1999
152	Lucian-Liviu Albu, IPE Cornelia Scutaru, IPE	Puncte critice ale inflației - Previziuni pentru primul trimestru 1999	Ziarul financiar, nr.84, 22 februarie, 1999
153	Lucian-Liviu Albu, IPE	Cum vom sta - Activitatea economică. Calitatea vieții	Piața financiară, nr.2, februarie, 1999
154	Lucian-Liviu Albu, IPE	Cum vom sta-Situația monetară. Indicatori valutari	Piața financiară, nr. 2, februarie, 1999
155	Lucian-Liviu Albu, IPE	Dilemele politicii cursului - Criza de încredere	Ziarul financiar, nr.80, 16 martie, 1999
156	Lucian-Liviu Albu, IPE Cornelia Scutaru, IPE	Dinamica relației inflație-șomaj	Ziarul financiar, nr.84, 22 martie, 1999
157	Lucian-Liviu Albu, IPE	O investiție pe termen lung	Curentul, nr.71,26 martie, 1999
158	Lucian-Liviu Albu, IPE	Cum vom sta -Activitatea economică. Calitatea vieții	Piața financiară, nr.3, 1999
159	Lucian-Liviu Albu, IPE	Cum vom sta - Situația monetară. Indicatori valutari	Piața financiară, nr.3, 1999
160	Lucian-Liviu Albu, IPE	Relansare economică pentru acest an? -Importanța domeniilor prioritare	Ziarul financiar, nr.102, 19 aprilie, 1999
161	Cornelia Scutaru, IPE Lucian-Liviu Albu, IPE	Economii și credite	Ziarul financiar, nr.105, 22 aprilie, 1999
162	Lucian-Liviu Albu, IPE	Un an, doi, reforma va continua haotic, conform intereselor politice	Jurnalul național, nr.1797, 24 aprilie, 1999
163	Lucian-Liviu Albu, IPE	Cum vom sta -Activitatea economică, Calitatea vieții	Piața financiară, nr. 4, aprilie, 1999
164	Lucian-Liviu Albu, IPE	Cum vom sta - Situația monetară. Indicatori valutari	Piața financiară, nr. 4, aprilie, 1999
165	Lucian-Liviu Albu, IPE	Credibilitate și reformă - Semnale contradictorii	Ziarul financiar, nr. 123, 18 mai, 1999
166	Lucian-Liviu Albu, IPE	Economie reală și economie monetară	Ziarul financiar, nr. 127, 24 mai, 1999
167	Lucian-Liviu Albu, IPE	Cum vom sta -Activitatea economică. Calitatea vieții	Piața financiară, nr. 5, mai, 1999

Nr. crt	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
168	Lucian-Liviu Albu, IPE	Cum vom sta - Situația monetară. Indicatori valutari	Piața financiară, nr. 5, mai, 1999
169	Lucian-Liviu Albu, IPE	Economia românească se va urni din loc la toamnă	Interviu în: Tribuna construcțiilor, nr.22, 4 iunie, 1999
170	Lucian-Liviu Albu, IPE	Economiile populației -potențial și drenare	Curentul, 8 iunie, 1999
171	Lucian-Liviu Albu, IPE	Coerența și reforma: costurile divorțului -Principiul coerenței	Ziarul financiar, nr. 144, 16 iunie, 1999
172	Lucian-Liviu Albu, IPE	Șansele acordului cu FMI - Tranziție în politica FMI?	Ziarul financiar, nr. 148, 22 iunie, 1999
173	Lucian-Liviu Albu, IPE	Relansare prin realocarea resurselor?	Ziarul financiar, nr. 149, 23 iunie, 1999
174	Lucian-Liviu Albu, IPE	Economie reală și economie monetară (II)	Ziarul financiar, nr. 152, 28 iunie, 1999
175	Lucian-Liviu Albu, IPE	Cum vom sta -Activitatea economică. Calitatea vieții	Piața financiară, nr. 6, iunie, 1999
176	Lucian-Liviu Albu, IPE	Cum vom sta - Situația monetară. Indicatori valutari	Piața financiară, nr. 6, iunie, 1999
177	Lucian-Liviu Albu, IPE	Ar putea fi stopată inflația?	Ziarul financiar, nr. 172, 26 iulie, 1999
178	Lucian-Liviu Albu, IPE	Stoparea declinului? -Altă politică economică	Ziarul financiar, nr. 175, 29 iulie, 1999
179	Lucian-Liviu Albu, IPE	Cum vom sta -Activitatea economică. Calitatea vieții	Piața financiară, nr. 7-8, iulie-august, 1999
180	Lucian-Liviu Albu, IPE	Cum vom sta-Situația monetară, indicatori valutari	Piața financiară, nr. 7-8, iulie-august, 1999
181	Lucian-Liviu Albu, IPE	Este posibilă relansarea investițiilor?	Ziarul financiar, nr. 195, 26 august, 1999
182	Lucian-Liviu Albu, IPE	Condițiile aderării -Aderare vs acord FMI	Ziarul financiar, nr. 211, 17 septembrie, 1999
183	Albu Lucian-Liviu, IPE	Este posibilă relansarea industriei?	Ziarul financiar, nr. 220, 30 septembrie, 1999
184	Lucian-Liviu Albu, IPE	Cum vom sta-Activitatea economică. Calitatea vieții	Piața financiară, nr. 9, 1999
185	Lucian-Liviu Albu, IPE	Cum vom sta -Situația monetară. Indicatori valutari	Piața financiară, nr. 9, 1999
186	Lucian-Liviu Albu, IPE Elena Pelinescu, IPE	Sustenabilitatea datoriei publice și a deficitului bugetar	Ziarul financiar, nr. 235, 21 octombrie, 1999
187	Lucian-Liviu Albu, IPE	Cum vom sta-Activitatea economică. Calitatea vieții	Piața financiară, nr. 10, 1999
188	Lucian-Liviu Albu, IPE	Cum vom sta-Situația monetară. Indicatori valutari	Piața financiară, nr. 10, 1999
189	Lucian-Liviu Albu, IPE	Tranziție lentă - economie informală prosperă	Ziarul financiar, nr. 243, 2 noiembrie, 1999

Nr. crt	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
190	Lucian-Liviu Albu, IPE	Anul viitor, încă jumătate de milion de români vor îngroșa rândurile șomerilor	Interviu în: Evenimentul zilei, nr. 2247, 12 noiembrie, 1999
191	Lucian-Liviu Albu, IPE	Teoria ciclurilor endogene și tranziția est -europeană. Stresul și relația inflație-șomaj în sistemele economice tranziționale. Conceptul de funcție a stresului în economie, sub impactul diverselor tipuri de politici economice aplicate. Impactul tranziției în sfera proprietății	Evaluarea stării economiei naționale, Raport 1999 '
192	Cornelia Scutaru, IPE	Previziunile economice între oportunitate și realitate	Microeconomia aplicată, nr. 1, 1999
193	Cornelia Scutaru, IPE	Barometrul economiei românești - Trimestrul I nr. 5	Microeconomia aplicată, nr. 1, 1999
194	Scutaru Cornelia, IPE	Barometrul economiei românești - Trimestrul II nr. 6	Microeconomia aplicată, nr. 2, 1999
195	Cornelia Scutaru, IPE	Barometrul economiei românești - Trimestrul III nr. 7	Microeconomia aplicată, nr. 3, 1999
196	Cornelia Scutaru, IPE	Barometrul economiei românești - Trimestrul IV nr. 8	Microeconomia aplicată, nr. 4, 1999
197	Cornelia Scutaru, IPE	Productivitatea muncii în industria anului 1999: evoluții pe ramuri	Curentul, pagina economică, 1999
198	Scutaru Cornelia, IPE	Productivitatea muncii	Curentul, pagina economică, 1999
199	Scutaru Cornelia, IPE	Inerție și reformă	Curentul, pagina economică, 1999
200	Cornelia Scutaru, IPE	Comportamentul de economisire al populației în perioada de tranziție	Curentul, pagina economică, 1999
201	Cornelia Scutaru, IPE	Reforma în perioada de tranziție: evoluții comparative	Curentul, pagina economică, 1999
202	Cornelia Scutaru, IPE	Inflație, venituri, șomaj	Evaluarea stării economiei naționale, Raport 1999 '
203	Dorin Jula, IPE	Cadrul regional al analizelor prospective	Economistul, nr. 409/11 august, 1999
204	Dorin Jula, IPE	Starea economiei naționale în anul 1998	Economistul, nr. 411/13-14 august, 1999
205	Dorin Jula, IPE	Economia națională în perspectiva anilor 2000-2005	Economistul, nr. 414/18 august, 1999
206	Carmen-Beatrice Păuna, IPE	FMI și Banca Mondială -eșec în fața crizei	Tribuna economică, nr. 15, 1999
207	Carmen-Beatrice Păuna, IPE	Modelul german la răscruce	Tribuna economică, nr. 21,1999

Nr. crt	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
208	Păuna Carmen-Beatrice, IPE	Limitele statului social	Tribuna economică,
209	Carmen-Beatrice Păuna, IPE	Tensiunile apărute în modelul german în noul context intern și internațional	Tribuna economică, 1999
210	Marioara Iordan, IPE	Dimensiunea economică a procesului tranziției la economia de piață	Rolul statisticii în economia de piață (în curs de apariție)
211	Marioara Iordan, IPE Vladimir Calmuschi, IPE	Serviciile pentru populație în economia de tranziție	Rolul statisticii în economia de piață (în curs de apariție)
212	Alin Sumedrea, IPE	Dinamica unor mărimi de interes macroeconomic din perspectiva tratării economiei ca rețea	Studii și cercetări de calcul economic, și cibernetică economică, nr. 1, 1999
213	Marian Rădulescu, IPE	Investițiile directe din Uniunea Europeană în România	Evaluarea stării economiei naționale, Raport 1999
214	Andrei Liviu, ICFMVS	Moneda internațională la finele secolului XX	Revue romaine des sciences économiques
215	Andrei Liviu, ICFMVS	Impactul creșterii accizelor la carburanți	Bridge News
216	Cosmin Crișan, ICFMVS	Formarea și utilizarea capitalului firmelor în țările membre ale Uniunii Europene	Tribuna economică, supliment
217	Opera Vasiloiu, ICFMVS	Noi caracteristici ale comerțului internațional în cadrul Uniunii Europene	Economistul
218	Adina Cristea, ICFMVS Florin Bălășescu, ICFMVS	Considerații privind optimizarea raporturilor de compensare profit - salarii în unele state din Uniunea Europeană	Buletin financiar, nr.2, 1999
219	Silviu Ionașcu, ICFMVS	Descentralizarea bancară în România	Tribuna economică
220	Elena Moșneanu, ICFM	Dezvoltarea și funcționarea pieței financiare în România	Economistul
221	Carolina Chilom, ICFMVS	Percepții privind rolul și funcțiile prețurilor în economia concurențială	Buletin financiar nr.1/1999
222	Florin Bălășescu, ICFMVS	Euro-primul pas către o monedă mondială	Buletin financiar nr.1/1999
223	Ionică Berevoescu, CCDVT	Structură și fenomene demografice - cazul romilor din județul Buzău	Revista de cercetări sociale, nr.1, 1999
224	Ionică Berevoescu, CCDVT	Un sat care se reinventează	Revista română de sociologie nr.1, 1999

Nr. crt	Autor(i)	Titlul	Publicația / Editura
225	Ionică Berevoescu, CCDVT	Fulga - o comună pierdută în câmpie	Revista română de sociologie nr.2, 1999
226	Ionică Berevoescu, CCDVT	Contracepția la tineri -1999	Populație și societate, nr.1 (13), 1999
227	Maria Simion, CCDVT	Influența scăderii numărului populației asupra resurselor umane în România	Raporturi de muncă nr.6, 1999
228	Valentina Mihailă, CCDVT	Impactul unei posibile acțiuni de introducere a copiaților în sistemul de sănătate din România	Management în sănătate nr.1, 1999
229	Valentina Mihailă, CCDVT	Aspecte legate de comportamentul reproductiv al femeii în România	Revista de Management în sănătate nr.2, 1999
230	Valentina Mihailă, CCDVT	Evaluarea sănătății în România	Orizonturi medicale nr.14(27), 1999
231	Valentina Mihailă, CCDVT	Aspecte ale sănătății persoanelor vârstnice din Institutul Național de Geriatrie "Ana Aslan"	Management în sănătate nr.3, 1999
232	Aura Zamfirescu, CCDVT	Mortalitatea generală și infantilă în România	Revista de statistică nr.1-2, 1999
233	Aura Zamfirescu, CCDVT	Comportamentul demografic al tinerilor în perioada 1990-1997	Revista de statistică nr.3-4, 1999
234	Cristina Bradatan, CCDVT	Suicidul, ca fenomen social în România	Revista română de sociologie nr.2, 1999
235	Vasile Ghețău, CCDVT	Avort, contracepție și mortalitate maternă în România	Populație și societate nr.1(13), 1999

Anexa nr. 6 LUCRĂRI PUBLICATE ÎN CADRUL C.I.D.E.**I. ANALELE INSTITUTULUI NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE****Nr. 1-2/1999 (Anul XIX, vol. 34-35)**

- Condiționarea socială a mortalității, CCDVT, Valentina MIHĂILĂ, Aura Mihaela ZAMFIRESCU, Cristina Elena BRADATAN, Andra ALDEA LĂZĂROIU (98 p.)

Nr. 3-4/1999 (Anul XIX, vol. 36-37)

- Probleme economice ale spațiului rural din Moldova (Partea I, INCE, dr. Ștefan AMARIȚEI, dr. Valentin Mihai BOHATEREȚ, Krisztina Melinda DOBAL, Ovidiu GHERASIM, Cristian Romeo HOȚEA, dr. Gheorghe IONESEI, Petru IVANOF, dr. Vintilă MIHĂILESCU, Cristian Valeriu PATRICHE (172 p.)

Nr. 5-6/1999 (Anul XIX, vol. 38-39)

- Contribuții ale cercetării științifice academice la prefigurarea teoretico-metodologica a tranziției la economia de piață a României, CIDE, coord. prof. Valeriu IOAN-FRANC (180 p.)

II. STUDII ȘI CERCETĂRI ECONOMICE**Nr. 1/1999**

- Institutul National de Cercetări Economice în anul 1998, INCE (34 p.)

Nr. 2/1999

- Poate România să rezolve problema zahărului folosind materia primă proprie?, INCE, prof. dr. Nicolae BELLI (62 p.)

Nr. 3-4/1999

- Realizări și perspective ale reformei sistemului fiscal în România în vederea integrării în Uniunea Europeană. Descentralizarea bugetară, ICFMVS, Dana ROBESCU, Gabriela BEILERIAN, Mădălina MUȘAT, Mariana Cristina CIOPONEA, Gheorghe MANOLESCU, Elena POPA (106 p.)

Nr. 5-6/1999

- Comportamentul economic în perioada de tranziție din România, ICFMVS, dr. Victor STOICA (110 p.)

Nr. 7/1999

- Particularități ale cererii și ofertei de mărfuri în spațiul rural românesc, INCE, dr. Mihai PAPUC (54 p.)

Nr. 8/1999

- Întreprinderile mici și mijlocii sfidează viitorul, INCE, dr. Emilian M. DOBRESCU (90 p.)

Nr. 9-10/1999

- Managementul societăților comerciale pe acțiuni în condițiile dezvoltării actionariatului și a pieței bursiere, IEI, Dan VASILE, Ruxanda ISAIC-MANIU, Cristina LECA-DINU (132 p.)

Nr. 11-12/1999

- Conjunctura economiei mondiale, IEM (200 p.)

III. PROBLEME ECONOMICE**Nr. 1/1999**

- Salariul minim. Instrument de combatere a sărăciei, IEN, dr. Maria MOLNAR (42 p.)

Nr. 2-3/1999

- Mutații în turismul românesc, INCE, dr. Ion IONESCU (98 p.)

Nr. 4/1999

- Bătrânii. Segment al populației defavorizate. Anchetă la nivelul capitalei, ICCV (Seria: Politici sociale, nr. 14, aprilie 1999, dr. Gheorghe BARBU, Adina MIHĂILESCU, Corneliu PRISĂCARU (54 p.)

Nr. 5/1999

- Supravegherea prudențială exercitată de Banca Națională a României asupra unei bănci, INCE, Octavian Antonio BEREA (48 p.)

Nr. 6-7/1999

- Ajustări structurale în perspectiva integrării României în structurile economice ale Uniunii Europene, IEI, prof. dr. Corneliu RUSSU, conf. dr. Viorica RĂDUCANU, dr. Sabin MUSCALU, Marius BULEARCĂ, Marina BĂDILEANU, Cristian SIMA, Cornelia NEAGU, Cristina TUDOROARE (130p.)

Nr. 8/1999

- Contribuții privind determinarea rentei funciare în agricultură, INCE, Valentin-Mihai BOHATEREȚ (44 p.)

Nr. 9/1999

- Mutații previzibile în viața economică și socială a populației rurale, INCE, dr. Mihai PAPUC (34 p.)

Nr. 10-11/1999

- Rolul comerțului exterior în creșterea economică, IEN, Florentina POPESCU (104 p.)

Nr. 12-13/1999

- Psihologia crizelor. Analiza crizei de încredere, ICCV, Petru PÂNZARU (100 p.)

Nr. 14-15/1999

- Piața de capital și guvernarea corporativă, IEN, dr. Ioan BRATU (116 p.)

Nr. 16-17/1999

- Ajustări ale politicilor agricole românești la rigorile comunitare, IEA, Mihaela COSTEA, Carmen ȘTEFĂNESCU, Gabriela BURGHELEA, Mariana GRODEA, Daniela GIURCĂ, Mirela RUSALI (88 p.)

Nr. 18-19/1999

- Marketingul ecologic. Concepte, practici și oportunități de piață (Partea I, IEN, prof. dr. Camelia CĂMĂȘOIU, Marina RUDĂREANU (80 p.)

Nr. 20-21/1999

- Marketingul ecologic. Concepte, practici și oportunități de piață (Partea a II-a, IEN, prof. dr. Camelia CĂMĂȘOIU, Gheorghe MANEA (70 p.)

Nr. 22-23/1999

- Profitabilitatea și dimensiunea întreprinderilor în economia României, IEN, dr. Gheorghe ZAMAN, Grigore VĂLCEANU (82 p.)

Nr. 24-25/1999

- Tranziția și criza sistemului de pensii, IEN, dr. Constantin GRIGORESCU (74 p.)

Nr. 26/1999

- Dezvoltarea durabilă a industriei românești, IEI, Gheorghe MANEA (44 p.)

Nr. 27/1999

- Noua ordine mondială. Note de lectură, ICFMVS, dr. Victor STOICA (22 p.)

Nr. 28/1999

- Modele nonlineare și haos în economie. Probleme teoretice și aplicații, IPE, dr. Lucian-Liviu ALBU (28 p.)

Nr. 29-30-31/1999

- Asocierea României la Uniunea Europeană. Efecte pe termen mediu și lung, IEN, dr. Gheorghe ZAMAN, Grigore VĂLCEANU (118 p.)

Nr. 32/1999

- România. Scenarii, perspective macroeconomice, IPE, dr. Dorin JULA, dr. Nicoleta JULA, dr. Dorel AILENEI (58 p.)

Nr. 33/1999

- Economia agroalimentară. Elemente de cerere, ofertă și mecanisme de reglare, IEA, Mihaela COSTEA, dr. Filon TODEROIU, Cecilia ALEXANDRI (48 p.)

Nr. 34/1999

- Evaluarea instituțiilor publice. Studiu comparativ 1992-1996-1998, ICCV, prof. dr. Andrei NOVAK (34 p.)

Nr. 35-36/1999

- Teorii despre tranziția la economia de piață în unele țări europene și transeuropene. Studiu comparativ, INCE, Diana Andreea HRISTACHE, (84 p.)

Nr. 37-38/1999

- Dezvoltarea locală în politica regională a Uniunii Europene, IPE, Elena DUMITRESCU (70 p.)

Nr. 39/1999

- Sistemul bancar românesc și aderarea la Uniunea Europeană, INCE, dr. Aurel Octavian BEREA (34 p.)

Nr. 40/1999

- Corupția la români în perioada de tranziție, INCE, prof dr. Nicolae BELLI (50 p.)

Nr. 41/1999

- Integrarea României în Uniunea Europeană. Cerințe pentru dezvoltarea industrială regională, IEI, dr. Octavian BOTEZ (56 p.)

Nr. 42-43/1999

- Analiza comparativă a stadiului actual al dezvoltării IMM în România și Europa, IEI, Daniel MĂRGUS, Mariana VANIA, dr. Lucica CRĂCIUN, dr. Alina GHIȚĂ (88p.)

Nr. 44/1999

- Consumul nealimentar sub influența inflației, IEN, Constanta PETCU (60p.)

Nr. 45/1999

- Criteriul economic și aderarea României la Uniunea Europeană, IEN, dr. Constantin GRIGORESCU (40 p.)

Nr. 46/1999

- Parteneriatul consumator-întreprindere producătoare, Theodor PURCĂREA, Valeriu IOAN-FRANC, IEN, (42 p.)

Nr. 47/1999

- Lucrări publicate în anul 1999, CIDE, Valeriu IOAN-FRANC, Aida SARCHIZIAN, Rodica DAVIDOVICI

IV. ROMANIAN ECONOMIC RESEARCH OBSERVER (OBSERVATEUR DE LA RECHERCHE ECONOMIQUE ROUMAINE)

Nr. 1/1999

- Aspects of Regional Evolutions in Romanian Transition Economy, INE, Gheorghe ZAMAN, Grigore VÂLCEANU (48 p.)

Nr. 2/1999

- On Uncertainty in Production Systems' Change and Transition, NIER, dr. G. C. FLORESCU, dr. I. HAMBURG (20 p.)

Nr. 3/1999

- Econometric Analysis of Romanian Macromodel, IEF, dr. Dorin JULA, Petru FOMIN (22 p.)

Nr. 4/1999

- Some Aspects of Macroeconomic Efficiency in Romania during the Transition Period, INE, Gheorghe ZAMAN, Grigore VÂLCEANU (20 p.)

Nr. 5/1999

- Self-employment and Unemployment: Lessons from Regional Data in Hungary and Romania, NIER, Janos KOLLO, Maria VINCZE (44 p.)

Nr. 6-7-8/1999

- The Financing of R&D Activity and Diffusion of Technological Innovations in Romania, NIER, Corneliu RUSSU, Steliana SANDU, George COJOCARU, Gheorghe ZAMAN (156 p.)

Nr. 9/1999

- Partenariat consommateur - entreprise productrice, INRE, Theodor PURCĂREA, Valeriu IOAN-FRANC (42 p.)

Nr. 10/1999

- Macromodel of the Romanian transition economy - 1999 version, prof. Emilian DOBRESCU (50 p.)

Nr. 11-12/1999

- Străin and inflation - Unemployment relationship in transition economies: A theoretical and empirical investigation, IPE, dr. Lucian-Liviu ALBU (58 p.)

V. REVISTA ROMÂNĂ DE ECONOMIE**Nr. 1-2/1999**

- Modele ale guvernării corporative, Ion MIHAI
- Repere restructurative ale guvernării corporative în România, dr. Ioan BRATU
- Dimensiunea socială a Uniunii Europene. Implicații pentru România, dr. Maria POENARU
- Inegalități în distribuția veniturilor, dr. Maria MOLNAR
- Factori determinanți ai evoluției comerțului exterior în România, Florentina POPESCU
- Producția agricolă românească interbelică în contextul european, Gheorghe DOBRE
- Producția de cereale a României interbelice în contextul european, Adrian PLATON
- Din istoria Institutului de Cercetări Economice, dr. Constantin GRIGORESCU

VI. POPULAȚIE ȘI SOCIETATE**Nr. 1-2/1999**

- Acad. Vladimir Trebici - In memoriam

Nr. 3-4/1999

- Toate țările lumii (1999)
- România în revizia 1998 a proiectărilor demografice ONU

Anexa nr. 7 - Lucrări reprezentative ale institutelor realizate anul 1999**IEN****1. EFECTE MACROECONOMICE ALE RESTRUCTURĂRII ȘI PRIVATIZĂRII ÎN ROMÂNIA, ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE****Coordonator prof. dr. Gheorghe Zaman (IEN)**

Lucrarea "Efecte macroeconomice ale restructurării și privatizării în România, în perioada de tranziție" este una dintre cele mai importante lucrări, elaborate în cadrul programului de cercetare pe anul 1999.

Din această lucrare au fost publicate 16 studii: patru prin CIDE și 12 în reviste de specialitate, inclusiv în limbi de circulație internațională.

Se evidențiază efortul de sinteză al autorilor referitor la perioada ultimului deceniu, cât și complexitatea analizelor efectuate pentru a se reține cele mai importante și mai semnificative procese și fenomene care s-au manifestat în domeniul privatizării, al investițiilor interne și externe, în general în evoluția cererii și a altor indicatori fundamentali ai macroechilibrelor economice. De fiecare dată autorii tratează tranziția românească în contextul nevoii de convergență cu economia țărilor din Uniunea Europeană, dar și în comparație cu alte țări central și est-europene.

IEM**2. INVESTIȚIILE STRĂINE DIRECTE ȘI TRANSFORMAREA ECONOMICA ÎN ȚĂRILE DIN CENTRUL ȘI ESTUL EUROPEI****Autor: Anda MAZILU**

Studiul își propune înțelegerea potențialității fluxurilor de investiții străine directe (ISD) de a contribui la transformarea economică a statelor din centrul și estul Europei aflate în tranziție, precum și analiza măsurii în care respectiva potențialitate a fost actualizată în prezent. Cu alte cuvinte, lucrarea urmărește analiza impactului ISD asupra economiilor amintite, pornind de la structura reperelor majore ale fenomenului investițional extern în economia mondială contemporană.

Studiul abordează succint motivația, configurația și efectele, fluxurile de ISD, fixând o serie de elemente necesare pentru analiza ulterioară:

- decizia investițională este o decizie adoptată la nivel microeconomic, în funcție de o multitudine de variabile între care se înscriu și factorii locali, specifici economiei de implantare. Aceștia intră însă în jocul decizional

numai cu condiția prealabilă a existenței avantajelor de competitivitate și de internalizare;

- fluxurile de ISD sunt principalul vector al globalizării la nivelul structurilor productive, în perioada contemporană. Caracteristica prezenței lor în spațiul economiei mondiale o constituie concentrarea în statele dezvoltate: peste 90% din fluxurile de ISD sunt generate de aceste state și peste 70% sunt receptate de aceeași categorie de țări;
- în privința efectelor ISD, este recunoscută potențialitatea acestor fluxuri de a genera un spor de bunăstare și de a avea un impact benefic asupra economiilor gazdă, prin transfer de tehnologie, competențe și capital. Actualizarea acestor efecte se face în mod diferit, de la caz la caz, în funcție de strategiile și mobilurile firmelor investitoare, de caracteristicile mediului economic din țările gazdă, de obiectivele și politica statului receptor.

În ceea ce privește problematica specifică țărilor cu economie în tranziție, analizând rolul potențial al ISD în restructurarea economică, lucrarea prezintă o serie de idei importante, cum ar fi:

- statele cu economie în tranziție se află în primul stadiu de dezvoltare a avantajelor lor competitive, respectiv cel axat pe dotarea cu factori de producție, stadiu în care ISD pot juca un rol important în crearea și ameliorarea avantajelor competitive. Mai mult, structurile economice distorsionate moștenite fac și mai necesare aceste fluxuri care pot contribui la realocarea pe criterii economice a resurselor;
- față de nevoia considerabilă de investiții străine a țărilor în centrul și estul Europei, premisele statistice de actualizare a rolului potențial al respectivelor fluxuri sunt reduse pe ansamblul regiunii și inegal distribuite. Studiile de specialitate constată existența unui nucleu pe principalele țări receptoare în cadrul grupului, în care Polonia, Ungaria și Republica Cehă apar ca principalii actori. Cu o pondere de numai 5% în stocul de ISD la nivelul zonei, România se află în afara nucleului amintit. Premisele statistice de actualizare a rolului potențial al ISD în țara noastră sunt modeste.

În lucrarea este abordat, de asemenea, impactul actual al ISD asupra performanțelor economice ale țărilor în tranziție. Analiza constată următoarele:

- statele care au primit fluxuri semnificative de ISD prin raportare la dimensiunea economiei lor, precum Ungaria, înregistrează o participare importantă a sectorului străin la realizarea exporturilor, a producției industriei prelucrătoare, a ocupării forței de muncă etc;
- performanța superioară a firmelor cu capital străin și înclinația lor sporită spre export, în comparație cu firmele locale, dar, totodată, și tendința lor de a importa mai mult decât a exporta;
- în România, nivelul redus al stocului de ISD face ca activitatea firmelor cu capital străin să aducă o contribuție redusă la realizarea unor indicatori,

precum exporturile anuale, profiturile nete la nivelul economiei sau impozitelor vărsate;

- efectele ISD cu cea mai mare vizibilitate în regiune, inclusiv în România sunt cele la nivel microeconomic, unde se poate cel mai bine constata transferul de tehnologie și de competențe manageriale realizat prin ISD, efectele de antrenare în amonte și în aval asupra furnizorilor, respectiv beneficiarilor, existența investițiilor secvențiale etc;
- în anumite cazuri mobilurile urmărite de investitorii străini au intrat în contradicție cu interesele țărilor gazdă.

Lucrarea pune, de asemenea, problema oportunității și posibilității practicării de politici active de atragere de ISD în țările foste comuniste, inclusiv în România. Deși demersurile în acest sens sunt de-abia la început, iar condițiile de derulare nu sunt dintre cele mai prielnice, concluzia studiului, inclusiv în ceea ce privește România, este aceea că ele trebuie să continue, chiar și cu titlu de experiment, dată fiind importanța politicilor active pentru mărirea șanselor de actualizare a efectelor potențial benefice ale ISD.

IEI

3. COORDONATE ALE POLITICII DE DEZVOLTARE INDUSTRIALĂ LA NIVEL REGIONAL

Coordonator: prof.univ.dr.Corneliu RUSSU

Autori: dr.Nicoleta HORNIANSCHI, Daniel FISTUNG, Gheorghe MANEA, dr.Octavian BOTEZ, Nicoleta ODAE, Daniela ANTONESCU

Obiectivul programului de cercetare "Dezvoltarea industrială a României la nivel regional intern (1999-2001)" constă în elaborarea unor modele de dezvoltare regională la nivelul celor opt regiuni de dezvoltare, în vederea fundamentării ulterioare a unei politici de dezvoltare industrială regională.

Lucrarea din acest an este structurată în trei capitole care au avut drept scop: clarificarea interferențelor dintre dezvoltarea industrială regională și politica industrială stabilită la nivel regional; evaluarea condițiilor actuale ale dezvoltării regionale în România pe cele opt regiuni de dezvoltare și evidențierea cauzelor decalajelor existente; conturarea premiselor necesare și a bazelor indispensabile stabilirii unei politici de dezvoltare industrială regională realistă și flexibilă.

IEA

4. MODELE INSTITUȚIONALE ALE DEZVOLTĂRII RURALE ÎN ROMÂNIA

Coordonator: Violeta FLORIAN

Autori: Violeta FLORIAN, Marin POPESCU, Filon TODEROIU, Marioara RUSU, Minodora MOLDOVAN, Carmen ȘTEFĂNESCU

Agricultura are un rol deosebit de important în economia României. România dispune de 14,7 milioane ha teren agricol, din care 9,3 milioane teren arabil; în sectorul agricol sunt ocupate peste 3,3 milioane persoane, reprezentând aproape

37% din populația ocupată, sectorul agricol produce 19,3% din valoarea adăugată brută din economia națională (datele se referă la anul 1997. Deci, mai mult decât în alte țări din Europa Centrală și de Răsărit, dezvoltarea economiei naționale depinde de starea și dezvoltarea agriculturii.

O dată cu trecerea de la economia de comandă la economia de piață, agricultura României a intrat într-un important proces de restructurare a proprietății asupra pământului și a formelor de organizare a producției agricole

Tranzacțiile funciare au apărut o dată cu începerea perioadei de tranziție la economia de piață, în zone diferite, în funcție de diferitele segmente ale pieței funciare și de cadrul legal și instituțional, nou creat.

Vânzarea - cumpărarea de pământ în condiții legale a devenit posibilă după intrarea în vigoare a Legii nr. 54/1998 privind circulația juridică a terenurilor. Deși numărul tranzacțiilor este relativ scăzut, pot fi formulate o serie de concluzii: a. suprafețele de teren care sunt vândute sunt relativ mici, 1,28 ha. În medie per contract; b. există diferențe mari între județe și regiuni în ceea ce privește vânzările de pământ; c. prețul mediu pe hectar este relativ scăzut (9,48 milioane lei/ha, aproape jumătate din prețul care ar rezulta din capitalizarea rentei.

Arenda este practică pe scară mai largă în comparație cu vânzarea - cumpărarea de pământ, datorită următorilor factori: a fost legalizată cu patru ani înainte de legitimizarea vânzării -cumpărării de pământ; menținerea dreptului de proprietate al arendatorului (ca mic proprietar de pământ asupra terenului dat în arendă; existența întreprinderilor agricole cu capital majoritar de stat și a asociațiilor agricole cu personalitate juridică care, datorită unor condiții mai bune de lucru a pământului, au reprezentat entitățile preferate de arendator; mai mare elasticitate a aranjamentelor privind arenda (incluzând darea în parte), pe baza unor acorduri directe (scrise sau nescrise) între parteneri.

IPE

5. MODELE DINAMICE PENTRU ESTIMAREA EVOLUȚIEI STRESULUI ÎN SISTEMELE ECONOMICE

Coordonator: dr.Lucian-Liviu ALBU

Autori: dr.Cristian POPA, dr.Alin SUMETREA, Adrian GHIȚĂ, George COSTA, Raluca IORGULESCU

Lucrarea prezintă principalele modele din clasa ciclurilor endogene și o schiță metodologică privind etapele investigării în cazul concret al unei economii în tranziție. Sunt simulate regimurile de comportament care pot apărea în dinamica sistemelor economice în această fază. Este, de asemenea, propusă o funcție de stres și sunt analizate componentele sale fundamentale (inflația și șomajul. Comportamentul acestora este simulat în cazul unor alternative de politică economică, îndeosebi în cazul sistemelor tranziționale din Europa. Printre elementele de originalitate și noutate pot fi menționate următoarele: aplicarea teoriei ciclurilor endogene și a modelării nonlineare în economie; conceptul de funcție de stres în economie; estimarea unui indicator sintetic din acest punct de

vedere și a componentelor sale, sub impactul diverselor tipuri de politică economică adoptate.

ICFMVS

6. APLICAȚII ALE METODEI CHARTISTE A ECARTURILOR ÎN PREVIZIUNEA EVOLUȚIEI CURSULUI DE SCHIMB AL LEULUI

Coordonator: conf.dr.Liviu ANDREI

Autori: Camelia PREDESCU-GHEORGHE, Manuela STĂNESCU, Daniela PETRE

Lucrarea se referă la ceea ce se constituie drept vârful de lance al metodei chartiste, și anume un exercițiu de previziune a cursului mediu lunar al leului, în ipostaza previziunii verificate de datele faptice din perioada 1998 - 1999. Pe lângă recapitularea bazei de date, sunt surprinse numeroasele aspecte interesante ale evoluției cursului de schimb al leului în perioada 1990-1999, ceea ce a permis o previziune consistentă pentru anul 2000. Cercetările întreprinse s-au realizat cu două intenții evidente: popularizarea metodei, dezvăluindu-se calitățile acesteia, în limitele discernământului științific; de a veni în întâmpinarea unei nevoi practice, îndeajuns de stringente, pentru înțelegerea modului de previziune a cursului leului. Lucrarea deschide numeroase posibilități de utilizare ulterioară a metodei chartiste, atât în procesul de previziune, cât și pentru modelarea cursului de schimb și a altor variabile tangente.

ICCV

7. POLITICI SOCIALE. ROMÂNIA 1990-1998

Coordonator: Cătălin Zamfir

Autori: Pavel Abraham, Adrian Nicolae Dan, Ioan Mărginean, Luana Pop, Lucian Pop, Marian Preda, Simona Stroie, Mihaela Teodorescu, Cristian Vlădescu, Mălina Voicu, Bogdan Voicu, Elena Zamfir

Lucrarea constituie o sinteză de mare amploare și, în același timp o analiză a principalelor etape ale structurării sistemului de protecție socială din România, pe baza situației existente în anul 1990. '

Pornindu-se de la evidențierea dimensiunilor tranziției demografice și a problemelor sociale asociate acestora, sunt puse în discuție tendințele care se manifestă în domeniul asigurărilor sociale din România și în sistemul românesc de asistență socială.

În context pot fi regăsite și analize privind alte subdomenii ale protecției sociale ca: politici de suport pentru femei, politici care vizează reforma serviciilor medicale, politici salariale, politici de suport pentru șomeri, politicile de dezvoltare regională, de prevenire și combatere a criminalității etc.

Lucrarea constituie cea mai consistentă abordare teoretică de acest gen, elaborată până în prezent în România.

CIDE**8. BIBLIOGRAFIA ISTORICĂ A ROMÂNIEI Secolul XIX, tom II**

Coordonatorii ediției: Valeriu IOAN-FRANC și Daniela POENARU cu o prefață de **dr. Mircea CIUMARA**

Lucrarea aduce în actualitate eforturile de acum câteva decenii ale academicianului Gheorghe Zane, fiind un punct de reper pentru restabilirea prestigiului național, a adevărului istoric, 6 probă a extensiunii și profunzimii cu care intelectualitatea românească s-a aplicat asupra problemelor economice.

Bibliografia sa este o probă certă a vechimii preocupărilor economice, a deplinei racordări la gândirea economică europeană a vremii, a adaptării acesteia la condițiile specifice ale economiei românești.

Primul tom al seriei - Cadrul general. Țara și locuitorii - îngrijit de acad. Cornelia Bodea a apărut în 1972; tomul V -Bibliografii - îngrijit de prof. univ. dr. Vladimir Deculescu a apărut în 1974.

Responsabilitatea editării volumelor referitoare la viața economică a revenit institutelor de cercetări economice în anul 1970, când, sub coordonarea acad. Gheorghe Zane a început munca de adunare, selectare, adnotare și clasificare a materialului bibliografic, ajuns acum - sub forma impunătorului volum editat de CIDE - la cititorul interesat, într-o formă sau alta, de mersul gândirii economice naționale în secolul XIX.

Lucrarea constituie o creație de excepție, un adevărat act de restituire culturală și științifică și, totodată, un contract de maturitate al editorilor ei cu corpusul cercetărilor institutelor Academiei Române și nu numai.

CCDVT**9. POTENȚIALUL UMAN AL ROMÂNIEI. DIFERENȚIERI TERITORIALE ȘI PERSPECTIVE ÎN PRIMELE DOUĂ DECENII ALE SECOLULUI XXI**

Autor: dr.Maria SIMION

Lucrarea constituie o radiografie a particularităților teritoriale, de dinamică și structură ale potențialului uman al României.

Studiul pune accent pe impactul negativ al tranziției economice și sociale asupra demograficului, în ansamblul său, cu referințe particulare la fizionomia teritorială a schimbărilor.

Întârzierile în adoptarea și implementarea reformelor economice și sociale are nu numai o serie întreagă de consecințe negative în plan economic și social, ci duce, inevitabil, la deteriorarea situației demografice a țării. Studiul aprofundează dimensiunea acestei deteriorări și disparitățile teritoriale ale acesteia, din perspectiva potențialului uman.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 3-4/2000**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

**PIAȚA FUNCİARĂ ÎN ROMÂNIA –
FORMARE ȘI FUNCȚIONALITATE**

Prof. dr. Marin POPESCU

CENTRUL DE INFORMAREA ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. CONȚINUTUL ȘI PRINCIPALELE CARACTERISTICI	113
1.1. Precizări noționale	113
1.2. Funcțiile pieței funciare	113
1.3. Caracteristici principale.....	114
1.4. Îmbinarea mecanismelor pieței libere cu intervenția statului pe piața funciară.....	115
2. TRANSFERUL COMPLET DE PROPRIETATE PRIN VÂNZAREA-CUMPĂRAREA DE TEREN	117
2.1. Cadrul general - condiții și acțiuni.....	117
2.2. Avantaje și pericole.....	120
2.3. Prețul de piață, reglator al pieței pământului și "barometru" al prosperității sau declinului agriculturii.....	121
2.4. Evaluarea bănească a pământului	127
2.5. Dimensiunea pieței de vânzare - cumpărare a pământului agricol.....	137
2.6. Dezvoltarea și consolidarea pieței de vânzare-cumpărare a pământului.....	140
3. TRANSFERUL LIMITAT DE PROPRIETATE ASUPRA PĂMÂNTULUI PRIN ARENDARE	144
3.1. Arendarea - principala formă de "marfalitate" a pământului	144
3.2. Cadrul legislativ al arendării.....	148
3.3. Arenda - conținut și modalități de calculare	151
3.4. Mecanisme de reglare a pieței funciare	156
BIBLIOGRAFIE	161

1. CONȚINUTUL ȘI PRINCIPALELE CARACTERISTICI

În economia României, aflată în tranziție, formarea pieței funciare are o importanță deosebită, determinată atât de rolul care revine fondului funciar ca factor general de producție, cât și de funcțiile pe care această piață le-ar putea îndeplini pentru ajustarea structurală și revigorarea agriculturii, după decolectivizare și privatizarea societăților agricole cu capital de stat.

1.1. Precizări noționale

Piața funciară exprimă totalitatea tranzacțiilor de vânzare-cumpărare a pământului. Prin aceste tranzacții se realizează transferul de proprietate asupra suprafețelor de teren.

În sens restrâns, piața funciară se referă la tranzacțiile prin care se realizează transferul complet de proprietate, iar în sens larg, ea include și tranzacțiile care vizează transferul parțial de proprietate, cum sunt: darea în parte, arendarea, concesiunea ș.a. Între diferitele forme de "marfalitate" a pământului există o strânsă legătură și o condiționare reciprocă.

1.2. Funcțiile pieței funciare

Funcțiile pieței funciare sunt generale și specifice. Ca orice piață, ea oferă informații agenților economici participanți la tranzacțiile funciare, verifică concordanța dintre dimensiunea, structura și calitatea ofertei cu nivelul, structura și calitatea cererii de pământ, iar prin instrumente și pârgii proprii - preț, rentă, arendă, dijmă, redevență ș.a. acționează în direcția reglării cererii și ofertei de pământ pe total și segmentele sale. Dintre funcțiile specifice, pe primul plan, se situează contribuția ei la ajustarea structurală, la creșterea dimensiunii proprietății funciare și a exploatațiilor agricole, condiție esențială pentru dezvoltarea unei activități eficiente. În al doilea rând, funcționarea pieței funciare favorizează accesul producătorilor agricoli la instituții de credit; pământul ar putea deveni cea mai sigură garanție pentru creditul agricol. În acest scop, se cer îndeplinite o serie de precondiții: drepturile de proprietate trebuie să fie clare, trebuie să existe mijloace legale prin care să fie preluat pământul pus garanție în caz de neplată și, cea mai importantă dintre toate, trebuie să existe o piață "lichidă" a pământului. În al treilea rând, piața funciară facilitează tranziția treptată a muncii agricole în sectoarele neagricole, întrucât cei care urmăresc să părăsească agricultura își transferă integral sau parțial drepturile de proprietate asupra pământului celor care rămân să lucreze în agricultură; ea reprezintă astfel un mijloc important care asigură celor care doresc să se ocupe de agricultură accesul la resursele de pământ și alocarea eficientă a acestor resurse. În al patrulea rând, piața pământului contribuie la

realizarea unor schimbări în procesul de producție agricol, în sensul înlocuirii muncii prin capital care se produce în mod inevitabil o dată cu sporirea dimensiunii exploataților agricole și orientarea lor către producția pentru piață. De menționat este și rolul pieței funciare în favorizarea profilării și specializării producției în exploatațile cu caracter comercial.

1.3. Caracteristici principale

Piața funciară are o serie de caracteristici care o deosebesc de alte piețe. Obiectul tranzacțiilor pe piața funciară îl reprezintă pământul (în sensul restrâns de sol sau fond funciar) care este concomitent un "dar gratuit al naturii" și un produs al muncii. Distincția dintre cele două componente și dimensionarea contribuției lor asupra producției este dificil de realizat, ca și distincția dintre mâna de lucru și capitalul uman.

Pământul, ca obiect al tranzacțiilor, este limitat cantitativ, oferta lui fiind virtual fixă. El nu poate fi extins peste ceea ce oferă natura. Oamenii nu pot produce pământ-materie. În sfera activității lor intră atragerea lui în circuitul economic și înnobilarea prin muncă. Aceasta dă pământului un statut deosebit față de alți factori de producție și face din prețul pământului un reglator important al producției agricole.

În procesul de producție, pământul nu este "devorat", ca alți factori de producție. Dimpotrivă, dacă este folosit rațional, el rămâne un factor de producție permanent, cu calități îmbunătățite și cu valoare economică în creștere. Nu este necesar să fie reînnoit ca un tractor, nici să fie întreținut ca un animal sau să fie plătit ca un muncitor.

Piața funciară se particularizează și prin caracterul imobil al pământului. Agenții economici nu-l pot mișca din loc și transporta. Ca urmare, piața funciară are un caracter local, este dependentă de existența spațială a pământului. Proprietatea funciară trebuie vândută acolo unde se găsește. Nu se formează o piață funciară internațională cu prețuri ale pământului, care să reprezinte puncte de referință pentru cele naționale, locale, să le influențeze sau să le determine (ca în cazul produselor agricole).

În același timp, în condițiile extinderii schimburilor internaționale de produse agricole și alimentare piața funciară locală este sensibilă la modificările care au loc în agricultura mondială, la fenomenele de supra sau subproducție, la urcarea sau scăderea sensibilă a prețului produselor agricole și alimentare, la tipurile progresului tehnologic ș.a.

Piața funciară reprezintă un conglomerat de piețe mai mici care funcționează în diferite zone și vizează diferite moduri de folosință a terenurilor și diferite tipuri de proprietate. Ea se caracterizează printr-un grad înalt de diversificare. Suprafețele de teren care fac obiectul tranzacțiilor sunt foarte diferite în raport de fertilitatea naturală și economică, amplasare spațială, mod

de utilizare, alternative de folosință etc. Ca urmare, obiectul tranzacțiilor funciare nu poate fi standardizat (ca un automobil sau un tractor). În mod frecvent el este eterogen.

La cele de mai sus se adaugă și lipsa de experiență a cumpărătorilor și vânzătorilor ale căror tranzacții sunt, în numeroase cazuri, unice în viața lor.

1.4. Îmbinarea mecanismelor pieței libere cu intervenția statului pe piața funciară

Analiza sistemului real al economiei de piață contemporane, așa cum funcționează în fiecare țară, se prezintă ca un sistem economic mixt, în care se combină în proporții diferite elemente ale sistemului economic de piață liberă cu implicarea statului în economie. Această realitate se configurează și în țara noastră pe baza schimbărilor care au avut loc în procesul trecerii de la economia de comandă, la economia de piață. În privința pieței funciare, continuă să fie susținute opinii care neagă necesitatea intervenției puterii publice, absolutizând mecanismele pieței libere și virtuțile acesteia.

În susținerea acestor opinii nu se iau în seama particularitățile pieței funciare și, în mod deosebit, faptul că pământul nu este orice marfă, că el nu este numai factor de producție, ci și condiție esențială de existență a oamenilor, a națiunii, că față de el se manifestă nu numai interese individuale, ci și naționale, că deosebirile de interese în legătură cu pământul pot genera (cum s-a și întâmplat nu o dată în istoria noastră) conflicte sociale. Prin urmare, dacă pe piața produselor agricole acestea se pot vinde în orice cantitate oricărui cumpărător, care poate face cu ele ce dorește, pe piața funciară sunt necesare restricții și condiționări, atât în legătură cu suprafețele de teren care pot face obiectul tranzacțiilor, cu mărimea suprafețelor care pot fi cumpărate de o persoană, cu cine anume poate să cumpere, cât și condiționări în legătură cu utilizarea suprafețelor cumpărate, arendate, concesionate etc.

Statul, ca reprezentant al interesului societății, are un rol important în organizarea și funcționarea pieței funciare. Intervenția sa pe piața funciară se realizează prin stabilirea cadrului legislativ și instituțional, a regulilor "jocului" și prin controlul respectării acestora, prin acțiuni care să reducă dezavantajele pe care le-ar putea genera jocul liber al forțelor pieței (costurile sociale ridicate, monopolul proprietății publice sau/și private, adâncirea stratificării sociale, specula cu pământul), ca și prin evitarea a ceea ce s-ar putea numi manifestări ale capitalismului sălbatic, care în acest domeniu ar putea lua forme cu efecte economice și sociale mult mai grave decât în alte sectoare de activitate.

Sunt generatoare de pericole atât opiniile care neagă necesitatea intervenției puterii publice, preamărind virtuțile pieței libere, cât și cele care subestimează mecanismele pieței libere, exacerband rolul intervenției puterii publice.

Organizarea și funcționarea pieței funciare presupune crearea unui mecanism economic de reglare, a unui sistem de pârghii economice care acționează asupra raporturilor funciare. Sistemul reglatorilor (stabilizatorilor) economici ai raporturilor funciare (impozitul funciar, diferitele categorii de prețuri - de piață, indicativ, garanție, arendă, taxe pentru succesiune și pentru vânzare-cumpărare, amenzi pentru daune ecologice ș.a.) trebuie astfel construit încât toate pârghiile economice să acționeze concertat în direcțiile sporirii eficienței economice, sociale și ecologice a utilizării pământului.

Tranzacții cu privire la pământ au apărut de la începutul perioadei de tranziție la economia de piață, având arii diferite de răspândire, în funcție de diferitele segmente ale pieței funciare (sau forme de "marfalitate") și de cadrul legislativ și instituțional creat. Această piață este însă insuficient și distorsionat dezvoltată, prevalând transferul limitat de proprietate. Ea nu constituie încă un factor-cheie în ajustarea structurală a agriculturii și în dezvoltarea exploatațiilor cu caracter comercial.

2. TRANSFERUL COMPLET DE PROPRIETATE PRIN VÂNZAREA-CUMPĂRAREA DE TEREN

Stabilirea dreptului de proprietate privată asupra terenurilor deținute de cooperativele agricole și alocarea lor celor îndreptățiți în conformitate cu prevederile Legii fondului funciar și a altor reglementări ulterioare reprezintă numai primul pas către formarea unei noi structuri agrare. Crearea unor exploatații optim dimensionate și a unor agenți economici interesați și capabili să realizeze o agricultură performantă și competitivă face necesară organizarea pieței pământului, în cadrul căreia transferul complet de proprietate ocupă un loc esențial.

2.1. Cadrul general - condiții și acțiuni

În perioada economiei centralizate, terenurile puteau trece din proprietatea unei persoane, juridice sau fizice, în proprietatea altei persoane, numai în mod excepțional. Înlăturând interdicțiile privind circulația juridică a terenurilor, Legea nr. 54/1998 privind circulația juridică a pământului prevede că terenurile de proprietate privată, indiferent de titularul lor, sunt și rămân în circuitul civil. Ele pot fi dobândite și înstrăinate prin oricare din modurile stabilite de legislația civilă, cu respectarea unor condiții:

a) Terenurile situate în intravilan și extravilan pot fi înstrăinate, indiferent de întinderea suprafeței, prin acte juridice între vii - inclusiv prin vânzare - încheiate în formă autentică. Pentru a deveni opozabile față de terți este necesară transcrierea acestor acte în registrul de publicitate al cărții funciare;

b) Pentru a limita procesul de refacere a unor proprietăți funciare mari și de stratificare a producătorilor agricoli, proprietatea dobânditorului nu poate depăși 200 de ha teren agricol în echivalent arabil, de familie, prin familie înțelegându-se soții și copiii necăsătoriți, dacă gospodăresc împreună cu părinții lor (Legea nr. 18/1991 prevedea ca limită 100 de ha). Încălcarea acestei prevederi se sancționează cu reducțiunea actului juridic până la limita suprafeței legate. Limita de 200 de ha are în vedere numai suprafața de teren rezultată din acte juridice între vii. Ea poate fi depășită dacă dobândirea de terenuri are loc prin alte acte;

c) Cetățenii străini și apatrizii, precum și persoanele juridice străine nu pot dobândi dreptul de proprietate asupra terenurilor în România prin acte juridice între vii sau prin cauză de moarte. Aceste persoane pot dobândi fără restricții numai bunuri mobile sau imobile de tipul construcțiilor. Lor li se poate recunoaște numai un drept de suprafață asupra imobilului, fapt care implică dreptul de proprietate asupra construcției și dreptul de folosință (cesiune) asupra terenului aferent.

Această prevedere evită situația în care persoane străine ar putea cumpăra suprafețe mari de pământ la prețuri reduse, măbind numărul agricultorilor români fără pământ sau cu pământ puțin¹.

d) În cazul terenurilor care fac obiectul investițiilor persoanelor fizice sau juridice străine, Legea nr. 54/1998 privind circulația juridică a terenurilor precizează că sunt și rămân aplicabile dispozițiile în vigoare privind regimul juridic al investițiilor străine. Persoanele juridice străine care și-au stabilit sediul în România, pot dobândi, pe durata existenței acestora, dreptul de proprietate asupra terenurilor necesare pentru realizarea obiectivului lor de activitate. Vânzarea terenului către investitorul străin pe durata funcționării societății comerciale reprezintă, de fapt, o cesiune și nu o vânzare în sensul legii, un investitor străin neputând dobândi, pe cale indirectă, prin construirea unei societăți cu sediul în țară, ceea ce nu poate dobândi în mod direct, printr-un contract direct translativ de proprietate imobiliară, de drept comun²;

e) Persoanele fizice care au cetățenie română și domiciliul în străinătate pot dobândi în România, prin acte juridice între vii și prin moștenire, terenuri de orice fel. Realizarea acestei prevederi din Legea nr.54/1998 sporește numărul proprietarilor neagricultori, suprafața pe care aceștia o dețin și mărește distanța spațială dintre ei și cei care le lucrează pământul. Crește, de asemenea, partea din venitul creat în agricultură pe care producătorii o cedează proprietarilor, de astă dată, domiciliați în afara granițelor țării. În plus, prețul relativ scăzut al pământului în România favorizează cumpărarea de terenuri de către categoria menționată de cetățeni români (Legea nr. 18/1991 obligă persoanele fizice care aveau cetățenia română, dar nu aveau domiciliul în România, să înstrăineze terenurile dobândite prin moștenire sau înainte de intrarea în vigoare a legii, sub sancțiunea trecerii lor în mod gratuit în proprietatea statului);

f) Vânzarea terenurilor agricole situate în extravilan este condiționată de exercitarea dreptului de preemțiune (de prioritate la cumpărare), acest drept avându-l coproprietarii, proprietarii vecini și arendașii. Dacă niciunul dintre

¹ Și alte țări au interzis deținerea sau cumpărarea de pământ agricol de către cetățeni străini sau entități legale. În Republica Cehă este interzis transferul de pământ în proprietatea persoanelor care nu sunt de naționalitate cehă; potrivit Constituției Bulgariei, nicio persoană fizică sau entitate legală străină nu poate căpăta proprietatea asupra pământului; și Constituția Lituaniei limitează proprietatea asupra pământului la cetățenii săi. Asemenea interdicții există și în Rusia, Belarus, Estonia și Albania. Dintre motivele invocate menționăm două: încurajarea cultivatorilor proprietari și nu a absenteiștilor și teama că persoanele străine ar putea cumpăra întinderi mari de pământ agricol la prețuri mai ridicate decât ar putea să ofere cetățenii țărilor respective. (Legal Impediments to Effective Rural Land Relations in Eastern Europe and Central Asia, 1999, p.24-25).

² Profitul agricol nr. 8-9/1997.

beneficiarii dreptului de preemțiune nu se pronunță în termenul prevăzut de lege pentru exercitarea acestui drept, sau dacă prețui oferit de ei nu este convenabil vânzătorului, terenul se poate vinde în mod liber, respectiv, oricărei persoane care vrea să-l cumpere. Actul de înstrăinare încheiat cu încălcarea dreptului de preemțiune este anulabil. Prin instituirea dreptului de preemțiune s-a urmărit contracararea tendinței de atomizare a proprietății asupra pământului și de parcelare a terenurilor în cazul coproprietarilor și promovarea unei politici de concentrare și, respectiv, de comasare în cazul celorlalți beneficiari¹.

Aceste condiții evidențiază poziția nodală a pământului în reforma economică și în confruntarea de interese. Așa cum am arătat deja, asemenea condiții, unele cu caracter restrictiv, există și în alte țări aflate în perioada de tranziție la economia de piață. În viziunea unor experți, astfel de restricții în legătură cu proprietatea asupra pământului sunt neconcordante cu principiile economiei de piață. Ele ar reprezenta obstacole serioase în formarea unor structuri eficiente bazate pe proprietatea privată².

¹ Dreptul de prioritate în achiziționarea parcelelor de pământ este prevăzut și în legislația altor țări, inclusiv din țări dezvoltate, cu economie de piață. Astfel, legislația din Germania prevede posibilitatea ca un fermier să poată avea drept de prioritate față de un nefermier la cumpărarea unei parcele de pământ dacă fermierul urmărește să sporească dimensiunea fermei sale și consimte să plătească prețui oferit de nefermier proprietarului vânzător; în Franța, Codul Rural prevede că un utilizator care a cultivat pământul în ultimii 3 ani are drept de prioritate la achiziționarea acestuia. Asemenea drepturi de prioritate nu se stipulează însă în legislația SUA. (Legal Impediments to Effective Rural Land Relation in Eastern Europe and Central Asia, p. 127).

² Csaba Csaki și Zvi Lerman arată că fundamentele legate și economice ale pieței pământului ar trebui să se bazeze pe următoarele principii generale: clarificarea deplină a problemelor care vizează dreptul de proprietate asupra pământului și circulația juridică a terenurilor (inclusiv din domeniul privat al statului); stabilirea clară și fără echivoc a relațiilor de proprietate asupra pământului; încheierea acțiunii de acordare a titlurilor de proprietate asupra pământului și de punere în posesie efectivă (inclusiv în formele asociative de producție); eliminarea unor restricții cu privire la mărirea proprietății individuale asupra pământului și/sau a exploatațiilor agricole; eliminarea restricțiilor privitoare la preț sau la controlul prețului în tranzacțiile funciare; alegerea liberă a dreptului de uzufruct, a tipului de exploatare a pământului (dijmă,arendă, în regie proprie etc.); eliminarea restricțiilor de folosire a pământului (obligația cultivării anumitor plante, de pildă) altele decât cele care vizează conservarea mediului; minimizarea dreptului de preemțiune la cumpărarea pământului de către stat și alți agenți economici; proces de transfer de proprietate simplu, rapid și cu costuri reduse, cu taxe scăzute numai pentru înregistrarea tranzacției; nicio taxă asupra vânzării pământului; acceptarea legală a titlului de proprietate pentru obținerea de credite (ipotecare); accesul public ușor la informații cu privire la pământ (descrierea parcelelor, proprietate, credite etc). (Csaba Csaki, Zvi Lerman, - Land

2.2. Avantaje și pericole

Mersul reformei în țara noastră, inclusiv în agricultură, a fost grevat de subaprecierea cercetării șanselor și pericolelor unor acțiuni proiectate și întreprinse. Rezultatul s-a concretizat nu numai în întârzieri, ci și în efecte nedorite, greu de înlăturat. În liberalizarea pieței pământului se impune luarea în considerare a acestei experiențe.

Indiscutabil, liberalizarea vânzării-cumpărării de terenuri prezintă o serie de avantaje de natură să stimuleze dezvoltarea agriculturii:

- a) se va realiza ameliorarea structurii de proprietate asupra pământului, îndeosebi pe seama suprafețelor deținute de neagricultori. Pământul va deveni în mai mare măsură proprietatea celor care se ocupă de agricultură. Va fi depășită limita prevăzută de legislația în vigoare pentru reconstituirea sau constituirea dreptului de proprietate;
- b) vor crește dimensiunile fermelor agricole - familiale sau cu muncă angajată - cerință esențială pentru formarea unei agriculturi performante și competitive;
- c) acordarea de facilități familiilor tinerilor agricultori va determina o îmbunătățire a structurii de vârstă a producătorilor agricoli și va contribui la crearea unei noi generații de agricultori receptivi la tehnologiile performante și cu motivație pentru agricultura de mare randament;
- d) aplicarea dreptului de preemțiune al coproprietarilor, vecinilor sau arendașilor va contribui la diminuarea fărâmițării suprafețelor de teren, cu efecte benefice asupra producției, costurilor și rentabilității.

Dar liberalizarea vânzării-cumpărării de pământ nu exclude posibilitatea apariției unor pericole, fenomene și procese economice cu influențe negative asupra producției, costurilor, structurii sociale, relațiilor dintre diferite grupuri sociale.

- a) Există pericolul ca unii producători agricoli să-și piardă pământul, agravându-și situația economică și socială, așa cum s-a întâmplat după precedentele reforme agrare.
- b) O parte din veniturile create în această ramură, care sunt în general reduse și neîndestulătoare pentru nevoile de dezvoltare a agriculturii, vor părăsi sfera producției agricole, transferându-se în alte ramuri și sectoare de activitate. Acesta va fi "tributul" pe care producătorii agricoli îl vor plăti pentru prevederea exagerat de generoasă a Legii nr. 18/1991 și a Legii nr. 169/1998, de a putea beneficia de pământ și cei care nu se ocupă de agricultură. Mărimea "tributului" este evi-

dentă, dacă avem în vedere că 1/3 din pământ aparține neagricultorilor, iar prețul unui ha de pământ se ridică la multe milioane de lei.

- c) În condițiile țării noastre în care producătorii agricoli, în marea lor majoritate, dispun de suprafețe mici de terenuri și de venituri mici, cheltuiala de capital bănesc pentru cumpărarea de pământ, va reduce posibilitățile acestora de investiții în producția agricolă - mijloace tehnice, tehnologii, material biologic etc, va îngusta baza economică a reproducerii, reprezentând un factor de frânare (pentru o anumită perioadă de timp) a dezvoltării exploatarei familiale; o situație agravantă poate fi generată de îndatorarea producătorilor agricoli pentru procurarea sumelor de bani necesare cumpărării de terenuri agricole.
- d) Prețul plătit pentru cumpărarea de pământ, care trebuie să fie recuperat (în timp), va spori costurile de producție individuale și, prin intermediul lor, va exercita o presiune asupra prețurilor de producție (de vânzare) ale produselor, influențând în final costul alimentației pentru întreaga populație.

Pentru evitarea acestor pericole sau diminuarea efectelor negative considerăm necesare:

- a) sprijinirea gospodăriilor țărănești defavorizate și aflate în zone defavorizate, prin reduceri sau scutiri de impozite, ajutoare sociale acordate preferențial etc.; acestea nu exclud dispariția unor ferme private care nu sunt în stare să desfășoare o activitate cu beneficii, în perfida sprijinului pe care îl primesc;
- b) stimularea formării de asociații familiale și societăți cooperative în cadrul cărora se păstrează dreptul de proprietate asupra pământului;
- c) promovarea de măsuri favorabile arendării terenurilor agricole care, pe lângă faptul că nu aduce modificări dreptului de proprietate asupra pământului, generează efecte pozitive asemănătoare cumpărării terenurilor agricole, cu cerințe mai reduse de capitaluri și deci cu posibilități mai mari de investiții;
- d) completarea legislației prin adoptarea unor legi cum ar fi legea cooperăției, legea **creditului** agricol **ș.a. care să cuprindă prevederile referitoare la toate formele de "marfalitate"** a pământului (vânzare, arendare, concesiune etc.) și la instituțiile cu atribuții în acest domeniu, formarea unor agenți economici specializați în tranzacții funciare, în evaluarea fondului funciar.

2.3. Prețul de piață, regulator al pieței pământului și "barometru" al prosperității sau declinului agriculturii

Pământul reprezintă principala resursă naturală de care dispune societatea pentru producția agricolă. Ca resursă naturală, în starea sa originală,

pământul (solul) este un "dar al naturii". El face parte din categoria bunurilor care nu au valoare economică¹. Transformarea pământului din resursă naturală în factor de producție, presupune atragerea lui în circuitul agricol, luarea sa în cultură, în scopul producerii bunurilor necesare consumului. O dată cu aceasta, pământul încetează să fie numai un dar al naturii devenind și un produs al muncii pentru că înmagazinează o serie de cheltuieli pentru menținerea și ridicarea capacității sale productive, păstrarea echilibrului ecosistemului agricol, prevenirea poluării mediului înconjurător, crearea infrastructurii etc. Prin munca omului el capătă valoare economică și utilitate practică. În aceste condiții, pământul este concomitent și dar al naturii și capital funciar. Această combinație se perpetuează prin acțiunea simultană a naturii și a omului. Pe măsura trecerii de la agricultura extensivă la cea intensivă, la folosirea biotehnologiilor și informatizării, sporește contribuția componentei capital funciar.

Transferul complet de proprietate asupra pământului prin vânzare-cumpărare implică existența prețului. Prețul pământului exprimă cantitatea de monedă necesară pentru cumpărarea unei anumite suprafețe de teren. El este rezultatul interacțiunii dintre ofertă și cerere, al confruntării dintre vânzători și cumpărători, fiecare din ei urmărind maximum de avantaj.

Oferta totală de pământ este limitată la ceea ce a creat natura și a putut să fie atras de către om în circuitul economic. Ca urmare, pe termen scurt și în regiunile în care pământul este în mod efectiv un factor limitat, ea este inelastică la variațiile prețului. Urcarea sau scăderea prețului pământului nu exercită practic nicio influență asupra ofertei suprafețelor de teren puse în vânzare. În aceste condiții, prețul de piață al solului depinde de nivelul cererii de pământ. Concurența dintre cumpărători este hotărâtoare în fixarea prețului pământului.

Pe fondul ofertei totale rigide apar și situații în care oferta de pământ manifestă o anumită elasticitate. Este cazul ofertei de pământ pentru anumite scopuri agricole - amplasarea unor culturi în anumite zone favorabile, în care suprafețele pretabile sunt mult mai mari; sporirea ofertei de pământ ca rezultat al combinării productive a factorilor de producție, al trecerii de la dezvoltarea extensivă la cea intensivă; disponibilizarea unor suprafețe de teren pentru vânzarea în scopul procurării de capital sau alte mijloace de producție; creșterea ofertei de pământ datorată proprietarilor neexploatanți, care consideră inefficientă arendarea sau darea în parte, precum și datorită succesiunilor (în unele țări moștenitorul trebuie să răscumpere o parte mai mult sau mai puțin importantă din suprafața de teren moștenită). Analiza acestor

¹ Ca urmare, prețul de cumpărare sau valoarea pământului constituie "o categorie care prima facie (la prima vedere) este tot atât de irațională ca și prețul muncii, deoarece pământul nu este produsul muncii deci nu are valoare". (K. Marx, - Capitalul, vol. III, partea a II-a. Editura de Stat pentru Literatură Politică, București 1955).

cazuri a condus la concluzia că ele exercită o influență minoră asupra ofertei de pământ, aceasta rămânând practic inelastică la preț¹.

Cererea pentru pământ este derivată din cererea pentru produse agricole. Ea este mai mare atunci când populația este în creștere și când producția agricolă este profitabilă. Dacă cererea pentru produsele cultivate este elastică în raport cu prețul de piață, cererea pentru pământul pe care se produc produsele respective este și ea elastică și invers².

Cererea de pământ, este, de asemenea, influențată de raportul dintre prețul pământului și prețul altor factori de producție. Dacă prețul pământului este ridicat, iar al altor factori de producție relativ mai avantajos, producătorul agricol preferă să-și investească banii în bunuri - capital pentru intensificarea producției pe terenurile de care dispune; invers, dacă prețul altor factori de producție este ridicat, el va căuta să-și extindă sfera producției prin cumpărarea de noi terenuri.

În același mod, raportul dintre prețul pământului și arendă³ influențează cererea pentru pământ. Decizia privind cumpărarea sau arendarea de terenuri depinde de avantajul comparativ pe care îl asigură o formă sau alta de "marfalitate" a pământului. Întrucât pământul este bun imobil, cererea de pământ este locală, fapt care își pune amprenta asupra factorilor (condițiilor) cererii.

Starea ofertei și cererii suprafețelor de teren explică tendințele care se manifestă în evoluția prețului acestora. În ceea ce privește nivelul prețului de piață al suprafețelor de teren, un rol major revine factorilor economici, dintre care mai importanți sunt: cheltuielile de muncă socială actualizată, socialmente evaluată și necesară, acumulată pentru menținerea și creșterea capacității productive a suprafețelor de teren ; cheltuielile de muncă socială pentru infrastructură și protecția mediului (inclusiv cele datorate serviciilor publice);

¹ Jean-Mark Boussard - Economie de l'agriculture, Economica, Paris, 1987.

² Există o strânsă legătură între prețul pământului și prețurile produselor agricole. Datele pe perioade lungi din SUA, Anglia, Franța și din alte țări arată că indicii prețului pământului și indicii prețurilor produselor agricole evoluează în aceeași direcție. Totodată, datele respective arată că: (1) indicele prețului pământului este mai redus decât indicele prețului produselor agricole; (2) indicele prețului produselor fluctuează mai violent decât indicele prețului pământului; (3) există, de obicei, o întârziere în reacția prețului pământului la fluctuația prețurilor produselor agricole.

³ Ca și în cazul prețurilor produselor agricole, evoluția indicelui prețului pământului și al arende se modifică în aceeași direcție, fapt care arată interdependența lor; ceea ce particularizează evoluția indicilor respectivi este faptul că indicele prețului pământului înregistrează oscilații mai rapide și mai pronunțate în raport cu indicele arende. Cauzele principale sunt două: prima - arenda se stabilește prin contracte pe anumite perioade de timp și deci se modifică pe măsură ce expiră contractele respective, a doua - în diferite țări există reglementări care limitează mărimea arende.

valoarea de întrebuințare, respectiv utilitatea diferitelor suprafețe de teren, determinată atât de însușirile naturale, cât și de cele formate prin cultivare; poziția față de așezările umane în general și, în special, față de centrele de consum care influențează costurile unitare ale produselor agricole și, implicit, beneficiul sau profitul, inclusiv renta; starea economiei naționale și mediul economic internațional. Pe acești factori economici se greșează diferiți factori psihologici, sociali, politici - preferințele cumpărătorilor, densitatea populației din zonă, politica puterii publice față de agricultură etc.

Ca și în cazul altor mărfuri, și în cazul pământului, teoria valorii-muncă și teoria valorii-utilitate nu trebuie contrapuse, ci considerate complementare. În acest sens, opinia prof. Alfred Marshall este relevantă: "a pune problema dacă valoarea este guvernată de utilitate sau de costul de producție, este ca și cum te-ai întreba dacă o coală de hârtie este tăiată de lama superioară ori de cea inferioară a unei perechi de foarfeci". Totuși, dacă una dintre lame este fixă, atunci cea mobilă "taie". Ori tocmai locul cererii consumatorului îndeplinește rolul de lamă mobilă¹.

Dintre factorii care influențează prețul pământului, unii acționează în sensul creșterii acestuia. Pe primul plan se situează faptul că pământul fiind o resursă naturală limitată, devine relativ tot mai "rar", datorită creșterii numărului populației și scoaterii din circuitul agricol a unor importante suprafețe de teren pentru alte folosințe (șosele, căi ferate, aeroporturi, fabrici și uzine, extinderea localităților etc.). Atragerea unor noi suprafețe de teren în circuitul agricol nu schimbă tendința menționată, realiizându-se, de regulă, cu costuri relativ mari. Menținerea în cultură a suprafețelor de teren și acțiunile întreprinse pentru sporirea recoltelor impun lucrări de îmbunătățiri funciare care sporesc prețul pământului. O categorie aparte de cheltuieli care influențează prețul pământului, în sensul creșterii lui, o constituie cele alocate prevenirii sau înlăturării poluării și, în general, degradării solului. În aceeași direcție acționează creșterea cererii de produse agricole, ca rezultat al sporirii populației și al ridicării nivelului de trai al acesteia, precum și creșterea cererii pentru alte produse pe care le furnizează agricultura, dezvoltarea și modernizarea infrastructurii economice și sociale.

La polul opus se situează factorii care provoacă scăderea prețului pământului: deteriorarea calității solului datorită cultivării neraționale, acțiunii unor factori naturali, cum ar fi diferitele forme de eroziune, poluarea etc; crizele de sistem, instabilitatea economică, supraproducția relativă, manifestarea unor stări conflictuale interne sau internaționale, războaiele.

O grupă aparte de factori o formează cei care în anumite condiții determină creșterea prețului pământului, iar în altele descreșterea lui.

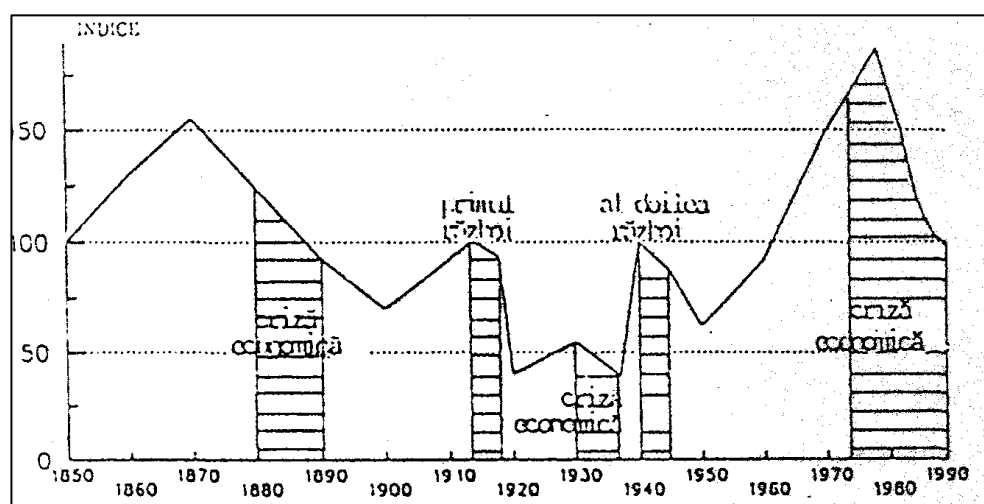
¹ A. Marshall - Principii de economie politică, 1972, p.489.

Influența acestor factori asupra prețului pământului se exercită prin mecanismele pieței. În timp și în diferite țări, regiuni, zone, prezența și manifestarea lor este diferită.

Datorită locului și importanței pământului în producția agricolă, evoluția prețului pământului reflectă ca un barometru prosperitatea sau declinul agriculturii și economiei naționale, în ansamblu.

Edificator în această privință este evoluția valorii terenurilor arabile în Franța în perioada 1850-1989 în prețuri constante 1850 (Graficul nr. 1).

**Graficul nr. 1 - Valoarea terenurilor arabile 1850-1989
în prețuri constante 1850**

Sursa: A. Neven, *Agriculture, Paris, 1991, p. 25.*

Rezultă mari fluctuații ale prețului pământului de la o perioadă la alta, creșteri rapide în perioade de progres ale agriculturii și economiei franceze și scăderi bruște în perioada de declin, crize economice, războaie.

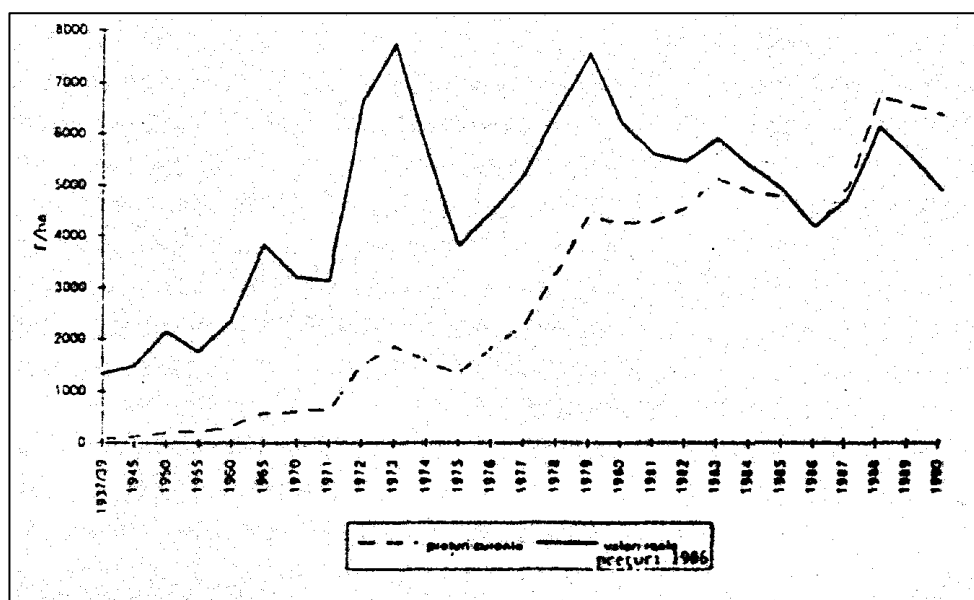
În SUA, din 1912, primul an pentru care s-au raportat date privind prețurile anuale ale proprietarilor agricoli (până în 1957), piața pământului a cunoscut două perioade importante de ridicare a prețurilor terenurilor și o perioadă intermediară de coborâre și depresiune a acestora. Prima perioadă de creștere a prețului pământului este legată de Primul Război Mondial care a creat o piață favorabilă pentru sporirea producției agricole și a exportului. Indicele mediu al valorilor bunurilor imobiliare agricole (1912-1914 = 100) a urcat de la 103 în 1915 la 130 în 1918 și 173 în 1920.

A urmat scăderea prețurilor produselor agricole și, ca urmare, indicele valorilor bunurilor imobiliare a coborât la 140 în 1922, la 115 în 1930 și la 70 în

1933. În perioada 1936-1941, piața a fost relativ stabilă, cu un indice mediu variind între 80 și 84. În anii celui de-Al Doilea Război Mondial și în prima parte a perioadei postbelice a crescut sensibil cererea de produse agricole, fapt care a făcut ca indicii prețurilor proprietăților agricole să urce de la 83 în 1941 la 124 în 1945, 155 în 1947, 172 în 1949 la 223 în 1953 și 247 în 1957, cu unele oscilații de mai mică anvergură cauzate de începutul și sfârșitul războiului din Coreea (Raleigh Barlowe, Land Resource Economics).

O situație asemănătoare este oglindită și de evoluția prețului pământului în Anglia și Țara Galilor, în perioada 1937-1990.

Graficul nr. 2 - Evoluția prețului pământului în Anglia și Țara Galilor, 1937-1990

În decurs de 50 de ani prețurile curente au sporit de peste 5 ori, iar cele constante de 3,7 ori. **Tendința generală de creștere** a prețului pământului a fost întreruptă în perioadele de stagnare și chiar de regres ale agriculturii și economiei.

Într-o astfel de perioadă de regres se află prețul pământului în țările Europei Occidentale începând cu anii '80. În Franța, după o creștere de 23% a prețului terenurilor agricole în 1980 față de 1970, în termeni reali, acesta s-a redus substanțial în anii '80, ajungând în 1989 la 64% față de același an. În Anglia și Țara Galilor, prețul pământului în termeni reali s-a redus de la 7562 de £/ha în 1979 la 4913 de £/ha în 1990 deci la 65%. În Germania (de Vest),

prețurile pământului sunt vizibil în scădere, începând cu anul 1981 când au înregistrat nivelul maxim. Din 1981 până în 1986 prețurile parcelor agricole au scăzut cu 11,3%, ajungând la 34825 DM. Experții prognozează nu numai o ofertă în creștere, dar și o cerere regresivă de pământ. În Belgia, prețul terenului arabil a atins valoarea cea mai înaltă în 1979, în 1991 reducându-se cu 10%, în termeni reali, scăderea fiind substanțial mai mare având în vedere creșterea generală a prețurilor.

O asemenea situație care se întâlnește și în alte țări vest-europene este determinată de starea economică a agriculturii, de existența unor surplusuri care își găsesc greu desfacerea pe piața internă și externă, de trecerea la o politică de limitare a creșterii producției agricole prin diverse căi, inclusiv prin scoaterea temporară din cultură a unor suprafețe de teren. Prin caracterul său general, tendința de reducere a prețului pământului în țările vest-europene reflectă nu numai mediul economic național, ci și cel internațional.

Ținând seama de dificultățile pe care te întâmpină agricultura din aceste țări, reflectate și în tendința de reducere a prețului pământului, sunt explicabile condițiile drastice care se pun țărilor din Europa Centrală și de Est pentru aderarea, în viitor, la Uniunea Europeană. Faptul că în unele țări foste socialiste, inclusiv în țara noastră, agricultura este în mare suferință, pare să fie convenabil, cel puțin pe termen scurt, țărilor vest-europene. Pe de o parte, ele nu sunt amenințate de penetrarea produselor din fostele țări socialiste pe piața lor internă, iar pe de altă parte își creează canale de pătrundere cu produse proprii pe piața acestor țări. Exemplul țării noastre este edificator: în lipsa unei protecții corespunzătoare a producției naționale, pătrunderea produselor străine, pe piața românească subminează producția de zahăr, carne, vin, lână și altele, agenții economici insuficient protejați, pe lângă greutățile tranziției la economia de piață, trebuie să suporte handicapul concurenței cu produsele străine, de regulă subvenționate în țările de proveniență.

2.4. Evaluarea bănească a pământului

Din cauza numărului de factori care influențează prețul pământului - naturali și economici, obiectivi și subiectivi, cu acțiune permanentă și conjuncturală, cu caracter general și local -, pe piața funciară prețul diferitelor parcele pare că sfidează orice reguli.

Știința economică a căutat să stabilească elementele de bază care determină în ultimă instanță prețul pământului. S-au exprimat diferite concepții și puncte de vedere și s-au elaborat metode de calcul corespunzătoare lor. Acestea ar putea fi grupate în: a) concepții de evaluare bănească a pământului pornindu-se de la categoriile valorice ale economiei de piață; b) concepții de evaluare bănească a pământului care au ca punct de plecare capacitatea

productivă a solului, caracteristicile sale agronomice și eficiența punerii lor în valoare, concretizată în venitul agricol¹.

În cadrul primei grupe, dominantă este concepția potrivit căreia prețul pământului este rentă funciară capitalizată². Potrivit acestei concepții proprietarul funciar pretinde la vânzarea terenului un preț care corespunde cu capitalul necesar pentru a aduce o dobândă egală cu renta anuală a solului.

¹ Evaluarea bănească a pământului a preocupat oamenii de știință din țara noastră încă din secolul trecut. Sunt edificatoare în acest sens aprecierile cuprinse în lucrările lui Ion Ionescu de la Brad: "În două chipuri se poate prețui o moșie: sau urmând obiceiul țării sau luându-se într-ajutor principiile științei.

După obiectul pământului, se ia costul moșiei pe 15 ani sau se caută venitul moșiei și se înmulțește cu 15, sau se prețuiește fiecare parte de pământ îndeosebi cu prețurile politice în partea locului și suma ce iese din adunarea tuturor prețurilor este prețul moșiei. Această lucrare mulțumește ades pe capitalistul ce voiește să cumpere o moșie și apoi să o dea în arendă sau pe acela ce voiește să vândă o moșie. Estimarea moșiei după principiile științei merită preferință mai ales când este vorba ca cumpărătorul să-și facă o idee despre valoarea reală a moșiei, să cunoască costul ce poate să aibă, să facă vreun schimb, total sau parțial, să se împartă moșia între mai mulți moștenitori sau coproprietari. În această prețuire se ia venitul curat, adică venitul ce rămâne după ce se scad toate cheltuielile de producere. Pentru a face această prețuire, trebuie a avea harta topografică a moșiei, a determina natura organică a fiecărei părți de pământ și, prin urmare, clasa în care intră, a statnici prețul muncii oamenilor și al vitelor din partea locului, a cunoaște cantitatea de mijloc a produselor pământului și prețul vânzării lor și, în fine, a face o prețaluire amănunțită a acareturilor și a altor înzestrări ale moșiei.

Sunt o mulțime de împrejurări care înrăuresc asupra valorii unei moșii și care trebuie ținute în seamă la această prețaluire, precum întinderea moșiei, natura și întrebuințarea dată pământului, situația lui, starea acareturilor, populația locului, clima, consolidarea proprietății etc..." (Ion Ionescu de la Brad - Lecțiuni elementare de agricultură, în Opere Agricole, Vol. I, Editura Academiei RSR, 1968, p. 379-380).

² Renta funciară este forma sub care se realizează și se valorifică din punct de vedere economic proprietatea funciară. Ea reprezintă una din categoriile de bază ale economiei politice, care timp de peste două secole a stat în atenția marilor gânditori. Teoria rentei funciare a evoluat în strânsă legătură cu evoluția teoriei valorii și a concepțiilor despre natura și rolul fondului funciar în producția agricolă. Diferitele școli și curente de gândire economică s-au referit la renta funciară, la conținutul acestuia, metodologia de determinare, formele de manifestare și rolul pe care îl joacă în dezvoltarea agriculturii și economiei, în ansamblu. Renta funciară, având ca forme concrete de manifestare - renta diferențială extensivă, renta diferențială intensivă, renta de poziție sau de amplasament și renta absolută, reprezintă un venit care revine proprietarului funciar în virtutea monopolului pe care îl deține asupra terenului, venit de la care sunt excluși ceilalți agenți economici. Ca mărime absolută, renta este egală cu diferența dintre prețul de vânzare al produselor agricole și costul lor plus profitul normal.

Nivelul prețului pământului depinde de mărimea rentei anuale și de rata dobânzii la zi.

$$P = R/rd$$

în care: P = prețul pământului;

R = renta anuală;

rd = rata dobânzii la zi.

Presupunând renta funciară la o mărime constantă, prețul pământului poate să crească sau să scadă în raport invers proporțional cu urcarea sau scăderea ratei dobânzii. Astfel, un ha de teren care se închiriază în mod obișnuit cu 100 de franci se poate vinde normal cu 2000 de franci, dacă dobânda curentă este de 5% și cu 1000 de franci, dacă dobânda este de 10%.¹

În practică, ceea ce pretinde proprietarul funciar este nu numai renta propriu-zisă, ci tot ceea ce arendașul îi plătește sub formă de arendă pentru permisiunea de a lucra pământul. În aceste condiții, prețul pământului este arenda capitalizată². În esență, formula de calcul al prețului pământului prin capitalizarea arendei nu diferă de cea precedentă. Astfel. Georges Bublôt folosește relația³:

$$V = f/t$$

în care: V = valoarea venală a pământului (prețul dat de cumpărător într-o vânzare publică sau la liberă înțelegere, pentru a deveni proprietarul acestuia);

f = valoarea locativă (suma totală a arendei);

t = rata randamentului (rata venitului).

Dacă se admite o rată a venitului de 2% aplicată la o arendă de 2500 de franci va rezulta:

$$V = 100/2 \times 2500 = 50 \times 2500 = 125000 \text{ de franci}$$

În aceeași ordine de idei, menționăm capitalizarea rentei (arendei) actualizată.

Valoarea de piață a unei proprietăți este egală cu valoarea prezentă a tuturor veniturilor sale viitoare, respectiv cu suma viitoarelor rente economice aduse în prezent (actualizate)⁴.

Această abordare a evaluării suprafețelor de teren implică formula simplă:

$$V = a/r$$

¹ Gilbert Abraham - Frois - Economie Politique et Economies. Paris, 1988. p 62.

² K. Marx - Capitalul Vol.III. Partea a II-a, ESPLP. București, 1955, p.597.

³ Georges Bublôt - L'exploitation agricole, Economie-Gestion-Analyse, Louvain, 1964.

⁴ Raleigh Barlowe - Land Resource Economics. p. 188,189.

în care:

V = valoarea proprietății (prețul de piață); a = venitul net anual mediu (renta economică), evaluat pentru anii următori;

r = rata dobânzii folosită în procesul de evaluare.

Folosind această formulă, o proprietate cu un venit net mediu anual probabil de 1000 de \$ valorează 20000 de \$ când acest venit se capitalizează cu 5% (1000 de \$: 0,05 = 20000 de \$).

Formula menționată este aplicabilă în situația în care se așteaptă un flux uniform de venituri nete în viitorii ani (pe termen lung). Atunci când se așteaptă ca în viitor veniturile nete fie să crească, fie să scadă, formula de capitalizare se modifică astfel:

$$V = a/r \pm i/r$$

în care: a = veniturile nete medii obținute în mod curent de proprietate;

i = creșterea sau scăderea medie anuală probabilă a venitului.

O altă expresie pentru capitalizarea rentei funciare o reprezintă stabilirea prețului pământului pe baza unui anumit număr de venituri anuale, de rente anuale. Numărul de venituri anuale luat în calcul diferă de la un autor la altul, în raport de criteriul adoptat. W. Petty, considera "...că numărul rentelor anuale care constituie valoarea naturală a unui teren este egal cu durata obișnuită a vieții trăite concomitent de trei persoane aparținând la trei generații" (adică, bunic, tată și fiu), pe care o aprecia la timpul respectiv pentru Anglia la 21 ani¹; Ion Ionescu de la Brad, referindu-se la prețul unei moșii, arată că, după obiceiul pământului, se caută venitul moșiei și se înmulțește cu 15²; Walras a propus să se plătească proprietarilor (ca despăgubire în cazul naționalizării pământului) prețul stabilit pe baza valorii pe durata de 99 ani - echivalentul veșniciei pământului³.

Determinarea prețului suprafețelor de teren, potrivit concepțiilor celei de a doua grupe menționate, are ca punct de plecare stabilirea potențialului de producție al solului pe baza proprietăților intrinsece ale acestora și a celor create prin cultivare și a condițiilor naturale exprimate în note de bonitare, respectiv, printr-un număr de *puncte* (scară închisă - 0-100 puncte - sau scară deschisă). În funcție de notele de bonitare suprafețele de teren sunt încadrate în diverse clase de calitate cărora le corespund anumite niveluri de producție la hectar și anumite venituri - elemente definitorii pentru calcularea, pe baza lor, a prețului suprafețelor de teren.

În țara noastră, o atenție deosebită s-a acordat evaluării pământului în strânsă legătură cu preocupările pentru estimarea avuției naționale, folosindu-

¹ W. Petty - Tratat asupra impozitelor și contribuțiilor.

² Ion Ionescu de la Brad - Opere alese, Vol. I. Ed. Academiei, 1968.

³ După Mark Blang - Teoria economică în retrospectivă, Ed. Didactică și Pedagogică, RA, București, 1992.

se în acest scop fie metoda directă, a prețurilor diferitelor categorii de terenuri sau proprietate, fie metoda indirectă, a capitalizării venitului (producție netă,arendă, venit impozabil), fie ambele metode.

Astfel, Mihai Șerban în lucrarea publicată în 1914 -"Problemele noastre social-agrar. Studiu din domeniul politicii economice și sociale" - a stabilit valoarea de vânzare a terenurilor pentru marea proprietate și pentru mica proprietate. Pentru marea proprietate a pornit de la prețurile medii de arendare a terenurilor. Arenda stabilită a multiplicat-o cu 20, pentru a ajunge la valoarea terenurilor. Pentru mica proprietate a pornit de la prețul mediu de cumpărare a terenurilor de către Casa Rurală.

I.N. Angelescu, în studiul publicat în 1915 - "Avuția națională a României" - a evaluat valoarea terenurilor cultivate pe baza producției nete a producției agricole (obținută prin scăderea costului producției din producția brută) pe care a capitalizat-o cu dobânda de 5%.

N. Xenopol, în lucrarea "La richesse de la Roumanie", publicată în 1916, a evaluat fondul funciar pornind de la veniturile stabilite prin recensământul fiscal din 1910 pentru proprietățile agricole, pe care le-a capitalizat prin înmulțirea cu 25, adică luând ca bază dobânda de 4%. Ținând seama de faptul că veniturile impozabile erau mai mici decât cele reale, a majorat suma rezultată cu 20%. Apoi, considerând că de la recensământul din 1910 până la data evaluării din 1916, prețurile au crescut, a mai aplicat o majorare cu 20%, orientându-se după prețurile la cereale.

D.G. Creangă în studiul "Veniturile și averea României" publicat în 1926, a folosit metoda directă pentru evaluarea suprafețelor de teren pe categorii, respectiv prețul mediu al unui hectar în lei hârtie și în lei aur.

N. Georgescu-Roegen, în "Avuția națională", studiu cuprins în Enciclopedia României, vol. IV, 1993, a pornit la evaluarea solului, a diferitelor categorii de terenuri, de la venitul mediu impozabil - după statistica impozitelor directe din 1930 - pe care l-a considerat ca reprezentând 5% din valoarea medie a unui ha de teren.

Lucian Turdeanu, evaluând avuția privată în preajma anului 1940, folosește pentru estimarea patrimoniului agricol datele statistice publicate de Ministerul Agriculturii în 1938 cu privire la suprafețe și valori. În lucrările sale, Lucian Turdeanu relevă limitele pe care le au metodele folosite în evaluarea bunurilor - inclusiv a pământului -și anume metoda directă și metoda capitalizării venitului.

În perioada economiei de comandă, deși pământul n-a constituit obiect al tranzacțiilor de vânzare-cumpărare, n-au lipsit preocupările pentru evaluarea sa bănească. Sunt de menționat în această privință ipotezele elaborate de

C.Răuță¹. Prima din ele are ca punct de referință mărimea de înlocuire, socialmente necesară, a cheltuielilor de muncă investite în decursul anilor pentru atingerea gradului de fertilitate existent, la care se adaugă "valoarea acumulată" a venitului net datorat fertilității naturale diferențiale și poziției geografice a terenului în cauză pe baza relației:

$$E = C_1 + R_d \times 1/E$$

unde: E = nivelul evaluării economice a pământului în lei;

C_1 = mărimea de înlocuire socialmente necesară a cheltuielilor de muncă investite pentru atingerea gradului de fertilitate existent;

R_d = venit net datorat fertilității diferențiale și poziției geografice;

$1/E$ = coeficient de eficiență medie pe ansamblul economiei naționale.

În cea de-a doua ipoteză, evaluarea bănească a soiului pornește de la eficiența utilizării lui, fără a ține seama de cheltuielile de muncă vie și materializată depuse pentru atragerea acestuia în circuitul economic. Baza obiectivă a evaluării, în acest caz, o constituie legătura existentă între modificarea cantitativă și calitativă a resurselor de sol, pe de o parte, și rezultatul final al producției sociale, pe de altă parte. Relația propusă este:

$$E = R_{ch} \times 1/E$$

unde: E = nivelul echivalentului monetar al unui ha de teren în lei;

R_{ch} = mărimea efortului anual de substituie;

$1/E$ = mărimea coeficientului de eficiență a investițiilor la nivelul economiei naționale.

Este de remarcat, de asemenea, evaluarea bănească a pământului de către S. Hartia pe baza venitului net multiplicat².

Preocupările pentru evaluarea bănească a pământului s-au intensificat o dată cu trecerea de la economia de comandă la economia de piață.

Din primii ani ai tranziției s-a simțit nevoia determinării valorii de circulație a pământului și a valorii de patrimoniu. În privința valorii de circulație a terenului, Legea fondului funciar nr.18/1991 prevede stabilirea ei prin înmulțirea cu 25 a venitului anual impozabil pentru terenul respectiv (ceea ce corespunde unei capitalizări a venitului impozabil cu 4%). Valoarea de

¹ C. Răuță - Pământul - componentă principală a avuției naționale, în: Tratat de economie contemporană, vol. II, Cartea întâi, Ed. Politică, București, 1987.

² S. Hârta - Valoarea pământului utilizat în agricultură sau scos din circuitul agricol, în: Ex Terra Aurum, nr. 215, București, 1990.

circulație astfel stabilită a stat la baza fixării taxei procentuale pentru scoaterea definitivă din circuitul agricol a terenurilor aflate în extravilan. Ea poate însemna în același timp un punct de plecare pentru tranzacțiile de vânzare-cumpărare a pământului și acordarea de despăgubiri pentru suprafețele care nu pot fi retrocedate pe baza Legii nr. 1/2000. Venitul impozabil a fost stabilit prin Legea privind impozitul pe venitul agricol din 1994; el s-a calculat pe hectar, diferențiat pe zone de fertilitate, pe zone de favorabilitate și pe categorii de folosință atât pentru terenurile cultivate, cât și pentru cele necultivate. Normele de venit urmau să se modifice anual prin hotărâre a Guvernului, în funcție de rata inflației.

Pe baza metodologiei menționate, valoarea de circulație a terenurilor agricole, estimată pentru anul 1999 s-a ridicat la sumele prezentate în tabelul nr. 1. S-a pornit de la venitul impozabil stabilit prin Legea privind impozitul agricol din 1994 care a fost actualizat în raport de rata inflației din perioada 1994-1999 prin multiplicarea de 11 ori întrucât venitul impozabil a fost calculat ca venit (profit) brut (ca diferență dintre valoarea produselor și costurile de producție) s-a impus împărțirea lui în venit cuvenit proprietarului pentru contribuția factorului pământ și venit cuvenit utilizatorului (proprietar sau arendaș) pentru contribuția factorului capital, respectiv în rentă și profit și anume: 40% și 60% profit. Renta a fost înmulțită cu 25, respectiv capitalizată pe baza unei rate a dobânzii de 4%.

Tabelul nr. 1

mii lei/ha

Categorii de folosință	Zona de fertilitate sau de favorabilitate				
	I	II	III	IV	V
Arabil	15510	12540	10120	7480	4400
Vii	101200	99000	96800	34100	27500
Livezi	126500	107250	92400	82500	5500
Pășuni	7600	6600	5500	4400	3300
Fânețe	8800	7700	6600	5500	4400

Notă: Zonele de fertilitate se referă la terenul agricol, iar cele de favorabilitate la celelalte categorii de folosință.

Valoarea medie de circulație a terenurilor agricole (ținând seama de categoriile de folosință și de structura zonală a acestora) a fost în 1999 de 12,8 milioane de lei/hectar din care:

- pentru terenurile arabile: 12,1 mii. de lei/ha;
- pentru vii: 92.0 mii de lei/ha;
- pentru livezi: 91,7 mii. de lei/ha;
- pentru pășuni: 5,1 mii de lei/ha;
- pentru fânețe: 5,7 mii. de lei/ha.

Calcularea **valorii de patrimoniu** a terenurilor agricole a fost necesară pentru includerea pământului în capitalul social al societăților comerciale agricole înființate potrivit prevederilor Legii nr.15/ 1990 și pentru aplicarea art. 36 și 38 din Legea fondului funciar nr. 18/1991 referitoare la persoanele care devin acționari la aceste societăți.

Valoarea de patrimoniu a terenurilor agricole a fost stabilită prin Hotărârea Guvernului României nr. 746/1991 și modificată prin Hotărârea Guvernului României nr. 59/1994, în funcție de indicele mediu de creștere a prețurilor în temeiul prevederilor art. 36 din Legea nr. 18/1991 au dreptul la un număr de acțiuni determinat în funcție de valoarea medie a unui hectar de teren echivalent arabil¹.

Tabelul nr. 2 – Valoarea de patrimoniu a terenurilor agricole

lei/ha

	Clasa de fertilitate				
	V	IV	III	II	I
Valoarea de patrimoniu a terenului arabil pe baza HG nr.746/1991	70000	100000	170000	240000	300000
Valoarea de patrimoniu a terenului arabil pe baza HG nr. 59/1994	770000	1100000	1870000	2540000	3300000

Valoarea de patrimoniu nu poate fi folosită în tranzacțiile privind vânzarea și cumpărarea de terenuri.

Dintre cercetările ultimilor ani privind evaluarea economică a pământului menționăm două - prima aparținând Institutului de Economie Agrară al Academiei de Științe Agricole și Silvicultură, iar a doua - economistului dr. Valentin-Mihai Bohateret:

Institutul de Economie Agrară al ASAS a efectuat determinări privind evaluarea economică a terenurilor în diferite județe (Cluj, Ialomița, Harghita, Vaslui, Iași, Olt), utilizând metoda capitalizării rentei (arendei) după formula:

Valoarea economică a terenului = Renta/Dobânda x 100

Pentru evaluarea economică a terenurilor s-au avut în vedere:

- structura optimă a culturilor pentru fiecare județ;
- ponderea fiecărei culturi în arabilul județului;
- producțiile medii obținabile pe baza notelor de bonitare;

¹ Aceasta se calculează prin împărțirea valorii totale de patrimoniu a terenurilor aflate în proprietatea societății comerciale, la suprafața în echivalent arabil a acesteia.

- profitul la hectarul complex, pe baza profitului pe culturi;
- nivelul arendei din producția obținabilă în două variante: 10% și 15%;
- partea care revine proprietarului în natură, în bani și la hectarul complex, pe cele două nivele de arendă;
- rata dobânzii în două variante: 3% și 5%. Rezultatele cercetării sunt prezentate în tabelul nr. 3. Valoarea economică a pământului diferă foarte mult de la un județ la altul, la extreme situându-se județele Olt și Cluj.

Aceste diferențe se datorează structurii diferite a culturilor și notelor de bonitare a terenurilor și de evaluare a acestora¹

Tabelul nr. 3

Județ	Nivel arendă	Profit la ha complex lei/ha	Revine proprietarului		Valoarea pământului	
			renta lei/ha complex	% din profit	la 3% dobândă lei/ha	la 5% dobândă lei/ha
Vaslui	10%	795551	217088	27%	7236266	4341760
	15%	795551	371348	47%	12378266	7426960
Harghita	10%	649126	295334	48%	9844447	5906680
	15%	649126	442844	68%	14761466	8856880
Ialomița	10%	1106979	379101	34%	12636700	7582020
	15%	1106879	568299	51%	18943300	11365980
Cluj	10%	610881	131570	21%	4386000	2631000
	15%	610961	197290	31%	6576000	3946000
Olt	10%	1436162	941122	16%	31370733	18822440
	15%	1433182	1102689	78%	38756300	22053780
Iași	10%	378239	89963	24%	2988767	1799260
	15%	379239	140419	37%	4681233	2808740

Valentin-Mihai Bohateret fundamentează o versiune metodologică nouă privind determinarea rentei funciare, denumită de autor metoda valorii reale care constă în calcularea rentei funciare diferențiale nu pe baza valorii de piață a produselor, ci a valorii care acoperă cheltuielile efectuate pentru obținerea producției pe terenurile cele mai nefavorabile în cultură (pe care o consideră valoare reală)². Ca premise metodologice sunt de menționat:

- luarea în calcul a patru culturi vegetale cu cea mai mare pondere în agricultura României (grâu, porumb, floarea-soarelui și lucernă);

¹ Coțianu, R.; Popa, C. (coordonatori) - Sistemul pieței funciare. Estimarea valorii de patrimoniu a resurselor funciare din agricultură pe zone agropedoclimatice. Institutul de Economie Agrară al Academiei de Științe Agricole și Silvicultură, București, 1998.

² Valentin-Mihai Bohateret - Renta funciară. Fundamentele tehnice și economice, Ed. Terra Nostra, Iași, 1999.

- selectarea pentru fiecare cultură a două niveluri tehnologice: nivelul scăzut și nivelul ridicat;
- calcularea producțiilor pentru cele două niveluri tehnologice exprimate în cereale convenționale, pe baza aportului în substanță utilă (proteină digestibilă brută);
- luarea în considerare a două niveluri de fertilitate, fertilitate naturală exprimată în note de bonitare naturală și fertilitate potențată exprimată în note de bonitare potențată;
- pentru nivelul tehnologic scăzut s-au luat în calcul 60 kg cereale convenționale/pe punct de bonitare, nota medie pentru arabil fiind 42 puncte, iar pentru nivelul tehnologic ridicat - 80 kg cereale convenționale/punct de bonitare, nota medie fiind 51 puncte;
- profitul aferent capitalului de exploatare - 30%.

Pe baza elementelor menționate s-a calculat renta diferențială I, renta diferențială II și renta diferențială totală la prețul de piață al produselor (1246 de lei/kg c.c) și la prețul de rentă (1947 de lei/kg c.c) - la 1 punct de bonitare, la hectar și pe total agricultură. Astfel, la prețul de rentă:

- Renta diferențială totală pe 1 punct de bonitare - 131 000 de lei;
- Renta diferențială totală pe ha - 3.537.000 de lei;
- Renta diferențială I - 51,1% - 67.000 de lei/punct de bonitare și 1.807.000 de lei/ha;
- Renta diferențială II - 48,9% - 64.000 de lei/punct de bonitare și 1.730.000 de lei/ha;
- Renta funciară a patrimoniului funciar arabil al României de 9337.1 mii ha = 3302.5 mil. de dolari anual din care RD1 -1687.5 mil de dolari, iar RDII - 1615 mil. de dolari.

Față de prețul de piață, renta calculată la valoarea de rentă este cu 60% mai mare.

Pentru determinarea valorii terenului pe baza rentei funciare, autorul folosește formula:

$$VT = RD/d$$

în care:

VT = valoarea terenului;
RD = renta diferențială,
d = rata dobânzii.

Considerând renta diferențială medie la hectarul arabil de 3.537 mii de lei, iar rata dobânzii la depozit de 35% pe an, autorul ajunge la concluzia că valoarea medie a unui hectar de teren arabil în România s-a ridicat în 1998 la 10,1 mil. de lei.

$$3.537.000/35\% = 10.1 \text{ mil. de lei}$$

În toate cazurile menționate valoarea terenului calculată nu înlocuiește prețul de piață al pământului, pe de o parte, datorită faptului că evaluările sunt marcate de elemente subiective în determinarea rentei și în alegerea ratei de

capitalizare, iar pe de altă parte, datorită faptului că prețul de piață al pământului se află și sub incidența altor factori și împrejurări cu caracter obiectiv și subiectiv, care nu pot fi luați în considerare. Ea poate servi însă ca bază de referință pentru orientarea agenților economici și instituțiilor implicate în tranzacții funciare.

2.5. Dimensiunea pieței de vânzare - cumpărare a pământului agricol

Deși Legea fondului funciar nr. 18/1991 a cuprins un capitol aparte privind circulația juridică a terenurilor agricole, aceasta a fost blocată până în 1998 din cauza neîndeplinirii unor prevederi din legea menționată (în principal crearea Agenției de Dezvoltare și Amenajare Rurală) în aceste condiții s-a dezvoltat o piață a pământului neoficială. Cei interesați în vânzarea-cumpărarea pământului, încercând să nu încalce legea, au recurs la soluții ca încheierea unor acte juridice aparente de donație însoțite de acte de vânzare-cumpărare sub semnătură privată etc.

Pentru această perioadă, o imagine asupra intențiilor proprietarilor de pământ în legătură cu vânzarea sau/și cumpărarea de pământ rezultă din ancheta Institutului de Economie Agrară și a Institutului de Cercetare a Calității Vieții ale Academiei Române, efectuată în mediul rural în 1994. Din totalul persoanelor chestionate, 92,6% nu doresc să vândă pământul, iar 74,9% nu doresc să cumpere pământ. Două au fost motivele principale invocate de cei care nu doresc să cumpere pământ: vârsta înaintată pentru a lucra pământul și lipsa banilor. Dintre rațiunile celor care doresc să cumpere pământ, pe primul plan se situează obținerea unor venituri mai mari, consolidarea securității economice și asigurarea unei vieți mai bune copiilor.

O situație asemănătoare rezultă din sondajul organizat în 1996 de Banca Mondială și cosponsorizat de Uniunea Europeană. Dintre agricultorii întrebați dacă ar dori să-și vândă pământul 8% au răspuns afirmativ. Procentul celor care ar vinde pământ crește în raport de suprafața în proprietate și de vârsta agricultorului. Astfel, 16% din gospodăriile cu cele mai mari suprafețe (6 ha și peste) și cu cei mai în vârstă agricultori (peste 65 de ani) ar vinde pământ, dacă ar avea ocazia. Din sondajul menționat a rezultat că disponibilitatea de a vinde pământ este mai mare în Câmpia Dunării de Jos și Transilvania (13%) și mai redusă în Podișul Moldovei 5%¹.

Intrarea în vigoare a Legii nr. 54/1996 privind circulația juridică a terenurilor marchează începutul procesului de vânzare-cumpărare (legală) a pământului și al funcționării acestui segment al pieței funciare. Din analiza proceselor care au loc pe piața funciară și a informațiilor disponibile la Ministerul Agriculturii și Alimentației, rezultă o serie de concluzii:

¹ Agricultura privată în România, Sondaj în gospodării, 1997.

a) Cu privire la suprafața înstrăinată:

- suprafața înstrăinată este relativ redusă atât în extravilan, cât și în intravilan, fapt care arată rolul marginal jucat de acest segment al pieței pământului¹;
- suprafața oferită spre vânzare în extravilan este cu 60% mai mare decât cea efectiv vândută, fapt care va influența prețul pământului, în sensul menținerii lui la un nivel relativ scăzut; cele mai mari discrepanțe între suprafața oferită spre vânzare și cea efectiv vândută se întâlnesc în principal, în județele de câmpie (Arad, Argeș, Călărași, Constanța, Dolj, Ilfov, Olt, Teleorman și Timiș);
- suprafața medie care revine la un contract de vânzare-cumpărare este de 1,26 ha în extravilan și 0.35 ha în intravilan; această situație este determinată de dimensiunea redusă a suprafețelor deținute de proprietarii de terenuri;
- cele mai mari suprafețe înstrăinate în extravilan se întâlnesc în județele: Vâlcea, Botoșani, Arad, Timiș, Argeș, Bacău, Buzău, Olt și Dolj.
- cele mai mici suprafețe vândute se întâlnesc în județele Suceava, Caraș-Severin, Giurgiu, Gorj, Maramureș și Tulcea;
- cele mai mici suprafețe tranzacționale se întâlnesc în lunile noiembrie, decembrie, ianuarie și februarie, iar cele mai mari în lunile martie, aprilie, mai și iunie.

Tabelul nr. 4 - Vânzarea-cumpărarea de terenuri după intrarea în vigoare a Legii nr. 54/1998 privind circulația juridică a terenurilor

	U.M.	1998	1999
Intravilan			
Suprafața înstrăinată	ha	14422	12480
Valoarea totală	mil.lei	608026	948858
Preț pe hectar	mil.lei	42,2	76,0
Extravilan			
Suprafața înstrăinată	ha	12119	31858
Valoarea totală	mil. lei	51514	229495
Preț pe hectar	mil.lei	4,3	7,2

Legea nr. 54/1998 a fost publicată în Monitorul Oficial nr.102 din 4 martie 1998

Sursa: Calculații pe baza datelor de la Ministerul Agriculturii și Alimentatiei. La finele anului 1999, numărul de localități care au furnizat date s-a ridicat la 2463.

¹ Nici în celelalte țări în tranziție, cumpărarea și vânzarea de pământ n-au luat amploare. Pământul transferat anual reprezintă în jur de 1% în Republica Cehă, Slovacia și Lituania de 2,5%, posibil din cauza sistemului de cupoane folosit inițial la alocarea pământului. În UE, rata medie a vânzărilor de pământ este de aproximativ 7% (OECD. Agricultural Policies in Emerging and Transition Economies, 1999. p. 72).

b) *Cu privire la prețul pământului:* Prețul mediu al unui hectar de pământ în extravilan a fost de 4,3 mil. de lei în 1998 și de 7,2 mii. de lei în 1999. Acest preț este aproximativ jumătate din prețul care ar rezulta din capitalizarea arende la dobânda real pozitivă (diferența dintre rata nominală a dobânzii și rata inflației).¹ Cauzele unei asemenea situații pot fi: lipsa de interes pentru cumpărarea de pământ datorită prețului redus al produselor agricole și greutăților întâmpinate la desfacerea lor; penuria de capital pentru cumpărarea de pământ; lipsa de credite și nerezolvarea problemelor privind ipotecarea pământului pentru obținerea acestora; numărul mare al populației **rurale** pentru care pământul este principalul mijloc de existență, la care s-ar putea adăuga lipsa de informații și subevaluarea pământului în actele de vânzare-cumpărare, pentru diminuarea costurilor de tranzacție solicitate la transferul de proprietate.

- Există mari variații ale prețului pământului de la un județ la altul. În prezent, prețul pământului este **determinat**, în principal, de considerații neagricole. Ca urmare, **cele mai reduse** prețuri se întâlnesc în județele cu cele mai **fertile** terenuri. Prețul mediu al unui ha de pământ a fost în 1998-1999 de 1,80 mil. de lei în județul Giurgiu și de 2,09 mil. de lei în județul Teleorman - județe cu populație relativ săracă și îmbătrânită peste nivelul mediu pe țară, cu posibilități reduse de desfacere a produselor pe piața internă. Prețuri relativ mici, în jur de 3 mil. de lei/ha, s-au înregistrat și în alte județe. În principal din zona de șes - Brăila, Călărași, Galați, Ialomița, Timiș, Dolj, Mehedinți, Gorj și Hunedoara. Cele mai mari prețuri se întâlnesc în județele Ilfov - 31,82 mil. de lei/ha și Prahova 17,95 mil. de lei/ha, determinate, în principal, de oportunitățile oferite de apropierea de București, în primul caz și de nivelul ridicat de urbanizare, în al doilea caz. Prețul pământului peste media pe țară se înregistrează și în județele Brașov, Sibiu, Harghita, Covasna, Mureș, Neamț, Argeș, județe fie cu o densitate mai mare a populației, cu pământ agricol relativ mai puțin, fie cu posibilități de dezvoltare a turismului ș.a.

- Prețul la care se vinde pământul în România este mult inferior celui din țările Uniunii Europene și din alte țări. Evaluat în dolari, la cursul de 18.000 de lei dolarul, rezultă că prețul mediu al unui ha de teren a fost în 1999 de 400 de dolari, cu variații de la 100 de dolari/ha în județul Giurgiu la 1768 de dolari/ha în județul Ilfov. Pentru comparație, menționăm că în 1995 valoarea de piață a hectarului de teren arabil era în Franța 3080 de ECU, în Belgia 12860 de ECU, în Olanda 18302 de ECU (în 1994), iar al unui hectar de teren agricol era în Germania 17173 de ECU și în Italia de 10916². Faptul că prețul pământului este incomparabil mai mic în România își are explicația în declinul agriculturii și

¹ La producția medie modestă a anului 1999 de aproape 2700 de kg grâu/ha considerând arenda 20%, prețul de vânzare al unui kg de grâu de 1500 de lei, iar rata real-pozitivă a dobânzii 5%, prețul mediu al unui ha cultivat cu grâu în 1999 ar fi trebuit să fie de 16,2 mil. de lei (540 kg x 1500 de lei/kg x 5%).

² The Agricultural Situation in the European Union, Brussels, 1997.

al economiei naționale în ansamblu, în randamentele la hectar de 2-3 ori mai mici comparativ cu cele din țările capitaliste menționate. În starea de subdezvoltare a piețelor produselor agricole și a pământului, și în capacitatea de concurență redusă a produselor românești în competiția cu cele străine¹.

c) Funcționarea normală a pieței de vânzare-cumpărare a pământului agricol întâmpină o serie de obstacole, dintre care mai importante sunt:

- întârzierea clarificării depline a drepturilor de proprietate și de circulație a terenurilor, inclusiv din domeniul privat al statului;
- desfășurarea lentă a acțiunii de eliberare a titlurilor de proprietate, care până în prezent s-a realizat pentru aproximativ 3/4 dintre cei îndreptățiți;
- posibilitățile încă reduse ale producătorilor agricoli de a-și forma venituri care să le permită cumpărarea de pământ;
- procesul inflaționist care îi determină pe unii potențiali vânzători să mai aștepte, mai ales dacă nu au pe ce să cheltuiască banii obținuți din vânzarea pământului;
- slaba angajare a producătorilor agricoli (în majoritate țărani cu gospodării prioritare axate pe autoconsum) în producția pentru piață;
- accesul limitat la credite din cauza dobânzilor bancare exagerat de mari, piața funciară din România resimte lipsa condițiilor pentru fluidizarea acesteia: acordarea de credite în condiții avantajoase pentru cumpărarea de pământ prin sistemul bancar existent sau prin înființarea unor bănci specializate, soluționarea problemelor pe care le ridică folosirea pământului drept garanție pentru obținerea de credite, stimularea creditului ipotecar.

Înlăturarea acestor obstacole va conduce la liberalizarea deplină a vânzării-cumpărării de terenuri agricole, fapt care va contribui la stimularea dezvoltării agriculturii.

2.6. Dezvoltarea și consolidarea pieței de vânzare-cumpărare a pământului

Crearea unei piețe funciare care să contribuie efectiv și substanțial la ajustarea structurală și la dezvoltarea agriculturii corespunzător exigențelor

¹ Și în celelalte țări foste socialiste, prețurile pământului, comparativ cu cele din Uniunea Europeană, sunt relativ mici. În Polonia, spre exemplu, prețul pământului în regiuni tipic agricole se situează între 300 și 500 de dolari USA pe hectar, cu variații între 4000 de dolari în regiunea Varșoviei și aproximativ 200 de dolari în nordul țării. În Ungaria, prețul pământului se ridică în medie la numai 10% din cel existent în țările Uniunii Europene.

economiei de piață necesită acțiuni inclusiv de natură legislativă și instituțională. Dintre acestea pe primul plan se situează:

- Încheierea acțiunii de retrocedare a terenurilor agricole și forestiere pe baza Legii nr. 1/2000 pentru reconstituirea dreptului de proprietate asupra terenurilor agricole și a celor forestiere, solicitate potrivit prevederilor Legii nr. 18/1991 și ale Legii nr. 169/1997. Va spori astfel suprafața terenurilor care pot face obiectul tranzacțiilor funciare;

- Privatizarea societăților comerciale care dețin în administrare terenuri agricole sau terenuri aflate permanent sub luciu de apă pe baza Ordonanței de urgență a Guvernului României nr. 198/1999. În acest scop a fost înființată Agenția Domeniilor Statului ale cărei atribuții sunt: a) exercitarea în numele statului a prerogativelor privind dreptul de proprietate asupra terenurilor agricole și terenurilor aflate sub luciu de apă, aparținând domeniului privat al statului; b) concesiunea bunurilor activităților și serviciilor, precum și a terenurilor aparținând domeniului public sau privat, aflat în administrarea institutelor și stațiunilor de cercetări științifice, a unităților de învățământ agricol sau silvic, a companiilor și societăților naționale din domeniul de activitate al Ministerului Agriculturii și Alimentației. Realizarea prevederilor cuprinse în Ordonanța de urgență menționată va influența piața funciară în dublu sens: a) în sensul sporirii suprafeței terenurilor care pot face obiectul tranzacțiilor de vânzare-cumpărare sau de arendare; avem în vedere în principal reconstituirea dreptului de proprietate persoanelor care au calitatea de acționari sau locatori, conform art. 37 din Legea fondului funciar nr. 18/1991, republicată, și art. 25 din Legea arendării nr. 16/1994, cu modificările ulterioare, precum și retrocedarea unor suprafețe de teren până la limita de 50 de ha celor îndreptățiți; b) în sensul apariției unui nou segment al pieței funciare, și anume, cel al concesiunii suprafețelor de teren aparținând domeniului privat al statului și domeniului public.

Privatizarea societăților comerciale ce dețin în exploatare terenuri agricole sau terenuri aflate permanent sub luciu de apă se va realiza prin: a) vânzarea de acțiuni; b) concesiunea terenurilor; c) vânzarea de active către: 1) asociații constituite în conformitate cu reglementările în vigoare; 2) persoane fizice sau juridice române ori străine. Investitorii pot condiționa vânzarea de acțiuni de concesiunea terenurilor sau invers. Prin prevederile sale, Ordonanța de urgență generează efecte asemănătoare celor create de Legea nr. 18/1991 (care ne-a pus în stare de inferioritate competițională față de marea majoritate a statelor europene pentru multe decenii), respectiv diminuarea gradului de concentrare și de integrare a producției, bulversarea componentelor care condiționează existența exploatațiilor, separarea pământului care se concesionează de activele societăților comerciale care se vând altor investitori (în cazul în care aceștia sunt salariații asociațiilor agricole constituite în baza Legii nr. 36/1991, activele se vând în rate eşalonate pe un termen de 3-5 ani, cu avans minim de 20% din prețul aprobat de Adunarea

generală a acționarilor, cu dobândă anuală de 30%), fapt care echivalează cu încetarea activității societăților comerciale. Privatizarea acestor societăți ar trebui realizată astfel încât să se păstreze concentrarea la dimensiuni raționale a factorilor de producție (pământ și active) și integrarea diferitelor activități care concurează la obținerea produselor agricole vegetale și animale pentru a favoriza relansarea agriculturii de performanță;

- Finalizarea acțiunii de eliberare a titlurilor de proprietate. În absența titlurilor de proprietate care consfințesc dreptul juridic al proprietarilor asupra pământului, piața funciară este serios frânată. Un caz aparte îl constituie situația multor societăți agricole înființate pe baza Legii nr. 36/1991 ai căror membri au adus în folosința societății terenuri pentru care nu aveau titluri de proprietate și nu le-au căpătat nici ulterior, dispunând doar de adeverința în care se precizează suprafața de teren sub aspect cantitativ, nu și localizarea ei, amplasarea spațială, vecinătățile. Fără titluri de proprietate, persoanele respective nu au putut să rezolve o serie de probleme, cum ar fi retragerea din societăți, succesiune, arendare, vânzare ș.a. Legea nr. 169/1997 prevede rezolvarea acestei probleme în timp de 12 luni (care au și trecut), în caz contrar societățile agricole în cauză sunt considerate desființate de drept. Legea nr. 169/1997 precizează însă că operațiunile respective au în vedere numai cazurile în care reconstituirea dreptului de proprietate se face pe vechile amplasamente. Prin această restricție, acordarea titlurilor de proprietate devine o operațiune greu de realizat și în unele cazuri imposibilă, dacă vechile amplasamente sunt în afara perimetrului societății agricole, iar terenul respectiv aparține deja altor proprietari;

- Elaborarea legislației privind creditul agricol și folosirea pământului drept garanție. Accesul potențialilor cumpărători de pământ la credit în condiții avantajoase este esențial pentru dezvoltarea pieței funciare, ca și posibilitatea legală de a pune pământul garanție. Agricultură dispune de un mare potențial pentru garantarea creditului agricol prin ipotecarea pământului. Evaluând numai la 7,2 mil. de lei ha de teren arabil, care reprezintă prețul mediu de piață realizat în anul 1999, înseamnă că potențialul de garantare a creditului agricol se ridică la peste 70.000 de miliarde lei. Ca urmare, programele de dezvoltare a agriculturii trebuie să ia în considerație această realitate. Pe de altă parte însă lecțiile istoriei îndeamnă la prudență pentru a se evita situația creată după Reforma agrară din anii 1918-1920 și liberalizarea vânzării-cumpărării pământului (Legea Ion Mihalache) care a obligat Parlamentul României să adopte în aprilie 1932 Legea pentru asanarea datoriilor agricole, cunoscută sub denumirea de „Legea conversiunii”. Datoriile mari ale țăranilor și execuțiile silită creaseră o atmosferă care, așa cum s-a subliniat în ședința Senatului din 6 aprilie 1932, ar fi dus la al doilea 1907¹. Tocmai situația menționată a fost

¹ Este instructiv răspunsul dat de Al. Radian, subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii și Domeniilor, reprezentanților unor bănci, care neînțelegând situația periculoasă creată la sate. se opuneau Legii conversiunii: "Urmărirea silită - spunea

avută în vedere la introducerea în Legea nr. 18/1391 a prevederii interzicerii ipotecării pământului. Dacă această prevedere este depășită de nevoile dezvoltării agriculturii, folosindu-se în acest scop ipotecarea pământului, lecțiile istoriei nu trebuie uitate sau subapreciate;

- Accelerarea operațiunilor de cadastru și publicitatea imobiliară pe baza Legii nr. 7/1996. Prin cadastrul general se asigură sistemul unitar și obligatoriu de evidență tehnică, economică și juridică prin care se realizează identificarea, înregistrarea, reprezentarea pe hărți și planuri cadastrale a tuturor terenurilor, precum și a celorlalte bunuri imobile de pe întreg teritoriul țării, indiferent de destinația lor și de proprietar. El se organizează la nivelul fiecărei unități administrative (comună, oraș, municipiu) și prin instituțiile create în acest scop - Oficiul Național de Cadastru Geodezie și Cartografie la nivel național, iar prin oficiile teritoriale de cadastru, geodezie și cartografie - la nivelul județelor și al municipiului București. Publicitatea imobiliară are ca obiect înscrierea în cartea funciară a dreptului de proprietate și a celorlalte drepturi reale care se transmit, se modifică sau se sting, după caz, ca urmare a actelor și faptelor juridice referitoare la un imobil. Cartea funciară este de fapt cartea de identitate a unei proprietăți și este unică pentru un imobil. Orice proprietar care dorește să vândă o suprafață de teren trebuie să obțină documentația cadastrală.

- Crearea unui fond național care să fie utilizat pentru impulsivarea pieței funciare, comasarea suprafețelor de teren, concentrarea rațională a pământului și restructurarea agriculturii.

el - reprezintă tot cortegiul de șicane dureroase și măsuri vexatorii. Adjudecarea este sentința de despărțire a țărânului de pământ, în clipa în care pământul care cuprinde toată viața lui, încapă pe mâini străine, puteți dumneavoastră convinge pe acest om că este drept să piardă pământul pentru că principiul respectului unei creanțe, a cărei valoare o fost mărită prin stabilizare și care a fost deja amortizată prin dobânzi uzuare, o cere? Omul acesta deznădăcinat de pământ, lipsit de rostul lui de existență devine clientul politic al tovarășilor".

3. TRANSFERUL LIMITAT DE PROPRIETATE ASUPRA PĂMÂNTULUI PRIN ARENDARE

3.1. Arendarea - principala formă de "marfalitate" a pământului

Arendarea reprezintă principala formă de "marfalitate" a pământului și principalul segment al pieței funciare. În țările dezvoltate, ponderea terenurilor arendate era la finele anilor '80 de 36,0% pe total CEE (10 țări). În Belgia terenurile arendate se ridică la 68%, iar în Franța la 53%. În SUA arendașii exploatează una din patru ferme.

În țara noastră arendarea se practică încă din secolul trecut. Ea a fost asociată învoielilor agricole care reprezentau contracte încheiate între moșieri (sau mari arendași) și țăranii lipsiți de pământ sau cu pământ puțin pentru luarea în arenda de către aceștia a unor suprafețe de teren cu plata în muncă, în produse sau în bani. Sistemul învoielilor (tocmelilor) agricole a constituit un amestec de forme medievale și din capitalismul în formare; a apărut după Reforma agrară din 1866 fiind generat de structura de proprietate funciară caracterizată prin marile decalaje dintre moșieri și țăranii. Majoritatea covârșitoare a pământului - 75% - a fost menținută de moșierime, țăranilor eliberați de clacă prin răscumpărare, revenindu-le suprafețe relativ mici. Prima legislație datează din 1866, după detronarea lui A.I. Cuza - Legea pentru tocmeli agricole și pentru executarea lor, completată prin legile din 1872, 1882 și 1893. Legislația favoriza moșierimea care putea folosi aparatul de stat pentru ai obliga pe țăranii să le muncească terenurile și a-i împiedica să părăsească satele pentru a lucra în altă parte.

O situație agravantă pentru țăranii s-a creat o dată cu înființarea "trusturilor arendașești", care reprezentau asociații ale marilor arendași ce luau în arenda moșii și le subarendau țăranilor, dublând sau triplând arenda. Sistemul marii arendașii, parazitar și speculativ, cuprindea peste 2/3 din marea proprietate moșierească. Față de 1870, arenda pământului în 1907 crescuse în proporții care variau între 150 și 500%. După Răscoala țăranilor din 1907 s-a adoptat o nouă lege a învoielilor agricole (modificată și completată în 1908 și 1909) care interzicea dijma la tarla și rușeturile, dar aplicarea ei a fost în mare parte nerespectată de moșieri și marii arendași. În octombrie 1918, a fost adoptată Legea pentru arendarea obligatorie prin care moșierii erau obligați să ofere spre arendă o anumită întindere de pământ arabil (0-10% din întinderea moșiilor între 100 și 250 de ha, 10-20% din întinderea moșiilor între 250 și 500 de ha etc.). Folosirea pământului de către țăranii se făcea prin arendarea în obști. Diferitele forme de învoieli agricole au existat și între cele două războaie mondiale. Așa-numitul "Cod agricol" din 1937 reproducea în mare măsură conținutul legii învoielilor agricole din 1907, iar Legea pentru

organizarea agriculturii din 1940 a introdus pedeapsa penală pentru neplata dijei. În decembrie 1941 a fost publicată în Monitorul Oficial Legea pentru reglementarea arendășiei. Învoielile agricole au fost desființate o dată cu Reforma agrară din 1945 (prin Legea nr.187 din martie 1945 pentru înfăptuirea Reformei agrare). Arendarea terenurilor a fost oficial interzisă prin Decretul nr.115 din 28 martie 1959.

După evenimentele din Decembrie 1989, prin reconstituirea și constituirea dreptului de proprietate privată asupra pământului, ca efect al aplicării Legii fondului funciar nr.18 din 1991,

s-au creat premisele arendării pământului și a altor bunuri agricole. Ea se desfășoară în condiții schimbate față de cele din trecut: nu este cauzată de existența unor mari proprietăți funciare, ci, dimpotrivă, de proprietatea reconstituită sau constituită de până la 10 ha, pe baza Legii nr. 18/1998, limită urcată ulterior până la 50 de ha, pe baza Legii pentru reconstituirea dreptului de proprietate asupra terenurilor agricole și a celor forestiere, solicitate potrivit prevederilor Legii fondului funciar nr. 18/1991 și ale Legii nr. 169/1997; cei care dau suprafețe de teren în arendă sunt micii proprietari, de regulă neagricultori sau agricultori în vârstă.

Arendarea s-a extins cel mai mult în zona de câmpie. Din suprafața utilizată, suprafața dală în arendă sau în folosință reprezintă 10% în comunele de câmpie, 9% în comunele de deal și 3% în comunele de munte. În agroregiunea Câmpia Dunării de Jos (Constanța, Tulcea, Brăila și Galați) suprafața de teren arendată sau dată în folosință se ridică la 19% din suprafața agricolă, în Câmpia Centrală Română (Ialomița, Călărași, Teleorman, Giurgiu) la 11%, în Podișul Moldovei (Botoșani, Iași și Vaslui) la 9%. După vârsta proprietarilor, cei care dau pământ în arendă sunt în primul rând proprietarii vârstnici, de 65 de ani și peste, care arendează 15% din suprafața pe care o dețin, precum și proprietarii neagricultori; la proprietarii sub 65 de ani suprafața arendată se ridică numai la 4%¹.

După unele date orientative la nivelul țării suprafața arendată reprezintă aproximativ 7% din suprafața deținută de sectorul particular². Ponderi peste

¹ Agricultura privată în România - Sondaj în gospodării, 1997.

² În aceste date nu sunt incluse suprafețelor lucrate în dijmă. Existența unui mare număr de proprietari de pământ care dețin suprafețe mici de teren, din care mulți sunt vârstnici sau ocupați în alte domenii de activitate coroborată cu restricțiile vânzării sau arendării pământului creează un mediu favorizant pentru relațiile tip dijmă. La extinderea dijei contribuie în mare măsură alte două împrejurări. Prima o constituie situația de criză a economiei naționale și a agriculturii. Ca și în trecut și astăzi dijma se dovedește o formă de adaptare a agriculturii la marile pericole la care este expus producătorul agricol. Și aceasta pentru că riscul în sistemul dijei este împărțit între proprietar și cultivator, fiecare neputând pierde mai mult decât i s-ar cuveni: proprietarul - renta pământului, iar dijmașul - munca cheltuită pe pământul cultivat. A

medie s-au realizat în județele de câmpie - Călărași, Brăila, Constanța, Giurgiu, Ialomița, Ilfov, Satu Mare, Tulcea.

Deși s-a extins în ultimii ani, arendarea întâmpină anumite obstacole dintre care menționăm: aversiunea țăranilor mai vârstnici față de arendășie pentru caracterul exploatator generat în trecut, numărul redus de întreprinzători dispuși să-și asume riscul formării unei exploatații pe baza pământului arendat; lipsa acută de capital, micimea parcelelor de teren oferite spre arendare și dificultatea de a le comasa, existența suprapopulației agrare care se manifestă ca factor de conservare a micii proprietăți și exploatații, atât timp cât ea nu este atrasă în alte activități; insuficienta cunoaștere a legislației sau eludarea ei¹.

Arendarea de terenuri agricole are o serie de avantaje:

- reprezintă o alternativă profitabilă pentru cei care din diferite motive nu pot să lucreze pământul de care dispun; numărul acestora este relativ mare dacă avem în vedere că aproximativ 1/3 din cei care au primit pământ sunt neagricultori, iar mulți dintre agricultori sunt în vârstă;
- înlesnește țăranilor care au proprietăți relativ mici, insuficiente pentru ocuparea deplină a forței lor de muncă posibilitatea să-și formeze exploatații care să le permită folosirea acestui potențial și sporirea producției nu numai pentru autoconsum, ci și pentru piață;

doua împrejurare o constituie deprecierea monetară. În condițiile unui puternic proces inflaționist, dijma pare să fie convenabilă ambelor părți.

Menținerea dijmei și chiar creșterea interesului pentru acest tip de relații în țările dezvoltate încă de la începutul anilor 70 se explică: în primul rând, prin aceea că proprietarul și exploatantul pământului își împart riscurile datorate atât fluctuațiilor în producție, cât și în evoluția prețurilor mărfurilor pe piață; în al doilea rând, proprietarul pământului este interesat să încurajeze exploatantul să folosească factori de producție (ca de pildă, îngrășămintele) care ridică produsul marginal al muncii; în al treilea rând, apar interrelații între piața de credite și cea funciară, concretizate în creditarea exploatantului de către proprietar. De menționat este și faptul că relația tip dijmă este similară cu alte relații economice întâlnite în țările dezvoltate și mai puțin dezvoltate. Astfel, deseori capitaliștii îi lasă pe alți agenți economici să le utilizeze capitalul în schimbul unei părți fixe din profituri. Această similitudine observată de J. E. Stiglitz (1974) face ca dijma să fie considerată ca un caz particular al unui fenomen contemporan mai general.

¹ În țările central și est-europene piața arendării se extinde relativ rapid. Procentul pământului arendat, pe baza aranjamentelor contractuale și informale, se situează în anii 1996-1997 între 70 și 90% din pământul agricol în Bulgaria, Republica Cehă, Slovacia și Ungaria (OECD, *Agricultural Policies in Emerging and Transition Economies*, 1999, p. 153).

- conduce la formarea unor exploatații de dimensiuni mai mari familiale sau bazate pe muncă salariată, cu caracter comercial, care favorizează practicarea unei agriculturi performante;
- comparativ cu cumpărarea de pământ, arendarea necesită eforturi financiare mai reduse, arendașii putând astfel să facă investiții în utilaje și materiale pentru producție: un asemenea avantaj este esențial în condițiile penuriei de capital care caracterizează agricultura noastră în prezent; arendarea ușurează astfel apariția unor întreprinzători din rândul familiilor tinere de țărani sau/și a unor specialiști din agricultură - care dispun de capital limitat;
- cei care arendează își păstrează proprietatea asupra pământului, asigurându-și o sursă permanentă de venit;
- în eventualitatea vânzării terenului arendat, arendașii au dreptul de preemțiune după coproprietari și proprietarii vecini.

În același timp, arendarea generează unele fenomene de care trebuie să se țină seama în politica agrară. Ele se referă în principal la următoarele:

- este generatoare de inechitate, favorizând apariția unor grupuri sociale care încasează venituri din arendare și a unui comportament de rentieri;
- sub forma arende, o parte din venitul creat de producătorii agricoli părăsește agricultura, acesta fiind folosit în activități neagricole; din acest punct de vedere, exploatarea pământului în regie proprie este mai avantajoasă;
- pentru arendaș, arenda este element de cost și deci de diminuare a venitului brut și, respectiv, a profitului;
- pentru societate, arenda cuprinsă în costul produselor influențează prețul acestora, acționând asemănător unui impozit pe care trebuie să-l plătească proprietarilor de pământ;
- urmărind venitul imediat la capitalul investit, arendașul nu se preocupă de ridicarea capacității productive a pământului prin investiții cu efecte pe termen lung, cum sunt cele de îmbunătățiri funciare;
- referindu-se la dezavantajele arendașului, V. Madgearu sublinia și faptul că "ori de câte ori se întâmplă crize agricole care lovesc în producătorii agricoli, arendașii au tendința de a trece de la o cultură mai intensivă, care necesită o cheltuială mai mare de muncă și capital, la culturile mai extensive, pentru a-și scoate în chip mai ușor și cu un risc mai mic beneficii cât se poate mai mari".

Toate acestea, evidențiază importanța cadrului juridic și instituțional al arendării. De altfel, toate țările vest-europene au introdus o legislație care în diferite grade, reglează relațiile dintre arendași și proprietari, urmărindu-se crearea unui echilibru cât mai just între interesele proprietarilor și ale arendașilor. Experiența acestor țări arată că o protecție exagerată a proprietarilor

îngustează posibilitățile de formare a capitalului de către arendași, diminuându-le posibilitățile de investiții, după cum o protecție excesivă a arendașilor poate avea drept rezultat o situație în care proprietarii nu mai sunt dispuși să-și arendeze suprafețele de teren, căutând alte aranjamente.

În funcție de puterea de negociere a părților contractante apar situații în care proprietarii reclamă o cotă disproporționată de venit ca arendă sau arendașii consideră suprafețele de teren arendate ca o resursă de exploatat în beneficiul lor. În țările cu economie de piață, în care proprietarii arendatori dețin suprafețe relativ mari de teren, legislația conține prevederi care limitează puterea de monopol a acestora și îi protejează pe arendași; în țara noastră, în care proprietarii dețin și arendează, de regulă, suprafețe mici de teren și arendașii în cazul în care sunt societăți agricole mari (de stat, cooperatiste sau particulare), legislația trebuie să asigure o protecție corespunzătoare și proprietarilor.

3.2. Cadrul legislativ al arendării

Arendarea suprafețelor de teren și a altor bunuri agricole este reglementată de Legea arendării nr. 16/1994, modificată și completată în 1998. Potrivit legii, prin arendare se înțelege contractul încheiat între proprietar, uzufructuar sau alt deținător legal de bunuri agricole, denumit arendator și arendaș, cu privire la exploatarea bunurilor agricole pe o durată determinată și la un preț stabilit de părți. Arendarea se face prin contract scris între arendator și arendaș¹, contract care pentru valabilitate și opozabilitate se înregistrează la Consiliul local în a cărui rază teritorială se află bunurile arendate.

Părțile contractante pot fi persoane fizice sau juridice.

Arendașii, persoane fizice, pot fi cetățeni români, indiferent dacă au domiciliul în țară sau în străinătate, cu condiția să aibă pregătire de specialitate agricolă, practică agricolă sau un atestat de cunoștințe agricole și să prezinte garanțiile solicitate de arendator, iar arendașii persoane juridice, pot fi persoane juridice române, cu sediul în România, inclusiv cele cu capital parțial sau integral străin, cu condiția să aibă ca obiect de activitate exploatarea bunurilor agricole și să prezinte garanțiile solicitate de arendator.

¹ Prin contractul de arendare, arendatorul proprietar transferă arendașului două din cele trei atribute ale dreptului său de proprietate și anume posesiunea și folosința, pe durata stabilită, lui rămânându-i dreptul de dispoziție, iar arendatorului uzufructuar - dreptul de folosință. Contractul de arendare este un contract solemn (se încheie în formă scrisă) bilateral (generează obligații pentru ambele părți), încheiat intuitu personae (care cere arendașului să întrunească anumite condiții), comutativ (existența și întinderea obligațiilor nu depind de hazard), de executare succesivă, și netranslativ de proprietate. (Lavinia Lefterache și Cristiana-Mihaela Crăciunescu - Legea arendării, Ed. ALL, București, 1996, p. 12-14).

În practică, în funcție de agenții economici care iau suprafețe de teren în arendă, se disting mai multe tipuri de arendare:

- arendare direct către cultivator; cel care arendează cultivă suprafețele de teren cu forțe proprii sau ale persoanelor din familie, acoperind integral sau în cea mai mare parte necesarul de forță de muncă;
- arendare către o persoană care cultivă suprafețele de teren folosind forță de muncă salariată;
- arendare către o societate de producători - asociație sau cooperativă;
- arendare către o societate cu capital de stat, majoritar de stat (foste IAS ș.a.), mixt (cu participare de capital străin) sau particular.

Gradul de extindere a acestor tipuri de arendare va depinde de măsura în care se vor adapta cerințelor economiei de piață. Pe lângă interesul economic privat al celor care arendează suprafețe de teren reflectat în câștigul urmărit, există însă un interes economic național care se cere avut în vedere în conceperea și aplicarea politicii agrare în funcție de acest interes, puterea publică trebuie să acționeze prin mecanisme adecvate economiei de piață în orientarea procesului de arendare spre dezvoltarea și consolidarea, spre exemplu, a fermelor familiale cu caracter comercial, a formelor asociative sau a exploatațiilor bazate pe muncă salariată.

Legislația privind arendarea prevede și o serie de restricții sau incapacități care vizează persoanele care nu pot lua în arendă bunuri agricole și persoanele juridice care nu pot da în arendă asemenea bunuri. Astfel, nu pot da în arendă bunuri agricole regiile autonome, institutele și stațiunile de cercetare și producție agricole, societățile comerciale și alte unități care au în patrimoniu sau în administrare terenuri proprietate de stat; nu pot lua în arendă bunuri agricole funcționarii publici și salariații din conducerile administrative ale persoanelor juridice menționate¹.

Nu pot lua, de asemenea, în arendă terenuri agricole agenții economici cu capital majoritar de stat, prestatori de servicii, rezultați din transformarea fostelor stațiuni de mecanizare a agriculturii respectiv, societățile comerciale pe acțiuni "AGROMECH". Interdicția încetează în cazul în care capitalul de stat nu mai este majoritar.

Un loc aparte în reglementările privind arendarea se referă la obligațiile și drepturile arendatorului și ale arendașului. Arendatorul este obligat să

¹ Au calitatea de funcționari publici, persoanele numite într-o funcție publică cu caracter de permanență în serviciile administrației publice centrale și locale, așa cum sunt definite prin HG. din 23.IX.1991. În legătură cu salariații din conducerile societăților menționate, sunt incluși în vedere numai salariații din conducerile administrative (director general, membrii Consiliului de administrație, membrii Consiliului științific ș.a) nu și alte categorii de salariați cu funcții de conducere (șef de serviciu, de birou de fermă etc.). Florin Scriciu - Arendarea bunurilor agricole, București 1994.

predea bunurile arendate în termenul și în condițiile stabilite, să garanteze pe arendaș de evicțiune totală sau parțială respectiv, să-i asigure exploatarea liniștită și utilă a bunului agricol arendat, să nu schimbe destinația bunului agricol arendat, să primească bunurile arendate la încetarea contractului de arendare și să îndeplinească toate celelalte obligații asumate prin contract, iar arendașul are obligația de a folosi bunurile arendate ca un bun proprietar, de a menține potențialul productiv al bunurilor arendate, de a le restitui la încetarea contractului, de a plăti arenda la termenele și în modalitățile stabilite, precum și de a executa toate celelalte obligații contractuale.

Arendatorului îi revine obligația de a plăti impozitele și taxele pentru bunurile arendate, iar arendașului - obligația de a plăti impozitele pe veniturile realizate din exploatarea bunurilor agricole arendate.

Arendatorul are dreptul de a controla oricând modul în care arendașul administrează bunurile arendate și, evident, de a primi prețul arendării, arenda; la rândul său, arendașul beneficiază. În calitate de producător agricol, de facilitățile de creditare și impozitare prevăzute de actele normative în vigoare; de asemenea, arendașul persoană fizică are dreptul de preemțiune (după coproprietari și proprietarii vecini) în cazul înstrăinării prin vânzare a terenurilor agricole din extravilan, arendate.

Referitor la durata contractului de arendare, respectiv la stabilirea datei de la care produce efecte și a celei la care efectele încetează să se producă, legislația din diferite țări oferă o mare varietate de reglementări¹. În țara noastră, potrivit Legii arendării nr 16/1994 durata arendării, nu putea fi mai

¹ În Belgia, de pildă, unde arendarea continuă să joace un rol important, Legea din 1988 stabilește durata contractului de arendare la cel puțin nouă ani și, dacă contractul de arendare nu este reziliat de una din părți, termenul se poate prelungi cu încă nouă ani. Și în alte țări se stabilește prin legislație durata minimă a contractului de arendare și, în unele cazuri, și cea maximă. Pot fi întâlnite și alte alternative - negocierea liberă între parteneri a duratei, ca și a nivelului arendei, contactarea anuală ș.a. Și legislația din țara noastră, din perioada interbelică prevedea fie limite maxime, fie limite minime: astfel: Legea pentru încurajarea agriculturii din 1937 limita termenul arendării la maximum zece ani pentru proprietățile mai mari de 15 ha, iar pentru proprietățile mai mici de 15 ha arendate unui cap de familie, perioada era de cel mult cinci ani; Legea agrară din 1921 stabilea că moșiile rămase în urma exproprierii nu se pot arenda pe un termen mai mic de șapte ani; Legea pentru reglementarea arendășiei din 1941 obliga părțile să accepte ca durată minimă de arendare termenul de cinci ani pentru proprietățile date în arendă de particulari și de șapte ani pentru cele date în arendă de către persoanele juridice de drept public sau cele de drept privat, în cazuri excepționale termenul putând să fie redus la trei ani cu aprobarea ministrului de resort (Lavinia Lefterache și Cristina-Mihaela Crăciunescu, Legea arendării nr. 16 din 5 aprilie 1994, Editura ALL, București).

mică de cinci ani cu unele excepții¹. În forma sa modificată și completată, Legea arendării stipulează că durata arendării se stabilește de către părți. Lipsa unor prevederi normative ar putea dăuna așezării pe baze raționale a arendării și a relațiilor dintre arendași și arendatori și descuraja arendașii în efectuarea de investiții.

Contractul de arendare încetează la expirarea termenului convenit între părți. El poate fi: reînnoit potrivit înțelegerii părților; poate fi cesionat de către arendaș soțului coparticipant la exploatarea bunurilor agricole sau descendenților săi care au împlinit vârsta majoratului (cu acordul scris al arendatorului); poate continua în cazul decesului arendatorului sau arendașului (caz în care moștenitorii majori trebuie să comunice în scris intențiile lor și să obțină acordul scris al celeilalte părți; poate să înceteze înainte de a ajunge la termen, dacă părțile convin cu privire la rezilierea contractului.

Cu privire la persoanele fizice cărora Legea nr. 18/1991 le-a stabilit calitatea de acționar, Legea arendării nr. 16/1994 le dă dreptul să opteze pentru calitatea de locator (arendator).

Contractul de locațiune se încheie pentru perioada minimă de arendare prevăzută de lege (cinci ani), după a cărei expirare persoanele îndreptățite pot exploata terenurile în mod liber, în calitate de proprietari. Pe durata contractului, locatorul nu are asupra terenului un drept de proprietate și, ca atare nu poate să exercite cele trei prerogative - dreptul de posesie, dreptul de folosință și dreptul de dispoziție.

3.3. Arenda - conținut și modalități de calculare

Un punct nodal al tranzacțiilor între proprietari și arendași îl constituie arenda pe care arendașul se obligă să o plătească arendatorului pentru dreptul de a folosi o anumită suprafață de teren pe o perioadă determinată de timp. Ea are un conținut complex fiind formată din rentă funciară și dobânda la capitalul investit în diverse lucrări legate de teren. În practică este dificil de delimitat componentele arendei. Mărimea arendei este în ultimă instanță rezultatul confruntării dintre proprietari și arendași. Arendașul nu va plăti mai mult pentru un ha de teren arabil decât poate câștiga din cea mai bună cultură pe care o va realiza pe el. La rândul său proprietarul va arenda un ha de pământ unui fermier numai dacă este sigur că nu poate obține un preț mai bun de la alt utilizator al terenului respectiv. El va încerca întotdeauna să obțină maximum

¹ În cazul plantațiilor de viță de vie, de pomi, arbuști fructiferi de hamei și duzi în declin, durata arendării poate fi mai mică de cinci ani în funcție de starea plantației și, respectiv, de durata de exploatare rămasă. Pentru suprafețele de teren mai mici de un ha, a căror dare în arendă este justificată de lipsa temporară a mijloacelor de producție materiale și financiare, de absența din localitate din motive de sănătate, durata arendării poate fi mai mică de cinci ani.

de avantaj net din arendarea terenului. Când se reînnoiește contractul de arendare, proprietarul pământului cere, de obicei, aceeași sporire a arendei, ca și cum ameliorările ar fi fost făcute toate cu capitalul său propriu¹. Proprietarii funciari se consideră proprietari ai întregii munci acumulate, cheltuite în decurs de secole pentru a aduce pământul la nivelul de productivitate pe care îl are în prezent. Acesta este unul dintre secretele îmbogățirii marilor proprietari arendatori și una dintre cauzele generatoare de stări conflictuale dintre ei și arendași.

În legislația referitoare la arendare, reglementările privind stabilirea arende diferă de la o țară la alta. În unele țări, părțile contractante sunt libere să stabilească arenda; în altele, legislația prevede anumite niveluri.

În țara noastră, dacă inițial Legea arendării nr. 16/1994 prevedea limite minime și maxime pentru arendă, plata ei putându-se face în natură, în bani sau în natură și în bani, potrivit înțelegerii părților contractante, în forma modificată și completată, mărimea arende se stabilește potrivit înțelegerii părților contractante și plata ei se face la termenele și locul stabilit în contract.

Într-o țară în care lipsește experiența arendatorilor și a arendașilor și în care forța de negociere a celor două părți contractante este în multe cazuri inegală, pe de o parte fiind micii proprietari, iar de alta managerii unor mari unități, absența unor prevederi normative, judicios stabilite privind arenda, poate genera relații inechitabile și practicarea unor forme medievale, ceea ce nu este de natură să conducă la dezvoltarea pe baze moderne a acestui segment al pieței funciare. O asemenea situație este favorizată și de lipsa unei instituții specializate, de monitorizare a relațiilor de arendare, așa cum există în alte țări.

Deși nu mai sunt menționate în lege, elementele în funcție de care trebuie să se stabilească arenda, pentru fiecare categorie de folosință sunt: suprafața, potențialul de producție, structura parcelară, relieful și gradul de accesibilitate a mecanizării, posibilitățile de acces, distanța față de centrul administrativ, amenajările de îmbunătățiri funciare; tipul plantațiilor pomiviticele, vârsta, starea tehnică și biologică etc.

În prezent se practică diferite modalități de calculare a arende.

¹ Adam Smith - *Avuția Națiunilor*, vol. I, Ed. Academiei RPR, București, 1962, p. 102. Reluând această problemă. K. Marx arată că "... În noul contract de arendare, pe care îl încheie, proprietarul funciar adaugă la renta funciară propriu-zisă, dobânda cuvenită pentru capitalul încorporat solului, indiferent dacă arendează pământul mai departe arendașului care a făcut îmbunătățirile sau altui arendaș. Renta proprietarului crește în felul acesta, sau dacă vrea să vândă pământul, valoarea lui este acum crescută. El nu vinde numai pământul, ci pământul ameliorat, capitalul încorporat pământului, capital care nu l-a costat nimic." (K. Marx - *Capitalul*, Vol. III. Partea a II-a. ESPLP, București, 1955 p. 592)

• **Calcularea arende pe baza potențialului de producție al terenului.**

Pentru determinarea potențialului lor de producție, terenurile se clasifică în funcție de sol, relief, climă, apă freatică, pe baza notelor de bonitate naturală în cinci clase de calitate și fiecare clasă de calitate se împarte în trei categorii. În funcție de gruparea parcelelor, formă și obstacole, distanța față de centrul localității, de centrul de depozitare și valorificare a produselor sau de gară, de calitatea drumurilor etc.¹ Calitatea și categoria terenurilor agricole se stabilesc

¹ Normele metodologice orientative de calcul al arende elaborate de Ministerul Agriculturii și Alimentației în baza art. 19 al Legii arendării nr. 16/1996, precizează că potențialul de producție al terenului este dat de clasa de calitate a acestuia, de condițiile aplicării unor tehnologii adecvate și de cultivarea cu plante agricole adaptate condițiilor climatice ale zonei. Pentru stabilirea potențialului de producție al terenurilor acestea sunt clasificate în cinci clase de calitate, în funcție de sol, relief, climă, apă freatică, pe baza notelor de bonitate naturală pentru arabil, astfel:

- * Clasa I (81-100 puncte) - terenuri cu soluri foarte fertile, profunde, cu textură mijlocie, permeabile, neafectate de fenomene de degradare (sărăturare, eroziune, alunecări, exces de umiditate etc.), situate pe suprafețe plane sau foarte slab înclinate, în condiții climatice de temperatură și precipitații favorabile pentru culturi;
- * Clasa II (61-80 puncte) - terenuri cu soluri fertile, profunde, cu textură mijlocie sau mijlociu fină, cu permeabilitate bună sau mijlocie-mică, slab afectate de fenomene de degradare (sărăturare, exces de umiditate etc.), situate pe suprafețe plane sau slab înclinate, în condiții climatice de temperatură și precipitații favorabile pentru culturi;
- * Clasa III (41-60 puncte) - terenuri cu soluri mijlociu fertile, profunde sau moderat profunde, moderat afectate de fenomene de degradare (sărăturare, acidificare, eroziune, exces de umiditate etc.), situate pe suprafețe plane sau mijlociu înclinate. În condiții climatice de temperatură și precipitații moderat favorabile pentru culturi;
- * Clasa IV (21-40 puncte) - terenuri cu soluri slab fertile, frecvent scheletice sau cu rocă dură, la adâncime mică, cu textură variată (grosieră până la fină), puternic afectate de fenomene de degradare (sărăturare, acidificare, eroziune, alunecări active, exces de umiditate etc.). În condiții climatice puțin favorabile pentru culturi agricole;
- * Clasa V (1-20 puncte) - terenuri cu soluri foarte slab fertile, improprii pentru folosință arabilă, foarte puternic afectate de fenomene de degradare (eroziune, exces de umiditate etc.);

Fiecare din cele cinci clase de calitate ale terenurilor se împarte în trei categorii (A, B, C), în funcție de gruparea parcelară, formă și obstacole, distanța față de centrul localității, de centrul de depozitare și valorificare a produselor sau de gară, de calitatea drumurilor etc. Astfel:

- Categoria A - terenuri cu sol uniform, cu forme și dimensiuni care asigură condiții medii de mecanizare, moderat grupate, cu acces mediu, cu drumuri întreținute și cu distanță medie față de centrul localității, centrul de depozitare și valorificare sau de gară;
- Categoria B - terenuri cu sol moderat uniform, cu forme și dimensiuni care asigură condiții medii de mecanizare, moderat grupate, cu acces mediu, cu drumuri

de către organele abilitate - Institutul de Cercetări pentru Pedologie și Agrochimie și oficiile județene pentru studii pedologice și agrochimice.

În funcție de calitatea și categoria terenurilor, părțile contractante stabilesc producția potențială și pe baza acesteia nivelul arendei și modalitățile de plată.

Calcularea arendei pe baza potențialului de producție se practică în special de către persoanele juridice care dispun de informații, personal calificat și mijloace tehnice necesare. Aparent sunt avantajați arendatorii, riscul nerealizării producției potențiale fiind asumat de arendași. Pe de altă parte, arendașii sunt stimulați să desfășoare o astfel de activitate care să evite sau să diminueze riscul, să obțină producții peste cele luate în calcul, lor revenindu-le întregul surplus.

- **Calcularea arendei ca procent din producția obținută la hectar, pe baza tradiției locale.** Este forma cea mai răspândită în condițiile actuale: de regulă, mărimea arendei variază între 1/5 și 1/3 din recoltă. Riscul este împărțit între arendator și arendaș, fapt care convine ambelor părți în condițiile de incertitudine care caracterizează producția noastră agricolă, ale slabei dominații a producătorului asupra forțelor naturii. O astfel de stabilire a arendei este mai puțin stimulativă pentru obținerea unor randamente înalte.

- Calcularea arendei ca o cantitate fixă de produse la hectar. De regulă, mărimea ei oscilează la grâu în jurul a 600 de kg la hectar, riscul este asumat în întregime de arendaș. Fiind singurul beneficiar al depășirii randamentelor luate în calcul la stabilirea arendei, arendașul este stimulat să îmbunătățească activitatea de producție și cea economică.

- Calcularea arendei în funcție de profit este puțin folosită. Părțile contractante sunt reticente față de o asemenea calculare a arendei, în principal, datorită dificultăților care apar în definirea și măsurarea profitului, precum și datorită stării de nesiguranță a realizării de profit în perioada de criză pe care o traversează agricultura și economia noastră.

În condiții normale, din profitul brut, arendașului ar trebui să-i revină pentru capitalul investit un profit egal cu profitul mijlociu pe economie (la capital egal), iar arendatorului un profit reprezentând renta propriu-zisă diferențială

întreținute și cu distanță medie față de centrul localității, centrul de depozitare și valorificare sau de gară;

- Categoria C - terenuri cu sol neuniform, cu forme și dimensiuni ce au condiții diferite de mecanizare, dispersate, drumuri necorespun-zătoare (uneori fără drum) și la distanțe mari față de centrul localității, de centrul de depozitare și valorificare sau de gară.

În acest scop, punctele de bonitare sunt echivalate în produse. Un punct de bonitare este echivalat cu 40 kg de grâu, 45 kg de orz, 52 kg de porumb, 16 kg de floarea soarelui, 200 kg de cartofi, 280 kg de sfeclă de zahăr.

(extensivă și intensivă) și renta absolută, precum și, dacă este cazul, dobânda la capitalul încorporat în terenul arendat.

Pe măsura stabilizării economiei naționale și a funcționării normale a pieței funciare se creează posibilitatea stabilirii arendei în funcție de costul de oportunitate al capitalului funciar pentru agricultor. Dacă agricultorul ar putea să împrumute bani cu dobândă fixă în sumă nelimitată, pentru cumpărarea de pământ, arenda ar corespunde produsului rezultat din înmulțirea valorii de cumpărare a pământului cu rata dobânzii.

Presupunând prețul unui hectar de teren 3000000 de lei și rata real pozitivă a dobânzii de 4%, arenda este egală cu $3000000 \times 4 : 100$, respectiv 120000 de lei.

În practică pot interveni situații care influențează mărimea arendei. În cazul în care ratele dobânzilor sunt mai reduse pentru capitalul plasat decât pentru cel împrumutat, costul de oportunitate pentru proprietar este mai scăzut decât dobânzile pieței de împrumut; în cazul în care arendașii nu pot împrumuta sume nelimitate pe piața capitalului, arenda pe care trebuie să o plătească este în mod normal mai mare decât costul de oportunitate al capitalului funciar.

O posibilă cale de stabilire a arendei ar putea avea ca punct de pornire **împărțirea venitului între proprietar și arendaș** proporțional cu participarea lor la costul total.

Contribuția minimă a proprietarului ar consta din dobânda la capitalul funciar (costul de oportunitate) și impozitul pe teren, iar contribuția arendașului ar consta în susținerea costurilor variabile (sămânță, îngrășăminte și alte substanțe chimice, combustibili, salarii (inclusiv pentru activitatea managerială), dobânda la capitalul împrumutat sau propriu) și a costurilor fixe (amortisment, asigurări, chirii, dobânda la capitalul împrumutat sau propriu). În înțelegere cu arendașul, contribuția proprietarului ar putea să includă și acoperirea altor costuri, cum ar fi cele pentru îngrășăminte și pesticide, mijloace tehnice ș.a., ușurând efortul financiar al arendașului și valorificându-și capitalul propriu în dezvoltarea producției pe suprafața arendată. Evident, ar spori proporțional cota de participare a proprietarului la împărțirea venitului total.

Această metodă de stabilire a arendei are avantajul luării în considerare a costurilor de producție și a rezultatelor fizice și valorice, arenda ca și profitul rezultând din distribuirea venitului brut pe baza criteriului menționat. Acceptarea ei obligă la calcule economice înainte de stabilirea contractului de arendare și la o evidență clară a activității în perioada derulării lui.

Partea din venitul brut reprezentând arenda se poate plăti proprietarului în produse, în bani sau în produse și în bani, conform înțelegerii dintre proprietar și arendaș. Fiecare din această formă de plată a arendei are anumite particularități care se cer avute în vedere la încheierea contractului de arendare. Astfel, la tipul de arendă în produse, proprietarul participă atât la

riscul de comercializare a produselor (venitul principal variază în funcție de modificarea prețului, felul produselor cultivate, facilitățile de livrare, costurile de depozitare), cât și la riscul de producție influențată de vreme, insecte, boli, de cheltuielile de producție și organizarea activității); la tipul de arendă în bani, proprietarul nu participă nici la riscul de comercializare, nici la cel de producție; iar la tipul de arendă mixt, proprietarul participă **numai la riscul** de comercializare, nu și la cel de producție. De aici rezultă că proprietarul trebuie să primească o arendă mai mare în cazul contractului cu parte din producție, mai mică în cazul arendării cu plata în bani și mijlocie pentru o arendă mixtă.

Împărțirea venitului între proprietar și utilizator proporțional cu participarea lor la costul total de producție ar putea deveni forma preferată de stabilire a venitului cuvenit proprietarului în cazul trecerii pământului fostelor întreprinderi agricole de stat în administrarea Agenției Domeniului Statului și concesiunea acestuia. Pe lângă pământ, Agenția ar putea pune la dispoziția utilizatorului bunuri capital sau chiar capital bănesc pentru investiții.

3.4. Mecanisme de reglare a pieței funciare

În dezvoltarea și consolidarea pieței funciare un rol important revine sistemului reglatorilor economici, a stabilizatorilor acestei piețe, între care pe primul plan se situează impozitul funciar, arenda, prețul pieței, prețul indicativ, prețul garanție al pământului și costurile de tranzacție.

Impozitul funciar reprezintă forma concretă de prelevare a unei părți din renta funciară de către stat de la proprietarii de terenuri agricole sau de la utilizatorii acestora. El poate avea un rol de stimulare sau de descurajare a alocării pământului pentru anumite folosințe și pentru producerea anumitor produse, a practicării anumitor forme de exploatare a pământului - în regie proprie, arendare, concesiune ș.a. Prin Legea nr. 34/1994 privind impozitul pe venitul agricol a fost reglementat impozitul funciar pentru deținătorii de terenuri agricole, persoane fizice sau juridice cu excepția celor care plătesc impozit pe venit. Potrivit Legii, impozitul pe venitul agricol se determină pe baza unor norme de venit la hectar, diferențiate pe zone de fertilitate, de pretabilitate și categorii de folosință a terenurilor; nivelul impozitului s-a stabilit la 15% din venitul impozabil (pentru anii 1994, 1995 și 1996 - 10%); plata impozitului cade în sarcina proprietarului de pământ; pentru stimularea anumitor culturi (sfeclă de zahăr, floarea-soarelui, soia, in, cânepă și bumbac) s-a prevăzut reducerea impozitului cu 50%, cu condiția ca 60% din producție să fie contractată și livrată agenților mandatați de stat; de reduceri de impozit au beneficiat și anumite categorii de persoane - invalizi, revoluționari, persoane care au depășit o anumită vârstă; periodic normele de venit urmau să fie reactualizate prin hotărâre de guvern pentru luarea în considerare a ratei inflației. Impozitul pe venitul agricol instituit prin Legea nr. 34/1994 a fost suspendat prin Ordonanța de urgență nr. 44 din iulie 1997 până la data de 1

ianuarie 2000; ulterior s-a hotărât suspendarea impozitului agricol și pentru anul 2000. Prin această măsură s-a urmărit ușurarea situației economice a noilor proprietari funciari care în majoritatea lor au venituri mici. Dar o dată cu această măsură impozitul a încetat să mai reprezinte o pârghie pentru influențarea utilizării productive a pământului, alocării lui pentru culturi care să asigure venituri superioare, mobilizarea unor venituri la bugetele organelor administrative locale, stimularea pieței funciare prin vânzarea sau arendarea terenurilor ș.a.

Reintroducerea impozitului funciar repune în discuție problema stabilirii bazei de calcul, nivelul și scopurile urmărite. În această privință, unele lucrări de cercetare recente conțin soluții pentru îmbunătățirea sistemului de impozitare. Una dintre aceste lucrări¹, are în vedere evaluarea calitativă a terenurilor exprimată în note de bonitare potențată, calcularea rentei diferențiale I și II pe un punct de bonitare potențată, stabilirea impozitului asupra pământului pe baza impozitării rentei diferențiale I și a impozitului pe venitul agricol pe baza impozitării rentei diferențiale II. Autorul determină renta funciară atât pe baza valorii de piață a produselor, cât și pe baza valorii de rentă (prin care înțelege valorile ce trebuie atașate producției obținute pentru a acoperi cheltuielile de exploatare pe cel mai prost teren luat în cultură). În opinia autorului, valoarea de rentă a produselor este cea reală și, ca atare, această valoare stă la baza sistemului de impozitare a pământului și a venitului agricol pe care îl fundamentează. Pe baza unor calcule minuțioase se ajunge la stabilirea unui potențial de rentă funciară de 3,3 miliarde de dolari SUA (pentru suprafața arabilă de 9337,1 mii ha) care, în condițiile unei impozitări cu 10% ar furniza bugetului de stat un impozit asupra terenurilor și asupra veniturilor agricole obținute de 330 milioane de dolari. Dacă pentru evitarea subevaluării, una din premisele de la care pornește autorul pentru calcularea potențialului de rentă este corectă (renunțarea la prețurile de piață ale produselor - direct sau indirect administrate), cealaltă premisă - luarea în calcul a "valorii de rentă" este discutabilă, în condițiile în care există surplus la produsele vegetale principale, iar deschiderea spre liberalizarea comerțului exterior impune prețuri de piață incomparabil mai mici, care îndeplinesc tot mai mult rolul de reglator al pieței produselor agricole. Ca urmare, potențialul de rentă estimat este exagerat de mare; la fel și impozitul funciar (care s-ar ridica la 35,4 de dolari la hectar). Cu anumite modificări, metodologia stabilită în lucrarea menționată ar merita să fie luată în seamă de factorii de decizie la stabilirea venitului impozabil și a impozitului funciar.

Impozitul funciar poate influența piața pământului și prin criteriile care stau la baza diferențierii lui. În această ordine de idei, menționăm opinia

¹ Valentin-Mihai Bohateret - Renta funciară. Fundamente tehnice și economice, Ed. Terra Nostra, Iași, 1999.

susținută într-o altă lucrare¹ de diferențiere a impozitului agricol în funcție de regimul de exploatare - în regie proprie sau în arendă. Stabilirea unui impozit mai mare la terenurile exploatate în arendă și cu deosebire la cele care aparțin absenteiștilor ar stimula exploatarea în regie proprie și ar descuraja comportamentul rentier al proprietarilor neexploatanți care, la o anumită rată de impozitare ar deveni interesați să vândă pământul agricultorilor și să-și plaseze capitalul obținut în alte domenii mai atractive. Două argumente aduse de autor sunt determinante. Primul se referă la experiența din trecut a țării noastre și anume la faptul că Legea din 1933 stabilea cote de impozitare de 6% pentru terenurile exploatate în regie, 7% pentru cele arendate și 24% pentru terenurile absenteiștilor, aplicate la valoarea locativă a terenurilor; al doilea argument se referă la experiența țărilor dezvoltate și anume la faptul că rezultatele acestora se datorează în bună măsură utilizării rentei funciare în agricultură de către proprietarii utilizatori, cultivatori, ca urmare a atenției acordate exploatării pământului în regie proprie.

Analiza situației din agricultura noastră conduce la necesitatea diferențierii impozitului în funcție de regimul de exploatare. Prin aplicarea Legii nr. 18/1991, a Legii nr. 169/1997 și a Legii nr. 1/2000, o mare parte din suprafața de teren (peste 1/3 din cea care intră sub incidența acestor legi) a revenit sau urmează să revină proprietarilor neagricultori domiciliați în țară sau în străinătate, care își încasează sub diferite forme renta de la cei care le lucrează în condiții deosebit de grele pământul, obținând venituri, de regulă, neîndestulătoare pentru familiile lor și pentru investiții. Diminuarea numărului absenteiștilor și a suprafeței de teren de care dispun, reunirea în aceeași persoană a proprietarului și utilizatorului, prin mijloace economice între care se înscrie și impozitarea, reprezintă una dintre căile menite să contribuie la revigorarea agriculturii noastre întrucât conduce la concentrarea proprietății funciare, la sporirea dimensiunii exploatațiilor familiale, la creșterea veniturilor proprietarului utilizator și, implicit, la folosirea rentei pentru dezvoltarea producției agricole.

Arenda reprezintă recompensa pe care o acordă arendașul arendatorului pentru dreptul de a utiliza pământul arendat. Forța reglatoare a arende pe piața funciară depinde de o serie de împrejurări dintre care pe primul plan se situează dimensionarea acesteia astfel încât să corespundă intereselor ambelor părți contractante. Arenda trebuie să cuprindă atât renta propriu-zisă, cât și dobânda la capitalul investit de arendator pe pământul arendat. Ea este strâns legată de impozitul funciar neputând fi mai mică sau egală cu mărimea lui. Totodată, arenda trebuie să fie cel puțin egală cu costul de oportunitate al capitalului funciar; în sfârșit, ea nu poate fi mai mare sau egală cu profitul brut obținut din cultivarea pământului, o parte a acestuia constituind-o profitul arendașului. Aceasta presupune calcularea arende în bani și compararea ei cu

¹ Mihail Dumitru - Renta funciară și dezvoltarea agriculturii. Teză de doctorat, 1999.

parametrii menționați. În prezent, prevalentă este calcularea arendei în natură chiar dacă ea se poate plăti și în bani sau în natură și în bani. Nici normele metodologice orientative nu îndeamnă la luarea în considerare a costurilor și a veniturilor și la determinarea arendei ca parte din venitul total din care se scad costurile de producție, inclusiv costul managementului și de oportunitate al capitalului arendașului.

Această situație se explică printr-un complex de împrejurări:

- "tinerețea" pieței funciare;
- starea de criză în care se află economia și agricultura noastră, instabilitatea monetară, procesul inflaționist care face greoaie, imprecise și riscante calculele privind costurile produselor, veniturile bănești totale și deci stabilirea arendei ca parte din venit;
- faptul că cei ce iau pământ în arendă, sunt în majoritatea cazurilor țărani care nu au pregătirea necesară pentru a ține evidența cheltuielilor și veniturilor pe ha și culturi; nu s-a elaborat încă un sistem de contabilitate corespunzător pentru exploatațiile familiare; în plus, în aceste exploatații, calculul indicatorilor menționați este dificil de făcut datorită întrepătrunderii activităților gospodărești cu cele agricole.

Pe măsură ce se "maturizează" piața funciară, arenda trebuie să îmbrace forma bănească specifică economiei de piață dezvoltate și să se determine în raport de rigorile acesteia, ca parte din venit corespunzătoare costului de oportunitate al capitalului funciar. Însăși legislația referitoare la arendare trebuie să stimuleze această tendință.

Totodată, considerăm necesară crearea unei instituții care să se ocupe de monitorizarea arendării terenurilor - încheierea de contracte în condițiile respectării prevederilor legale, apărarea intereselor arendatorilor și arendașilor, promovarea formelor de arendare care conduc la performanțe economice, rezolvarea stărilor conflictuale ș.a.

Prețul pământului reprezintă principala componentă a mecanismului de reglare a pieței funciare. Prețul de piață este prețul la care se încheie tranzacțiile de vânzare-cumpărare pentru loturi concrete de pământ în cadrul unor piețe date și la un loc și o perioadă date. El este rezultatul confruntării cumpărătorilor cu vânzătorii și care, în ultimă instanță, contribuie la echilibrarea cererii cu oferta de pământ. Participanții la tranzacțiile funciare au nevoie de informații, de calcule pertinente cu privire la prețul pământului în funcție de care să aprecieze dacă prețul cerut de vânzător sau oferit de cumpărător este reciproc acceptabil. O primă sursă de informații o constituie prețul la care au fost tranzacționale suprafețe de teren asemănătoare din zonă, ca potențial de producție, situare spațială ș.a. În condițiile actuale, când numărul actelor de vânzare-cumpărare este redus, când deci nu se poate vorbi de o piață funciară consolidată, o importanță deosebită o are evaluarea bănească a pământului pe baza unor metode științifice. Prețul rezultat din această evaluare poate fi

considerat preț indicativ sau orientativ. Așa cum s-a arătat într-un paragraf anterior, există diferite metode de evaluare economică a pământului, cea mai utilizată fiind capitalizarea rentei sau a arendei, ea însăși având diferite variante.

Metoda capitalizării venitului, are ca punct nodal evaluarea rentei economice (sau arendei). Dificultățile folosirii acestei metode sunt generate, pe de o parte, de determinarea rentei economice (sau arendei) pe baza unor producții care variază de la un an la altul pe suprafața de teren respectivă ca și prețul de vânzare ale produselor, iar pe de altă parte, de alegerea ratei de capitalizare din marea varietate oferită pe piața capitalului; de regulă, proprietarul-vânzător este interesat să ia în calcul o rată cât mai joasă, care conduce la un preț relativ mare, iar cumpărătorul - o rată cât mai înaltă care, printr-un preț mai scăzut al pământului, să anihileze riscul investiției și al managementului.

Prețul pământului garanție, ipotecat, este prețul stabilit de instituțiile financiare la acordarea de credite garantate cu terenuri agricole. El se formează în dependență de prețul de piață al acestor terenuri și de cererea și oferta resurselor de credit. Un preț garanție scăzut, coroborat cu dobânzi ridicate, descurajează potențialii solicitanți de credite în vederea cumpărării de pământ (și nu numai). În cazul în care creditul nu este rambursat (împreună cu dobânzile) până la termenul convenit, pământul revine creditorului.

Costurile de tranzacție sunt costurile pe care le implică vânzarea-cumpărarea de pământ. Ele includ taxele notariale, taxa de timbru judiciar, onorariul avocatului, plata topografului măsurător, taxa de timbru pentru înregistrarea tranzacției în cartea funciară. În funcție de cuantumul lor, costurile de tranzacție influențează piața funciară. Costurile de tranzacție ridicate pot descuraja vânzarea-cumpărarea de pământ sau pot conduce la declararea unor prețuri mai mici decât cele convenite.

În țara noastră, taxele de transfer pentru pământ și alte bunuri imobile reprezintă între 2% și 7% din valoarea declarată și se plătesc la notariat cu prilejul înregistrării tranzacției. Ele sunt progresive în raport de mărimea valorii declarate. În alte țări, aceste taxe reprezintă: 5% în Croația, Republica Cehă și Polonia, 2-8% în Ungaria, 3% în Serbia, 1-4% în Slovacia și 2% în Slovenia; în Germania, taxele de transfer reprezintă 3,5% din prețul de cumpărare, în Franța 2,6% , iar în două treimi din statele SUA variază între 1% și 5%.

Pentru stimularea pieței funciare, anumite tranzacții ar putea să beneficieze de reduceri ta taxele de transfer sau de exceptarea acestora de la asemenea taxe: cumpărarea de terenuri de către familiile de agricultori, vânzarea de terenuri de către agricultorii vârstnici care vor să se retragă din agricultură sau de către absenteiști. Scutiri de asemenea taxe se practică și în alte țări. Ele au menirea să orienteze relațiile funciare în direcțiile necesare pentru dezvoltarea agriculturii performante: întinerirea agricultorilor, contra-

cararea parcelării exagerate a terenurilor și concentrarea acestora în mâinile proprietarilor agricultori-utilizatori.

Sistemul reglătorilor (stabilizatorilor) economici ai pieței funciare trebuie astfel stabilit încât toate componentele sale să acționeze concertat în direcțiile sporirii eficienței economice, sociale și ecologice a utilizării pământului ca mijloc de producție.

BIBLIOGRAFIE

- Abraham - Frois, G: Economia politică, Ed.Humanitas, București, 1994.
- Axenciuc, V: Evoluția economică a României, cercetări statistico-istorice 1959-1997, vol.II, Agricultura, Ed.Academiei Române, București, 1996.
- Barlowe, R: Land Resource Economics. Blang, M: Teoria economică în retrospectivă, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1992.
- Bohateret, V. M.: Renta funciară. Fundamente tehnice și economice, Ed.Terra Nostra, Iași, 1999.
- Bousard, J.M: Economie de l'agriculture. Economica, Paris, 1987.
- Bublot, G: L'explotation agricole, Economie - Gestion - Analyse, Lorrain, 1994.
- Buga, C: Regimul juridic al fondului funciar, Ed. JUS-R.B.A., București, 1995.
- Burghilea, D: Drept funciar și cadastru român, Ed.Moldova, Iași, 1995.
- *** Comisia Națională pentru Statistică, Anuarul Statistic al României, 1990-1998.
- Coțianu, R., Popa, C., (coordonatori): Sistemul pieței funciare. Estimarea valorii de patrimoniu a resurselor funciare din agricultura pe zone agropedoclimatice, IEA-ASAS, București, 1998.
- Csaki, C., Lerman, Z.: Land Reform and Farm Restructuring in East and Central Europe and CIS in 1990's In: European Review of Agricultural Economics, 1997.
- Dobrescu, Em.: Valoarea economică, în Tratat de economie contemporană, vol.2, cartea a II-a, Ed. Politică, București, 1989.
- Dumitru, D., Ionescu, L, Popescu, M., Toderoiu, F: Agricultura României - Tendințe pe termen mediu și lung, Ed.Expert, București, 1997.
- Dumitru, D., Popescu, M., Belii, N., Toderoiu, F: Evoluția prospectivă a agriculturii. Formarea agriculturii durabile și competitive prin forțele pieței, IEA-INCE, București, 1995.
- Dumitru, M: Renta funciară și dezvoltarea agriculturii, Teză de doctorat, 1999.
- Florian, V., Toderoiu, F., Popescu, M., Rusu, M., Ștefănescu, C: Legislația pământului și instituțiile legale pentru sprijinirea piețelor funciare și restructurarea fermelor în România, IEA-INCE, București, 1999.

- Gavrilesco, D: Economia agroalimentară a României, Ed. Expert, București, 1996.
- Georgescu-Roegen N. 1943: Avuția Națională, în Enciclopedia României, vol.IV.
- Hârtia, S: Valoarea pământului utilizat în agricultură sau scos din circuitul agricol, Ex Terra Aurum, nr.215, IEA, București, 1990.
- Ionescu de la Brad, I: Opere agricole, vol. 1, Ed. Academiei, 1968.
- Lazăr, T: Prețul pământului în România, IEA-ASAS, 1999.
- Leflerache, L, Crăciunescu, CM: Legea arendării nr.16/1994, 1996.
- *** Legal Impediments to Efectiv Rural Land Relations in Eastern and Central Asia, 1999.
- *** Legea fondului funciar nr. 18/1991.
- *** Legea arende nr.16/1994.
- *** Legea cadastrului și a publicității imobiliare nr.7/1996.
- *** Legea nr. 169/1997 pentru modificarea și completarea Legii fondului funciar nr. 18/1991.
- *** Legea circulației juridice a pământului nr.54/1998.
- *** Legea pentru reconstituirea dreptului de proprietate asupra terenurilor agricole și a celor forestiere nr. 1/2000.
- Lupan, H.: Cercetări asupra prețului și rentei pământului în România, Imprimeria Națională, București, 1933.
- Madgearu, V.: Curs de economie agrară, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, 1930.
- Malinschi, V.: Aspecte ale rentei funciare, Ed. Academiei, București, 1970.
- Marx, K.: Capitalul, vol.III, Partea a II-a, ESPLP, București, 1955.
- Marshall, A.: Principii de economie politică, 1972.
- Miclea, M.: Cadastrul și cartea funciară, Ed. ALL, București, 1995.
- Neven, A.: Agricultura, Paris, 1991.
- Parpală, O.: Piața pământului în România, în Tribuna economică nr.2, 1994.
- Petty, W.: Tratat asupra impozitelor și taxelor, Londra, 1667.
- Răuță, C.: Pământul - componentă principală a avuției naționale, în Tratat de economie contemporană, vol. 2, cartea întâi, Ed. Politică, București, 1987.
- Ricardo, D.: Despre principii economiei politice și impunerii, Ed.Academiei RPR, 1959.
- Scrieciu, F.: Arendarea bunurilor agricole, Ed. Tehnica Agricolă, București, 1994.
- Scrieciu, F., Chercea, X.: Legislația în agriculturi și industria alimentară, Ed. SC Wegafor SRL, 1996.

-
- Scriciu, F.: Comentarii la Legea nr. 169/1997 pentru modificarea și completarea Legii fondului funciar nr. 18/1991, Ed. SC Wegafor SRL, 1998.
- Smith, A.: *Avuția națiunilor*, vol.I, Ed. Academiei RPR, 1962.
- Tănăsescu, Gh., Peter, Gh. 1982: *Renta funciară diferențială și politica agrară în România*, Ed. Politică, București.
- Teaci, D.: *Bonitatea terenurilor agricole*, Ed.Ceres, București, 1980.
- Tracy, M.: *Produsele alimentare și agricultura în economia de piață*, APS, București, 1993.
- Turdeanu, L.: *Avuția națională pe plan mondial și național*, Ed. Academiei Române, București, 1993.
- Zahiu, L.: *Agricultura mondială și mecanismele pieței*, Ed. Arta Grafică, București 1992.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 5/2000**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE**

**MAX WEBER
ȘI ESENȚA CAPITALISMULUI**

Iulian NEACȘU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE (ASUPRA OBIECTULUI, ÎNTINDERII, METODOLOGIEI ȘI DIVIZIUNII ACESTEI LUCRĂRI)	171
SECȚIUNEA ÎNTÂI - FILOSOFIILE SOCIALE PROCAPITALISTE: UTILITARISM; EVOLUȚIONISM; DURKHEIMISM.....	176
SECȚIUNEA A DOUA - MESIANISMUL ANARHIC - O ABORDARE ANTIBURGHEZĂ.....	201
SECȚIUNEA A TREIA - DESPRE ESENȚA CAPITALISMULUI ABORDAREA LUMII BURGHEZE DIN PERSPECTIVA CONCEPȚIEI LUI MAX WEBER	212
BIBLIOGRAFIE	224

CUVÂNT ÎNAINTE **(Asupra obiectului, întinderii, metodologiei și diviziunii** **acestei lucrări)**

Înțeles fie în sens fenomenal, ca încarnând o multitudine de manifestări sociale, economice, politice și culturale, fie în accepțiunea universală de "lume", localizabilă istoric în zilele noastre și presupunând o structură specifică de relații sociale, o anumită stare de spirit, un mod de viață tipic, o atitudine și o conduită proprii etc., "capitalismul" este, fără îndoială, o idee mult prea complexă și mult prea cuprinzătoare pentru posibilitățile acestei lucrări. Tocmai de aceea, ne-am propus să limităm tratarea capitalismului doar la unul dintre nivelurile sale de referință și anume la cel mai înalt posibil, care este conștiința de sine.

*

Pentru a limpezi din capul tocului intențiile acestei lucrări, ne vom reprezenta lumea capitalistă pe **trei paliere de existență**: nivelul material, nivelul sufletesc, respectiv nivelul spiritual (iar când spunem "lume capitalistă", ne referim aici la o anumită societate-standard).

La bază avem astfel ceea ce noi numim nivelul **material** sau **corporal** al capitalismului, reprezentat de ansamblul instituțiilor specifice acestuia, cât și de totalitatea "faptelor sociale" privite în materialitatea lor simplă, adică golite de semnificație. Pentru a pătrunde mai bine înțelesurile ideii de "materialitate", să ne închipuim societatea privită prin "ochii" unei ființe non-umane inteligente, dar cu o organizare a mentalului total diferită de a noastră. Unei asemenea ființe ipotetice spectacolul vieții sociale îi va apărea ca lipsit de orice sens și valoare. Ea va putea cel mult să ordoneze faptele incoerente în niște ansambluri structurale sau funcționale, conform unor tipare logico-conceptuale, însă semnificațiile sociale, care constituie cu adevărat esența societății, îi vor rămâne cu desăvârșire incompreensibile. În concluzie, ceea ce înțelegem noi prin termenul de "materialitate" (sau "corporalitate") a societății capitaliste, reprezintă viața socială ca și cum ar fi o lume de lucruri naturale, obiectul de studiu al tuturor structuraliștilor și funcționaliștilor de la Marx și Durkheim încoace.

Totuși, dacă unui observator nonuman societatea îi apare ca lipsită de sens, cu totul diferită este situația în cazul omului însuși în calitatea sa de participant activ la viața socială. Pentru el, lumea socială în mijlocul căreia trăiește are în mod evident o semnificație, astfel că nici un proces social, fenomen sau structură socială nu poate exista ca substanță în sine, anterioară societății, ci doar ca participând la un ansamblu comun și convergent de sensuri. Esența socialului consistă astfel tocmai în sensurile subiective ale

actorilor sociali, deopotrivă cu transparența acestor conținuturi semnificate în procesul interacțiunii. Ajungem astfel la cel de-al doilea palier al societății, pe care îl vom numi nivel sufletesc, al consensului sau al conținutului de sens. El cuprinde ansamblul semnificațiilor vehiculate în interacțiunea socială de către actorii sociali, adică totalitatea coerentă a cunoașterilor, opiniilor și valorizărilor acestora în raport cu propriile lor acțiuni, în raport cu acțiunile altora, cât și în raport cu procesele, fenomenele și structurile sociale din mediul lor de viață, care îi privesc mai mult sau mai puțin personal. Aceste semnificații sunt deci constitutive vieții sociale, alcătuiesc esența socialului, participând activ la construcția și reconstrucția neîncetată a societății. Totodată, aceste acțiuni sociale conțin o raționalitate limitată, întrucât se întemeiază pe niște soluții suboptimale, doar satisfăcătoare, datorate fie incertitudinilor inevitabile vieții sociale, fie orientării preponderent pragmatice și ideologice a actorilor sociali într-un mediu de legitimitate care îi transcende. Tocmai de aceea, acest nivel constituie palierul organic, consensual, sufletesc, "protoplasmatic" al societății, în imanența căruia actorii sociali sunt orientați potrivit unei "atitudini naturale" naive, lipsite de un veritabil simț critic. Dar tocmai pentru că actorii se raportează necritic la mediul lor de viață, ei fac parte integrantă din acesta prin acțiunile lor, adică îl construiesc și îl validează continuu, considerându-l legitim ori de la sine înțeles. Astfel, la nivelul consensului, deși oamenii se raportează la un sens deja existent, ei o fac în mod nemediat și necritic, adică fără să-l conștientizeze încă. De aceea., sensul general al capitalismului există la acest nivel doar în stare de nondeterminare, ca un conținut de viață pur și care nu încarnează încă o formă spirituală, superioară de organizare și autonomizare a sensului.

Această cerință este realizată abia la al treilea și totodată cel mai înalt nivel al societății, pe care l-am numit nivel spiritual sau al conștiinței de sine. El emerge din "sufletul" societății, organizându-i tendințele pulsionare, "protoplasmatic" ale acesteia și imprimându-i o direcție generală. Prin "conștiință de sine" sau "spirit" înțelegem mai precis: totalitatea acelor concepții teoretice orientate reflexiv asupra lumii burgheze și asupra exteriorizărilor sale. Nivelul spiritual coincide deci cu totalitatea acelor produse teoretice: filosofii sociale, concepții economice, sociologice, juridice etc., care presupun un demers critic, conform unor exigențe de raționalitate și științificitate riguroasă perfecționate în timp, prin care se configurează o cunoaștere obiectivă, superioară a vieții sociale. Astfel, prin chiar acest proces de îmbogățire/reevaluare continuă a cunoștințelor, cât și de reconsiderare critică a propriilor metode, se apropiează progresiv un tip ideal al capitalismului, un proiect ce emerge din masa amorfă a fenomenelor sociale. Nivelul spiritual corespunde așadar unei regiuni ontologice de organizare și de autonomizare superioare ale sensului. Astfel, spre deosebire de semnificațiile actorilor implicați în viața socială, limitate în exercițiul lor direct și slab reflexiv, spiritul în schimb realizează o reflecție rațională și obiectivă, fiind orientat mai degrabă proiectiv într-un interes pur

teoretic și conform unor exigențe imanente întru autodezvăluirea unui sens general. Spiritul realizează prin cunoașterea teoretică trecerea de la spontaneitatea trăirii la modalități structurate ale ființei conștiente, adică trecerea de la nivelul semnificațiilor particulare și limitate constitutive societății capitaliste spre un sens general și autoreflectat.

Prin ideea de spirit, noi nu avem în vedere înțelesul comitean de "spirit pozitiv" ca **știință universală și obiectivă** a societății, ci îi conferim spiritului mai degrabă sensul de **conștiință** a capitalismului, localizabilă adică doar la contextul societății capitaliste și în plus, având un caracter de ambivalență structurală: de a fi ceva deopotrivă atât "subiectiv", cât și "obiectiv". Astfel, conștiința de sine a societății capitaliste este pe de o parte "subiectivă", întrucât cunoașterea teoretică emerge din cea comună, o prelungește și este omogenă cu aceasta, iar pe de altă parte, ea are și un caracter de obiectivitate dat de putința de a reflecta asupra sieși. Iată de ce, la nivelul spiritual, socialul realizează o cunoaștere de sine, capătă autonomie, auto-devine și se autorealizează conform unei logici imanente sensului.

Am reprezentat astfel lumea capitalistă pe trei trepte de existență: am început cu nivelul material, de susținere a **sensului**, am continuat apoi cu nivelul sufletesc, al **consensului sau al conținutului de sens** și am încheiat cu nivelul spiritual, al conștiinței de sine, prin care **sensul capitalismului încarnează o formă expresă, conceptuală**, precizându-se pe sine conform esenței sale adevărate. Putem spune în sinteză că toate aceste niveluri sunt omogene, comunicând complex și organic între ele, ca moduri distincte de a fi ale unei **singure** organizări a **sensului**. Concepem astfel universul social într-o manieră a idealismului radical, prin care sensul ideal ar avea anterioritate ontologică față de toate nivelurile societății, de la cel material-bazat până la nivelul conștiinței de sine. Așa cum ne spune însă Weber, acest sens nu este la origine decât o ființă culturală ori o ființă religioasă în ultimă instanță. El însuși, cercetând spiritul capitalismului, i-a identificat premisele acestuia în specificul religiei protestante, perspectivă pe care ne-o vom asuma și noi la momentul potrivit.

Plecând de la aceste premise, intenția noastră de a analiza lumea capitalistă doar de la nivelul conștiinței de sine ne apare ca deplin justificată. Aici se întrezărește "limita" pe care o impunem obiectului lucrării, căci năzuind spre viața spirituală, suficientă sieși și ireductibilă, vom eluda - prin însăși premisa pusă - aspectele "corporale" și "sufletești" ale capitalismului. Din punct de vedere fenomenologic, lucrul acesta este cu atât mai evident cu cât marile idei teoretice care reflectă lumea capitalistă nu pot fi privite ca speculații sterile sau ca falsuri ideologice. O astfel de perspectivă ar fi secundară și mediocră. Mult mai promițătoare și mai fecundă ne apare viziunea de tip fenomenologic și metodologia ei aferentă, constând în analiza acestor creații intelectuale în ele însele, ca fapte spirituale depline, punând între paranteze supoziția

naturalistă (valoarea lor de adevăr). Abordarea faptelor în sineitatea lor, ca simple și incompozabile, ne apare lămurit de la bun început ca cel mai bun tip de analiză, întrucât ele trebuie cercetate după esența conștiinței și nu conform unei "atitudini naturale" inevitabil înstrăinate. Acest punct de vedere am ținut să-l lămurim încă de la bun început, deși justificarea lui va fi realizată mai temeinic în însăși dinamica internă a gândului desfășurat de-a lungul lucrării. El își va găsi valabilitatea în preajma concepției lui Max Weber, cu care vom încheia eseul nostru. În felul acesta, vom considera concepția lui Weber ca fiind ea însăși o parte integrantă a spiritului capitalismului. Astfel, prin Weber, s-ar face trecerea spre un nivel superior al conștiinței de sine, prin care lumea capitalistă începe ea însăși să-și reprezinte în mod sistematic propria-i ființă. Pornind de la această bază conceptuală, filosofile postweberiene au menirea de a preciza și aproxima tot **mai mult** sensul capitalismului, constituind ele însele, **la rândul lor**, un mereu reînnoit nivel al conștiinței de sine și un punct de plecare pentru concepțiile care vor veni.

Astfel, urmărim spiritul societății capitaliste în desfășurarea ei istorică, evoluând de la concepțiile deiste și iluministe, parcurgând etapa liberalismului clasic: utilitarismul, evoluționismul, durkheimismul, și încheind cu concepția lui Weber, așa încât cadrul istoric de referință va fi fost precizat deja. Năzuim astfel, ca pe această cale și cu ajutorul concepției weberiene în final, să scoatem la lumină și să facem comprehensibil elementul ultim comun din aceste teorii, adică conținutul viu, trăit al capitalismului. "credo"-ul acestuia; într-un cuvânt esența capitalismului.

*

Aceasta este **prima cale**, prin care sensul lumii capitaliste este degajat în maniera lui proprie, printr-o privire "din interior" a acestei lumi. Cea de a doua cale ar consta dintr-o delimitare și "învăluire" a sensului prin privirea lui "din exterior". De această dată, vom adopta poziția criticilor capitalismului, a autenticilor ei contestatari: solitarii, nonconformiștii, anarhiștii, profeții și asceții lumii moderne, care în numele "revelației personale", nesupuse nici unei determinări istorice, au atacat însuși fundamentul ființei burgheze, propunând în schimb un nou ideal de umanitate, o nouă ordine și o nouă legitimitate. Constatăm astfel o reacție vie, un contrasens celui capitalist, un contraideal la cel uman și mundan al lumii burgheze, care ne va ajuta totodată să precizăm mai bine spiritul capitalismului.

Pentru a acoperi această intenție a degajării sensului pe cele două căi (din "interior" și din "exterior"), vom parcurge etapele a trei interpretări diferite, fiecareia revenindu-i câte o secțiune distinctă din economia lucrării după cum urmează:

1. În secțiunea întâi se va avea în vedere interpretarea favorabilă lumii burgheze, numită și liberală, adică însăși conștiința de sine a capitalismului sub aspectul concepțiilor deiste, utilitariste, durkheimiste etc. 2. Secțiunea a doua

va fi o paranteză la demersul cercetării conștiinței de sine a capitalismului. Ea va cuprinde o serie de interpretări critice adresate lumii bugheze, din care vrem să surprindem un contrasens celui capitalist, care ne va ajuta să delimităm și să precizăm mai bine sensul capitalismului; 3. În fine, cu a treia secțiune și ultima se revine la conștiința de sine a lumii burgheze și anume se concentrează asupra abordării lui Max Weber. Astfel, plecând de la concepția și de la metodologia sa fenomenologică, beneficiind totodată de rezultatele obținute din secțiunile 1 și 2, vom încheia capitolul cu o simeză a lor și implicit cu o concluzie generală legată de obiectul lucrării: esența capitalismului.

SECȚIUNEA ÎNTÂI

FILOSOFIILE SOCIALE PROCAPITALISTE: UTILITARISM; EVOLUȚIONISM; DURKHEIMISM

I.

Dezbaterea lucrării noastre va pleca de la o analiză minimală a raportului dintre interesul individual și interesul **general**. Această alegere nu este cu totul arbitrară, ci considerăm că avem temeiuri suficient de plauzibile pentru a găsi în raportul: interes particular/interes general punctul de plecare în analiza lumii capitaliste. În primul rând, el constituie, credem noi, un criteriu suficient de tare pentru a descrie și specifica lumea capitalistă prin distingerea ei de societățile premoderne. În al doilea rând, meditația asupra acestui raport pare a constitui o preocupare centrală a filosofiilor sociale vehiculate în contextul lumii moderne, așa încât el va fi luat ca punct de referință în analiza acestor concepții.

Pentru a vedea dacă are sens să vorbim în termenii acestui raport, vom face pentru început câteva constatări preliminare. Astfel, cu toate că societatea se compune din indivizi umani concreți, nu este mai puțin adevărat faptul că raționalitatea socială (pe care o putem denumi *nous* social sau interes general) transcende oarecum simpla raționalitate a individului, adică interesul lui particular. Aceasta este echivalent cu a spune că între *nous-ul* social și raționalitatea individului există niște zone de adecvare, atunci când omul respectă normele societății întrucât se identifică pe sine cu acestea, dar totodată că există și porțiuni de inadecvare atunci când regulile societății îi apar individului ca fiind în răspăr cu propriile lui interese. În acest al doilea caz, el va respecta normele numai din constrângere ori va fi tentat să nu le respecte deloc. Atâta vreme însă cât adecvarea dintre *nous-ul* social și raționalitatea individului nu este totală, considerăm că are sens să distingem între interesul general și respectiv interesul particular, fără teama de a cădea în vreo capcană logică.

Pentru început, vom face din acest raport un criteriu semnificativ de distingere a societăților moderne, zise democratice, de societățile premoderne sau aristocratice. Vom vedea astfel că în lumea premodernă adecvarea dintre termenii acestui raport se realiza "de sus în jos", adică de la nivelul interesului general înspre cel al interesului particular. Într-adevăr, societatea premodernă era organizată pe familii, pe confrerii sau pe sistemul castelor, astfel că fiecare om se legitima pe sine numai în calitate de membru al unui astfel de grup, adică prin faptul că el împărtășea niște valori comune grupului său de apartenență. Cu alte cuvinte, valorile de grup sau cele menite a legitima o

anumită organizare statală și sacerdoțială aveau anterioritate ontologică și tranzitivitate față de indivizi, adică erau considerate ca având o esență sacră și suprasensibilă, ca fiind absolute, autonome, transcendente, intrinsec bune ș.a.m.d. Astfel, prin educație și printr-un complicat sistem de interdicții sacre sau reguli de conduită prescrise religios, autoritatea corpului social făcea o presiune continuă asupra individului. În aceste condiții, drepturile și obligațiile aveau un pronunțat caracter ereditar, mobilitatea socială era foarte scăzută, iar gradele de libertate erau ca și inexistente.

Cu totul diferită ni se prezintă situația în cazul epocii moderne. Aici, interesul și demnitatea omului concret devin primordiale din punct de vedere ontologic. Omul, ca individ, capătă dintr-o dată prioritate, emancipându-se de vechile cerințe religioase și morale ale acelor grupuri sociale de apartenență care la finele Evului Mediu erau în plin proces de destructurare.

Astfel, dacă lumea premodernă pune accent pe grupul social de referință (familie, clan, trib, castă, breaslă etc.), pe stat și pe biserică, fără de care individul nu valora nimic prin el însuși, societatea modernă în schimb valorizează tocmai omul ca individ, socotit independent, "stăpân pe destinul său", liber să se autodetermine după cum crede el de cuviință, liber să acționeze ori să opteze pentru un grup social sau altul conform preferințelor, intereselor și idealurilor sale devenite tot mai complexe și mai diversificate. **Omul** modern pare că nu se mai simte sclav al tradiției ca în trecut, al unei ordini imuabile care îl transcende și uneori îl tiranizează, ci începe să se conștientizeze pe sine ca agent activ al istoriei, expresia simbolică și rezumativă a acestei noi paradigme fiind tocmai ideea de libertate.

Se poate spune astfel că sensul de armonizare a interesului individual cu cel general suferă o răsturnare decisivă, "de jos în sus", de la individ către societate. Or, în acest caz, noua formă de legitimare nu o mai constituie atât religia, cât filosofii care exaltă ideea de umanitate și pe aceea de raționalitate, răsturnare decisivă ce coincide cu secularizarea și liberalizarea vieții publice, cu înflorirea comerțului și intensificarea relațiilor de schimb, cu apariția sistemelor juridice raționale specifice societăților democratice, cu nașterea științelor pozitive și revoluția tehnică etc. În locul **valorii**, modernii exaltă acum **legile abstracte și universale** ale conviețuirii, închinată individualismului. De aici rezultă și reversul necesar al sensului libertății la moderni: autoritatea principiilor abstracte ale libertății și egalității, decelabile rațional din postulatul individualismului și exprimabile coerent într-un corpus de legi. **Așadar**, libertatea la moderni este legată indisolubil de necesitatea obiectivă, întruchipată de legi. Altminteri, o libertate infinită ar exista doar cu numele, căci limitând-o pe a altora, s-ar anula de fapt pe sine. Astfel, dacă lumea antică se raportează la autoritatea unor valori de origine sacră care consfințesc o anumită ordine socială, lumea modernă în schimb recunoaște doar autoritatea principiilor abstracte, adică a legilor universale ale conviețuirii. Nu întâmplător

astfel, iluminismul a refuzat să se închine vreunei alte autorități, în afară de aceea a zeului-Rațiune.

Mai mult decât atât, dacă urmează să fie construită o nouă societate plecând de la interesele fiecărui individ în parte, aceasta trebuie să dobândească un profil dinamic, flexibil și permanent deschis la noile oportunități sociale ce se pot ivi în procesul dezvoltării sale. Într-adevăr, o dată ce interesul particular ar fi considerat criteriul de bază și agentul noii ordini, el va fi un producător continuu de trebuințe noi. De aceea, nu este de ajuns ca societatea modernă să fie robustă, dar trebuie să fie și flexibilă, capabilă adică să-și găsească resursele imanente de a se reproduce pe sine și de a crește ca un tot armonios. Din această cauză, libertatea de opțiune nu este doar consfințită juridic, ci și încurajată, considerată dezirabilă și benefică din punctul de vedere al dezvoltării societății și conform principiului democratic al fericirii unui număr cât mai mare de oameni. În democrațiile moderne, mobilitatea socială este de aceea considerabil mai crescută iar elitele nu mai sunt prescrise tradițional ca mai înainte, ci se recrutează în mod liber, potrivit criteriului valorii dovedite.

*

O dată însă ce această descriere sumară a fost realizată, trebuie să facem o precizare de maximă importanță în ceea ce privește intențiile acestei lucrări. Ca atare, nu putem fi de acord cu acei gânditori contemporani care s-au concentrat asupra descrierii societăților moderne în comparație cu cele premoderne exclusiv la nivelul structurilor lor manifeste, convinși fiind de faptul că nu merită a se ocupa de conținutul intrinsec al formelor de legitimare religioase sau metafizice corespunzătoare tipurilor sociale analizate. Ei vedeau în aceste conținuturi: nimic mai mult decât niște falsuri ideologice menite a justifica a *posteriori* o anumită ordine existentă. Din punctul lor de vedere, din moment ce în lumea antică armonizarea interesului general cu cel particular se realiza "de sus în jos", însemna că pretinsul interes general nu era altceva decât exponentul interesului clasei dominante. Astfel, religia care justifica o astfel de ordine socială era considerată un fals ideologic, o invenție preotească difuzată în rândul maselor menită a le ține sub ascultare de către grupurile dominante. Aceeași formă de argumentare a fost utilizată și în cazul lumii moderne: filosofile sociale nu sunt decât ideologii cu interese propagandistice menite a justifica ordinea democratică. Iar aceste interese sunt fie ale "clasei de mijloc" interesate de cucerirea puterii, cum s-a întâmplat la începutul epocii moderne, fie ale marii burghezii dominante interesate a-și conserva poziția, cum se întâmplă acum, o dată ce acest macro-experiment social, care este capitalismul, ar fi reușit.

În concluzie, pretind aceștia, sociologia trebuie să se limiteze doar la descrierea mecanismelor obiective ale societății, cel mult la aspectul pur formal al credințelor vehiculate în spațiul social (înțelese ca "monopoluri simbolice"), pentru a urmări din exterior felul în care acestea sunt difuzate de către clasele

dominante și pun stăpânire pe conștiințele oamenilor, făcând să se nască sau să se reitereze o anumită ordine socială. Ca atare, sociologia nu trebuie să se ocupe de chestionarea **conținutului**, în-sinelui acestor credințe religioase, metafizice, morale, tocmai fiindcă ele sunt ideologii. Altfel spus, dacă aceste construcții teoretice au fost create tocmai cu scopul de a justifica o anumită stare de lucruri, iar nicidecum în numele adevărului, adică au avut de la bun început niște fundamente pragmatice și nicidecum idealiste, cu atât mai mult, sociologia trebuie să se ferească de a cădea victima unui idealism siropos prin chestionarea conținutului lor. Dimpotrivă, tocmai datorită vocației sale critice, ea trebuie să se ridice deasupra credințelor care îi înrobesc pe actorii sociali, să te privească cu detașare și neîncredere, și să le prezinte oamenilor realitatea adevărată, iegitimându-se ca autenticul purtător al idealurilor de emancipare socială.

Observăm că acest principiu al sociologiei, foarte generos în intențiile sale, eșuează totuși prin chiar premisa pusă, din momentul în care generalizează eticheta de "Ideologie" și o atribuie tuturor formelor posibile de credințe și teorii sociale. Că filiozofile din Franța iluministă au fost de fapt interpretări ideologice, așa cum demonstrează majoritatea studiilor istorice, întrucât ele nu au *avut o bază* organică, un cadru cultural corespunzător de manifestare, este de la sine înțeles, dar că toate religiile și toate filiozofiile posibile ar fi fost doar simple invenții dictate de un interes politic, este o perspectivă cu care nu putem fi de acord.

De aceea, atunci când am considerat că societățile premoderne se construiesc "de sus în jos", ne-am asumat doar o poziție strict descriptivă. La nivel explicativ însă, aceasta nu înseamnă că păturile dominante au impus maselor în mod perfid propria lor ideologie. Acest lucru este poate valabil în cazul situațiilor sociale de criză, când elitele sunt superpuse maselor și le manipulează ideologic, însă în condiții normale, dinamica dintre mase și elite este cu mult mai complexă, în ideea că există o ființă culturală comună care le transcende deopotrivă. Astfel, termenul "de sus în jos" are doar un înțeles descriptiv, care nu ne spune nimic mai mult decât faptul că valorile au anterioritate ontologică față de interesele particularilor. Cât privește însă nivelul explicativ, atunci trebuie să avem în vedere ființa însăși, să trecem adică de nivelul descriptiv spre a cuprinde ceea ce este ascuns, latent și misterios în spatele acestei stări de lucruri manifestă.

Lucrurile nu stau altfel nici în cazul societăților moderne. Trebuie să admitem că modernismul nu este doar un produs ideologic al "clasei de mijloc", ci că **lumea capitalistă își are ființa ei proprie care a predispus la subordonarea interesului general față de cei particular.** Ca atare, profilul societății capitaliste se întemeiază pe o legitimitate autentică (și nu pe una fabricată) care ține de ființa sau sensul lumii burgheze. Această legitimitate, această ființă este însă una ascunsă, neconștientizată, întrucât actorii sociali o

consideră normală și de la sine înțeleasă, acționând în lumina ei în mod necritic. Aici ne întâlnim practic cu cele spuse în introducerea lucrării, anume că din nivelul sufletesc, inconștient al capitalismului răsare nivelul spiritual, al conștiinței de sine, întruchipat de filosofii sociale specifice capitalismului.

Nu este mai puțin adevărat însă, că este dificil de departajat credo-ul autentic de cel fals, adică filosofia organic legată de ființa unei societăți pe de-o parte, de ideologie pe de altă parte. De aceea, din rațiuni metodice, trebuie suspectate toate acele concepții născute peste noapte în situații sociale de criză și care se dovedesc rezultatul unor implanturi formale la niște organisme sociale cu o viață diferită. Așa s-a întâmplat cu majoritatea popoarelor care au imitat formele aduse din Occident și pe care nu putem decât să le suspectăm de caracter ideologic. Mai mult decât atât, așa s-a întâmplat chiar în interiorul lumii occidentale la începuturile sale, mai cu seamă în perioada "luminilor", când țări precum Franța, Germania sau Italia au importat conținutul filosofiilor engleze și le-au aplicat necritic propriilor lor realități sociale.

Drept urmare, pentru a nu cădea în capcanele ideologiei, vom urmări în continuare spiritul iluminist la el acasă, adică în Anglia, pentru a vedea cum s-a născut acesta în cadrul deismului și cum a evoluat de-a lungul concepțiilor de factură utilitaristă, pozitivistă și liberală. Pornim astfel de la premisa că, la originile lui, numai filosofia engleză este organic legată de spiritul capitalismului, și ca atare, că numai aceasta realizează în mod autentic o conștiință de sine a lumii burgheze.

II.

Așa cum spuneam la începutul acestui capitol, gândirea liberată și pozitivistă engleză (sub forma utilitarismului) poate fi urmărită în desfășurarea ei conceptuală tocmai pornind de la raportul: interes particular/interes general. Legat de acest raport, două mari postulate sintetizează perspectiva liberal-utilitaristă:

1. Toate acțiunile umane decurg fără excepție din urmărirea propriilor interese, adică din egoism;

2. Primul postulat nu împietăiește ideea de solidaritate, ci dimpotrivă: solidaritatea apare în mod necesar ca efect colateral al egoismului, adică interesul general derivă numai din satisfacerea intereselor particulare ale majorității membrilor unei societăți în cazul ideal în care nu există factori exteriori conjuncturali (de pildă, capriciul unora sau o organizare statală cu atribuții prea extinse).

Primul postulat derivă direct din conceperea psihologistă a utilitariștilor, pe care am identificat-o ca "doctrina egoismului". Egoismul la aceștia nu are un sens peiorativ ca în vorbirea curentă, întrucât el nu desemnează o atitudine morală, în speță una imorală, ci el are sensul unei categorii antologice, exprimând însăși modalitatea universală a ființei umane. Egoismul desemnează deci însăși ființa, în sensul în care omul este conceput în manieră pozitivistă și psihologistă ca o "capsulă", orientat exclusiv spre sine și spre interesul personal, spre plăcerea și spre fericirea proprie, neputând să-și tranșeze deci niciodată sfera propriilor interese spre a avea acces la valoare ori spre a-i înțelege vreodată cu adevărat pe ceilalți. Aceasta este o concepție psihologistă clasică, criticată de fenomenologi, potrivit căreia oamenii apar ca niște monade fără ferestre, orientate exclusiv spre sine și separate unele de altele. Teoria monadelor egoiste reduce așadar societatea la psihologic, practic la o mecanică socială în care indivizii sunt văzuți atotom și hedonist ca fiind orientați exclusiv utilitar. (Psihologiștii nu sunt capabili să dea seama deci de esența ireductibilă a socialului care ar consta tocmai în calitatea transcenderii și a cunoașterii nemediate a *celuilalt*). În concluzie, urmărirea exclusivă a interesului nu înseamnă nimic altceva decât egoism în sensul ontologic al cuvântului, chiar dacă uneori, sub masca altruismului, noi avem falsă conștiință că "ne pasă" de ceilalți. În realitate, cred utilitariștii, altruismul nu este altceva decât o formă mai complexă de egoism, căci a-i ajuta pe ceilalți nu este decât modalitatea noastră egoistă de a evita durerea provocată de "muștrarea conștiinței", ori cea provocată de sancțiunile externe, ori o modalitate ipocrită prin care noi credem că ne putem răscumpăra sufletul. Deși noi am relevat astfel temeiul psihologist-pozitivist al acestui postulat, argumentarea sa va fi urmărită mai îndeaproape când vom analiza concepția filosofică a lui J. S. Mill.

Cât privește însă al doilea postulat el cere o întemeiere teoretică mai riguroasă. Recursul la Mill sau la Spencer va fi în acest caz necesar. Reținem totuși deocamdată conținutul general al acestui postulat. El sugerează în mod fundamental identitatea dintre interesul propriu și interesul general, identitate preluată din paradigma economiei clasice a lui Adam Smith. Consecvent acestui model, se demonstrează că într-o acțiune economică toți agenții implicați își pot urmări fiecare interesul propriu, ieșind totodată cu toții în avantaj. Acesta este modelul "jocurilor cu sumă nenulă", în care toți participanții, printr-o acomodare reciprocă, au câte ceva de câștigat. Altfel spus, interesul personal satisfăcut al fiecărui agent în parte este reciproc și indestructibil legat de interesul satisfăcut al oricărui dintre ceilalți agenți. Acest model nu este doar teoretic, ci economiștii clasici văd în el chiar esența economicului, aplicabil *en realiter*. Utilitariștii preiau acest model, însă ei nu se mulțumesc doar să-l constate aplicabilitatea lui relativ la fenomenele economice, ci îl exploatează la întregul complex al vieții sociale. Această extrapolare este de altfel normală consecvent cu primul postulat. Astfel, dacă maniera de lucru a economistului este aceea de a abstrage dimensiunea

utilitar-egoistă a omului pentru a izola și reliefa fenomenele economice existente în societate, filosoful utilitarist în schimb consideră dimensiunea egoistă nu că pe o abstracție, ci ca întemeind însăși ființa omului. De aceea, este normal ca utilitaristul să cuprindă întreaga realitate complexă a vieții sociale într-o unică paradigmă de tip economic, anume aceea a unității dintre interesul particular și interesul general.

Tot în acest al doilea postulat se mai relevă încă un aspect important. El consistă în faptul că identitatea interesului propriu cu interesul celorlalți are o valoare de principiu, adică are valabilitate numai în condițiile în care nu există factori constrângători externi, cum ar fi voința arbitrară a unuia sau existența unui stat discreționar. Aceasta înseamnă că nu întotdeauna interesul personal și interesul general se realizează în mod reciproc, ci numai în condițiile unor instituții adecvate și flexibile care să lase un spațiu de manevră și de libertate suficient manifestării neîngrădite a egoismului individului. Aceste condiții sunt chiar acelea constitutive societăților democratice, de unde urmează esența tezelor apologetice despre societatea capitalistă ca fiind acel cadru unic adecvat manifestării nestingherite a egoismului fiecăruia și al tuturor. Or, înseamnă că acest cadru social rezultă și se îmbunătățește progresiv în mod immanent prin intermediul relațiilor libere de schimb, concomitent cu îngrădirea atribuțiilor transcendente ale statului, devenit ultraminimal. Ca un corolar al acestui postulat derivă totodată perspectiva evoluționistă unilineară asupra istoriei, de tip spencerian, după care societatea industrială ar reprezenta tocmai idealul unic al tuturor societăților situate pe diverse paliere de dezvoltare. Acestea fiind spuse, anticiparea teoriei lui Spencer se oprește aici, ea fiind reluată pe larg ceva mai târziu.

Prin sintetizarea celor două postulate, rezultă următoarea ecuație de bază: $\text{INTERESUL GENERAL} \subseteq \text{INTERESUL PARTICULAR}$, care la rândul ei este echivalentă cu teza: $\text{MORAL (ETIC)} \subseteq \text{UTIL}$. Ne oprim puțin aici pentru o observație de maximă importanță. La prima vedere, utilizarea termenului de "moral sau "etic" ca echivalentul "interesului general" pare ipocrită și abuzivă. În realitate însă, ea ascunde o perspectivă mult mai profundă: **concepția naturalistă și relativistă asupra ideii de "bine"**. Conform acesteia, nu există un Bine absolut, autonom, neatârnat, transcendent..., ce ar fi valabil oriunde și oricând, ci binele are sens doar în funcție de oportunitățile, nevoile și aspirațiile omului concret dintr-o societate dată și un timp istoric determinat "Binele" nu este ceva ne-natural, transcendent, suprasensibil, ca în metafizicte și religiile clasice.. ci el capătă un sens subiectiv: binele este **numai al** meu, este fericirea mea, plăcerea mea, interesul meu etc. El devine "obiectiv" numai în măsura în care este "instituționalizat", consacrat de societate; adică un anumit lucru, ca de pildă "a nu înșela", devine nu doar bun pentru *mine*, ci și bun pentru ei, bun pentru ea, într-un cuvânt bun pentru majoritatea membrilor unei societăți. Altminteri, dacă "binele" ar fi ceva superior, divin, dar n-ar folosi

nimănui, ba din contră i-ar aservi pe unii altora, cum se întâmpla în societățile feudale, întreaga morală clasică s-ar reduce în fond la o retorică goală și la un perfid instrument de dominare.

Prima consecință a noii paradigme utilitariste este deci **anti-elitismul** conținut în această teză. Astfel, dacă se întâmplă ca legile statului (vârful de lance al moralei) să intre în contradicție cu interesele celor mai multi oameni, susținându-le doar pe cele ale unei minorități (pătura conducătoare), atunci avem de-a face cu o societate inautentică și sfâșiată din interior de interese opuse. Dimpotrivă, o societate sănătoasă și autentică, așa cum susțineau acei *philosophes* iluminiști, s-ar baza pe egalitatea șanselor, pe autoguvernarea maselor și, drept consecință, pe promovarea unor valori democratice care să sprijine interesele particulare ale tuturor membrilor societății.

A doua consecință a utilitarismului este aceea a **relativității valorilor morale**. În răspăr cu tradiția clasică, principiul utilitarist afirmă subsumarea "valorii" față de lumea practică a acțiunii. Reținem deci ideea utilitaristă după care **"eticul este tot unul cu utilul"** numai întrucât **"binele este subordonat utilului"** ori **"utilul este un criteriu al binelui"**. (Așa cum se va vedea, Max Weber menține identitatea "etic = util" ca trăsătură dominantă a capitalismului, numai că el răstoarnă decisiv raportul; astfel, nu din utilitatea unei fapte rezultă moralitatea ei, ci dimpotrivă, etica protestant-capitalistă garantează faptei utile în mod *a priori* caracterul ei moral.) Așadar, utilitarismul se recunoaște prin aceea că subordonează "valoarea" față de utilitate, considerând că acțiunile sunt bune întrucât se dovedesc fructuoase în practică și sunt rele dacă ele se dovedesc infructuoase. Această concepție de bază a lui J. S. Mill va fi împinsă până la ultimele consecințe logice de către Spencer, care nu se mulțumește doar să constate supremația "utilului", dar ei năzuiește chiar să facă din aceasta o valoare obiectivă, adică un principiu rațional (principiul adaptării în utilitate) ce străbate întreaga existență, organizând-o în forme din ce în ce mai evolute, mai complexe și mai bine adaptate.

*

O dată ce au fost precizate cadrele conceptuale generale ale utilitarismului, vom încerca o analiză mai detaliată a principalelor etape ale acestui curent. Vom începe în consecință cu bazele lui teoretice - deismul și "filosofia morală engleză" -, vom continua apoi cu utilitarismul propriu-zis al lui J. S. Mill și vom încheia cu analiza consecințelor logice ale acestuia în cadrul evoluționismului cosmic al lui H. Spencer.

Zorii cristalizării acestei doctrine tipic capitaliste s-au făcut simțite încă din veacurile 17-18. Inițial, ea a îmbrăcat o haină cosmologică: deismul (Herbert din Cherbury, Isaac Newton, Toland etc). Deismul nu caracterizează o concepție unitară, ci ca orice paradigmă născută în mediul unor intense efervescente spirituale, cuprinde o multitudine de orientări eterogene: unii sunt panteiști, alții apreciază că lumea odată creată a fost părăsită de către

Dumnezeu și lăsată să funcționeze după principiile ei imanente, alții sunt materialişti etc. Cu toate acestea, în spatele acestor orientări diferite desprindem o perspectivă comună: credința în raționalitatea intrinsecă a lumii, credința în rațiune și în ideea armoniei lumii. Natura apare astfel sieși suficientă, ca fiind guvernată de niște principii raționale imanente ei. Astfel, se afirmă un fel de **monism fizicist** de tip stoic, în care toate existențele universului sub felurite și complexe aspecte nu sunt decât chipuri ale unei unice substanțe, una nedefinită, care poate fi numită "materie"; sau cel mult se adoptă paradigma agregatului, potrivit căreia există niște legi, niște principii raționale care guvernează raporturile dintre toate spețele posibile ale ființei, afirmând o identitate și o unitate de ordin superior întemeiată pe relații. Caracteristică deci perspectivei deiste este recunoașterea existenței fatalității sub aspectul legilor și a principiilor abstracte. Observăm aici un prim proces intelectual important de trecere spre gândirea modernă, o mutație paradigmatică esențială în care ideea medievală de "lege naturală" - lege a lui Dumnezeu, este răstălmăcită în înțelesul de principiu abstract constitutiv naturii înseși. Dacă valoarea clasică este "vizibilă" cu ochiul spiritului, este transcendentă, are o viață lăuntrică proprie și întemeiază existentul, "valoarea" deștilor în schimb este văzută ca un principiu rațional și obiectiv, ca o lege sau o tendință inerentă fenomenelor naturii, decelabilă prin intermediul unor procese intelectuale laborioase ce implică atât inducția cât și operațiile de tip logico-matematic. Deștii transferă astfel sensul valorii dinspre metafizică și religie înspre științele naturale. Aceasta nu înseamnă însă că deismul nu ar avea el însuși un substrat metafizic; ci dimpotrivă! Numai că dacă la premoderni, valoarea capătă o semnificație metafizică expresă, la dești în schimb sensul metafizic și religios ce stă la baza viziunii lor naturaliste este adânc interiorizat, transformându-se în contrariul său. Este dacă vreți o răsturnare paradoxală ce ține de esența dialectică a istoriei; astfel, naturalismul ca produs al metafizicii și al religiei protestante, tocmai că este naturalism, ajunge să-și interiorizeze și chiar să-și nege propriile sale fundamente de credință. Din produs religios, el devine o reacție la adresa religiei. Prin negarea propriilor sale baze, ei se autono-mizează sub forma spiritului științific modern și capătă un mod de existență ontologic independent sub aspectul utilitarismului și al tuturor concepțiilor ateist-relativiste ce vor deriva din el. Așa cum afirmă Eliade, avem de a face cu o mutație fundamentală petrecută chiar în conținutul ideii de "natură". Astfel, spune el, ideea modernă de "natură" este o achiziție recentă, anume un reziduu rezultat în urma unor procese accidentale de desacralizare a lumii: *"Cosmosul în întregime desacralizat, este o descoperire recentă a spiritului uman"*¹. Asistăm astfel la un proces de falsificare a însuși conținutului religiei prin transformarea ei într-o așa-zisă "religie naturală" (în fond un sistem de morală laică), cu toate că autorii săi erau animați de o credință naivă și sinceră

¹ M. Eliade, *Sacru și profanul*, București, Humanitas, 1992, p. 15.

în Dumnezeu. Astfel, deismul nega ideea clasică de revelație sau de transcendență, arătând că prin armonia desăvârșită a legilor sale, Natura se desfășoară ochilor noștri în toată măreția ei, ca o minune vie, suficientă prin ea însăși de a ne dezvălui dumnezeirea sau Providența. Surprindem aici principiul imanenței, potrivit căruia natura este bună prin ea însăși. Deși s-a vrut o întoarcere la "religia naturală" a omului arhaic, această doctrină, așa cum a arătat în scrierile sale același Eliade, nu are nimic de-a face cu religia adevărată, a cărei fundament este tocmai ideea de transcendență. Astfel, dacă omul din vechime venera natura, el nu o făcea pentru ea însăși, ci doar în virtutea faptului că natura mărturisea o forță supranaturală, transcendentă, care ar sălășui în ea. Mai mult decât atât, un deist precum Collins, neagă nu doar sacramentele creștine într-un bun spirit protestant, dar el suspendă orice sens pozitiv al Bibliei, conferindu-i doar un sens alegoric, poetic. Golită de "podoabele" sale, religia n-ar fi astfel nimic mai mult decât o doctrină de morală laică purificată. Prin Collins, deismul devine aproape un ateism, permițându-ne astfel să găsim în el acele premise ale concepției voltaireene sau ale pozitivismului lui Comte.

Tocmai consecvent cu cele spuse anterior, trebuie să surprindem în deism chiar actul derulării acelui proces de desacralizare a lumii de la începutul epocii moderne, proces pavat totodată cu intenții religioase. Această ambivalență a deismului este foarte evidentă de pildă la Newton, care își manifesta credința religioasă în cercetarea științifică a naturii. Departate ca cele atitudini să fie contrare, ele par în mod paradoxal a se susține reciproc una pe cealaltă: *"laicizat, desprins de specificul confesiunilor, totuși viu și prezent până la sfârșit, atât la savanți ca Newton, cât și la deiști și la primii materialști, acest sentiment religios însemnează conștiința unui sens divin ce străbate existența"*¹.

Aceeași ambiguitate poate fi surprinsă și în domeniul moralei. Filosofi importanți și totodată pionieri ai iluminismului englez - precum Shaftesbury, Cumberland, Adam Smith, J. Butfer, Hutcheson ș.a. - vor fructifica tezele deismului aplicându-le la ființa umană. Astfel, interpretau el, dacă Natura este bună prin ea însăși, conținându-și temeiurile propriei sale ființe, atunci și natura umană trebuie să fie una morală. Se ajungea deci la credința omului bun din naștere sau moral prin firea lui, care într-o manieră falsificată l-a inspirat pe Rousseau cât și pe alți ilumiști francezi. Se preciza astfel o primă aproximare a principiului privind acordul original dintre egoism și moralitate, dintre interesul particular și interesul general, întrucât ambele sunt înscrise în zestrea noastră înăscută: primul ca instinct al autoconservării, al doilea ca instinct al moralității. Trebuie precizat totuși faptul că această concepție ascunde în adâncul ei o puternică convingere metafizică. Pentru ei, "înăscutul" sau

¹ N. Facon, *Filozofia engleză în secolul al XVIII-lea*, din antologia de texte 'Istoria filosofiei moderne', București, Ed. "Tess-Expres", 1996, p. 314.

"naturalul" aveau înțelesuri destul de diferite față de percepția noastră științifică actuală. Gândirea lor era, să nu uităm, un monism, astfel că toate genurile de existență de la minerale până la ființa omului se împărțeau dintr-un suflet cosmic comun și se situau în aceeași măsură sub imperiul unei legi naturale unice, mărturisind despre o identitate profundă, o misterioasă apartenență și simpatie, un fel de coabitare originară între om și restul existenței. Drept urmare, deiștii descoperă un fel de identitate profundă între fiecare om și ceilalți oameni, cu mult mai originară și mai adâncă decât litigiile dintre ei. Acest strat adânc, natural și originar este acela ai moralității naive, ai bunului simț uman al datoriei. Tocmai de aceea constată ei, binele general poate coabita perfect și în mod natural cu interesul particular; iar în acest sens, Butler ne-a lăsat niște rânduri grăitoare prin ele însele: *"conștiința și iubirea de noi înșine ne conduc... totdeauna pe același drum. Datoria și interesele noastre coincid deplin"*¹.

Tezele deismului și ale gândirii morale engleze vor fi preluate în spiritul tor autentic de către numeroși gânditori europeni. Îi amintim aici pe anarhiștii clasici: Goodwin, Proudhon sau Kropotkin; pe unii socialiști precum Fourier; dar și pe unii filosofi contemporani: Teilhard de Chardin, Bacheiard, Meyerson sau Gonsseth. Cert este faptul că, nici în timpul său, filosofia britanică n-a rămas fără ecou pe continent: iluminismul european, atât în varianta lui contractualistă (Rousseau), cât și providențialistă (Voltaire, fiziocrații francezi), ori pozitivismul lui Comte, s-au inspirat deopotrivă din deismul englez, chiar dacă de multe ori într-o manieră falsificată și ideologică. Este de ajuns să-l remarcăm aici pe Rousseau, la care întregul mister al filosofiei morale britanice este îndepărtat. Tot la fel, materialistii francezi, fataliștii și senzualiștii iluminiști s-au raportat mai mult formal la deism, ignorându-i sistematic conținutul ei metafizico-religios. Un proces asemănător de dezvrăjire a lumii îl constatăm chiar în Anglia secolului 19, care o dată cu utilitarismul, va împinge dimensiunea formală a filosofiei deiste până la ultimile ei consecințe logice.

*

Dar această teză deistă a omului "moral prin firea lui" s-a aflat temporar în contradicție cu empirismul, celălalt mare curent al lumii engleze. Prin gânditori de marcă precum Hobbes sau Mandeville, empirismul susținea exact contrariul deismului, anume faptul că moralitatea nu este înăscută, ci dobândită. Întrucât este dobândită, moralitatea s-ar situa deci în disjuncție cu instinctul egoist înăscut și nicidecum în armonie, așa cum susțineau deiștii. Plecând de aici, empiriștii constatau o incompatibilitate funciară între fericirea personală și interesul colectiv, între egoism și datorie, iar nicidecum o coabitare naturală. Drept urmare, empirismul oferă două soluții exclusive: fie

¹ Citat din Joseph Butler, vezi M. Vulcănescu, *Filosofia morală engleză din secolele XVII și XVIII*, din antologia de texte *"Istoria filosofiei moderne"*, București. Ed. Tess-Expres, 1996. p. 340.

oamenii își urmăresc doar fericirea lor proprie și vom avea un haos, o anarhie, o "mișcare browniană", un "război al fiecăruia împotriva tuturor", fie oamenii vor fi nevoiți să-și sacrifice interesele personale în numele binelui colectiv și abia atunci vom avea o societate. De aici rezultă conceperea contractualistă a societății de către Hobbes și Mandeville: ordinea este consfințită printr-un contract social; normele nu sunt altceva decât servituți; societatea nu-i decât un artificiu; istoria nu-i decât o pură aventură.

Iată prezentarea sintetică a celor două concepții polare:

DEISMUL:

a1) moralitatea este înnăscută;

b1) moralitatea coincide cu egoismul.

EMPIRISMUL:

a2) moralitatea este dobândită;

b2) moralitatea nu coincide cu egoismul.

Fiindcă atât deismul cât și empirismul sunt deopotrivă concepții exclusive și infructuoase, utilitarismul s-a născut tocmai ca o încercare de depășire a celor două, într-o sinteză generală care să legitimeze societatea capitalistă. Mai concret, sinteza liberală s-a născut prin preluarea principiilor (a2) de la empiriști, respectiv (b1) de la deiști, și prin unificarea lor într-o paradigmă comună:

SINTEZA LIBERALĂ:

a2) moralitatea este dobândită;

b1) moralitatea coincide cu egoismul (interesul general coincide cu interesul particular).

Prin marii ei întemeietori: D. Hume, J. Bentham și J. S. Mill, liberalismul arată că deși moralitatea și egoismul au origini diferite, prima fiind dobândită prin educație, cea de-a doua fiind înnăscută, ele ajung să se completeze în final și chiar să se contopească în unitatea acțiunii. De aceea, societatea nu mai apare ca un mediu constrângător cum o imaginau Hobbes sau Mandeville, ci dimpotrivă, ea este închipuită ca fiind chiar mediul natural de existență al omului. Omul nu poate exista deci în afara societății, decât numai cu numele, ca pură abstracție. De aceea, natura omului nu se reduce la natura instinctuală. Aceasta este sursa tuturor eroilor contractualiste care confundă modul de a fi natural specific omului cu modul de a fi natural al altor ființe vii. Diferența specifică constă însă în aceea că natura umană este un produs sintetic între două forțe de esență diferită: una înnăscută (instinctul egoist), cealaltă dobândită (sentimentul moral). Omul nu este astfel doar o ființă egoistă, ci și una morală, având un ordin de existență social-istoric. În felul acesta, deși moralitatea este dobândită (pe model empirist), ea ajunge totuși

să fie compatibilă cu egoismul (pe model deist), așa încât cele două concepții opuse vor fi fost astfel împăcate.

*

Cel mai mare utilitarist și totodată unul dintre cei mai importanți gânditori liberali britanici a fost J. S. Mill, care merită o prezentare mai detaliată. Revenindându-se atât de la doctrina deistă cât și de la empirism, de asemenea, de la predecesorii săi liberali: Hume și Bentham, cât și de la pozitivismul lui Comte, ei ne oferă un sistem filosofic de o coerență și o complexitate mai rar întâlnite. Lucrarea sa "Utilitarismul" poate fi socotită deopotrivă una dintre cele mai semnificative produse ale spiritului veacului al XIX-lea, apoi o adevărată "biblie" a liberalismului, cât și premisa teoretică directoare a constituirii eticii ca știință pozitivă.

Am văzut mai devreme, în cadrul prezentării generale, că utilitarismul se întemeiază pe două mari postulate. Să urmărim deci mai departe argumentele expuse de Mill în "Utilitarismul" pentru a dovedi justetea celor două principii:

1. Toate acțiunile umane, fără excepție, decurg din urmărirea exclusivă a propriilor interese, adică din egoism.

Dar egoismul, urmărirea propriilor interese, nu se manifestă în sine, de dragul egoismului. A fi egoist înseamnă a-ți urmări doar propria fericire. Mill concepe apoi fericirea într-un mod foarte simplist, ca o stare tangibilă constând în două laturi: o componentă pozitivă - dobândirea plăcerii -, respectiv o componentă negativă - absența durerii. El respinge astfel din start orice tentativă de ipostaziere a fericirii într-o stare superioară, dificil de atins. În realitate, spune el, fiecare om poate deveni fericit în felul său. Faptul însă că această stare de beatitudine se poate lesne degrada în favoarea unui ideal mai înalt dovedește mai degrabă eterna nemulțumire a omului, nicidecum o așa-zisă neputință funciară de a fi fericit.

În continuare, Mill a trebuit să răspundă obiecției serioase după care utilitarismul ar fi un hedonism de joasă speță, adică o filosofie a egoismului și mărginirii ce promovează pasiunile vulgare în dauna adevăratei virtuți. În realitate, obiecția nu se susține, crede Mill, atâta vreme cât el întrebuițează termenul de plăcere (componenta pozitivă a fericirii) în sensul cel mai general. Că plăcerile imediate sunt vulgare, este de la sine înțeles, dar există o seamă de satisfacții elevate precum: munca, creația, cunoașterea, prietenia sau dragostea, spune Mill, care nu pot fi considerate ignobile. Că unii își satisfac plăcerile numai la modul egoist, nu este greu de constatat, dar la fel de bine plăcerea poate fi atinsă și într-un chip altruist, ca satisfacție internă pe care ne-o procură sprijinul acordat altora sau compasiunea pentru semenii noștri. În fine, această concepție nu trebuie interpretată strict ca o filosofie senzualistă, a plăcerilor de moment, căci omul în general, departe de a fi ușuratic, se caracterizează prin chibzuință și cumpătate. Astfel, el atinge fericirea nu datorită plăcerilor momentane, ci mai degrabă prin satisfacerea unor scopuri

pe termen mediu și lung. (În realitate însă, în această concepție se strecoară o mare eroare de ordin logic. Astfel, dacă unicul criteriu al corectitudinii unei acțiuni este plăcerea și numai plăcerea, atunci ar fi absurd să facem o ierarhie a plăcerilor în superioare și inferioare, în plăceri mai bune și mai puțin bune, căci în acest fel s-ar infiltra încă un criteriu: cel al binelui. Acest pasaj critic nu este relevant însă pentru intenția lucrării, întrucât ea și-a propus să urmărească gândirea lui Mill în ea însăși, adică în intenția ei, punând între paranteze valoarea ei de adevăr ori valoarea ei logică.)

Mill merge chiar mai departe, susținând că nu există acțiune, oricât de elevată, care să nu fie subsumată principiului hedonismului. El justifică astfel interesul particular, piatra de temelie a capitalismului, ca fiind universal valabil. Utilitarismul lui Mill ni se dezvăluie astfel ca o extrapolare a comportamentului de tip economic la întreaga viață socială: așa cum agentul economic urmărește pe cale rațională să obțină un profit optim cu un cost cât mai scăzut, tot la fel, orice individ dorește să devină fericit în viață, prin combinarea, pe bază de calcul, a celor două componente ale fericirii - să atingă o plăcere maximă cu o suferință minimă. Astfel, utilitarismul ni se înfățișează a fi întregit un economicism, un "raționalism", respectiv un individualism: în viața de zi cu zi, individul apare el însuși ca autorul unui calcul anticipat, rațional, de tip economic, al câștigurilor și pierderilor, care să-i ghideze acțiunea. Cum acest calcul se face, bineînțeles, pe măsura capacităților și pasiunilor fiecăruia, adică îmbracă o haină psihologică, concepția lui Mill ne apare inclusiv ca un psihologism (vezi lucrarea sa: "Un sistem de logică").

Chiar aici trebuie să surprindem specificul hedonismului lui Mill, care spre deosebire de cel antic, este întemeiat pe o concepție psihologistă asupra omului. Astfel, omul este conceput ca "încapsulat" în universul său psihologic, lăuntric fără nici o posibilitate de a transcende lumea din afară. Ca atare, omul apare ca fiind orientat iremediabil asupra propriilor sale interese, spre realizarea fericirii personale. El este egoist în mod fatal prin însăși ființa lui. Ca atare, egoismul la Mill nu desemnează o atitudine morală, în speță imorală, constând în urmărirea propriilor interese prin nesocotirea intereselor altora, ci desemnează o categorie ontologică rezultată din modul fatal de a ființa al omului, el fiind prin însăși structura sa existențială concentrat asupra conservării și ameliorării propriei sale condiții. Astfel, Mill demonstrează cum omul este orientat strict utilitar, căci a dori ceva *"altfel decât proporțional cu ideea de plăcere atașată lui este o imposibilitate fizică și metafizică"*¹. (Așa cum am mai spus, această paradigmă s-a năruit sub presiunea fenomenologiei care constată esența socialului, tocmai ca posibilitate de transcendere a eului.)

Comportamentul hedonist, de tip economic, este atât de general, încât se întâlnește camuflat până și în acțiunile cele mai paradoxale. De pildă, dacă

¹ J. S. Mill, Utilitarismul, București, Alternativa, 1994, p. 63.

cineva găsește cu cale să se sacrifice, crezând că moare în numele unui ideal nobil, într-o așa-zisă stare binecuvântată de libertate și de luciditate superioară, el o face de fapt doar fiindcă descoperă în acest sacrificiu subterfugiul unei plăceri mai mari. (În felul acesta, schematizarea și naturalizarea vieții interioare este împinsă la extrem. "Expropriat" de viața lui intimă, omul nu mai are nimic care să-i aparțină, iar toate manifestările sufletului se reduc la o goană nebunească și obsesivă după fericire. Ca și Freud mai târziu, Mill tinde să vadă în acele stări perverse, precum melancolia sau apatia, nu o contradicție a hedonismului său, ci forme de masochism aproape patologice, unde suferința devine o vocație și o sursă paradoxală de plăcere.)

Subsecvent utilitarismului întâlnim teza respingerii moralei clasice. Ea neagă din capul locului orice valoare, considerată schemă de gândire, afirmând în schimb că fiecare caz este infinit de bogat în nuanțe și irepetabil, judecându-se situațional, *hic et nunc*, la forul interior al conștiinței fiecărui individ în parte. Dacă există totuși principii, ele sunt valabile numai întrucât au fost induse direct din viață, adică s-au dovedit utile în practică, au fost validate de experiența individuală ori colectivă. Niciodată nu putem vorbi însă de o morală universală, transcendentă concretului, ca în cazul religiei revelate sau a rigorismului kantian. De aici rezultă direct teza nominalismului și relativismului pozitivist, specifică susținătorilor mai vechi sau mai noi ai liberalismului.

2. Interesul personal și interesul general nu sunt idei incompatibile, ci dimpotrivă, tocmai satisfacerea intereselor particulare este o condiție necesară a realizării interesului general. (Al doilea postulat)

Prin susținerea acestui al doilea postulat, Mill respinge astfel teza lui Hobbes, fiind de părere că tocmai faptul că oamenii își pot satisface propriul egoism (vezi primul postulat) conduce la solidaritate, la o ordine de la sine, naturală, a corpului social. Să vedem deci firul raționamentului lui Mill.

Pentru început, el explică că umanul implică întotdeauna două componente. Prima componentă este instinctul egoist, animai, înăscut. Ea nu este însă suficientă pentru a-l defini ca om, întrucât ființa umană este întotdeauna ceva mai mult decât un animal. De aceea, primeia i se mai adaugă o a doua componentă; moștenirea sau zestrea socială, tezaurul normelor și valorilor, al tuturor acelor rețete de acțiune ce s-au confirmat în practică de-a lungul istoriei și de care indivizii iau cunoștință prin educație, socializare, învățare. Abia aceste tendințe contrare: una înăscută, orientată spre sine, alta dobândită, propice conviețuirii, îi definesc omului omenia sa și implicit dubla lui paternitate - natura pe de-o parte, societatea pe de alta. Din modul cum aceste tendințe contrare ajung prin ajustări reciproce la un echilibru, la complementaritate, la co-influență organică și mutuală, derivă personalitatea unui individ. În locul unui contrasens între interesul particular și cel general, Mill postulează dimpotrivă, o conjuncție. Omul se definește astfel deopotrivă ca ființă naturală, cât și ca ființă istorică, așa încât el nu trebuie îmbucătățit și conceput

fragmentar: fie ca ființă pur egoistă (Hobbes, Mandeville), fie ca spirit teoretic și moral (vezi intelectualistii), ci întotdeauna sintetic, ca persoană completă, în sensul în care moralitatea devine prin educație parte constitutivă a egoismului personal. Cu alte cuvinte, în mod paradoxal, egoismul *"trebuie să fie criteriul moralității, deoarece partea este inclusă în întreg"*¹, adică interesul particular devine criteriu și condiție necesară a realizării interesului general. De aceea, a spune că omul care își urmărește doar propria sa fericire este antisocial, înseamnă să nu vezi în el decât partea întunecată, să trunchiezi omul real. Drept urmare, unica realitate care ni se dă este omul întreg, întrunind cele două laturi: *"în mintea fiecărui individ se naște o asociere indisolubilă între propria sa fericire și binele tuturor... astfel încât el nu numai să nu fie capabil să conceapă posibilitatea unei fericiri personale asociată cu o conduită opusă binelui general, dar, mai mult, impulsul direct spre promovarea binelui general să fie unul din motivele uzuale ale acțiunii sale"*². Ceea ce vrea să spună Mill este faptul că individul educat se aseamănă unui actor pe scena vieții sociale care, concentrând întreaga-i personalitate și originalitate în jurul punctelor sale de interes, este totodată preocupat de a respecta regulile jocului social. El vrea să spună însă mai mult decât atât; anume că interesul particular și moralitatea nu sunt doar complementare ci sfârșesc de multe ori prin a coincide: de pildă, cel care-și ajută semenul găsește o plăcere în a-l ajuta, dar totodată, gestul său are automat și un conținut moral evident. Iată deci cum o acțiune poate avea concomitent un caracter egoist, cât și unul moral, sub forma altruismului. În felul acesta, libertatea individuală și necesitatea întruchipată de legile statului, interesul particular și interesul general, ajung nu doar să se completeze, dar să se și susțină reciproc, într-o veritabilă *coincidentia oppositorum*. El nu este doar un principiu de drept binecunoscut statelor democratice, dar are și o acoperire în viața conștiinței indivizilor. Altminteri, încălcând drepturile celorlalți în numele fericirii personale, omul ar simți *"o durere, mai mult sau mai puțin intensă, ce însoțește violarea datoriei"*³, sentiment intern ce l-ar face să sufere, tocmai contrar principiului fericirii care l-a mobilizat inițial, iată de ce, explică Mill, vătămând drepturile celorlalți, fericirea ce a stat drept scop la originea acțiunii s-ar anula pe sine la sfârșitul ei. De aceea, omul are tot interesul de a respecta drepturile celorlalți ca un însemn al prețuirii de sine. În firile cultivate moral, respectul față de ceilalți se situează astfel inseparabil de stima arătată nouă înșine. Se ajunge astfel la teza identității dintre "etic" și "util", adică la însăși esența utilitarismului lui Mill, cum că acțiunile ce sunt aducătoare de fericire au implicit și un conținut moral; altfel zis, că binele social derivă numai din fericirea sau bunăstarea majorității membrilor unei societăți și niciodată în afara lor. Ajungem astfel la esența paradigmei utilitariste precizată

¹ Ibidem, p. 62.

² Ibidem, p. 32-33.

³ Ibidem, p. 47.

de către Mill însuși în "Utilitarismul": *"acțiunile sunt morale în măsura în care tind să promoveze fericirea și sunt imorale în măsura în care tind să producă inversul fericirii"*¹.

Mill demonstrează astfel ambele părți ce compun principiul utilitarist: pe de o parte că interesul personal este unicul mobil al acțiunii; pe de altă parte, că el nu anulează normele morale, ci din contră, că se întemeiază și se susține pe acestea. În felul acesta, teoria lui Mill reușește să dea mai multă coerență și limpezime ideilor iluministe, destul de disparate și eterogene, integrându-le într-un corpus teoretic mai amplu, produs superior al lumii burgheze mature.

Adecvarea interesului individual la cel colectiv sau identificarea omului cu comunitatea sa de apartenență: aceasta este cheia întregii dezbaterii filosofice a lui J. S. Mill. Întreaga discuție din "Utilitarismul" este astfel una de principiu sau cel mult aplicabilă în societatea liberală, democratică, de care se leagă toate speranțele și năzuințele lui Mill. În realitate însă, adecvarea dintre interesul particular și cel general nu este niciodată perfectă, atât în plan transversal, cât și longitudinal-istoric.

Astfel, în plan transversal, adecvarea om/societate nu este niciodată totală, având în vedere faptul că există devianță, adică fenomenul abaterii de la normalitatea recunoscută, pe care atât Mill cât și Spencer îl consideră un caz de patologie socială. Întrucât pentru acești devianți, forul intern nu mai este eficient, datorită unei socializări greșite sau incomplete, s-a creat o instanță externă de control, constând concret în aparatul juridic și în prelungirile sale aferente.

De asemenea, în ceea ce privește planul temporal, istoria nu este chiar un drum neted, lipsit de discontinuități, ci este presărată de o multitudine de cauze accidentale care perturbă adecvarea progresivă a interesului individual la cel general. În lucrarea "Despre libertate", el analizează astfel și situațiile inverse, mai aproape de realitatea societăților tradiționale, în care oamenii nu dispun întotdeauna, în acțiunile lor, de mijloacele (cunoștințele sau valorile) necesare atingerii fericirii, tocmai fiindcă astfel de societăți nu sunt îndeajuns de flexibile pentru a răspunde nevoilor concrete și în continuă schimbare ale membrilor săi. Este cazul clasic al societăților stagnante cu structuri osificate, când unele norme sau idei morale mai curând supraviețuiesc în răspăr cu interesele oamenilor obișnuiți, decât să le susțină. Este deci cazul acelor valori tradiționale care devin înrobitoare, menținându-se împotriva cursului istoriei și în pofida intereselor particularilor: *"convingerea că adevărul, ca simplu adevăr, are o putere în sine... este doar o mostră de sentimentalism găunos"*².

Discuția va fi reluată și de alți sociologi și economiști precum Pareto (acțiunile nonlogice de spețele II și IV) sau Engels ("falsa conștiință") pentru a

¹ Ibidem, p. 16.

² J. S. Mill, Despre libertate. București, Humanitas, 1994, p. 41.

pune în lumină tocmai complexitatea vieții sociale, situațiile ce se abat de la principiul raționalității economice, de unde și tratarea acestor acțiuni ca neraționale sau chiar iraționale. (De abea Weber va susține că eticheta de "iraționalitate" aplicată unor acțiuni provine mai degrabă din prejudecățile teoretice ale observatorului însuși, în speță ale unor prejudecăți economiciste. Astfel, Weber înclină să vadă acțiunea de tip economic, întemeiată pe interesul personal, ca pe un caz particular de acțiune, raționalitatea instrumentală ca un caz particular de raționalitate, iar societatea capitalistă ca un tip local de societate.)

*

Concepția utilitaristă devine cel mai înalt coerentă prin prisma darwinismului social, în speță a evoluționismului cosmic al lui H. Spencer. Concepția sa evoluționistă, poate cel mai complex monism fizicist cu intenții exhaustive care a fost creat vreodată, reprezintă în fapt prelungirea utilitarismului lui Mill până la ultimele sale consecințe logice.

În mare, el susținea că omul nu ar fi în esență decât un animal mai evoluat. Astfel, rațiunea nu este ceva esențial uman (ce l-ar extrage pe acesta din condiția lui zoologică), ci din contră, ea este doar o **formă evoluată a viului**, o strategie de adaptare superioară a naturii animale. Conform acestui model antropologic ce rupe cu tradiția clasică, rațiunea nu se mai bucură de nici un privilegiu. Departe de a fi o activitate rece, detașată, sieși suficientă, ce chipurile ar poseda prerogative autonome și privilegiate față de restul componentelor naturii umane, rațiunea este dimpotrivă "roaba pasiunilor" (Hume), instrumentul naturii egoiste, "*unealta luminată, clarvăzătoare a unei forțe oarbe, inconștiente, abisale, iraționale*"¹ care este viața și ale cărei cerințe elementare de autoconservare, homeostază, adaptare, ea le servește întrutotul. Inteligența umană este croită practic pentru acțiune, pare a spune Spencer. Ea nu are nici un fel de menire teoretică sau morală misterioasă, așa cum unii intelectuali sectari au ipostaziat-o în "spirit". Rațiunea nu-i decât un echipament al omului în aceeași măsură în care aripile sunt echipamentul păsărilor sau branhiile sunt atributul peștilor². Astfel, Spencer ignoră deliberat aportul subiectivității, considerând conștiința ca pe o realitate secundă și epifomenală, ce însoțește mecanismele biologice-obiective, precum "umbră însoțește mersul unui călător". Ca și Mill, el valorizează în schimb comportamentul elementar, de tip economic, determinat biologic, care ascultă de instinctul egoist și de logica utilității.

Dacă rațiunea este o formă evoluată a viului pentru omul luat ca individ, atunci societatea reprezintă o evoluție biologică a omului luat ca specie. "Rațiunea" și "societatea" nu sunt decât fețe diferite ale unei singure realități,

¹ T. Herseni, Sociologie și etică, București, Ed. Științifică, 1968, p. 81.

² Ibidem, vezi p. 80-81.

anume realitatea umană. Ele sunt reciproce, neputând exista una fără cealaltă. Astfel, rațiunea este legată de societate, întrucât datele rațiunii (fie ele cunoștințe, conținuturi logice, moravuri, credințe sau altceva) nu se mai transmit ereditar, precum instinctele, ci pe canalul experienței, educației, socializării. În aceste condiții, societatea se prezintă ca depozitară a experiențelor umane reușite, a tuturor acelor rețete de acțiune verificate și validate de generații întregi de oameni. Moștenirea socială, ca sinteză și precipitat al înțelepciunii umane din toate timpurile, este asimilabilă prin socializare sub forma rațiunii morale. La rândul ei, societatea are nevoie de rațiune ca suport substanțial, ca recipient al socialului; altminteri n-am putea vorbi de societate în lipsa indivizilor raționali. Astfel, rațiunea apare drept monadă care reflectă universul social, adică drept replică individuală a societății. Or, unitatea rațiune/societate ne apare astfel ca o strategie evoluată a viului prin care este posibilă armonizarea interesului particular cu interesul general. Omenitatea nu înseamnă exclusiv egoism animalic (Hobbes), dar nici exclusiv dispoziție moral-comunitară, ci se definește întotdeauna sintetic ca egoism plus sociabilitate/raționalitate. Asemenea lui Mill, Spencer conciliază astfel comportamentul egoist cu acțiunea rațional-morală, considerându-le inseparabile în unitatea acțiunii. În aceasta constă de altfel marea cucerire a teoriei liberate clasice și a pozitivismului sociologic în general.

Identitatea dintre interesul particular și interesul general apare la Spencer nu atât ca o realitate fixată de la bun început, cât mai degrabă ca o realitate potențială înscrisă în "codul genetic" al umanității, ca un fel de lege generală sau un sens ce străbate istoria imprimând societății o mișcare ascendentă. Astfel, istoria este determinată în ultimă instanță de dialectica infinitezimală dintre interesul fiecăruia și interesul tuturor, societatea îndreptându-se continuu spre optimizarea acestui raport. Modul concret în care se produce acest progres este diviziunea muncii, printr-un factor de natură economică, anume specializarea. Ca și Adam Smith, el susține că egoismul este motorul societății. Prin specializare, egoismul fiecăruia atâră tot mai mult de egoismul celorlalți, într-o continuă spirală a reciprocității de interese. Prin diviziunea muncii, crede Spencer, umanitatea evoluează de la omogen, de la tipul societăților militare, înspre eterogen, adică spre tipul societăților industriale, prin sporirea gradului de satisfacție al unui număr cât mai mare de oameni. Astfel, el concepe istoria ca pe un progres în libertate și fericire în prelungirea evoluției naturale în adaptare.

Astfel, spune Spencer, societățile din trecut traversau stări cronice de război. De aceea, puterea militară, tiranică și despotică ce îi omogeniza și îi înrobea pe oameni era indispensabilă la acea vreme. Oamenii erau deci mai nefericiți atunci dintr-o cauză obiectivă - războiul ca primă formă de selecție naturală a raselor cele mai viguroase. Spre deosebire de unii iluminiști, Spencer acceptă istoria, dar o face cu atâta frenezie încât cade în extrema cealaltă: negarea anistoricului, a societăților stagnante, considerate a fi relicve

ale unor tradiții înrobitoare. De aceea, el consideră că, o dată ce condițiile de război dispar iar rasele cele mai viguroase vor fi cucerit deja scena istoriei, societățile trebuie să progreseze! Altminteri, ele n-ar fi decât societăți bolnave, decadente, victime ale unor regimuri politice discreționare și mitofogizate.

În opoziție, societatea autentică este istorică și progresistă, îndreptându-se continuu spre o reglare imanentă și naturală, prin intermediul pieței libere¹, proporțional cu diminuarea puterii transcendente, politice, discreționare. Dobândind independență economică, oamenii pot deveni astfel mai liberi și mai fericiți, datorită democratizării vieții sociale, a armonizării interesului general cu cel particular ș.a.m.d. O astfel de societate este societatea industrială, în care statul devine ultraminimal iar atribuțiile sale clasice vor fi transferate relațiilor libere de schimb. Idealul este deci lumea capitalistă caracterizată prin complexitate, hiperrăționalitate, flexibilitate și printr-o creștere proporțională a inteligenței, a logicii contractului și a instrumentalizării vieții sociale. Astfel, Mill și Spencer considerau societatea burgheză ca **"cea mai bună dintre lumile posibile"**, ca împlinirea unor legi **centrale** în istorie și nu mai puțin, ca realizarea unor tendințe **obiective, necesare și universale**, ceea ce constituie o culme a ideologiei capitaliste în plină expansiune.

Așadar, două mari teze se pot identifica în filosofia lui H. Spencer: a) ideea evoluționismului cumulativ, adică a progresului social; respectiv b) ideea că valorile sunt relative, adică faptul că ele sunt subordonate și determinate de legile evoluției. Observăm totuși că cele două teze par să se contrazică. Într-adevăr, dacă valorile sunt relative, atunci unde am mai putea identifica un reper valoric absolut care să ne permită să sistematizăm și să interpretăm istoria ca pe un progres?

Spencer împacă totuși cele două teze afirmând că există cel puțin o **valoare obiectivă**, un criteriu absolut al evoluției omului și al cosmosului în general. Aceasta este valoarea Util înțeleasă ca lege generală a adaptării, a evoluției în utilitate. La Spencer, există deci o identitate profundă între toate formele de existență ale Universului, toate fiind străbătute de aceeași lege generală și rigidă a adaptării. În jurul valorii de Util se realizează unitatea întregului cosmos, astfel că el elaborează un fel de monism fizicist în care toate fenomenele istorice, sociale, psihice sau biologice sunt reductibile la elementar, la legea abstractă a adaptării transpusă istoric în legea creșterii fericirii. Astfel, consecvent utilitarismului său, Spencer nu se mulțumește doar să relativizeze valorile, ci și să-și fundamenteze filosofic această teză prin ipostazierea Utilului, adică a... Relativului însuși, într-o valoare obiectivă! El împinge astfel utilitarismul până la ultimele sale consecințe logice, reducând toate moduri de existență (socială, psihică, biologică, fizică) la niște

¹ Vezi principiul „mâinii invizibile” al lui Adam Smith, respectiv principiul economic al „laissez faire-ului” susținut de fiziocrați.

determinanți abstracti, sintetizabili în legea adaptării. După cum spune însuși Spencer, Universul este reductibil astfel la *"indestructibilitatea materiei, conservarea forței, integrarea materiei și diferențierea formei"*¹.

Totuși, Utilul nu este nicidecum o valoare în accepțiunea clasică, platonice, a cuvântului. Într-adevăr, în timp ce valoarea clasică reprezintă ceva transcendent lumii, suprasensibil, nenatural și intrinsec valoroasă, Spencer în schimb concepe valoarea ca pe un principiu abstract (și nicidecum ca pe ceva intrinsec), immanent lumii și obiectiv. Astfel, marea mutație sau marea deplasare de sens pe care a operat-o lumea modernă constă în înlocuirea sensului de valoare intrinsecă, transcendentă, suprasensibilă, cu sensul de valoare obiectivă, ca principiu rațional sau ca lege științifică, immanentă lumii și de esență naturală. Această paradigmă este prezentă deopotrivă la dești cât și la iluminiști constituind tocmai fundamentul cultural pe care s-au întemeiat științele pozitiv-experimentale. Găsim aici ascuns un proces de înstrăinare a ființei, de tăinuire a valorii, pe care Max Scheler îl numea proces de inversiune a valorilor vieții cu valorile utilitare. Astfel, în timp ce valoarea îl lega organic pe om de societate, principiul teoretic stabilește mai degrabă raporturi de desfacere, de exterioritate și de negare reciprocă. În felul acesta, unitatea socială (solidaritatea, comunitatea) care în mod esențial este ireductibilă, este concepută în mod falsificat ca reducându-se la pluralitate (indivizii psihici) și la legile pluralității (de concurență, de luptă, de anihilare reciprocă). Nu consideră oare Spencer că relația socială se ivește originar dintr-un raport de desfacere și de exterioritate, cu totul antisocial, care este egoismul? Nu este astfel orice legătură socială la origini un conflict, pe când solidaritatea nu-i decât un efect colateral al acestuia? Numai aici găsim specificul lumii burgheze, care negând valoarea clasică, nu face decât să suspende orice legătură posibilă și să pulverizeze întreaga existență în atomi, adică într-o infinitate de elemente de discontinuitate.

III.

Liberalismul englez va exercita o înrăurire însemnată inclusiv pe continent. Datorită însă realităților specifice cu care se confrunta, restul Europei a optat mai degrabă pentru un liberalism temperat, nu lipsit de reminiscențe intelectualiiste (în special Franța și Germania). O figură clasică în acest sens este cea a lui E. Durkheim.

¹ Citat din H. Spencer. vezi P. Andrei. Sociologie generală, București, Editura Academiei R.S.R., 1970. p. 114.

Locul gândirii durkheimiste trebuie plasat astfel în zona fructuoaselor interferențe spirituale de la începutul secolului 20, la joncțiunea dintre marea familie a concepțiilor de factură pozitivistă de la care se revendică, cu noile preocupări de reconstrucție epistemologică și axiologică spre care aspiră. Tocmai de aceea, identificăm două surse importante ale sociologismului lui E. Durkheim. Prima sursă o găsim în sociologismul și pozitivismul marelui său predecesor: A. Comte. Cea de-a doua sursă o găsim în curentele vitaliste ce dominau a doua jumătate a secolului 19 și care afirmă primatul "vieții" și "existenței" asupra oricăror legități mecanice și principii rigide, așa cum le închipuiau pozitiviștii și în special Spencer. Acest vitalism, numit și "filosofia vieții", "evoluționism biologit" ori "biologism transcendent", s-a constituit tocmai în opoziție cu evoluționismul cosmic al lui Spencer (deși cele două curente au totodată o rădăcină comună). Astfel, spre deosebire de Spencer, care ne oferă o mostră de evoluționism cosmic, în care devenirea viului este dată de ciocnirea forțelor oarbe și de mecanismul abstract al adaptării, la acești autentici biologiști, viața este concepută ca o realitate sui-generis, înzestrată cu voință și capabilă de inițiativă (vezi Schopenhauer, Nietzsche, Bergson). Printre reprezentanții sociologi se numără de pildă Espinas și Kropotkin, pentru care instinctul altruist, voința de a fi, este superior luptei oarbe pentru supraviețuire.

Durkheim pare că s-ar fi raportat astfel mijlocit la Spencer prin intermediul acestor idei (care reînviau spiritul deismului de odinioară)¹, numai că biologismul predecesorilor săi s-ar fi convertit în sociologism. Astfel, nu viul ca atare, ci societatea este concepută ca entitate sui-generis. El își asumă astfel un anumit tip de iraționalism vehiculat în cadrul "filosofiei vieții", potrivit căruia există forme de existență inconștiente, adică nici nonconștiente, nici conștiente, ci situate cumva într-o poziție medie de "conștiințe anulate" sau potențiale. Societatea ar fi deci o astfel de existență inconștientă, fiind înzestrată cu voință și cu viață proprie și având o conștiință latentă, difuză, numită "conștiință colectivă": *"totalitatea credințelor și sentimentelor comune dintr-o medie de membri ai aceleiași societăți constituie un sistem determinat cu propria lui viață, ce poate fi numită conștiință colectivă sau comună"*².

Sociologismul lui Durkheim este astfel total: societatea este nu doar un tezaur de paradigme culturale, un patrimoniu spiritual al sensurilor, un rezervor comun de intelectualitate și de moralitate, dar ea este însăși ființa transcendentă ce îi umanizează pe indivizi. De aceea, Durkheim trebuie judecat prin prisma dublei sale apartenențe: ca părinte al sociologiei contemporane pe linia structuralismului și pozitivismului, cât și ca gânditor de formație spiritualistă.

¹ T. Herseni, Sociologie și etică, București, Ed. Științifică, 1968, vezi p. 31.

² E. Durkheim, Division Of Labor in Society, New York, Free Press, 1964, p. 79.

Societatea devine astfel o forță misterioasă, eterică, diafană, încât naște în noi sentimentul supranaturalului, al sacrului¹.

La Durkheim, societatea se substituie astfel lui Dumnezeu și preia atribuțiile conceptelor clasice de: transcendent, absolut, sacru, bine, adevăr etc. Așadar, societatea întruhidează Binele în sine, valoarea absolută a clasicilor, superioară scopurilor particulare și relative. Acest Bine superior s-ar traduce ca o stare de stabilitate conferită de autoritatea normelor, ca o structură anistorică, numită și comunitate.

Astfel, diferențele dintre Spencer și Durkheim sunt destul de mari. Primul este individualist, susținând inițiativa particulară și binele individual. În schimb, cel de-al doilea este integralist, apărând ideea unui bine social superior și transcendent față de interesele particulare. În al doilea rând, Spencer este progresist, pe câtă vreme Durkheim este mai degrabă un conservator. Din perspectiva ta, societățile anistorice sunt văzute ca adevărate oaze de stabilitate. Astfel de societăți întruhidează binele în sine și sunt suficiente prin chiar structurile lor imuabile de a asigura maxima libertate, fericire și securitate a oamenilor. Cu această ocazie, el respinge viziunea limitată a lui Spencer, care confundă societățile patriarhale, tradiționale, cu totalitarismul veacului nostru și critică de asemenea ideile spenceriene de "progres" sau "legea creșterii fericirii" ca fiind lipsite de sens.

Se nasc totuși în cazul lui Durkheim două mari nedumeriri:

1. Dacă fericirea și libertatea omului atarnă de stabilitatea societății, atunci cum mai este posibilă mișcarea istorică?

2. De asemenea, adoptând poziția holismului său, cum mai putem concepe astfel individualismul modern?

Să începem deci cu prima întrebare: cum este posibilă mișcarea istorică la Durkheim? Să luăm spre exemplificare modelul banal al unui lichid. Când curge prin canale de dimensiuni diferite, lichidul își modifică neîncetat forma și viteza, dar parametrii lui structurali rămân constanți. Tot astfel, societatea care traversează condiții istorice diferite își modifică forma exterioară - normele sociale variază -, însă parametrii ei structurali rămân constanți: comunitatea (autoritatea normei) se conservă. De aceea, constată Durkheim, **istoria este strategia prin care societatea rămâne în esență aceeași**. Cauza istoriei (mai precis **esența** istoriei) o constituie astfel conservarea comunității. În schimb, creșterea demografică și a densității nu sunt propriu-zis cauze interne ale dinamicii sociale, ci doar condiții care prilejuiesc istoria. O dată ce volumul și densitatea populației se măresc, crește proporțional și riscul conflictelor pentru teritoriu și resurse. Astfel, în fața oamenilor se ridică două opțiuni: fie soluția agresivității, prin care oamenii mai puternici să-i extermine pe cei slabi până la reechilibrarea balanței dintre resurse și sporul natural, fie soluția cooperării sau

¹ Vezi E. Durkheim, *Formele elementare ale vieții religioase*.

asocierii, prin care activitatea să se dividă și să fie distribuită pe corpuri profesionale din ce în ce mai specializate. Oamenii nu sunt însă asemenea animalelor cum i-a închipuit Spencer, ci sunt **ființe** sociale prin excelență. De aceea, ei nu vor opta pentru soluția exterminării reciproce, ci dobândind în societate un nou mod ontologic de a fi, ei își vor transfigura impulsurile animalice sub forma cooperării și asocierii, punând interesul societății (binele social) mai presus de interesele lor mărunte și egoiste; adică vor sublima contactele agresive în contacte creatoare¹: încep să coopereze și să se specializeze economic. Acest proces este **diviziunea muncii**, care, așa cum se vede, are un cu totul alt înțeles decât la predecesorul său - Spencer.

Putem vorbi astfel despre o evoluție prin diferențiere a corpului social de la simplu la complex, adică de la tipul societăților omogene și segmentare, bazate pe "solidaritate mecanică" sau pe asemănare, înspre tipul societăților eterogene (în care întregul social nu este izomorf cu nici una din părțile sale), bazate pe "solidaritate organică" sau pe cooperare.

Observăm că "evoluția" la Durkheim nu are sensul de progres ca la Spencer, și aceasta din două motive. În primul rând, evoluția nu este ceva necesar ca la Spencer, adică nu se produce în orice condiții. De aceea ea nu este un progres. Ceea ce Durkheim spune nu e decât faptul că în condițiile conjuncturale ale creșterii populației, evoluția se produce după niște tipare necesare, căci altminteri ea este predispusă să se conserve, să stagneze la infinit. De aceea, formula lui Spencer (ca și cea a lui Marx) după care societățile trebuie să progreseze în virtutea unei finalități și implicit a unei procesualități interne, nu-și mai are sensul la Durkheim.

În al doilea rând, solidaritatea are un statut ontologic anterior instituțiilor ca atare, conform presupuziției sociologice pusă, astfel că ea subîntinde dialectic orice schimbare concret-istorică. De aici, rezultă că evoluția privește doar forma exterioară și manifestă a societății, nu însă și conținutul ei latent care rămâne identic în calitate sa. (Discuția pe care o face Durkheim este una de principiu, căci în realitate, spune tot el, schimbarea de la un tip social la altul nu este lipsită de tensiuni. Astfel, el pune în lumină o serie de aspecte negative pe care le caracterizează ca fiind anomice și care sunt inevitabile tranziției de la o stare la alta). De aceea, evoluția societății nu implică vreo schimbare calitativă, adică un progres, ci dimpotrivă, ea se produce doar întru conservarea calității acesteia (a solidarității, a comunității). În alte cuvinte, diferențele dintre Spencer și Durkheim ar putea fi sintetizate astfel: a) la Spencer, diviziunea muncii este produsă de mecanisme biologice de sporire a fericirii. Evoluția de la simplu la complex este totodată un progres în libertate și fericire; b) la Durkheim în schimb, diviziunea muncii este produsă de mecanisme

¹ I. Sădescu, *Istoria sociologiei. Perioada marilor sisteme*, Galați, Ed. Porto-Franco, 1994, p. 254 și urm.

sociale de conservare a fericirii. Ca atare, evoluția de la simplu la complex nu este totodată un progres (cantitatea de "bine" se conservă).

Redescoperind astfel "comunitatea", Durkheim pare a înțelege spre deosebire de predecesorii săi, că o complicare oricât de mare și o organizare oricât de rațională, de voluntară, a instituțiilor sociale nu poate produce prin ea însăși o adevărată solidaritate publică. De aceea, în spatele organizării sale hiperrăționate, pe baze contractuale și de exterioritate a societății capitaliste, subzistă întotdeauna o bază necontractuală, de esență pur morală și comunitară. Ajungem astfel să elucidăm și cea de-a doua problemă ridicată de sociologismul lui Durkheim: cum este posibil să concepem de pe poziții holiste existența individualității moderne? Răspunsul lui Durkheim este tranșant. Astfel, cadrul instituțional actual, contractualismul modern și ethosul individualist, crede Durkheim, nu sunt decât forme, aparențe, prin care se manifestă o realitate mult mai profundă și stabilă, anume comunitatea. De altfel, chiar denumirea de "solidaritate organică" întrebuițată de Durkheim este relevantă, ea desemnând unirea într-un singur termen a ideii de comunitate pe de-o parte și a profitului organic, individualist, al societății moderne, pe de altă parte. Astfel, chiar când analizează tipul "organic", adică societatea civilizată bazată pe cooperare, diferențiere, individualizare etc., în care comportamentul de tip economic, dirijat de interesul egoist, rămâne piatra de temelie a organizării sociale, el valorizează individul nu ca pe o entitate abstractă, de esență pur psihologică (ca la Mill sau Spencer), ci dimpotrivă, ca pe o formă particulară, istorică, sub care se manifestă comunitatea (adevărată ființă). Oricât de paradoxal ar părea, Durkheim vede astfel comportamentul mânat de interes ca pe o **specie particulară de moralitate**. Morfologia societății suferă astfel mutații fundamentale: generalizarea schimbului, înflorirea orașelor ca adevărate laboratoare ale solidarității organice, industrializarea masivă etc, în timp ce viața lăuntrică a acesteia rămâne neschimbată. Societatea apare deci tot mai mult ca un organism, în care elementele sale eterogene interacționează multiplu și cooperează întru menținerea unității sale morale. În felul acesta, morala se divizează într-o mulțime de submorale corespunzătoare grupărilor de indivizi (între care corpurile profesionale ocupă primul plan), lucru confirmat pe deplin de complicarea juridică și de dezvoltarea aparatului de stat (contrar teoriilor liberale despre statul ultraminimal).

În concluzie, Durkheim ajunge din nou să răstoarne raportul dintre etic și util, prin readucerea acestuia în bazele lui adevărate. Astfel, spre deosebire de predecesorii lui liberali, valorile utilitare încep să fie concepute prin prisma raporturilor lor reale, de subordonare față de valorile transcendente și supra-sensibile de esență comunitară, cu toate că ele sunt localizate de Durkheim încă într-o manieră naturalistă, inevitabil falsificată, la nivelul societății ca întreg.

SECȚIUNEA A DOUA MESIANISMUL ANARHIC - O ABORDARE ANTIBURGHEZĂ

I.

În forma sa originală, liberalismul clasic a sedus prea puțin. El a influențat în schimb lumea europeană mai ales prin controversele iscate în jurul său. Este cazul de pildă al tuturor acelor forme de liberalism național și protecționist, care, punând accentul pe metoda istorică și comparativă, au inițiat o știință economică și socială plecând de la realitățile concrete, specifice fiecărei națiuni. Din partea sociologiei, un exemplu clasic ne este oferit chiar de către Durkheim. Reacționând față de liberalismul clasic, el își construia sistemul său sociologic tocmai ca o soluție la situația reală a societății franceze din vremea sa.

*

Aceste polemici au vizat în general doar pretențiile universaliste ale liberalismului clasic, nu însă și fondul însuși al societății capitaliste. Mult mai radicali însă, gânditorii socialiști au contestat însăși legitimitatea organizării societății burgheze, punând în lumină o serie de aspecte negative cum ar fi: crizele economice, monopolurile, exploatarea și pauperizarea proletariatului de fabrică, mizeria morală și inechitățile sociale, inegalitatea șanselor pe fondul ideologiilor egalitarene, operațiunile speculative (de pildă bancruta și agiotajul), caracterul prădător și parazit al comerțului etc. Drept urmare, ei au susținut imperativul reorganizării societății pe teze raționate și colectiviste, de echitate socială. Mai mult chiar, socialiști precum Fourier sau Owen s-au străduit să demonstreze superioritatea economică a unei astfel de orânduri comuniste, prin contrast cu economia de piață anarhică și născătoare de inegalitate socială. Un tip mai solid de socialism, net superior celor precedente, a fost cel al lui Marx: pe de-o parte pentru că teoria sa era bazată pe o cunoaștere mai adâncă a realităților economice; iar pe de altă parte, pentru că apelând la subtilitățile dialecticii, el îi recunoștea capitalismului condiția de orânduire necesară, dar îl nega totodată ca formațiune socială ce trebuie depășită.

Alături de socialism, o altă formă de critică radicală a capitalismului au constituit-o concepțiile istoriste. (Din acest punct de vedere, Marx a fost deopotrivă un socialist, cât și un istorist.) Istoriștii, precum Spengler și Berdiaev, porneau de la premisa că omul este profund istoric. Astfel, dacă ființa este istorică prin esența ei, atunci nu poate exista o rațiune a legii istorice

așa cum credeau în mod greșit iluminiștii, preluând modelul științelor naturii. Dimpotrivă, "natura" însăși este o alteritate a istoriei, o secțiune în istorie. Or, a încerca să explicăm istoricul plecând de la o reprezentare naturalistă, abstractă, ca și cum timpul ar fi oprit, nu face decât să falsifice ființa ireductibilă a istoriei. De aceea, singura cale de a înțelege ființa constă în asumarea "logicii" dinamice și autocontradictorii a curgerii istorice. Legitimitatea acestei metode comprehensive este evidentă: din moment ce destinul omului este omogen cu destinul istoriei, urmează că el nu poate înțelege istoria decât într-un mod interiorizat, printr-un act trăitor. De aceea, o veritabilă știință a istoriei se confundă cu faptul de a fi istoric, după cum, pe de cealaltă parte, memoria socială, tradiția, credința etc. alcătuiesc ele însele o carte vie, o știință a istoriei în germen. Se poate spune astfel că istoria se cuprinde pe sine prin tradiție și se reconstruiește continuu, conștientizându-se sub aspectul sensului, destinului și libertății. Dar tocmai pornind de la aceste premise, istoriștii constată, sub denumirea de "dialectică" sau "viclenie" a istoriei, faptul că există momente când istoria se "răzvrătește" împotriva omului și implicit împotriva ei însăși, producând înstrăinare. Este exact ce istoriști precum: Hegel, Marx, Spengler, Berdiaev, Tonnies ș.a. constată cu privire la societatea modernă capitalistă. Spengler de pildă, apreciază istoria ca pe o devenire, ca pe o curgere continuă de viață care-și "deversează" de-a lungul "malurilor" (epocilor istorice) "sedimentele" sale (deveniturile, obiectivările, produsele culturale). În cele din urmă, fluxul istoric se va împotmoli de la sine în "mlaștina" propriilor sale "aluviuni" (civilizația modernă). El constată astfel o dialectică între cultură și civilizație: civilizația emerge dintr-o cultură ca moment de maturitate a ei, dar totodată i se și opune ca moment de inerție, de descompunere și de moarte a unei culturi. Tot astfel se prezintă civilizația modernă, crede Spengler, în raport cu cultura occidentală. Berdiaev, discipol al lui Spengler, ajunge și el la o concluzie asemănătoare: lumea capitalismului și a mașinismului este fără îndoială un produs al Evului Mediu ca moment de descătușare a energiilor libere ale omului, însă printr-o răsturnare axială, mașinismul ca înstăpânire asupra "naturii" se întoarce apoi împotriva spiritului istoric viu și îl suprimă. Nici cât îl privește pe Tonnies, lucrurile nu stau altfel: "societatea" emerge din "comunitate" în mod natural, însă totodată prima se întoarce împotriva comunității și o desființează. Tot la fel, Hegel și Marx constată orânduirea capitalistă ca pe o depășire a feudalismului, dar totodată ca pe o rătăcire față de năzuințele istorice universale de emancipare și libertate, depășibilă deci la rândul ei de o nouă orânduire: pe baze naționale (Hegel) sau de tip socialist (Marx). Această paradigmă a dialecticii istorice sau a lui Cronos ce-și devorează propriile odrasle am întâlnit-o și noi în prima secțiune, atunci când analizând concepția utilitaristă, am constatat că ea își suprima în numele idealului științific propriile sale fundamente metafizice care au făcut posibil acest ideal. În concluzie, deși concepția istoristă constată unitatea dintre om și istorie, ea adoptă totodată în mod paradoxal o poziție contrară, antiistorică, de

factură romantică, considerând că "timpul este rău!". Istorismul se așează astfel sub semnul unei contradicții originare pe care și-o asumă în mod conștient, apreciind lumea capitalistă ca pe un regim de existență inevitabil alienat. Astfel, în acord cu cele spuse anterior, gânditorii socialiști (Fourier, Saint-Simon, Owen) sau cei istoriști (Hegel, Spengler, Berdiaev) ori cei care păstrează o poziție medie între socialism și istorism (Marx), tind să identifice cauzele răului capitalismului în ceva obiectiv, mai presus de puterile omului, afirmând fie că răul este social, fie că răul este istoric.

II.

În raport cu liberalismul protecționist - care polemizează cu pretențiile universaliste ale liberalismului clasic - sau cu paradigmele socialiste și istoriste - care se mulțumesc să critice realitățile manifeste social-istorice, pierzând din vedere factorul uman -, există însă un al treilea nivel al criticii lumii capitaliste cu mult mai profund decât primele două.

Această critică radicală nu se oprește la ceea ce este manifest, ci atacă virulent însuși fundamentul uman al societății capitaliste. O astfel de atitudine, cea mai radicală cu putință, penetrează dincolo de procesul istoric de modernizare, laicizare, îmburghezire și scientifizare a lumii, pentru a vedea în acesta însemnele unui travaliu imens, nemaiîntâlnit până atunci, de pulverizare a valorilor, de înstrăinare și de naturalizare a vieții conștiinței prin subsumarea ființei umane unui imperiu al scopurilor, de insinuare a contra-moralei sub masca moralității veritabile, de insurecție a mediocrității, josniciei, abjectului împotriva valorii autentice etc.

Capitalismul ne apare astfel ca o ruptură de falie în marele continent cultural european de sorginte platonice și creștină. Europeanul tradițional, disciplinat în mediul realismului axiologic, asistă dintr-o dată la spectacolul unei răsturnări: ruperea legăturilor organice cu comunitatea de apartenență, golirea de sens a lumii, înstăpânirea nihilismului valoric și a duhului deșertăciunii. Lipsit de patrie și de Dumnezeu, burghezul dorește astfel să-și fie sieși suficient, apelând în acest sens la abstracții, la repere găunoase și formale precum "drepturile omului", incapabile prin ele însele să suporte "presiunea" concretului. Tocmai de aceea, din punctul de vedere al justificării unui egalitarism care nu există în fapt, Iluminismul a fost un veritabil eșec, o ideologie menită să ascundă inechitățile sociale și să legitimeze triumful mediocrității.

Secolul 19 cunoaște apoi o nouă mutație paradigmatică profundă. Locul burghezului temător din secolul 18 este luat acum de burghezul puternic, sigur

pe sine. Sub falsul stindard al redescoperirii istoriei, omul capitalist își dă pe față propria-i identitate, înălțând arivismul său structural la rang de principiu universal. Ei nu se mai ascunde acum în spatele "drepturilor omului", ci are cinismul de a-și afirma deschis lipsa de scrupule ca perfect legitimă, ca luptă pentru supraviețuire, precum și oportunismul său sub forma filosofantă a utilitarismului. Astfel, burghezul secolului 19, liberal și pozitivist prin excelență, protector al științelor și al comerțului liber, tășnit brusc la suprafață, de undeva, din catacombele societății și mizeriei umane, își revendică cu aroganță și cinism menirea de torță, de lumină călăuzitoare a unei omeniri chipurile debusolată sau robită de superstiții și tradiții retrograde. Și astfel, în locul valorii veritabile, el *"arborează pe drapelele sale valori universale"*¹, pregătind anihilarea lumii.

Astfel, ideologia forte a capitalismului, numită "utilitarism". mai degrabă schematizează ființa umană, adesea irațională în concretețea ei, învăluind-o într-o rețea densă de abstracții și de linii de forță: "scop", "necesitate", "cauzalitate", "interese" etc. De aceea, față de aceste încercări de suspendare a vieții interioare și de înlocuire a autonomiei moralului și a libertății cu ceea ce se cheamă spirit "matur", întreprinzător, vom împrumuta în această secțiune o asemenea atitudine critică radicală care să destructureze tocmai pretenția de moralitate a... "eticii" capitaliste!

O astfel de perspectivă radicală pe care o propunem este cea a liber-cugetătorului, a anarhistului prin excelență, care tinde să-și reprezinte lumea capitalistă pe baza unor resorturi obscure, a unor pulsuni elementare, josnice și marginale ale speței umane. Departate de a fi niște tendințe centrate, așa cum considerau utilitariștii, ele caracterizează mai degrabă scursura umană, mizeria morală, adică ceea ce este mai marginal și mai antiuman în om, care în mod conjunctural ajunge să capete pondere și să definească o epocă, anume cea a lumii capitaliste. Astfel, făcând abstracte de intențiile uneori generoase ale apologeților liberalismului, ne putem asuma o poziție adversă utilitarismului, pentru a-l denunța ca expresie a unei contra-morale și nicidecum a unei teorii etici așa cum el pretinde.

Această atitudine critică radicală o vom numi 'atitudine anarhică'. Prin acest termen nu vizăm concepția anarhistă tipică despre societate, ci avem în vedere înțelesul lui extins de "atitudine", sinonim aproape cu nonconformismul, cu spiritul revoluționar, cu umanismul critic, care într-o bună măsură poate cuprinde și primul sens. Termenul de "atitudine anarhică" nu este însă unul direct transparent, clar definibil și delimitabil, ci el sugerează o dimensiune spirituală specifică și un anumit tip de personalitate mesianică. El se cere precizat mai cu seamă cu ajutorul unei analize fenomenologice, de adâncime. Tocmai de aceea, termenul de "atitudine anarhică" nu a fost ales în mod

¹ F. Furet. Trecutul unei iluzii. București, Humanitas, 1996, p. 16.

arbitrar dintr-o seamă de alți termeni echivalenți precum: non-conformism, spirit revoluționar, atitudine critică etc., ci așa cum vom încerca să arătăm în continuare, ei întrunește anumite sinteze confirmative care ar justifica o atare denumire.

1. O primă caracteristică esențială a anarhicului ar fi aceea a unei atitudini de refuz conștient ai unei realități date. În felul acesta, el s-ar defini ca o personalitate anarhică, care fie este manifestă, producând valuri și disfuncții în sistemul social prin propria lui persoană sau prin mesajul său, fie este doar potențială, asumându-și în acest caz protestul ca pe o autentică dramă interioară (de pildă, sub aspectul ei cel mai difuz: angoasa). Anarhicul s-ar caracteriza deci printr-o atitudine de protest asumată conștient, fie ea manifestă sau potențială. De asemenea, modalitatea de expresie nu este doar una directă, ci și indirectă: aforistică, îmbrăcând forma scrierii literare, a limbajului artistic sau a profeției religioase, după cum lamentația lui specifică se poate sublima inclusiv în rigoarea științei ori a sistemului filosofic. Mesajul anarhic este foarte original, greu de încadrat într-un anumit curent și chiar dificil de omologat social, tocmai fiindcă acest mesaj se emancipează față de un stil cultural consacrat, față de o realitate socială dată sau față de un cadru normativ și consensual recunoscut. Nu în ultimul rând, lui nu-i sunt străine formulele oraculare și istoricisice de manifestare, tocmai întrucât protestul își găsește legitimitatea într-o profeție, adică o nouă paradigmă ce pune sub semnul întrebării însăși normalitatea unei lumi. Chiar și așa însă, rămânând doar la această primă caracteristică, atitudinea anarhică nu s-ar deosebi prea mult de atitudinea revoluționarului, a deviantului socializat în medii subculturale, a evazionistului, yoginului și chiar de cea a psihopatului. De aceea, această primă caracteristică trebuie completată cu cea de-a doua, care să ne ajute să profităm mai bine portretul anarhicului ca pe un tip uman foarte special.

2. A doua caracteristică fundamentală a anarhicului este predispoziția pentru depășirea unei realități date (pe care el o critică așa cum am văzut la prima caracteristică), prin prelungirea autenticului vieții dincolo de ea însăși, de propriile ei limite, în planul idealului pur. Astfel, el devine mai autentic decât realitatea însăși, considerându-se îndreptățit să anunțe sau să dorească o lume mai bună și un om nou, adevărat. Printr-o lume mai "bună" el nu are în vedere sensul său îngust-moral, ci se referă la o lume mai bună în sens absolut; adică la o lume mai bună decât cea existentă și la un om mai bun decât cel actual; mai autentici, mai aproape de idealul universal ai comunității și al omului. Anarhicul nu se limitează deci doar la prima caracteristică, care ar defini doar o evaziune nevrotică din realitate, ci el este posedat în plus de un spirit negator autentic, de principiul unei realități mai înalte ca depășire a celei dintâi. Anarhicul este deci un tip special de "deviant", care nu fuge din realitate în mod necritic asemenea yoginului sau delincventului, ci dimpotrivă, el este tentat să depășească ordinea existentă tocmai întrucât posedă un surplus de

ființă care îl orientează spre o valorificare maximă a resurselor realului. De aceea, anarhicul ne apare prin definiție ca un om mai desăvârșit decât omul mediu, burghez, tocmai întrucât este mai împlinit moral, de unde rezultă criticismul său acerb și vocația revoluționară care îl face să ocupe o poziție excentrică în spațiul social dominat de "normalitate" și care îi procură inadaptare. Anarhicul se individualizează astfel prin exces de conștiință, exaltare și chiar misticism, atunci când depășește crizele existențiale de rang inferior. Personalitatea anarhică ne apare deci ca posesoarea unor adevăruri absolute care transcend realitatea socială de la un moment dat, adevăruri însă de obicei dificil de înțeles, ambigue, obscure, aproape imposibil de comunicat altfel decât la modul imperativ. Se prea poate ca apariția fenomenului anarhicului să fie legat de spațiul iudaic, de străvechile milenarisme ale profeților evrei, o dată cu care s-ar fi impus un ideal uman și mundan de tip nou, proiectat într-un viitor istoric și nu prescris tradițional ca mai înainte. Ulterior, el ar fi devenit un fenomen creștin de vocație universalistă, o dată ce scenariul eshatologic ar fi fost epurat de elemente strict naționale (în speță cele ebraice). Personalitățile protestatare se vor fi aflat astfel într-un permanent conflict cu autoritatea politico-religioasă încă din Evul Mediu (precum Gioacchino Da Fiore ori Luther), în care au văzut o deturnare a idealurilor originar creștine sau chiar o orânduire diabolică. Dar deși ținta "anarhicului" este ordinea lumească în general, ei capătă aspecte virulente și foarte decadente abia în lumea capitalistă. O astfel de lume, în care omul matur este definit prin spirit practic și întreprinzător, nu poate fi decât diametral opusă lumii interioare, saturate de concret, a personalității anarhice. Tocmai de aceea, deși criticii capitalismului sunt numeroși și de coloraturi diferite, numai anarhicul se poate identifica până la sacrificiu cu acest spirit negator. De aceea, cu toate că anarhicul are o rădăcină certă comună cu mesianismul și cu tipicul misticului medieval, și deși critica capitalismului ori a omului burghez constituie de multe ori doar un punct de plecare pentru o critică a lumii și a fariseismului în general, pledăm totuși pentru o localizare a acestui tip uman doar în cadrul de referință al epocii moderne.

3. Ca atare, cea de a treia caracteristică a personalității anarhice ar fi caracterul său ambivalent: de a fi un critic al lumii capitaliste, și totodată, de a fi el însuși, un produs al acestei lumi. Astfel, deși spiritul anarhic își asumă anumite elemente specific tradiționale, cum ar fi recuperarea valorii și sensului lumii, el rămâne totuși limitat ca fenomen la contextul lumii capitaliste, sub aspectul romantismului de origine hegeliană. Astfel, ca și misticul sau sfântul, anarhicul se simte dominat de o forță superioară, de un ideal suprem și totuși, spre deosebire de primii, anarhicul nu îndrăznește să dea un alt nume acestei forțe, să personifice acest ideal, altfel decât sub titulatura eroică de Om sau de Umanitate. De aceea, ceea ce propune anarhicul este întoarcerea la omul autentic și liber care să se instituie pe sine ca ființă supremă în locul lui Dumnezeu. În felul acesta, anarhicul găsește în ideea de Om un criteriu

absolut de calificare și de împărțire a oamenilor: indivizii (ca și popoarele) se împart în superiori și inferiori, mai mult sau mai puțin oameni, după cum se apropie mai mult sau mai puțin de acel ideal al Omului perfect, existent în sine, alfa și omega a întregii lumi a vieții. Astfel, el vede în burghez tipul omului inferior, ale cărui inteligență și pragmatism constituie tocmai treptele cele mai înalte ale mediocrității sale, după cum el, anarhicul, se înnobilează pe sine ca fiind un om de ordin superior. În acest sens, spre deosebire de accepțiunea negativă dată de iluminiști libertății, el îi descoperă acesteia înțelesul real sau pozitiv: libertatea este emancipare, este autodevenire și autorealizare a omului conform esenței sale infinite și adevărate. Libertatea absolută ar fi în acest sens natura autentică a omului, adică universalul, omenitatea, moralitatea, *nous*-ul lumii sociale. În felul acesta, ființa autentică va fi comunitatea reală, bazată pe valorificarea la maximum a socialului, a voinței organice și a comuniunii spirituale sub forma iubirii. Ființa va cuprinde astfel de la sine individul și societatea într-un tot unitar și organic, într-o anarhie totală în care moralitatea va fi interiorizată, absorbită în întregime de ființă sub aspectul responsabilității absolute. Nu trebuie să se confunde aici termenul de "anarhie", înțelesă ca o reformă umană, cu sensul conferit de către liberali acesteia, ca reformă strict instituțională, întemeiată pe libertatea negativă. Dimpotrivă, libertatea în sens pozitiv n-ar fi astfel decât o transcendere neîncetată a straturilor lumești și neîmplinite ale ființei, potrivit sensului ideal de omenitate ce se dă în mod original și se revelează pe sine de-a lungul istoriei.

Dar această exaltare a Omului în locul lui Dumnezeu îi dă anarhicului un puternic simțământ de interiorizare, de însingurare și angoasă. Mai aproape de tipul magicianului decât de cel al misticului, el se simte posedat de forțe obscure, demonice, ilicite, pe care încearcă să le exorcizeze prin utopie, prin credința naivă într-o metamorfozare miraculoasă a inimilor împietrite. Or, această disperare este dinainte sortită ratării ontologice, eșecului și căderii în nihilismul cel mai crunt al unor gânditori precum Dostoievski, Nietzsche, Giovanni Papini sau Cioran. Anarhicul este astfel un tip uman eșuat, care se rătăcește undeva la criza ce face trecerea între tipul "etic" și tipul "religios" al lui Kierkegaard. El imită mesianismul ebraic, dar pierde din vedere ideile-forță ale acestuia: națiunea și religia deopotrivă. De asemenea, își asumă universalismul și ideea de iubire specifice creștinismului medieval, dar renunță la Dumnezeu, pierde din vedere națiunea, care este constitutivă epocii moderne și preia caricatural ideea de **"cetate cerească"** a lui Iisus, vrând s-o aducă pe pământ. Anarhicul se rătăcește astfel în numele autenticității între falsurile, miturile și utopiile pe care el însuși le-a **construit cu mîgală. Tocmai în acest sens**, Kierkegaard încheie ideea condiției religioase prin opoziție și ca o transfigurare a tipului anarhic. Într-adevăr, pentru omul religios nu mai există nici o rațiune de a fi în afara religiosului, iar orice justificare rațional-morală se anihilează de la sine. Dacă de pe poziția cvasietică a anarhicului întreaga existență umană era văzută ca o **"sferă perfectă, suficientă sieși"**,

pe care morala o umple și o desăvârșește, pe când Dumnezeu este redus la un **"invizibil punct de fugă"**¹, dimpotrivă, în condiția religioasă proprie misticului, individualitatea se deplasează din postura de centru al existenței, se automarginalizează și își suspendă orice pretenție de ființă în fața atotputerii divine. De pe aceste poziții, Kierkegaard respinge orice concepție umanistă, etică sau anarhică, de tip hegelian sau neohegelian, afirmând în schimb autonomia și superioritatea absolută a religiosului în raport cu existența umană. În concluzie, eșecul anarhicului nu-l putem explica altfel decât plecând de la ceea ce afirmam anterior: ambivalența acestuia, faptul de a fi totodată o reacție la lumea burgheză cât și un produs al acestei lumi. Într-adevăr, ce sunt anarhismele sau existențialismele epocii moderne decât niște reacții și critici vii la adresa modernismului, dar totodată niște produse tipice ale acesteia? Spiritul anarhic este astfel cazul caracteristic de odraslă a lumii capitaliste care-și reneagă propriul său părinte. Această ambiguitate este deci una ontologică, constitutivă fenomenului anarhic și reprezentată cel mai expresiv în teoriile angoasei. Astfel, anarhicul este doar rezultatul unei prăbușiri lăuntrice și semnul unei burghezii decadente care face implozie. De aceea, anarhicul este angajat în primul rând într-o luptă teribilă cu sine însuși, împotriva burghezului din el. Anarhicul se simte astfel o "monstruozitate" în ordinea firii, el nefiind nici burghez adevărat, nici mistic autentic, ci undeva la mijloc, în plină criză existențială. De aceea, este și greu atunci când vorbim de marile mișcări critice ale Occidentului - anarhismul, marxismul, hegelianismul, francmasoneria, existențialismul cât și fascismul (expresia cea mai radicală, mai primitivă și mai eclectică a anarhicului), să nu vedem în ele însemnele acestei ambiguități structurale: faptul că sunt produse ale burgheziei și totodată reacții violente față de omul burghez.

*

Dacă am văzut până acum cine este anarhicul, cel care critică, să vedem acum cine este **burghezul**, adică cel criticat. Nu este greu să ne imaginăm, pornind de la premisele anterioare, că omul burghez apare ca o realitate **înstrăinată** în optica anarhicului. Așa cum l-au zugrăvit marii romancieri clasici, spirite anarhice și neliniștite, burghezul apare însă nu doar ca un om înstrăinat, ci chiar ca un contra-om, ca un **dușman structural al omului**. Apărut de niciunde, din străfundurile și ungherele întunecate ale ființei, el este tipul individualistului, al omului schematic, realist, practic, lipsit de trecut și de repere. Acest burghez, esențializat se-nțelege, iese la lumină și capătă proporții înfricoșătoare precum un monstru preistoric care se trezește la viață în cadrul ambiental pe care i-l oferă societatea egalitară. Acest om realist și calculat, care crede că realitatea este mai adevărată decât idealul și fantasma, calcă în picioare valoarea autentică și își dezvoltă printr-o decizie existențială, în lumina

¹ Citate din "Teamă și cutremurare": vezi P. Gardiner, Kierkegaard. București, Humanitas. 1997, p. 84.

unei conștiințe diabolice, un pronunțat simț al efemerului, al relativității valorilor. El întrunește patru mari caracteristici, pe care anarhicul a știut să le reliefeze, accentuând pe una sau pe asta dintre acestea: josnicia, mediocritatea, arivismul și resentimentul. Acest cvartet de contra-valori, de zeități răsturnate, ar fi însăilat practic un sens al capitalismului, un fals ideal mundan și uman, ca replică încropită de niște mâini grosolane a celui adevărat. Este deci esențial pentru anarhici să scoată la iveală valoarea autentică și universală de om și de comunitate, pentru a denunța idealul contrafăcut al burgheziei și a demola conspirația celor josnici, ca pe o uriașă mistificare clădită pe picioare de lut.

III.

Așadar, anarhicii nu neagă ființa societății capitaliste, ci doar îi contestă autenticitatea acesteia în numele adevăratului sens. Pentru a recupera însă acest sens real, autentic, el poate fi urmărit la un nivel spiritual desfășurându-se în forme foarte variate, începând cu perioada romantismului german: Hegel (actul de naștere al spiritului anarhic), trecând apoi prin seria concepțiilor anarhiste clasice (Proudhon, Max Stirner), socialiste (Marx), antropologice (Feuerbach, Nietzsche), neohegeliene, elitiste (Ortega y Gasset), spiritualiste (Papini), existențialiste (Max Scheler, Martin Buber, Heidegger) etc. și care au păstrat totodată o atitudine critică față de lumea capitalistă. Datorită însă uriașei lor diversități, ne vom opri în cele ce urmează doar asupra concepției lui Max Scheler.

În mare, acesta consideră ca și Ortega y Gasset, că epoca modernă este epoca impunerii spiritului mediocru, prin opoziție cu cel distins. El desface apoi tipul omului mediocru în două sub-tipuri: tipul arivistului, respectiv tipul resentimentar, zăbovind în special asupra resentimentului¹, pe care îl socotește principal răspunzător de a fi configurat un tip de "ethos" negativ, falsificant, specific lumii burgheze.

Făcând fenomenologia resentimentului, Scheler crede că acesta rezultă dintr-un sentiment al răzbunării cronicizat, mereu amânat, nesatisfăcut, care-l ia în posesie pe individ, ca și o otrăvă ce îi intoxică sufletul și îi întunecă mintea. Resentimentul devine astfel un mod de a fi, o atitudine structurală foarte complexă. Ceea ce declanșează resentimentul, crede Scheler, este chiar existența valorii, care îi creează celui slab, sufletului mediocru, un uriaș complex de inferioritate. Singura lui armă devine în acest caz actul de mistificare a valorilor, prin care se configurează un "ethos" negativ, un ideal

¹ Vezi M. Scheler, *Omul resentimentului*. București, Teora, 1998.

fals și neautentic, act ce conține concret următoarele două lucruri: răsturnarea ierarhiilor valorilor; respectiv deprecierea conștientă a însușirilor valoroase după chipul și asemănarea mistificatorului.

Acest proces de mistificare și de răsturnare a valorilor fusese descris anterior de către Nietzsche, însă el îl generalizează în mod nejustificat, crede Scheler, la întreaga lume iudaică-creștină, datorită neînțelegerilor lui cu privire la termenii de "iubire" și de "mită" specifici creștinismului. De aceea, consideră Scheler, iubirea nu potențează micimea, așa cum credea Nietzsche, ci dimpotrivă, ea constituie cea mai desăvârșită cale spre recunoașterea valorii autentice, întrucât prin iubire se afirmă șansa omului la mântuire, ei fiind înălțat astfel și nu coborât.

Dincolo de acest punct de divergență, esențial totuși, Scheler nu face decât să confirme multe din spusele lui Nietzsche. Astfel, el pune în lumină două din aspectele cele mai grave specifice lumii moderne prin care "ethosul" resentimentar tinde să răstoarne și să falsifice valoarea. Un prim aspect izvorăște din acea atitudine care tinde să înlocuiască caracterul intrinsec al valorii morale cu ceea ce este material și manifest: ca valoare-muncă, ca valoare-experiență etc. Se afirmă astfel că valoarea nu este ereditară și că "însemnele valorii stau în realizarea concretă a individului. Scheler critică însă această viziune care tinde să-i cântărească pe oameni cu unitatea de măsură a "realizării". O consecință a acestei viziuni o aflăm în cadrul gândirii economice clasice (A. Smith, D. Ricardo, K. Marx), care nu putea concepe valoarea lucrurilor decât integral prin valoarea muncii înmagazinate în ele. Ei nu puteau să observe astfel că valoarea adevărată este desprinsă de corporal, este independentă și transcendentă acestuia. Ca atare, ei nu puteau înțelege că direcția pozitivă a vieții, intențiile nobile ale creatorului dau valoare bunului și nu simpla muncă repetitivă, mecanică, încorporată în el.

Tot falsificată, crede Scheler, este atitudinea de tăgăduire și de relativizare a valorilor, proprie utilitariștilor. În acest sens, toate valorile sunt negate, relativizate și subiectivizate. Termenul de "valoare" ar fi în acest sens doar operațional, pentru a putea desemna ceea ce este convenit împreună, admis sau apreciat de majoritatea oamenilor în vederea conviețuirii pașnice. Dar dacă toate "valorile" nu sunt de fapt valori, atunci nu mai ar exista nici o graniță ontologică între omul nobil și omul ignobil, între omul superior și omul mediocru. Astfel, relativizarea valorilor realizată de resentiment duce la egalitate, dar nu la una în sens creștin și cu adevărat democratică prin afirmarea dreptului egal în fața lui Dumnezeu, ci prin coborârea celui nobil la nivelul celui slab și ignobil. Astfel, sentimentul "solidarității" într-o dușmănie, nonvaloare și nimicnicie, pare însemnul cel mai tipic al declinului societății în epoca modernă. În felul acesta, raportul dintre valorile vieții și "valorile utilității" este răsturnat în mod nefiresc: "moralul" ajunge să fie subordonat "utilului", iar "absolutul" să fie subordonat "relativului".

Vorbind despre o contra-morală capitalistă, despre un "ethos" negativ specific omului burghez, Max Scheler încearcă tocmai pe această cale să restituie ideea de valoare adevărată. Astfel, spune el, prin acțiunea mistificatoare, valorile nu se diminuează, ci continuă să rămână autonome, absolute, transcendente în sferile lor imuabile și mai ales vizibile în mod ofensator la adresa omului resentimentar ce încearcă să le disimuleze prezența. Astfel, în adâncul conștiinței sale rele, burghezul recunoaște valoarea, știe de existența ei chiar din momentul în care o reneagă. Altminteri, ce ar mai renega? Ca atare, explicațiile de tot felul care încearcă să-l deresponsabilizeze și să-l deculpabilizeze pe om, aruncând vina pe mediul social sau pe altceva (în fond un mod de a spune că lumea este lipsită de sens), sunt eminamente false, fiindcă ele vor să naturalizeze răul (ca și binele de altfel), plasându-l oriunde în lume, numai în conștiință nu. În concluzie, spune Scheler, valorile nu pot decât să existe, în vreme ce capitalismul ne apare numai ca un rău uman, ca o criză exclusivă a oamenilor.

La Nietzsche însă, criza capitalismului nu este doar una umană, ci atinge proporții cosmice catastrofale, capătă dimensiuni ontologice, exprimate în celebra formulare: "Dumnezeu a murit!". Aici trebuie să găsim marea diferență de perspectivă dintre Nietzsche și alte spirite anarhice. Astfel, la el nu mai există "bine" și "rău" în lumea vieții, ci doar "bun" și "rău"; iar responsabilitatea nu se mai referă la "justețea" faptelor, ci la faptele însele. Totul depinde doar de momentul când oamenii vor afla cândva că ei sunt ucigașii lui Dumnezeu. Atunci va veni timpul Supraomului, ființa tiranică și lipsită de omenie care va institui permisivitatea absolută.

SECȚIUNEA A TREIA

DESPRE ESENȚA CAPITALISMULUI ABORDAREA LUMII BURGHEZE DIN PERSPECTIVA CONCEPȚIEI LUI MAX WEBER

I.

Scheler avea fără îndoială dreptate atunci când vedea în resentiment una din trăsăturile dominante ale lumii burgheze. Nu putem fi totuși de acord cu extrapolarea făcută de Scheler, anume faptul că resentimentul constituie ethosul întregii burghezii. De altfel, Scheler însuși recunoaște că democrațiile reprezintă doar mediul propice proliferării atitudinii resentimentare și nu invers, altfel zis, că **resentimentul este un efect secundar al democrației și nicidecum o cauză a acesteia**. Într-adevăr, spune gânditorul german, numai democrațiile eliberează pretențiile egalitariene, fără ca totodată să ofere indivizilor pârgurile necesare îndeplinirii efective a dezideratului egalității. Ca atare, numai în democrații cel slab poate ajunge la conștiința neputinței sale, fiindcă numai în condițiile unui cadru formal de egalitate oamenii dobândesc cunoașterea propriilor limite prin comparație cu ceilalți. Acest fenomen de proliferare a maladiei resentimentare este cu atât mai evident pentru țările proaspăt ieșite dintr-un regim totalitar, precum România, și care se străduiesc să-și croiască o cale democratică de îndeplinire a idealurilor lor. În astfel de condiții, există o seamă de oameni predispuși la a deveni resentimentari, printr-o ură neîmpăcată față de valoare. Dacă ar fi să dăm crezare spuselor lui Scheler, de aici rezultă ideologiile, care nu au ca suport doar credințele naive ale unor autori lipsiți de realism și simț critic, dar în plus, ele se pot întemeia pe rea-voință, pe conștiința diabolică a unor indivizi, care asociindu-se în grupuri de dominație, doresc în felul acesta să falsifice valorile și să răstoarne raportul real al acestora.

Același lucru îl constata și Ortega y Gasset atunci când afirma următoarele: "caracteristica momentului este că sufletul mediocru, știindu-se astfel, are cutezanța de a afirma drepturile mediocrității și le impune pretutindeni"¹. Ca și Le Bon, autorul depiânde astfel spiritul epocii moderne (revolta maselor), deși conceptul de "masă" are cu totul alt înțeles decât cel de "mulțime" ai psihologului francez. Astfel, dacă pentru Le Bon mulțimea

¹ Ortega y Gasset, *Revolta maselor*, București, Humanitas, 1994. p. 48.

reprezenta expansiunea inconștientului, instinctualului, iraționalului în dauna conștiinței și rațiunii, datorată unor fenomene sociale de agregare fortuită și provizorie, la Gasset în schimb, starea de masă este o stare stabilă și întreținută conștient, decurgând din anumite calități inferioare ale membrilor ei, cât și din conștiința acestei mediocrități. Cât privește mediocritatea, el o asociază lipsei de idealuri: omul mediu moștenește idealurile democratice, însă nu știe ce să facă cu ele sau să producă altele noi. fiind condamnat la anistorism, la trăirea mediocră în prezent, la un realism searbăd, la inerție și autodistrugere. Rezultă de aici că Ortega y Gasset nu neagă lumea capitalistă originală, spiritul și idealurile autentice ale modernismului, ci efectele sale perverse: expansiunea maselor și ideologiile acestora, faptul că ideile lor sunt lipsite de suportul spiritual al respectului pentru adevăr.

De asemenea, un autor de nuanță creștin-democrată, precum Hallowell, susține că democrația se situează în bună tradiție intelectuală, raționalistă și creștină. De aceea, el nu critică spiritul democrației ca atare, cât faptul că o mulțime de ideologii totalitarist-pragmatice sprijinite de mirajul pozitivist, s-au substituit vechii tradiții raționaliste, pervertind idealurile originare și legitime ale democrației. Prin acest fapt, ele au produs un rău dublu: pe de-o parte au denaturat esența democrației, iar pe de altă parte, au stârnit critici în mod artificial (socialismul, anarhismul etc.) prin compromiterea înfățișării acesteia. De aceea, pentru a repune democrația în drepturile sale, pentru a o reabilita în ochii oamenilor de rând și a criticilor săi, trebuie ca ea să fie eliberată de sub monopolul ideologiilor iraționaliste, totalitare și pragmatice, spre a o așeza pe suporturile sale tradiționale și creștine firești. În termeni mai simpli, autorul crede că nu democrația este răspunzătoare de degradarea morală a lumii, ci că ea este mai degrabă o victimă și un țap ispășitor al deformărilor ideologice ulterioare, ce au străbătut masiv scena social-politică a Europei ultimelor două veacuri. Concepția lui vine să întrească astfel ideea că lumea capitalistă își are propriul său crez, dincolo de toate acele adaosuri ideologice ce i-au fost atașate ulterior în mod artificial. Acest lucru este cu atât mai evident cu cât lumea capitalistă nu se reduce doar la fenomenele sale negative - precum proliferarea spiritului mediocru, a egoismului, oportunismului și filosofiei gangsterului -, ci ea cuprinde și mari mutații ontologice precum împlinirea idealurilor democratice, apariția pieței libere sau revoluția tehnico-științifică, care nu pot fi explicate ele însele pe baza resentimentului sau mediocrității. Vrând deci să demonstreze că răul contemporan are drept sursă o falsă și ilicită idee despre democrație, infiltrată pe filierele relativismului și pragmatismului politico-ideologic, Hallowell dorește să arate că adevărata idee despre lumea democratică se află în perfectă continuitate cu tradițiile de nuanță intelectualistă și creștină¹.

¹ Vezi J. H. Hallowell, *Temeiul moral al democrației*, București, Paideia.

Două lucruri ne separă însă de esența acestor concepții expuse mai sus. În primul rând, respingem ideea potrivit căreia lumea capitalistă ar fi un produs direct și lipsit de tensiuni al spiritului lumii creștin-medievale. Capitalismul continuă, bineînțeles, tradiția creștină, se așază în cadrele spiritului medieval și al Renașterii, însă totodată, tendința de desacralizare a lumii, ce-i este specifică, are la rândul ei o semnificație particulară, care este reperabilă, așa cum spuneau Weber sau Culianu, în specificul religiei calvine. Capitalismul apare deci ca o mutație esențială, care deși beneficiază de tradiția culturală a Europei premoderne, își are totodată o ființă proprie, coextensivă unui tip specific de religiozitate etico-rațională și ireductibilă la elementele de credință anterioare. De aceea, există pe de-o parte un aspect de continuitate între lumea veche și lumea modernă, constând în posibilul acțional deschis de cea dintâi în ceea ce privește filosofia, științele experimentale, dreptul, tehnica, școlile de specialiști etc, dar pe de altă parte, avem și o trăsătură de discontinuitate, care constă într-o organizare capitalist-rațională specifică acesteia din urmă și pe care Weber a identificat-o în fundamentele doctrinare ale religiei calvine.

În al doilea rând, tocmai decurgând din primul motiv, filosofia pozitivă nu poate fi considerată, cel puțin în spațiul anglo-saxon, atât ca o denaturare a ființei capitalismului, cât mai degrabă ca un produs al acestei ființe, care a suferit totuși avatarurile sale istorice specifice, până acolo încât și-a interiorizat propriile temeuri. De aceea, filosofia burgheză nu trebuie lăsată deoparte ca simplă ideologie, ci trebuie s-o privim în strânsă legătură cu însăși ființa civilizației moderne care i-a dat viață, căci deși *"golită de conținutu-i religios, i-a păstrat totuși formele"*¹. Iată de ce, plecând de la acest postulat, am încercat în prima secțiune prin intermediul filosofiilor sociale: deismul, utilitarismul, evoluționismul, pozitivismul, durkheimismul, să surprindem ființa lumii capitaliste în dinamica ei proprie de autoprecizare, pentru a ajunge astfel în secțiunea de față și cu ajutorul concepției weberiene, la ființa însăși a lumii capitaliste în punctul ei culminant al afirmării de sine.

II.

Pornind de la principiul utilitarist, al identității dintre "etic" și "util", am văzut cum în jurul lui s-au polarizat două opinii divergente: pe de-o parte opinia liberală, care vedea în el o lege centrală și esențială a istoriei care s-ar fi împlinit odată cu societatea burgheză; pe de altă parte criticii, care îl traduceau

¹ I. P. Culianu, *Eros și magie în Renaștere, 1484*, București, Nemira, 1994, p. 303.

ca pe o tendință marginală a naturii omului. O interpretare cu totul novatoare dată utilitarismului este cea a lui **Max Weber**. El respinge din start orice discuție despre lumea capitalistă ca despre un trup fără suflet. Capitalismul, așadar, nu este doar o formă, o pură structură legitimată de la sine prin istoria și evoluția ei, ci el presupune totodată un conținut. El nu este doar exterioritate manifestă, ci și interioritate trăită a conștiinței. Numai astfel putem vorbi de un autentic spirit al capitalismului, adică despre o ființă lăuntrică a conștiinței care îl hrănește. În consecință, Weber se străduiește să descopere acel conținut viu, trăit, al structurii exterioare manifeste, adică **spiritul capitalismului**; totodată, să-i găsească burghezului o identitate, o legitimitate spirituală și o origine nobilă, calități pe care cei mai mulți gânditori au refuzat să i le recunoască. Iată de ce, în cazul de față, principiul identității dintre "etic" și "util" se impune a fi analizat în el însuși, ca fapt spiritual, **purtând între paranteze valoarea lui de adevăr**. Această metodologie este deci diametral opusă acelei deprinderi naturaliste care s-a extins până la domeniul vieții spirituale și care constă în scindarea existentului, desfacerea lui în piese alcătuitoare ca pe o mașinărie, urmată de o recompunere abstractă după niște tipare logico-concepluate. Astfel, urmând calea aleasă de Weber, se cere scos la lumină și făcut comprehensibil spiritul acestui principiu utilitarist, care altminteri ar părea doar expresia unui oportunism rudimentar.

Drept urmare, primul lucru pe care îl face Weber în "Etica protestantă..." este acela de a desface termenul de "burghez" în două accepțiuni eterogene: pe de o parte avem înțelesul tradițional de arivist în forma lui structurală; pe de cealaltă parte, avem tipul eroic al burghezului, animat de un spirit nou, creator autentic de cultură și civilizație, și pe care doar vorbirea obișnuită sau discursul ideologic îl confundă sistematic. Primul aparține societății "tradiționale", cum o denumește Weber, ca acel exemplar uman dezavuat în toate epocile istoriei. Al doilea, în schimb, este tipic societății capitaliste și iese la rampă ca un om nou, diferit de cel al societăților "tradiționale". De aceea, Weber nu înțelege prin "capitalism" o dezlănțuire sălbatică a pulsurilor hedoniste, ci dimpotrivă, el înțelege o organizare rațională a muncii libere și o strategie metodică de sporire a capitalului, printr-o *"exploatare sistematică a unor efecte utile, obiective sau personale, ca mijloace de câștig, astfel încât rezultatul final, calculat pe bază de bilanț,...să depășească valoarea estimată...a mijloacelor materiale utilizate prin schimb în vederea câștigului"*¹. Astfel, spune Weber, prejudecata burghezului ca ființa josnică trebuie depășită, căci *"lipsa de scrupule absolută și conștientă a setei de câștig era adeseori în cea mai strictă legătură cu tradiția"*² și nicidecum cu lumea capitalistă autentică. Capitalismul se caracterizează deci prin raționalitatea calculului și prin sporirea pașnică a capitalului în condițiile unei reglementări juridice exprese, adică prin deplina

¹ M. Weber, Etica protestantă și spiritul capitalismului, București, Humanitas, 1993, p. 9.

² Ibidem. p. 42.

concordanță dintre tehnica rațională și dreptul rațional, lucru ce-l deosebește fundamental de "capitalismul" aventurier și prădalnic, bazat fie pe acțiunea speculativă, fie pe dreptul forței. (Așa se poate explica eșecul capitalismului experimental, de implant, în țările încă dominate de mentalitatea tradițională, în care rapacitatea, lipsa de scrupule și a simțului măsurii se revendică de la valorile capitalismului autentic. Astfel, dacă în trecut, acest burghez parazit era dezavuat, el se erijează astăzi în "mântuitor", pregătind prăbușirea omenirii într-o nenorocire absolută.)

Weber "izolează" astfel lumea capitalistă, implicit comportamentul de tip economic bazat pe raționalitate instrumentală, considerându-le drept rodul unei mutații conjuncturale, care la rândul ei a cristalizat un "ethos" particular, o mentalitate specifică. Abia ulterior, în acest nou context de legitimitate bazată pe raționalitate, capitalismul s-a dezvoltat neînfrânat. Această mutație istorică ar fi constat la Weber în chiar apariția și răspândirea spiritului protestant, în speță a religiei calvine. Așadar, fundamentul ontologic al mentalității economice, de tip capitalist, îl găsim în credo-ul calvin. În continuare, rămâne de văzut modul genetic prin care doctrina calvinismului a determinat adoptarea unei conduite capitaliste, adică modul prin care această doctrină a configurat ulterior structura conștiinței burgheze.

Reforma, consideră Weber, este responsabilă de nașterea capitalismului. Ea cunoaște cronologic două momente importante: primul este marcat de cristalizarea lutheranismului în Germania (cât și a anglicanismului în Anglia), iar cel de-al doilea constă în apariția doctrinelor protestante ce pun accent pe predestinare. Primul moment - lutheranismul - doar prevestește mutația, prin accentul pus pe munca laică. Astfel, dacă în Evul Mediu, munca era considerată doar ca o datorie a trupului, indispensabilă bazei economice însă lipsită de valoare etico-religioasă, cu Luther în schimb, se realizează o importantă conversie de sens: acum dimpotrivă, doar munca profesională apare ca o mărturie a respectului față de Dumnezeu, căci numai ea împlinește lucrarea Atotputernicului, pe câtă vreme sustragerea de la îndatoririle laice, cum ar fi viața monahală, apare ca neetică și superfluă din punct de vedere religios. Al doilea moment semnificativ îl constituie reforma lui Calvin la Geneva. Abia calvinismul, prin dogma sa specifică, va determina coagularea spiritului capitalist, efect dublat de acțiunea locală a independenților. Punctul de vedere al lui Weber este de altfel foarte pertinent. El observă astfel că țările de religie catolică au fost mai puțin propice dezvoltării capitalismului, după cum lutheranismul sau religia evreiască au impulsionat capitalismul mai mult decât la catolici, dar mai puțin decât în țările calvine (Anglia, Olanda și Noua Anglie). De aici urmează că există un element doctrinar specific calvinismului care ar fi condus la cristalizarea capitalismului, element deosebit de cel lutheran și a *fortiori* de cel catolic.

Să vedem acum în ce constă acest spirit calvin, ce anume are el atât de diferit și modul cum se leagă de mentalitatea capitalistă. În mare, este de așteptat ca el să facă figură distinctă de mentalitatea "tradițională". Într-adevăr, etica tradițională se baza pe teodicee, teorie prin care ideea existenței răului și cea a atotputerniciei divine puteau fi conciliabile într-un sistem coerent. Se afirma îndeobște că o lume absolut bună ar fi de fapt o lume statică și neutră din punct de vedere moral. Dimpotrivă, numai o lume morală este o sferă perfectă și suficientă în devenirea ei, implicând neapărat o lume a libertății omului, a realizării conștiente a binelui, chiar cu riscul ca libertatea să fie utilizată contrar menirii sale divine, adică realizării răului. Religia tradițională creștină era astfel puternic impregnată de elemente metafizice de sorginte elenistică: absolutiza rolul sacramentelor și cultiva o morală umanistă bazată pe înțelegere, blândă cu păcătoșii, patetică și emoționată. Mai mult decât atât, creștinismul medieval nici măcar nu era un monoteism consecvent. Dimpotrivă, dincolo de dogma oficiată afișată, creștinismul tradițional a făcut concesii masive păgânismului. Continuatoarele a Imperiului Roman, Biserica creștină a cucerit Europa tocmai prin însușirea strategiilor acestuia, acelea de tolerare și chiar asimilare a credințelor păgâne și naționale.

Dimpotrivă, etica calvină este bazată tocmai pe elementele contrare: consecvența crezului monoteist și ideea lipsei de libertate a omului. Astfel, teza fundamentală a calvinismului este cea a predestinării, potrivit căreia *"grația divină nu poate fi pierdută de cei cărora le-o adresează și nici nu poate fi recuperată de cei cărora le-a refuzat-o"*¹, în condițiile în care Dumnezeu i-a destinat de la bun început pe oameni fie mântuirii, fie damnării. Această teză nu este altceva decât expresia monoteismului absolut, a întoarcerii în fond la străvechiul crez ebraic al unicității și transcendenței absolute ale lui Dumnezeu. Conform aceluși crez, revigorat acum, Dumnezeu este Unui, bucurându-se de o autoritate supremă inclusiv asupra destinului oamenilor. În al doilea rând, fiind transcendent, *"orice ființă este despărțită de Dumnezeu de o prăpastie de netrecut"*², astfel că orice încercare de a pătrunde sensul destinului individual ar fi imposibilă. Pare un Dumnezeu tiranic, dar în realitate, transcendența absolută a acestuia suspendă de la bun început orice considerații teologice sau morale de acest fel. Sensul rămâne opac omului. De aceea, orice strădanie metafizică menită a-l dezvălui este inutilă și implicit amorală.

De la aceste considerații pornind, Culianu accentuează mai degrabă discontinuitatea spiritului modern față de tradiția medievală și renașcentistă, decât continuitatea acestora. Într-adevăr, spune el³. Renașterea a fost chiar mai mult decât Evul Mediu o epocă de recrudescență a elementelor păgâne, de inflație a misticismelor, ocultismelor și de reînviere a trecutului pre-creștin.

¹ Ibidem, p. 115.

² Ibidem, p. 115.

³ I. P. Culianu, vezi Eros și magie, în Renaștere.

El încearcă să demonstreze astfel cât de străine de raționalismul modern și cât de încărcate de elemente mistice erau concepțiile așa-zis științifice ale unor gânditori precum: Cusanus, Copernic, Bruno, Galilei, Fr. Bacon și chiar... Descartes! Culianu dorește să demonstreze astfel că pretinsa "Renaștere", în care cei mai mulți văd zorii modernismului, nu este în realitate decât o epocă retrogradă, o lume fantastică populată de demoni și spirite, cu totul străină de spiritul raționalist al civilizației noastre. Interesat astfel mai degrabă de a absolutiza diferențele și discontinuitățile celor două lumi, care în opinia noastră este o exagerare, Culianu concluzionează că începuturile modernismului nu trebuie căutate în Renaștere, ci numai în Reformă.

Calvinismul apărea astfel, ca și lutheranismul de altfel, ca o ruptură nu doar formală față de creștinismul oficial, ci și de esență, din moment ce nega complet rolul sacramentelor, cultivând un individualism aspru, dimpreună cu uciderea în om a oricăror tensiuni lăuntrice, stări interioare complexe și prea personale. Numai că dacă la Luther, eliberarea de păcat, improbabilă prin recursul la Biserică, este totuși posibilă printr-o autentică pioșenie în singurătate, la calvinii în schimb, acest lucru este imposibil în orice condiții. O altă distincție apare de asemenea între calvini și evreii legați de credința talmudică. Deși atât unii cât și ceilalți pun accent pe atotputernicia divină, evreii (ca și musulmanii de altfel) își concretizează acest credo printr-un element de ordin tehnic - supunerea față de tradiție, față de lege (Talmudul). De aceea, spune Weber¹, doar Legea apare ca fiind de esență religioasă, pe câtă vreme comportamentul mercantil și cămătăresc specific evreilor are mai degrabă o explicație lumească: ethosul resentimentar și ura față de tot ceea ce este străin lor, provenind din situația de popor-paria a acestora. Dimpotrivă, la calvini, însuși comportamentul lor economic și tendința spre profit au o semnificație religioasă intrinsecă, provenită din modul lor particular de a interpreta transcendența lui Dumnezeu. Din acest punct de vedere, ei par mai aproape de spiritul Cărții lui Iov și al Ecclesiastului, de străvechea concepție ebraică despre nimicnicia omului, decât de spiritul talmudic, în ciuda asemănărilor în ceea ce privește atitudinea spre profit cu acesta din urmă.

O astfel de morală austeră, lipsită de sensibilitatea Evului Mediu, a fost destul de străină spiritului european elenizat. În "istoria Angliei", scriitorul francez Andre Maurois prezintă și el destul de sugestiv fenomenul puritanismului din țara lui Shakespeare (variantea calvinismului englez) ca pe unul atipic pentru lumea europeană, apreciind că „*viața spirituală a Angliei pe vremea sfinților constituie unul din fenomenele cele mai surprinzătoare ale istoriei*”². Astfel, el înfățișează fascinantul spectacol în care "un întreg popor occidental a avut drept unică lectură, drept constituție și credință povestiri și

¹ M. Weber, vezi Sociologia religiei, București, Teora, 1998.

² A. Maurois. Istoria Angliei, București, Ed. Orizonturi, p. 427.

*poeme orientale vechi de câteva mii de ani*¹. Prea preocupat de a recunoaște în el semnele harului, puritanul nu poate fi decât ostil plăcerilor. De aceea, *"această doctrină care întunecă viața îi face foarte puternici pe cei care o profesează. Sacrificarea voluntară a tot ceea ce omul Renașterii numise plăcere sau fericire făurește ființe grave și curajoase. Au o frică atât de mare de păcat încât se străduiesc să fie soldați disciplinați, comercianți cinstiți, muncitori sânguincioși."*²

Despre modul în care teoria predestinării, în fond a unicității și transcendenței lui Dumnezeu, a influențat spiritul capitalismului, transfigurându-se în el, Weber introduce o explicație interesantă. El consideră în acest sens că nașterea capitalismului s-ar fi datorat mai degrabă înrăuririi date de continuatorii lui Calvin, decât sub impactul doctrinei lui Calvin însuși. Astfel, în vreme ce Calvin susținea că **nu** există semne care să certifice în vreun fel posesia grației, continuatorii săi considerau în schimb că tocmai **încrederea în propria mântuire este un semn al mântuirii**. Tocmai de aceea, puritanilor le este conaturală austeritatea și seriozitatea în muncă, ca un fel de compensație la dura anxietate provocată de demonul îndoielii. Astfel, în locul bunăvoinței și caracterului consolatoriu proprii catolicilor, calvinii puneau *"un mare accent pe munca profesională neobosită ca mijloc excelent de dobândire a încrederii în sine"*³. Calvinismul pune astfel accent pe de-o parte pe munca rece, cinstită, aducătoare de profit, ca "asceză pur laică", ca metodă de disciplinare permanentă și riguroasă a simțurilor, de autocontrol și de alungare a oricărei tentații; iar pe de altă parte ca modalitate de exorcizare a spaimelor legate de sensul destinului personal (considerând că reușita în viață este un semn al posesiei grației). Acest argument a fost tratat mai pe larg de către Weber, fiind îndeobște mai bine cunoscut.

Există însă și un al doilea argument mai tare, care îl cuprinde inclusiv pe primul, cu toate că autorul îi conferă mai puțină importanță. Acest argument pleacă tocmai de la postulatul specific calvin al unicității și transcendenței absolute ale lui Dumnezeu. Astfel, dacă Dumnezeu este Unul, transcendent și atotputernic, atunci *"Universul este predestinat să servească numai preamăririi de sine a lui Dumnezeu și numai acesteia"*⁴. Punând astfel accent pe ideea predestinării, calvinismul tindea să vadă în om un simplu instrument, prin mijlocirea căruia Dumnezeu își desăvârșește lucrarea în lume. Omul nu mai este deci un scop în sine, ci un simplu mijloc. Scopul omului nu mai este astfel unul personal, atenția nu mai este absorbită de lumea lui interioară și de raportul său cu Dumnezeu prin intermediul sacramentelor, ci în calitate de

¹ Idem.

² Ibidem, p. 428.

³ M. Weber, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*. București, Humanitas, 1993, p. 122.

⁴ Ibidem, p. 119.

mijloc, de instrument, scopul său devine unui impersonal și rațional - lucrarea lui Dumnezeu, atenția fiindu-i captată exclusiv de exterior. De aceea, tot ceea ce este util edificării acestei lucrări este și moral, o datorie sfântă și o dovadă a credinței în atotputernicia divină, credo în care recunoaștem spiritul sau substratul principiului utilitarist al școlii liberate (ecuația etic = util). Totodată, dacă Dumnezeu este transcendent, atunci nu stă în puterea omului să pătrundă sensul lucrării acestuia. Ca atare, datoria supremă a omului este să se dedice exclusiv vieții sociale, muncii și profitului în folosul său și implicit al comunității. Orice întrebare metafizică, orice sustragere de la această datorie sfântă este inutilă și deci amorală. Mai mult chiar, oricine se consideră posesorul unor adevăruri absolute ori recipientul unor revelații pe care le opune lumii vizibile ca proiect ideal, nu poate fi tratat decât ca un răzvrătit împotriva ordinii firești dorită de divinitate, adică ca un imoral și anarhist, ca un posedat de principiul răului. Ajungem astfel să cuprindem inclusiv primul argument al lui Weber, potrivit căruia numai prin munca calculată, rece, aducătoare de profit, puritanul dovedește că servind lucrării divine el își face datoria față de Dumnezeu, potolindu-și astfel propriile lui spaime legate de sensul destinului personal.

Weber lasă astfel să se înțeleagă că ecuația: etic = util este întemeiată pe un credo autentic. În această nouă lumină, teoria liberală apare doar ca rezultatul unor răstălmăciri filosofice târzii, în care spiritul originar este prea puțin transparent. Astfel, filosofi precum Hume, Mill sau Spencer ajung mai degrabă la concluzii distructive pentru orice morală, atâta vreme cât ei sfârșesc prin a o subordona înclinațiilor naturale. Ca atare, gândirea liberal-pozitivistă consistă în aceea că, afirmând identitatea etic-util, o vede ca o relație asimetrică, în care valoarea morală a unei fapte este decisă în ultimă instanță de utilitatea ei. Weber menține această identitate dar, descoperindu-i spiritul ei autentic, răstoarnă decisiv raportul, plecând tocmai de la importanța precumpănitoare a eticului. Astfel, analizând ideile primitive ale capitalismului ce încă mai păstrau spiritul originar al calvinismului (de pildă, cele ale lui Benjamin Franklin și ale prezbiterianului Richard Baxter), el vrea să demonstreze caracterul intrinsec moral al goanei după profit. Conform lui Baxter¹, acumularea de avere este o datorie sfântă iar circulația și mărirea exponențială a capitalului - un scop în sine, un lucru moral, bun, sieși suficient; după cum trândăvia, culcatul pe o ureche, luxul, distracția, adică tot ceea ce face din bani un mijloc, are o semnificație negativă. Așadar, banul are o dublă înfățișare: sfântă, când este dobândit pentru el însuși ca indicator al maturității, chibzuinței, seriozității, puterii de autocontrol, respectiv un chip demonic, atunci când devine un mijloc pentru satisfacerea unor interese frivole, lipsite de consistență în ochii lui Dumnezeu. Mentalitatea capitalistă face din câștigul

¹ Ibidem, p. 159 și urm.

bănesc un scop în sine și nu un mijloc, tocmai contrar egoismului, rapacității și oportunismului, așa cum apărea ea în urma denaturărilor ulterioare.

Folosindu-se de aceste gânduri ale lui Baxter și ale altor puritani, Weber arată că spiritului capitalismului autentic îi este conaturală o religiozitate etico-rațională, în care valoarea nu mai este prescrisă tradițional ca în epoca premodernă, ci este constitutivă acțiunii concrete, fără să se reducă însă la aceasta (atâta vreme cât burghezul are conștiința unui anumit sens care îl transcende). Cu alte cuvinte, **dacă în societățile tradiționale** lumea valorii **este** distinctă **de lumea** muncii și a **interesului**, considerată indiferentă din **punct de vedere** etic, și chiar imorală când acțiunea **este** orientată **spre** câștig, **odată** cu **epoca** modernă se petrec două mari inversiuni de sens: a) este valorizată **lumea**, adică natura în calitate de natură, ca existență în sine, închisă, sieși suficientă și ca expresie a principiilor rațional-abstracte; și b) este valorizat **lumescul**, adică spațiul social definit abstract în spiritul raporturilor juridice raționale, a raporturilor comerciale libere și într-un mediu de legitimitate propice urmăririi interesului sau acumulării de capital. Cu alte cuvinte, în trecut valorile erau prescrise religios ca fiind anterioare și transcendente omului, iar interesul era tolerat doar în a doua instanță, doar după ce "legea" a fost în prealabil respectată. Odată însă cu epoca modernă, tocmai datorită faptului că sensul este impenetrabil, nu ne rămâne decât lumescul și lumea ca lucrare a lui Dumnezeu, adică **principiul rațional și interesul valorând în sine**. Ca atare, **orientarea rațională spre lume, fie prin acțiunea pragmatică, fie prin decelarea principiilor ei imanent-abstracte, nu constituie un indiciu al negării valorii, ci dimpotrivă, unul al potențării ei la infinit prin recunoașterea atotputerniciei divine**. Astfel, dacă în trecut existența era bipolară, adică se desfășura pe două dimensiuni: o axă fixă a valorilor morale, respectiv o axă variabilă a vieții concrete, odată cu modernii, universul uman este conceput aplatizat, obligat adică să translateze pe o unică dimensiune, în care cele două axe ajung să coincidă, prin **includerea utilului în sfera eticului**. De aceea, la puritan tocmai *"metodica rațională a întregului său mod de viață"*¹ se legitima prin sine însăși, fiind vorba deci de o coincidență și o subordonare a acțiunii raționale în finalitate față de acțiunea întemeiată pe valoare.

Am insistat asupra raportului etic/util numai întrucât el este extrem de problematic, fiind replica din sfera filosofiilor sociale a dualității spiritual/corporal din antropologia filosofică. Astfel, așa cum corporalul apare închis în sine numai întrucât spiritul modern validează *a priori* o atare perspectivă științifică naturalistă, tot la fel autonomia economicului și procesul istoric de autonomizare a interesului, cât și aceia de secularizare a vieții sociale nu sunt decât orientări spirituale sau repere valorice, deja existente în esența doctrinei calvine. Ca atare, autonomia economicului, secularizarea vieții publice și alte fenomene caracteristice lumii moderne nu mai apar ca realități în accepțiunea

¹ M. Weber, Sociologia religiei. București. Teora. 1998, p. 249.

naturalist-sociologică a cuvântului, ci doar în calitate de "sens", de predispoziție a conștiinței sau de orientare a ființei. De aceea, nu putem vorbi de o logică a interesului sau a adevărului logico-matematic, transcendentă vieții și universală, care s-ar fi împlinit pe sine odată cu lumea capitalistă. Vorbim în schimb de o teleologie immanentă spiritualității moderne, în care "raționalul", "economicul", "naturalul" n-au o valabilitate intrinsecă, ci doar în imanența unei ființe specifice a capitalismului. În concluzie, acțiunea rațională mănătată de interes nu este valabilă în ea însăși, așa cum credeau utilitariștii clasici, ci numai întrucât "raționalul" a fost intenționat ca fiind valabil, adică a fost confirmat, atestat de către ființa spirituală a capitalismului.

Imaginea eroică a capitalistului ni se impune astfel cu mai multă forță. Crezul său esențial este acela al existenței sensului, dar totodată al perfecției lui impenetrabilități. Astfel, nimic spiritual nu-i mai rămâne omului. Tot ceea ce rămâne este lumea lui Dumnezeu, care se obiectivează, se impersonalizează, se scutură de orice subiectivism posibil. O astfel de lume impersonală este lumea muncii raționale, a forțelor și entităților abstracte, străine și uneori ostile omului. Este în fond lumea deștilor și a realităților pozitive, neutră axiologic și golită de sens. Tocmai de aceea, laicizarea lumii trebuie privită întotdeauna cu anumite rezerve; în fapt ea ascunde o concepție profund religioasă, crezul monoteismului absolut, al transcendenței valorii și a sensului. Tocmai în acest sens, Culianu afirma că *"civilizația occidentală modernă reprezintă, în întregul ei, un produs al Reformei"*¹ și că noi *"trăim încă într-un apendice secularizat al Reformei"*², chiar dacă concepția naturalistă modernă și-ar fi absorbit și interiorizat tot mai mult propriile fundamente de credință, făcând dificilă surprinderea lor, așa cum remarcă de altfel și Peter Saunders: *"acum, aceste motivații s-au evaporat, iar noi am moștenit învelișul comportamental pierzând miezul spiritual"*³. Astfel, la originile sale, poziția burgheziei nu este cea antiumanistă, cum afirmau criticii, ci mai curând una neumanistă, în care rolul omului se estompează până la nimicnicie în fața puterii absolute a lui Dumnezeu. Atitudinea lui poate fi sintetizată în acel mic aforism al lui Wittgenstein, care ne sfătuiește, referitor la lucrurile despre care nu putem vorbi, că e mai bine să păstrăm tăcerea⁴. Această tăcere ascunde astfel o recunoaștere tacită, un strigăt mut, anume un mod unic, fără precedent în istorie, de respect față de valoare.

¹ I. P. Culianu, *Eros și magie în Renaștere*. 1484, București, Nemira, 1994, p.303.

² Ibidem, p. 304.

³ P. Saunders, *Capitalismul - un bilanț social*, București, DU Style, 1998, p. 39.

⁴ L. Wittgenstein, vezi *Tractatus Logico - Philosophicus*.

III.

În fond, spiritul practic, cumpătarea, realismul searbăd al omului capitalist, îngustimea pozitivistă și vocația lui tehnologică, refuzul său conștient de a-și transcende condiția socială, mărturisesc cu toate despre un mod de viață ascetic prin care burghezul înțelege să-și oculteze neliniștile și angoasele metafizice. "Ethosul" capitalist cultivă cumpătarea, obediența, sângele, integrarea cuminte în ordinea firii, perseverența "mediocră", ca mijloc ascetic și verificat de a stăvili marile pasiuni ale trecutului, de a stinge pornirile anarhice, patosul mistic, revoluționar, exaltările și excesele de conștiință. Axul central al capitalismului este praxisul, adică etica lucrului bine făcut; o etică mică și lipsită de glorie, dar menită a sublima simțul moral excesiv într-o direcție practică, cum ar fi de pildă cunoașterea pozitivă și de tip tehnic, pe cât posibil a solidelor, a lucrurilor grosolane și neutre care nu implică nici un angajament metafizic. Capitalismul este astfel o continuă disciplinare a simțurilor, un creuzet al realismului rece, în care prisosul de conștiință, vocația jertfei, hipertrofierea prințului moral, patosul anarhic și eshatologic, arderea pătimășă pe altarul idealului unei lumi mai bune, toate acestea tind să fie domolite, domesticite și recanalizate înspre o cunoaștere neutră a lumii, înspre o iubire calmă a lucrurilor și oamenilor, în fine, spre o bucurie cumpătată a vieții. Identificabil în teoria liberală clasică a *laissez faire*-ului, acestui spirit ascetic capitalist îi repugnă orice formă de utopism sau mit politic. În esență, această concepție nu vrea nimic mai mult decât ca lucrurile să fie lăsate să evolueze de la sine, în mod natural. Această formă de naturalism capitalist este adversarul cel mai puternic al oricăror manifestări anarhiste, utopiste sau istoriciste, care se întemeiază tocmai pe identificarea unui sens unitar care ar cuprinde și unifica toate formele de existență.

Realitatea apare astfel ca un adevărat "pat al lui Procust"; suficient pentru mic-burghezul care se autodisciplinează în spiritul conformismului, dar insuficient pentru anarhic, pentru intelectualul mistic. Lumea vieții este dimpotrivă prea "strâmtă" pentru acesta; el devine astfel mai "profund" și mai "autentic" decât realitatea însăși, asupra căreia uneltește și îi opune un proiect de revoltă. De aceea, paradigma anarhicului nu este atât "înțeleptul" sau "filosoful", adică tipurile umane supreme ale lumii eline, ci mai degrabă figura "magicianului", a romanticului, a celui care substituindu-se actului demiurgic al lui Dumnezeu, se străduie, printr-o alchimie a istoriei, să silească procesele naturale ale lumii.

BIBLIOGRAFIE**SECȚIUNEA ÎNTÂI**

Ilie Bădescu, *Istoria sociologiei. Perioada marilor sisteme*, Galați, Porto-Franco, 1994.

I.

Alexis de Tocqueville, *Despre democrație în America*, vol. I și II, București, Humanitas.

Benjamin Constant, *Despre libertate la antici și la moderni*, București, Institutul European, 1996.

Zigmunt Bauman, *Libertatea*, București, DU Style, 1998.

Robert Nozick, *Anarhie, stat și utopie*. București, Humanitas, 1997.

II.

Mircea Eliade, *Sacru și profanul*. București, Humanitas, 1992.

XXX, *Istoria filosofiei moderne*, București, Ed. "Tess-Expres", 1996.

H. Facon, *Filosofia engleză în secolul al XVIII-lea*.

Mircea Vulcănescu, *Filosofia morală engleză din secolele XVII și XVIII*.

John Stuart Mill, *Utilitarismul*, București, Alternative, 1994.

John Stuart Mill, *Despre libertate*. București, Humanitas, 1994.

David Hume, *Cercetare asupra intelectului omenesc*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987.

Herbert Spencer, *Individul împotriva statului*, Iași, Timpul, 1996.

Ion Ungureanu, Virgil Constantinescu-Galiceni, *Teorii sociologice contemporane*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1985 (despre H. Spencer).

Nicolae Bagdasar, *Teoria cunoștinței*. Cluj, Univers Enciclopedic, 1995 (despre Spencer).

Petre Andrei, *Sociologie generală*. București, Editura Academiei R.S.R., 1970 (despre Spencer).

Traian Herseni, *Sociologie și etică*, București, Editura Științifică, 1968.

XXX, *Filosofia morală britanică*, București, Alternative, 1998.

George Edward Noore, *Principia Etnica*, București, DU Style, 1997.

III.

Emile Durkheim, *Division of Labor in Society*, New York, Free Press & Collier-MacMillan Limited (London), 1964.

SECȚIUNEA A DOUA

I.

Oswald Spengler, *Declinul Occidentului*, vol. I și II, Craiova, Beladi, 1996. Nikolai Berdiaev, *Sensul istoriei*, Iași, Polirom, 1996.

II.

Francois Furet, *Trecutul unei iluzii*, București, Humanitas, 1996.
George Crowder, *Anarhismul*, Oradea, Antet, 1997.
Benjamin Fundoianu, *Conștiința nefericită*, București, Humanitas, 1993.
Patrick Gardiner, *Kierkegaard*, București, Humanitas, 1997.

III.

Max Scheler, *Omul resentimentului*, București, Ed. Trei, 1998.
Alexandru Boboc, *Etică și axiologie în opera lui Max Scheler*, București, Editura Științifică, 1971.
Friedrich Nietzsche, *Genealogia moralei*, București, Mediarex.

SECȚIUNEA A TREIA

I.

Jose Ortega y Gasset, *Revolta maselor*, București, Humanitas, 1994.
John H. Hallowell, *Temeiul moral al democrației*, București, Paideia.

II.

Max Weber, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, București, Humanitas, 1993.
Max Weber, *Sociologia religiei*, București, Teora, 1998.
Ioan Petru Cutianu, *Etos și magie în Renaștere. 1484*, București, Nemira, 1994.
Andre Maurois, *Istoria Angliei*, București, Ed. Orizonturi (Cartea a cincea, cap. IX - Efectele durabile ale puritanismului).
Peter Saunders, *Capitalismul*, București, DU Style, 1998.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 6/2000**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE A INDUSTRIEI

**OPORTUNITĂȚI ȘI RESTRICȚII ALE
DEZVOLTĂRII INDUSTRIALE LA NIVEL
REGIONAL ÎN ROMÂNIA**

Nicoleta ODAE

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ REGIONALĂ: TRADIȚII, OPORTUNITĂȚI ȘI CARACTERISTICI.....	233
2. DISPARITĂȚI SOCIOCULTURALE REGIONALE	244
3. POTENȚIALUL UMAN	251
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	259
ANEXE	260

1. Dezvoltarea industrială regională: tradiții, oportunități și caracteristici

Fiecare regiune de dezvoltare este constituită din județe care prezintă anumite caracteristici din punctul de vedere al dezvoltării industriale, al resurselor naturale ce pot fi exploatate la nivel local și/sau regional și, evident, al potențialului uman.

Regiunea de nord-est (județele: Botoșani, Vaslui, Iași, Suceava, Neamț, Bacău) reprezintă vechea Moldovă. Este o entitate istorică a cărei populație este și în prezent influențată de tradițiile străvechi ale acestei provincii. Meșteșugurile au ocupat un loc important în activitatea locuitorilor. În prezent este o regiune mai slab industrializată decât alte zone ale țării, dar cu resurse naturale ce avantajează dezvoltarea anumitor industrii prelucrătoare.

Această regiune are tradiții vechi în exploatarea zăcămintelor de petrol (Zemeș, Moinești, Pârjol, Tazlău, Balcani) și a gazelor naturale (Berești-Tazlău, Găiceana, Glăvănești, Secuieni). Petrolul exploatat în județele Bacău și Neamț se prelucerează în rafinăriile de la Dărmănești și Onești. De asemenea, se exploatează în cantități mici cărbune brun în Bazinul Comănești la Asâu și Comănești. Prezența resurselor de petrol și gaze naturale a determinat dezvoltarea puternică a industriei chimice (Onești) și petrochimice, fiind regiunea cu cea mai mare concentrare a întreprinderilor din acest sector (Iași, Roman, Piatra-Neamț, Săvinești, Vaslui, Onești, Bacău).

O altă industrie tradițională a Moldovei este cea a prelucrării lemnului. Regiunea de nord-est se evidențiază la nivel național prin fabricile de cherestea renumite de-a lungul timpului (Vatra Dornei, Vama, Fălticeni, Tarcău, Piatra-Neamț, Comănești). Acestora li s-au adăugat importante combinate de prelucrare complexă a lemnului (Suceava, Fălticeni, Bacău, Comănești) și de mobilă (Rădăuți, Iași, Bacău, Vaslui).

Industria textilă manufacturieră care a apărut din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea a continuat vechile tradiții meșteșugărești ale regiunii. Centre tradiționale precum Buhuși (postavuri groase de lână), Pașcani, Fălticeni, Câmpulung Moldovenesc, Botoșani, Suceava au determinat dezvoltarea altor întreprinderi textile la Iași (prelucrarea bumbacului, inului, cânepii, mătăsii artificiale, fabricarea confecțiilor), Dornești (topitorie de in și cânepă), Vaslui (confecții și prelucrarea lânii), Bacău (prelucrarea lânii), Verești (topitorie de in și cânepă), Botoșani (confecții), Piatra-Neamț (tricotaje).

Prelucrarea pieilor a constituit un alt meșteșug renumit în Moldova. Acesta s-a păstrat și astăzi în tăbăcării moderne (Bacău) și fabrici de încălțăminte (Bacău, Suceava).

Prepararea produselor alimentare reprezintă un obicei străvechi în Moldova. Centre ale industriei alimentare cum sunt Botoșani (panificație, zahăr, produse lactate), Suceava (conserve și preparate din carne, bere), Iași (panificație, ulei, vinuri), Vatra Dornei (produse lactate), Câmpulung Moldovenesc (produse lactate), Cotnari (vinuri) confirmă prestigiul produselor moldovenești.

În paralel cu dezvoltarea industriilor tradiționale ale provinciei, au apărut, după anul 1948, întreprinderi aparținând industriei construcțiilor de mașini și echipamente (Iași, Roman, Bacău, Bârlad), ale industriei electrotehnice (Botoșani, Iași), ale industriei aeronautice (Bacău), ale ceramicii de construcție (Iași, Bacău, Roman, Piatra-Neamț), ale ceramicii fine (Dorohoi, Piatra-Neamț) și a sticlei (Dorohoi).

Regiunea de sud-est (județele: Brăila, Galați, Vrancea, Buzău, Constanța, Tulcea), este singura regiune de dezvoltare eterogenă din țară, datorită faptului că este formată din județe ce aparțin geografic unor provincii foarte diferite din punct de vedere economic, social și cultural (Moldova, Țara Românească și Dobrogea). Regiunea este dezavantajată de lipsa resurselor naturale, dar și de insuficienta dezvoltare a unor industrii prelucrătoare (construcții de mașini și echipamente, chimică și petrochimică, industria lemnului și a mobitei, industria textilă, industria ceramicii și a sticlei).

Industria tradițională ce reprezintă această regiune este cea a construcțiilor de nave maritime și fluviale (Constanța, Mangalia, Tulcea, Brăila, Galați).

Medgidia și Cernavodă sunt centre cu tradiție în industria materialelor de construcții.

Industria alimentară are vechi tradiții în regiunea de sud-est. Combinate moderne de prelucrare a vinurilor (Murfatlar, Medgidia, Niculițel, Cotești, Focșani) continuă prestigiul unei industrii dezvoltate de-a lungul secolelor. Alte întreprinderi de panificație (Galați, Brăila, Buzău, Constanța), de zahăr (Brăila, Buzău), de conserve de pește (Galați, Tulcea, Constanța), confirmă preocupările tradiționale ale locuitorilor acestei regiuni.

Industria de extracție a petrolului și a gazelor naturale s-a dezvoltat după 1948 în Câmpia Română. Extracțiile de petrol și gaze naturale de la Sărata-Monteoru, Tisău, Berea, Ulmu, Jugureanu, Lișcoteanca, contribuie la dezvoltarea industrială a regiunii. De asemenea, se exploatează petrol din Marea Neagră, ceea ce reprezintă o altă oportunitate pentru industria chimică și petrochimică a regiunii.

Petrolul și gazele naturale, care reprezintă materii prime de bază pentru industria chimică, nu sunt valorificate corespunzător pentru a susține o industrie chimică puternică în regiune. Începând din anul 1950, în regiunea de sud-est s-au dezvoltat: industria siderurgică (Galați, Buzău, Brăila, Tulcea),

industria chimică (Năvodari, Buzău, Brăila, Mărășești), industria construcțiilor de mașini și echipamente (Galați, Brăila, Buzău).

Paradoxul acestei regiuni constă în faptul că, deși nu are industrii prelucrătoare dezvoltate asemenea centrului și vestului țării, beneficiază de cele mai mari întreprinderi din România în anumite ramuri industriale care se aprovizionează cu materii prime din import, transportate pe Dunăre și Marea Neagră.

Astfel, există Combinatul Siderurgic de la Galați care utilizează minereu de fier și cocs din import, întreprinderea de Alumină de la Tulcea care se aprovizionează cu minereu de bauxită din import, Șantierul Naval Constanța (cel mai mare șantier naval maritim din România), Șantierul Naval Galați (cel mai mare șantier naval fluvial din România), Combinatul Petrochimic de la Năvodari care folosește fosforite și apatite din import.

Centrala Nucleară de la Cernavodă completează acest tablou industrial deosebit de interesant.

Regiunea de sud (județele: Argeș, Dâmbovița, Prahova, Teleorman, Giurgiu, Ialomița, Călărași) prezintă caracteristici distincte față de celelalte regiuni ale României.

Este o regiune cu grave probleme de dezvoltare, cu mari deficiențe în domeniul industrial. Este dominată de mari contradicții.

Oportunitățile acestei regiuni sunt, pe de o parte, prezența unor zone petrolifere, carbonifere și de exploatare a gazului metan cu tradiții vechi în extracția zăcămintelor respective și, pe de altă parte, vecinătatea cu Dunărea a patru județe (Teleorman, Giurgiu, Călărași, Ialomița), ceea ce ar putea favoriza dezvoltarea comerțului cu alte țări europene,

Încă înainte de naționalizare, industria de extracție a petrolului era dezvoltată în Subcarpații Prahovei și ai Dâmbovitței (Urlați, Boldești, Băicoi, Moreni, Gura Ocniței). Industria de extracție a gazelor naturale era concentrată la Mănești, Finta, Gura Șuții, Fierbinți, Periș.

Centrul-pivot al industriei petroliere este municipiul Ploiești, unde funcționează o întreprindere de tradiție ce produce echipament industrial și utilaje petroliere (pentru extracție și prelucrare). Câmpina este un alt centru tradițional al regiunii unde se fabrică utilaje petroliere.

Industria de extracție și preparare a cărbunelui (exploatări de lignit) este reprezentată de centre cu tradiție, situate în Subcarpații cuprinși între Argeș și Buzău, cum sunt Berevoiești, Jugur, Godeni, Aninoasa, Mărgineanca, Șotânga, Filipeștii de Pădure, Ceptura. Aceste zăcămintele de lignit nu au fost utilizate pentru producerea energiei electrice prin construirea unor termocentrale în întreaga regiune de sud. Industria energetică este reprezentată doar de termocentrala de la Doicești (județul Dâmbovița).

Pentru regiunea de sud, alte industrii tradiționale sunt industria materialelor de construcții, industria ceramicii de construcție, a ceramicii fine și a sticlei. Astfel, centre precum Comarnic (ciment, var); Fieni (ciment, azbociment), Curtea de Argeș (porțelan și faianță) sau Azuga (sticlă) și-au creat o imagine favorabilă pe piața națională. Deși construite după 1950, întreprinderile de autoturisme de oraș de la Pitești și de autoturisme de teren de la Câmpulung au devenit reprezentative pentru regiunea de sud, dar și la nivel național, prin calitatea produselor lor.

Deși petrolul, gazele naturale și sarea (exploată la Slănic Prahova) reprezintă materiile prime ale industriei chimice și petrochimice, în regiunea de sud aceste ramuri importante ale industriei prelucrătoare românești sunt insuficient dezvoltate. Întreprinderile industriei chimice au fost concentrate doar în trei orașe: *Ploiești* (combinat petrochimic), cu doi sateliți industriali - Florești (cauciuc sintetic și anvelope pentru automobile, tractoare și avioane) și Brazi (combinat petrochimic și întreprindere de materiale plastice) - *Pitești* (combinat petrochimic, materiale plastice, negru de fum, tananți vegetali) și *Valea Călugărească* (acid sulfuric și îngrășăminte superfosfatice).

Metalurgia feroasă este reprezentată de două întreprinderi situate la Târgoviște (oțeluri aliate și înalt aliate) și Călărași (țevi și sârmă de mare rezistență trase la rece).

Alte întreprinderi construite în timpul procesului de industrializare a țării sunt cele ce produc aparatură de precizie la Sinaia, utilaje petroliere și mașin-unelte la Târgoviște, rulmenți la Alexandria.

Marele dezavantaj al regiunii de sud a fost și rămâne vecinătatea cu cel mai mare centru industrial al României - București - care a constituit polul de atracție al investițiilor orientate spre construirea și dezvoltarea a numeroase întreprinderi din industria prelucrătoare.

Regiunea de sud-vest (județele: Dolj, Olt, Mehedinți, Gorj, Vâlcea) se evidențiază prin accesul direct la Dunăre și, în mod particular, dezvoltarea sistemului energetic.

Construcția navelor fluviale pe șantierele de la Orșova și Drobeta-Turnu-Severin reprezintă o activitate tradițională a locuitorilor din regiune.

Alte industrii tradiționale sunt ceramica de construcție și ceramica fină care au valorificat rocile de construcție din regiune, permițând dezvoltarea întreprinderilor de la Bârsești, Craiova, Drobeta-Turnu-Severin ș.a.

Industriile extractivă și energetică sunt foarte bine dezvoltate, în timp ce industria prelucrătoare este concentrată, aproape în exclusivitate, în orașele-reședință de județ.

Începând din anul 1948 se exploatează zăcăminte de petrol și gaze naturale în Podișul Getic (Bustuchin, Ticleni, Băbeni, Iancu Jianu, Zătreni, Teslui, Potcoava).

Industria de extracție și preparare a cărbunelui este concentrată în bazinul Rovinari-Motru (cele mai bogate zăcămintele de lignit din țară), cu centre importante la Călnic, Urdari, Mătăsari, Roșiuța. Motru, Horăști, Leurda, Lupoaia, Ploștina.

Regiunea de sud-vest se remarcă prin prezența celor mai mari termocentrale din țară (Ișalnița la Craiova, Turceni și Rogojel în județul Gorj) și a celor mai puternice hidrocentrale construite pe Dunăre (Porțile de Fier I și Porțile de Fier II - Gruia). Marile hidrocentrale "Lotru" și "Vidra" de pe râul Lotru, împreună cu șirul de hidrocentrale de pe râul Olt, construite în amonte și, îndeosebi, în aval de Râmnicu-Vâlcea, contribuie la consolidarea celui mai puternic și important subsistem energetic din România.

Craiova reprezintă pivotul industriei prelucrătoare din regiune, întreprinderile sale evidențiindu-se prin calitatea produselor fabricate.

Întreprinderea de Autoturisme Rodae (Oltcit) de la Craiova s-a transformat, prin investițiile concernului sud-coreean Daewoo, în cea mai modernă firmă românească de importanță strategică din Europa Centrală și de Est.

De asemenea, la Craiova se fabrică aparatură electronică, tractoare rutiere și mașini agricole, locomotive Diesel și electrice, avioane, îngrășăminte azotoase și mase plastice, confecții textile, produse alimentare.

Întreprinderi de prestigiu, cum sunt cele de aluminiu de la Slatina, de produse clorosodice de la Râmnicu-Vâlcea, de vagoane de la Drobeta-Turnu-Severin sau de ceramică fină (porțelan și faianță) de la Târgu-Jiu, completează tabloul industrial al regiunii de sud-vest.

Regiunea de vest (județele: Timiș, Arad, Caraș-Severin, Hunedoara) este caracterizată de prezența bazinului carbonifer Valea Jiului și aria de concentrare a metalurgiei Banatului.

În Banat se află singura grupare de combinate siderurgice din România pe o arie foarte restrânsă, al cărei pivot este Combinatul Siderurgic Reșița. Reșița a fost primul centru metalurgic al țării între cele două războaie mondiale. O întreagă bază a siderurgiei românești este concentrată în cinci **centre care folosesc** materia primă din regiunea de vest. **Combinatele siderurgice de la Hunedoara, Călan, Reșița, Nădrag, Oțelu-Roșu**, au în componența lor oțelării și laminoare, fabrici de aglomerare a minereurilor, uzine cocsochimice, termocentrale, toate aceste unități, care acoperă verigi ale procesului tehnologic, conlucrând la obținerea fontei, oțelurilor de calitate superioară și laminatelor.

Industria de extracție și preparare a cărbunelui și metalurgia feroasă au contribuit permanent la dezvoltarea siderurgiei în regiune. În Banat se exploatează huilă în cantități mai reduse la Anina, Ponor, Cozia și Baia Nouă. Principalul bazin de huilă este Petroșani, de unde se obține huila cocsificabilă care aprovizionează cocseriile de la Hunedoara, Reșița și semicocseria de la Călan. Pentru prepararea cărbunilor, înainte de a fi trimiși la cocserii, funcționează instalații speciale la Lupeni, Petrila și Coroiște, cu o mare

capacitate de producție. Minereurile de fier se exploatează la Ghelari și Teliucu Inferior în estul Munților Poiana Ruscă.

Industria de extracție a petrolului și a gazelor naturale este concentrată în Câmpia de Vest (Variaș, Satchinez, Orțișoara, Biled).

Județele din vestul țării s-au remarcat de-a lungul anilor prin tradiția calității produselor textile, a confecțiilor, a încălțăminte, a blănurilor și cojoacelor, creându-și o imagine favorabilă pe piața internă. Se evidențiază centre cum ar fi Jimbolia (încălțăminte), Timișoara (încălțăminte, produse de marochinărie), Orăștie (blănuri și cojoace), Arad (confecții și tricotaje), Lugoj (mătase naturală) ș.a.

Două centre cu tradiție la nivel național în industria mijloacelor de transport sunt Reșița, unde se fabrică locomotive începând din 1872, și Arad, unde se produc toate tipurile de vagoane.

Industria ceramicii de construcție (Arad, Jimbolia, Timișoara, Lugoj, Reșița) și industria ceramicii fine (Deva, Timișoara) au un rol important în dezvoltarea industrială a regiunii.

Începând din anul 1950 s-a dezvoltat și industria chimică la Arad (îngrășăminte), Orăștie (mase plastice), Lupeni (fibre artificiale), Margina și Reșița (produse de distilare a lemnului).

Regiunea de nord-vest (județele: Cluj, Bihor, Satu Mare, Maramureș, Bistrița-Năsăud, Sălaj) este bogată în resurse naturale, fapt ce a determinat dezvoltarea unei industrii extractive cu tradiții străvechi.

Baia Mare reprezintă pivotul metalurgiei neferoase în această regiune, în jurul căreia gravitează centre de exploatare cum ar fi Ilba, Nistru, Căvnic, Bătut Toroiaga, Turț, Baia Sprie. Minereurile complexe (cupru, plumb, zinc), minereurile de cupru, precum și cele de aur și argint se prelucrează la Baia Mare. Minereurile de bauxită se prelucrează la întreprinderea de alumina de la Oradea-

Industria de extracție și preparare a cărbunelui (în special exploatare de lignit) este concentrată în Bazinul Barcăului (Borumiaca, Sărmășag, Varviz-Vărzari, Ip. Chieșd). Se exploatează și cărbune brun la minele Cristolțel și Ticu.

Industria de extracție a petrolului (Suplacu de Barcău) și a gazelor naturale (Puini), deși mai puțin favorizată de prezența unor resurse bogate, a contribuit, totuși, la dezvoltarea industriei chimice după anul 1948. Se evidențiază întreprinderile de la Baia Mare (acid sulfuric, vopsele și coloranți), Oradea (produse cloro-sodice, mase plastice), Turda (produse clorosodice, mase plastice), Cluj-Napoca (produse farmaceutice, produse cosmetice).

O varietate mare de roci de construcție (andezit, argilă, marmură, calcar) a determinat apariția unor centre de tradiție la nivel național în industria materialelor de construcții (Turda), industria ceramicii (Cluj-Napoca, Turda) și a sticlei (Pădurea Neagră).

Începând din anul 1948 s-au construit întreprinderi care au devenit importante nu numai pentru regiune, ci și la nivel național. Putem menționa întreprinderea siderurgică de la Câmpia Turzii, întreprinderile de utilaj minier de la Baia Mare și Satu Mare, cea de echipament industrial de la Cluj-Napoca sau cea de mașini-unelte și utilaj greu de la Oradea.

Industria textilă și a pielăriei este prezentă în centre industriale importante (Cluj-Napoca, Oradea, Zalău, Satu Mare).

Regiunea de centru (județele: Brașov, Sibiu, Covasna, Harghita, Mureș, Alba) este cea mai echilibrată din punctul de vedere al industrializării. A fost avantajată de prezența resurselor naturale, dar și a întreprinderilor din industria prelucrătoare cu tradiție în promovarea produselor de calitate superioară.

Cele mai dezvoltate județe sunt cele din centrul regiunii, respectiv Brașov, Sibiu și Mureș. Cel mai puternic centru industrial este Brașov - oraș medieval cu tradiții în domeniul meșteșugurilor și comerțului.

Industria de extracție a gazului metan și metalurgia neferoasă caracterizează din vremuri străvechi această regiune.

Gazul metan se găsește în Podișul Transilvaniei, în boltiri numite "domuri", singur în zăcământ, în stare aproape pură. Datorită acestei proprietăți, acesta poate fi folosit direct în procese de ardere. Primul zăcământ de gaz metan a fost exploatat la Bazna în anul 1672, iar valorificarea gazului metan a început în Transilvania în al doilea deceniu al secolului XX. Zăcămintele sunt localizate, în principal, în județele Sibiu, Mureș și Harghita, cu exploatări la Sărmașu, Zau de Câmpie, Luduș, Bazna, Copșa Mică, Ilimbav, Deleni, Șincai, Cristuru Secuiesc, Miercurea Nirajului ș.a. Un zăcământ important de petrol se exploatează la Ghelinta în județul Covasna.

Extracția minereurilor neferoase este în plină activitate în centre de tradiție ale Transilvaniei cum sunt; Bălan (cupru), Zlatna (cupru), Bucium (aur și argint), Baia de Arieș (aur, argint, cupru, plumb, zinc), Roșia Poeni (cupru, aur și argint), Musariu (aur și argint). Centre metalurgice cu tradiție sunt Zlatna (se prelucrează cupru) și Copșa Mică (se prelucrează plumb și zinc).

Industria de extracție și preparare a cărbunelui este reprezentată de minele Vârghiș și Căpeni (Bazinul Baraolt) unde se exploatează lignit.

Un punct forte al regiunii de centru constă în prezența a numeroase fabrici ale industriei ceramicii (fină și de construcție) și sticlei, răspândite îndeosebi în județele Sibiu, Mureș și Alba. Locuitorii acestor orașe au continuat tradiția meșteșugurilor apărute în Evul Mediu, păstrând imaginea pozitivă și prestigiul produselor transilvănene. Ne referim la sticla prelucrată la Sighișoara, Târnăveni, Avrig și Mediaș, la ceramica fină (porțelanuri și faianță) produsă la Sighișoara, Sibiu, Alba-Iulia sau Târnăveni, la produsele de ceramică pentru construcție, fabricate la Târnăveni, Sântimbru, Sighișoara și Brașov. Prin prelucrarea rocilor de construcție din regiune se produc materiale de construcții la Târnăveni, Hoghiz, Brașov ș.a.

O altă activitate tradițională a locuitorilor din această regiune este prelucrarea lemnului. Întreprinderilor tradiționale de cherestea de la Toplița, Reghin, Târgul Secuiesc, Covasna, Tâlmaciul li s-au adăugat, începând din 1948, combinatele de prelucrare complexă a lemnului de la Gălăuțaș, Miercurea-Ciuc, Reghin, Blaj, Sebeș, Brașov și, de asemenea, combinatele de mobilă de la Blaj, Târgu-Mureș, Brașov.

Un caz particular în sectorul prelucrării lemnului îl reprezintă întreprinderea din Reghin, unde se produc instrumente muzicale și articole de sport.

Țesutul postavurilor groase de lână (dimia), a pânzei de in și cânepă pentru cămăși constituie o veche îndeletnicire a populației rurale din această regiune. Orașele medievale Sibiu și Brașov au vechi tradiții în prelucrarea lânii, fiecare având centre satelit (Săliște, Orlat, Cisnădie lângă Sibiu și Prejmer, Covasna în apropiere de Brașov), care au transformat aceste vechi meșteșuguri în industrii competitive pe plan național.

Numeroase tăbăcării, întreprinderi de încălțăminte și maro-chinării continuă tradiția altor meșteșuguri. Sunt renumite întreprinderile de la Mediaș, Agnita, Sibiu, Brașov, Sebeș, Alba-Iulia.

Industriile chimică și petrochimică s-au dezvoltat puternic în această regiune pe baza materiilor prime locale în centre reprezentative pentru România - cum sunt Târnăveni (produse clorosodice, mase plastice), Copșa Mică (acid sulfuric, negru de fum, vopsele și coloranți), Făgăraș (produse clorosodice, îngrășăminte azotoase, mase plastice), Victoria (acid sulfuric, mase plastice, îngrășăminte azotoase), Brașov (cauciuc, produse cosmetice), Târgu-Mureș (îngrășăminte azotoase), Zlatna (acid sulfuric).

De asemenea, se fabrică mijloace de transport rutier la Mârșa, în județul Sibiu (autobasculante și remorci) și la Tohani, în județul Brașov (motorete și biciclete).

Centre importante ale industriei construcțiilor de mașini și echipamente sunt Sibiu, Târgu-Mureș, Sighișoara, Cugir, Râșnov.

Industria electronică și electrotehnică este reprezentată de întreprinderile de la Săcele (Brașov) și Târgu-Mureș.

Un loc deosebit îl ocupă orașul Brașov, care beneficiază de întreprinderi de echipament industrial, rulmenți, autobuze, autocamioane, tractoare și mașini agricole, avioane.

București împreună cu județul Ilfov reprezintă a opta regiune de dezvoltare a țării. Înainte de al doilea război mondial, București era un centru renumit al industriei construcțiilor de mașini și echipamente, al prelucrării lemnului și al mobilei, al produselor textile și alimentare.

În perioada industrializării, s-au construit aici noi întreprinderi, unde se produc țevi, aparatură de precizie, aparatură electronică, aeronave, cauciuc și mase plastice, produse farmaceutice și cosmetice etc.

Baza tehnică, tehnologică, educațională și informațională concentrată în București face din acesta cel mai dezvoltat oraș și, implicit, regiune din România.

În județul Ilfov, se fabrică anvelope pentru automobile, tractoare și avioane la Jilava și Popești-Leordeni.

Principalele caracteristici ale regiunilor de dezvoltare din România **sunt** sintetizate în tabelul nr. 1.

Tabelul nr. 1 - Sinteza resurselor existente, a industriilor prezente și a caracteristicilor pe regiunile de dezvoltare ale României

Regiunea	Industrii tradiționale	Industrii noi apărute în cadrul procesului de industrializare (după 1948)	Resurse	Caracteristici
0	1	2	3	4
NORD-EST	- Extracție a petrolului - Extracție a gazelor naturale - Extracție și preparare a cărbunelui - Prelucrare a lemnului (cherestea) - Textilă - Alimentară	- Petrochimică - Chimică - Ceramică - Sticlă - Aeronautică - Electrotehnică - Construcții de mașini și echipamente - Mobilă	- Petrol - Gaze naturale - Cărbune (brun) - Roci de construcție - Păduri	• Cea mai puternică concentrare de întreprinderi petrochimice din România • Industrie prelucrătoare insuficient dezvoltată
SUD-EST	- Construcții de nave maritime și fluviale	- Extracție a petrolului - Extracție a gazelor naturale	- Roci de construcție - Minereuri de cupru, fier	• Amplasarea în regiune a celor mai mari întreprinderi din România
	- Extractivă - Materiale de construcții - Alimentară	- Siderurgică - Chimică - Construcții de mașini și echipamente	- Petrol - Gaze naturale - Podgorii - Dunărea - Marea Neagră	- România în anumite ramuri industriale: - combinat siderurgic - combinat petrochimic - întreprindere de alumina - șantier naval maritim - șantier naval fluvial - centrală nucleară • Utilizarea materiilor prime din import • Industrie prelucrătoare slab dezvoltată

Regiunea	Industrii tradiționale	Industrii noi apărute în cadrul procesului de industrializare (după 1948)	Resurse	Caracteristici
SUD	- Extracție a petrolului - Extracție a gazelor naturale - Extracție și preparare a cărbunelui - Ceramică - Sticlă	- Autoturisme de oraș și teren - Utilaje tehnologice pentru prelucrarea țiteiului - Chimică - Petrochimică - Siderurgică	- Petrol - Gaze naturale - Cărbune (lignit)	• Industrie extractivă dezvoltată • Utilizarea redusă a resurselor naturale în industria prelucrătoare • Industrie prelucrătoare slab dezvoltată • Existența unor pivoți
	- Materiale de construcții	- Construcții de mașini și echipamente		industriali în regiune (Pitești, Ploiești, Târgoviște)
SUD-VEST	- Construcții de nave fluviale - Ceramică fină	- Extracție a petrolului - Extracție a gazelor naturale - Energetică - Construcții de autoturisme de oraș - Mijloace de transport - Chimică - Metalurgie neferoasă - Textilă - Alimentară	- Petrol - Gaze naturale - Cărbune (lignit) - Păduri	• Dezvoltarea celui mai puternic subsistem energetic din România • Industrie extractivă dezvoltată • Industrie prelucrătoare slab dezvoltată • Transformarea orașelor reședință de județ în pivoți industriali
VEST	- Extracție și preparare a cărbunelui - Siderurgică	- Metalurgie neferoasă - Chimică	- Petrol - Gaze naturale - Cărbune (hulă)	• Cea mai importantă zonă siderurgică a României
	- Textilă - Pielărie - Ceramică - Materiale de construcții - Mijloace de transport	- Încălțăminte	- Minereuri neferoase (cupru, plumb, zinc, aur, argint) - Roci de construcție - Păduri.	• Industrie extractivă dezvoltată • Valorificarea resurselor naturale din regiune în industria prelucrătoare
NORD - VEST	- Metalurgie - Extracție și preparare a cărbunelui - Materiale de construcții - Ceramică - Sticlă	- Extracție a petrolului - Extracție a gazelor naturale - Chimică - Siderurgică - Construcții de mașini și echipamente	- Cărbune (brun, lignit) - Minereuri neferoase - Petrol - Gaze naturale - Roci de construcție - Păduri.	• Cea mai importantă zonă de extracție a minereurilor neferoase din România • Industrie prelucrătoare dezvoltată • Utilizarea redusă a petrolului și gazului metan în industriile chi-

Regiunea	Industrii tradiționale	Industrii noi apărute în cadrul procesului de industrializare (după 1948)	Resurse	Caracteristici
		- Utilaje miniere		mică și petrochimică
CENTRU	- Metalurgie - Extracție a gazelor naturale	- Chimică - Petrochimică - Construcții de	- Minereuri neferoase (cupru, plumb, zinc, aur, argint)	• Transformarea meșteșugurilor tradiționale în industrii competitive
	- Ceramică fină (porțelan și faianță) - Sticlă - Ceramică de construcție - Prelucrarea lemnului (cherestea) - Textilă - Pielărie - Alimentară	mașini și echipamente - Electronică și electrotehnică - Mijloace de transport rutier - Mobilă - Încălțăminte - Confecții din textile, blănuri și piele	- Minereuri de fier - Gaz metan în stare aproape pură - Petrol - Cărbune (lignit) - Roci de construcție - Păduri	• Repartizarea echilibrată a întreprinderilor industriale în regiune • Industrie extractivă dezvoltată cu vechi tradiții • Valorificarea resurselor naturale în industria prelucrătoare • Industrie prelucrătoare eficientă
BUCU-REȘTI	- Construcții de mașini și echipamente - Mijloace de transport • Ceramică fină - Prelucrare a lemnului -Textilă -Pielărie - Alimentară	- Siderurgică - Electronică și electrotehnică - Chimică - Petrochimică - Mobilă - Confecții textile	- Institute de învățământ superior - Institute de cercetare științifică și tehnologică - Universitate - Institut Politehnic - Institut de Medicină - Academie de Studii Economice	• Cel mai dezvoltat centru industrial al României • Cel mai important centru cultural și științific din țară • Industrie prelucrătoare dezvoltată și competitivă • Nu beneficiază de resurse naturale

2. Disparități socioculturale regionale

Între regiunile din România există puternice disparități datorate nivelului de dezvoltare economică, gradului de industrializare și, evident, nivelului de educație al locuitorilor.

Regiunea de nord-est se caracterizează printr-un nivel scăzut de dezvoltare, printr-o industrie insuficient dezvoltată. Podișul Moldovei (județele Botoșani, Iași, Vaslui) se confruntă cu un nivel ridicat al sărăciei.

Întreaga regiune gravitează în jurul județului și municipiului Iași. Populația regiunii de nord-est este afectată de condiții precare de sănătate, de un nivel educațional scăzut și de un standard, de viață redus. Majoritatea populației locuiește în mediu rural, ceea ce determină condiții dificile de trai. Ponderea populației urbane variază de la 35,8% în județul Suceava la 51,1% în județul Iași (anexa 1).

Asigurarea asistenței medicale corespunzătoare pentru întreaga populație este una dintre problemele grave cu care se confruntă Moldova. Deși la Iași funcționează o școală de medicină recunoscută pe plan național pentru calitatea specialiștilor săi, regiunea de nord-est înregistrează o rată a mortalității infantile (la 1000 născuți vii) foarte ridicată. În anul 1996, aceasta varia între 22,2 în județul Neamț și 35,3 în județul Vaslui. Rata mortalității materne (la 100.000 născuți) era, în 1996, de 15,8 în județul Vaslui și 54,8 în județul Bacău (anexa 2). Numărul medicilor este foarte mic. În 1996, la un medic reveneau 353 de persoane în județul Iași, în timp ce în județul Vaslui un medic asigura asistența medicală pentru 1.120 de persoane (anexa 4).

În județul Iași, 52% din populație nu are acces la instalație de apă și 1,6% la instalație de electricitate. Județul Vaslui prezintă cele mai accentuate deficiențe în acest sens. Un procent mult mai mare al populației nu beneficiază de apă potabilă (66,5%) și electricitate (6,2%).

Alți factori restrictivi se adaugă celor prezentați mai sus. Astfel, un procent tot mai mare (care diferă de la un județ la altul) de copii între 7 și 14 ani nu este cuprins în sistemul de învățământ. În anul școlar 1996-1997, în județul Botoșani 2,6% din copiii între 7 și 14 ani nu erau integrați în școli, față de 5,2% în județul Bacău (anexa 2). Durata medie de școlarizare era, în 1992, de 7,2 ani în județul Vaslui și de 8,2 ani în județul Iași. Cei mai mulți absolvenți de învățământ superior se înregistrează în județul Iași (59,8% din populația în vârstă de absolvire în anul 1996) (anexa 3).

Numărul de autoturisme este scăzut datorită nivelului redus al veniturilor populației. În județul Bacău, nivelul veniturilor populației este mai mare, înregistrându-se 79,3 autoturisme proprietate personală la 1000 de locuitori

(anexa 4). În concluzie, standardul de viață al locuitorilor din regiunea de nord-est este foarte scăzut, datorită deficiențelor de ordin economic și social.

Produsul intern brut pe locuitor înregistrat în 1996 era de 3256 dolari. Nivelul acestor indicatori a determinat obținerea unui indice al dezvoltării umane foarte mic, respectiv 0,699, situând astfel regiunea de nord-est pe locul 8 în România (tabelul nr. 2).

Regiunea de sud-est este eterogenă din punctul de vedere al dezvoltării economice, al nivelului cultural și social al populației.

Are un grad de urbanizare mult mai ridicat decât celelalte regiuni. Cea mai mare pondere a populației urbane este de 73,5% în județul Constanța (anexa 1).

Tabelul nr. 2 - Indicele dezvoltării umane (IDU) pe regiuni de dezvoltare

Regiunea	Produsul intern brut pe locuitor (la ppc. dolari SUA)	Speranța de viață la naștere (ani)	Gradul de alfabetizare a populației adulte (%)	Rata brută de cuprindere în învățământ (toate nivelurile de învățământ) (%)	Indicele dezvoltării umane (IDU)	Ierarhizarea regiunilor după nivelul IDU
	1996	1994/1996	1996	1996/1997	1996	
ROMÂNIA	4244	69,1	97,0	62,0	0,758	
NORD-EST	3256	69,0	96,9	58,6	0,699	8
SUD-EST	4270	68,9	97,0	58,6	0,754	4*
SUD	3866	68,7	95,0	56,9	0,724	7
SUD-VEST	3900	69,4	95,5	61,2	0,736	6
VEST	4996	68,1	97,8	63,8	0,797	2
NORDA/EST	3981	68,2	97,2	62,1	0,739	5
CENTRU	4526	69,8	98,5	60,5	0,779	3
BUCUREȘTI	6090	69,5	98,9	82,1	0,888	1

Sursa: Raportul național al dezvoltării umane - România 1998, Academia Română, Editura Expert, iunie 1998.

Gradul de asigurare a asistenței medicale este diferit de la un județ la altul. Numărul de locuitori ce revin unui medic variază de la 978 în județul Tulcea la 569 în județul Constanța. Județul Constanța se află într-o situație negativă în cazul ratei mortalității infantile (la 1000 născuți vii) și a ratei mortalității materne (la 100.000 născuți). În anul 1996, în acest județ s-a înregistrat nivelul maxim al ratei mortalității infantile de 28,1 la 1000 născuți vii și o rată a mortalității materne la 100.000 născuți de 84,6. Un alt factor restrictiv al dezvoltării umane în regiune îl constituie numărul de copii ce nu frecventează cursurile școlilor de stat conform reglementărilor Ministerului învățământului. În județul Tulcea, 7,4% dintre copiii de 7-14 ani nu sunt integrați în școli (anexa 2). Cel mai mare număr de absolvenți ai învățământului

superior se află în județul Galați, datorită faptului că aici funcționează o universitate de învățământ superior tehnic (anexa 3).

Nivelul veniturilor populației este ridicat. În județul Constanța, numărul de autoturisme proprietate personală la 1000 locuitori era, în 1996 de 123, situând acest județ printre primele din țară (anexa 4).

Produsul intern brut pe locuitor a fost, în 1996, egal cu 4270 colan. Conform datelor statistice, indicele dezvoltării umane în regiunea sud-est are o valoare de 0,754, conferindu-i locul 4 în ierarhia la nivel național (tabelul nr. 2).

Regiunea de sud prezintă mari deficiențe pe planul dezvoltării economice, pe cel al dezvoltării umane, al urbanizării etc.

Cu o populație de peste 50% în mediul rural (anexa 1), prezintă 6 rată a mortalității materne (la 100.000 născuți) foarte ridicată în fiecare județ. Cele mai ridicate niveluri în 1996 au fost înregistrate în județele Prahova și Teleorman unde rata mortalității materne a fost de 73,6 și, respectiv, 93,5 la 100.000 născuți. În anul 1996, rata mortalității infantile a atins nivelul maxim de 33,3 la 1000 născuți vii, în județul Ialomița (anexa 2).

Situația dezastruoasă din domeniul medical se confirmă și prin numărul de locuitori foarte mare arondați la un medic (de exemplu, 978 de locuitori la un medic în județul Ialomița).

Locuitorii regiunii de sud sunt afectați de o acută lipsă a apei potabile. Populația fără acces la instalație de apă reprezintă peste 70% din totalul locuitorilor în majoritatea județelor, înregistrând nivelul maxim de 76,2% în județul Giurgiu.

Un segment important de copii nu este integrat în învățământ. Ponderea acestora variază între 3,8% (în județul Argeș) și 6,5 % (în județul Ialomița) din numărul copiilor în vârstă de 7-14 ani. Durata medie a școlarizării era cuprinsă în anul 1992 între 6,1 ani (județul Giurgiu) și 8,3 ani (județul Prahova) (anexa 3). Se remarcă faptul că, în general, absolvenții de învățământ superior sunt localizați în județele Prahova, Dâmbovița și Argeș.

Cu toate acestea, veniturile locuitorilor sunt bune. Numărul de autoturisme la 1.000 de locuitori este mare (137,3 în județul Argeș) (anexa 4). Numărul factorilor restrictivi ai dezvoltării umane este mai mare decât în alte regiuni. Produsul intern brut pe locuitor obținut în 1996 era de 3.866 dolari. Cu un indice al dezvoltării umane egal cu 0,724, regiunea de sud se situează pe locul 7 în țară (tabelul nr. 2).

Regiunea de sud-vest este dominată de o populație majoritar rurală. Deși se aliniază la regiunile în care un număr foarte mare de locuitori sunt repartizați la un medic, se remarcă rate ale mortalității infantile acceptabile. Rata mortalității materne înregistrează cele mai ridicate valori în județele Olt (53,7) și Dolj (68,1).

Veniturile populației sunt bune, fapt demonstrat și de numărul de auto-turisme proprietate personală ce revine la 1000 de locuitori (anexa 4). Datorită amplasării în regiune a numeroase hidrocentrale și termocentrale, ponderea populației fără instalație de electricitate este foarte redusă. În schimb, un segment important al populației nu are acces la instalație de apă (anexa 2). Ponderea populației care nu beneficiază de instalație de apă variază între 57% (județele Mehedinți și Dolj) și 70,2% (județul Olt) din totalul locuitorilor.

În domeniul educației și învățământului se impun măsuri de îmbunătățire a situației existente în vederea eliminării factorilor restrictivi. Copii care nu sunt cuprinși în învățământ reprezintă un procent ridicat, ajungând chiar la 6,3% (județul Vâlcea) din totalul celor în vârstă de 7-14 ani.

Cei mai mulți absolvenți de învățământ superior se înregistrează în județul Dolj datorită faptului că municipiul Craiova este unul dintre centrele universitare importante ale țării. Județul Gorj, fiind o zonă în care industria extractivă este dezvoltată, atrage un număr mare de absolvenți de învățământ superior tehnic (respectiv 41,1% din totalul absolvenților în anul 1996) (anexa 3).

În anul 1996 s-a realizat un produs intern brut pe locuitor de 3.900 dolari. Indicele dezvoltării umane a fost egal cu 0,736, ceea ce a plasat regiunea pe locul 6 în ierarhia națională (tabelul nr. 2).

Regiunea de vest este o concentrare de patru județe cu o populație omogenă din punct de vedere social, cultural și economic. Populația din mediul urban reprezintă 51,9% din totalul locuitorilor în județul Arad și 76,4% în județul Hunedoara (anexa 1). Este o regiune industrializată.

Standardul de viață al locuitorilor este, deci, ridicat, aceștia beneficiind de condiții bune de trai. Ponderea populației fără instalație electrică este foarte redusă: 0,6% în județul Timiș și 1,1% în județul Caraș-Severin. În județul Arad, însă, se înregistrează ponderea cea mai mare a populației fără acces la instalație de apă (40,3%).

Rata mortalității infantile este apropiată mediei pe țară. Rata mortalității materne este de 22,5 la 100.000 născuți în județul Arad. Totuși, județul Hunedoara înregistrează o rată a mortalității materne foarte ridicată de 55 la 100.000 născuți în anul 1996 (anexa 2). Această situație alarmantă se datorează, îndeosebi, bolilor profesionale și/sau poluării excesive din zona siderurgică respectivă.

Un factor restrictiv al dezvoltării umane în această regiune rămâne numărul mare de copii în vârstă de 7-14 ani necuprinși în sistemul național de învățământ. Ponderea acestora în anul școlar 1996-1997 a fost de 5,8% în județul Hunedoara și 6,6% în județul Timiș. Cel mai mare număr de absolvenți de învățământ superior, în anul 1996, s-a înregistrat în județul Timiș, respectiv 48,6% din populația în vârstă de absolvire.

Se remarcă, în regiunea de vest, orientarea tinerilor spre învățământul superior tehnic. Aspectul pozitiv constă în corelația dintre pregătirea profesională în învățământul superior și cerințele pieței forței de muncă la nivel regional. Sunt sugestive și procentele de absolvenți din învățământul superior tehnic: în județul Hunedoara 90,1%, în județul Caraș-Severin 34,7%, iar în Timiș numai 25,5% (anexa 3).

Nivelul veniturilor este, de asemenea, foarte ridicat, încât putem constata că se înregistrează cel mai mare număr de autoturisme proprietate personală din țară, respectiv 201 la 1000 de locuitori în județul Timiș (anexa 4).

Produsul intern brut pe locuitor obținut în anul 1996 a fost de 4.996 dolari. Mărimea indicelui dezvoltării umane este egală cu 0,797, ceea ce situează regiunea de vest pe locul doi în țară (tabelul nr. 2).

Regiunea de nord-vest are ca pivot județul Cluj, un alt centru universitar și industrial al țării.

Este o regiune cu un nivel ridicat de dezvoltare datorită resurselor naturale de care beneficiază și unei industrii eficiente. Ponderea populației urbane reprezintă 37,1% în județul Bistrița-Năsăud și 69% în județul Cluj (anexa 1).

Deficiențele sistemului sanitar apar și în această regiune. Nivelul maxim al ratei mortalității infantile (la 1000 născuți vii) a fost 25.4 în județul Bihor. În anul 1996, în timp ce rata mortalității materne (la 100.000 născuți) cea mai ridicată a fost 62,6 în județul Cluj (anexa 2). Și în această regiune, numărul de locuitori ce revin unui medic este mare, variind între 276 de persoane în județul Cluj și 821 în județul Sălaj (anexa 4). Asigurarea condițiilor igienico-sanitare elementare reprezintă o problemă gravă.

În județul Maramureș, 6,3% din populație nu este racordată la rețeaua de curent electric, iar în județul Bistrița-Năsăud, 55,3% dintre locuitori nu au acces la instalație de apă (anexa 2).

Nivelul de educație și cultură al locuitorilor este influențat de diferiți factori restrictivi. Tot mai mulți copii între 7 și 14 ani nu beneficiază de educație în școli. În județul Bistrița-Năsăud, 8,1% dintre copii nu au fost cuprinși în sistemul de învățământ în anul școlar 1996-1997 (anexa 2). Județul Cluj deține procentul cel mai ridicat de absolvenți ai învățământului superior, respectiv 59,3% în anul 1996 (anexa 3). Tot în județul Cluj nivelul veniturilor populației este cel mai ridicat, fiind confirmat și de numărul mare de autoturisme proprietate personală la 1000 de locuitori (140,6 în anul 1996) (anexa 4). Cu toate aceste deficiențe și realizări, regiunea de nord-vest se află pe locul 5 în țară din punctul de vedere al indicelui dezvoltării umane (0,739) (tabelul nr. 2).

Regiunea de centru, deși are o suprafață geografică mare, este echilibrată din punctul de vedere al repartiției întreprinderilor industriale pe teritoriu și al nivelului de dezvoltare. Cel mai puternic centru industrial al

regiunii este municipiul Braşov, centru meşteşugăresc şi comercial important încă din Evul Mediu.

Ponderea populaţiei urbane este ridicată, variind de la 46% în Harghita la 76,1% în judeţul Braşov (anexa 1). Este o regiune puternic industrializată.

Comparativ cu regiunile nord-vest şi nord-est, locuitorii fără instalaţii de apă şi curent electric reprezintă un procent mult mai mic. În judeţul Alba, doar 4,2% din populaţie este lipsită de curent electric, iar în judeţul Mureş ponderea populaţiei care nu are acces la instalaţie de apă reprezintă 43,7%. Acestea sunt judeţele cu cele mai mari deficienţe din regiunea de centru (anexa 2).

Din punctul de vedere al asistenţei medicale, se observă totuşi, numeroase deficienţe. Numărul de persoane ce revin unui medic diferă de la un judeţ la altul. Nivelul minim este deţinut de judeţul Mureş, cu 462 de persoane la un medic, iar nivelul maxim este de 746 de locuitori la un medic, înregistrat în judeţul Covasna (anexa 4). Rata mortalităţii infantile este inferioară mediei pe ţară. Într-o situaţie defavorabilă se află judeţul Sibiu, unde rata mortalităţii materne (la 100.000 naşcuţi) este 68,6.

Un alt factor restrictiv al dezvoltării umane este ponderea copiilor în vârstă de 7-14 ani care nu beneficiază de educaţia acordată de învăţământul de stat. Aceşti copii reprezentau, în 1996-1997, 12,5% în judeţul Harghita (anexa 2). Judeţele Braşov şi Sibiu totalizează cei mai mulţi absolvenţi din învăţământul superior. Aceştia reprezintă 27% din populaţia în vârstă de absolvire în judeţul Braşov şi 29,6% în judeţul Sibiu, la nivelul anului 1996. Absolvenţii din învăţământul superior tehnic depăşesc 50% din totalul tinerilor cu studii superioare în judeţul Braşov, demonstrând orientarea pieţei de forţă de muncă spre sectoarele industriale (anexa 3).

Nivelul veniturilor populaţiei este ridicat, ceea ce a determinat creşterea numărului de autoturisme proprietate personală la 1000 de locuitori. În judeţul Braşov s-au înregistrat 125,7 autoturisme la 1000 de locuitori, nivelul maxim fiind atins în judeţul Mureş, respectiv 161,6 autoturisme la 1000 de locuitori (anexa 4).

Produsul intern brut pe locuitor a fost, în 1996, de 4526 de dolari. Conform analizelor efectuate s-a obţinut un indice al dezvoltării umane egal cu 0,779, propulsând regiunea pe locul 3 în ierarhia naţională (tabelul nr. 2).

Bucureşti, regiunea cu o populaţie în totalitate urbană, are o situaţie pozitivă în domeniile social şi cultural.

Locuitorii beneficiază, în majoritate, de o asistenţă medicală superioară celorlalte regiuni. Ratele mortalităţii infantile şi mortalităţii materne sunt cele mai scăzute la nivel naţional. Numărul medicilor ce asigură asistenţa medicală pentru locuitorii municipiului Bucureşti este cel mai mare din ţară, revenind un doctor la 261 de persoane.

Locuitorii regiunii București beneficiază de condiții civilizate de existență, fapt demonstrat de ponderea populației fără instalație de electricitate (0,3%) și fără acces la instalație de apă (14,6%) (anexa 2).

Nivelul de educație și pregătire profesională superioară este foarte ridicat. Cu toate acestea se impun măsuri de eliminare a factorilor restrictivi în domeniul învățământului și educației (anexa 2). Durata medie a școlarizării a înregistrat în anul 1992 cel mai ridicat nivel din România, respectiv 10,2 ani (anexa 3). Gradul de cuprindere în învățământul superior a fost în anul 1996 de 80,7% din populația în vârstă de 19-23 ani (anexa 4). Absolvenții de învățământ superior din regiunea București, în anul 1996, reprezentau 106,9% din populația în vârstă de absolvire. Această situație se datorează faptului că, în București foarte mulți studenți, și evident, absolvenți din învățământul superior sunt din provincie.

Numai 19% din totalul absolvenților au urmat cursurile institutelor de învățământ superior tehnic.

Veniturile populației din București sunt superioare celor înregistrate în celelalte regiuni ale țării, asigurând locuitorilor un standard de viață ridicat. Astfel, numărul de autoturisme proprietate personală la 1000 de locuitori se estima la 149,8 în anul 1996, situând municipiul București pe locul doi în țară la acest indicator după județul Timiș (anexa 4).

București este regiunea cu cel mai mare produs intern brut/locuitor (6.090 de dolari în 1996) și cel mai ridicat indice al dezvoltării umane (0,888) (tabelul nr. 2).

Prezența celor mai importante institute de învățământ superior, de cercetare științifică și tehnologică, rezultatele obținute în domeniul educației tinerilor, confirmă faptul că municipiul București este cel mai important centru universitar și cultural al țării.

3. POTENȚIALUL UMAN

Prăbușirea economiei în primii ani ai tranziției și restructurarea industriei au provocat mari schimbări pe piața forței de muncă în România.

Regiunea de nord-est prezintă mari deficiențe pe plan economic, îndeosebi industrial, cu implicații asupra forței de muncă.

Astfel, populația ocupată din regiune, estimată în anul 1996 la 1505.5 mii de persoane, este orientată, în proporție de 42,49%, spre agricultură. În industrie, lucrează doar 25% din populația ocupată.

Doar în județul Bacău ponderea populației ocupate în industria extractivă este semnificativă, respectiv 15,0% din forța de muncă ce lucrează în industrie. În principal, forța, de muncă este concentrată în industria prelucrătoare, comerț, învățământ și sănătate (anexa 8). Tendința generală în regiune este de scădere a numărului salariaților și, îndeosebi, a muncitorilor.

Conform datelor statistice (anexa 5), în perioada 1994-1996 numărul mediu al salariaților a scăzut în fiecare județ, înregistrându-se doar o singură excepție, județul Bacău.

Deși populația ocupată număra 1505,5 mii de persoane în anul 1996, numărul salariaților era de numai 830.998 de persoane, ceea ce reprezintă doar 55% din potențialul uman al regiunii. Numărul salariaților este redus în agricultură, industria prelucrătoare, comerț și construcții. Această situație se datorează numărului mare de disponibilizați din toate sectoarele economice, îndeosebi din industria prelucrătoare (anexa 9).

Regiunea de nord-est avea 168,2 mii de șomeri înregistrați în anul 1996, ceea ce reprezenta 25.57% din totalul șomerilor din România. Moldova este regiunea cu cel mai mare procent de șomeri din țară. ceea ce demonstrează ineficiența întreprinderilor, îndeosebi a celor industriale, dar și incapacitatea forței de muncă de a munci la standarde competitive. Deși variază de la un județ la altul, numărul șomerilor înregistrați în 1996 este, totuși, foarte mare (de exemplu, în județul Neamț erau 35,8 mii de persoane, în comparație cu 189,9 mii de șomeri în județul Vaslui) (anexa 10). Nivelul maxim al ratei șomajului, în 1996, a fost înregistrat în județul Neamț (13,1%), în timp ce în județul Bacău s-a obținut cel mai scăzut nivel (7,6%), în cadrul acestei regiuni. Din datele statistice rezultă că ponderea femeilor și a tinerilor în totalul șomerilor este mare (54,2% reprezintă ponderea femeilor în totalul disponibilizaților în județului Suceava și 57,4% semnifică ponderea tinerilor în totalul șomerilor în județul Iași) (anexa 10.). Un număr foarte mare de șomeri beneficiază de ajutor de șomaj o perioadă de 6 luni (între 63,2% și 74,7%) și, respectiv, 12 luni (între 51,5% și 58,0%), ceea ce demonstrează imposibilitatea acestora de a-și găsi

noi locuri de muncă. Această situație determină un nivel de trai scăzut, venituri mici ale populației și, evident, o sărăcire sistematică a locuitorilor regiunii de nord-est.

De asemenea, ponderea șomerilor care nu beneficiază de prestații de șomaj în totalul persoanelor disponibilizate este mare, variind de la 13.4% (județul Vaslui) la 54,6% (județul Neamț) (anexa 6). În Moldova, ponderea femeilor în populația civilă ocupată este de peste 44% în fiecare județ. Femeile au un rol important în învățământ, ocupând peste 70% din numărul total al locurilor de muncă, în sistemul sanitar unde reprezintă peste 85% din numărul total al angajaților, și chiar în administrația publică (între 37,5% și 53,3%).

Rezultă că femeile reprezintă un procent foarte mare în totalul forței de muncă alături de tineri. Nivelul de educație va contribui la formarea profesională a acestora. În prezent, maxim 65% dintre femeile de 15-18 ani sunt cuprinse în învățământul secundar. Un procent foarte mic, de numai 4-5%, urmează cursurile institutelor de învățământ superior, o excepție fiind județul Iași cu 46,3% din numărul total al femeilor cuprinse între 19 și 23 de ani (anexa 7). Acesta este potențialul uman al regiunii de nord-est, care trebuie valorificat, în primul rând, prin crearea unor noi locuri de muncă, pentru integrarea forței de muncă disponibilizate.

Regiunea de sud-est are, de asemenea, un procent important al populației ocupate, în agricultură. Populația ocupată din regiune este repartizată, în primul rând, în industria prelucrătoare, apoi în comerț, transporturi și învățământ. Se evidențiază județul Constanța, cu o populație ocupată de 302,5 mii de persoane din care 45,6 mii muncesc în transporturi, depășind forța de muncă din industria prelucrătoare (anexa 8). Județul Galați, fiind o zonă industrială puternică, înregistrează 72,8 mii de persoane numai în industria prelucrătoare. În județul Constanța, potențialul uman este concentrat considerabil în construcții, comerț, învățământ și sănătate.

Reducerea numărului de salariați, în general, și a muncitorilor, în special, se remarcă și în această regiune. Doar în județele Galați și Tulcea au avut loc creșteri ale numărului angajaților cu contracte de muncă, cu precădere în anul 1995, pentru ca ulterior numărul acestora să scadă. Aceste variații au determinat o ușoară creștere a numărului de muncitori, îndeosebi în industrie (anexa 5). În județul Galați, forța de muncă salariată este concentrată în industria prelucrătoare, în transporturi, construcții și comerț. Există diferențe între populația ocupată și numărul mediu al salariaților în multe sectoare ale economiei, una dintre explicații fiind numărul mare al persoanelor care lucrează fără contract de muncă. Agricultură dispune de un număr de salariați foarte mic în comparație cu populația ocupată în acest sector (anexa 9).

Regiunea de sud-est înregistrează 14,7% din numărul total al șomerilor din România. Limita minimă a ratei șomajului este de 5,7% în județele Vrancea și Constanța, în comparație cu cea maximă de 9,6% înregistrată în județul

Gaiati. Se observă faptul că în județele cu o industrie dezvoltată, respectiv Constanța și Galați, ponderea femeilor în numărul total al șomerilor a fost semnificativă (peste 65% în ambele județe). Spre deosebire de alte regiuni, tinerii sunt mai puțin afectați de șomaj (anexa 10).

Imposibilitatea de a se angaja a majorității persoanelor disponibilizate se prelungește și peste 12 luni. Ponderea celor care beneficiază de ajutor de șomaj este relativ redusă. Doar județul Constanța se evidențiază cu un procent de 45,8% din totalul șomerilor care beneficiază de ajutor de șomaj. Deși femeile reprezintă, în general, sub 50% din populația ocupată a regiunii, în anumite sectoare cum ar fi învățământul, sănătatea și/sau administrația publică ele ocupă majoritatea locurilor de muncă. Tendința de integrare în învățământul superior a femeilor este mai mare în prezent, în această regiune. În județele Constanța și Galați, peste 14% dintre femeile cuprinse între 19 și 23 de ani erau integrate, în anul 1996, în învățământul superior (anexa 7).

Regiunea de sud se caracterizează printr-un potențial uman în toate sectoarele economiei de 1439 mii de persoane, repartizat, în principal, în agricultură și industria prelucrătoare. În toate județele din regiune numărul salariaților și, implicit, al muncitorilor a scăzut în perioada 1994 - 1996 (anexa 9).

Și în cazul acestei regiuni se înregistrează diferențe între populația ocupată și forța de muncă salariată în majoritatea sectoarelor economiei și, cu deosebire, în agricultură (anexa 8). Industria prelucrătoare nu reprezintă un punct forte pe ansamblul regiunii, dar numărul salariaților din acest sector este mare, în județele Argeș (99.689 de angajați) și Prahova (115.199 de angajați) (anexa 9).

Regiunea de sud se confruntă cu probleme de șomaj. Cu un număr de 85 mii de șomeri, sudul țării se situează pe locul trei între cele opt regiuni. Rata șomajului varia, în anul 1996, de la 4,4% în județul Giurgiu la 6,7% în județul Dâmbovița.

Femeile și tinerii sunt categoriile sociale cele mai afectate de șomaj.

În județul Prahova, ponderea femeilor în totalul personalului disponibilizat reprezintă 63,9%. Tinerii au fost disponibilizați într-o proporție mai mare în județul Dâmbovița, ei reprezentând 64,5% din numărul total al șomerilor. Absența unor noi locuri de muncă face tot mai dificilă reintegrarea șomerilor, atât în industrie, cât și în celelalte sectoare ale economiei. Astfel, în primele 6 luni, un procent însemnat din numărul total al șomerilor (între 63% în județul Argeș și 72% în județul Giurgiu) nu se poate reangaja.

Foarte mulți nu se mai pot reintegra nici într-o perioadă de 12 luni (în anul 1996, peste 51% din totalul disponibilizaților). Contrar acestei situații negative, ponderea beneficiarilor de ajutor de șomaj este mult inferioară numărului de șomeri (în anul 1996 varia între 27,2% în județul Giurgiu și 47,8% în județul Argeș) (anexa 10). Ponderea șomerilor care nu beneficiază de prestații de șomaj în numărul total al șomerilor reprezintă, împreună cu rata

șomajului, factori restrictivi ai dezvoltării umane cu repercusiuni asupra dezvoltării globale a regiunii respective (anexa 6).

În condițiile restructurării industriei românești, ale unor profunde schimbări atât în domeniul dezvoltării economice, cât și în cel al educației, conform standardelor internaționale, regiunea de sud întâmpină mari dificultăți în domeniul învățământului. Femeile reprezintă o pondere deosebit de importantă în numărul total al personalului din învățământ (67% - 75%), sănătate (82% - 88%) și administrație publică (47% - 64%). În anul 1996, ponderea femeilor în învățământul secundar era cuprinsă între 40,9% (județul Giurgiu) și 77,7% (județul Argeș). În învățământul superior, studentele reprezentau între 5,8% și 8,5% din totalul persoanelor feminine în vârstă de 19-23 ani. Este necesar să menționăm că, în județele Giurgiu, Teleorman, Ialomița și Călărași ponderea femeilor din învățământul universitar este atât de mică, încât nici nu este evidențiată în datele statistice prezentate (anexa 7).

Toate aceste deficiențe ale forței de muncă din regiunea de sud au repercusiuni asupra dezvoltării acesteia, adâncind și mai mult disparitățile existente în raport cu celelalte zone ale țării.

Regiunea de sud-vest prezintă alte caracteristici. Diferența dintre populația ocupată în economie și numărul mediu al salariaților este tot atât de semnificativă ca și în cazul celorlalte regiuni analizate. Agricultură, secundată de industria prelucrătoare, atrage cea mai mare pondere a populației ocupate.

În această regiune un segment important al forței de muncă este orientat spre industria extractivă, cazul județului Gorj fiind eiocvent cu cele 37.000 de persoane ce își desfășoară activitatea în acest sector (anexa 8). Numărul salariaților este redus în agricultură, învățământ și sănătate, în perioada 1994-1996, conform datelor statistice, s-a înregistrat o reducere constantă a numărului salariaților și, evident, a numărului muncitorilor în toate județele din regiune (anexa 5).

Regiunea de sud-vest înregistra, în 1986, doar 70 mii de persoane disponibilizate, ceea ce reprezenta 10,67% din numărul șomerilor la nivel național. Răta șomajului oscila în anul 1996 de la 2,3% în județul Gorj la 12,5% în Vâlcea. De fapt, regiunea de sud-vest se caracterizează prin rezultate foarte diferite de la un județ la altul. Astfel, femeile reprezentau numai 36,1% din numărul total al șomerilor în județul Mehedinți. În comparație cu 64,4% în Gorj. Tinerii sunt afectați de șomaj într-o proporție mult mai mare, comparativ cu femeile. Dificultatea obținerii unor noi slujbe este așa fel de mare ca și în alte regiuni ale țării atât în perioada primelor 6 luni de șomaj, cât și pe parcursul primului an (anexa 10). Beneficiarii ajutorului de șomaj reprezintă un procent foarte mic din numărul total al șomerilor. În județul Vâlcea doar 13,9% dintre disponibilizați obțin ajutor de șomaj, în timp ce în județul Mehedinți ponderea lor se ridică la 49,7%. Femeile reprezintă o categorie afectată de șomaj aproape în aceeași proporție în toate județele din sud-vestul țării (anexa 7).

Spre deosebire de alte regiuni, ponderea femeilor cuprinse în sistemul de învățământ reprezintă un procent mai mic din totalul personalului angajat, respectiv 65 - 69%. O pondere însemnată dețin însă, femeile în sectorul sanitar (83,7% - 86,1%), iar în domeniul administrației publice ocupă între 46,2% și 54,5% din locurile de muncă.

Datorită faptului că, în Craiova sunt concentrate numeroase institute de învățământ superior, femeile integrate în sistemul universitar reprezintă 28,4% din numărul tinerelor în vârstă de 19-23 ani. În celelalte județe ponderea studentelor este mai redusă, o situație aparte prezentând județul Olt pentru care nu s-au raportat date statistice.

Regiunea de vest, cu o populație ocupată de 1010,2 mii de persoane, prezintă un echilibru între forța de muncă din majoritatea sectoarelor economiei - agricultură, industria prelucrătoare, comerț, construcții și transporturi. Județul Hunedoara înregistrează, în industria extractivă 49,9 mii de persoane populație activă și, în același timp, salariată (anexa 8). Se remarcă, totodată, județul Timiș cu cel mai mare număr de salariați în învățământ și în sectorul sanitar. Alte sectoare importante ale economiei regiunii de vest sunt comerțul și construcțiile. Redistribuirea forței de muncă între sectoarele economiei a determinat de altfel, numărul redus de șomeri, doar 57 mii de persoane. Tradiția meșteșugurilor păstrată de-a lungul anilor a condus la dezvoltarea unor întreprinderi de prestigiu, cu produse competitive, astfel încât nu a fost necesară disponibilizarea personalului din aceste unități industriale. Rata șomajului este cuprinsă între 2,5% (județul Timiș) și 31,2% (județul Hunedoara) (anexa 10). Femeile și tinerii sunt categoriile sociale dezavantajate de concedieri. Cu toate acestea, femeile reprezintă segmentul cel mai important în structura forței de muncă din învățământ, sănătate și administrație publică (anexa 7). Ponderea femeilor în structura personalului din învățământ variază între 67,7% (județul Arad) și 72,8% (județul Caraș-Severin). De asemenea, în sectorul sanitar personalul feminin reprezintă peste 80% din forța de muncă totală a fiecărui județ. Ponderea femeilor în învățământul secundar variază între 66% și 76,5% din totalul tinerelor de 15-18 ani. În institutele de învățământ superbr studentele înregistrează ponderi diferite (3,7% în județul Caraș-Severin, 14,2% în județul Arad și 47,9% în județul Timiș) în numărul femeilor în vârstă de 19-23 ani. În județele Caraș-Severin și Hunedoara se află cei mai mulți șomeri care nu beneficiază de prestații de șomaj. Aceștia sunt disponibilizați din combinatele siderurgice și din mine.

Regiunea de nord-vest prezintă mari diferențe între populația ocupată în economie și numărul mediu al salariaților. Populația ocupată, în prezent, în industria prelucrătoare și agricultură, confirmă preocupările tradiționale ale locuitorilor din regiune.

În industria extractivă este concentrat un segment important al forței de muncă din județele Maramureș (17 mii de salariați în anul 1996) și Bihor (10,5

mii de salariați în anul 1996). Comparând numărul populației ocupate cu cel al salariaților, putem constata că persoanele cu contracte de muncă reprezintă un segment care se reduce vertiginos în toate sectoarele de activitate din economie (anexate 8 și 9).

Numărul șomerilor din regiunea de nord-vest se ridică la 72,6 mii de persoane, respectiv 11.04% din numărul total al șomerilor din România. Rata șomajului era, în 1996, cuprinsă între 2,7% (județul Bihor) și 8,4% (județul Bistrița-Năsăud).

Ponderea femeilor disponibilizate este mai mare decât în Moldova, fiind cuprinsă între 49,6% și 59,1%. Perioada de șomaj de 6 luni afectează între 61,7% și 70,7% din persoanele disponibilizate. Ponderea șomerilor care nu beneficiază de prestații de șomaj atinge nivelul maxim de 40,8% în județul Cluj (anexa 10).

Și în regiunea de nord-vest femeile reprezintă 46 - 48% din populația civilă ocupată. Ele ocupă 69 - 75% din locurile de muncă în învățământ și 78 - 87% în sectorul sanitar. Nivelul de educație este mai ridicat decât în Moldova.

În învățământul secundar erau cuprinse, în anul 1996, aproximativ 75% din femeile de 15-18 ani. Variațiile de la un județ la altul a ponderii femeilor în învățământul universitar sunt mult mai mari. Cele mai multe studente se află în județul Cluj, respectiv 56,9% din totalul tinerelor în vârstă de 19-23 ani (anexa 7).

Regiunea de centru prezintă, de asemenea, mari discrepanțe între populația ocupată și numărul salariaților din majoritatea sectoarelor economiei. Fiind o regiune industrializată, este evident că forța de muncă cea mai numeroasă este concentrată în industria prelucrătoare. Alte sectoare în care numărul salariaților înregistrați este semnificativ sunt comerțul și construcțiile. În sectorul sanitar și în învățământ, deși există mari variații de la un județ la altul, este concentrat un număr mare de salariați. Nivelul maxim în sectorul medical este atins de județul Mureș, care înregistrează 10.142 de angajați, iar în învățământ de județul Brașov cu 13.070 de salariați (anexele 8 și 9).

Centrul țării totalizează 76 mii de șomeri, respectiv 11,55% din numărul disponibilizaților în toată țara. Rata șomajului era în 1996 de 4,1% în județul Brașov, 7% în județul Sibiu și 8,2% în județul Mureș. Ponderea femeilor și a tinerilor în numărul șomerilor regiunii de centru depășește 50% (anexa 10).

Imposibilitatea obținerii unor noi locuri de muncă afectează aproximativ 50 - 60% din șomeri în perioada de 6 luni. Pentru șomerii care depășesc această perioadă, procentul se micșorează. Cei mai mulți șomeri care nu beneficiază de prestații de șomaj sunt localizați în județul Mureș, respectiv 54,9% (anexa 6). Numărul femeilor reprezintă, la nivelul județelor, între 50% și 61% din numărul total al șomerilor. Personalul feminin prezintă, de asemenea, o repartizare echilibrată în toate județele, în importante sectoare de activitate, respectiv învățământ, sănătate și administrație publică.

O situație deosebit de pozitivă se întâlnește în cazul educației femeilor din centrul țării. În învățământul secundar sunt cuprinse aproximativ 64 - 80% dintre femeile de 15-18 ani, iar în învățământul superior, ponderea variază între 10,6% și 21,8% din totalul femeilor de 19-23 ani (anexa 7). Alături de femei, cei mai afectați de șomaj sunt tinerii. Ei reprezintă peste 50% din numărul total al șomerilor acestei regiuni (anexa 10).

În concluzie, tinerii și femeile sunt categoriile ce necesită orientarea spre alte locuri de muncă, astfel încât să se fructifice eficient atât potențialul industrial al regiunii cât și pregătirea profesională superioară a unui mare număr de tineri, îndeosebi în specializări consonante cu standardele economiei moderne.

În București, populația ocupată depășește numărul salariaților. Fiind cel mai important centru industrial al țării, cu o industrie prelucrătoare dezvoltată, numărul salariaților era, în anul 1996, de 251.284 de persoane (anexa 9).

Un număr important de salariați este înregistrat și în construcții, comerț și transporturi. Numărul personalului salariat din învățământ, asistență sanitară și chiar administrație publică depășește net pe cel al celorlalte regiuni. În același timp, s-a înregistrat, în perioada 1994-1996, scăderea puternică a numărului salariaților în toate sectoarele economiei. Astfel, numărul salariaților a scăzut de la 954 mii de persoane în 1994 la 747 mii de persoane în anul 1996, iar numărul muncitorilor s-a redus de la 584 mii de persoane la 434 mii de persoane (anexa 5).

În regiunea București se înregistrau, în anul 1996, 31,8 mii de șomeri, ceea ce reprezenta 4,83% din totalul persoanelor disponibilizate în toată țara. În aceste condiții rata șomajului era de 3,4% (anexa 10).

Categoriile sociale defavorizate sunt femeile și tinerii. Femeile reprezintă 65% din totalul persoanelor disponibilizate în București. Posibilitatea obținerii unor noi locuri de muncă este foarte redusă. Peste 65% din persoanele disponibilizate se aflau, în anul 1996, în situație de șomaj cel puțin 6 luni, iar 49,5% dintre acestea erau în căutarea unei slujbe după expirarea primelor 12 luni de șomaj. În anul 1996, beneficiau de ajutor de șomaj peste 47% din persoanele concediate, în timp ce peste 50% primeau alocație de sprijin. În regiunea București doar 2,3% din totalul persoanelor disponibilizate nu beneficiau de prestații de șomaj (anexa 6). Numărul femeilor afectate de șomaj reprezenta, în 1996, un procent de 47% din populația ocupată a regiunii. Ponderea femeilor în numărul total al personalului din învățământ este de 68,7%, în timp ce în sectorul sanitar aceasta reprezintă 85% din numărul total al angajaților, iar în administrația publică femeile ocupă peste 58% din locurile de muncă,

Faptul că municipiul București este cel mai important centru universitar al țării a favorizat integrarea tinerelor în învățământul mediu și superior. În anul 1996, 94,1% din numărul femeilor de 15-18 ani au fost cuprinse în

învățământul secundar și 82,8% dintre tinerii în vârstă de 19-23 ani au fost integrate în învățământul superior (anexa 7).

În concluzie, indiferent de numărul șomerilor sau de rata șomajului, în fiecare regiune din România, categoriile sociale cele mai defavorizate sunt femeile și tinerii. Ponderea persoanelor disponibilizate care nu beneficiază de prestații de șomaj este îngrijorător de mare, afectând, astfel, veniturile familiilor, și, implicit, nivelul de trai.

Obținerea unor noi slujbe este foarte dificilă. Cu excepția municipiului București, în celelalte regiuni numărul tinerilor cuprinse în învățământul secundar și superior este redus.

Este necesar să se creeze noi locuri de muncă care să satisfacă cerințele de pe piața forței de muncă în concordanță cu standardele de dezvoltare ale economiei românești, în general, și ale industriei, în special, atât în prezent, cât și în viitor.

Se impune, de asemenea, acordarea unei asistențe sociale corespunzătoare, tuturor persoanelor disponibilizate, astfel încât să nu afecteze nivelul de trai și de educație al membrilor fiecărei familii și, în special, ai tinerilor și copiilor.

Pentru realizarea unei dezvoltări industriale realiste și durabile la nivel regional în România, se impune:

- dezvoltarea unei industrii românești competitive pe plan intern și extern prin valorificarea tradițiilor, dar și exploatarea întreprinderilor deja existente cu un potențial industrial deosebit (tabelul nr. 1);
- dezvoltarea industrială echilibrată a tuturor regiunilor țării, dar și a fiecărui județ prin valorificarea tuturor oportunităților;
- exploatarea resurselor naturale în cadrul fiecărei regiuni de dezvoltare;
- eliminarea disparităților de ordin social la nivel regional, prin asigurarea unor condiții igienico-sanitare decente și civilizate pentru toată populația;
- îmbunătățirea nivelului de educație printr-un sistem de învățământ eficient și practicabil pentru toți copiii și tinerii din România;
- eliminarea factorilor restrictivi din domeniul învățământului și al dezvoltării umane, care au un impact negativ asupra dezvoltării industriei în fiecare regiune;
- valorificarea potențialului uman, prin crearea unor noi locuri de muncă pentru persoanele disponibilizate, pentru femei și tineri;
- asigurarea unei asistențe sociale în limitele unui nivel de trai decent pentru forța de muncă disponibilizată.

Bibliografie selectivă

1. xxx *Carta Verde, Politica de dezvoltare regională în România*, Guvernul României și Comisia Europeană, București, 1997.
2. xxx *Cooperation Sud, PNUD*, New York, no,1, 1998.
3. Daniela Luminița Constantin, *Elemente de analiză și previziune regională și urbană*, Ed. Oscar Print, București, 1998.
4. Valentin Nicolae, Daniela Luminița Constantin, *Bazele economiei regionale și urbane*, Ed. Oscar Print, București, 1998.
5. xxx Raportul național al dezvoltării umane, România, 1998, Academia Română.
6. xxx *Anuarul statistic al României, 1997*, Comisia Națională pentru Statistică.

ANEXE

Anexa 1 - Ponderea populației urbane pe regiuni de dezvoltare și județe

(%)

Regiunea	1970	1990	1997
ROMÂNIA	36,9	54,3	55,0
NORD-EST			
Botoșani	16,5	38,1	40,3
Iași	31,9	50,4	51,1
Vaslui	21,7	41,4	43,8
Suceava	22,4	34,5	35,8
Neamț	23,8	39,1	41,0
Bacău	31,2	49,2	50,6
SUD-EST			
Vrancea	20,4	38,2	38,8
Galați	42,1	59,1	60,8
Brăila	42,9	67,1	66,7
Tulcea	27,6	47,9	49,3
Constanța	51,8	73,8	73,5
Buzău	19,0	39,8	41,5
SUD			
Prahova	41,5	52,4	52,4
Dâmbovită	16,7	31,3	31,6
Argeș	23,9	43,4	48,0
Giurgiu	13,1	29,0	30,9
Teleorman	19,2	33,0	34,6
Ialomița	18,3	39,7	41,7
Călărași	17,2	38,4	39,8
Regiunea	1970	1990	1997
SUD-VEST			
Olt	18,0	39,0	40,1
Dolj	31,8	49,8	51,5
Vâlcea	20,8	38,1	41,0
Gorj	23,1	40,9	43,0
Mehedinți	28,6	45,8	48,8
VEST			
Arad	40,8	53,4	51,9
Timiș	42,8	62,0	62,1
Hunedoara	61,9	75,1	76,4
Caraș-Severin	43,6	58,3	57,0
NORD-VEST			
Satu Mare	31,9	46,6	46,4
Maramureș	40,1	53,0	53,5
Sălaj	17,3	39,3	42,1
Bistrița-Năsăud	17,2	36,5	37,1

Regiunea	1970	1990	1997
Bihor	32,4	48,6	49,8
Cluj	48,9	66,9	69,0
CENTRU			
Mureș	33,0	51,7	51,8
Harghita	30,2	47,1	46,0
Covasna	33,0	53,9	52,7
3rașov	62,0	77,4	76,1
Alba	38,1	55,3	57,7
Sibiu	51,1	68,1	68,5
BUCUREȘTI	100,0	100,0	100,0

Sursa: Raportul național al dezvoltării umane-România 1998, Academia Română, Editura Expert, iunie 1998.

Anexa 2 - Factori restrictivi ai dezvoltării umane pe regiuni de dezvoltare și județe

Regiunea	Ponderea copiilor de 7-14 ani necuprinși în învățământ (%) Anul școlar 1996-1997	Ponderea populației adulte fără pregătire secundară și superioară (%) 1992	Rata mortalității infantile (la 1.000 născuți vii) 1996	Rata mortalității materne (la 100.000 născuți) 1996	Ponderea populației fără instalație de electricitate (%) 1992	Ponderea populației fără acces la instalație de apă (%) 1992
0	1	2	3	4	5	6
ROMÂNIA	5,6	24,6	22,3	40,8	2,0	45,6
NORD-EST						
3otoșani	2,6	36,4	30,5	-	5,2	66,0
Iași	3,4	26,6	30,5	29,4	1,6	52,0
Vaslui	3,5	33,9	35,3	15,8	6,2	66,5
Suceava	4,7	23,0	22,3	31,0	2,6	66,7
Neamț	4,9	26,2	22,2	30,0	3,4	57,2
Bacău	5,2	25,9	24,9 54,8		3,8	52,5
SUD-EST						
Vrancea	4,4	31,2	22,0	22,4	3,0	62,6
Galați	6,5	25,8	22,6	42,7	1,4	42,9
Brăila	4,5	26,1	21,8	29,0	0,5	49,2
Tulcea	7,4	28,5	24,7	38,4	2,1	51,6
Constanța	6,3	20,6	28,1	84,6	0,8	23,4
Buzău	4,7	33,0	19,6	96,6	2,7	62,9
SUD						
Prahova	6,3	26,6	24,3	73,6	1,0	47,7
Dâmbovița	5,8	29,8	20,8	51,1	1,3	66,1
Argeș	3,8	22,4	20,0	29,0	2,0	50,1
Giurgiu	4,6	43,8	27,4	32,1	2,1	76,2

Regiunea	Ponderea copiilor de 7-14 ani necuprinși în învățământ (%) Anul școlar 1996-1997	Ponderea populației adulte fără pregătire secundară și superioară (%) 1992	Rata mortalității infantile (la 1.000 născuți vii) 1996	Rata mortalității materne (la 100.000 născuți) 1996	Ponderea populației fără instalație de electricitate (%) 1992	Ponderea populației fără acces la instalație de apă (%) 1992
Teleorman	6,3	42,8	24,2	93,5	1,6	72,1
Ialomița	6,5	37,3	33,3	59,6	1,0	70,3
Călărași	5,3	39,3	27,8	58,6	2,2	72,4
SUD-VEST						
Olt	4,8	31,3	24,3	53,7	2,1	70,2
Dolj	4,8	29,8	23,9	68,1	1,2	57,0
Vâlcea	6,3	26,7	16,1	22,0	3,7	62,6
Gorj	5,3	21,6	20,9	22,2	2,3	56,2
Mehedinți	5,8	28,5	29,2	29,6	2,7	57,0
VEST						
Arad	6,3	25,1	21,5	22,5	0,7	40,3
Timiș	6,6	18,7	20,9	31,9	0,6	28,5
Hunedoara	5,8	18,6	21,3	55,0	0,8	22,1
Caraș-Severin	6,3	23,7	24,8	-	1,1	27,0
NORD-VEST						
Satu Mare	6,0	21,6	16,1	46,4	2,4	53,6
Maramureș	4,0	23,6	18,5	14,9	6,3	46,8
Sălaj	7,3	25,4	17,6	-	3,4	55,2
Bistrița-Năsăud	8,1	25,9	20,3	-	5,2	55,3
Bihor	7,5	23,7	25,4	29,4	1,5	47,5
Cluj	5,1	19,3	17,9	62,6	1,6	28,0
CENTRU						
Mureș	10,1	21,5	16,4	47,5	3,0	43,7
Harghita	12,5	17,9	17,8	27,3	2,9	38,7
Covasna	9,1	18,6	13,3	-	1,5	36,4
Brașov	7,6	11,8	16,9	36,9	0,8	13,3
Alba	5,1	22,3	16,3	24,4	4,2	42,7
Sibiu	5,9	14,1	16,4	68,8	0,7	24,6
BUCU-REȘTI	4,0	15,4	16,0	33,6	0,3	14,6

Sursa: Raportul național al dezvoltării umane - România 1998, Academia Română, Editura Expert, iunie 1998.

Anexa 3 - Formarea capitalului uman pe regiuni de dezvoltare și județe

Regiunea	Durata medie a școlarizării (ani) 1992		Ponderea absolvenților de învățământ superior* în populația totală în vârstă de absolvire (%) 1996	Ponderea absolvenților de învățământ superior tehnic* în numărul total al absolvenților (%) 1996	Numărul de volume eliberate din biblioteci (la 1000 locuitori) 1996
	Total	Femei			
ROMÂNIA	8,3	7,7	21,6	22,8	3376
NORD-EST					
Botoșani	7,0	6,3	-	-	3419
Iași	8,2	7,6	59,8	17,4	7055
Vaslui	7,2	6,6	-	-	3868
Suceava	8,0	7,6	6,4	25,4	3559
Neamț	7,9	7,4	-	-	3431
Bacău	8,0	7,4	6,9	17,1	3495
SUD-EST					
Vrancea	7,5	6,9	-	-	2356
Galați	8,1	8,5	16,8	30,4	3825
Brăila	8,1	7,5	13,4	9,4	2405
Tulcea	7,6	6,8	-	-	4262
Constanța	8,8	8,1	15,4	23,3	3574
Buzău	7,4	6,7	1,1	72,7	2819
SUD					
Prahova	8,3	7,5	8,2	43,8	2596
Dâmbovița	7,7	6,8	8,6	23,7	2477
Argeș	8,5	7,8	7,0	34,6	2726
Giurgiu	6,1	5,1	-	-	1570
Teleorman	6,5	5,6	-	-	2233
Ialomița	6,9	6,1	-	-	2786
Călărași	6,6	5,7	-	-	2453
SUD-VEST					
Olt	7,4	6,6	-	-	2844
Dolj	8,0	7,2	42,7	17,0	2675
Vâlcea	8,0	7,2	-	-	3008
Gorj	8,4	7,5	5,4	41,1	2626
Mehedinți	7,8	6,9	-	-	2491
VEST					
Arad	8,1	7,4	10,6	12,1	3112
Timiș	8,9	8,3	48,6	25,5	2683
Hunedoara	8,8	8,0	6,5	90,1	3620
Caraș-Severin	8,2	7,4	4,0	34,7	2528
NORD-VEST					
Satu Mare	8,2	7,7	-	-	3009

Regiunea	Durata medie a școlarizării (ani) 1992		Ponderea absolvenților de învățământ superior* în populația totală în vârstă de absolvire (%) 1996	Ponderea absolvenților de învățământ superior tehnic* în numărul total al absolvenților (%) 1996	Numărul de volume eliberate din biblioteci (la 1000 locuitori) 1996
	Total	Femei			
Maramureș	8,0	7,4	6,4	21,0	3339
Sălaj	7,8	7,2	-	-	3608
Bistrița-Năsăud	7,9	7,3	-	-	2710
Bihor	8,3	7,7	18,7	21,7	3767
Cluj	9,0	8,5	59,3	23,4	7216
CENTRU					
Mureș	8,4	7,9	5,9	24,6	2957
Harghita	8,5	8,1	-	-	4190
Covasna	8,5	8,2	-	-	3021
Brașov	9,7	9,2	27,0	55,8	3051
Alba	8,4	7,8	3,2	-	2968
Sibiu	9,3	8,8	29,6	39,3	4889
BUCUREȘTI	10,2	9,6	106,9	19,0	3348

* După sediul unității de învățământ.

Sursa: Raportul național al dezvoltării umane - România 1998, Academia Română, Editura Expert, iunie 1998.

Anexa 4 - Profilul dezvoltării umane pe regiuni de dezvoltare și județe

Regiunea	Gradul de cuprindere în învățământul superior* (% față de populația de 19-23 ani)*	Salariați din activitatea de C-D la 100 000 locuitori	Numărul anual de vizionări la 1000 locuitori		Abonamente TV la 1000 persoane	Populația care revine la un medic	Ponderea populației cu acces la electricitate (%)	Numărul de autoturisme propriete personală la 1000 locuitori
			Cinematografe	Teatre și concerte				
1996	1996	1996	1996	1996	1996	1992	1996	
ROMÂNIA NORD-EST	18,4	275,6	559,1	167,6	182,4	552	98,0	101,0
Botoșani	-	26,4	569,8	206,4	133,7	809	94,8	42,6
Iași	44,2	344,5	771,2	91,6	153,2	353	98,4	49,0
Vaslui	-	40,2	378,9	35,2	150,3	1120	93,8	36,7
Suceava	4,7	38,7	457,8	80,2	129,1	89,8	97,4	62,7
Neamț	-	90,8	381,6	17,7	166,7	827	96,6	62,4
Bacău	4,6	66,0	457,4	51,6	151,9	906	96,2	79,3

Regiunea	Gradul de cuprindere în învățământul superior* (% față de populația de 19-23 ani)*	Salariați din activitatea de C-D la 100 000 locuitori	Numărul anual de vizionări la 1000 locuitori		Abonamente TV la 1000 persoane	Populația care revine la un medic	Ponderea populației cu acces la electricitate (%)	Numărul de autoturisme proprietate personală la 1000 locuitori
			Cinematografe	Teatre și concerte				
	1996	1996	1996	1996	1996	1996	1992	1996
SUD-EST								
Vrancea	-	14,0	474,0	40,5	148,2	874	96,1	76,8
Galați	13,3	281,9	587,1	73,6	157,9	900	98,6	89,7
Brăila	6,1	79,3	504,4	148,1	205,8	740	99,5	76,3
Tulcea	-	54,3	609,4	-	170,2	978	97,9	60,1
Constanța	15,0	61,7	951,5	193,8	210,6	569	99,2	123,1
Buzău	1,0	20,2	209,1	19,2	179,0	894	97,3	88,2
SUD								
Prahova	6,0	232,8	436,1	126,2	211,9	782	99,0	103,7
Dâmbovița	7,0	100,1	253,1	-	163,4	851	98,7	84,4
Argeș	8,8	331,8	323,7	46,1	176,7	677	98,0	137,3
Giurgiu	-	64,5	81,5	23,1	153,9	856	97,9	98,9
Teleorman	-	55,5	117,1	27,4	163,7	863	98,4	64,6
Ialomița	-	-	211,4	-	174,7	978	99,0	63,1
Călărași	-	298,4	92,7	149,6	164,7	941	97,8	50,0
SUD-VEST								
Olt	-	16,4	242,9	19,3	147,8	777	97,9	79,2
Dolj	27,3	277,7	483,6	81,2	160,8	449	98,8	105,9
Vâlcea	3,6	106,8	400,1	47,1	158,8	663	96,3	79,6
Gorj	4,4	10,8	232,6	48,4	146,3	661	97,7	78,7
Mehedinți	2,4	2,7	295,3	295,3	145,9	703	97,3	97,7
VEST								
Arad	13,7	79,3	808,8	155,0	223,9	614	99,3	108,4
Timiș	48,4	184,1	970,0	380,3	234,3	335	99,4	201,0
Hunedoara	9,0	130,6	633,9	37,0	211,1	552	99,2	92,1
Caraș-Severin	4,8	27,0	616,5	53,1	166,4	607	98,9	107,9
NORD-VEST								
Satg Mare	-	77,6	366,8	166,8	171,6	811	97,6	95,0
Maramureș	4,9	83,0	582,5	302,0	135,5	704	93,7	76,7
Sălaj	-	79,7	561,4	96,8	147,2	821	96,6	89,6
Bistrița-Năsăud	-	44,6	424,0	-	128,1	751	94,8	84,0
Bihor	37,4	54,1	593,7	156,5	186,3	572	98,5	97,6
Cluj	54,9	349,1	1290,3	256,0	201,3	276	98,4	140,6

Regiunea	Gradul de cuprindere în învățământul superior* (% față de populația de 19-23 ani)*	Salariati din activitatea de C-D la 100 000 locuitori	Numărul anual de vizionări la 1000 locuitori		Abonamente TV la 1000 persoane	Populația care revine la un medic	Pondereea populației cu acces la electricitate (%)	Numărul de autoturisme propriete personală la 1000 locuitori
			Cinematografe	Teatre și concerte				
	1996	1996	1996	1996	1996	1996	1992	1996
CENTRU								
Mureș	9,4	49,9	532,9	280,4	206,8	462	97,0	161,6
Harghita	-	23,2	299,4	60,0	176,6	707	97,1	98,7
Covasna	-	9,9	443,5	167,0	204,4	746	98,5	100,5
Brașov	20,7	202,7	683,5	119,1	221,2	565	99,2	125,7
Alba	10,4	51,5	306,4	43,2	170,6	577	95,8	86,8
Sibiu	25,2	170,2	769,4	452,7	211,7	512	99,3	139,3
BUCUREȘTI	80,7	1600,4	1012,2**	715,2	244,9**	261	99,7**	149,8**

* După sediul unității de învățământ

** Inclusiv județul Ilfov

Sursa: Raportul național al dezvoltării umane – România 1998, Academia Română, Editura Expert, iunie 1998

Anexa 5 - Numărul mediu al salariaților pe regiuni de dezvoltare și județe

(mii persoane)

Regiunea	Total salariați			din care: muncitori		
	1994	1995	1996	1994	1995	1996
ROMÂNIA	6438	6160	5939	4590	4292	4093
NORD-EST						
Botoșani	81	81	79	55	54	51
Suceava	157	146	141	116	107	101
Iași	200	210	201	137	138	129
Neamț	134	125	127	100	91	89
Bacău	190	191	197	143	141	145
Vaslui	90	86	86	65	59	60
SUD-EST						
Vrancea	79	86	91	55	59	61
Galați	186	190	185	137	141	138
Buzău	117	101	106	86	72	74
Brăila	119	108	104	88	79	76
Tulcea	65	76	68	47	55	50
Constanța	244	231	220	181	165	159
SUD						
Argeș	217	208	201	163	150	143
Prahova	290	277	258	220	205	184

Regiunea	Total salariați			din care: muncitori		
	1994	1995	1996	1994	1995	1996
Dâmbovița	140	129	116	101	93	81
Teleorman	93	91	87	67	64	61
Giurgiu	52	48	49	37	33	33
Ialomița	72	70	67	53	51	48
Călărași	73	69	64	55	50	44
SUD-VEST						
Olt	108	109	102	79	74	69
Dolj	177	160	154	124	108	102
Vâlcea	112	112	102	80	80	72
Gorj	137	133	131	107	104	102
Mehedinți	71	72	67	50	51	46
VEST						
Arad	131	140	139	94	96	91
Timiș	221	210	201	158	145	134
Hunedoara	199	194	196	156	149	152
Caraș-Severin	103	95	87	74	67	59
NORD-VEST						
Maramureș	135	131	129	95	92	89
Satu Mare	97	98	93	69	68	64
Bistrița-Năsăud	68	66	65	48	45	43
Sălaj	61	60	61	44	42	43
Cluj	240	230	226	169	159	156
Bihor	178	151	147	124	107	101
CENTRU						
Brașov	249	226	201	187	162	144
Sibiu	144	139	142	105	101	103
Alba	122	116	117	94	84	86
Mureș	173	164	163	129	117	116
Harghita	96	91	90	69	63	65
Covasna	63	62	65	46	45	47
BUCUREȘTI*	954	878	747	584	526	434

* Inklusiv județul Ilfov

Sursa: Anuarul statistic al României 1997, Comisia Națională pentru Statistică.

Anexa 6 - Date privind unii factori restrictivi al dezvoltării umane pe regiuni de dezvoltare și pe județe

(%)

Regiunea	Rata șomajului* 1996	Rata șomajului la femei* 1996	Ponderea șomerilor care nu beneficiază de prestații de șomaj în numărul total al șomerilor* 1996
ROMÂNIA	6,6	7,5	29,8
NORD-EST			
Botoșani	10,5	9,6	29,8
Iași	8,9	8,4	37,8
Vaslui	9,7	8,8	13,4
Suceava	11,1	12,4	39,5
Neamț	13,1	13,3	54,6
Bacău	7,6	7,7	18,2
SUD-EST			
Vrancea	5,7	5,0	11,1
Galati	9,6	14,0	50,7
Brăila	8,2	9,4	25,8
Tulcea	8,3	8,8	19,1
Constanța	5,7	9,1	29,3
Buzău	7,6	6,9	0,8
SUD			
Prahova	5,5	7,8	22,9
Dâmbovița	6,7	6,6	0,0
Argeș	4,9	5,3	24,0
Giurgiu	4,4	4,9	1,0
Teleorman	6,4	6,4	29,8
Ialomița	6,1	6,4	8,7
Călărași	4,8	4,8	0,8
SUD-VEST			
Olt	4,4	4,6	0,4
Dolj	7,4	7,6	24,4
Vâlcea	12,5	15,8	64,8
Mehedinți	4,5	3,5	7,3
Gorj	2,3	3,3	32,8
VEST			
Arad	2,7	3,1	1,9
Timiș	2,5	3,0	5,9
Hunedoara	10,8	15,9	73,9
Caraș-Severin	7,8	10,4	32,6
NORD-VEST			
Satu Mare	4,7	5,4	35,2
Maramureș	2,8	3,2	15,0
Sălaj	7,7	8,9	35,5
Bistrița-Năsăud	8,4	8,9	11,7

Regiunea	Rata șomajului* 1996	Rata șomajului la femei* 1996	Ponderea șomerilor care nu beneficiază de prestații de șomaj în numărul total al șomerilor* 1996
Bihor	2,7	2,9	5,4
Cluj	8,1	10,1	40,8
CENTRU			
Mureș	8,2	9,2	54,9
Harghita	8,0	7,9	34,8
Covasna	4,3	4,6	36,8
Brașov	4,1	4,7	17,8
Alba	4,5	6,0	6,8
Sibiu	7,0	8,7	10,4
BUCUREȘTI"	3,4	4,6	2,3

* Șomeri înregistrați la oficiile de forță de muncă și șomaj.

" Inklusiv județul Ilfov.

Sursa: Raportul național al dezvoltării umane - România 1998, Academia Română, Editura Expert, iunie 1998.

Anexa 7 - Nivelul unor indicatori al dezvoltării umane, pe regiuni de dezvoltare și pe județe, în anul 1993

Regiunea	Speranța de viață la naștere a femeilor (ani) 1994-1996	Gradul de cuprindere a femeilor în învățământul:		Ponderea femeilor în populația ocupată (%)	Ponderea femeilor în:			
		Secundar (față de numărul femeilor de 15-18 ani) (%)	Superior (față de numărul femeilor de 19-23 ani) (%)		Numărul șomerilor (%)	Personalul din învățământ (%)	Personalul din sănătate (%)	Adm. publică
ROMÂNIA	73,1	70,1	18,9	46,5	54,1	70,8	84,7	54,8
NOR0-EST								
Botoșani	72,3	61,0	-	50,7	45,7	70,5	77,0	45,5
Iași	72,4	62,5	46,3	49,0	45,8	64,3	85,2	53,3
Vaslui	72,5	64,0	-	49,1	44,1	70,5	86,6	37,5
Suceava	73,8	59,6	4,5	47,7	54,2	72,2	85,0	48,4
Neamț	73,5	64,9	-	48,2	49,2	73,8	88,5	50,0
Bacău	72,6	65,1	5,0	44,7	45,7	74,1	87,9	50,0
SUD-EST								
Vrancea	73,7	60,4	-	49,7	43,1	71,0	82,4	54,5
Galați	73,1	64,3	14,1	42,9	65,9	74,2	88,9	65,4
Brăila	73,6	65,7	6,8	44,9	52,6	73,5	87,8	55,0

Regiunea	Speranța de viață la naștere a femeilor (ani) 1994-1996	Gradul de cuprindere a femeilor în învățământul:		Ponderea femeilor în populația ocupată (%)	Ponderea femeilor în:			
		Secundar (față de numărul femeilor de 15-18 ani) (%)	Superior (față de numărul femeilor de 19-23 ani) (%)		Numărul șomerilor (%)	Personalul din învățământ (%)	Personalul din sănătate (%)	Adm. publică
Tulcea	71,2	62,5	-	44,5	47,2	74,7	90,3	52,6
Constanța	71,8	72,6	14,2	41,7	69,5	77,5	87,3	61,8
Buzău	74,3	66,8	1,1	48,5	43,8	69,2	74,7	50,0
SUD								
Prahova	74,1	73,8	5,8	44,1	63,9	72,8	86,0	64,7
Dâmbovița	73,3	64,0	7,7	46,9	46,5	70,2	87,4	51,4
Argeș	74,3	77,7	8,5	45,5	49,6	67,9	85,0	53,3
Giurgiu	71,6	40,9	■ -'	45,4	50,6	73,9	88,3	54,2
Teleorman	72,7	64,5	-	46,4	46,3	69,0	82,8	50,0
Ialomița	72,5	59,3	-	45,5	48,0	72,6	88,1	47,6
Călărași	72,2	53,5	-'	45,1	44,7	75,8	87,2	55,6
SUD-VEST								
Olt	73,1	65,7	-	44,5	46,6	69,2	85,1	46,2
Dolj	72,4	75,9	28,4	46,3	48,0	68,3	83,7	50,0
0	1	2	3	4	5	6	7	8
Vâlcea	74,8	74,7	4,1	46,8	61,5	65,1	83,8	52,2
Mehedinți	72,7	65,4	3,1	46,4	36,1	69,8	86,1	52,0
Gorj	73,3	71,0	3,5	44,0	64,4	67,3	83,2	54,5
VEST								
Arad	72,5	70,8	14,2	46,3	52,3	67,7	80,9	53,3
Timiș	73,0	72,0	47,9	48,3	59,9	68,3	83,7	50,0
Hunedoara	71,7	76,5	7,5	43,1	67,8	71,5	88,3	64,0
Caras-Severin	72,0	66,0	3,7	46,1	63,0	72,8	89,4	54,2
NORD-VEST								
Satu Mare	70,9	63,9	-	47,1	54,5	76,1	85,2	57,1
Maramureș	71,9	66,3	5,5	46,4	52,3	73,4	86,2	54,2
Sălaj	72,0	75,7	-	47,2	55,3	75,1	87,5	52,6
Bistrița-Năsăud	73,1	62,5	-	46,8	49,6	69,6	81,6	47,4
Bihor	71,4	73,2	23,0	48,0	50,7	71,5	78,8	52,9
Cluj	74,3	75,8	56,9	46,4	59,1	67,3	81,0	33,1
CENTRU								
Mureș	73,7	64,9	10,6	47,1	53,4	70,9	84,2	59,3
Harghita	74,4	74,6	-	51,1	50,3	72,2	85,3	57,9

Regiunea	Spera- ranța de viață la naștere a feme- lor (ani) 1994- 1996	Gradul de cuprindere a femeilor în învățământul:		Ponde- rea femeilor în populația ocupată (%)	Ponderea femeilor în:			
		Secun- dar (faă de nu- mărul femeilor de 15- 18 ani) (%)	Superior (față de numărul femeilor de 19-23 ani) (%)		Numărul șomerilor (%)	Persona- lul din învăță- mânt (%)	Persona- lul din sănătate (%)	Adm. publică
Covasna	74,2	70,0	-	49,1	52,5	74,7	83,2	61,5
Brașov	74,3	80,3	15,7	47,2	53,6	75,3	85,9	63,3
Alba	73,6	75,6	11,3	45,6	51,9	71,3	86,0	57,7
Sibiu	74,4	78,7	21,8	46,9	58,8	70,5	84,3	52,2
BUCUREȘTI	74,6	94,1	82,8	48,0	65,0	68,7	85,0	85,2

Sursa: Anuarul statistic al României 1997, Comisia Națională pentru Statistică

Anexa 8 - Populația ocupată pe activități ale economiei naționale și pe regiuni de dezvoltare și județe în anul 1996 (la sfârșitul anului)

(mii persoane)

Regiunea	Total econo- mie	Agri- cultură	Indus- trie	Din care:			Con- strucții	Comerț	Trans- porturi	Adm. publică	învăță- mânt	Sănă- tate și asis- tență socială
				Ind. extrac- tivă	Ind. prelu- cră- toare	Energie elec- trică și termică						
România	9379,0	3249,0	2740,8	250,3	2301,4	189,1	474,4	771,7	448,3	125,1	441,3	337,2
NORD-EST												
Botoșani	180,6	97,1	35,5	0,6	32,2	2,7	5,2	12,4	2,8	2,2	8,3	6,2
Suceava	284,3	136,0	63,1	6,9	51,6	4,6	8,2	19,7	10,5	3,1	14,4	10,1
Iași	331,3	124,3	81,3	0,2	74,3	6,8	16,0	34,5	14,3	3,0	22,4	14,6
Neamț	237,0	105,4	63,0	0,6	57,4	5,0	8,3	14,8	6,4	2,8	10,9	8,7
Bacău	295,6	86,2	99,1	14,9	76,6	7,6	21,8	27,2	11,9	3,4	14,1	10,6
Vaslui	176,7	90,7	41,5	-	39,0	2,5	4,2	11,2	3,6	2,4	8,1	5,7
SUD-EST												
Vrancea	174,8	81,8	35,3	0,4	33,0	1,9	8,1	14,1	7,1	2,2	6,7	6,1
Galați	262,3	86,3	79,9	1,7	72,8	5,4	18,5	17,9	21,5	2,6	11,0	8,2
Buzău	205,4	93,4	50,6	2,8	45,4	2,4	6,7	17,2	7,6	2,4	8,6	5,8
Brăila	149,6	60,3	39,3	2,1	33,3	3,9	8,6	9,0	8,2	2,0	6,3	6,4
Tulcea	109,1	41,1	20,8	1,5	18,1	1,2	4,7	16,9	4,2	1,9	5,2	3,6
Constanța	302,5	95,1	51,7	3,6	42,2	5,9	27,0	28,1	45,6	3,4	13,0	10,9

SUD												
Argeş	302,8	91,2	119,4	8,3	105,0	6,1	13,7	20,2	11,4	3,0	12,7	9,9
Prahova	364,4	84,9	150,0	11,3	131,4	7,3	21,6	28,9	18,1	3,4	13,4	12,1
Dâmbo- viţa	221,9	91,1	77,6	10,8	63,1	3,7	4,6	11,5	8,4	3,5	8,8	7,5
Teleorman	199,1	114,8	39,7	7,1	30,8	1,8	3,7	14,1	4,0	2,4	6,2	5,9
Giurgiu	107,9	61,9	13,7	2,9	8,5	2,3	6,3	4,4	4,7	2,4	3,6	3,1
Ialomiţa	121,3	63,7	15,5	0,4	13,6	1,5	7,3	13,4	4,6	2,1	4,3	4,2
Călăraşi	121,6	70,8	21,5	0,3	18,9	2,3	3,6	5,3	4,3	1,8	4,8	4,0
SUD-VEST												
Olt	205,8	106,6	43,6	2,5	38,4	2,7	9,3	11,8	6,6	2,6	8,6	6,1
Dolj	300,2	147,2	65,2	2,3	54,5	8,4	13,5	16,8	12,7	3,4	13,3	9,6
Vâlcea	184,6	74,7	48,5	6,7	36,9	4,9	10,4	9,9	8,6	2,3	7,8	8,0
Gorj	187,1	50,7	71,7	37,0	26,3	8,4	14,3	12,0	12,2	2,2	7,4	5,7
Mehedinţi	132,5	63,9	28,7	3,4	21,1	4,2	8,0	6,4	5,2	2,5	5,2	3,9
VEST												
Arad	210,5	68,1	47,5	3,0	41,9	2,6	9,2	34,4	9,8	3,0	8,4	7,4
Timiş	300,7	102,9	81,9	2,1	74,0	5,8	13,1	25,7	14,2	3,2	17,2	11,1
Hune- doara	259,1	52,2	110,6	49,9	52,7	8,0	16,7	26,6	10,9	2,5	9,3	9,2
Caras Severin	144,6	52,3	40,8	8,3	30,0	2,5	6,2	9,7	7,4	2,4	6,2	6,4
NORD-VEST												
Mara- mureş	228,7	93,2	64,1	17,0	43,7	3,4	8,2	12,3	9,3	2,4	10,7	9,1
Satu Mare	170,6	75,8	42,9	1,0	40,1	1,8	6,7	11,4	5,0	2,1	8,1	4,7
Bistriţa Năsăud	126,3	56,5	29,6	1,9	25,6	2,1	5,7	8,6	3,3	1,9	6,5	4,7
Sălaj	110,4	45,1	28,2	3,3	22,9	2,0	4,3	8,7	4,4	1,9	5,4	5,0
Ciuj	330,5	91,4	112,9	4,5	100,2	8,2	17,1	27,6	16,2	3,2	19,2	13,4
Sihor	265,4	112,5	72,6	10,5	56,8	5,3	7,6	18,7	10,1	3,4	12,3	13,0
CENTRU												
Braşov	262,9	44,3	125,8	1,4	118,8	5,8	16,6	18,7	12,9	3,0	13,5	7,8
Sibiu	186,2	38,7	74,4	1,2	69,5	3,7	7,3	18,3	9,3	2,3	9,9	6,4
Alba	201,1	64,8	79,0	6,6	68,7	3,7	6,5	12,6	7,9	2,6	8,3	5,6
Mureş	263,5	95,1	80,5	2,9	71,7	5,9	8,2	21,7	10,4	2,7	12,4	10,3
Harghita	151,4	54,1	48,7	4,4	42,6	1,7	3,0	13,9	4,6	1,9	7,3	5,8
Covasna	97,7	31,3	32,9	2,8	28,6	1,5	2,6	10,0	3,0	1,3	5,4	3,0
BUCU- REŞTI	800,6	2,5	280,1	0,9	257,8	21,4	78,0	108,1	57,3	21,3	56,1	36,2

Sursa: Anuarul statistic al României 1997, Comisia Naţională pentru Statistică, 1997.

Anexa 9 - Numărul mediu al salariaților pe sectoare ale economiei și pe regiuni de dezvoltare în anul 1996

(număr persoane)

Regiunea	Total economie	Agricultură	Industria	Din care:			Construcții	Comerț	Transporturi	Adm. publică	Învățământ	Sănătate
				Ind. extractivă	Ind. prelucrătoare	Energie electrică și termică						
ROMÂNIA	5938652	363492	2585846	250913	2147592	187343	431246	587290	397937	125036	432071	334472
NORD-EST												
Botoșani	79332	5396	32840	591	29625	2624	4525	9102	1822	2119	8456	6154
Suceava	141052	4356	59582	7102	47935	4545	7457	14934	9304	3050	14264	9936
Iași	200536	13747	76570	186	69681	6701	13213	27023	13048	3009	22416	14353
Neamț	126864	5422	62039	602	56630	4807	7426	10691	5028	2787	10695	8562
Bacău	196746	6486	95024	14876	72633	7613	18736	20673	10514	3317	13510	10493
Vaslui	86467	8346	38625	-	35090	2523	4431	8445	26771	2354	8100	5726
SUD-EST												
Vrancea	90495	6018	33875	335	51541	1939	6691	11683	5893	2102	6637	5966
Galați	184945	17637	78849	1686	71999	5164	17016	15693	20809	2549	10716	8236
Buzău	106088	5155	46935	2684	41899	2352	6164	13388	1981	2422	8786	5772
Brăila	104002	19634	39171	2117	33260	3794	7258	7701	7897	2001	6382	6249
Tulcea	67931	8771	20260	1555	17522	1183	4681	11317	3822	1885	5269	3659
Constanța	220130	30084	48748	3679	39089	5980	2407	22712	41747	3326	11875	10672
SUD												
Argeș	200580	5991	114087	8360	99689	6038	12985	14784	9968	3012	12173	9837
Prahova	258383	9717	133711	11358	115199	7454	20094	22305	15864	3382	13444	12012
Dâmbovița	116360	4461	69276	11035	54643	3598	3954	5898	5501	3450	8955	7991
Teleorman	87403	12691	37270	6913	28563	1794	3434	9838	3090	2348	6245	5874
Giurgiu	48873	7372	13208	2937	7967	2304	5733	3437	4150	2128	3625	3121
Ialomița	66706	15700	1449	444	12507	1488	6441	10092	4200	2114	4247	4158
Călărași	63877	16600	20534	229	18116	2186	3396	3828	3989	1762	4875	3977
SUD-VEST												
Olt	102203	12754	40057	2493	34970	2594	9503	8482	5337	2615	5803	6057
Dolj	153834	14909	61403	2374	50639	8390	11435	13328	11660	3291	13129	9456
Vâlcea	102035	2710	45082	6728	33423	1931	10592	6381	6817	2269	7804	8071
Gorj	131282	2689	69463	36977	24106	8380	13627	9310	12106	2101	7271	711
Mehedinți	66835	3147	27535	3407	20009	4119	7826	4980	4739	2508	5053	3862
VEST												
Arad	138785	14920	44016	3018	38410	2588	8186	26449	8320	2948	8271	7371
Timiș	200700	21157	78607	2133	70727	5747	12299	20044	13812	3130	15928	10709
Hunedoara	195993	2409	107452	49922	49955	7575	15627	21395	9961	2497	8882	9191
Caras Severin	87213	2661	38655	8302	27898	2455	6331	7034	6450	2429	6167	6431
NORD-VEST												
Maramureș	128515	2347	6227	17410	41349	3468	8461	8032	7768	2420	10638	908S
Satu Mare	93099	8811	41219	1031	38307	1881	4880	8437	4328	2045	8278	4691
Bistrița	65478	3078	27458	1869	23529	2060	4732	6236	2372	1927	643G	4723

Regiunea	Total economie	Agricultură	Industria	Din care:			Construcții	Comerț	Transporturi	Adm. publică	Învățământ	Sănătate
				Ind. extractivă	Ind. prelucrătoare	Energie electrică și termică						
Nasăud												
Sălaj	60711	2563	26219	3313	20980	1926	3631	6298	3344	1888	5207	5194
Cluj	225950	7432	108717	4090	96484	8143	15238	20484	14168	3196	189821	13256
Bihor	147423	7425	68877	10846	52719	5310	6900	14207	8826	3393	12383	12839
CENTRU												
Brașov	200921	8508	110284	1367	103466	5448	14872	14439	11760	2981	13070	7669
Sibiu	141602	6884	71551	1138	66761	3651	6591	13576	8241	2276	9602	6206
Alba	116811	6391	63490	6641	53280	3569	6176	7168	6062	2567	8079	5572
Mureș	163296	11372	76137	2805	67520	5808	7643	15888	8620	2624	12339	10142
Harghita	90370	1850	45802	4455	39685	1659	3286	10376	3411	1896	7125	5756
Covașna	64732	3699	31558	2666	27386	1506	236C	7177	2573	1320	5259	3907
BUCU-REȘTI	746654	2366	274037	864	251284	21889	69233	88540	54070	22567	52936	35599

Sursa: Anuarul statistic al României 1997, Comisia Națională pentru Statistică, 1997.

Anexa 10 - Principalii indicatori al șomajului pe regiuni de dezvoltare și județe (1996)

REGIUNEA	Numărul șomerilor înregistrați (mii persoane)	Rata șomajului (%)	Ponderea femeilor în numărul total al șomerilor (%)	Ponderea tinerilor și numărul total al șomerilor (%)	Incidența șomajului de lungă durată		Ponderea beneficiarilor de prestații de șomaj în numărul total al șomerilor	
					Peste 6 luni (%)	Peste 12 luni (%)	Ajutor de șomaj (%)	Alocație de sprijin (%)
ROMÂNIA	657,6	6,6	54,1	50,9	65,6	51,3	30,8	39,4
NORD-EST								
Botoșani	21,2	10,5	45,7	49,9	66,2	52,0	30,0	40,1
Iași	32,6	8,9	45,8	57,4	68,2	54,7	25,0	37,2
Vaslui	18,9	9,7	44,1	50,1	63,2	51,5	32,7	53,9
Suceava	35,4	11,1	54,2	49,0	74,7	58,0	21,9	38,6
Neamț	35,8	13,1	49,2	53,3	70,4	54,7	17,8	27,6
Bacău	24,3	7,6	45,7	51,7	64,5	52,4	35,1	46,7
SUD-EST								
Vrancea	10,6	5,7	43,1	53,8	71,9	57,8	31,4	57,5
Galați	27,8	9,6	65,9	23,8	68,0	54,9	19,8	29,5
Brăila	13,3	8,2	52,6	49,7	59,7	47,6	35,3	38,9

REGIUNEA	Numărul șomerilor înregistrați (mii persoane)	Rata șoma- jului (%)	Ponderea femeilor în numărul total al șomerilor (%)	Ponderea tinerilor și numărul total al șomerilor (%)	Incidența șomajului de lungă durată		Ponderea beneficiarilor de prestații de șomaj în numărul total al șomerilor	
					Peste 6 luni (%)	Peste 12 luni (%)	Ajutor de șomaj (%)	Alocație de sprijin (%)
Tulcea	9,9	8,3	47,2	41,0	65,3	52,3	34,8	46,1
Constanța	18,2	5,7	69,5	41,7	44,0	31,1	45,8	24,9
Buzău	16,9	7,6	43,8	54,5	70,2	58,3	32,4	66,8
SUD								
Prahova	21,2	5,5	63,9	58,6	65,4	50,6	35,0	42,1
Dâmbovița	15,9	6,7	46,5	64,5	66,2	53,8	43,2	56,8
Argeș	15,5	4,9	49,6	53,3	63,1	51,1	47,8	28,2
Giurgiu	5,0	4,4	50,6	42,1	72,8	60,2	27,2	71,8
Teleorman	13,5	6,4	46,3	57,7	66,8	54,8	27,8	42,4
Ialomița	7,8	6,1	48,0	54,4	66,9	53,6	34,9	56,4
Călărași	6,2	4,8	44,7	52,9	68,3	52,2	43,7	55,5
SUD-VEST								
Olt	9,5	4,4	46,6	54,6	77,1	65,6	26,8	72,8
Dolj	23,8	7,4	48,0	53,9	68,5	55,1	26,4	49,2
Vâlcea	26,3	12,5	61,5	65,5	66,5	49,7	13,9	21,3
Gorj	4,4	2,3	64,4	64,6	62,1	47,6	29,7	37,5
Mehedinți	6,2	4,5	36,1	66,3	63,0	49,8	49,7	43,0
VEST								
Arad	5,9	2,7	52,3	49,6	62,3	46,2	41,6	56,5
Timiș	7,6	2,5	59,9	41,4	61,7	44,5	49,7	44,4
Hunedoara	31,2	10,8	67,8	57,8	54,1	36,7	17,3	8,8
Caraș- Severin	12,3	7,8	63,0	46,6	65,9	54,2	31,9	35,5
NORD-VEST								
Satu Mare	8,5	4,7	54,5	53,7	67,3	56,7	27,6	37,2
Maramureș	6,7	2,8	52,3	36,4	67,4	53,0	27,0	58,0
Sălaj	9,2	7,7	55,3	52,0	62,7	49,6	39,1	25,4
Bistrița- Năsăud	11,7	8,4	49,6	53,7	70,7	58,2	30,8	57,5
Bihor	7,4	2,7	50,7	47,6	63,8	48,0	38,8	55,8
Cluj	29,1	8,1	59,1	49,8	61,7	47,5	30,3	28,9
CENTRU								
Mureș	23,5	8,2	53,4	49,9	69,8	52,4	16,3	28,8

REGIUNEA	Numărul șomerilor înregistrați (mii persoane)	Rata șoma- jului (%)	Ponderea femeilor în numărul total al șomerilor (%)	Ponderea tinerilor și numărul total al șomerilor (%)	Incidența șomajului de lungă durată		Ponderea beneficiarilor de prestații de șomaj în numărul total al șomerilor	
					Peste 6 luni (%)	Peste 12 luni (%)	Ajutor de șomaj (%)	Alocație de sprijin (%)
Harghita	13,2	8,0	50,3	43,5	56,0	44,5	33,5	31,7
Covasna	4,4	4,3	52,5	50,1	61,6	45,6	27,4	35,8
Brașov	11,3	4,1	53,6	56,2	46,9	27,7	28,4	53,8
Alba	9,5	4,5	61,9	56,8	64,7	50,4	52,7	40,5
Sibiu	14,1	7,0	58,8	57,0	54,3	40,2	54,7	34,9
BUCUREȘTI	31,8	3,4	65,0	44,0	65,8	49,5	47,4	50,3

Sursa: Anuarul statistic al României 1997, *Comisia Națională pentru Statistică*, 1997.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 7/2000**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE**

**OFERTA DE FORȚĂ DE MUNCĂ.
DIMENSIUNI, SURSE ȘI FACTORI
DETERMINANȚI**

Prof. univ. dr. Gheorghe RĂBOACĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND STUDIUL OFERTEI DE MUNCĂ	283
2. OFERTA DE MUNCĂ, PRECIZĂRI TERMINOLOGICE ȘI CONCEPTUALE	285
3. DIMENSIUNILE OFERTEI DE FORȚĂ DE MUNCĂ	287
4. SURSELE ȘI FACTORII OFERTEI DE FORȚĂ DE MUNCĂ	290
4.1. Dimensiunea populației	291
4.2. Distribuirea pe vârste a populației	295
4.3. Rata de participare a forței de muncă	298
4.4. Timpul de muncă	309
4.5. Calitatea forței de muncă	312
5. CONCLUZII	314
ANEXE	317
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	324

1. Unele considerații privind studiul ofertei de muncă

Oferta de forță de muncă este o componentă de bază a pieței muncii care îi conferă acesteia o serie de particularități ce o disting de celelalte piețe. Astfel, oferta de forță de muncă este o resursă productivă de care depinde, chiar și în condițiile contemporane, producția de bunuri și de servicii. Oferta de forță de muncă este o componentă a populației, o componentă principală a sistemului de consum, a veniturilor economice și sociale, a pieței interne. Oferta de forță de muncă, populația în ansamblu, reprezintă o formă a capitalului, este capital uman și deci o formă a dreptului de proprietate (asupra forței de muncă), ca și rațiunea celorlalte drepturi fundamentale ale omului în societatea modernă, democratică.

Oferta de forță de muncă realizează conectarea populației cu toate sistemele și structurile economice și sociale din întreaga societate.

Aceste sublinieri, fără a fi epuizate, evidențiază întreaga complexitate, ca și dificultățile uriașe de formare și utilizare, cu înaltă eficiență economică și socială a ofertei de forță de muncă, în condițiile unei societăți democratice.

Cu toate acestea studiul ofertei de forță de muncă este departe de a fi elucidat problematica complexă a acesteia și de a-i fi asigurat baza teoretică necesară în practică, pentru adecvarea și ajustarea ofertei de muncă la cerere și invers; în alte cazuri, a cererii la oferta de forță de muncă. Teoria economică, ca și practica economică, n-au dat un răspuns care să fie larg acceptat în legătură cu gradul existent de reglementare a pieței muncii; este necesară o accentuare a dereglementării, mergând până la eliminarea reglementării, sau chiar o judicioasă reglementare care să confere muncii o eficiență economică și socială înaltă?

Literatura de specialitate din țări dezvoltate și cu experiență în funcționarea economiei de piață atrage atenția că în domeniul acesta al ofertei, ai pieței muncii se confruntă două concepții (viziuni) diferite. Astfel, unii economiști consideră că principiile pieței sunt valabile și trebuie să se aplice și în funcționarea pieței muncii, în timp ce alții neagă această posibilitate, în principal pornind de la dificultățile și de la neputința generală de a se măsura și demonstra rolul salariului nominal și real în mișcarea și ajustarea ofertei de muncă la cerere, în funcționarea pieței muncii.

În țara noastră, studiile consacrate ofertei de muncă nu examinează și clarifică aceste probleme fundamentale ale pieței muncii; ele sunt marcate de simplificare și superficialitate, care nu pot fi tolerate de nevoile organizării și funcționării eficiente a pieței muncii.

Studiul început în anii precedenți privind comportamentul șomerilor este extins în această primă parte a lucrării la studiul comportamentului economic al întregii oferte de forță de muncă. Dorim să contribuim astfel la cunoașterea surselor și factorilor ofertei, la elucidarea tipologiei de comportamente specifice categoriilor de populație și forță de muncă în formarea ofertei de muncă; pe baza tendințelor și legităților acestui comportament economic al populației și al forței de muncă urmează ca în partea a doua a lucrării, să examinăm instrumentele și mijloacele de adecvare și ajustare a ofertei de muncă în condițiile de piață, democratice, la cererea de forță de muncă; cum ar trebui acestea folosite în condiții de criză pentru restrângerea ofertei și, dimpotrivă, în condiții de avânt economic, care sunt pârgurile și mijloacele, cum ar trebui ele corelate și utilizate.

2. OFERTA DE MUNCĂ, PRECIZĂRI TERMINOLOGICE ȘI CONCEPTUALE

Există în literatura de specialitate o terminologie paralelă care reclamă unete precizări. Oferta de muncă are același conținut cu cererea de locuri de muncă și sunt deci identice; tot astfel stau lucrurile și cu perechile acestora, cererea de muncă este identică cu oferta de locuri de muncă.

Preferința noastră se îndreaptă către primii termeni, oferta de muncă și cererea de muncă, datorită faptului că redau mai direct, conținutul specific al fiecăruia, ca și pentru că aceștia au, de departe, cea mai mare circulație în literatura de specialitate, în teorie, cât și în practică.

A doua *precizare* se referă la oferta de muncă și oferta de forță de muncă. Acești termeni au de asemenea o circulație paralelă însă conținutul lor este relativ distinct. Ambii termeni sunt expresa cantitative; în timp ce oferta de forță de muncă se referă la persoane fizice, la proprietarul forței de muncă, oferta de muncă desemnează serviciul specific pe care acesta îl prestează și vinde pe piață.

Fiecare termen își are locul și rolul său specific, astfel că îi vom folosi adecvat, în raport cu conținutul și cu nevoile analizei noastre; într-o utilizare mai liberă, făcând abstracție de deosebirile care îi separă, ei sunt substituibili.

Oferta de forță de muncă (oferta de muncă) este un concept insuficient clarificat. Nu orice individ care are aptitudini de muncă este și ofertă (de forță de muncă sau de muncă). Oferta de forță de muncă (de muncă) este acea parte a forței de muncă (a muncii) care este destinată vânzării pe piața muncii, care participă și funcționează ca ofertă pe această piață. Partea forței de muncă (muncii) care rămâne în gospodăria casnică, în activități caritabile, pregătire școlară nu este ofertă de forță de muncă (de muncă). Dar și acestea pot fi ofertă, prin acea parte, mai mică sau mai mare de muncă, destinată temporar pieței.

Delimitarea și definirea ofertei de forță de muncă (de muncă) se realizează pe baza a trei criterii, cumulative și anume:

- a) persoana să aibă aptitudinile fizice și intelectuale pentru o muncă sau alta;
- b) persoana să caute susținut un loc de muncă;
- c) persoana să fie disponibilă imediat să ocupe. un loc de muncă, să presteze un anumit serviciu.

Să explicăm fiecare din aceste criterii.

a) Însușirea aptitudinilor de muncă și accesul în sfera forței de muncă (muncă) se consideră a fi realizate, în fiecare țară, în raport cu stadiul de dezvoltare economică, de regulă, în jurul vârstei de 15 ani în țara noastră și 16 ani în alte țări; pierderea aptitudinilor de muncă se reglementează tot prin lege, în jurul vârstei de 60-65 ani. În țara noastră vârsta de pensionare a fost de 54 ani pentru femei și de 59 de ani pentru bărbați; în prezent pentru ambele sexe se preconizează creșterea acestei vârste la 62 de ani și respectiv la 65 de ani. În practică accesul în oferta de forță de muncă se realizează și sub vârsta legală minimă (15-16 ani), ca și rămânerea în oferta de forță de muncă după împlinirea vârstei de pensionare (62-65 de ani). În rândul populației care constituie ofertă nu este inclusă, firește, populația cu handicap permanent sau instituționalizată;

b) Criteriul de a căuta susținut un loc de muncă este impus de nevoia de a separa persoanele care au aptitudinile de muncă formate în două categorii: în categoria celor care nu caută de lucru și în categoria celor care caută loc de muncă; numai această categorie care caută de lucru poate constitui ofertă de muncă, inclusiv șomerii involuntari;

c) Criteriul ca persoana să fie disponibilă pentru muncă. Chiar dacă unele persoane au aptitudini de muncă (militarii), nu pot fi considerați ofertă dacă nu sunt disponibili pentru piața muncii și nu se încadrează în oferta civilă de forță de muncă. Cazul elevilor-studenților este elocvent; atât timp cât urmează cursuri cu frecvență, în mod normal, ei nu pot fi disponibili decât în perioadele de vacanță sau atunci când abandonează școala pentru un loc de muncă; la fel stau lucrurile și cu persoanele casnice; ele pot fi ofertă de muncă numai atunci când se formulează această opțiune și îndeplinesc cetelelalte trei condiții prezentate.

Aceste trei criterii, așa cum vom vedea mai departe, nu sunt suficiente pentru definirea ofertei, deoarece în practică oferta efectivă se dimensionează și în funcție de alți factori (cerere etc.).

3. DIMENSIUNILE OFERTEI DE FORȚĂ DE MUNCĂ

În conformitate cu definiția dată mai sus, oferta de forță de muncă poate fi determinată și poate lua mai multe dimensiuni (absolute și relative), după cum urmează:

$$\frac{\text{Populația de 15(16) ani și peste}}{\text{Populația totală}} \times 100 = \text{rata de participare (\%)} \quad (1)$$

În țara noastră, în ancheta Amigo această rată poartă denumirea de rată de participare, ceea ce ni se pare insuficient în raport cu modelul american care se intitulează, pe bună dreptate, rată de participare potențială, în contextul nostru aceasta nu este altceva decât ofertă potențială (absolută) și, respectiv, rată de participare potențială a ofertei de muncă.

În modelul american at ratei de participare potențiale se realizează și o corecție prin scăderea populației instituționalizate (în cămine de bătrâni, în penitenciare etc.) astfel că (1) devine:

$$\frac{\text{Populația de (16)ani și peste – populația instituționalizată}}{\text{Populația totală}} \times 100 \quad (2)$$

sau:

$$\frac{\text{Populația de (16) ani și peste – neinstituționalizată}}{\text{Populația totală}} \times 100 \quad (3)$$

În România nu se realizează o asemenea corecție, afectându-se întrucâtva cantitatea de ofertă potențial, inclusiv rata de participare potențială.

În Europa, ca și în România, se utilizează un alt model cu sferă mai restrânsă, corespunzător formulei:

$$\frac{\text{Populația de 15–16 ani}}{\text{Populația totală}} \times 100 \quad (4)$$

Incluzând corecția scăderii populației instituționalizate, acest model își păstrează caracterul de ofertă potențială, pentru că include elevii și studenții, populația casnică și militarii, pensionarii înainte de vârstă care, în anumite condiții, pot să-și reafirme oferta de muncă. :

Rata de participare se poate determina și prin operarea unor scăzăminte din populația de 15-65 de ani, obținându-se un indicator care se apropie de ceea ce este populația activă, sub forma:

$$\frac{\text{Populația activă totală}}{\text{Populația totală}} \times 100 = \text{rata de activitate a populației} \quad (5)$$

sau

$$\frac{\text{Populația activă civilă}}{\text{Populația totală}} \times 100 = \text{rata de activitate civilă} \quad (6)$$

Pe baza datelor disponibile am calculat o serie de dimensiuni agregate ale ofertei de forță de muncă pe care le prezentăm în tabelul nr. 1.

Întrucât, pe de o parte, nu am dispus de date este pentru toți anii perioadei examinate, iar pe de altă parte, din utilizarea datelor disponibile pentru O_2 (care poate ridica cele mai multe semne de întrebare) am ajuns la concluzia că sumele cu care se diminuează oferta și sumele cu care aceasta se majorează, aproape că se anulează (vezi anexa nr. 1) în cadrul acestui studiu, pentru nevoile noastre, am renunțat de a mai face vreo corecție asupra variantelor de ofertă. De aceea în continuare analizăm datele așa cum sunt redată în tabelul nr. 1.

Tabelul nr. 1 - Volumul absolut și nivelul relativ al ofertei de forță de muncă calculate în variante (O_1 , O_2 , O_3), în România în perioada 1990-1999

Nr crt.		1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
1	Populația totală - mii persoane -	23206	23185	22810	22789	22748	22712	22632	22509	22514
2	Populația de 15 ani și peste - mii persoane -	17796	17852	17625	17821	18598	18363	18095	18131	18196
3.	Rata ofertei potențiale (O_1) [(2): (1) x 100]	76,7	77,0	77,3	78,2	81,8	81,0	80,0	80,6	80,8
4.	Populația de 15-65 ani - mii persoane	15349	15372	15145	15223	15798	15675	15334	15315	15323
5.	Rata ofertei în vârstă de muncă (O_2) t(4):(1)x100]	66,1	66,3	66,4	66,8	69,4	69,6	67,8	68,0	68,1
6.	Populația activă (ocupată + șomeri) - mii persoane	10840	11126	11388	11227	11236	10491	10038	9903	10037
7.	Rata ofertei active (O_3) l(6):(1)x100]	46,7	48,0	49,9	49,3	49,4	46,2	44,4	44,0	44,6

Acestor **variante** de ofertă de forță de muncă pot să li se aducă o serie de corective, ca de pildă:

O_1 - ar trebui corectată cu populația instituționalizată;

O_2 - ar trebui corectată, tot prin diminuare, (cu numărul de pensionari înainte de vârsta legală și persoanele cu handicap permanent) și prin majorare (cu salariații sub și peste vârstele legale de muncă, ca și cu alte persoane care lucrează sub și peste vârsta de muncă).

O_3 = ar trebui corectată cu militarii, pentru a obține populația activă civilă.

Calcululele demonstrează, în primul rând, că **populația are mai multe dimensiuni ale ofertei, și nu una singură**, în orice condiții de timp și spațiu, așa cum, de regulă, se crede chiar și în lumea cercetătorilor.

În al doilea rând, dimensiunile ofertei sunt diferite între cele trei variante ale acesteia (O_1 , O_2 , O_3). Mai mulți, aceste diferențe sunt apreciable: 11-12 procente între O_1 și O_2 și 16-24 procente între O_2 și O_3 .

În al treilea rând, în timp ce dimensiunile O_1 au o tendință mai amplă de creștere, dimensiunile O_2 cresc ceva mai ușor, pentru ca dimensiunile O_3 să crească până în 1993, după care să se observe o diminuare sensibilă; evoluțiile O_3 sunt tipice pentru că în perioada analizată avem de-a face cu politici sistematice de **contractie a ofertei** (de disponibilizare, de descurajare a ocupării, de pensionare anticipată, de blocare a creșterii salariilor etc.).

În al patrulea rând, decalajul dintre dimensiunile extreme ale ofertei (O_1 - O_3), ca și dintre (O_2 - O_3) evidențiază mari rezerve de ofertă și, de aici, un grad tot mai scăzut de valorificare a celor două oferte potențiale O_1 și O_2 , ca, de altfel, și a ofertei efective (O_3). În cadrul căreia **partea ocupată scade**. Explicația acestor decalaje rezidă în faptul că oferta efectivă depinde și de un al patrulea factor - **numărul și distribuția teritorială a cererii - a locurilor de muncă disponibile**.

Abstracție făcând de gradul de utilizare a populației ocupate, din cele constatate mai sus rezultă o pierdere apreciable de capital uman, de potențial de creștere economică, firește căruia i se adaugă și pierderi calitative, de educație și instruire profesională.

4. SURSELE ȘI FACTORII OFERTEI DE FORȚĂ DE MUNCĂ

Obiectivul analizei surselor ofertei și al factorilor care o influențează este explicarea dimensiunilor ofertei și evoluțiile acestora, observate în paragraful precedent.

Înainte de toate trebuie să explicăm disjungerea care se face chiar în titlul prezentului paragraf între surse și factori. În definitiv, și sursele și factorii sunt implicați, pot contribui fie la creșterea, fie la scăderea ofertei de muncă.

Distingerea surselor de factori o găsim justificată, deoarece sursele se referă la cadrul intern al populației, la fenomenele de natalitate, de mortalitate și la soldul migratoriu, la structurile de vârstă și sexe etc., în timp ce factorii care influențează oferta au un caracter exogen populației; aceștia se referă la mediul economic, la politica economică și socială, la nivelul dezvoltării economice și sociale, la mediul cultural-educational și politic, istoric-tradițional, intern și internațional etc.

Acești factori care schimbă în timp atitudinile față de vârsta căsătoriei, vârsta la care femeia naște primul copil, numărul de copii născuți, modul de creștere și de educare a acestora, față de rolul femeii în economie și în societate, față de vârsta de pensionare etc., au influență concomitentă, atât asupra comportamentului demografic (natalitate, mortalitate etc.), cât și asupra comportamentului economic al populației (împărțirea timpului disponibil în timp alocat gospodăriei, copiilor, odihnei și timp destinat pieței muncii, ofertei de muncă.

Este insurmontabilă orice încercare de comensurare și izolare a influenței unor asemenea factori economici și de altă natură atât asupra comportamentului demografic, cât și asupra comportamentului economic al populației.

Nimeni nu poate însă nega influența pe care o exercită alți factori, cum sunt cererea (disponibilitatea locurilor, de muncă), perspectiva venitului, creșterea standardului de viață, nivelul de urbanizare și industrializare etc., asupra natalității, mortalității, ca și asupra migrației interne și externe, asupra ofertei de forță de muncă.

Implicarea directă și, respectiv, mediată a diferitelor surse și factori asupra constituirii ofertei de forță de muncă este redată în schema nr. 1.

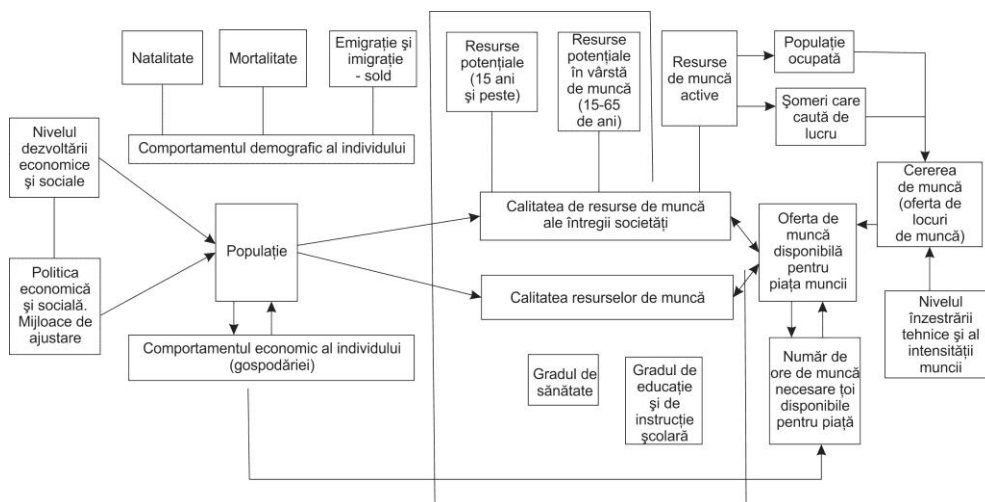
Nimic nu șochează mai mult în această schemă decât *prezenta* cererii de muncă, a rolului acesteia asupra ofertei de forță de muncă. În țara noastră, chiar pentru specialiști pare incredibilă o asemenea integrare. Oferta de muncă este asociată exclusiv populației, natalității, mortalității, migrației etc, și este

privită ca număr de persoane fizice și de ore lucrate. În realitate, literatura occidentală subliniază și rolul volumului, structurii și repartizării teritoriale a cererii de muncă asupra mărimii ofertei, asupra creșterii sau contracției ofertei de muncă.

În consecință, atunci când oferta individuală sau agregată de forță de muncă este definită ca fiind rezultatul unor decizii individuale va trebui să avem în vedere că acestea se realizează nu doar în funcție de presiunea și propensiunea populației, ci și în dependență, de cerere, de disponibilitățile de locuri de muncă. Dacă aceste disponibilități de locuri de muncă sunt mari, iar motivația suficientă pentru a veni pe piața muncii, atunci oferta de muncă se va majora pe seama unor resurse potențiale suplimentare de forță de muncă. Dacă aceste disponibilități de locuri de muncă sunt insuficiente, prost repartizate și prost recunoscute, atunci oferta de forță de muncă se poate micșora considerabil.

Din multitudinea de surse și factori de influențare a ofertei, ne vom concentra în continuare analizele asupra celor mai importanți: dimensiunea populației, structura pe grupe de vârstă și sexe, rata de participare a forței de muncă, timpul de muncă și calitatea forței de muncă.

Schema nr. 1 – Oferta de muncă potențială și efectivă. Principalele surse și factori de influență

4.1. Dimensiunea populației

Dimensiunea populației este sursa principală a ofertei de forță de muncă. Este știut că țările cu populații mai numeroase au, de regulă, și populații active

mai numeroase. Putem spune deci că dimensiunea populației este factorul determinant al mărimii forței de muncă, al populației potențiale și efective de forță de muncă.

România ilustrează în modul cel mai deplin afirmația de mai sus. Într-o perioadă de 40 de ani (1956-1997) populația țării a crescut de la 17,5 milioane la 22,5 milioane, cu 28,9%, în timp ce populația potențial activă (de peste 14 ani) a crescut cu 41%, de la 12,9 la 18,2 milioane. Oferta efectivă în aceeași perioadă s-a menținut la același nivel, pe de o parte datorită prelungirii în câteva rânduri a duratei învățământului obligatoriu și a creșterii efectivelor școlare, în scopul ameliorării lor calitative, iar pe de altă parte datorită păstrării limitei maxime legale de activitate la un nivel coborât, de 54-57 de ani pentru femei și 59-61 de ani pentru bărbați. Valabilitatea acestor afirmații, este ilustrată de faptul că în aceeași perioadă, populația inactivă a sporit de la 7 milioane la 12,6 milioane persoane, adică a crescut cu 80%.

Toate aceste constatări pot fi examinate mai detaliat pe baza datelor din tabelele nr. 2 a, b, c.

Tabelul nr. 2a - Efectivele, dinamica și structura principalelor componente ale populației în România, în perioada 1956-1997

	Populația totală	Populația activă	Populația inactivă	Populația potențială de peste 14 ani	Populația de 15-64 de ani
1956	17485450	10449128	7040322	12939233	11560444
1966	19103163	10362300	8740862	14480198	12625318
1977	21559910	10793602	10766308	16385531	13870003
1992	22810035	10465544	12344491	18019923	15153630
1996	22608000	10037000	12571000	18109008	15399369
1997	22546000	9904000	12642000	18239714	15318535

Tabelul nr. 2b - Dinamică

	Populația totală	Populația activă	Populația inactivă	Populația potențială de peste 14 ani	Populația de 15-84 de ani
1956	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1966	109,3	99,2	124,2	111,9	108,2
1977	123,3	103,3	152,9	126,6	120,0
1992	130,5	100,2	175,3	139,3	131,1
1996	129,3	96,1	178,6	140,0	133,2
1997	128,9	94,8	180,0	141,0	132,5

Tabelul nr. 2c Pondere

	Populația totală	Populația activă	Populația inactivă	Populația potențială de peste 14 ani	Populația de 15-64 de ani
1956	100,0	59,8	40,2	74,0	66,1
1966	100,0	54,2	45,8	75,8	66,0
1977	100,0	50,1	49,9	76,0	64,3
1992	100,0	45,9	54,1	79,0	66,4
1996	100,0	44,4	55,6	80,1	68,1
1997	100,0	43,9	56,1	80,9	68,0

Corelația examinată în acest paragraf se destușește mai greu în partea a doua a tabelelor după 1969. Mai mult aici, corelația pare infirmată, pentru că în timp ce, populația totală a scăzut continuu, an de an, începând din 1992 populația potențială continuă să crească; la fel stau lucrurile și cu populația inactivă.

Doar populația activă se reduce, lăsând impresia că se află în cea mai bună concordanță cu populația totală, cu reducerea acesteia. Însă în cazul de față, corelația este falsă, mecanică, deoarece efectele reducerii populației prin scăderea naturală (spor natural) începută din 1992, se vor vedea mai târziu, în populația potențială și activă de peste un deceniu. De asemenea, evoluțiile crescătoare ale populației potențiale și active, din aceeași perioadă mai recentă, n-au nimic aberant ci reflectă inerțiile structurilor precedente ale populației, care continuă să-și lase amprenta și în perioada actuală, când populația totală scade.

Scăderea populației totale (examinată pe baza calculelor și analizelor pe care le prezentăm în anexa nr. 2 a-d) începută din anul 1992 este generată, în primul rând, de proporțiile emigrării și, în al doilea rând, de scăderea naturală, de devansarea ratei natalității de către rata mortalității.

Sporul migratoriu a scăzut continuu, ajungând în anul 1996 la circa 13.000 de persoane, lucru care trebuie să dea de gândit, să ne alarmeze, pentru că în condițiile diferențelor actuale apreciable de venituri între România și alte țări dezvoltate, miile de persoane care pleacă anual, s-ar putea să reprezinte, mai ales, tinerii absolvenți și adesea elita școlară și universitară. Oferta viitoare de forță de muncă ar avea de suferit nu numai cantitativ, ci și, cu siguranță, mai ales, calitativ-structurat.

Îngrijorarea trebuie să fie însă la fel de mare, poate chiar mai mare în legătură cu sporul natural. Acesta avea alură scăzătoare și înainte de 1989, dar, începând din 1992, el a devenit negativ și cu rate negative crescătoare.

Desigur, unele dintre aceste evoluții sunt legate de tranziția la economia de piață (rata de decese), iar altele sunt guvernate, în mare măsură, în special, de fenomene inerente tranziției demografice pe care o realizează și România.

Credem însă că nu se mai poate întârzia prea mult conceperea unei politici demografice, întemeiate pe principate democratice pe care se clădește întreaga economie și societate românească, astfel încât să se stopeze evoluția necontrolată, de scădere a populației țării.

Scăderea populației, în special datorată reducerii sporului natural, se observă deja, pe termen scurt, în creșterea populației inactive, în creșterea dependenței demografice și a dependenței economice. Ea nu se reflectă direct și în proporțiile ofertei populației active pentru că cohortele de copii născuți după 1992 n-au ajuns încă la vârsta legală de muncă, dar vor ajunge în 10-15 ani.

Pentru ilustrarea acestor două fenomene majore de "rezistență" inerțială a efectivelor actuale aflate în vârstă de muncă și a diferenței dintre efectivele ce vor intra în vârstă activă și cele ce vor ieși din vârstă activă, am elaborat anexa nr. 3. Din această anexă reținem aici, în tabelul nr. 3, doar imaginea de ansamblu pentru ambele sexe.

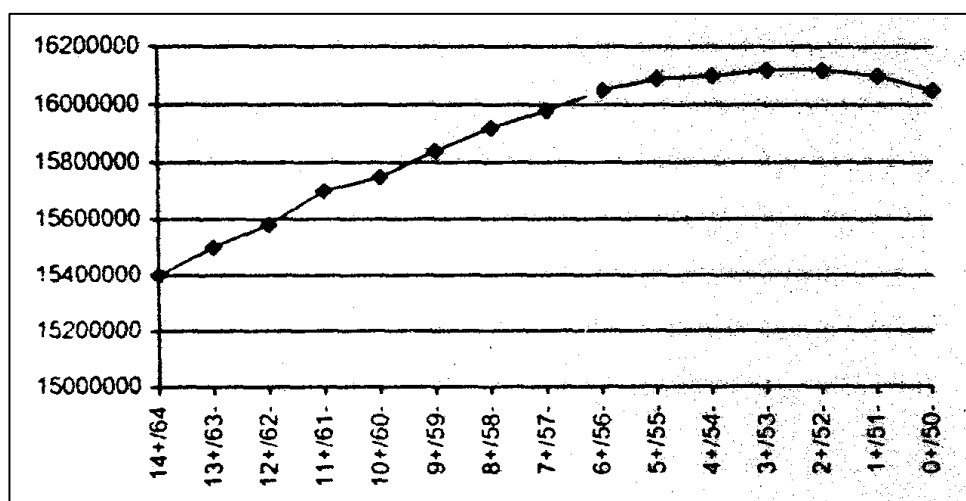
Tabelul nr. 3 - Efectivele populației în vârstă de muncă (15-64 ani), comparativ cu diferența dintre efectivele ce vor intra și cele care vor ieși din vârstă activă în perioada 1999-2013

Anul	Cohortă de intrare și cohortă de ieșire	Diferența dintre cele două cohorte	Populația în vârstă de muncă (15-64 de ani)
1999	14+/64-	-	15395300
2000	13+/63-	102215	15497515
2001	12+/62-	79052	15576567
2002	11+/61-	111517	15688084
2003	10+/60-	96885	15784969
2004	9+/59-	88221	15873190
2005	8+/58-	82446	15955636
2006	7+/57-	35825	15991461
2007	6+/56-	29574	16021035
2008	5+/55-	30902	16051937
2009	4+/54-	20580	16072517
2010	3+/53-	17214	1608731
2011	2+/52-	3672	16093403
2012	1+/51-	-18442	16074961
2013	0+/50-	-12800	16062161

În timp ce populația în vârstă de muncă, în perioada 1999-2013, înregistrează o tendință de creștere de la 15,3 milioane la 16,1 milioane (dacă emigrarea rămâne în limite neglijabile), diferențete dintre cele două fluxuri (cohorte) se reduc aproape continuu, devenind chiar negative cu valori de 18,4 mii și, respectiv, 12,8 mii în anii 2012 și 2013.

Reprezentarea grafică a acestor date arată că inerția populației în vârstă de muncă este obligată să cedeze, curba înregistrând creșteri mai mici, din ce în ce mai mici, până când scăderea sporului natural, scăderea populației de 15-65 de ani nu se poate să nu se afirme - așa cum se observă și din figură - în declanșarea curbei descendente.

Fluxul total - ambele sexe

Prin aceste analize, credem că am pus în evidență corelația - numerică dintre evoluția populației și oferta de forță de muncă. Evident, este vorba de această corelație, pentru că cea calitativ-structurală a ofertei de forță de muncă este mai greu de evaluat și izolat, dar ea există și își afirmă influența puternic și incontestabil. Dacă cel care astăzi **sunt** malnutriți și care nu vor termina școala sau, și mai *rău*, rămân analfabeți, vor da naștere doar la 2 copii, numărul neștiutorilor de carte, cu debilitați și handicapuri poate să majoreze populația inactivă, întreținută sau incapabilă de minime performanțe, compatibile cu cerințele unei economii și societăți competitive. Costurile întreținerii unor asemenea evoluții demografice, cantitative și calitative pot deveni insuportabile, frânând relansarea și creșterea economică accelerată de **care** România are **atâta nevoie**.

4.2. Distribuirea pe vârste a populației

Distribuția pe grupe de vârstă a populației este al doilea factor ca importanță în determinarea dimensiunii ofertei de forță de muncă. Modificările de structură, oricare ar fi sensul lor, se constituie în fluxuri de ofertă în cadrul pieței muncii și de resurse de muncă în afara acesteia, în societate. Astfel,

modificările de structură determinate de ratele de natalitate, de ratele de mortalitate și de ratele nete de imigrare/emigrare pot crea fie deficit, fie excedent de ofertă de muncă, adevărate dislocări de forță de muncă.

Cum însă asemenea modificări spectaculoase *sunt rare*, ne referim aici la alte surse de presiuni, cum ar fi dilema tinerilor de 18 ani de a intra pe piața muncii, sau de a amâna aceasta, prin orientarea către învățământul superior.

Dacă aceștia se îndreaptă masiv spre piață pot fi create presiuni care ar putea fi atenuate fie prin absorbția în muncă, fie, temporar, prin încadrarea în sistemul șomajului.

Dacă grupele de vârstă reprezentând copiii și tinerii, ca și numeroasele persoane din grupele vârstnice nu sunt capabile să îndeplinească o muncă, incluzând puține disponibilități pentru muncă, celelalte grupe de vârste pot **avea incidente** mari și foarte mari asupra ofertei de muncă.

Structurile pe vârste ale populației determină marile proporții dintre populația dependentă și populația aflată în vârstă de muncă sau care lucrează, între populația activă și populația inactivă.

Analiza datelor pentru România începând cu anul 1991, după care populația s-a diminuat continuu, pune în evidență faptul că în 1998 grupele tinere (0-14 ani) își reduc efectivele cu peste 1 milion de persoane, ponderea acestora scăzând de la 23 procente în 1991 la 19,1 procente în 1998. Și celelalte grupe tinere privite împreună (15-24 de ani) își reduc ușor efectivele de la 17,2 procente în 1991 la 16,8 procente în 1998.

Tabelul nr. 4 - Deplasări semnificative în structurile de vârstă pe grupe și pe grupe agregate ale populației României, în perioada 1991-1998

Nr. crt.	Grupe și grupe agregate de vârstă	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1998
	Total populație	100	100	100	100	100	100	100
I	0-14	23,0	22,4	21,7	21,1	20,5	19,9	19,1
1	0-4	7,4	6,9	6,4	5,9	5,4	5,4	-
2	5-9	7,2	7,3	7,5	7,7	7,7	7,3	-
3	10-14	8,4	8,2	7,4	7,5	7,4	7,2	-
II	15-64	66,3	66,5	66,9	67,3	67,3	67,9	68,1
1	15-19	8,1	8,5	8,7	8,8	8,7	8,5	-
2	20-24	9,1	9,0	8,2	8,0	8,0	8,3	-
III	15-24	17,2	17,5	16,9	16,8	16,7	16,8	-
IV	60-64	5,3	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	-
V	65 și peste	10,7	11,1	11,4	11,6	12,0	12,2	12,8

La cealaltă extremitate, grupele vârstnice arată o creștere a ponderii grupei 65 de ani și peste de la 10,7 procente la 12,8 procente, ceea ce nu

poate fi interpretată decât ca (și în cazul "diminuării grupelor tinere), o expresie a îmbătrânirii populației. Acest proces de îmbătrânire este însă atenuat de marea stabilitate a efectivelor și ponderii grupei de vârstă 60-64 de ani. Procesul de îmbătrânire este și mai mult atenuat de grupele intervalului mijlociu de vârstă, în special 25-64 de ani, 20-64 de ani și chiar 15-64 de ani.

Totuși concentrarea populației în aceste grupe mijlocii de vârstă de la 66,3% în 1991 la 68,1% în 1998 arată nu numai îmbătrânirea populației potențiale în vârstă de muncă, dar și îmbătrânirea pe ansamblu a populației României. Procesul de îmbătrânire a populației pus în evidență de fiecare analiză, este accentuat de rata natalității, dar și de rata mortalității și, mai ales, de durata medie redusă a vieții apropiată de limita maximă a vârstei de muncă (65 de ani).

De remarcat, că procesul de îmbătrânire a populației în vârstă de muncă a existat și în anii precedenți perioadei analizate, începând chiar din anii '60, reflectat atât în grupele mari extreme (0-14 ani și 65 ani și peste), cât și pe ansamblu! grupelor mijlocii (15-64 de ani) (anexa nr. 4).

Cu toate că evoluțiile actuale nu vor afecta oferta de forță de muncă în anii imediat următori, modificările din structurile de vârstă generează totuși încă de pe acum, schimbări în ratele de dependență demografică (tabelul nr. 5).

Rata de dependență - calculată în două variante - în afară de niveluri diferite (absolut normal) evidențiază, în ambele cazuri, procesul de îmbătrânire a populației, însă, dacă ținem seama că grupa de vârstă de 65 de ani și peste își sporește atât efectivele, cât și ponderea, înțelegem că grupele de vârstă tinere și, în primul rând, cele între 0-14 ani își diminuează ponderile în special datorită scăderii natalității și creșterii mortalității generale.

Tabelul nr. 5 - Rata de dependență demografică, calculată în variante, în România, în perioada 1991-1998

	Rata globală de dependență demografică		Rata de dependență demografică a populației sub 15 ani		Rata de dependență demografică a populației de 65 de ani și peste	
	Nivelul ratei	Creștere +/- față de anul precedent	Nivelul ratei	Creștere +/- față de anul precedent	Nivelul ratei	Creștere +/- față de anul precedent
VARIANTA I - Suma gr. sub 15 ani și gr. 65 de ani și peste, raportată la populația de 15-64 de ani						
1991	50,8	-0,4	34,7	-1,0	16,1	+0,8
1992	50,4	-0,8	33,7	-1,2	16,7	+0,4
1993	49,6	-1,0	32,5	-1,1	17,1	+0,1
1994	48,6	-0,5	31,4	-1,1	17,2	+0,6
1995	48,1	-0,9	30,3	-1,1	17,8	+0,2
1996	47,2	-0,3	29,2	-1,1	18,0	+0,8

	Rata globală de dependență demografică		Rata de dependență demografică a populației sub 15 ani		Rata de dependență demografică a populației de 65 de ani și peste	
	Nivelul ratei	Creștere +/- față de anul precedent	Nivelul ratei	Creștere +/- față de anul precedent	Nivelul ratei	Creștere +/- față de anul precedent
1998 - iulie	46,9	-	28,1	-	18,8	-
VARIANTA a II-a - Suma gr. sub 20 ani și gr. de 65 și peste, față de populația de 20-64 de ani						
1991	71,8	+0,7	53,5	-0,2	18,4	+0,8
1992	72,5	-0,5	53,3	-6,9	19,2	+0,4
1993	72,0	-1,1	52,4	-1,3	19,6	+0,2
1994	70,9	-1,6	51,1	-1,6	19,8	+0,6
1995	69,3	-1,0	49,5	-1,7	20,4	+0,2
1996	68,3	-1,2	47,8	-2,9	20,6	-0,7
1998	66,2	-	44,9	-	21,3	-

Scăderea numărului populației tinere examinată mai sus poate crea probleme dificile chiar la sfârșitul viitorului deceniu, în virtutea relației structurilor de vârstă tinere cu potențialul productiv al economiei naționale. Populația tânără are și alte atribute decât cea vârstnică, în special în direcțiile:

a) corelării progresului științific și **tehnic** al producției cu forța de muncă de o calitate educațională și instrucție profesională corespunzătoare; tinerele contingente contemporane, sunt mai adecvate noilor tehnologii;

b) tinerii sunt mai mobili-profesional și teritorial deci **sunt** capabili să-și alocă mai rapid și eficient disponibilitatea de muncă decât persoanele în vârstă.

Din aceste perspective, actualele evoluții din structurile de vârstă - care nu sunt singulare în piramida pe vârste a populației României - se cer contracarate cu grijă încă de acum prin toate mijloacele și, în special, printr-o politică demografică stabilă, democratică, precum și prin alte căi și mijloace de ajustare și echilibrare, posibil de utilizat în diferite orizonturi de timp.

4.3. Rata de participare a forței de muncă

Rata de participare a forței de muncă este al treilea factor determinant al ofertei de muncă. Calculul acestui indicator este important pentru că nu toată populația care și-a însușit aptitudinile fizice și intelectuale este ofertă de muncă, iar, pe de altă parte, pentru că grupele de vârstă, persoanele de sex diferit, mediile de domiciliu, structurile profesionale, diferite situații ale stării civile etc., dezvoltă un comportament economic specific, rate diferite de participare. Există deci o tipologie a comportamentului economic al indivizilor.

Și nici n-ar putea fi altfel într-un sistem democratic, fără să mai vorbim că altfel nici nu s-ar putea explica de ce - așa cum am văzut - o populație dată, în anumite condiții, este sursa unor oferte de dimensiuni diferite.

În general, rata de participare a forței de muncă se poate defini ca acea parte a populației care îndeplinește condițiile de a fi ofertă de forță de muncă.

În teoria economică, dar și în **practica** țărilor cu **experiență** în domeniul economiei de piață, definiția generală a ratei de participare se nuanțează printr-o accepțiune foarte largă, de populație potențială care a împlinit vârsta legală de intrare în muncă. Așa cum am spus, vârsta legală de intrare în sfera ofertei de forță de muncă diferă de la țară la țară însă aceasta nu o poate împiedica să fie cel mai bun instrument de analiză comparativă.

Aceeași definiție generală a ratei de participare a forței de muncă se nuanțează, de această dată, la polul opus, restrângând sfera ofertei potențiale de forță de muncă la populația care se află în vârsta de muncă, cu limită de intrare, cât și cu limită de ieșire din sfera ofertei de forță de muncă. În țara noastră, aceste limite se întind, așa cum am mai spus, între 15 și 65 de ani.

Tabelul nr. 6 - Rata de activitate a populației de 15 ani și peste, precum și rata de activitate a populației în vârstă de muncă (15-55 ani) în România, în perioada 1990-1998

		1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
1	Populația activă (forță de muncă)	10840	11126	11388	11227	11236	10491	10038	9903	10037
2	Populația de 15 ani și peste -Varianta SUA	17878	17852	17625	17821	18598	18363	18095	18131	18196
3	Populația între 15-65 ani-Varianta Europa	15349	15372	15145	15223	15798	15675	15334	15315	15323
4	Vananta 1 SUA (1:2)	60,6	62,3	64,6	63,0	60,4	57,1	56,5	54,6	55,2
5	Varianta 2 Europa (1:3)	70,6	72,2	75,2	73,8	71,1	66,9	65,5	64,7	65,5

Varianta 1 de calcul este inspirată din modelul american, dar se deosebește de acesta prin faptul că nu ia în seamă populația instituțională (cămine de bătrâni, penitenciare etc.), întrucât n-am dispus de datele respective. Probabil că datele care ne-au lipsit nu reprezintă sume prea mari pentru că rezultatele calculului nu par cătuși de puțin afectate; cu valorile de 60-65 procente în perioada 1947-1995 (anexa nr. 5).

Varianta a 2-a a ratei de participare a forței de muncă în limitele vârstei legale (15-64 de ani) conduce, în mod firesc, la valori ceva mai mari, oscilând între 65 și 75 de procente și se situează în centrul ecartului valorilor pe care le ia acest indicator în țările membre ale Uniunii Europene de 58,4-82,3 procente în anii 1973 și 1994 (anexa nr. 6).

Cu toate că aceste două variante sunt diferite sub aspectul conținutului și al metodologiei, calculele puse în evidență reflectă o imagine comună, apare evidentă scăderea gradului de participare a ofertei de forță de muncă la activitatea economică. Această scădere a ratei de activitate concordă cu specificitatea politicii economice din perioada tranziției la economia de piață, cu eforturile care s-au făcut și se fac de descurajare a ocupării, de stimulare a forței de muncă active de a se retrage de pe piața muncii, din efectivele de forță de muncă activă, în special salariale.

Tabelul nr. 7 - Ratele de participare a forței de muncă de 15 ani și peste, pe sexe și grupe de vârstă în unii ani ai perioadei 1956-1998

	1956	1966	1977	1992	1994	1995	1996	1997	1998
Ambele sexe de 15 ani și peste	59,7	54,2	50,1	45,9	52,2	53,4	51,8	52,2	51,4
Bărbați	67,2	60,7	55,2	51,6	57,4	58,5	57,5	57,8	57,1
15-19	82,2	40,3	32,0	33,3	35,5	35,9	35,2	31,6	30,2
20-24	94,5	90,8	87,1	88,6	81,0	81,1	78,2	76,4	73,7
25-29	97,6	97,2	97,0	95,8	91,1	93,2	91,6	90,7	89,6
30-39	98,2	98,3	97,5	96,6	94,4	94,8	94,7	94,6	92,9
40-49	97,9	97,4	94,8	94,6	94,0	93,9	92,9	92,9	92,0
50-54	96,5	94,0	88,8	78,8	83,9	84,4	83,1	83,1	81,6
55-59	94,1	89,7	78,7	46,9	66,8	67,9	67,9	68,6	67,4
60+	77,5	50,7	25,1	11,4	39,7	44,9	42,6	44,4	44,7
Femei	52,7	48,1	45,1	40,4	47,3	48,5	46,4	46,9	46,1
15-19	75,0	42,8	27,6	28,1	23,7	26,5	26,0	25,0	22,2
20-24	78,0	74,3	75,6	73,0	66,1	63,9	61,6	59,3	56,0
25-29	74,2	78,5	83,1	79,0	74,1	76,5	76,6	76,3	73,7
30-39	73,5	78,6	83,6	82,5	82,9	83,3	82,1	81,1	79,5
40-49	75,4	77,0	79,7	77,6	82,2	83,0	79,4	80,1	79,9
50-54	72,6	71,3	69,7	53,0	66,9	71,3	67,6	67,7	66,0
55-59	67,7	58,8	52,5	31,3	47,2	49,5	45,6	48,0	47,5
60+	46,1	28,2	15,5	7,5	31,3	36,0	31,2	32,8	33,1

Fenomenul prezintă interes și trebuie explicat, pentru că în orice situații de conjunctură nefavorabilă, mai ales când aceasta intervine prin surprindere, se întâlnesc comprimări ale forței de muncă, ale ocupării. Cum orice conjunctură nefavorabilă dispare și se înlocuiește cu una favorabilă, fenomenul de restrângere a forței de muncă urmează să fie înlocuit cu contrariul său, cu extinderea forței de muncă, a ofertei.

Construcția și extinderea sunt nu numai procese compatibile, dar și posibile, pentru că oferta de muncă, așa cum am văzut, are mai multe dimensiuni. Pe de altă parte, succesiunea dintre aceste procese opuse este facilitată și de oferta de muncă în care se regăsesc mai multe categorii semnificative de forță de muncă.

Studiul comportamentului de ansamblu al forței de muncă (pe ambele sexe), cu constatări și explicații de rigoare puse în evidență mai sus, ar putea fi aprofundat pe baza analizei structurilor de forță de muncă și, în primul rând, pentru cele mai importante caracteristici ale acestora - pe sexe și în cadrul fiecăreia, pe grupe de vârstă, precum și pe medii.

Câteva explicații asupra datelor se cuvin avansate înainte de a trece la analiza acestora.

Datele sunt extrem de eterogene, extinzându-se pe o perioadă lungă (1956-1998), pentru a se putea desprinde eventualele legități ale sexelor și grupelor de vârstă, indiferent de condițiile istorice, economice și social politice.

Întrucât avem de-a face cu două "epoci" diferite, tabelul a fost secționat în două perioade (1956-1977) și perioada actuală de tranziție la economia de piață (1992-1998).

În fine, mai precizăm că datele pentru anii 1956, 1966, 1977 și 1992 sunt toate obținute pe bază de recensăminte, pe cât timp pentru anii 1994-1998 avem de-a face cu date obținute pe bază de anchetă (Amigo). Apartenența dublă a anului 1992 este benefică reliefării "curate" a tendințelor din cele două serii de date.

Ratele participării pe sexe și pe grupe de vârstă oglindesc în ansamblu tot o împletire de regularitate și stabilitate în comportamentul economic al unor structuri, cu diferențiere și instabilitate, în limite mai restrânse uneori, altele în limite mai largi, ale comportamentului economic, caracteristici specifice și altor structuri ale forței de muncă. Să examinăm și identificăm în care din aceste două categorii se plasează cele mai importante structuri de sexe și de vârstă.

a) Bărbații includ un segment de vârstă, acela între 25-54 de ani care își valorifică potențialul de muncă pe piața muncii în proporții care ating uneori 97-98%, mult superioare mediei bărbaților de toate vârstele, în anii 1956, 1966, 1977 și chiar 1992.

Același segment de 25-54 de ani include și o remarcabilă stabilitate a participării la piața muncii, stabilitate care se păstrează la un nivel înalt și în perioada a doua, în anii reformei și tranziției la economia de piață.

Din aceste două constatări desprindem concluzia că segmentul de bărbați cuprins între 25-54 de ani este componenta principală a pieței muncii (ca și în alte țări până în prezent). Însă mai presus de toate, acest comportament al bărbaților între 25-54 de ani se caracterizează prin următoarele: au studii complete și terminate, sunt căsătoriți sau în curs de a se căsători, au responsabilități familiale sporite, au nevoi și aspirații presante; afirmarea profesională este înțeleasă ca fiind principalul mijloc de acoperire a nevoilor și al unui trai mai înalt și modern, înțeleg nevoia menținerii și consolidării acestui trai ai familiei până la retragerea din viața activă ș.a. Din păcate, literatura de specialitate românească nu consacră, studii spectate acestui mare și valoros segment de forță de muncă.

Și grupele vecine segmentului analizat (25-54 de ani) la cele două extremități ale sale, respectiv 20-24 de ani și 55-59 de ani, includ caracteristici ale comportamentului economic izbitor de apropiate. Am rezistat însă tentației de a le include în segmentul analizat, datorită nivelului de participare, cât mai ales pentru gradul de instabilitate erodarea nivelului de participare în ambele perioade, și înainte de 1989, dar mai ales în anii 1990-1998. Gradul de erodare a participării la forța de muncă a acestor două grupe de vârstă 20-24 de ani, și, respectiv, 55-59 de ani, îl considerăm și o expresie a tranziției grupelor tinere și foarte tinere la viața adultă activă, iar la cealaltă extremitate, o expresie a tranziției la perioada retragerii din vârstă activă, cu un întreg cortegiu de probleme complexe, prea puțin studiate, cunoscute și, mai ales, necorespunzător soluționate.

b) Femeile au un grad de participare la muncă inferior bărbaților (în medie cu 10 procente, situație existentă și înainte și după 1989). În alte țări dezvoltate decalajul între participarea femeilor și bărbaților este și mai mare, evident în defavoarea femeilor. Progresele democratice și nivelul dezvoltării economice ale tuturor țărilor s-au dovedit "neputincioase" până acum pentru a asigura o participare mai mare a femeilor, egală cu bărbații, pe piața muncii; competiția dintre a rămâne "acasă" și a participa la piața muncii rămâne încă nearmonizată, chiar conflictuală¹.

Analiza participării la muncă a grupelor de vârstă feminine ne dezvăluie o simetrie a comportamentului economic al femeilor cu cel al bărbaților. Și

¹ Avem în vedere că funcțiile femeii "acasă" sunt demografice, economice, caritabile, recreative etc. care sunt în același timp și funcții sociale și servesc, în fapt, societății, tuturor. Este aici un neajuns care poate fi atribuit științei economice până în zilele noastre. Acest comportament al celor două grupe vârstnice feminine este un caz particular care s-ar cere explicat, cu atât mai mult cu cât, în general în lume, femeilor le este specifică o retragere mai timpurie din activitate.

pentru femei există un segment trainic, mai stabil de participare la muncă, între 25-49 ani. Deși mai restrâns decât în cazul bărbaților, segmentul forței de muncă feminine de 25-49 de ani este, de regulă, superior și mai rezistent eroziunilor participării femeilor la forța de muncă decât pentru celelalte grupe de vârstă; în special, în anii 1956, 1966, 1977 și chiar în 1992 participarea femeilor la forța de muncă a crescut sensibil și aproape continuu. Această evoluție nu s-a observat în cazul bărbaților, femeile cunoscând o poziție crescândă, și în curs de consolidare pe piața muncii. Tendința principalului segment feminin de participare la muncă (25-49 de ani nu se observă și la grupele de vârstă (20-24 de ani și, respectiv, 50-54 de ani). Excepție face totuși întrucâtva grupa de vârstă 50-54 de ani care în perioada de reformă și tranziție (1990-1998) manifestă o rezistență remarcabilă, dacă ținem seama că reușește să-și păstreze ponderea; aceeași remarcă se cere făcută chiar și pentru grupa de vârstă următoare 55-59 de ani, în perioada 1990-1998.

Dincolo de aceste particularități, cele două grupe, vecine cu segmentul principal, respectiv 20-24 și 50-54 de ani și chiar 50-59 de ani poartă amprenta, ca și în cazul bărbaților, a tranziției femeilor spre viața activă și, respectiv, a tranziției lor către ieșirea din viața activă, din sfera pieței muncii.

Procesul istoric de ameliorare puternică a participării femeilor în ansamblul lor la piața muncii este afectat, întrerupt în această perioadă de tranziție la economia de piață. Dificultățile de ocupare, penuria de oportunități de ocupare a femeilor deschide ușa unor fenomene deviate - micșorarea interesului pentru învățare și formare profesională - anticamera altor fenomene deviaționiste.

Ameliorarea participării femeilor la piața muncii necesită studii speciale, multidisciplinare și strategii de armonizare a cerințelor pieței cu cerințele de viață ale familiei, rămase de multă vreme în competiție, în dezacord.

c) Tinerii și vârstnicii sunt **categorii extreme, marginale pe** piața muncii, cu participare, de regulă, **redușă atât** pentru tinerii bărbați și tinerele femei, dar și pentru persoanele vârstnice, bărbați și femei. Cea mai tânără forță de muncă (15-19 ani) tranzitează de la copilărie la tinerețe, și-a format un minim de aptitudini de muncă (fizice, educaționale și de instrucție profesională), aspiră la o viață autonomă familiei din care provine și tinde către o nouă familie proprie. De aceea, grupele de vârstă 15-19 ani ale ambelor sexe se caracterizează printr-un comportament economic mult mai redus și mai fluctuant decât tinerii (ambele sexe) din grupele de vârstă 20-24 de ani. Observația este valabilă în ambele perioade, analizate, cu excepția anului 1956 când participarea la muncă a tinerilor era aproape egală, prea puțin diferențiată, pe grupe de vârstă, atât în cazul bărbaților, cât și al femeilor.

Grupele vârstnice se caracterizează prin reduceri masive ale participării la forța de muncă, mai accentuate pentru femei decât pentru bărbați. Această constatare este valabilă pentru ambele perioade analizate. Procesul de

retragere de pe piață, de restrângere a participării este accelerat de mai multe măsuri de reformă și tranziție. Ca expresie a competiției dintre **pieță și familie** putem considera semnificativă epuizarea mai rapidă a disponibilităților feminine pentru piața muncii, decât în cazul bărbaților.

d) Comportamentul economic al celor patru categorii analizate mai sus (bărbați, femei, tineri și vârstnici) se diferențiază semnificativ dacă se au în vedere și alte caracteristici complexe, demoeconomice și sociale, cum este mediul de **reședință**.

Tabelul nr. 8 - Rata de participare la muncă a populației de 15 ani și peste, pe grupe de vârstă și medii de reședință, în trimestrul III 1998

Mediul de reședință	Rata de participare pentru:					
	Populația de 15 ani	15-24 ani	25-34 ani	35-49 ani	50-64 ani	65 ani și peste
Urban	57,9	35,6	84,1	86,3	39,1	5,3
Rural	75,9	64,6	85,8	89,1	81,5	60,6
Diferență rural față de urban	+16,0	+29,0	+1,7	+2,8	+42,4	+55,3

Rata de participare este sensibil mai mare în mediul rural decât în mediul urban. Pe ansamblul populației de 15 ani și peste diferența de participare între mediul rural și mediul urban este cu 18 procente mai mare. Pe grupe de vârstă însă la grupele 25-49 de ani se observă că rata de participare din mediul rural este aproape egalată de rata de participare a populației urbane din grupele respective. În schimb, toate celelalte grupe de vârstă includ variații extrem de largi între cele două medii, diferențe foarte mari, nete în favoarea mediului rural: populația rurală are rate de participare mai mari decât populația urbană, cu 29 procente pentru grupa de vârstă 15-24 de ani; cu 42,2 procente la grupa de vârstă 50-64 de ani; și cu 55,3 procente la grupa de vârstă 65 de ani și peste.

Ratele de participare la muncă mai mari în mediul rural decât în mediul urban, mergând practic de la dublu (grupele 15-24 de ani și 50-64 de ani) și până la mai mult de 10 ori (grupa de 65 de ani și peste) au semnificații complexe care, în nici un caz, nu pot fi trecute cu vederea:

- cea mai tânără grupă de vârstă (15-24 de ani) participă mai mult la muncă în mediul rural, cu o rată de participare de 64,6%, în timp ce mediul urban are o rată de participare la muncă de numai 35,6%. Altfel spus, tinerii din mediul rural muncesc mai mult și învață mai puțin, iar cei din urban mai mult învață decât muncesc. Este posibil ca aceste opțiuni atât de diferite să fie nu numai expresia unor oportunități de muncă diferite, cât mai ales datorate presiunii diferite a nevoilor în mediul rural (nevoile de trai curente prevalează

asupra nevoitor de învățare; în mediul urban se observă nevoia continuării educației și instrucției, susținute și de oportunitățile de învățare mult mai bogate în rețeaua școlară, dar și în familie, care amână încă naveta tinerilor pentru primul loc de muncă. "Înclinațiile" populației rurale tinere pot mări pe viitor și mai mult actualele decalaje de educație și instrucție dintre cele două medii, în competiția internă și, mai ales, în competiția europeană;

- cele două grupe vârstnice au rate de participare de 81,5% în mediul rural față de doar 39,1% în mediul urban (grupe de vârstă 50-64 de ani) și, respectiv, 80,5% față de 5,9% (grupa de vârstă 65 de ani și peste). Așadar, populația rurală participă la muncă mai de timpuriu și continuă să muncească mult, după limita legală maximă de muncă. Acest comportament al populației rurale este și expresia unor ocupații de slabă eficiență, de subzistență.

Constatările de mai sus, rezultă și din analiza datelor pe trimestre, care ne permite să relevăm și alte particularități ale participării la muncă.

Tabelul nr. 9 - Ratele participării la muncă a populației de 15 ani și peste, pe medii de reședință și pe grupe de vârstă, în trimestrul IV 1998, comparativ cu trimestrul III 1998

	Rata de participare					
	Total populație de 15 ani și peste	15-24 ani	25-34 ani	35-49 ani	50-64 ani	65 ani și peste
Urban						
trim. III 1998	57,9	35,6	64,1	86,3	39,1	5,3
trim. IV 1998	06,7	35,4	83,5	84,3	37,4	4,2
Diferența trim. III-trim. IV	-1,2	-0,2	-0,6	-2,0	-1,7	-1,1
Rural						
trim. III 1998	75,9	64,6	65,8	89,1	81,5	60,6
trim. IV 1998	66,5	55,6	80,7	84,2	73,3	51,1
Diferența trim. III-trim. IV	-7,4	-8,8	-5,1	-4,9	-8,2	-9,5

În afara confirmărilor anunțate anterior, analiza comparativă a datelor celor două trimestre consecutive (III și IV 1998) arată că:

a) ratele de participare sunt mai mici, se diminuează în trimestrul IV față de trimestrul III, atât în mediul rural, cât și în mediul urban, pentru toate grupele de vârstă;

b) gradul de diminuare a ratelor de participare în trimestrul IV față de trimestrul III este considerabil mai mare în mediul rural decât în mediul urban, ca și în cazul tuturor grupelor de vârstă.

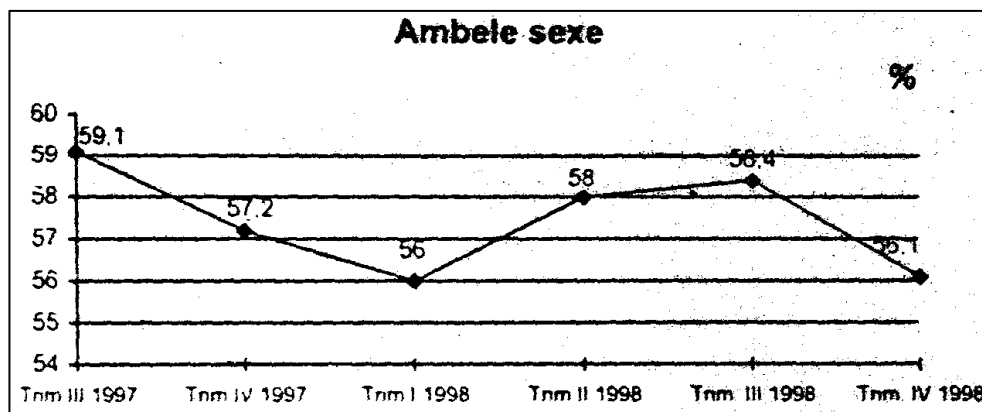
Cele două constatări arată că rata de participare este în funcție de sezon; are caracter variabil, în anumite perioade ale anului fiind mai mare, iar în alte perioade mai mică. Ratele de participare mai mici în trimestrul IV 1998 decât în trimestrul III 1998 arată încă o dată că rata de participare este funcție de cerere, mai mică în trimestrul IV și trimestrul I și mai mare în trimestrele II și III ale fiecărui an, așa cum rezultă din datele din tabelul nr. 10:

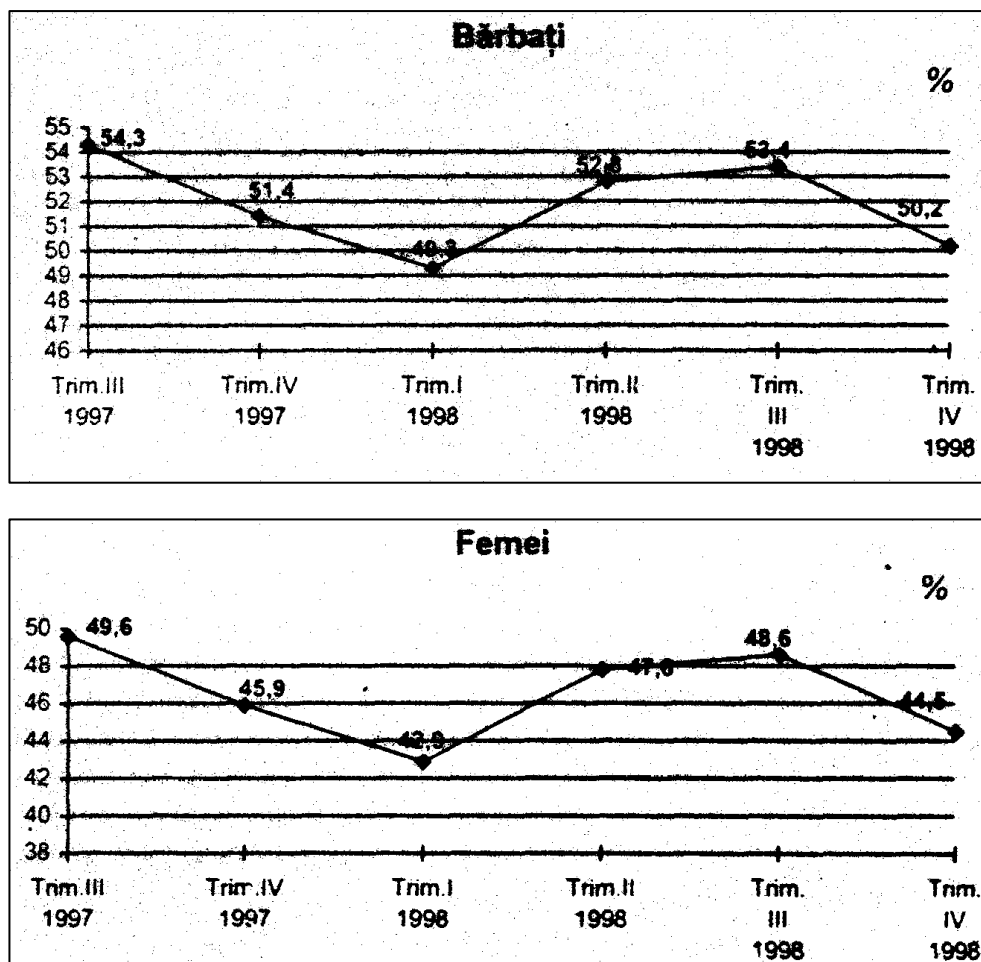
Tabelul nr. 10 - Evoluția ratelor de participare în mai multe trimestre consecutive din anii 1997 și 1998

	Total sexe	Bărbați	Femei
Trim. III 1997	59,1	54,3	49,6
Trim. IV 1997	57,2	51,4	45,9
Trim. I 1998	56,0	49,3	42,9
Trim. II 1998	58,0	52,8	47,8
Trim. III 1998	58,4	53,4	48,6
Trim. IV 1998	56,1	50,2	44,5

Datele arată că ratele cele mai mici de participare se înregistrează în trimestrul I; acestea cresc în trimestrul II și mai ales, în trimestrul III, după care în trimestrul IV ele se reduc din nou.

Există deci o sezonabilitate a participării forței de muncă, ca urmare a unei cereri mai mari de muncă în trimestrele II și III și a reducerii volumului cererii de muncă (oportunități de ocupare) în trimestrele IV și I ale fiecărui an. Pentru o mai bună ilustrare să examinăm graficele care urmează.

Cu toate că analizele participării la forță de muncă au pus în evidență o tipologie specifică a comportamentului economic pe sexe, grupe de vârstă și medii totuși apreciem că pentru a putea contura mai bine posibilitățile de participare, factorii care favorizează participarea, dar și obstacolele către aceasta, pentru fiecare grupă de vârstă ar fi necesare aprofundări ale analizei grupelor de vârstă, în corelație cu nivelul de școlarizare și instrucție, cu starea civilă, cu nivelul venitului familiei tinerilor și vârstnicilor care părăsesc viața activă, cu gradul de asigurare cu tocuri de muncă, nivelul de protecție socială și de reglementare a pieței muncii etc.

Literatura de specialitate consultată indică. În unele cazuri, aspecte noi, interesante, cum ar fi de pildă acela că rata de participare pe piața muncii este

funcție de **doi determinanți** - forța de muncă primară și forța de muncă secundară¹.

Linia de demarcație dintre acestea nu este rigidă pentru că ambii determinanți ai forței de muncă au o caracteristică esențială, comună pentru toți componenții, aceea că venitul din ocupare este principala sursă de trai.

Deosebirea dintre acestea constă în faptul că **forța** de muncă primară cuprinde persoanele care lucrează pe piață, de regulă, cu o durată completă a zilei de muncă legale. Capii de familie, persoanele singure, persoanele divorțate, persoanele văduve, care nu au altă sursă semnificativă de venit, sunt, în mod normal, membri ai forței de muncă primare. Ei pot fi însă lucrători cu timp complet sau cu timp parțial în dependență de gradul de presiune a obligațiilor financiare și de disponibilitatea oportunităților de muncă dorite (oferta de locuri de muncă sau cererea de muncă - sublinierea noastră). În schimb forța de muncă secundară se definește ca însumând persoanele care nu au un atașament (o legătură) cu un loc de muncă, drept prima lor responsabilitate. Totuși din timp în timp ei pot să plece din forța de muncă constrânși de alte necesități mai presante. Diferențierea acestor persoane pe bază de vârstă, sex, statut civil și alte nevoi ale venitului, ar fi greu de făcut fără un studiu statistic special. Totuși femeile măritate și care au copii mai mici de vârstă școlară sau de vârstă de muncă, persoanele tinere sau femeile măritate (care nu sunt cap de familie), dar provin din familii cu venituri mici aparțin mai probabil forței de muncă secundare decât capii de familie.

Nu dispunem încă în România de un studiu statistic al forței de muncă primare și al celei secundare. Evaluările noastre mai vechi nu mai sunt valabile deoarece în acești ani de reformă și tranziție la economia de piață forța de muncă secundară a crescut sensibil.

Procese de reducere a participării forței de muncă (ambele sexe), inclusiv a grupelor principale (25-54 de ani), respectiv 25-49 de ani s-au realizat pe seama și în defavoarea forței de muncă primare. Această pierdere de forță de muncă este considerabil mai mare dacă ținem seama și de pregătirea ei școlară superioară forței de muncă secundare.

Gradul de participare a forței de muncă primare și secundare este dependent, se știe, de cerere și de motivație, de mărimea stimulentele materiale, pecuniare și nepecuniare, economice și de proiecție socială, de corelația acestora cu cererea, cu disponibilitățile de ocupare.

Dacă importanța mărime și distribuției cererii de muncă și a motivației nu mai trebuie demonstrate² pentru a înțelege participarea la forța de muncă, sunt

¹ Glyn C. Williams, Labour economics, vol. I Editura John Wiley and Sons Inc. New York. p.34-36.

² De influența venitului asupra participării la forța de muncă ne vom ocupa în studiul următor.

necesare câteva sublinieri speciale privind rolul duratei muncii și al calității forței de muncă asupra ofertei de pe piața muncii. Le examinăm sumar în cele ce urmează.

4.4. Timpul de muncă

Timpul de muncă este o dimensiune a populației ocupate care aprofundează gradul de participare a populației la viața activă, la oferta de muncă. El este un instrument de măsurare efectivă a "disponibilității"¹ individului de a munci; este o modalitate de ajustare a ofertei la cerere și a cererii la ofertă: este un instrument de majorare sau dimpotrivă, în alte situații conjuncturale, de micșorare a ofertei efective de muncă, de micșorare a gradului de participare analizat anterior în forma numărului de persoane.

În condițiile contemporane, când durata maximă a zilei, a săptămânii, a anului și a vieții de muncă este limitată prin lege, timpul de lucru îndeplinește funcțiile ~~menționate~~ restrictiv, mai limitat, astfel încât să fie păstrate sănătatea și capacitatea de muncă a purtătorilor ofertei de muncă. Limita maximă a zilei și săptămânii de lucru poate fi depășită doar în condiții compensatorii pentru salariat și descurajatoare pentru angajator, deoarece timpul suplimentar este plătit cu tarif majorat, mergând în cazul zilelor de odihnă și de sărbători legate, cu până la două-trei ori mai mare. Această posibilitate excepțională de ajustare are însă inconvenientul că mărește costul activităților prestate și poate micșora volumul ocupării, cu toate consecințele ce decurg de aici. Alte măsuri privind timpul de muncă, luate începând din 1990, cum sunt reducerea la 5 zile a săptămânii de lucru și creșterea duratei concediilor de odihnă și a numărului zilelor de sărbătoare ș.a. au acționat în direcția reducerii ofertei efective de muncă (timp), dar prin aceasta, și în direcția menținerii volumului numeric al ocupării la nivele mai ridicate².

Dintre toate măsurile de majorare sau (și) de micșorare a ocupării și a ofertei de muncă (persoane și timp de muncă) cele care privesc timpul de muncă au rolul cel mai important în flexibilitatea și ajustarea ofertei cu cererea de forță de muncă, chiar și în condițiile restricțiilor impuse de reglementările legate timpului maxim de lucru. Aceste posibilități largi ale duratei timpului de lucru, de ajustare a ofertei cu cererea rezultă din datele tabelului care urmează.

¹ Am folosit ghilimelele pentru că această "disponibilitate" orară este o expresie și mai elocventă, care se referă mai mult la cerere decât la oferta de forță de muncă.

² Efectele reducerii duratei legate a timpului de muncă asupra volumului ocupării și asupra volumului ofertei efective totale (populației active) se vor putea atenua în viitorul apropiat prin prelungirea duratei vieții de muncă până la 62 de ani (femei) și, respectiv, 65 de ani (bărbați), precum și prin extinderea sectorului privat.

Tabelul nr. 11 - Repartizarea populației ocupate după durata programului de lucru și durata efectivă a săptămânii de lucru în trimestrul IV 1998

	Total populație	Cu progr. parțial	Din care:							
			Cu program complet:							
			Durata efectivă a săptămânii de lucru:							
			Total	sub 21 de ore	21-30 de ore	31-39 de ore	40 de ore	41-50 de ore	51-60 de ore	61 de ore și peste
volum absolut	10.518	1578	8940	578	884	452	5217	1342	340	105
în procente	100,0	15,0	85,0	5,5	8,4	4,3	49,6	12,4	3,8	1,0

Două constatări importante sunt de făcut, în primul rând este de observat o elasticitate mare, practic nelimitată a populației ocupate, realizată cu ajutorul duratei timpului de lucru și aceasta în ciuda restricțiilor pe care am spus că le creează reglementarea duratei maxime a timpului de muncă: 17,2% din populația ocupată realizează durate de muncă mai mari de 40 de ore pe săptămână, ceea ce ni se pare nu numai o proporție foarte mare a patronilor care își permit să plătească tarife peste orele de lucru normale, dar reflectă și o situație conjuncturală favorabilă pentru firmele care recurg la prelungirea duratei săptămânii de lucru. Vom vedea în analizele următoare că această ipoteză este adevărată.

A doua constatare care rezultă din aceste date este gradul extrem de scăzut de participare la muncă, mult mai mic decât a rezultat din analizele precedente pentru participarea numerică. Aici, sub aspectul timpului lucrat se observă că doar 49,6% din populația ocupată lucrează durata integrală a programului (40 ore pe săptămână); sub acest program săptămânal lucrează 18,2% din populația ocupată. Și dacă la aceștia adăugăm și cele 15 procente ale populației ocupate care lucrează cu timp parțial, rezultă că 33,2% din populația ocupată este în fapt profund subocupată.

În consecință, analiza distribuirii populației ocupate după durata muncii arată existența a două comportamente diferite, unul de supraocupare și altul de subocupare.

Ambele constatări reclamă clarificări în direcția cunoașterii categoriilor de populație ocupată, care din punct de vedere al duratei săptămânale de muncă sunt supraocupate și, respectiv, subocupate.

Tabelul nr. 12 - Repartizarea populației ocupate cu program complet după durata efectivă a săptămânii de lucru și după statutul profesional al acesteia, în trimestrul IV 1998

		din care:				
		Salariați	Patroni	Lucrători pe cont propriu	Lucrători familial în sectorul neremunerat	Membri în societăți sau cooperative agricole
Total pers. (mii) după durata efectivă de lucru:	8940	6236	134	1422	1121	23
din care: %						
Sub 21 de ore		3,4	0,3	13,0	15,8	3,4
21-30 de ore		2,3	1,0	26,9	31,0	20,7
31-39 de ore		2,1	0,9	11,7	13,5	15,0
40 de ore		75,3	17,4	19,3	19,6	51,1
41-50 de ore		12,6	36,5	21,0	14,8	9,8
51-60 de ore		3,6	29,6	6,0	4,3	0,0
61 de ore și peste		0,7	14,3	2,1	0,9	0,0

Salariații - principala categorie profesională - lucrează peste programul săptămânal de 40 de ore în proporție de 16,9, adică ușor sub nivelul de 17,2 observat anterior pentru ansamblul - populației ocupate. În consecință, rămâne valabilă observația că firmele care au conjunctură favorabilă recurg la practica orelor peste program plătite cu tarife majorate, cel puțin până ce alte fapte nu o infirmă.

Mult peste salariați, își prelungesc durata efectivă de lucru lucrătorii femei neremunerați (20%), lucrătorii pe cont propriu (29,1%) și, mai ales, patronii (80,4%), ceea ce ni se pare absolut logic dacă ținem seama că aceștia, pentru ei înșiși, nu suportă rigorile legii privind prelungirea duratei muncii (costurile), iar, pe de altă parte, nivelul productivității lor este scăzut, preferând să aibă muncii mai mult timp în defavoarea odihnei și recreerii.

Membrii societăților și cooperativelor agricole dețin o poziție intermediară, celor trei categorii analizate și salariaților: se apropie de salariați în ceea ce privește proporția celor care lucrează 40 de ore pe săptămână, dar în ce privește subocuparea timpului se aseamănă în mare măsură cu lucrătorii pe cont propriu și lucrătorii familiali neremunerați.

Din aceeași perspectivă, a duratei efective a muncii să vedem dacă gradul de participare la muncă este atât de înalt, cum a rezultat din analizele precedente, pentru femei și populația ocupată din mediul rural.

Tabelul nr. 13 Repartizarea după programul de lucru și timpul efectiv lucrat a populației ocupate feminine și a populației rurale, comparativ cu totalul populației ocupate, în trimestrul IV1998

	Cu program parțial	Cu timp lucrat			Proporția populației cu timp subutilizat
		Sub 40 de ore	Cu 40 de ore	Peste 40 de ore	
Total populație ocupată	15,0	18,2	49,6	17,2	33,2
Populație feminină ocupată	17,5	22,3	47,3	12,9	39,8
Populație rurală ocupată	25,9	27,4	30,7	16,0	53,3

Fără comentarii ample putem constata că datele prezentate confirmă pe cele precedent analizate. Se arată în plus că populația ocupată feminină și populația ocupată rurală au grade foarte scăzute de utilizare a timpului: față de 33,2 procente pe ansamblul populației ocupate, femeile au un grad de subocupare de 39,8%, iar populația de ambele sexe din mediul rural de 53,3%. Pentru aceste două categorii analizate special proporțiile celor care lucrează 40 de ore sunt 47,3% pentru femei și doar 30,7% pentru mediul rural (ambele sexe). O singură mențiune specială ar mai trebui făcută pentru populația care lucrează peste programul săptămânal de 40 de ore. Dacă pe ansamblul populației ocupate această proporție era de 17,2 procente, pentru femei proporția este mai mică de 12,9 procente, fapt explicabil prin aceea că în comportamentul lor general femeile gravitează puternic și către satisfacerea nevoilor gospodărești, creșterea și educația copiilor etc. În schimb, populația rurală care lucrează peste 40 de ore pe săptămână se situează ceva mai jos (16 procente), dar foarte aproape de media populației ocupate (17,2 procente), datorită prezenței masive a femeilor în populația ocupată rurală și, bineînțeles, nivelului scăzut al productivității activităților din mediul rural.

4.5. Calitatea forței de muncă

Capacitatea de a lucra a unei persoane care este forță de muncă este un alt factor al elasticității și dimensiunii ofertei de muncă. Cu cât calificarea forței de muncă este mai înaltă, cu atât ea poate produce o valoare economică mai ridicată.

Evaluarea calității forței de muncă este o problemă foarte complexă. Științele comportamentale indică, de pildă, că pe măsura creșterii nivelului de educație și instruire, sporește și capacitatea individului de a accepta responsabilități, de adaptare la schimbări ale mediului, de confruntare și asumare a riscului și incertitudinii, de soluționare a situațiilor de pericol, de sensibilitate la diferite tipuri de stimulente care se oferă etc.

Este însă îndeobște acceptat faptul că definirea și dimensiunea calității forței de muncă se poate face atât din perspectiva educației și inducției

profesionale (numărul de ani de școală completă pe persoană, costuri ale școlarizării anuale și totale etc.), cât și din perspectiva stării de sănătate și a standardelor nutriționale, declinului ratei de mortalitate și de morbiditate; tipurile de munci cu eforturi și solicitări mari care își reduc efectivele și chiar ponderea sau dispar, după cum, meserii și profesii noi apar și își sporesc ponderea în structura ocupațională a forței de muncă etc.

Datele statistice existente, așa cum a rezultat din prima parte a analizelor efectuate, arată o morbiditate considerabil crescută, o sporire a ratei mortalității; o mare parte a populației trăiește în sărăcie, o lipsă acută a controlului alimentelor și condițiilor igienico-sanitare și de locuit, inclusiv a condițiilor de muncă; ca atare nu este de mirare că se manifestă degenerări ale populației, tendințe de reducere a taliei tinerilor etc. În ceea ce privește educația și instrucția profesională, datele statistice arată o diminuare a numărului de ani de școală pe locuitor, o creștere a populației care nu termină școala, și a populației analfabete, o scădere a calității procesului educațional-instructiv, o slabă participare la efortul de învățare. Avem deci de-a face cu indici scăzuți ai dezvoltării umane.

Toate aceste aspecte care reflectă mari eroziuni ale calității activității din sfera educației și sănătății populației afectează mai puțin oferta de forță de muncă prezentă, dar ea se va manifesta mai ales, în anii imediat următori. Așa cum am arătat într-un paragraf anterior ea se va putea afirma cu mare putere pe termen mediu și lung.

Incidența deteriorării calității forței de muncă asupra acoperirii nevoilor relansării și creșterii economice are loc tocmai în condițiile accentuării revoluției științifice și ale societății informaționale, putând determina costuri sociale greu de acoperit și o slăbire a capacității de competiție a firmelor și economiei românești, în ansamblu.

5. CONCLUZII

1. Prezentul studiu este o introducere necesară, indispensabilă continuării temei, cercetării mijloacelor și căilor de ajustare a ofertei de forță de muncă la cererea de muncă și invers. În această a doua parte a temei își va găsi întreaga finalitate studiul de față axat exclusiv asupra surselor și factorilor care concură la formarea ofertei de forță de muncă.

2. Cu toate acestea, studiul prezentat are și o valoare autonomă pentru că include o serie de constatări și concluzii cu utilitate mai largă atât pentru teoria, cât și pentru practica economică din România. Dintre aceste concluzii și constatări am reținut aici atenția asupra celor mai importante.

3. Oferta de forță de muncă este o componentă a populației, dar care este influențată direct și indirect, puternic, de un mare complex de factori din sfera economiei și societății în ansamblu. După ce s-a definit oferta de muncă și s-a delimitat de alte concepte, în lucrare s-a pus în evidență faptul că oferta de muncă este influențată și de cererea de forță de muncă, de volumul și distribuția locurilor de muncă, a oportunităților de ocupare. Or, la noi, în teorie, ca și în practică, oferta de forță de muncă este definită și analizată ca o componentă exclusiv a populației. Este prilejul de a constata rămânerea în urmă față de țările dezvoltate și în sfera economiei muncii.

4. S-a demonstrat și pus în evidență că, în cazul unei populații existente la un moment dat, oferta de muncă are mai multe dimensiuni cantitativ - numerice și nu o singură dimensiune. Această concluzie a deschis o perspectivă benefică tuturor analizelor noastre, pentru că s-a putut evidenția gradul scăzut de valorificare a potențialului productiv al populației noastre, rezervele de asemenea resurse și, de aici, sublinierea numeroaselor probleme de politică demografică, economică și socială care se ridică, precum și a măsurilor care se impun.

5. S-a evidențiat că în România, datorită trăgănării restruc-turării în sfera cererii în general, au loc mari pierderi de populație și de ofertă, de potențial productiv, de creștere economică: sunt pierderi care, în condițiile unor diferențe mari de venituri în raport cu țările dezvoltate - constau mai ales, din tineri și elite. Politica de descurajare a ocupării cu mijloace brutale, dure (disponibilizare, pensionare anticipată, blocarea salariilor nominale și scăderea veniturilor sociale în general) creează un teren favorabil fie emigrării, fie rămânerii în sărăcie, cu toate consecințele ce decurg de aici.

Diminuarea perspectivelor favorabile în România a descurajat nu numai natalitatea, dar a dus la creșterea abandonurilor școlare, dezinteresului pentru procesul de învățare și formare profesională a unor resurse care, dacă vor rămâne în țară, nu vor putea să dezvolte efecte prea benefice la locul de

muncă, să susțină corespunzător capacitatea de competiție a economiei românești.

6. Scăderea populației nu afectează oferta de muncă pe termen scurt. Dar pe termen mediu și lung scăderea populației va avea consecințe multiple și profunde pentru că ea este alimentată pe toate căile posibile: prin scăderea natalității, prin creșterea mortalității și prin sporul migratoriu, pierderi de tineri și elite.

7. Măsurile de contracarare trebuie precedate de studii temeinice, întrucât cauzele scăderii populației românești sunt nu numai subiective, ci și obiective. Așa de pildă, o mare parte a scăderii natalității se datorează nu numai sărăciei, lipsei de locuințe, dar și tendinței instalate și în alte țări, de tranziție la un nou model demografic bazat pe amânarea căsătoriei, amânarea conceperii primului copil, ajustarea dimensiunii familiei. În societatea capitalistă către care tranzităm copilul intră în concurență cu alte bunuri și opțiuni ale individului, între care și aceea de a-și găsi un loc de muncă, opțiune guvernată de legi dure. și nu numai în sectorul privat, lată de ce unii demografi atrag atenția că, în toc de etichetări, cum ar fi prăbușirea natalității etc., sunt necesare studii aprofundate și interdisciplinare care să constituie cu adevărat o temelie solidă pentru orice strategie și măsuri de politică socială, economică și demografică. Scăderea populației este determinată și de cauze subiective. De pildă, mortalitatea (și indicatorul ei cel mai sintetic, durata medie a vieții) este determinată, în principal, de incapacitatea guvernelor de a realiza rapid reformele, de a viza în mod corespunzător componente și mecanisme care au impact pozitiv asupra calității vieții, care evită degradarea nivelului de trai, degradarea asistenței medico-sanitare, incitarea la violență, dezordine și incertitudine. De aceea, relansarea echilibrelor demografice prin reducerea mortalității reclamă măsuri adecvate și coerente din toate domeniile implicate. În fine, evitarea emigrării tinerilor și elitelor reprezintă cea de a treia componentă fundamentală care cere măsuri complete și dintre cele mai urgente în România (relansarea economică), deoarece plecarea elitelor intelectuale și a tinerilor afectează potențialul uman, oferta de muncă chiar pe termen scurt (din anul 1990). Modificarea comportamentului tinerilor față de căsătorie și natalitate mărește implicit presiunea acestora asupra ocupării, pentru crearea unui număr suficient de locuri de muncă și care să aibă o structură calitativă corespunzătoare aspirațiilor profesionale.

8. În lucrare s-a pus în evidență o tipologie a comportamentului economic al populației (ofertei) în raport cu unele caracteristici esențiale ca, de pildă, sexele, grupate de vârstă și mediul de reședință ș.a. Acest comportament economic al populației ar fi putut fi aprofundat dacă ancheta AMIGO ar fi indus și posibilități de analiză a participării la muncă a populației în funcție de nivelul studiilor, starea civilă, componența familiei (gospodăriei) etc.

9. Gradul mai redus de participare a femeii la forța de muncă (la constituirea ofertei) este generat mai ales de înțelegerea "parțială și simplistă" a funcțiilor femeii de "acasă" (care de fapt sunt funcții complexe, demografice, economice, sociale), de abordare marginală a raționalității familiei în raport cu raționalitatea economică dominantă din afara familiei. Această inegalitate de șansă și de acces este sursa participării mai scăzute a femeii pe piața muncii, și nu presupusele discriminări, care, în România, nu par să existe.

10. Îmbătrânirea populației în general și a populației în vârstă de muncă în special afectează toate aspectele vieții sociale. Trebuie studiate și elucidate mecanismele prin care variatele aspecte ale vieții sociale sunt dominate de creșterea proporțiilor populației vârstnice.

11. În **domeniul ocupării** trebuie văzut dacă scăderea populației în vârstă de muncă, prin îmbătrânire, poate fi contracarată prin rezervele pe care le include populația feminină, tineretul fără ocupație și populația care se pensionează; în al doilea rând, se cer căutate și promovate programe de ocupare adecvate persoanelor vârstnice; în al treilea rând, procesele de îmbătrânire se cer studiate în planul implicațiilor lor asupra productivității muncii, corelațiilor productivității muncii individuale cu salariile care sunt, de regulă, așezate pe coordonata vârstei și, în fine, în planul evoluției calificării medii, în condițiile îmbătrânirii populației în vârstă de muncă; în al patrulea rând, se cere studiată și cunoscută problema scăderii populației în vârstă de muncă și dacă această scădere facilitează sau nu reducerea șomajului; în al cincilea rând, trebuie analizat următorul aspect: dacă în condițiile reducerii populației în vârstă de muncă crește rolul mobilității (profesionale și teritoriale) în formarea și utilizarea ofertei de forță de muncă (și de timp de muncă) și ce ar trebui făcut în condițiile în care populația vârstnică este cel mai puțin mobilă.

12. În **domeniul protecției sociale** trebuie să se țină seama că populația în vârstă de muncă a devenit mai vulnerabilă la șomaj; cheltuielile cu șomajul tind să crească sensibil, în timp ce contribuțiile salariaților la formarea resurselor tind să se reducă; prelungirea duratei educației se asociază strâns cu retragerea mai timpurie din muncă și deci cu reducerea numărului de ani de cotizare. Promovarea muncii parțiale și temporare precarizează nu numai munca (ocuparea), dar și veniturile, afectându-se suportul de calcul al pensiei și mărindu-se riscul excluderii sociale chiar din momentul pensionării. În fine, ar trebui clarificate proporțiile populației vârstnice care lucrează după vârsta de pensionare datorită erodării și insuficienței pensiei, precum și altor cauze.

ANEXE

Anexa nr. 1 – Influențe ale unor categorii de populație asupra populației în vârstă de muncă (15-65 de ani) în România, în perioada 1991-1998

		1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
1	Populația în vârstă de 15-65 de ani	13604	13396	13357	13126	13188	13228	12383	13326
2	Populația pensionară în limitele vârstei de muncă	403	417	405	560	548	497	444	435
3	Populația în vârstă de muncă și incapacitate permanentă de muncă	267	264	264	300	397	434	450	472
4	Salariați sub și peste vârsta de muncă	144	67	41	46	57	47	47	44
5	Populația sub și peste vârsta de muncă, care lucrează	257	294	407	943	937	931	941	932
6	Diferența între (4+5)-(1+2)	-269	-320	-221	+102	+49	47	+94	+69

* Rândurile 4 și 5 se adaugă, iar 1+2 se scad din grupa de populație în vârstă de muncă (15-65 de ani)

Anexa nr. 2 - Evoluțiile absolute și relative ale principalelor surse ale creșterii populației în perioada 1966-1991

	1966	1967	1969	1979	1989	1990	1991
Născuți vii	273678	527764	465764	410603	369544	314746	275275
Decese	157445	179129	201225	217509	247306	247086	251760
Spor natural	116233	348635	264539	193094	122238	67660	23515
Rate (1000 locuitori)							
Născuți vii	14,3	27,4	23,3	18,6	16,0	13,6	11,9
Decese	8,2	9,3	10,1	9,9	10,7	10,6	10,9
Spor natura)	6,1	18,1	13,2	8,7	5,3	3,0	1,0

Evoluțiile absolute și relative ale principalelor surse ale creșterii populației în perioada 1992-1998

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Născuți vii	260393	249994	243736	236640	231348	236891	237297
Decese	263855	263323	266101	271672	286158	279315	269166
Spor natural	-3462	-13329	-19365	-36032	-54810	-42424	-31869
Rate (1000 locuitori)							
Născuți vii	11,4	11,01	10,9	10,4	10,2	10,51	10,5
Decese	11,6	11,6	11,7	12,0	12,71	12,4	12
Spor natural	-0,2	-0,6	0,8	-1,6	-2,5	-1,9	-1,5

Anexa nr. 2 a - Evoluția recentă a sporului natural în România (1989-1998)

	Număr de persoane	Rate (la 1000 locuitori)
1969	122238	5,3
1990	67660	3,0
1991	23515	1,0
1992	-3462	-0,2
1993	-13329	-0,6
1994	-19365	-0,8
1995	-35032	-1,6
1996	-54810	-2,5
1997	-42400	-1,9
1998	-31900	-1,5

Anexa nr. 2 b - Evoluția recentă a unor indicatori ai natalității în România (1989-1998)

Anul	Născuți vii (mii)	Diferență (+/-) față de anul precedent (mii)	Rata natalității (născuți vii la 1000 locuitori)	Rata totală a fertilității (născuți la o femeie)
1989	369,50	-	16,0	2,19
1990	314,70	-54,8	13,6	1,89
1991	275,30	-89,4	11,9	1,57
1992	260,40	-14,4	11,4	1,51
1993	250,00	-10,4	11,0	1,44
1994	246,70	-3,3	10,9	1,40
1995	236,60	-10,1	10,4	1,34
1996	231,30	-5,3	10,2	1,30
1997	236,90	5,6	10,5	1,32
1998	237,30	0,4	10,5	1,32

Anexa nr. 2c - Evoluția recentă a unor indicatori ai mortalității în România (1989-1998)

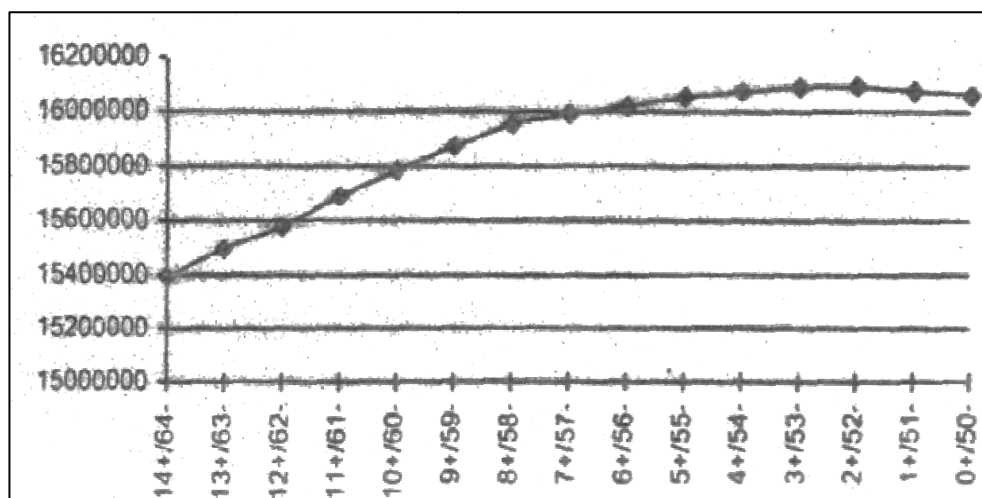
Anul	Decese - mii		Decese la 1000 născuți vii	Decese infantile la 1000 născuți vii	Speranța de viață la	
	Total	Din care în primul an de viață			Masculin	Feminin
1989	247,3	9,9	10,7	26,9	66,6	72,7
1990	247,1	8,5	10,6	26,9	66,8	73,3
1991	251,8	6,3	10,9	22,7	67	73,6
1992	263,9	6,1	11,6	23,3	66,1	73,3
1993	263,3	5,8	11,6	23,3	65,9	73,3
1994	266,1	5,9	11,7	23,9	65,7	73,3
1995	271,7	5	12	21,2	65,5	73,4
1996	286,2	5,1	12,7	22,3	65,3	73,09
1997	279,3	5,?	12,4	22	65,9	73,0
1998	265,2	4,9	12	20,5	65,5	73,3

Anexa nr.2d Numărul populației și principalii factori ai evoluției acesteia în România, în anii 1990-1996

Anii	Populația la începutul anului	Scăderea totală anuală	Schimbări în cursul anului	
			din care	
			Scădere (-) Creștere (+) naturală	Scădere (-) Creștere (+) prin emigrație
1990	22854768	-26174	+67660	-93834
1991	22828594	-17202	+23515	-40717
1992	22811392	-32659	-3462	-29397
1993	22778533	-30505	-13329	-17177
1994	22748027	-35633	-19365	-16268
1995	22712394	-56249	-35032	-21217
1996	22556145	-71000	-55132	-15868
1997	22585145	-59652	-12400	-16652
1998	22526093	-44900	-31900	cca 13000

Anexa nr. 3 - Flux total

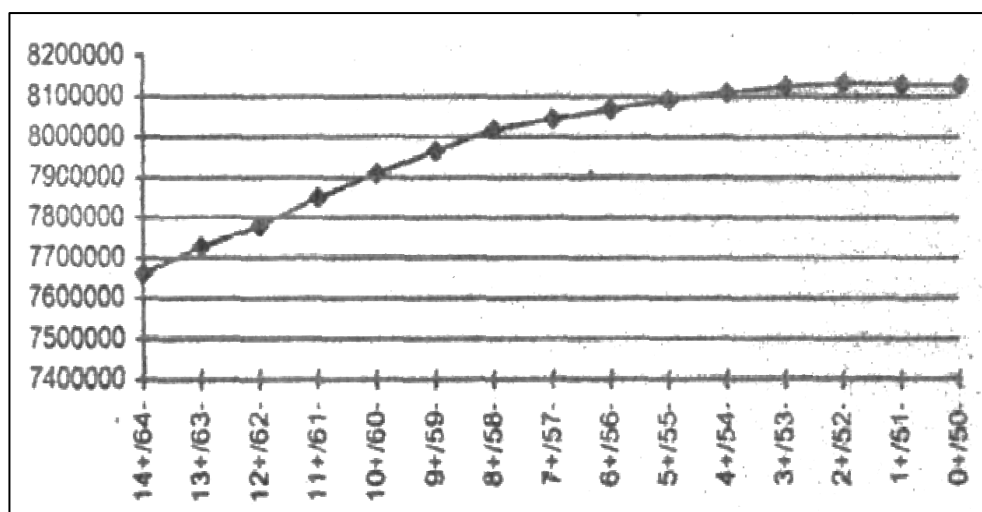
	M+F	Diferența
14+/64-	15395300	-
13+/63	15437515	102215
12+/62	15376567	79052
11+/61	15688084	11517
10+/60	15784969	96885
9+/59	15873190	88221
8+/58	15955663	82446
7+/57-	15991461	35825
6+/56-	16021035	29574
5+/55-	16051937	30902
4+/54-	16072517	20580
3+/53-	16089731	17214
2+/52-	16093403	3672
1+/51-	16074961	-18442
0+/50-	16062161	-12800

Flux total

(continuare anexa nr. 3)

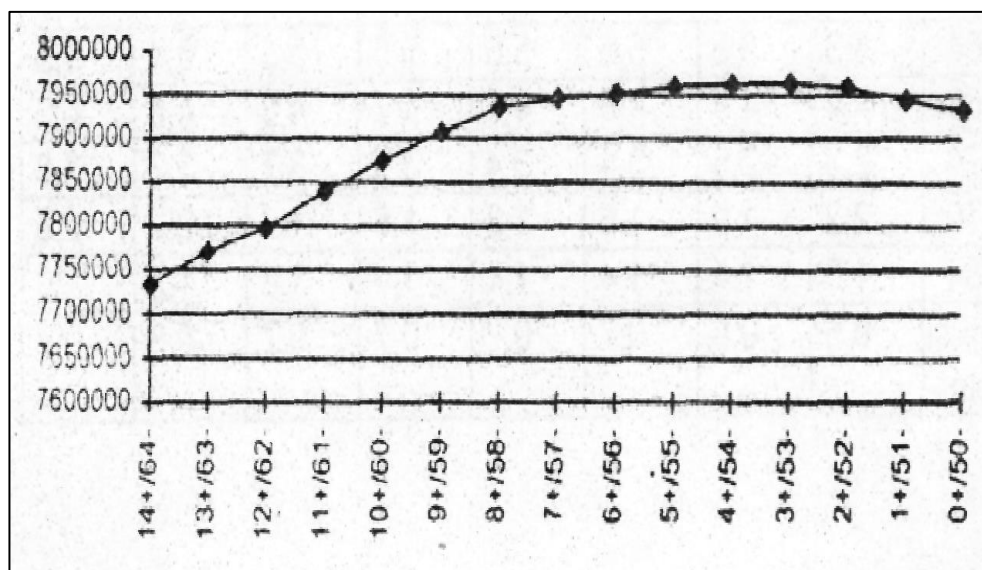
	Masculin	Diferența
14+/64-	7662303	-
13+/63-	7726885	64582
12+/62-	7779447	52562
11+/61-	7848365	68918
10+/60-	7910123	61758
9+/59-	7965968	55845
8+/58-	8018993	53025
7+/57-	8045366	26373
6+/56-	8068870	23504
5+/55-	8091726	22856
4+/54-	8109533	17807
3+/53-	8125234	15702
2+/52-	8133644	8410
1+/51-	8130008	-3636
0+/50-	8129305	-703

Flux total

(continuare anexa nr. 3)

	Feminin	Diferența
14+/64-	7732997	-
13+/63-	7770636	37633
12+/62-	7797120	20490
11+/61-	7839719	42599
10+/60-	7874846	35127
9+/59-	7907222	32376
8+/58-	7935643	29421
7+/57-	7946095	9452
6+/56-	7952165	6070
5+/55-	7960211	8046
4+/54-	7962984	2773
3+/53-	7964497	1513
2+/52-	7959759	-4738
1+/51-	7944953	-14806
0+/50-	7932856	-12097

Anexa nr 4. Populația României pe grupe de vârstă în perioada 1981-1996

%

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	¹ 100,0	100,0	100,0
0-4	7,4	6,9	6,4	5,9	5,4	5,4	5,2	5,2
5-9	7,2	7,3	7,5	7,7	7,7	7,3	6,9	6,3
10-14	8,4	8,2	7,9	7,5	7,4	7,2	7,3	7,6
15-19	8,1	8,5	8,7	8,8	8,7	8,5	8,3	7,9
20-24	9,1	9,0	8,2	8,0	8,0	8,3	8,5	8,8
25-29	5,8	5,6	6,8	7,6	8,2	8,7	9,0	8,2
30-34	7,1	6,6	6,3	6,0	5,8	5,5	5,6	6,8
35-39	7,5	7,5	7,5	7,5	7,2	6,9	6,6	6,2
40-44	6,5	6,8	7,1	7,1	7,2	7,3	7,4	7,4
45-49	5,2	5,2	5,3	5,6	6,1	6,4	6,7	7,0
50-54	5,9	5,8	5,5	5,2	5,0	5,0	5,0	5,1
55-59	5,8	5,9	5,9	6,0	5,9	5,7	5,4	5,2
60-64	5,3	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	5,4	5,5
65-69	4,4	4,5	4,6	4,7	4,7	4,8	4,8	4,9
70-74	2,3	2,6	3,1	3,4	3,6	3,7	3,7	3,8
75-79	2,2	1,9	1,6	1,5	1,6	1,7	2,0	2,3
80-84	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4	1,3	1,2	1,0
85 și peste	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8

Anexa nr. 5 - Rata de participare a forței de muncă în SUA pe total și pe sexe, în unii ani ai perioadei 1947-1995

-% -

Anul	Total	Bărbați	Femei
1947	58,9	86,8	31,8
1953	60,2	86,9	34,5
1959	59,3	83,7	37,1
1965	58,9	80,7	39,3
1971	60,2	79,1	43,4
1976	61,6	77,5	47,3
1981	63,9	77,0	52,1
1985	65,1	76,9	54,3
1990	68,3	77,7	59,7
1995	68,9	77,3	61,3

Sursa: *Employment and Training Report of the President.*

Anexa nr. 6 - Rata de participare a forței de muncă în unele țări europene și Japonia, pentru total sexe și separat pentru femei, în anii 1973 și 1994

Țara/Anul	Rata de participare pe total sexe		Rata de participare a femeilor	
	1973	1994	1973	1994
Danemarca	75,9	82,3	61,9	78,3 ³
Norvegia	68,7	76,9	50,6	71,3
Suedia	75,5	76,3	62,6	74,6
Finlanda	71,7	73,5	63,9	69,8
Marea Britanie	73,0	73,3	53,2	64,5
Portugalia	64,0	72,3	57,3 ²	62,2
Olanda	57,6	70,2	29,2	55,5 ¹
Austria	65,1	70,0	48,5	58,9 ³
Germania	69,4	69,5	50,3	61,4
Franta	67,8	67,3	50,1	59,0 ³
Belgia	62,2	63,9	41,3	54,1 ⁴
Luxemburg	64,8	61,5 ¹	35,9	44,8 ⁴
Irlanda	63,5	61,2 ¹	34,1	39,9 ⁴
Japonia	57,7 ²	58,9	32,6 ²	43,9
Grecia	57,1	58,6	32,1	43,6 ³
Italia	58,7	58,4	33,7	46,5 ⁴

Sursa O.E.C.D. *Employment Outlook*, 1995.

¹ = 1991; ² = 1979. ³ = 1993; ⁴ = 1994.

Bibliografie selectivă

1. Paul Wonnacott, Ronald Wonnacott, "Economics", Ediția a III-a, Mc Graw-Hill Book Company, 1986, 830 p.
2. Roy B.Helfgott, "Labour Economics", Ediția a II-a, Random House, New York, 1980, 674 p. 3 G.G.Williams, "Labour Economics", John Wiley and Sons Inc., New York, London, Sydney, Toronto, 480 p.
4. Gary S. Becker, "Economic Theory", Alfred A.Knopf, New York.
5. David N. Hyman, "Microeconomics", Irwin, Boston, 1989, 602 p.
6. Bernard Guerrien, "Economica neoclasică", Editura Humanitas, București, 1993, 207 p.
7. Mark Blang, "Teoria economică în retrospectivă", Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 1992, 772 p.
8. Ion Pohoată, "Doctrina economice universale", Fundația Academică Gh. Zane, Iași, 1993, 310 p. Vasile Ghețau, "Tranziție și demografie" în revista Populație și Societate nr. 1 și 2/1997 și nr. 3/1998.
10. S. Please "Chomage structurel et politique gouvernementale", în Revista internațională a muncii, nr. 2, februarie, 1957.

-
11. *** "Travail, formation, emploi" în revista "Problèmes économiques" no. 2636, octobre 1999.
 12. *** "The Demographic situation in the European Union - 1995", Comisia Europeană, Luxemburg, 1996, 51 p.
 13. *** "Dicționar. Macmillan de economie modernă (coordonator versiune în limba română - prof.univ. dr. Sorica Sava), Editura Codex, 1999, 494 p.
 14. *** Anuarul demografic al României, Comisia Națională pentru Statistică, 1996.
 15. *** Anuarul statistic al României, Comisia Națională pentru Statistică, 1998.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 8-9/2000**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

**PRODUCȚIA AGRICOLĂ A ROMÂNIEI SUB
IMPACTUL TRANZIȚIEI**

Prof.univ.dr. Marin POPESCU

CENTRUL DE INFORMAREA ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. PRODUCȚIA AGRICOLĂ ȘI EFICIENȚA MACROECONOMICĂ A AGRICULTURII	333
1.1. Evoluția producției agricole și implicațiile acesteia asupra industriei alimentare, consumului alimentar al populației și comerțului exterior.....	333
1.2. Eficiența macroeconomică a agriculturii	342
2. FORMAREA SURSELOR INVESTITIONALE DE DEZVOLTARE A EXPLOATAȚIILOR AGRICOLE.....	352
2.1. Îmbunătățirea activității de producție - sursă de bază pentru dezvoltarea agriculturii	354
2.2. Rolul schimbului produselor, al pieței, în realizarea surselor de dezvoltare	358
2.3. Dezvoltarea activității extraagricole. Alternative pentru agricultura cu timp parțial	363
2.4. Surse atrase rambursabile.....	369
2.5. Surse atrase nerambursabile.....	373
3. PROMOVAREA FACTORILOR CALITATIVI - OBIECTIV PRIORITAR AL DEZVOLTĂRII AGRICULTURII	379
3.1. Cunoașterea - resursă inepuizabilă a dezvoltării economiei avansate	379
3.2. Management și cultură managerială.....	381
3.3. Înnoirea aparatului tehnic - de maximă urgență	382
3.4. Promovarea tehnologiilor avansate - indispensabile agriculturii performante	384
BIBLIOGRAFIE	391

1. PRODUCȚIA AGRICOLĂ ȘI EFICIENȚA MACROECONOMICĂ A AGRICULTURII

1.1. Evoluția producției agricole și implicațiile acesteia asupra industriei alimentare, consumului alimentar al populației și comerțului exterior

Evoluția producției agricole după 1989 este rezultatul mutațiilor care s-au produs în structura de proprietate a fondului funciar și a celorlalte mijloace de producție, precum și în sistemul de relații dintre agricultură, industrie și alte ramuri ale economiei naționale. Față de anul 1989 producția agricolă s-a redus în următorii trei ani, pentru ca din 1993 să se apropie de nivelul anului 1989 pe care îl depășește în 1997, după care urmează o nouă scădere în 1998, recuperată în 1999. Comparativ cu celelalte țări central și est-euro-pene, foste socialiste, agricultura României a înregistrat cea mai mică scădere a producției agricole față de 1989 (15,2 puncte procentuale în 1992) și a recuperat cel mai rapid diferența față de același an. Paradoxal, ceea ce a frânat scăderea producției agricole, se constituie în importante obstacole în relansarea dezvoltării agriculturii - fărâmițarea excesivă a proprietății funciare și a exploatațiilor agricole, ca urmare a aplicării Legii fondului funciar nr. 18/1991, "abundența" populației ocupată în agricultură și regresul tehnologic.

Datorită evoluției diferite a producției vegetale și animale (tabelul nr. 1) în structura producției agricole ponderea producției animale scade, marcând o tendință de dezootehnicizare a agriculturii. Cum animalele reprezintă prima "industrie prelucrătoare" a materiilor prime agricole, o asemenea tendință exprimă o involuție generală a eficienței în agricultură.

În cadrul producției vegetale, cerealele boabe au ocupat o suprafață de cca. 6 mil. de ha, din care cea mai mare parte este ocupată de cultura porumbului, datorită preferințelor micilor producători particulari pentru această cultură. În schimb, suprafețele pentru toate celelalte culturi necerealiere, cu excepția florei soarelui, s-au diminuat sensibil (tabelul nr. 1) fapt care pune în evidență întărirea caracterului cerealist al agriculturii României¹.

¹ În agricultura României cerealele ocupă 68% din suprafața arabilă față de 50% în Uniunea Europeană și 59% în cele 10 țări central și est-europene angajate în cursa pentru integrarea în UE: 63% în Polonia, 62% în Ungaria, 55% în Republica Cehă, 55% în Slovenia, 36% în Estonia, 47% în Bulgaria, 58% în Slovacia, 41% în Lituania și 48% în Letonia (Agricultura! Situation and Prospects in the Central and Eastern European Countries, European Commission Summary Report, 1998).

Tabelul nr. 1 Indicele și structura producției agricole 1989-1999

%

Anii	Indice	e producției agricole		Structura producției agricole		
	Total	Vegetală	Animală	Total	Vegetală	Animală
1989	100,0	100,0	100,0	100,0	54,4	45,6
1990	97,1	92,8	102,2	100,0	53,0	47,0
1991	97,9	96,8	98,3	100,0	65,9	34,1
1992	84,8	82,5	87,9	100,0	58,0	42,0
1993	93,5	94,5	91,6	100,0	62,9	37,1
1994	93,7	94,8	91,6	100,0	60,8	39,2
1995	97,9	99,9	94,3	100,0	59,6	40,4
1996	99,1	101,7	94,9	100,0	59,8	40,2
1997	102,5	111,9	88,9	100,0	62,9	37,1
1998	94,8	99,4	87,8	100,0	53,9	46,1
1999*	100,0	112,3	85,0	100,0	57,4	42,6

Sursa: Anuarul statistic al României, CNS, 1995, 1999 ; România în cifre, CNS, 1999; Buletin statistic lunar nr. 1/2000; * Date provizorii.

Tabelul nr. 2 - Suprafața cultivată, producția totală și producția medie la hectar la principalele culturi (media anilor)

	Suprafața cultivată mii ha			Producția totală mii tone			Producția medie kg		
	1986- 1990	1991- 1995	1996- 1999	1986- 1990	1991- 1995	1996- 1999	1986- 1990	1991- 1995	1996- 1999
Cereale boabe	5965	6244	5864	18286	17031	16896	3060	2728	2881
Grâu și secară	2403	2188	1986	7403	5607	4927	3081	2563	2481
Orz și orzoaică	725	730	519	2788	2026	1306	3835	2775	2516
Porumb	2685	3014	3115	7836	8916	10216	2918	2958	3280
Floarea-soarelui	445	595	926	705	756	1109	1584	1270	1197
Sfeclă de zahăr	239	148	112	5086	2959	2338	21280	19986	20871
Cartofi	323	239	262	4111	2830	3409	12728	11841	13009
Legume	259	211	216 ^{xxx}	3589	2631	2665 ^{xxx}	13857	12463	12282 ^{xxx}
Struguri ^x	223	240	252 ^{xxx}	1140	1087	1161 ^{xxx}	5112	4529	4607 ^{xxx}
Fructe ^{xx}	236	233	221 ^{xxx}	1593	846	1361 ^{xxx}			

* Suprafața se referă la viile pe rod;

^{xx} Suprafața include numai plantațiile de pomi; producția totală însumează producția plantațiilor și a pomilor răzleți;

^{xxx} 1996-1998. .

Sursa: Anuarul statistic al României, CNS, 1990, 1995 și 1998; România în cifre, CNS, 1999.

Cele mai mari scăderi s-au produs la leguminoase boabe, plante textile, soia, sfeclă de zahăr și cartofi. La majoritatea culturilor, evoluția producției agricole a manifestat o tendință de reducere, la aceasta contribuind pe lângă diminuarea suprafețelor alocate, reducerea producțiilor medii ca urmare a

regresului tehnologic - rezultat al puterii economice scăzute a producătorilor agricoli și a ajutorului insuficient și în descreștere acordat de stat.

În viticultură s-au redus suprafețele ocupate cu vii altoite și indigene și au crescut cele destinate viilor hibride, fapt care s-a reflectat în diminuarea calității produselor obținute - struguri și vin și a posibilității comercializării acestora în condiții de eficiență pe piața internă și externă. O mare parte din plantațiile intensive de vie din cooperativele agricole a fost defrișată după retrocedarea lor celor îndreptățiți; o soartă asemănătoare au avut-o plantațiile intensive de pomi ale cooperativelor agricole redată foștilor cooperatori. Noile plantări de vii și pomi s-au făcut, de regulă, în loturi individuale de dimensiuni reduse și dispersate.

În zootehnie tendința de reducere a efectivelor de animale, începută în anii 1987-1988 și a producției animale, a continuat după 1989, devenind unul dintre cele mai dramatice procese din agricultura și economia românească (tabelul nr. 3).

Tabelul nr. 3 - Efectivele de animale, producția totală și producția medie (la începutul anului) 1989 și 1999

	U.M.	1989	1999
Efectivele de animale (la începutul anului)			
Bovine	mii capete	6416	3143
Porcine	mii capete	14351	7194
Ovine și caprine	mii capete	17288	8994
Păsări	mii capete	127561	69480
Producția agricolă animală totală			
Carne - total	mii tone greutate vie	1911	1585
Lapte - total	total mii hl	45254	53400
Lână	tone	35386	19000
Ouă - total	mil.buc.	7040	5500
Producția medie			
Lapte de vacă și bivoliță	litri	1892	3030 ^x
Lână	kg	2,43	2,49 ^x
Ouă	bucăți >	140	150 ^x

Sursa: Anuarul statistic al României CNS, 1990, p.366-367; 384-385; România în cifre, CNS, 1999, p.36; Buletin informativ, MAA, nr.3/2000 " 1998.

Comparativ cu 1989, efectivele de animale au ajuns să reprezinte în 1999 49,0% la bovine, 50,1% la porcine, 52,0% la ovine și caprine și 54,5% la păsări, iar producția de carne 82,9%, cea de lână 53,7% și cea de ouă 78,1%. Numai producția de lapte de vacă a crescut cu 18,0%, integral pe seama sporirii producției medii. Cele mai mari reduceri de efective de animale și de producții s-au produs în societățile agricole comerciale cu capital integral sau

majoritar de stat, cu deosebire în complexele de creștere a porcilor și păsărilor, deci în sectorul cel mai bine situat din punct de vedere tehnologic și cu cele mai mari șanse de a face față concurenței produselor străine pe piața internă și externă. Pe lângă cauze interne proprii sistemului, la această situație a contribuit politica prețurilor controlate la producția animală și liberalizate la inputuri, care a generat mari pierderi, dobânzile mari la creditele solicitate, programele cu tentă distructivă elaborate cu concursul unor organisme internaționale.

Declinul producției agricole, coroborat cu creșterea autoconsumului în gospodăriile individuale a condus la diminuarea cantităților de materii prime livrate industriei alimentare, de băuturi și tutun, constituind una dintre principalele cauze ale reducerii producției acestei ramuri.

Producția principalelor produse din industria alimentară, băuturi și tutun s-a redus continuu, exceptând făina de grâu și secară, alcoolul etilic și vinul. La unele produse reducerea este considerabilă. Față de 1989 ea a reprezentat în 1999 15,1% la lapte de consum, 28,0% la produse lactate proaspete, 13% la unt, 36,5% la brânzeturi, 19,6% la produse zaharoase și de cofetărie și 60% la zahăr din sfecla de zahăr (în 1998).

Tabelul nr. 4 - Producția principalelor produse din industria alimentară, băuturi și tutun

	U.M.	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 ^x	1999 ^x
Carne	mii t	699	947	855	623	626	601	604	607	496	374	
Preparate din carne	mii t	279	365	260	184	168	175	179	150	125	129	131
Conserve de carne	mii t	37	48	42	25	20	20	20	18	14	10	
Conserve de legume	mii t	257	190	139	118	98	122	131	110	92	75	
Conserve de fructe	mii t	117	124	71	48	47	48	48	53	48	40	
Uleiuri comestibile	mii t	248	270	236	216	213	194	224	236	246	173	222
Lapte de consum	mii hi	5628	5222	4084	3843	3188	3855	3964	3491	3070	1864	852
Produse lactate proaspete (3,5% grăsime)	mii hi	2757	4264	2707	1510	1443	1505	2250	2051	1457	825	773
Unt	mii t	46	33	23	20	17	14	16	13	14	7	6
Brânzeturi	mii t	82	94	71	49	50	47	51	48	42	37	30
Făină de grâu și secară (echivalent grâu)	mii t	2642	2623	3006	2784	2625	2725	3030	3372	3668	2945	
Zahăr din sfeclă de zahăr	mii t	311	366	338	250	130	191	207	244	205	185	

	U.M.	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998 ^x	1999 ^x
Produse zaharoase și de cofetărie	mii t	414	279	148	96	85	80	91	105	96	81	81
Alcool etilic	mii hi	938	868	634	686	623	691	792	779	763	376	
Vin brut	mii hi	4632	4705	5008	4707	6549	8425	7351	6709	7314	5071	
Bere	mii hi	11515	10527	9803	10014	9929	9046	8768	8118	7651	9989	10294
Produse din tutun	mii t	33	27	26	26	23	22	23	25	26	29	

Sursa: *Anuarul statistic al României, CNS, 1993, 1999 și România în cifre, CNS, 1999, Buletin statistic lunar nr. 1/2000.* ^x Date provizorii. ... Date lipsă.

Dacă în 1989 industria alimentară consuma pentru realizarea producției sale 61,4% din totalul resurselor agricole de origine vegetală și animală, în perioada următoare proporția s-a redus la aproximativ jumătate.

Evoluția producției agricole și a industriei alimentare s-a reflectat în consumul mediu pe locuitor la principalele produse alimentare.

Consumul mediu anual înregistrează creșteri la lapte și produse din lapte, produse din cereale și cartofi și reduceri la carne, ouă, legume și fructe. Consumul mediu alimentar, exprimat în calorii pe locuitor/zi, a oscilat între 2758 calorii în 1992 și 3067 calorii în 1990; în 1997, din cele 2933 calorii, 2235 (76%) erau de origine vegetală și numai 698 (24%) de origine animală. Aportul caloric principal s-a obținut pe baza consumului de pâine și produse cerealiere (46,0%), grăsimi (15,6%), carne și preparate din carne (8,2)%, lapte și produse lactate (7,9%), cartofi și fasole (6,5%).¹

¹ Față de țările din UE și majoritatea țărilor central și est-europene, consumul alimentar din România are un nivel mai redus, cu deosebire la produsele de proveniență animală. În același timp, în România, ponderea cheltuielilor alimentare în totalul cheltuielilor de consum ale gospodăriilor are cel mai ridicat nivel. În 1996, de pildă, cheltuielile alimentare au reprezentat în România 58% față de 18% în UE, 23% în Slovenia, 24% în Ungaria, 31% în Republica Cehă, 35% în Polonia și Slovacia, 39% în Letonia, 52% în Lituania și 54% în Bulgaria (Agricultural Situation and Prospects in the Central and Eastern European Countries, European Commission, Summary Report, 1998).

Tabelul nr. 5 - Consumul mediu anual^x pe locuitor la principalele produse alimentare

	U.M.	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Carne și produse din carne (în echivalent carne proaspătă)	kg	50,2	61,0	54,4	45,7	47,7	45,5	47,8	47,2	45,1	48,0
Grăsimi	kg	16,7	18,2	16,5	14,4	14,1	12,9	14,2	14,3	13,0	13,4
Lapte și produse din lapte (exclusiv untul)	l	135,9	140,1	163,3	163,7	176,9	179,5	188,6	192,7	192,4	194,4
Ouă	buc.	229	246	241	196	190	184	197	199	186	201
Zahăr și produse din zahăr (în echivalent zahăr)	kg		27,3	26,4	24,4	23,7	24,5	23,5	24,8	19,9	20,5
Produse din cereale (în echivalent făină)	kg	153,7	158,5	145,3	146,5	159,6	158,6	162,4	160,6	169,9	166,7
Cartofi	kg	71,7	59,4	48,0	60,0	73,9	66,7	71,0	73,4	81,7	84,1
Legume și produse din legume (în echivalent legume proaspete)	kg	135,6	110,8	88,5	100,7	112,7	110,3	115,6	115,4	111,6	120,5
Fructe și produse din fructe (în echivalent fructe proaspete)	kg	53,9	59,5	45,7	47,1	64,3	47,8	45,8	50,5	44,5	45,8

Sursa: *Anuarul statistic al României, CNS, 1990, p. 129, 1999, p. 183.* ^x Disponibilul de consum.

Comerțul exterior cu produse agroalimentare a fost influențat de criza agriculturii și a sectorului agroalimentar în ansamblu, care a redus disponibilitățile pentru export, de dispariția CAER și reorientarea relațiilor economice spre țările din Uniunea Europeană.

Ținând seama de dezechilibrul acut dintre oferta și cererea de produse agroalimentare existent la începutul anului 1990, datorat politicii de austeritate a vechiului regim, noua conducere a țării a adoptat o serie de măsuri care au vizat comerțul exterior cu produse agroalimentare și anume: sistarea exporturilor pentru produsele deficitare și creșterea de peste 3,3 ori a importului de mărfuri agroalimentare (din care de 5,0 ori la animale vii și produse ale regnului animal, de 5,3 ori la produse ale regnului vegetal și de 1,9 ori la produse alimentare, băuturi și tutun). Ca urmare, de la un excedent de 160 milioane dolari pentru mărfurile agroalimentare în 1989, s-a ajuns în 1990 la un deficit de 1122 milioane dolari.

Datele privind evoluția comerțului exterior cu produse agroalimentare după 1989 relevă schimbarea raportului dintre export și import în favoarea importului, astfel încât România s-a transformat din exportator net în importator net de astfel de produse (tabelul nr. 6). Deficitul comerțului exterior cu produse

agricole a reprezentat în anii 1991-1994 peste 1/3 din deficitul comerțului exterior al României. Deși în scădere, el s-a menținut ridicat și în perioada următoare. Importul masiv de produse agroalimentare, în condițiile subvenționării producerii și exportului lor în țările de origine, a afectat producția internă, insuficient ajutată și protejată.

În structura exporturilor, din producția regnului animal partea covârșitoare o reprezintă animalele vii, carnea și organele comestibile, din producția regnului vegetal - legumele, fructele și cerealele (în 1995), la care se adaugă grăsimile și uleiurile de origine animală sau vegetală. O contribuție redusă aduce grupa produselor alimentare, băuturilor și tutunului. O pondere mai mare în cadrul acestei grupe o au preparatele din carne și băuturile.

Tabelul nr. 6 - Comerțul exterior cu produse agroalimentare 1989-1998

milioane dolari la cursul oficial

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Total comerț exterior cu produse agroalimentare din care:	894	1300	1045	1288	1296	1063	1429	1577	1269	1448	1380
Export FOB	527	89	260	291	330	399	533	707	595	436	584
Import CIF	367	1211	785	997	966	664	896	870	674	1012	796
Sold ±	+ 160	-1122	-525	-706	-636	-265	-363	-163	-79	-576	-212
Gradul de acoperire a importurilor din exporturi, %	143,6	7,3	33,1	29,2	34,2	60,1	59,5	81,3	88,3	43,1	73,4

Sursa: *Agricultura României în perioada 1990-1994, CNS, 1995, Anuarul statistic al României, CNS, 1998, România în cifre, CNS, 1999, Buletin statistic lunar nr. 1/2000.*

În structura importurilor, din producția regnului animal, ponderea cea mai mare au deținut-o carnea și organele comestibile și laptele și produsele lactate. Creșteri importante ale importurilor s-au înregistrat în 1998, comparativ cu 1997 la animale vii și produse animale (de 3,2 ori), grăsimi și uleiuri animale sau vegetale (+69,7%). Importul de produse ale regnului vegetal a fost dominat de importul de cereale (în anii 1991-1993), la care se adaugă fructele comestibile și semințele, fructele oleaginoase, precum și importul de cafea, ceai, condimente. Dar partea covârșitoare a importului a fost reprezentată de grupa produselor alimentare, băuturilor și tutunului, adică de produsele industriei prelucrătoare de materii prime agricole - zahăr și produse zaharoase, cacao și produse din cacao, preparate pe bază de cereale și din legume, băuturi, nutrețuri pentru animale și tutun. Faptul că exportul s-a bazat în principal pe produse neprelucrate, iar importul pe produse procesate arată că

punctul slab al economiei noastre agroalimentare și al reformei acesteia îl constituie gradul redus de valorificare a materiilor prime agricole de către industria alimentară. Grupa acestor produse generează cea mai mare parte din deficitul comerțului exterior de produse agroalimentare..

Tabelul nr. 7 - Comerțul exterior cu produse agroalimentare pe grupe de țări

	1989	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Export FOB	56	50	43	45	36	44	75
Către OECD							
Către TCEE	7	8	12	8	10	9	7
Către CSI	23	19	19	12	18	21	5
Către alte țări	15	23	26	35	37	26	14
Import CIF	33	67	58	55	54	52	57
Din OECD							
Din TCEE	12	8	11	12	6	14	23
Din CSI	7	1	7	9	5	7	4
Din alte țări	47	22	24	24	35	27	16

%

Sursa: OECD, *Agriculture at a Glance in Emerging and Transition Economies*, 1999, p.83.

După 1989, comerțul exterior cu produse agroalimentare a fost orientat spre țările OECD și cu deosebire spre Uniunea Europeană. La această orientare a contribuit destrămarea CAER, semnarea Acordului de Asociere a României la Uniunea Europeană (1 februarie 1993), opțiunea țării noastre pentru aderare și, în final, pentru integrarea în Uniunea Europeană.

Tabelul nr. 8 - Comerțul exterior de produse agroalimentare cu Uniunea Europeană

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Export FOB	134	123	111	128	161	161	160	147	211
Import CIF	372	443	455	241	339	340	265	355	288
Sold±	-238	-320	-344	-113	-178	-179	-105	-208	-77

milioane dolari SUA

Sursa: *Anuarul statistic al României*, CNS, 1998; *Anuarul de comerț exterior al României*, CNS, 1999; *Buletinul statistic de comerț exterior nr. 2/2000*.

Comerțul exterior cu produse agroalimentare cu Uniunea Europeană a avut în toți anii sold negativ, deși la baza concesiunilor reciproce a stat principiul asimetriei în favoarea României. Necunoașterea acestor concesi de către toți exportatorii, declinul producției românești, neîndeplinirea în unele cazuri de către România a condițiilor de calitate, prezentare, ambalare, sanitare și fitosanitare cerute de piața comunitară, neacoperirea, prin prețurile

externe obținabile pe piața UE, a costurilor de producție la cea mai mare parte a produselor, lipsa de informații și flexibilitate a exporturilor de produse agroalimentare sunt cauzele principale care au determinat utilizarea în proporție redusă a facilităților oferite României la exportul de produse în UE.

În 1997, România a aderat la CEFTA (Asociația Central Europeană a Liberului Schimb) care a devenit al doilea partener comercial pentru produse agroalimentare. S-au dezvoltat relativ rapid atât exporturile, dar mai ales importurile de produse, locul principal fiind ocupat de Ungaria¹. Totodată, pe piața internă au apărut distorsiuni generate de importurile ieftine din Ungaria, care au determinat Guvernul României să recurgă la clauza salvagădării, permisă de Acord, împotriva importurilor de grâu și făină de grâu și să întreprindă unele măsuri de susținere a exporturilor unor produse (carnea de porc și de pasăre).

Comparativ cu țările vecine, Bulgaria și Ungaria, comerțul exterior cu produse agroalimentare ocupă o poziție net inferioară: în timp ce în România în perioada 1990-1998, importul a devansat exportul în toți anii, în cele două țări vecine raportul a fost invers.

Tabelul nr. 9 - Comerțul exterior cu produse agroalimentare în Bulgaria, Ungaria și România, în perioada 1990-1998

milioane dolari SUA

	Bulgaria	Ungaria	România
Export	9279	23164	3597
Import	3254	8093	7888
Sold±	6025	15131	-4291

Sursa: OECD, *Agricultural Policies in Emerging and Transition Economies*, 1999, p.273-275.

Deși suprafața arabilă a Ungariei reprezintă 50% din cea a României, iar a Bulgariei - 46%, exportul României a reprezentat în perioada menționată numai 16% din exportul Ungariei și 39% din exportul Bulgariei. Dacă Bulgaria și Ungaria au realizat un sold pozitiv de 6,0 miliarde dolari și, respectiv, 15,1 miliarde dolari, România a avut un deficit de 4,3 miliarde, și aceasta în condițiile în care consumul alimentar al populației a fost mai redus în România, comparativ cu Bulgaria și Ungaria.

Evoluția comerțului exterior cu produse agroalimentare al României exprimă, în ultimă instanță, nivelul de dezvoltare a agriculturii și industriei

¹ România a exportat în Ungaria produse agroalimentare în valoare de 12821 mii dolari în 1997 și de 29319 mii dolari în 1998, dar a importat produse în valoare de 71374 mii dolari în 1997 și de 159794 mii dolari în 1998. În aceste condiții deficitul s-a ridicat la 53863 mii dolari în 1997 și la 130474 mii dolari în 1998.

alimentare, carențele politicii de privatizare și restructurare, precum și insuficiențele sprijinului acordat sectorului agroalimentar.

Evitarea pericolului transformării României într-o piață de desfacere a produselor agroalimentare ale altor țări, impune schimbări radicale și urgente în politica guvernului față de acest sector vital al economiei naționale, pentru valorificarea eficientă a potențialului natural, uman, material, de cercetare de care dispune țara noastră ; sunt necesare măsuri ferme pentru gestionarea ofertei și cererii de produse agroalimentare, pentru impulsionearea forțelor pieței concomitent cu acordarea unui sprijin consistent agenților economici, așa cum procedează țările cu agricultură deja dezvoltată, pentru intensificarea schimburilor comerciale, nu numai cu UE și CEFTA, ci și cu CSI și alte țări, pe baza unei politici comerciale care să aibă ca punct nodal promovarea intereselor naționale.

1.2. Eficiența macroeconomică a agriculturii

Scopul urmărit în acest paragraf este investigarea principalilor indicatori care reflectă nivelul și tendințele eficienței activității economice din agricultură sub impactul transformărilor care s-au produs în această ramură și în economia națională în perioada postdecembristă. Și aceasta având în vedere, pe de o parte, faptul că agricultura utilizează o parte imensă din avuția națională, concretizată în întreaga suprafață agricolă a țării, în capitalul uman înmagazinat în peste 1/3 din populația ocupată, în mari acumulări de fonduri de producție și de cunoștințe, iar pe de altă parte, rolul vital al agriculturii în asigurarea produselor pentru alimentația populației și în conservarea mediului înconjurător.

Prin ponderea pe care o deține în economia națională, dezvoltarea acesteia este într-o măsură mai mare, comparativ cu alte țări, dependentă de agricultură. Este și rațiunea pentru care considerăm dezvoltarea agriculturii printre cele mai importante priorități ale actualei perioade, ca suport pentru relansarea dezvoltării economiei naționale. În ce măsură agricultura evoluează în direcția dorită, dacă aceasta reprezintă un factor de stimulare a dezvoltării economiei naționale și de apropiere de nivelul atins de agricultura altor țări sunt întrebări la care răspunsurile depind de nivelul și evoluția eficienței activității economice.

În analiza eficienței activității economice din agricultură avem în vedere:

- 1) randamentul utilizării factorului natural, al pământului;
- 2) randamentul utilizării factorului uman, al populației ocupate;
- 3) randamentul utilizării factorului capital, al mijloacelor fixe și al consumurilor intermediare.

1.2.1. Randamentul utilizării pământului

Randamentul utilizării pământului se exprimă în formă naturală prin nivelul și evoluția producțiilor medii la ha, precum și prin efectivele de animale ce revin la unitatea de suprafață și a producției acestora. De randamentul utilizării pământului depinde în mare măsură eficiența întregii activități din agricultură.

Principalele caracteristici ale randamentului utilizării pământului sunt:

a) oscilațiile exagerat de mari ale producțiilor la hectar, în funcție de condițiile naturale, insuficient controlate de producătorii agricoli. Producția de grâu și secară la ha, de pildă, s-a redus în 1996 la 57% din producția anului 1995, pentru ca în 1997 să crească la 168% față de anul precedent și să se reducă în 1998 la 86% din producția anului 1997. Asemenea oscilații creează distorsiuni pe piață - fenomene de supra și subproducție în raport cu cererea solvabilă a populației și venituri nesigure pentru agricultori care, de regulă, pierd: în cazul subproducției din lipsa cantității, iar în cazul supraproducției din cauza prețurilor reduse oferite de cumpărători, care nu acoperă costurile;

b) existența unor decalaje relativ mari între diferitele tipuri și forme de unități agricole. Cele mai mari randamente la ha s-au obținut în societățile comerciale agricole (fostele I.A.S.), după care se situează societățile și asociațiile agricole, urmate de gospodăriile individuale¹. La baza acestor decalaje stă în principal gradul diferit de concentrare a producției, de înzestrare cu factori de producție și de promovare a progresului tehnologic;

c) manifestarea tendinței de descreștere a randamentului utilizării pământului, pusă în evidență de mediile producțiilor la hectar, pe grupe de mai mulți ani;

d) nivelul modest al producțiilor medii la hectar, acestea fiind dintre cele mai reduse din Europa²;

¹ Astfel, în 1997, la grâu și secară, societățile comerciale agricole cu capital majoritar de stat au obținut un spor de producție de 1055 kg față de societățile și asociațiile agricole (cu 35% mai mult) și de 1302 kg față de gospodăriile populației (cu 48% mai mult); la orz și orzoaică sporul a fost de 1462 kg (+56%) și, respectiv, de 1662 kg (+69%), iar la porumb boabe 1192 kg (+28%) și de 1250 kg (+30%). Decalaje asemănătoare sunt și la floarea-soarelui, soia, sfeclă de zahăr, legume de câmp și struguri.

² Astfel, în 1997, anul cu cele mai mari producții medii din actualul deceniu, în România s-a obținut o producție medie de grâu la ha de 2964 kg față de 5007 kg în Austria, 7672 kg în Belgia-Luxemburg, 7172 kg în Danemarca, 6640 kg în Franța, 7283 kg în Germania, 8373 kg în Olanda, 7468 kg în Regatul Unit, 4471 kg în Republica Cehă, 4695 kg în Slovacia, 4016 kg în Ungaria, 3150 kg în Bulgaria; în același an în România s-a obținut o producție medie de porumb la ha de 4171 kg față de 8260 kg în Austria, 8579 kg în Franța, 8282 kg în Germania, 8891 kg în Grecia, 9320 kg în Italia, 5959 kg în Ungaria, 5443 kg în Slovacia. La cartofi decalajul este și mai mare: 12531

e) reducerea drastică a efectivelor de animale la unitatea de suprafață precum și a producțiilor acestora, contrar tendințelor care se manifestă în țările cu agricultură dezvoltată.

Tabelul nr. 10 - Producția medie la ha la principalele culturi (media anilor)

	<i>kg la ha</i>		
	1986-1990	1991-1995	1996-1999
Grâu și secară	3081	2563	2427
Orz și orzoaică	3835	2775	2552
Porumb	2918	2958	3280
Floarea-soarelui	1584	1270	1197
Sfeclă de zahăr	21280	19986	20871
Cartofi	12728	11841	13009
Legume	13857	12469	12282 ^x

Sursa: Anuarul statistic al României, CNS, 1990, 1995 și România în cifre, CNS, 1999. ^x 1996-1998.

Tabelul nr. 11 - Animale ce revin la 100 ha teren* (la începutul anului)

	<i>capete</i>										
	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Bovine	44,4	44,1	38,0	30,9	26,1	25,5	24,6	24,6	24,2	22,7	22,1
Porcine	142,2	117,8	127,3	116,4	105,9	99,4	83,2	85,2	88,2	76,0	77,2
Ovine și caprine	119,5	115,4	106,3	105,3	91,4	86,9	82,3	70,0	72,6	67,1	63,2

* Efectivele de bovine, ovine și caprine s-au raportat la suprafața arabilă + pășune + fânețe, iar efectivele de porcine la suprafața arabilă. Suprafața luată în calcul este cea de la 15 iunie a anului precedent.

Sintetic, randamentul utilizării pământului, comparativ cu realizările Uniunii Europene este reflectat de următoarele date: România utilizează o suprafață agricolă egală cu 11% din suprafața Uniunii Europene și obține o producție agricolă egală cu 5% din producția acesteia deci mai puțin de jumătate pe unitatea de suprafață.

Cauzele randamentului redus și în descreștere al utilizării pământului sunt numeroase, endogene și exogene, pe primul plan situându-se scăderea capacității productive a pământului, regresul tehnologic, parcelarea exagerată a suprafețelor de teren, atomizarea exploatațiilor agricole, o politică agricolă lipsită de obiective clare și de coerență. Creșterea randamentului utilizării

kg/ha în România și 38333 kg/ha în Belgia-Luxemburg, 46500 kg în Danemarca, 37143 kg în Franța, 36052 kg în Germania, 43681 kg în Olanda, 40785 kg în Regatul Unit, 20315 kg în Bulgaria, 20281 kg în Polonia și 18275 kg în Ungaria.

pământului presupune acționarea asupra cauzelor menționate, în principal, prin lucrări de îmbunătățiri funciare, inclusiv prin reabilitarea sistemului de irigații, optimizarea structurii producției și aplicarea tehnologiilor performante, concentrarea producției și capitalului în exploatații viabile.

1.2.2. Randamentul utilizării populației ocupate în agricultură. Productivitatea muncii agricole

În agricultură își desfășoară activitatea mai mult de 1/3 din populația activă ocupată, fapt care reflectă nivelul redus de dezvoltare a agriculturii noastre și a economiei naționale în ansamblu. În perioada postdecembristă s-a manifestat o tendință de creștere a acestei populații, atât ca număr, cât și ca pondere în totalul populației active ocupate. Această tendință a fost determinată nu atât de nevoile agriculturii, cât mai ales de disponibilizările de forță de muncă din celelalte ramuri aflate în declin; o parte din cei disponibilizați și-au găsit refugiu în agricultură, de unde au plecat în perioada economiei de comandă și unde au căpătat, ca titulari sau moștenitori, anumite suprafețe de pământ.

Această concentrare a populației ocupate în agricultură a contribuit la reducerea presiunii persoanelor disponibilizate asupra guvernelor care s-au succedat la conducerea României, la liniștea socială, iar pe de altă parte, a condus la agravarea situației economice și sociale a satului. Creșterea populației nu s-a reflectat corespunzător în sporirea producției agricole. Ca urmare, raportul dintre indicele producției și indicele populației ocupate a fost în toți anii subunitar, fapt care echivalează cu reducerea productivității muncii față de anul de bază.

Tabelul nr. 12 - Raportul dintre indicele producției agricole și al populației ocupate în agricultură

	1990= 100							
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Indicele populației	101,9	110,0	115,8	116,7	104,3	106,4	108,7	106,4
Indicele producției	100,7	89,9	96,3	96,5	100,8	102,1	105,6	97,7
Indicele producției/ Indicele populației	98,8	81,7	83,2	82,7	96,6	96,0	97,1	91,8

Sursa: Anuarul statistic al României, CNS, 1995 și 1998; România în cifre, CNS, 1999.

În aceste condiții, producția obținută s-a distribuit la un număr mai mare de persoane; a crescut partea din producție destinată autoconsumului și s-a redus partea destinată pieței, fapt care a influențat veniturile bănești și posibilitatea de investire. Potrivit Anchetei integrate în gospodării, realizată de Comisia Națională de Statistică, veniturile bănești ale gospodăriilor de țărani sunt mai mici decât ale gospodăriilor de șomeri și de pensionari, situație care

reflectă starea precară a acestor gospodării, capacitatea lor redusă de investiții, lipsa surselor proprii de dezvoltare. O asemenea situație conservă gospodăria agricolă prioritar de autoconsum, inclusiv starea de sărăcie la care s-a ajuns.

Ca și în cazul raportului dintre indicele producției agricole și indicele populației ocupate, raportul dintre ponderea agriculturii în PIB și ponderea ei în populația ocupată a fost în toți anii subunitar, marcând nivelul mai redus al productivității muncii din agricultură, comparativ cu nivelul național al acestui indicator. Datele statistice relevă, de asemenea, o tendință de scădere a ponderii productivității muncii din agricultură în productivitatea națională. Dacă în 1991 productivitatea muncii din agricultură (PIB/persoană ocupată) reprezenta 63% din productivitatea națională, în 1998 ea s-a redus la 38% deci la mai puțin de jumătate. A crescut decalajul de productivitate dintre agricultură și ramurile neagricole -industrie, construcții, comerț și transporturi.

Tabelul nr. 13 - Productivitatea muncii în principalele ramuri ale economiei în perioada 1991-1998

	% față de total economie							
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Agricultură	63	58	59	54	57	54	48	38
Industrie	107	121	112	126	115	114	113	105
Construcții	96	87	91	116	132	128	106	120
Comerț	208	199	178	128	115	143	128	144
Transporturi	104	131	180	163	131	146	151	148

Sursa: Calculații pe baza datelor din Anuarul statistic al României, CNS, 1996 și 1999.

La această situație concură: specificul procesului de producție din agricultură, limitarea rezultatelor în funcție de factorii naturali, biologici, caracterul sezonier al producției și al muncii ș.a., înzestrarea tehnică a muncii, inferioară în agricultură, dar și faptul că termenul de persoană ocupată, ca unitate de măsură a timpului de muncă, nu este pe deplin comparabil: dacă în ramurile neagricole ocuparea presupune un anumit timp bine determinat, în agricultură ocuparea personalului nesalariat, care este dominant, nu are o asemenea determinare; de regulă, timpul agricultorului este utilizat numai parțial în exploatarea agricolă, o parte a acestui timp fiind consumată în activitatea casnică sau în alte activități extraagricole. Luarea în calcul a acestei situații conduce la concluzia că decalajul de productivitate dintre agricultură și economia națională sau ramurile neagricole este mai mic decât cel prezentat. Dar un anumit decalaj există nu numai în România, ci și în cele mai dezvoltate țări. Ceea ce ne deosebește de aceste țări, este pe de o parte, ponderea mare a populației ocupate în agricultură, care trage în jos productivitatea națională a muncii, iar pe de altă parte, nivelul de productivitate mult inferior. Față de Uniunea Europeană, România utilizează în agricultură 52% din populația ocupată în

această ramură în UE și obține numai 5% din producția agricolă deci de 10 ori mai puțin. Nivelul productivității muncii din agricultura României este sensibil mai redus și decât cel realizat în Ungaria, Republica Cehă și în alte țări central și est-europene. Astfel, producția agricolă a României este mai mare decât a Ungariei de 2,5 ori, iar populația ocupată de 13,3 ori, față de Republica Cehă - de 3,5 ori și, respectiv, de 18,8 ori. Un asemenea decalaj de productivitate reprezintă un handicap pentru producătorii agricoli din țara noastră, în confruntarea cu producătorii din alte țări.

Creșterea productivității muncii din agricultură este o condiție hotărâtoare pentru ridicarea eficienței activității economice din această ramură și din economia națională și pentru reducerea decalajului față de UE. Ea necesită: creșterea gradului de ocupare a forței de muncă, inclusiv prin antrenarea ei în activități neagricole și mediul rural are rezerve imense pentru dezvoltarea unor asemenea activități; ridicarea nivelului de pregătire profesională și managerială; înzestrarea ei cu mijloace tehnice perfecționate și promovarea tehnologiilor performante; orientarea producției către produse care asigură creșterea valorii adăugate și care sunt solicitate pe piața internă sau externă.

1.2.3. Randamentul utilizării mijloacelor fixe

Mijloacele fixe reprezintă o parte importantă a bunurilor -capital utilizat în agricultură. Caracteristicile principale ale înzestrării agriculturii cu mijloace fixe în perioada postdecembristă și ale eficienței utilizării acestora sunt:

a) Ritmul deosebit de lent de creștere; agricultura este ramura cu cea mai redusă creștere a mijloacelor fixe - 18,2% în 1997 față de 1990. Pe total economie creșterea a fost de 53,7%, în industrie 33,5%, în construcții 73,3%, în comerț 110,5%, iar în transporturi 82,4%. În perioada analizată au fost distruse sau depreciate importante mijloace fixe din agricultură - construcții agrozootehnice, plantații vitipomicole, sisteme de irigații și alte obiective de îmbunătățiri funciare etc;

b) Reducerea drastică a investițiilor datorită lipsei de disponibilități financiare ale sectorului privat și a reducerii fondurilor alocate în acest scop de la buget. În 1997, efortul investițional reprezenta numai 29,0% din cel realizat în 1990, și el foarte redus;

c) Rata de investiție foarte redusă, de 2-3 ori mai mică decât în celelalte ramuri ale economiei naționale. În condițiile în care valoarea adăugată brută a avut un nivel scăzut, iar rata de investiție a fost între 4,5% și 15%, volumul investițiilor a fost modest, insuficient pentru dezvoltarea și perfecționarea mijloacelor fixe, pentru reproducția lărgită a acestora. Ca urmare, mijloacele fixe din agricultură sunt nu numai insuficiente, ci și cu un grad avansat de uzură fizică și morală;

d) Ponderea mijloacelor fixe din agricultură s-a menținut în majoritatea anilor la 7-8% din mijloacele fixe ale economiei naționale față, de 50-60% în industrie;

e) Raportarea mijloacelor fixe la populația ocupată situează agricultura pe ultimul loc, cu cea mai redusă înzestrare cu mijloace fixe, respectiv, intensitate a capitalului, determinând consumul suplimentar de forță de muncă, cu efect nefavorabil asupra venitului efectiv obținut, în raport cu cel potențial;

f) Eficiența utilizării mijloacelor fixe, exprimată prin indicatorul "PIB la 1 leu mijloace fixe", a fost în majoritatea anilor de 2-3 ori mai mare decât în industrie și în economia națională.

Tabelul nr. 14 - PIB la 1 leu mijloace fixe (P B/mijloace fixe)

	UM	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Total economie	%	0,23	0,50	0,26	0,75	1,47	0,94	0,58	1,03	0,86
Agricultură	%	0,59	1,14	0,57	1,87	3,37	0,72	1,04	2,42	2,44
Industrie	%	0,20	0,36	0,16	0,42	0,93	0,24	0,33	0,61	0,40
Construcții	%	0,55	1,01	0,42	1,34	3,16	1,23	1,53	1,72	1,46
Comerț	%	0,64	2,47	1,26	2,64	3,47	0,77	1,22	1,67	1,76
Transporturi	%	0,07	0,15	0,40	0,42	0,65	0,20	0,28	0,64	0,49

Sursa: Calculații pe baza datelor din Anuarul statistic al României, CNS, 1995 și 1999.

O asemenea situație este caracteristică pentru o agricultură extensivă. Ea este în mare măsură rezultatul contribuției factorilor natural și uman. În condițiile unei intensități mai mari a capitalului, PIB la 1 leu mijloace fixe ar fi trebuit să se reducă, dar ar crește masa PIB creat în agricultură, apropiindu-se de potențialul acestei ramuri, și pe această bază - posibilitățile de investiție și veniturile producătorilor agricoli.

1.2.4. Randamentul consumurilor intermediare

În aprecierea eficienței macroeconomice a activității din agricultură, un rol important îl are analiza evoluției raportului dintre valoarea adăugată brută și consumul intermediar. În agricultură, spre deosebire de economia națională și industrie, raportul este supraunitar; la 1 leu consumuri intermediare obținându-se mai mult de 1 leu valoare adăugată brută (tabelul nr. 14). În perioada la care se referă datele, raportul menționat înregistrează o tendință de creștere, iar decalajul față de industrie este remarcabil, valoarea adăugată brută fiind în agricultură de 2-3 ori mai mare decât în industrie. Semnificația evoluției acestui indicator este multiplă. Sunt evidente: a) capacitatea agriculturii de a produce surplus economic și falsitatea opiniilor potrivit cărora agricultura ar fi o ramură

«întreținută», «compensată»; b) potențialul de autosusținere, a dezvoltării durabile și de participare la progresul economiei naționale; c) autonomia relativă a dezvoltării ramurei care își produce și reproduce o parte importantă din mijloacele de producție necesare.

Tabelul nr. 15 - Raportul* dintre valoarea adăugată brută și consumul intermediar în agricultură, comparativ cu situația din economia națională și din industrie, în anii 1991-1997

Anii	Agricultură	Economia națională	Industrie
1991	1,02	0,60	0,36
1992	1,01	0,63	0,37
1993	1,10	0,75	0,47
1994	1,23	0,84	0,56
1995	1,30	0,80	0,49
1996	1,22	0,73	0,44
1997	1,22	0,76	0,44

* lei valoare adăugată brută la 1 leu consumuri intermediare.

Sursa: Calculații pe baza datelor din Anuarul statistic al României, CNS, 1995 și 1999.

În aprecierea eficienței macroeconomice a agriculturii pe baza valorii adăugate brute la 1 leu consumuri intermediare trebuie avute în vedere și unele condiții anormale în care aceasta s-a realizat și anume: reducerea cantității de îngrășăminte și a altor substanțe chimice, a utilizării irigațiilor, semintelor certificate și mașinismului. La obținerea ei a contribuit cu deosebire munca producătorilor agricoli care a substituit parțial capitalul, de asemenea, și gratuitatea factorului natural.

În cadrul producției agricole scade ponderea consumurilor intermediare și crește ponderea valorii adăugate brute. Această tendință, aparent pozitivă, reflectă reducerea intensității capitalului în agricultura României, cu urmări negative asupra randamentului și eficienței producției. În țările cu agricultură dezvoltată ponderea consumurilor intermediare este superioară celei din țara noastră¹. Acest decalaj explică în mare măsură producțiile mult mai mici la ha care se obțin în țara noastră și variațiile mult mai mari ale producției de la un an la altul și, implicit, ale costurilor, veniturilor și eficienței.

Ponderea valorii adăugate în valoarea producției este diferită în funcție de sectoarele de producție și de tipurile de unități. În producția vegetală ponderea valorii adăugate este mai mare decât în sectorul zootehnic, în cadrul căruia componenta furaje din consumurile intermediare are o pondere foarte

¹ Astfel, în 1995, consumurile intermediare reprezentau în România 43,4% din producție, iar în Belgia 61,5%, în Germania 55,8%, în Regatul Unit 52,8%, în Danemarca 51,0%, în Olanda și Franța 48,8%, în Finlanda 68,1%, în Suedia 66,5%. În același an în UE (15) consumurile intermediare reprezentau 46,8%.

ridicată. Pe de altă parte, în unitățile private, atât în producția vegetală, cât și în sectorul zootehnic ponderea valorii adăugate este mai mare decât în unitățile de stat. În 1995, de pildă, în unitățile cu capital majoritar de stat ponderea valorii adăugate în producția vegetală era de numai 32%, față de 80% în unitățile private și de 16% în sectorul zootehnic față de 38%. Această situație reflectă orientarea diferită a celor două tipuri de unități - spre intensitatea în muncă, în unitățile private și spre intensitatea capitalului, în unitățile de stat. Pe această bază, randamentele la hectar sunt mai mari în unitățile de stat și mai mici în cele private.

În concluzie, eficiența activității economice din agricultură este redusă și în declin. Paradoxal, chiar și indicatorii care exprimă o situație pozitivă, cum sunt PIB la 1 leu mijloace fixe și la 1 leu consumuri intermediare, ascund o realitate dramatică a agriculturii noastre, o involuție în domenii cardinale, cum sunt înzestrarea tehnică și utilizarea tehnologiilor performante de producție. În agricultură au loc procese care se abat de la tendințele caracteristice progresului acestei ramuri îndepărtându-ne de realizările din țările cu agricultură dezvoltată și de integrarea în Uniunea Europeană. Dintre acestea fac parte creșterea populației în agricultură și în mediul rural, în general (semne de agrarizare și ruralizare a economiei naționale), regresul tehnologic sub cele mai diferite forme, scăderea intensității capitalului, substituirea capitalului cu munca agricultorului, dezootehnicizarea, reîntoarcerea la agricultura cerealistă, deteriorarea factorilor de producție. Cauzele acestor fenomene care stau la baza declinului de eficiență constau înainte de toate în neajunsurile structurii de proprietate, de organizare a producției agricole, precum și ale managementului exploataților și al agriculturii în ansamblu. La cauzele endogene se adaugă cele exogene: recesiunea prelungită a economiei naționale, relații economice cu activitățile din amonte și aval dezavantajoase pentru agricultură, politica preponderent distructivă, elaborată cu sprijinul unor instituții și organizații internaționale, condiționată și monitorizată de acestea.

Oprirea declinului eficienței economice și înscrierea agriculturii pe o traiectorie opusă presupun o nouă viziune față de agricultură și producătorul agricol. Nici privatizarea, nici declarațiile despre prioritatea dezvoltării agriculturii nu sunt suficiente. Sunt necesare măsuri de politică economică activă, de sprijinire a exploataților agricole, de concentrare, specializare, integrare a producției, de promovare a progresului tehnic sub cele mai moderne forme, de dezvoltare a cercetării științifice și de extensie a rezultatelor acesteia la utilizatori, de dezvoltare a învățământului de profil, de la școala primară la formele postuniversitare, de organizare a piețelor agricole și de protejare a producției naționale de concurența produselor străine.

Experiența țărilor dezvoltate, care își fac un titlu de glorie din realizările agriculturii lor, arată că stadiul actual n-ar fi putut să fie atins fără o politică națională (și comunitară) de sprijinire a exploataților agricole. Această expe-

riență ar trebui fructificată în condițiile țării noastre. Fără sprijinul guvernului, al statului, al întregii societăți, agricultura noastră nu poate depăși starea în care se află, iar fără redresarea agriculturii este greu de conceput revigorarea economiei naționale. Această intercondiționare exclude promovarea unei politici agricole neangajante, pasive, și cu atât mai puțin cu tentă distructivă, lăsarea dezvoltării agriculturii numai pe seama forțelor unei piețe în formare și dominată tot mai mult de produsele străine, subvenționate în țările de origine.

În agricultura României s-a format un sistem de agricultură bazat pe exploatarea familială de tip țărănesc, de dimensiuni mici și foarte mici. Pentru transformarea acestora în exploatarea familiale comerciale, profesionale, și asigurarea dominației lor într-o economie de piață concurențială, este nevoie, pe lângă subvenții, și de instituții și inovații organizatorice (de tipul cooperative), care să permită acestor exploatarea să "capteze" efectele de scală din distribuție, prelucrare, cercetare ș.a., așa cum s-a procedat în țările dezvoltate. Acest cadru instituțional și organizatoric poate fi construit cu sprijinul guvernelor și al organizațiilor neguvernamentale. În lipsa unui astfel de sprijin, exploatarea familiale din țara noastră vor continua multă vreme să fie ceea ce sunt acum, gospodării agricole în care autoconsumul este prioritar, neputincioase să inducă progres tehnologic și să se impună pe piața internă și externă, în competiția cu exploatarea din celelalte țări; eficiența producției agricole va fi astfel inevitabil mai redusă, influențând nu numai agricultura, ci și economia națională.

2. FORMAREA SURSELOR INVESTITIONALE DE DEZVOLTARE A EXPLOATAȚIILOR AGRICOLE

Dezvoltarea exploatațiilor agricole este condiționată de posibilitatea de a investi, de a procura și utiliza factori de producție corespunzător scopurilor urmărite, de a spori productivitatea și a reduce costurile de producție, de a obține produse competitive pe piața internă și externă.

Caracteristic perioadei postdecembriste este efortul investițional extrem de scăzut, care în 1997 reprezenta abia 29,0% din cel realizat în 1990 și el foarte redus.

Această situație se datorează atât lipsei de resurse financiare ale exploatațiilor agricole, cât și diminuării în termeni reali a fondurilor alocate de la buget în acest scop. Rata de investiție, calculată prin raportarea la valoarea adăugată brută, s-a redus de la 36% în 1989 la 7,5% în 1998, limita minimă fiind de 4,5% în 1993.

Tabelul nr. 16 - Indicii investițiilor, mijloacelor fixe și producției agricole

	1990 = 100							
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Indicele investițiilor	32,2	31,9	20,3	86,5	52,2	55,5	29,0	28,7
Indicele mijloacelor fixe	95,4	100,8	106,9	111,6	121,9	119,0	118,2	108,3
Indicele producției agricole	100,8	87,4	96,3	96,5	100,8	102,1	105,6	97,7

Sursa: Anuarul statistic al României, CNS, 1996 și 1999.

Efortul investițional redus s-a reflectat în creșterea lentă a mijloacelor fixe și împreună cu acestea în nivelurile producțiilor, în costurile, eficiența și competitivitatea lor, precum și în evoluția producției agricole.

Faptul că producția agricolă n-a înregistrat căderea din celelalte ramuri, are la bază, în principal participarea factorului natural și contribuția sporită a producătorilor agricoli, redeveniți proprietari asupra pământului, disponibilitatea acestora de a se substitui în situații limită muncii materializate în mijloace de producție.

Penuria surselor de dezvoltare este prezentă în toate tipurile de exploatații¹. Pe lângă efectele vizibile, reprezentate de randamentele la ha și pe

¹ În gospodăriile țărănești, de pildă, care dețin ponderea principală în producția agricolă, cheltuielile pentru cumpărarea animalelor, păsărilor, furajelor, imobilelor și terenurilor reprezintă 4,65% din cheltuielile lor bănești (și ele foarte reduse), iar

animal și de nivelul producției agricole, au loc grave fenomene care afectează pe termen lung activitatea din agricultură. Aceste fenomene, mai puțin vizibile, se referă la deteriorarea factorilor de producție:

- solul se deteriorează atât prin folosirea unor cantități reduse de îngrășăminte chimice și naturale, cât și prin abandonarea unor lucrări de îmbunătățiri funciare pentru combaterea eroziunii, excesului de umiditate, secetei, alunecării de terenuri etc.;
- forța de muncă (mărită prin disponibilizările din alte ramuri) este afectată de deteriorarea învățământului general din mediul rural și de reducerea drastică a elevilor cuprinși în liceele agricole și în școlile profesionale, precum și a specialiștilor, de absența formelor de pregătire managerială și de informare profesională, la care se adaugă carențele din consumul alimentar;
- capitalul productiv este și el în mare suferință: aparatul tehnic de producție este în bună măsură învechit și uzat moral prin nefolosire, partea covârșitoare a tractoarelor, combinelor și a altor mașini agricole având o vechime de peste 8-10 ani; sistemele de irigații, îndiguiri, desecări se degradează; efectivele de animale au înregistrat o scădere dramatică, la bovine și ovine fiind inferioare celor din 1951;
- fenomene de degradare vizează și patrimoniul viticol și pomicol; materialul biologic de valoare superioară este folosit insuficient.

Toate acestea pun în evidență necesitatea investigării surselor de dezvoltare și promovării unei politici care să conducă la creșterea investițiilor, fără de care nu este posibilă redresarea agriculturii.

Desigur, redresarea agriculturii este dependentă de situația din economia națională în ansamblul ei. Recesiunea care continuă, șomajul, inflația, blocajul financiar, dobânzile înalte, instabilitatea ratei de schimb și alte fenomene și procese care se manifestă în economia noastră frânează procesul de redresare a agriculturii și de adaptare la cerințele economiei de piață moderne. Este însă necesar ca acțiunile care au ca țintă stabilizarea macroeconomică să nu se facă în detrimentul microeconomiei, ci în armonie cu cerințele acesteia. Macrostabilizarea cu prețul creșterii economice negative, înrăutățirii situației economice a unităților, reducerii puterii de cumpărare a populației, îngustării pieței interne conduce, în ultimă instanță, la eșecul politicii de macrostabilizare economică.

Ținând seama de rolul hotărâtor al microeconomiei în redresarea agriculturii, considerăm necesară elaborarea unei politici a exploatațiilor agricole, a unei strategii pe termen lung, obligatoriu de aplicat indiferent de culoarea

împreună cu cele pentru cumpărarea inventarului agricol, meșteșugăresc, de industrie casnică și alte mărfuri pentru producția agricolă - cca. 6,5%.

politică a guvernelor. Ajustarea structurală lăsată la voia întâmplării generează nu numai întârzieri, ci și deformări care cu greu mai pot fi depășite.

2.1. Îmbunătățirea activității de producție - sursă de bază pentru dezvoltarea agriculturii

Punctul de plecare îl constituie orientarea producției astfel încât să răspundă cererii sociale, producția de dragul producției fiind incompatibilă cu economia de piață. În această privință, piața liberă, "mâna invizibilă" nu este suficientă pentru determinarea corectă a deciziilor producătorilor. Alături de forțele pieței, este necesară intervenția puterii publice pentru elaborarea la nivelul ramurei, de programe (orientative) de producție (cel puțin pe termen mediu) la principalele produse, pornindu-se de la obiectivele care ar trebui să stea în fața agriculturii noastre: asigurarea populației cu alimente necesare unui consum echilibrat, la prețuri rezonabile¹; producerea de produse competitive pe piața internă și externă; crearea de șanse egale producătorilor agricoli în realizarea de venituri; utilizarea rațională a resurselor naturale și protejarea mediului. Luând cunoștință de asemenea programe, producătorii agricoli, în funcție de posibilități și interese, și-ar putea orienta producția, renunțând să producă la întâmplare.

O precondiție pentru sporirea surselor de dezvoltare o constituie **concentrarea suprafețelor de teren** cu prioritate în exploatații familiale și asociații ale producătorilor, capabile să producă eficient pentru piață (concomitent cu păstrarea exploatațiilor care au deja un grad avansat de concentrare și integrare și sunt reorganizate pe principii economice). În această privință un rol hotărâtor revine organizării și funcționării pieței funciare, cu reglementări și instituții corespunzătoare care să pună în valoare avantajele acestora și să evite pericolele. Asemenea pericole ar putea fi specula cu pământul, "forțarea" vânzării pământului, de către producătorii agricoli, copleșiți de nevoi, extinderea separării proprietății funciare de utilizator (inclusiv prin dreptul cetățenilor români domiciliați în alte țări de a cumpăra și deține pământ în România), apariția intermediarilor prin instituționalizarea subarendării ș.a.

¹ Este discutabilă opinia potrivit căreia principalul scop al politicii actuale nu trebuie să-l reprezinte producția, ... nu trebuie să fie suficiența alimentară. ca și opinia potrivit căreia nu este folositor să produci în țară ceea ce este mai ieftin la import. Asemenea opinii nu țin seama de faptul că o economie de piață presupune înainte de toate producție pentru piață; de faptul că încă nu producem suficiente produse cu avantaj comparativ, pentru a putea importa în schimbul lor produse pe care nu le producem mai ieftin; de existența unei numeroase populații agrare care trebuie ocupată cât mai deplin în agricultură, ca și de existența unor zone întinse unde eficiența producției trebuie coroborată cu menținerea populației în aceste zone. (Dacă UE nu ar trebui să producă în țările membre ceea ce este mai ieftin la import, ar trebui să renunțe la producerea majorității produselor agricole).

Exploatațiile agricole, indiferent de tipul lor, pentru a putea produce eficient și competitiv trebuie să se înscrie în tendințele care se manifestă în agricultura mondială, dintre care cea mai importantă este **promovarea factorilor calitativi** din rândul cărora fac parte dezvoltarea cunoașterii, pregătirea managerială, înnoirea tehnică, aplicarea tehnologiilor moderne și informatizarea. Orientarea spre promovarea factorilor calitativi constituie o condiție obligatorie a progresului agriculturii noastre, a pregătirii aderării la Uniunea Europeană și integrării în structurile acesteia, nu ca o rudă săracă condamnată la marginalizare, ci ca o putere economică în stare să se impună în mediul concurențial pe baza performanțelor cantitative, calitative și a costurilor comparative.

Întrucât producția agricolă este rezultatul interacțiunii dintre om, pământ, capital, tehnologii, material biologic, un rol hotărâtor în formarea surselor de dezvoltare îl are **atragera și utilizarea rațională a factorilor de producție** care conduc la creșterea randamentelor exprimate în sporuri de producție, precum și îmbunătățirea calității acesteia, concomitent cu ameliorarea parametrilor valorici și de eficiență. Gospodăriile familiale întâmpină dificultăți și resimt lipsa de informații și asistență de specialitate, de cunoștințe bazate pe **calcul economic** care să ducă la depășirea practicării agriculturii numai pe bază de experiență, tradiție, inspirație. Calculul economic este necesar înainte de toate pentru adoptarea celor mai bune decizii privind:

- relațiile tehnice dintre factorii de producție și producția rezultată (decizii resursă - produs);
- alegerea variantelor de îmbinare, inclusiv de substituire, a factorilor de producție (decizii resursă - resursă);
- stabilirea mixului de produse, a combinării acestora (decizii produs - produs).

În vederea realizării unei activități care să conducă la maximizarea profitului pentru exploatațiile cu caracter comercial (sau a altor deziderate pentru cele de subzistență), este necesar ca producătorii agricoli să urmărească atât **eficiența tehnică**, respectiv, rezultatul fizic pe unitatea de sursă a efectului (producția pe ha sau pe animal), cât și **eficiența economică** (măsurată prin profitul sau beneficiul pe unitatea de efort). Producția pe ha sau animal este eficientă din punct de vedere economic numai în măsura în care costul resurselor utilizate este mai mic decât suplimentul de valoare a rezultatelor, în costul resurselor utilizate fiind cuprinse și cheltuielile pentru păstrarea calității mediului.

Calculul eficienței economice în exploatațiile familiale presupune evidența nu numai a costului factorilor de producție rezultat din tranzacții monetare, (cumpărarea de semințe, îngrășăminte, mijloace tehnice, angajarea de forță de muncă, arendarea unor suprafețe de teren etc), ci și al celor care nu rezultă din tranzacții bănești (pământul, capitalul, forța de muncă ș.a.) care

aparțin producătorului și familiei sale. Toți factorii de producție au un "cost de oportunitate", care reprezintă suma care ar putea fi obținută printr-o altă alternativă de utilizare¹. Astfel, evaluarea pământului și a capitalului propriu s-ar putea face la rata curentă a dobânzii, iar a forței de muncă a familiei în raport de salariile plătite pentru ocupații "comparabile". **Calculul costurilor de oportunitate** pentru toți factorii de producție ar oferi fermierilor un criteriu relevant pentru alocarea resurselor și un punct de referință în relațiile lor cu cumpărătorii produselor agricole. De asemenea, costurile de oportunitate ar servi la aprecierea rezultatelor obținute. În situația în care toți factorii de producție ar produce câștiguri egale cu nivelul costurilor de oportunitate, fermierii ar realiza profitul normal. În cazurile în care rezultatele ar fi sub sau peste costurile de oportunitate, fermierii ar realiza pierderi, respectiv profituri peste cele normale.

Calculul economic trebuie să stea și la baza deciziei producătorului agricol privind cumpărarea sau închirierea factorilor de producție. În acest scop importantă este **estimarea productivității marginale** a acestora, prin productivitate marginală înțelegându-se producția suplimentară (producția fizică marginală) **sau a venitului marginal al produsului** (venitul suplimentar), care se obțin prin antrenarea unei unități dintr-un factor de producție: unitate de muncă, de pământ sau de capital. Pentru producătorul agricol este profitabilă angajarea unei unități suplimentare din factorii de producție menționați, până la limita la care venitul marginal egalează (după caz) salariul, plata pentru pământ sau dobânda pentru capital. Când venitul marginal al produsului este egal cu costul marginal al factorului de producție se obține profitul maxim. Reducerea venitului marginal sub această limită devine generatoare de pierderi.

Alocarea rațională a factorilor de producție (a resurselor) presupune **luarea în considerare a (legii) randamentelor neproportionale** care se obțin prin utilizarea factorilor de producție. Atunci când cantitatea dintr-un factor este sporită cu o mărime adițională egală, în timp ce cantitatea celorlalți factori este menținută constantă, producția totală va crește (randamentele sunt crescătoare), dar dincolo de un anumit punct creșterile rezultate ale producției vor fi din ce în ce mai mici (randamentele sunt descrescătoare²). Evitarea intrării în

¹ Michael Tracy, "Produsele alimentare și agricultura în economia de piață". Editura IMPEX-92 SRL, p.27. În opinia autorului noțiunea de "costuri" în concepția economistului este diferită de cea a contabilului și servește unui scop diferit: costurile de oportunitate sunt criterii relevante în adoptarea deciziilor firmei cu privire la alocarea resurselor sale productive și, în ultimă instanță, chiar în legătură cu oportunitatea păstrării afacerii.

² Legea randamentelor marginale descrescânde a fost sesizată de către D.Ricardo și P.Turgo, referitor la producția agricolă (în legătură cu explicarea noțiunii de rentă funciară).

zona randamentelor descrescătoare este obligatorie pentru asigurarea unei producții rentabile. În agricultura orientată spre performanță și competitivitate există mai puțin loc pentru hazard, locul acestuia fiind luat de programarea activității în cadrul unor soluții integratoare. Această orientare se extinde asupra întregului sector agroalimentar, de la programarea culturilor, respectiv, a efectivelor de animale, trecând prin producția propriu-zisă și prelucrare până, la comercializarea produselor pe piețele finale. Asemenea schimbări modifică procesul de luare a deciziilor, în sensul deplasării punctului nodal de la elementul central - producătorul agricol, către extremele sectorului (lanțului) agroalimentar - furnizorul de materii prime și materiale, respectiv, consumatorul final.

În condițiile preponderenței exploatațiilor de dimensiuni mici, este imperios necesară **adâncirea procesului de integrare verticală și orizontală** a acestora și formarea unor poli integratori care să constituie forța motrice a antrenării exploatațiilor agricole în realizarea unei economii agroalimentare moderne.

Integrarea verticală presupune programarea producției agroalimentare pe baza contractelor încheiate între agenții economici care produc materia primă cu cei care o prelucrează, urmărind asigurarea echilibrului dintre cerere și ofertă, armonizarea intereselor producătorilor și prelucrătorilor aceluiași produs, precum și protecția economică a părților contractuale. Ea se referă, înainte de toate, la produsele care necesită o piață organizată și care nu au alternative. Se pot astfel integra: producția de sfeclă de zahăr cu fabricile de zahăr; producția de floarea-soarelui, soia și alte semințe oleaginoase cu fabricile de ulei; producția de legume și fructe destinate conservării cu fabricile de profil; producția de struguri și vin cu centrele de vinificație; producția de tutun cu fabricile de țigarete; producția de hamei cu fabricile de bere etc. Integrarea verticală prezintă avantaje atât pentru producătorii agricoli, cât și pentru prelucrători. Producătorii agricoli capătă certitudinea vânzării întregii producții contractate la prețul convenit; pot beneficia de anumite servicii din partea prelucrătorilor - semințe, îngrășăminte, transport, avansuri bănești, consultanță ș.a., iar cei care prelucrează produsele - își asigură materia primă necesară, cantitativ, dar și calitativ, la termene și prețuri convenite. Integrarea verticală, pe filiera produsului, poate contribui la realizarea parametrilor de calitate și fitosanitari, corespunzător normelor internaționale. Un rol important în realizarea integrării verticale îl are organizarea producătorilor agricoli în asociații profesionale care să le reprezinte interesele în negocierile cu reprezentanții fabricilor de profil și pe plan regional și național în elaborarea politicii produsului.

Integrarea orizontală vizează asocierea producătorilor agricoli și formarea de cooperative de producție, de aprovizionare cu factori de producție, de prelucrare și de desfacere a produselor agricole, de credit etc. Ea

generează o serie de avantaje pentru membrii asociați: economia de timp și de cheltuieli, creșterea forței concurențiale, evitarea sau diminuarea riscului de producție și de piață, venituri mai mari ș.a.

2.2. Rolul schimbului produselor, al pieței, în realizarea surselor de dezvoltare

Dacă producția este sediul principal al formării surselor de dezvoltare, piața, schimbul produselor este sfera în care acestea se realizează, și care în anumite împrejurări le potențează, iar în altele le diminuează. În această privință o importanță deosebită are raportul dintre oferta și cererea de produse agricole, formarea prețurilor la care se vând produsele agricole, corelațiile dintre aceste prețuri și prețurile factorilor de producție și ale produselor finite, politica agricolă privind organizarea piețelor agricole, și a raporturilor dintre agenții economici și bugetul statului.

Oferta și cererea de produse agricole, pe lângă trăsături generale, au și particularități care își pun amprenta asupra relațiilor de schimb. În privința ofertei menționăm caracterul ei fluctuant, datorită, în principal, condițiilor naturale. În același timp, cererea careia i se adresează este puțin elastică, nevoile de consum necunoscând modificări sensibile. Ca urmare, reducerea sau creșterea ofertei față de cerere provoacă creșterea și, respectiv, reducerea prețului produselor în procente mai mari decât ale ofertei. Așa se explică situația paradoxală a veniturilor reduse ale agricultorilor din țara noastră în anii cu recolte foarte bune. În 1997, de pildă, în condițiile obținerii unei mari producții de grâu și porumb, producătorilor agricoli li s-au oferit prețuri atât de scăzute încât nu le acopereau costurile. În același an o situație diametral opusă s-a întâlnit la ulei și la carnea de porc. Evitarea unor asemenea situații de supraproducție în raport de cererea solvabilă, ca și a celor de subproducție, ambele generatoare de pierderi pentru economia națională și pentru producătorii agricoli, precum și de conflicte de interese, impune intervenția puterii publice în armonizarea ofertei și cererii prin diferite pârghii economice, în scopul stabilizării pieței și asigurării de venituri corespunzătoare producătorilor agricoli. Economia de piață dezirabilă nu se formează în mod spontan, ci se creează în mod conștient. Spontaneitatea pieței poate genera efecte tot atât de grave, ca și rigiditatea conducerii ultracentralizate.

Ceea ce caracterizează piețele agricole este dezechilibrul dintre ofertă și cerere, existent încă din timpul economiei de comandă și amplificat după 1989. Acest dezechilibru s-a produs în condițiile în care atât oferta, cât și cererea solvabilă au înregistrat o tendință de scădere, cu unele particularități pe produs și pe perioade.

Tabelul nr. 17 - Indicii producției agricole, producției industriei alimentare și vânzărilor cu amănuntul la mărfurile alimentare

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Indicele producției agricole	100,0	100,8	87,4	96,3	«96,5	100,8	102,1	105,6	97,7
- vegetale	100,0	104,3	88,9	101,8	102,2	107,7	109,6	120,5	107,1
- animale	100,0	96,2	86,0	89,7	89,6	92,3	92,8	87,0	85,99
Indicele producției alimentare ^{x)}	100,0	80,9	66,3	57,1	64,6	66,0	64,2	65,0	55,6
Indicele vânzărilor mărfurilor alimentare ^{xx)}	100,0	73,1	57,7	50,2	50,5	58,3	60,7	54,8	65,8

x) Inclusiv băuturi

xx) Exclusiv vânzările directe către populație a produselor agricole obținute de producătorii agricoli (vânzările pe piață țărănească).

Sursa: Anuarul statistic al României, CNS, 1996 și 1999.

Pe ansamblul perioadei postdecembriste, dacă declinul producției agricole a fost moderat, iar în ultimii ani tinde să dispară, declinul producției alimentare a fost deosebit de puternic și se menține ridicat.

În cadrul producției agricole, în timp ce indicele producției vegetale este în creștere, indicele producției animale este în scădere. Concomitent cu **tendința de dezootehnicizare** a agriculturii se manifestă și tendința de creștere a producției de cereale și de scădere a producției la aproape toate celelalte culturi - sfeclă de zahăr, cartofi, legume, plante textile și medicinale, furaje cultivate. Agricultură noastră capătă tot mai mult un **caracter cerealist**, contrar celui din țările cu agricultură avansată, precum și posibilităților și nevoilor economiei noastre naționale.

Reducerea ofertei de produse prelucrate se datorează atât diminuării cantității de materie primă oferită de agricultură, cât și altor factori care țin de activitatea din industria alimentară.

Reducerea cererii solvabile, reflectată în scăderea indicelui vânzărilor mărfurilor alimentare cu amănuntul a fost determinată în principal de evoluția unor indicatori macroeconomici: reducerea produsului intern brut din care se formează veniturile populației, inclusiv pentru cumpărarea de produse alimentare; creșterea prețurilor bunurilor de consum alimentar; reducerea puterii de cumpărare a veniturilor salariale, pensiilor și a altor venituri ale populației. În aceeași direcție au acționat: reducerea subvențiilor la consumator; creșterea prețurilor bunurilor neagricole și a serviciilor; sporirea șomajului; creșterea ponderii cheltuielilor pentru produse alimentare în bugetele de familie, la niveluri care cu greu mai pot fi depășite.

În ceea ce privește **sistemul de prețuri**, componentă esențială a pieței, aceasta se caracterizează prin necorelări între prețurile produselor agricole și prețul factorilor de producție și al produselor alimentare, finite, între prețurile diferitelor produse vegetale și animale. Asemenea necorelări influențează negativ atât producția, cât și producătorii agricoli și consumatorii.

a) Necorelările dintre prețurile factorilor de producție și produselor agricole, evidențiate de "foarfecele prețurilor" stau la baza scurgerii de venit din agricultură în alte ramuri, diminuând în acest fel sursele de dezvoltare a agriculturii. Tendința de înrăutățire a raportului dintre cele două categorii de prețuri arată că producătorii agricoli cumpără din ce în ce mai scump factorii de producție de care au nevoie și vând din ce în ce mai ieftin produsele agricole, schimbul de mărfuri dovedindu-se un mijloc invizibil de exploatare a lor de către agenții economici din amonte și avalul agriculturii - monopoluri de stat sau particulare.

b) Urcarea uneori aberantă a prețurilor finite îndeosebi de către unitățile comerciale, are un triplu efect: 1) conduce la venituri exagerat de mari în comerț; 2) micșorează puterea de cumpărare a populației, restrânge piața internă, inclusiv cererea în termeni reali pentru produse alimentare, generând o supraproducție relativă; 3) supraproducția relativă la produsele finite, se reflectă în ultimă instanță, negativ în volumul și condițiile de desfacere a produselor de către producătorii agricoli, în formarea surselor de dezvoltare a exploatațiilor.

c) Necorelările dintre prețurile produselor vegetale, animale și finite au ca urmare scăderea interesului producătorilor agricoli pentru unele produse (sfecle de zahăr, in, cânepă, plante medicinale, carne, lapte și altele).

Pornind de la o asemenea situație se impun măsuri în două direcții principale: în direcția întăririi forțelor pieței pentru creșterea rolului său reglator și, în al doilea rând, în direcția creșterii intervenției statului pentru completarea cadrului legislativ și instituțional de funcționare a piețelor, precum și pentru reglarea proceselor economice¹.

¹ Referindu-se la raportul dintre desfășurarea spontană sau dirijată a proceselor economice din agricultură, Dale Hathaway arată că în problema tranziției agriculturii la economia de piață există unele mituri care pot deveni obstacole în calea elaborării și aplicării unei politici corespunzătoare: 1) Guvernul nu joacă nici un rol în economia de piață; 2) Guvernul și afacerile economice sunt adversari naturali; 3) Agenții comerciali pot face majoritatea lucrurilor pe care le face guvernul, și chiar și mai bune; 4) Afacerile prosperă pe un teren nesigur într-un sistem de piață; 5) Guvernul trebuie să stea în afara tuturor tranzacțiilor de piață. Luând poziție împotriva acestor mituri, pe baza experienței din țările dezvoltate cu economie de piață, el conchidea că guvernul trebuie să joace un rol semnificativ în menținerea unei macroeconomii stabile, în reducerea la minim a imperfecțiunilor pieței, în protejarea cetățenilor și a afacerilor economice, împotriva practicilor de jaf, comerțului necinstit, prietenilor

Elementul hotărâtor pentru reglarea piețelor agricole îl constituie elaborarea în cadrul unei strategii generale pe termen lung, de programe pe produs, cu caracter orientativ la produsele care au o importanță deosebită pentru economia națională (grâu, porumb, sfeclă de zahăr, floarea-soarelui, soia, tomate, cartofi, carne de bovine, de porcine, de pasăre, lapte, precum și furaje proteice), programe care să fie aplicate de toate guvernele care vin la putere în perioada de timp respectivă. S-ar evita, "crizele" de supra și subproducție care provoacă mari dereglări în economie și în consumul populației și obligă statul să acționeze în stil pompieristic, fără rezultate apreciable.

Programele pe produs trebuie stabilite în funcție de cererea solvabilă a populației precum și de piața externă și susținute prin asigurarea cu factori de producție. Ele trebuie să aibă în vedere toate activitățile începând cu aprovizionarea cu factori de producție și continuând cu producția propriu-zisă, prelucrarea, stocarea, comercializarea până la menaj sau export. Pornind de la programele pe produs, statul poate aplica - prin instituții specializate și agenți economici integratori - o politică de antrenare a exploatațiilor agricole, la realizarea lor folosind pârghii economice de stimulare corespunzătoare economiei de piață. O astfel de politică nu ar fi nici unică, nici originală. Toate țările dezvoltate ale lumii (ca și organizațiile cu funcții de integrare) fac apel la un ansamblu de măsuri și de programe elaborate pentru a orienta sectorul agricol, care, prin natura sa, este instabil, datorită variațiilor climatice neprevăzute și inelasticității cererii de produse alimentare.

monopolului și ai fraudei. Rolul guvernului nu este numai acela de a asigura ca piețele să funcționeze bine, ci și acela de protecție socială atât a producătorilor, cât și a consumatorilor, preocupare care nu încapă în limitele înguste ale intereselor agenților economici (Dale Hathaway, "Mitologies of the Market", în: *New Food Sistem for Central Europe and URSS*, 1991). Referindu-se la raportul dintre piață și stat, Paul Samuelson aprecia că "politica rațională de aplicat în zilele noastre constă nu în a pune în operă una sau alta din aceste formule radicale, ci mai degrabă să se determine în ce măsură puterile publice trebuie să intervină mai mult sau mai puțin pentru a schimba condițiile de funcționare a unor sau altor activități economice". Cu adresă directă la țările care, părăsind modelul conducerii hiperplanificate de dezvoltare, caută drumul trecerii la economia de piață, reputatul politolog american Robert Dahl sublinia: "Dacă vreți, să luați exemplul de la economiile cele mai avansate, nu vă lăsați copleșiți de dogmatismul economiei de piață... În realitate, economiile cele mai avansate și prospere ale lumii împletesc formele economiei de piață (ele însele de o diversitate considerabilă) cu intervențiile programate ale puterilor publice asupra pieței (și, în acest caz, diversitatea fiind nebănuț de mare)". "Pentru noi, sublinia acad.N.N.Constantinescu, forma de economie care ni se potrivește este aceea a economiei mixte, a economiei mixte de piață social umanistă de unde decurge necesitatea de a învăța să folosim statul în condițiile economiei de piață (Acad.N.N.Constantinescu, "Trebuie să învățăm din experiența ultimilor cinci ani", *Economistul*, nr.580, din 24 februarie 1995.

În reglarea piețelor și orientarea producției agricole un rol important îl are politica prețurilor. În practică, toate țările au o politică de intervenție mai mult sau mai puțin forte în domeniul prețurilor agricole și alimentare; obiectivele acestei politici diferă, în raport de nivelul de dezvoltare a țărilor¹. În țara noastră, o politică de prețuri rațională este o precondiție pentru însănătoșirea agriculturii. Ceea ce se impune în prezent este instituirea unui sistem de prețuri care să îmbine acțiunea de liberalizare a acestora cu intervenția puterii publice și care să se apropie de cel utilizat în țările Uniunii Europene. Avem în vedere: a) **prețul indicativ** care trebuie stabilit până la jumătatea anului în curs pentru anul agricol următor, pentru a putea servi la orientarea producătorilor în alocarea resurselor și în negocierea prețurilor de vânzare - cumpărare a produselor și b) **prețul de intervenție** care exprimă limita inferioară sub care prețurile pieței nu trebuie să scadă. Atingerea acestei limite ar urma să declanșeze intervenția organelor abilitate de guvern pentru cumpărarea produselor agricole stocabile (reprezentative, de bază). Prețul de intervenție trebuie stabilit la un nivel care să acopere costurile celor mai eficienți producători și să le asigure un anumit venit². În cazul unei creșteri anormale a

¹ "Adesea țările în curs de dezvoltare au tendința de a reduce sau limita creșterea prețurilor agricole și alimentare, în timp ce intervențiile în țările dezvoltate tind să modifice raporturile de prețuri într-un sens mai favorabil agriculturii. Aceste diferențe de orientare în materie de prețuri agricole sunt în relație cu locul agriculturii în economie; într-adevăr în țările dezvoltate, agricultura reprezintă o parte mică din PIB și populația activă (în jur de 10%, poate mai puțin); în schimb agricultorii sunt organizați și au mijloace de presiune pentru obținerea de prețuri favorabile. În țările în curs de dezvoltare, agricultura este în general o agricultură familială, de subzistență, slab comercializată, care ocupă o parte importantă a populației active și constituie una dintre principalele surse de încasări publice" (Louis Malassis, Gerard Gherzi, Initiation à l'économie agro-alimentaire, Hatier, 1992, p.208) în Raportul către Comisia Europeană (iunie, 1994) H.Nallet și A.Vann Stolk, referindu-se la țările din Europa Centrală și de Est, arătau că "singura cale eficientă de a îmbunătăți rapid situația este crearea unui sistem de stabilizare a prețurilor pentru produsele agricole". După opinia lor "sunt necesare măsuri care să ofere siguranță producătorilor agricoli că se vor recupera cheltuielile pentru inputuri, ca de exemplu: combustibil, utilaje, îngrășăminte, semințe, ierbicide/insecticide pe care trebuie să le cumpere pentru a avea o producție normală, obținând și o compensație acoperitoare pentru munca lor".

² În literatura economică au fost formulate opinii care neagă legătura dintre costul de producție și prețul produselor agricole.. "Trebuie să concludem că, într-o perioadă agricolă scurtă, contrar cu ceea ce se petrece în industrie, nu se stabilește nici o relație netă între prețul unui produs și costul de producție marginal sau mediu al acestui produs". (Jean Marchal, "Le mecanisme des prix", Edition Genin - Paris, p.248). În fundamentarea acestei opinii se pornește de la unele caracteristici pe care le prezintă produsele agricole, comparativ cu cele industriale și anume că volumul producției scapă, într-o măsură foarte mare voinței producătorilor, din cauza

prețurilor, aceleași organe ar urma să intervină prin punerea în vânzare a eventualelor stocuri sau prin intermediul importurilor. Printr-o asemenea intervenție, prețurile produselor s-ar mișca liber pe baza cererii și a ofertei între anumite limite, numai excesele în sus sau în jos suportând corecții, în primul caz, în favoarea consumatorilor, în al doilea, în favoarea producătorilor.

Un rol important în stabilizarea piețelor l-ar putea avea: ieftinirea creditelor, facilități fiscale, sprijin financiar nerambursabil; organizarea aparatului de distribuție; dezvoltarea piețelor de gros; dezvoltarea cooperăției în sfera aprovizionării, procesării, depozitării și desfacerii produselor; demonopolizarea cererii, legislație antimonopol; formarea de rezerve și stocuri, rațional dimensionate; dezvoltarea sistemului informațional de piață; protecție vamală comparabilă cu a altor țări.

2.3. Dezvoltarea activității extraagricole. Alternative pentru agricultura cu timp parțial

O caracteristică esențială a exploatațiilor agricole familiale o constituie faptul că o parte însemnată a acestora ocupă insuficient timpul de muncă, practicându-se deci o agricultură cu timp parțial. Definiția unei asemenea agriculturi diferă de la o țară la alta, dar ideea generală este că resursele familiei (muncă, resurse manageriale) sunt numai parțial folosite în producția

dependenței producției de condițiile atmosferice; pentru anumite produse scapă voinței producătorilor și calitatea produselor. "Din aceste considerente, se precizează în lucrarea citată, decurge imposibilitatea pentru cultivator de a calcula un cost ex ante. Nu există în agricultură decât un cost ex post". Chiar și costul ex post întâlnește în agricultură dificultăți foarte mari. Obstacolele se referă, pe de o parte, la faptul că în exploatațiile țărănești are loc un amestec între costurile fermei și ale gospodăriei sau familiei care asigură gestiunea fermei și este foarte dificil de calculat chiar și un cost global, ceea ce cunoaște țăranul fiind doar beneficiul net pe care l-a putut realiza, iar pe de altă parte, la faptul că și în marile exploatații europene sau ferme americane în care se poate obține un cost global, dacă exploatația practică policultura, este foarte dificil datorită interconexiunii culturilor, să se treacă de la costul global la costuri detaliate pe fiecare produs. Fără a subaprecia particularitățile producției agricole și dificultățile pe care le generează în legătură cu calculul costului de producție, considerăm că un cost ex ante este posibil de calculat, cel puțin în exploatațiile mari, pe baza normelor de amortizare a fondurilor fixe, de consum de materii prime, materiale, combustibili, energie, normelor de muncă, financiare ș.a. Evident, costul de producție ex post corectează costul ex ante în funcție de rezultatele obținute. Într-o perioadă în care rezultatele științei, sub cele mai diferite forme, pătrund în toate sectoarele activității din agricultură, producătorul agricol dispune de mijloace sporite atât pentru a diminua influența condițiilor atmosferice nefavorabile, cât și pentru a calcula cu mai multă exactitate - ex ante - costul de producție, aceasta fiind o cerință esențială a managementului și marketingului agricol modern.

agricolă. În agricultura cu timp parțial, venitul câștigat de exploatație, de fermă, din ocuparea în afară este mai mare de 50 % și/sau mai mult de jumătate din totalul de ore lucrate de operatorul agricol (de fermă) este alocată în afara fermei. Agricultura cu timp parțial există în toate țările în proporții diferite¹.

Tabelul nr. 18 - Ocuparea în agricultură: timp de muncă și pluriactivitatea ocupanților agricoli¹

	Anul	Mii persoane				% din total persoane		
		Total	Din care cu timp de muncă ²			100%	de la 50 la 100%	sub 50%
			100%	de la 50 la 100%	sub 50%			
UE-15	1995	6944	1827	1072	4045	26,3	15,4	58,3
Belgia	1995	69	41	6	21	59,4	8,7	31,9
Danemarca	1995	67	34	11	22	50,7	16,4	32,9
Germania	1995	548	211	45	287	38,5	8,2	52,3
Grecia	1995	796	99	171	526	12,4	21,5	66,1
Spania	1995	1055	253	145	657	24,0	13,7	62,3
Franța	1995	717	354	104	259	49,4	14,5	36,1
Irlanda	1995	149	102	24	23	68,5	16,1	15,4
Italia	1995	2423	344	298	1782	14,2	12,3	73,5
Luxemburg	1995	3	2	1	1	67,0	16,0	17,0
Olanda	1995	103	67	18	18	65,0	17,5	17,5
Austria	1995	203	60	51	92	29,6	25,1	45,3
Portugalia	1995	433	80	139	215	18,5	32,1	49,4
Finlanda	1995	100	50	17	33	50,0	17,0	33,0
Suedia	1995	81	26	15	40	32,1	18,5	49,4
Regatul Unit	1995	197	101	26	70	51,3	13,2	35,5
UE-12	1987	8272	2256 ³⁾	1349 ³⁾	4582 ³⁾	27,3	16,3	55,4
	1989	7413	1905	1178	4330	25,7	15,9	58,4

¹ De pildă, gospodăriile agricole cu timp parțial reprezentau la finele deceniului trecut 85% în Japonia și 51 % în Germania; veniturile din afara fermei agricole (Tip B) erau mai mari în 67 % din cazuri în Japonia și în 42 % din cazuri în Germania.

Numărul gospodăriilor agricole după timpul lucrat

	mii		%	
	Japonia 1990	Germania de Vest 1988	Japonia 1990	Germania de Vest 1988
Total, din care:	2971	665,5	100	100
- cu timp complet	447	326,7	15,1	49,1
- cu timp parțial	2523	338,6	84,9	50,9
din care: Tip A ^x	542	61,2	18,2	9,2
Tip B ^{xx}	1981	227,4	66,7	41,7

^x Ferma câștigă mai mult de 50 % din venitul său din surse agricole; ^{xx} Ferma câștigă mai mult de 50 % din venitul său din surse neagricole; Sursa: Agriculture and Agriculture! Policy in Japan, Tokyo, 1991, p.20-21.

	Anul	Mii persoane				% din total persoane		
		Total	Din care cu timp de muncă ²					
			100%	de la 50 la 100%	sub 50%	100%	de la 50 la 100%	sub 50%
	1993	6822	1830	1001	3991	26,8	14,7	58,5
	1995	6559	1191	989	3880	18,2	15,1	59,2

¹ Șefi de exploatații;

² Din timpul de muncă anual al unei persoane care folosește timpul complet în exploatație;

³ Fără Danemarca;

Sursa: Commission Européenne. La situation de l'agriculture dans L 'Union Européenne, Rapport 1998, Bruxelles. Luxembourg, 1999.

În 1995 în UE(15) numai 26,3 din șefii de exploatații lucrau cu timp complet; faptul că 73,7% lucrau cu timp parțial în exploatațiile lor agricole (din care 58,3% sub 50% din timpul de muncă) arată amploarea și importanța pluriactivității. Datele statistice scot în evidență tendința de creștere a ponderii persoanelor care lucrează cu timp parțial și deci exercită și o altă activitate profitabilă; Situația diferă de la o țară la alta. Țările cu cea mai mare pondere a persoanelor al căror timp de muncă în exploatații se plasează sub 50% sunt de regulă cele care au exploatații de mici dimensiuni - Italia, Grecia, Spania, Portugalia. La polul opus se plasează țările care au exploatații de dimensiuni mai mari (Regatul Unit) sau care practică o agricultură cu un grad înalt de concentrare a capitalului și intensificare - Olanda, Belgia, Danemarca.

În țara noastră, agricultura cu timp parțial are o mare extindere. La această situație contribuie mai multe împrejurări:

a) Dimensiunea redusă a exploatațiilor. Exprimată în hectare, ea este de cinci ori mai mică față de media exploatațiilor din Uniunea Europeană (graficul nr. 1);

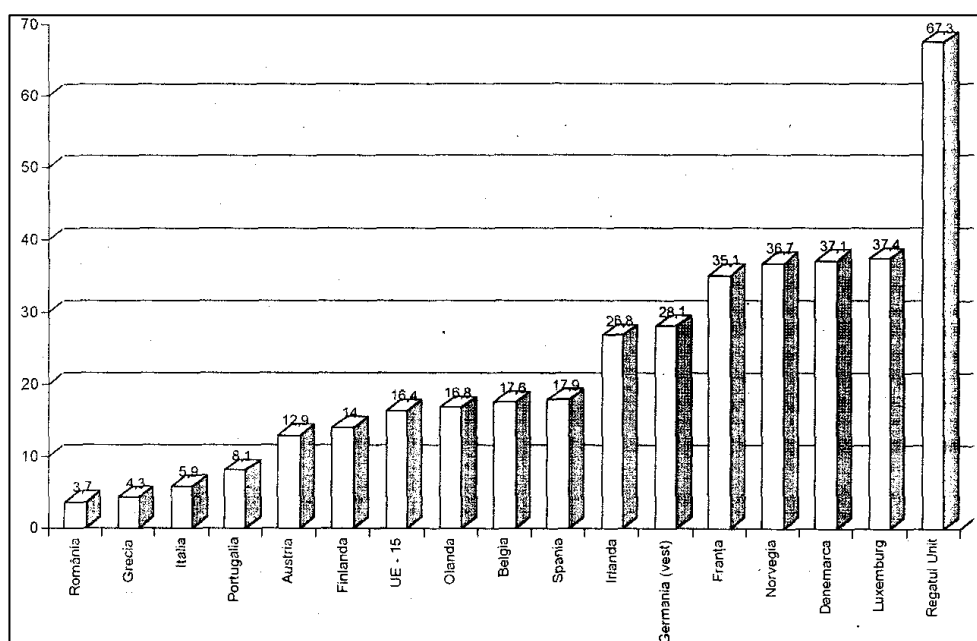
b) Ponderea ridicată a populației ocupate în agricultură în totalul populației ocupate: peste 35 % în România față de mai puțin de 6 % în țările Uniunii Europene. În ultimii ani în România s-a manifestat o tendință de creștere a populației ocupate în agricultură, contrară celei realizate în alte țări. Acest fenomen atipic este rezultatul revenirii "la matcă" a unei părți din persoanele disponibilizate de celelalte sectoare în anii crizei economice postdecembriste și restructurării economiei și face parte din costurile sociale pe care agricultura este nevoită să le suporte. El reflectă existența în agricultură, în mediul rural, în general, a unei suprapopulații relative de mari proporții;

c) Suprafața agricolă redusă ce revine pe o persoană ocupată în agricultură: de 4 ori mai mică față de media Uniunii Europene.

În aceste împrejurări, o mare parte a exploatațiilor din România practică o agricultură cu timp parțial, la aceasta contribuind și caracterul sezonier al producției agricole. Pe total ramură, ponderea populației cu program de lucru parțial este de 31,9% din care 93% se află în exploatațiile familiale. Din aceste

date rezultă că ocuparea timpului liber disponibil în activități neagricole ar putea deveni o sursă importantă de venituri pentru exploatațiile familiale. În 1998, aceste venituri nu reprezentau decât 27,9% din veniturile bănești ale gospodăriilor de țărani (și ele foarte mici), din care 13,7% proveneau din salarii, alte drepturi salariale, premii și beneficii, iar 14,2% - din activități pe cont propriu - meserii, comerț, transport'.

Graficul nr. 1 - Suprafața medie a exploatațiilor în UE (1993) și România (1999)

Sursa datelor: European Commission, *The agricultural Situation in the European Union, Report Brussels - Luxembourg 1997*.

În SUA cele mai multe ferme obțin venituri mai mari din afara agriculturii. Numai cca. 2,5% din gospodăriile fermiere (de regulă cele cu cifra de afaceri de 500.000 dolari și peste) realizează venituri din agricultură mai mari decât cele din activități neagricole. O asemenea situație se întâlnește și în Germania, precum și în alte țări europene.

Ocuparea timpului disponibil este un imperativ al dezvoltării nu numai la nivelul exploatațiilor cu timp parțial cărora le-ar putea asigura venituri suplimentare, ci și al economiei naționale în ansamblu. Acesta este un proces complex care presupune pe lângă reducerea populației ocupate în agricultură

prin atragerea ei în alte sectoare, dezvoltarea pluriactivității, angajarea membrilor exploataților cu timp parțial în alte activități neagricole.

Mari posibilități de creștere a gradului de ocupare a timpului disponibil în activități neagricole oferă spațiul rural, dezvoltarea rurală integrată, respectiv, diversificarea activităților rurale și crearea unor noi surse de venituri, alternative sau suplimentare la cele existente. Printr-o asemenea dezvoltare a ruralului s-ar putea ajunge la un echilibru între activitatea agricolă, alte forme ale dezvoltării rurale și conservarea resurselor naturale, ar căpăta alte dimensiuni rolul multifuncțional al agricultorilor - de producători de alimente sau produse nealimentare, de ofertanți de servicii, de întreprinzători rurali.

Dezvoltarea rurală integrată oferă posibilități de creștere a gradului de ocupare a timpului disponibil al producătorilor agricoli în primul rând prin dezvoltarea serviciilor pentru agricultură (domeniu în mare suferință) - de extensie a rezultatelor științei la utilizatori, de aprovizionare cu factori de producție, de strângere, stocare, distribuție și comercializare a produselor, de asistență tehnică, de credit, de asigurări ș.a. Astfel de servicii se pot dezvolta în forme coperatiste, așa cum există în țările vest-europene.

În al doilea rând, ruralul ar putea deveni și sediul organizării unor activități din domeniul producerii factorilor de producție și al prelucrării produselor agricole descongestionând orașul și favorizând integrarea agriculturii cu activitățile din amonte și avalul ei. Asemenea activități, corelate cu cele din agricultură, asigură o productivitate anuală mai ridicată și implicit venituri mai mari.

În al treilea rând, un domeniu care ar putea asigura o creștere substanțială a ocupării forței de muncă din agricultură îl constituie dezvoltarea infrastructurii - economice și sociale - o mare parte din componentele acesteia vizând agricultura și desfășurându-se în spațiul rural. Infrastructura este un domeniu larg care include serviciile de la unitățile publice - energie, telecomunicații, aprovizionare cu apă, salubritate publică, sisteme de canalizare, conducte de gaz; lucrări publice - drumuri, diguri, canale pentru irigații și drenaj; alte sectoare de transport. În prezent, infrastructura care servește agricultura este la un nivel inferior celui existent în țările Uniunii Europene, precum și în cele din centrul și estul Europei care aspiră la integrarea lor în Uniune. În plus, în ultimii ani, unele componente ale infrastructurii pentru agricultură au înregistrat regrese (amenajarea suprafețelor pentru irigații, combaterea eroziunii solului ș.a.). Această situație se exprimă în consum mare de timp și productivitate redusă; consumuri ridicate pe unitate de produs; greutate și costuri ridicate în transportarea produselor la piață, slabe contacte cu furnizorii și beneficiarii; informații insuficiente despre fenomenele care au loc pe piață. Ca urmare, importanța dezvoltării infrastructurii nu se reduce la creșterea gradului de ocupare a forței de muncă din agricultură. Ea reprezintă

unul dintre cei mai importanți factori de care depinde ridicarea nivelului de performanță și de competitivitate în agricultură și în economie, în general.

Cum va evolua agricultura cu timp parțial în următorii ani este dificil de precizat. Nu este exclusă posibilitatea transformării unor gospodării familiale cu timp parțial în gospodării cu timp total, prin creșterea capacității lor de producție pe baza arendării sau cumpărării de pământ, investițiilor în mijloace tehnice, orientării spre culturi intensive.

Alte gospodării familiale, care în prezent ocupă integral timpul membrilor de familie, vor substitui o parte din forța de muncă a familiei prin promovarea progresului tehnic și tehnologic. În termeni strict economici, decizia de a spori dimensiunile producției gospodăriilor familiale respective pentru a ocupa integral forța de muncă eliberată sau de a o folosi în afara lor depinde de raportul de venituri dintre cele două situații. Din experiența unor țări dezvoltate rezultă că ultima soluție este mai avantajoasă pentru gospodăriile familiale de dimensiuni mici. Ca urmare, aceste gospodării se vor deplasa în categoria celor cu timp parțial.

În gospodăriile familiale mai consolidate, este posibil ca pe baza inovațiilor tehnologice, creșterii productivității muncii, să se exindă dimensiunile gospodăriilor respective fără să se angajeze forță de muncă suplimentară sau să se apeleze la aceasta într-o măsură care să nu schimbe caracteristicile ce le particularizează în cadrul agriculturii. Ca urmare, o dată cu creșterea producției, se reduc costurile de producție și sporesc, pe această bază veniturile. Aceasta este una din explicațiile faptului că în țările cu agricultură dezvoltată, deși dimensiunea exploatațiilor a crescut permanent, se păstrează caracterul predominant familial al acestora. O altă explicație se referă la așa-numitele cheltuieli de tranzacție care apar în exploatațiile cu muncă salariată. "Ele constau din costul organizării unui contract ex ante și în supravegherea și aplicarea sa ex post"¹. Economii realizate la costurile de tranzacție în fermele familiale compensează în mare măsură sau integral, economiile realizate la costurile de producție în fermele mari cu muncă angajată.

În anii următori, schimbările care vor avea loc în agricultură conduc la creșterea dimensiunii exploatațiilor agricole. Agricultura cu timp parțial va fi prezentă, dar într-o măsură mai mare în exploatațiile mici și mai mică în exploatațiile mari, așa cum s-au petrecut lucrurile și în CEE.² Ca urmare, agricultura cu timp parțial și corolarul ei, piuriactivitatea nu sunt fenomene cu

¹ Gunter Smitt, "Theory of resource allocation by farm household: the role of off - farm employment, household production and transaction costs". In XXI International Conference of Agricultural Economists, august 1991, Tokyo, Japon.

² În 1985 în Comunitatea Economică Europeană 30 % din operatorii din gospodăriile agricole aveau slujbe. Ponderea lor era însă diferită în raport de mărimea unității: 35 % la cele sub 5 ha, 30 % la unitățile între 5 și 20, 17 % la unitățile între 20 și 50 ha și 15 % în unitățile de 50 și peste 50 ha (Farm Structure: 1985, Eurostat, 1987).

caracter conjunctural, ci permanent, impunând elaborarea de programe de dezvoltare rurală bazate pe criterii economice, sociale și ecologice, precum și crearea de instituții cu atribuții în acest domeniu, inclusiv de finanțare rurală. Asemenea programe ar trebui să cuprindă: a) ajutoare directe acordate gospodăriilor (financiare, subvenții pentru crearea de locuri de muncă etc.); b) ajutoare indirecte pentru ameliorarea competitivității tuturor unităților din zona respectivă (crearea de servicii destinate să faciliteze transferul de tehnologie, comercializarea produselor locale, îmbunătățirea sistemelor locale de informații sau telecomunicații); c) măsuri care vizează punerea în valoare a capitalului uman din zonele rurale (axate pe ocuparea forței de muncă, formarea sau perfecționarea acestora, încurajarea spiritului antreprenorial, dezvoltarea serviciilor sociale destinate să amelioreze calitatea vieții populației rurale - sănătate, activități culturale etc); d) măsuri pentru dezvoltarea infrastructurii (construcții de drumuri, linii telefonice, rețele de electrificare, aprovizionare cu apă, canalizare ș.a.) constituie cerințe esențiale ale programelor de dezvoltare rurală: păstrarea caracteristicilor fundamentale ale ruralului; diversificarea activităților agricole și neagricole în deplină armonie cu mediul înconjurător; conservarea resurselor naturale ale agriculturii pentru generațiile viitoare și pe această bază, asigurarea condițiilor pentru dezvoltarea durabilă; favorizarea formării unui nou "model" al relațiilor urman-rural.

Înființarea Direcției de dezvoltare rurală în cadrul Ministerului Agriculturii și Alimentației și demararea unor programe, inclusiv cu ajutorul unor organisme internaționale constituie un început promițător de schimbări în mediul rural care se înscriu în tendințele ce se manifestă în țările Uniunii Europene și în alte țări care aspiră să devină membre ale acestei organizații.

2.4. Surse atrase rambursabile

Întrucât sursele proprii de dezvoltare, de formare a capitalului sunt insuficiente, exploatațiile agricole au nevoie de credite atât pentru investiții (pentru cumpărarea de tractoare și mașini agricole, animale de muncă și de producție, plantații vitipomicole, construcții agrozootehnice, achiziționarea de terenuri etc.), cât și pentru producție (pentru plata serviciilor, semințelor, furajelor, îngrășămintelor și a altor substanțe chimice, a carburanților și lubrifianților, a pieselor de schimb și reparațiilor, a salariilor și arenzilor etc).

Analiza, fie și sumară, a politicii de creditare conduce la o serie de concluzii.

a) Volumul creditelor, deși a crescut atât în termeni nominali cât și reali, nu a acoperit decât parțial nevoile producătorilor agricoli.

b) Principalii beneficiari ai creditelor au fost unitățile din sectorul de stat, iar orientarea lor a fost cu precădere pentru nevoile curente ale producției¹.

c) Rata dobânzii a fost, de regulă, foarte mare, la aceasta contribuind: rata înaltă a inflației, politica banilor scumpi aplicată pentru contracararea inflației în vederea macrostabilizării; o tendință de "capitalizare" rapidă a băncilor. Pentru producătorii agricoli care au obținut credite (cu deosebire societățile agricole), dobânzile ridicate au sporit substanțial costurile, diminuând veniturile și generând în numeroase cazuri situații financiare critice. Pe de altă parte, marea majoritate a producătorilor agricoli individuali, au manifestat reticență în solicitarea de credite.²

d) Creditele acordate pentru anumite acțiuni și obiective în condițiile subvenționării unei părți din dobândă au avut un rol pozitiv; volumul lor nu a satisfăcut însă decât în mică măsură cererea agenților economici.

Creșterea rolului creditelor în dezvoltarea agriculturii reprezintă o cerință esențială pentru progresul acestei ramuri. În această privință se impun:

a) diversificarea instituțiilor de finanțare bancare și nebankare care acordă credit agricol în principal prin crearea unor unități ale producătorilor

¹ Edificatoare în acest sens este structura creditelor acordate în 1996 de Banca Agricolă, principalul creditor al producătorilor agricoli.

Tabelul nr. 19 Creditele pentru agricultură

mii. lei

Specificație	Total credite acordate	din care:	
		sector de stat	sector privat
Credite pe termen scurt	2417350,2	2064863,9	352486,3
Credite pe termen mediu și lung	102143,9	55735,3	46408,6
Total agricultură	2519494,1	2120599,2	396894,9

Sursa: Banca Agricolă S.A.

Din totalul creditelor, 84,2% au fost acordate sectorului de stat și numai 15,8% celui particular, deci invers proporțional cu locul ocupat în producția agricolă. Creditele pe termen scurt au reprezentat 95,9%, iar cele pe termen mediu și lung doar 4,1%, fapt care relevă rolul lor minor în realizarea de investiții.

² Din sondajul în gospodării organizat în 1996 a rezultat că în anii 1995 și 1996 numai 10% din gospodăriile individuale au apelat la împrumuturi. Dintre acestea doar 47% au împrumutat bani de la bănci de stat sau particulare și 53% - de la rude, alte persoane sau asociații. Dacă la datele menționate adăugăm valoarea medie scăzută a împrumutului și faptul că în majoritatea cazurilor a fost direcționat spre scopuri non-agricole, ajungem la concluzia că în dezvoltarea gospodăriilor individuale care dețin ponderea principală în agricultura românească, împrumuturile, în general, și cele de la bănci, în special, au jucat un rol minor. De altfel, în decembrie 1996, numai 4% din gospodăriile individuale investigate au raportat datorii (Agricultura privată în România. Sondaj în gospodărie, 1996, p.69).

agricoli de tipul cooperativelor de credit rural, băncilor populare, societăților de ajutor reciproc ș.a.;

b) dezvoltarea instituțiilor financiare în spațiul rural, apropierea lor de producătorul agricol, solicitant de credite; pe această cale s-ar putea realiza o mai mare operativitate în acordarea de credite, o mai bună supraveghere a utilizării acestora și urmărire a posibilităților de restituire, precum și diminuarea reținerii producătorilor agricoli individuali de a solicita credite;

c) acordarea de credite prioritar exploatațiilor agricole cu caracter comercial, viabile sau care pot deveni viabile, fapt care ar conduce la îmbunătățirea structurii agrare;

d) acordarea de credite în raport de urgența și importanța obiectivelor;

e) stabilirea nivelului dobânzii astfel încât politica de credite să stimuleze înfăptuirea reformei agrare și revigorarea producției;

f) dezvoltarea Fondului de garantare a creditului rural;

g) acordarea de facilități (subvenționarea dobânzii ș.a.) și diminuarea birocrației.

Atragerea investițiilor străine reprezintă o sursă de dezvoltare a exploatațiilor agricole insuficient valorificată. Aceste investiții sunt indirecte (de portofoliu) și directe. Dacă investițiile indirecte se reduc în principal la cumpărarea de acțiuni la întreprinderea respectivă, investițiile directe constau în participarea investitorului cu capital bănesc și/sau productiv la schimbarea tehnicii și tehnologiei, la managementul și marketingul agricol, la asigurarea integrală sau parțială a desfacerii produselor pe piața externă, în condiții de eficiență economică.

Investițiile străine au fost orientate în principal către agenții economici particulari din agricultură sau/și din sectoarele furnizoare de input-uri, procesare și distribuție. Un loc aparte îl au instituțiile financiare internaționale. Astfel, Banca Mondială a aprobat în 1997 un împrumut României de 350 milioane de dolari pentru restructurarea sectorului agricol (ASAL)¹.

¹ Programul de ajustare structurală a sectorului agricol se referă la reformarea sistemului de stimulente economice (prețuri, subvenții, taxe vamale); finanțarea agriculturii și finanțarea rurală; piața funciară; piața cerealelor; privatizarea, restructurarea și lichidarea de complexe de creștere a animalelor și societății cu capital majoritar de stat; rolul Ministerului Agriculturii și Alimentației. Dintre prevederile Programului ASAL menționăm: eliminarea oricăror forme de control asupra prețurilor și adaosurilor la toate nivelurile filierei de comercializare a produselor agricole, precum și la îngrășăminte chimice; eliminarea tuturor primelor, abolirea Legii 83/1993 referitoare la sprijinirea agriculturii și instituirea unei scheme de cupoane pentru agricultură care să le permită cumpărarea de inputuri la prețuri mici; eliminarea tuturor interdicțiilor și contingentelor la export, cu excepția celor prevăzute în acordurile cu Uniunea Europeană (UE) și în alte acorduri internaționale;

Uniunea Europeană, a asigurat începând din 1991 prin programele PHARE fonduri pentru sprijinirea și asistența MAA în aplicarea reformei în agricultură și industria alimentară. Ajutoarele nerambursabile au fost alocate cu prioritate pentru asistența tehnică, servicii de consultanță pentru agricultură, sistemul informațional de piață agricolă, agricultura din zona montană, reforma funciară, dezvoltarea agricolă și rurală, asistența financiară pentru ferme și societăți agroindustriale private ș.a.

Guvernul Japoniei a acordat Guvernului României un împrumut nerambursabil pentru agricultură, gestionat de Banca Mondială, utilizat pentru programe destinate reabilitării sistemului de irigații și pentru crearea unui sistem de servicii pentru agricultură.

În perioada de preaderare, UE sprijină România prin Programul pentru agricultură și dezvoltare rurală SAPARD. Programul este finanțat de UE, pe o perioadă de 7 ani, începând din anul 2000. Pentru acest Program, UE alocă 150 milioane euro, la care se adaugă o contribuție a Guvernului României de

eliminarea tuturor licențelor de export la produsele agricole, cu excepția celor pentru export în UE, reducerea nivelului mediu al taxelor vamale la produsele agricole și inputuri pentru agricultură, nivelul mediu al taxelor vamale neputând depăși 27%; eliminarea creditelor direcționate, renunțarea în viitor la măsuri de ștergere sau reeșalonare a datoriilor, aplicate în trecut, creșterea rolului cooperativelor de credit în sistemul bancar privat ce deservește sectorul rural, dezvoltarea unor instituții de finanțare rurală; modificarea legislației privind tranzacțiile funciare, inclusiv amendarea legii arendării; reducerea stocurilor fizice de grâu pentru cazuri de urgență, astfel încât să ajungă la maximum 350.000 tone metrice în 1997 și în 1998; privatizarea sau introducerea în procedura de lichidare a cel puțin 20 (recomandate fiind 35) ferme de porci și păsări, conform unei liste stabilite de Ministerul Agriculturii și Alimentației și acceptate de Banca Mondială: pregătirea unei liste de 50 de foste IAS-uri care dispun de cel puțin 150.000 ha teren, care să fie introduse în procesul de lichidare.

Pe baza acestor prevederi sprijinul acordat producătorilor agricoli s-a diminuat considerabil într-o perioadă în care puterea economică a acestora este extrem de redusă; piața internă a fost invadată de produse străine subvenționate în țările de origine, subminând producția națională; România a devenit piață de desfacere pentru produsele altor țări, îndeosebi din Uniunea Europeană, chiar și la produse care se obțin în țară și care până nu demult erau exportate în cantități apreciabile; a fost puternic afectat sectorul creșterii porcilor și păsărilor în complexe de tip industrial, construite în perioada 1965-1970 cu credite acordate de BIRD și BERD, pe baza tehnologiilor moderne, precum și fostele IAS-uri care în condiții normale ar fi putut livra pe piața internă și externă produse competitive din punct de vedere calitativ și al costurilor. Condiționările drastice impuse de FMI și acceptate de Guvernul României conduc la tranziția agriculturii la economia de piață prin restrângerea producției agricole și a premiselor care ar favoriza relansarea acestei producții, la dependența dezvoltării agriculturii de decizii luate în afara țării.

25%, respectiv 37,5 milioane euro. Programul - pilot (SPP), în valoare de 3,1 milioane euro are în vedere patru tipuri de proiecte: investiții în exploatarea agricolă (cumpărarea de mașini, animale, construcții de ferme, adăposturi, sere, dezvoltarea agroturismului etc), îmbunătățirea prelucrării și marketingului produselor agricole, dezvoltarea și diversificarea activităților economice care generează venituri alternative și dezvoltarea infrastructurii rurale.

Un credit de 160 milioane dolari SUA acordat de Citybank SUA permite achiziționarea de către agenți economici privați din agricultura noastră de tractoare, combine, cultivate, echipamente pentru irigații ș.a. Creditul este acordat cumpărătorilor pe o perioadă de 4 ani, cu un an de grație și o dobândă de 10%. Rambursarea se face în produse sau în bani. Pentru acest credit s-a cerut și s-a acordat garanție guvernamentală.

Agricultura României și sectoarele conexe pot deveni atractive pentru investitorii străini. Obstacolele care se cer depășite se referă la adoptarea unei legislații care să ofere siguranță și stimulente, acordarea de garanții guvernamentale pentru credite, pregătirea agenților economici pentru întocmirea documentației de solicitare de credite și pentru aplicarea tehnologiilor convenite.

2.5. Surse atrase nerambursabile

Experiența țărilor dezvoltate evidențiază contribuția majoră a sprijinului financiar acordat de stat cu titlu nerambursabil (subvenții) la formarea structurii agrare și la creșterea producției, productivității și eficienței economice. Deși în ultimii ani, în condițiile în care realizează surplusuri de produse agricole, țările Uniunii Europene au trecut la diminuarea subvențiilor, nivelul acestora se menține încă ridicat.

În țara noastră, avându-se în vedere starea de înapoiere a agriculturii și ținând cont de experiența țărilor dezvoltate, s-au întreprins unele măsuri pentru susținerea dezvoltării acestei ramuri prin subvenții și alte transferuri.

Tabelul nr. 20 - Sprijinul acordat agriculturii

- % din valoarea brută adăugată -

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Sprijin bugetar	8,9	23,9	11,6	13,8	13,2	15,1	11,0	10,9
Sprijin cvasifiscal	0,0	0,0	2,6	3,7	6,3	6,0	0,5	0,5
Sprijin bugetar și cvasifiscal	8,9	23,9	14,1	17,5	19,5	21,0	11,5	11,4

Sursa: Emil Daniel Teșliuc, *Politica agricolă: realizări și provocări. În: Tranziția economică în România, Centrul Român de Politici Economice, p. 176.*

Contribuția subvențiilor la dezvoltarea agriculturii s-a manifestat pe mai multe planuri: realizarea lucrărilor agricole în campaniile agricole; accesul producătorilor agricoli la îngrășăminte chimice, combustibili, tractoare, combine

și alte mașini agricole; procurarea de material biologic; acoperirea, de regulă, parțială, a diferenței dintre costurile produselor și prețurile (administrare) acestora ș.a.

În același timp, subvențiile au generat o serie de probleme și greutăți pentru economia națională: grevarea bugetului de stat cu sume relativ mari, implicit a contribuabililor; dezechilibre în domeniul prețurilor produselor agricole cu implicații asupra posibilității stabilirii eficienței reale a producției; favorizarea unor agenți economici (cu deosebire din sectorul de stat) și inducerea unor elemente de concurență neloială; conservarea la unii manageri a unui comportament opus cerințelor economiei de piață; îngrădirea forțelor pieței în reglarea producției.

Anul 1997 marchează începutul unei politici de susținere a agriculturii care se particularizează prin reducerea drastică a mijloacelor alocate în acest scop, concomitent cu modificarea formelor de realizare, în cadrul acestora prevalând sistemul de cupoane acordate direct proprietarilor agricoli. Toate sumele alocate urmează să fie prevăzute în bugetul de stat; s-a renunțat la alocații extrabugetare, la susținerea prețurilor produselor agricole, acordarea de credite cu dobânzi subvenționate (sau fără dobânzi -de la FPS), la acordarea de prime (pentru carne, lapte, viței).

Sprrijinul pentru agricultură a fost în 1997 și în 1998 în termeni reali inferior celui acordat în 1996. Ponderea lui în valoarea adăugată brută din agricultură s-a redus de la 21% în 1996 la 11% în 1997 și 1998, iar în PIB de la 3,9% în 1996 la 2,0% în 1997 și 1,5% în 1998.

În anul 1999 în Bugetul Ministerului Agriculturii și Alimentației s-au stabilit 3800 miliarde de lei pentru susținerea agriculturii, din care 2000 de miliarde de lei au fost alocate pentru cupoane¹.

Deși există un curent general de reducere a subvenționării agriculturii, (prevăzut și în Acordul final al Runderi Uruguay, la care și țara noastră trebuie să se alinieze), această reducere trebuie făcută ținându-se seama de etapa în care se află agricultura și economia, în general, precum și de țintele dezirabile pentru anii următori. Diminuarea drastică a sprrijinului acordat agriculturii (impusă și de bugetul de austeritate și monitorizată de unele organisme

¹ S-au prevăzut: prime pentru producția de grâu din recolta anului 1998, în valoare de 200 lei/kg, pentru producția de grâu din recolta anului 1999, în valoare de 300 lei/kg, pentru exportul de grâu, în valoare de 350 lei/kg, pentru exportul de porumb, în valoare de 400 lei/kg, pentru carnea de porc, în valoare de 4300 lei/kg, pentru carnea de pasăre, în valoare de 5500 lei/kg. Contingentele la care s-au prevăzut aceste prime au fost relativ mici, iar realizarea lor a fost sub nivelul stabilit. S-au mai prevăzut: subvenționarea seminței cu 37%, subvenționarea dobânzii la creditele pentru achiziționarea de utilaje agricole, subvenționarea energiei electrice folosită la irigații și la alte lucrări de îmbunătățiri funciare, subvenționarea depozitării grâului ș.a.

internaționale) nu este de natură să ușureze realizarea obiectivelor care stau în fața acestei ramuri.

Acest sprijin acordat în principal prin sistemul cupoanelor s-a dovedit insuficient, acoperind o mică parte din cheltuielile producătorilor agricoli și cu deosebire din necesarul de investiții. România se plasează cu mult în urma altor țări atât din vestul cât și din centrul și estul Europei în domeniul susținerii agriculturii, fapt care influențează nu numai nivelurile producțiilor realizate ci și eficiența schimburilor internaționale.

În medie, în UE, sprijinul acordat producătorilor (ESP) s-a ridicat în 1998 la 45% din valoarea producției totale (la prețurile la poarta fermei) plus sprijinul bugetar, iar sprijinul total acordat agriculturii - la 1,4% din PIB. Niveluri asemănătoare au fost și în OECD.

În Republica Cehă, Ungaria, Polonia și Slovacia, comparativ cu situația din UE și OECD, datorită nivelului mai redus al dezvoltării economice, ponderea sprijinului acordat producătorului din valoarea producției totale este inferioară, iar ponderea sprijinului total acordat agriculturii din PIB este superioară.

Tabelul nr. 21 - Estimarea sprijinului acordat producătorului agricol (ESP) și a sprijinului total acordat agriculturii (EST) în UE, OECD și în unele țări central și est-europene

	U.M.	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997 ^b	1998 ^c
UE ¹ ESP	mil.dolari	138549	132712	121934	121146	131826	109361	109670	129808
	% din VPA	49	46	45	42	40	34	38	45
EST	mil.dolari	160949	152939	142385	133957	144333	122585	123030	142201
	% din PIB	1,6	1,3	1,6	1,4	1,0	0,9	1,2	1,4
OECD ²									
ESP	mil.dolari	263476	261169	248030	249683	249148	224683	215541	251155
	% din VPA	40	39	38	36	34	31	32	38
EST	mil.dolari	341159	351699	349515	338535	341097	307046	298887	334554
	% din PIB	1,7	1,5	1,6	1,5	1,2	1,1	1,2	1,4
Rep. Cehă									
ESP	mil.dolari	4449	1689	1329	869	610	636	409	731
	% din VPA	52	31	27	21	13	13	10	17
EST	mil.dolari	4484	1714	1350	931	728	760	519	831
	% din PIB	8,8	4,3	3,5	2,3	1,4	1,3	1,0	1,5
Ungaria									
ESP	mil.dolari	793	905	1005	1357	840	680	433	642
	% din VPA	13	17	20	25	14	10	8	12
EST	mil.dolari	913	989	1092	1446	935	802	525	768
	% din PIB	2,7	2,7	2,8	3,5	2,1	1,8	1,2	1,6
Polonia									
ESP	mil.dolari	-49	2598	2134	2556	3190	4599	3404	3746
	% din VPA	0	20	15	19	17	24	21	25

	U.M.	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997 ^p	1998 ^c
EST	miș.dolari	436	2977	2458	2979	3643	5129	3873	4225
	% din PIB	0,6	3,5	2,9	3,2	3,1	3,8	2,9	2,8
Slovacia									
ESP	mil.dolari	986	596	481	442	403	249	299	464
	% din VPA	35	29	27	24	19	11	14	23
EST	mil.dolari	1107	676	533	501	466	307	350	512
	% din PIB	n.c.	n.c.	4,1	3,6	2,7	1,6	1,8	2,5

p: provizoriu; c: estimate ; n.c.: nu s-a calculat.

1. UE - 12 până în 1994, UE - 15 din 1995; din 1990 include și ex RDG.

2. OECD nu include Republica Cehă, Ungaria, Polonia, Mexic și Coreea.

Sursa : OECD, *Agricultural Policies in Emerging and Transition Economies*, Centre for Co-operation with non-members, 1999, p.301, 302.

Notă: ESP - Estimator al susținerii producătorilor (Producer Support Estimate- PSE) : indicator care exprimă transferurile brute de la consumatori și contribuabili la producătorii agricoli, rezultând din măsurile politice de susținere a agriculturii, independent de natura lor, obiective sau impacturi asupra producției sau venitului; el însumează : sprijinul prin prețul pieței și plăți bazate pe producție, suprafață cultivată, număr de animale, folosirea de inputuri sau pe constrângeri la inputuri, venitul agricol general ș.a. ESP poate fi exprimat: în termeni monetari; ca procent din valoarea încasărilor agricole brute, măsurată prin valoarea producției la prețurile la poarta fermei plus sprijinul bugetar; ca procent din valoarea încasărilor agricole brute, evaluată la prețurile pieței mondiale, fără sprijinul bugetar. EST - Estimator al susținerii totale a agriculturii (Total Support Estimate - TSE): indicator care exprimă totalitatea transferurilor brute de la contribuabili și consumatori, rezultând din măsurile politice care susțin agricultura. Pe lângă ESP, EST cuprinde transferurile brute către serviciile generale asigurate agriculturii, în mod colectiv (General Services Support Estimate GSSE), respectiv pentru cercetare-dezvoltare, școli agricole, infrastructură, marketing ș.a., precum și transferurile brute de la contribuabili la consumatorii mărfurilor agricole (Consumer Support Estimate - CSE). EST se calculează ca procent din PIB.

În ambele cazuri și la ambii indicatori se manifestă o tendință de reducere a sprijinului acordat; în ultimii trei ani însă tendința este de creștere.

Mai relevante decât cifrele relative sunt cifrele absolute, respectiv, sprijinul acordat producătorului (ESP) pe hectarul de pământ agricol în OECD.

Tabelul nr. 22 - Estimarea sprijinului la producător (ESP) pe hectar de pământ agricol în OECD

	1991-1993		1996-1998	
	1991-1993	1996-1998	1997 ^p	1998 ^p
Australia	3	3	3	3
Canada	78	44	41	43
Republica Cehă	377	138	96	171
Uniunea Europeană	968	801	756	895
Ungaria	145	95	70	104

Dolari SUA

	1991-1993	1996-1998	1997 ^p	1998 ^p
Irlanda	85	62	59	70
Japonia	10771	11143	10543	9826
Coreea	9428	9823	10518	6359
Mexic	97	36	44	44
Noua Zeelandă	5	5	6	3
Norvegia	3215	2630	2587	2626
Polonia	83	211	184	202
Elveția	3306	3419	3166	3389
Turcia	231	243	257	314
Statele Unite	82	85	73	112
OECD 24	219	197	184	215
OECD	223	198	188	210

Notă : p - provizoriu, EU₁₂ pentru 1986-1994, EU₁₅ din 1995. EU include ex RDG din 1995, OECD 24 exclude țările membre cele mai recente: Rep.Cehă (1995), Ungaria (1996), Coreea (1996), Mexic (1994) și Polonia (1996). Austria, Finlanda și Suedia sunt incluse în OECD total pentru toți anii și în UE din 1995.

Sursa: Agricultural Policies in OECD Countries, 1999, p.172.

Rezultă că toate țările acordă sprijin agriculturii. Există însă o mare varietate de situații. Țările cu valoarea cea mai mică a sprijinului la ha sunt Australia și Noua Zeelandă, țări cu suprafețe relativ mari de teren, cu o populație relativ mică și cu agricultură preponderent extensivă. La polul opus se situează Japonia și Coreea, urmate de Norvegia și Elveția - țări cu suprafețe de teren relativ mici, cu o densitate mare a populației și cu o agricultură intensivă.

UE realizează un sprijin substanțial care variază între 700 și aproape 1000 de dolari/ha. Persistența acestui sprijin timp de 4-5 decenii a asigurat atingerea nivelului de astăzi al agriculturii comunitare.

În OECD, nivelul mediu al sprijinului este cuprins între 180 și 220 de dolari/ha. Media este inferioară celei din UE, în principal, din cauza Australiei, Noii Zeelande, Canadei și Mexicului.

Față de media UE, sprijinul acordat la ha în 1998 în Republica Cehă a fost de 5,2 ori mai mic, în Ungaria de 8,6 ori, iar în Polonia de 4,5 ori.

Întrucât în țara noastră nu se estimează sprijinul acordat producătorului agricol și agriculturii, în ansamblu, după metodologia OECD, datele de care dispunem nu sunt pe deplin comparabile cu cele din țările OECD și, evident, din UE. Pentru a avea totuși o imagine (aproximativă) cu privire la situația din agricultura noastră menționăm că sprijinul acordat producătorului agricol s-a ridicat la aproximativ 440 milioane dolari SUA în 1997 și la 546 milioane dolari în 1998 (din care cca. 60% s-a acordat pentru cupoane, 15% pentru credite pe termen scurt, 8% pentru prime la cumpărarea de grâu pentru consumul intern și pentru exportul de porumb, 8% pentru susținerea irigațiilor și 4% pentru

stocajul grâului¹. Raportat la cele 14,7 milioane ha suprafață agricolă rezultă că sprijinul acordat la ha a reprezentat 29 dolari în 1997 și 37 dolari în 1998. Chiar dacă datele comparabile ar fi de 2-3 ori mai mari, agricultura noastră rămâne într-o poziție net inferioară față de celelalte țări cu care suntem în competiție. Fără sporirea sprijinului acordat producătorului agricol și agriculturii, în ansamblu, agricultura noastră nu poate depăși starea în care se află, iar fără redresarea agriculturii este greu de conceput revigorarea economiei naționale.

Acțiunile, obiectivele care solicită sau pot solicita în anumite împrejurări intervenția statului prin diferite căi și mijloace sunt în principal: cercetarea științifică și învățământul agronomic; lucrări de îmbunătățiri funciare; dezvoltarea infrastructurii economice și sociale; combaterea bolilor și dăunătorilor; asistență tehnică; subvenționarea producției unor produse deficitare de importanță națională, care din diverse cauze nu sunt în atenția producătorilor agricoli; stimularea exportului unor produse care depășesc nevoile economiei naționale; subvenționarea unor factori de producție care altfel n-ar putea fi folosiți de producătorii agricoli; susținerea zonelor defavorizate; dezvoltarea unei agriculturi "prietenoase" cu mediul înconjurător; recalificarea forței de muncă; susținerea veniturilor producătorilor în cazul afectării lor de împrejurări cu totul deosebite; scutiri sau reduceri de taxe și impozite.

În momentul de față posibilitățile guvernului de a subvenționa agricultura sunt limitate, dar trebuie avută în vedere și situația care se creează în urma unor producții insuficiente pentru asigurarea securității alimentare a populației care obligă la importuri de alimente - totdeauna costisitoare și nu de puține ori însoțite de concesiuni în alte domenii, ca și tensiunile sociale pe care le poate crea cererea nesatisfăcută de produse alimentare sau prețul lor inaccesibil pentru mulți consumatori. Alternativa susținerii agriculturii pentru evitarea acestor situații este incontestabil mai bună, iar costul social - incomparabil mai redus.

¹ OECD, Agriculture at a Glance in Emerging and Transition Economies, Suppliment to Agricultura! Policies in Emerging and Transition Economies, 1999, p.80.

3. PROMOVAREA FACTORILOR CALITATIVI - OBIECTIV PRIORITAR AL DEZVOLTĂRII AGRICULTURII

Agricultura, exploatațiile agricole, indiferent de tipul lor, pentru a produce eficient și competitiv trebuie să se înscrie în tendințele care se manifestă în agricultura mondială, dintre care cea mai importantă o reprezintă *deplasarea accentului de la determinantele clasice - pământ, muncă și capital spre capacitatea de a le utiliza cu eficiență maximă*. Cât de importantă și de urgentă este această orientare rezultă din faptul că, în comparație cu țările Uniunii Europene, România se situează între primele în privința populației ocupate și a suprafeței agricole utilizate și între ultimele în privința randamentelor realizate. Decalajul considerabil între factorii menționați - pământ și forță de muncă - și performanța realizată exprimată prin producțiile medii arată, nivelul scăzut al productivității muncii și al randamentului utilizării pământului și a capitalului.

O persoană ocupată în agricultura noastră lucrează o suprafață agricolă de 4 ori mai mică și creează un PIB agricol exprimat în ECU de 10 ori mai mic, comparativ cu media realizată în Uniunea Europeană (15). Țările dezvoltate au redus substanțial -absolut și relativ - forța de muncă în agricultură, deplasând-o în sfera serviciilor pentru agricultură sau în alte sectoare, iar în privința pământului au programe speciale de scoatere temporară din cultură a unor importante suprafețe de teren. Este evidentă orientarea țărilor din Uniunea Europeană spre factorii calitativi.

Sporirea eficienței economice, sociale și ecologice în agricultura noastră, utilizarea optimă a resurselor naturale și umane de care dispunem, în particular munca și pământul, impun promovarea factorilor calitativi din rândul cărora fac parte: cunoașterea, managementul, înnoirea tehnică, tehnologii performante, informatizarea.

3.1. Cunoașterea - resursă inepuizabilă a dezvoltării economiilor avansate

Cunoașterea reprezintă resursa inepuizabilă a dezvoltării economiilor avansate. Transformarea exploatațiilor noastre agricole în agenți economici capabili să realizeze tranziția la economia de piață modernă și pregătirea aderării la Uniunea Europeană presupun realizarea unui nivel superior de pregătire culturală și profesională a populației ocupate în agricultură. Agricultura viitorului are nevoie de un nou tip de producător agricol care trebuie să fie și va fi un bun agronom și zootehnist, un mai bun specialist în protecția

mediului, un mai bun analist financiar, un mai bun informatician și un mai bun specialist în marketing¹.

Datele statistice evidențiază fenomene care nu se înscriu în această cerință. Dintre persoanele ocupate în agricultură numai 1,7% au absolvit învățământul superior, 6,5% învățământul liceal și postliceal, 50 % învățământul profesional, gimnazial, 35,4% învățământul primar, iar 6,4 % sunt fără școală absolvită (Recensământul populației și locuințelor, 7 ianuarie 1992). În ultimii ani, față de anul școlar 1989/1990 numărul elevilor cuprinși în liceele agricole și în școlile profesionale s-a redus considerabil (tabelul nr. 23).

O deteriorare a cunoscut și învățământul general din mediul rural (reducerea duratei, creșterea numărului copiilor neșcolarizați și a absenteismului, dotarea precară a laboratoarelor școlare, ca și a bibliotecilor ș.a. coroborate cu existența multor cadre didactice fără pregătire corespunzătoare). Numai numărul de studenți în facultățile agricole este în creștere, dar numărul absolvenților care merg în agricultură nu este suficient de mare pentru a umple golul creat de specialiștii agricoli care au părăsit agricultura. Asemenea fenomene reprezintă obstacole pe termen mediu și lung în formarea unei agriculturi performante și competitive.

Tabelul nr. 23 - Învățământul agricol

	1990/ 1991	1991/ 1992	1992/ 1993	1993/ 1994	1994/ 1995	1995/ 1996	1996/ 1997	1997/ 1998	1998/ 1999
Licee agricole - elevi înscriși	125893	66179	49120	43691	44310	47795	48086	46632	42081
Școli profesionale - elevi înscriși	32252	26470	21671	13327	13383	12288	11068	9856	9042
Facultăți agricole (inclusiv medicină veterinară) - studenți înscriși	7075	8236	9213	9604	9301	9421	10761	12074	14293

Sursa: *Agricultura României în perioada 1990-1994 CNS. 1995; Anuarul statistic al României, CNS, 1996 și 1999.*

Concluzia care se impune este dezvoltarea învățământului cu profil agrar, transformarea pregătirii forței de muncă pentru agricultură, în domeniul prioritar al politicii agrare.

Programul de deschidere a agriculturii către economia de piață, societatea informațională și integrarea în Uniunea Europeană ar trebui să fie corelat cu un program paralel de pregătire a viitorilor agricultori, de formare a specialiștilor necesari realizării unei agriculturi competitive pe piața internă și

¹ Robert B.Delano, "The farmer as an innovative survivor in Agriculture" in the twenty - first century, John Wiley & Sons, 1983, p. 187.

externă. Adaptarea agriculturii noastre la schimbare depinde de progresul în domeniul cunoașterii, de promovarea competențelor și, implicit, de amploarea și calitatea învățământului.

O cerință a învățării la toate nivelurile este imprimarea unui caracter novator bazat pe anticiparea evenimentelor posibile și pe participarea creatoare. Este necesară luarea în considerare a tendințelor și evoluțiilor înregistrate pe plan european și mondial, realizarea concordanței dintre formele de învățământ și programele de studiu aplicate în România cu cele din țările membre ale Uniunii Europene. Indiscutabil, viitorul aparține cunoașterii care, în sensul larg al noțiunii, este apreciată de Alvin Toffier ca reprezentând o treaptă superioară în evoluția puterii, diferită atât de mușchi, cât și de bani, respectiv de violență și de avere, de forță și de bogăție. Ea acționează ca multiplicator al averii și forței și poate fi folosită pentru a reduce cantitatea de resurse necesară îndeplinirii oricărui scop. Cunoașterea este și cea mai democratică sursă de putere, fiind accesibilă deopotrivă și celor puternici și bogați și celor slabi și săraci. Ea nu se epuizează, este extensibilă la infinit¹.

3.2. Management și cultură managerială

O fatetă distinctă a cunoașterii se referă la *management și cultură managerială*. Managementul, definit ca știința și arta conducerii, reprezintă o condiție esențială a dezvoltării economice, în general, în cazul nostru, a agriculturii. El este unul dintre factorii esențiali care explică de ce o țară este bogată sau săracă. Expertii occidentali referindu-se la agricultura țării noastre subliniază printre dezavantaje, pe lângă dimensiunea redusă a exploatațiilor particulare, managementul și experiența de marketing, și au perfectă dreptate. Conducătorii exploatației agricole familiale (dar și nefamiliale) în marea lor majoritate conduc pe bază de intuiție, de experiență, de practică. Într-o agricultură care se dorește competitivă, numărul și complexitatea problemelor de conducere care se ridică depășesc posibilitățile conducătorilor de a le trata pe baza bunului simț, experienței, abilității sau practicii acumulate. Ei trebuie să țină seama de cerințele și mecanismele de funcționare a pieței, de constrângerile mediului economic în continuă schimbare și să găsească soluții de adaptare. În aceste condiții de risc și incertitudine progresul exploatațiilor agricole și al agriculturii în ansamblu depinde în cel mai înalt grad de calitatea activității manageriale, de competența și priceperea de care trebuie să dea dovadă managerii în procesul realizării funcțiilor conducerii - de prevedere, organizare, coordonare, declanșarea acțiunilor, controlul și reglarea activității. Concomitent cu formarea managerilor în domeniul conducerii exploatațiilor agricole se impune promovarea culturii manageriale a celorlalte persoane din agricultură.

¹ Alvin Toffier, "Puterea în mișcare", Antet, 1995.

Conducătorii exploatareilor au nevoie de instruire în probleme de management prin cursuri de scurtă durată, în special pentru tineri, pentru a le asigura cunoștințele și abilitățile necesare rezolvării cerințelor prezente și viitoare ale posturilor, au nevoie de servicii de consultanță pentru elaborarea strategiei de dezvoltare a exploatareii, pentru eficientizarea activității, pentru marketing, precum și de informații permanente și operative prin forme adecvate (ziare, reviste, cărți, emisiuni de radio și televiziune etc). În condițiile economiei de piață concurențială, informația are o importanță tot atât de mare ca și resursele naturale. Pentru stadiul în care se află agricultura noastră în prezent, s-ar impune elaborarea unui ghid informațional care să cuprindă problemele de ansamblu ale managementului agrar, precum și broșuri pe teme specifice care să fie difuzate celor interesați.

În condițiile unei pregătiri manageriale corespunzătoare, deciziile conducătorilor de exploatare vor putea conduce la optimizarea funcției-obiectiv care formează scopul activității exploatareii de a obține rezultate maxim posibile, măsurabile prin profit sau venit net. Deși sediul principal al activității manageriale îl constituie producția, deciziile care privesc structura și nivelurile acesteia trebuie să țină seama atât de resursele existente și posibil de angajat cât și de cerințele pieței. Asigurarea în prealabil a desfacerii devine tot mai mult o condiție esențială pentru evitarea riscului și pentru securitatea economică a exploatareilor. Un spor de producție care nu-și găsește desfacere pe piața internă sau externă se poate transforma într-un factor perturbator al activității exploatareilor, generând reducerea prețului, de regulă, mai mult decât proporțional cu depășirea cererii de către ofertă, nerealizarea produselor ca mărfuri, greutăți în reluarea procesului de producție.

Un rol important în activitatea de conducere îl are creșterea capacității concurențiale pe piață, prin valorificarea avantajului comparativ care ar putea rezulta din condițiile de favorabilitate, înzestrarea mai bună cu anumiți factori de producție, poziția față de piețele agricole; orientarea spre producerea de produse "curate" care vor fi din ce în ce mai căutate atât pe piața internă, cât și pe cea externă; atitudinea "prietenosă" față de mediu.

3.3. Înnoirea aparatului tehnic - de maximă urgență

Creșterea gradului de valorificare a factorilor naturali și umani și diminuarea decalajului de performanță față de țările dezvoltate depind în mare măsură de *înnoirea aparatului tehnic*. Deși numărul de tractoare și mașini agricole este în creștere (tabelul nr. 23), gradul de dotare a agriculturii cu mijloace tehnice este extrem de redus. Pe un tractor fizic revine o suprafață de teren de 56 ha față de 12 ha, cât este media europeană. În Olanda, încărcătura pe tractor este de 5 ha, în Norvegia de 6 ha, în Belgia - Luxemburg de 7 ha, în Germania de 9 ha, în Franța de 12 ha. Decalaje asemănătoare sunt și în privința combinelor și celorlalte utilaje agricole. Agricultura noastră este nu

numai cantitativ mai slab înzestrată cu mijloace tehnice, dar și calitativ, respectiv din punctul de vedere al parametrilor tehnico-economici. În plus, mijloacele tehnice au un pronunțat grad de uzură fizică și morală. De pildă, tractoarele cu și peste 8 ani vechime reprezintă peste 50%, iar combinele cu și peste 10 ani - aproape 60%.

Cu asemenea mijloace tehnice agricultura noastră este condamnată să piardă în competiția cu țările din Uniunea Europeană și cu alte țări central și est-europene. De regulă, în perioadele de criză, agricultura, ca și celelalte ramuri ale economiei, se debarasează de ceea ce este vechi - fizic și depășit moral, ceea ce nu s-a întâmplat la noi decât în mică măsură. În condițiile înnoirilor tehnologice rapide care caracterizează agricultura țărilor dezvoltate nimic nu este mai păgubitor în agricultura noastră decât conservarea unui aparat de producție învechit care stă la baza prelungirii campaniilor agricole peste limita optimă, efectuării de lucrări de slabă calitate, costului ridicat al acestora cu repercusiuni asupra randamentului și eficienței producției agricole.

Tabelul nr. 23 - Tractoare și combine autopropulsate

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Tractoare - total	151745	127065	132761	146790	158126	161223	163370	165281	163016	164756	166300
din care: sector privat		6099	21889	38878	55693	76001	90130	97493	112533	121620	142129
Combine autopropulsate: total	67845	42808	42808	42686	42175	427737	42256	41311	38787	35805	29867
din care: sector privat		25	291	708	1764	7046	11674	13450	18592	21076	26659
Suprafața arabilă ce revine pe un tractor fizic - ha	62	74	71	63	59	58	57	57	57	57	56

Sursa: Agricultura României în perioada 1990-1994, CNS, 1995; Anuarul statistic al României, CNS, 1996 și 1999. Buletin informativ nr.3/1998 și nr.2/1999, al M.A.A.

Este pozitiv faptul că peste 80% din tractoare aparțin sectorului privat. Dar un tractor trebuie să servească la efectuarea lucrărilor în 28 gospodării particulare, ceea ce ridică numeroase probleme de ordin tehnic, economic, organizatoric ș.a. Există un mare dezechilibru între ofertanții și solicitanții de servicii de mecanizare, care conduce la tarife înalte, mult peste cele normale, la venituri mari pentru proprietarii de tractoare și mașini agricole, în detrimentul majorității producătorilor agricoli, la urcarea costului produselor obținute astfel

încât nu mai pot fi acoperite de prețul oferit în final pentru aceste produse. Alte fenomene: apariția supradotării la proprietarii particulari care dispun de suprafețe relativ mici de teren și nu pot, din diverse motive să ofere serviciile de mecanizare altor producători agricoli sau nu găsesc solicitanți; orientarea spre lucrări neagricole, mai bine plătite; greutate în aprovizionarea cu piese de schimb, în întreținerea și repararea tractoarelor și mașinilor agricole.

Unirea producătorilor agricoli în cooperative de servicii în domeniul mecanizării ar fi o soluție pentru grăbirea procesului de înnoire tehnică, utilizarea mai bună a tractoarelor și mașinilor agricole și evitarea supradotării exploataților particulare.

Inversarea tendințelor menționate este o condiție esențială pentru valorificarea mai bună a factorilor - natural și uman - de care dispune agricultura noastră. Avem în vedere: revigorarea industriei naționale de tractoare și mașini agricole, astfel încât să satisfacă nevoile de mijloace tehnice, ale agriculturii - cantitativ, structural și calitativ, după aprecierile specialiștilor, necesarul de tractoare ridicându-se la peste 300.000 de bucăți, iar de combine la 50.000 - 60.000. Evident, aceasta presupune privatizarea, reorganizarea, re tehnologizarea și sprijin financiar intern și/sau extern pentru producătorii de mijloace tehnice concomitent cu dezvoltarea pieței interne (aflată într-un pronunțat declin în ultimii ani), prin stimularea producătorilor agricoli în procurarea de tractoare și mașini agricole - credite pe termen lung, cu dobândă convenabilă, parțial suportată de stat, practicarea leasingului; organizarea desfacerii de tractoare, mașini agricole, piese de schimb, a activității de întreținere și de reparații, înlăturarea formelor birocratice în relațiile producător agricol, bancă, fabricant, stat.

3.4. Promovarea tehnologiile avansate - indispensabile agriculturii performante

În realizarea unei agriculturi performante și competitive, un rol crescând revine *tehnologiilor avansate*. Analiza situației din țara noastră conduce la o serie de concluzii: există un mare decalaj între tehnologiile care pot fi folosite și folosirea lor efectivă; tendința care s-a manifestat în ultimii ani ai deceniului trecut și care s-a continuat în actualul deceniu a fost de substituire a unor tehnologii relativ performante cu altele tradiționale.

O problemă cardinală pentru agricultura noastră o constituie **reabilitarea lucrărilor de îmbunătățiri funciare**, pentru ridicarea potențialului de producție al pământului. Asemenea lucrări sunt foarte diversificate și se impun pe întreaga suprafață agricolă a țării: 7,5 mil.ha au nevoie de lucrări de irigații pentru suplinirea deficitului de umiditate, 6,7 mil.ha - pentru eliminarea excesului de umiditate, 2,1 mil.ha - pentru apărarea de inundații, 6,4 mil.ha - pentru prevenirea și combaterea eroziunii solului, 522 mii ha - pentru

ameliorarea solurilor saline și alcaline, 467 mii ha - pentru valorificarea nisipurilor și solurilor nisipoase.

În momentul demarării tranziției la economia de piață țara noastră dispunea de lucrări de îmbunătățiri funciare realizate pe mari suprafețe agricole:

- amenajări pentru irigații pe 3067 mii ha;
- amenajări pentru desecări pe 3082 mii ha;
- amenajări pentru îndiguiri pe 216 mii ha;
- amenajări pentru combaterea eroziunii solului pe 2208 mii ha.

Lucrările de îmbunătățiri funciare au fost rezultatul unor eforturi investiționale deosebite ale poporului nostru depuse timp de mai multe decenii, pe baza unor programe naționale, susținute și de instituții financiare internaționale și realizate cu participarea unor firme străine de prestigiu. După suprafața amenajată pentru irigații România ocupa locul al doilea în Europa.

Asemenea lucrări (care nu în toate cazurile au fost realizate la parametri tehnici, economici și ecologici comparabili cu cei din țările dezvoltate) trebuia să reprezinte o serioasă bază pentru dezvoltarea agriculturii în condițiile trecerii la economia de piață. În realitate lucrările de îmbunătățiri funciare au luat un curs invers:

- au fost sistate definitiv lucrările la peste 200 obiective de investiții și, temporar, la peste 360 obiective;
- alocațiile de la buget s-au dovedit insuficiente pentru întreținerea amenajărilor funciare existente; din cele peste 3 milioane de ha amenajate pentru irigații, doar mai puțin de jumătate se consideră ca fiind în situația de a putea fi exploatate;
- pe o suprafață de peste un milion de ha amenajate pentru irigații, instalațiile au fost devastate, aripile de udare, țevile de aluminiu căpătând alte întrebuințări;
- relațiile dintre Regia de Administrație a Îmbunătățirilor Funciare, azi transformată în Societate Națională și proprietarii sau utilizatorii de terenuri, potențialii beneficiari, nu sunt de natură să stimuleze folosirea irigațiilor, fapt care rezultă din suprafața relativ mică pentru care se încheie contracte în special din cea irigată.

Tabelul nr. 24 - Suprafața agricolă amenajată pentru irigat

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Suprafața agricolă amenajată - mii ha	3067	3109	3095	3010	3102	3104	3110	3184	3089	3007
Pondereea suprafețelor irigate %	82,4	62,5	6,3	15,6	19,8	25,4	13,6	23,2	22,0	8,3

Sursa: Anuarul statistic al României, CNS, 1990 - 1998; Ministerul Agriculturii și Alimentației.

Ca urmare, suprafața de teren efectiv irigată s-a redus an de an, coborând sub 10-15%, chiar și în anii secetoși. În 1998, de pildă, an în care suprafața afectată de secetă a fost de 1,4 milioane ha s-au irigat 234,4 mii ha din care 187,8 mii ha au aparținut societăților cu capital de stat și numai 46,6 mii ha agricultorilor privați. Situația s-a agravat în anul 2000, unul din cei mai secetoși ani ai secolului, în care suprafața totală afectată de secetă se ridică la 3594 mii ha, pierderile de producție agricolă fiind estimate de Ministerul Agriculturii și Alimentației la 40% din recoltă, iar în bani la 9213 miliarde de lei. Aceste pierderi reflectă numai parțial efectele secetei care se extind și în sectorul animal și vor fi resimțite atât de producătorii agricoli, prin diminuarea surselor de venituri și de existență, cât și de economia națională nevoită să disponibilizeze fonduri pentru salvarea culturilor prăsitoare și să apeleze la importuri de produse agroalimentare pentru asigurarea consumului populației.

Pierderile totale generate de secetă la care se adaugă cele provocate de inundații, alunecări de terenuri, despăduriri și altele scot în evidență necesitatea reabilitării amenajărilor pentru irigații, îndiguiri, desecări și de combatere a eroziunii solului. Investițiile în asemenea lucrări de îmbunătățiri funciare sunt incomparabil mai mici decât pierderile pe care le generează neglijarea lor.

Cantitatea de îngrășăminte chimice folosite în agricultură s-a redus în perioada 1989-1998 de peste 3 ori, revenind în anul 1998 la hectarul de teren agricol 26 kg substanță activă, față de 78 kg în 1989. Din suprafața agricolă peste 2/3 a rămas an de an nefertilizată cu îngrășăminte chimice (tabelul nr. 24). S-a redus, de asemenea, de 2,5 ori și cantitatea de îngrășăminte naturale ca efect al diminuării efectivelor de animale. Ca urmare, a scăzut disponibilul de substanțe nutritive din sol și capacitatea productivă a pământului.

O reducere asemănătoare au cunoscut cantitățile de insecticide, fungicide și ierbicide (tabelul nr. 25). Cauza principală a reducerii cantităților de îngrășăminte și alte substanțe chimice a constituit-o creșterea prețurilor acestor produse, în condițiile lipsei de resurse financiare pentru cumpărarea lor de către producătorii agricoli.

Aceleași cauze au stat și la baza reducerii cantităților de sămânță certificată folosită de către producătorii agricoli particulari, deși institutele și stațiunile experimentale ale Academiei de Științe Agricole și Silvicultură produc soiuri și hibrizi cu valoare biologică ridicată, comparabilă cu realizările pe plan european, care se adaptează condițiilor pedoclimatice din diferite zone ale țării.

**Tabelul nr. 25 - Îngrășăminte chimice utilizate în agricultură
(substanță activă)**

Anii	Total mii tone	Din care			Suprafațe pe care s-au aplicat îngrășăminte chimice mii ha	Cantitate medie/ha	
		Azotoase mii tone	Fosfatice mii tone	Potasice mii tone		La suprafața pe care s-au aplicat kg/ha	La suprafața agricolă kg/ha
1989	1158,8	665,3	329,3	164,2	8419,3	138	78
1990	1103,1	656,1	313,1	139,9	7528,4	147	75
1991	463,7	274,9	145,2	43,6	3708,5	125	32
1992	421,5	257,8	133,1	30,6	3552,0	119	29
1993	537,7	345,7	164,5	27,5	4518,6	119	37
1994	479,2	313,0	148,8	17,4	4683,5	102	33
1995	470,1	305,9	149,6	14,6	4805,2	98	32
1996	434,7	267,8	152,5	14,4	4392,1	99	29
1997	404,4	262,1	128,7	13,6	4223,6	96	27
1998	383,2	253,7	114,6	14,9	4135,6	93	26

Sursa: Aspecte privind evoluțiile agriculturii în România 1989-1998, CNS, 1999.

Tabelul nr. 26 - Pesticide utilizate în agricultură

Anii	Total pesticide mii tone	Din care			Suprafațe pe care s-au aplicat pesticide mii ha	Cantitate medie/ha	
		insecticide mii tone	fungicide mii tone	ierbicide mii tone		La suprafața pe care s-au aplicat kg/ha	La suprafața agricolă kg/ha
1989	71,4	29,2	22,9	19,3	12,1	5,9	4,8
1990	51,5	18,6	16,4	16,5	9,1	5,7	3,5
1991	26,7	8,3	9,4	9,0	6,0	4,4	1,8
1992	25,1	6,3	9,6	9,2	6,3	4,0	1,9
1993	24,3	5,1	9,4	9,8	7,0	3,5	1,6
1994	21,8	3,9	9,0	8,9	7,1	3,1	1,5
1995	20,0	3,6	8,3	8,1	7,0	2,9	1,4
1996	17,4	3,2	7,3	6,9	7,0	2,5	1,2
1997	15,3	2,8	6,7	5,8	6,6	2,3	1,0
1998	14,0	2,1	6,5	5,4	6,0	2,3	0,9

Sursa: Aspecte privind evoluțiile agriculturii în România 1989-1998, CNS, 1999.

Tabelul nr. 27 - Consumul de sămânță certificată

- kg -

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Grâu de toamnă	320029	379438	413172	103382	235721	321522	419857	259856
Orz	163817	212084	172055	248985	53598	51742	67233	65005
Orzoaica	23762	29544	24835	14500	13158	12800	3309	5800
Ovăz	17919	20226	23900	10277	16110	9000	10728	12902
Porumb	21181	50631	21193	27730	6350	21100	12032	7048
Floarea-soarelui	5402	7114	4990	3392	2405	2882	3623	1820
Soia	36013	38385	27222	19151	13655	11796	3588	7263
Mazăre de câmp	4963	1962	4271	3900	1851	3268	1586	2480
În pentru ulei	5861	3545	2660	1412	850	410	274	276
Lucerna	-	-	-	-	-	-	235	187
Trifoi	-	-	-	-	-	-	69	30
Perene	-	-	-	-	-	-	75	63

Sursa: Ministerul Agriculturii și Alimentației.

În creșterea animalelor, lichidarea majorității fermelor zootehnice aflate în patrimoniul fostelor CAP, reducerea drastică a efectivelor de animale în complexe zootehnice de tip industrial sau încetarea activității acestora pe baza unei politici cu tentă distructivă, elaborată cu concursul Fondului Monetar Internațional (Programul ASAL), deteriorarea fondului genetic, echivalează cu un puternic declin tehnologic. Cea mai mare parte a efectivelor de animale se află acum în gospodăriile țărănești în care preponderente sunt metodele tradiționale de reproducere, furajare și exploatare.

Pe fondul acestor tendințe a avut loc o valorificare redusă a factorilor - pământ și muncă, precum și a bunurilor-capital de care dispune agricultura, care explică în mare măsură decalajele în nivelurilor de producție dintre agricultura noastră și cea din țările vest-europene și chiar din estul și centrul Europei.

Pe termen scurt și mediu se pot obține unele rezultate prin aplicarea tehnologiilor existente, cu condiția ca paralel cu relansarea producției de îngrășăminte și alte substanțe chimice, statul să sprijine producătorii agricoli prin alocații destinate ameliorării fertilității terenurilor agricole sub formă de amendamente și îngrășăminte chimice pentru culturile a căror suprafață și producție se are în vedere să crească în viitor; alocații pentru acțiuni de interes național ce vizează protecția plantelor, în scopul combaterii unor boli și dăunători; reduceri de prețuri la achiziționarea de către producători a semințelor certificate, cu scopul de a utiliza material genetic sănătos; sprijin financiar pentru lucrări de îmbunătățiri funciare, cu scopul de a pune în funcțiune și a exploata amenajările pentru irigații, desecări, combaterea eroziunii solului; alocații destinate procurării de efective matcă și reproducători pentru animale

valoroase atestate; subvenționarea dobânzii la creditele angajate de producătorii agricoli ș.a.

Pe termen lung însă o importanță crucială o are activitatea de cercetare care creează noi tehnologii, precum și de extensie a acestora până la utilizatori. Investițiile în astfel de activități conduc la performanțe ridicate și sporesc forța competițională a exploata-țiilor. Noile tehnologii ar putea urmări:

- din punct de vedere al factorilor de producție, să conducă la reducerea consumului de energie, materii prime și materiale, de muncă pe unitatea de efect;
- din punct de vedere al produsului, să permită producerea unor produse cu parametri tehnico-funcționali superiori, cu valori de întrebuintare la nivelul celor mai înalte exigențe;
- din punct de vedere ecologic, să conducă la favorizarea dezvoltării resurselor regenerabile, la conservarea mediului înconjurător, la obținerea de produse "curate";
- din punct de vedere al eficienței economice, să favorizeze un grad ridicat de rentabilitate și competitivitate atât pe piața internă, cât și pe cea externă.

O componentă esențială a politicii de promovare a factorilor calitativi o constituie înzestrarea exploatațiilor agricole care își orientează producția către piață cu dispozitive și mecanisme electronice și calculatoare pentru monitorizarea proceselor de producție, dozării și aplicării la momentul oportun a tratamentelor; elaborarea de programe pe calculator pentru integrarea rezultatelor cercetărilor științifice privind producția vegetală și animală. În viitor, și agenții economici din agricultură, integrați în economia de piață modernă, trebuie să-și însușească cunoștințele de bază despre calculatoare, să treacă la utilizarea calculatoarelor personale în activitatea lor profesională, să accedă la sistemul electronic de comunicare cu furnizorii și clienții lor, precum și cu autoritățile publice, să apeleze la serviciile INTERNET, fapt care va conduce la sporirea productivității, îmbunătățirea managementului și marketingului agricol.

În aceste condiții esențial este să se asigure extensia rezultatelor cercetării științifice la utilizatori, asistența tehnică, consultanță, îndrumarea curentă a agricultorilor și informarea sistematică a acestora prin Agenția Națională de Consultanță Agricolă, cu reprezentanțe în teritoriu, dezvoltarea unor programe inclusiv PHARE, care să susțină activitatea de extensie și consultanță la nivelul producătorilor agricoli; cointeresarea institutelor și stațiunilor de cercetări în valorificarea rezultatelor obținute și implicarea lor în procesul de extensie și consultanță.¹

¹ Începând cu luna iunie 2000 a devenit operațional Proiectul de Dezvoltare a Serviciilor pentru Agricultură în România, cofinanțat de Banca Mondială. Proiectul are două componente. Prima componentă este de cercetare aplicată și extensie. A doua

Aceasta ar însemna - la modul cel mai pretențios - desăvârșirea stadiilor mecanizării și chimizării și tranziția la noul stadiu în care a intrat agricultura din țările dezvoltate și anume la stadiul biotehnologiilor și al tehnologiilor informaționale ale cărui implicații se consideră a fi mai profunde decât ale precedentelor stadii tehnologice.¹

componentă se referă la dezvoltarea capacității instituționale incluzând sprijinirea Agenției Naționale de Consultanță Agricolă și formularea unui plan de acțiune pentru reforma sistemului de Cunoaștere și Informare Agricolă. Realizarea proiectului de Dezvoltare a Serviciilor pentru Agricultură va contribui la rezolvarea unor probleme prioritare ale agriculturii - de cercetare, extensie, educație, informare, asistență tehnică, management.

¹ Dezbaterile științifice referitoare la tehnologiile agricole evidențiază și alte aspecte. Pe primul plan se situează cele care consideră că agricultura modernă nu mai respectă ritmurile naturii, jertfește sănătatea planetei și calitatea hranei. Pornindu-se de la faptul că mecanizarea, îngrășămintele, irigația se bazează pe petrol, resursă neregenerabilă, se susține necesitatea întoarcerii la o agricultură organică, capabilă de productivitate înaltă, dar eliberată de fenomenele dăunătoare societății. Cercetările în domeniu arată că în sisteme de agricultură simplă, pentru o calorie de muncă umană se obțin 20 de calorii de energie - hrană. Dar, pe măsura trecerii la cultura intensivă a crescut și energia consumată pe unitatea de energie produsă. Astfel, Manfred Max - Need în "Human Scale for Development" arată că în Mexic trebuie consumate 19000 kilocalorii pentru a pune pe masă hrană de 2200 kilocalorii. Datele prezentate conduc la concluzia că sporurile de producție care fac gloria agriculturii moderne s-au realizat în principal prin convertirea combustibililor fosili în produse agricole prin intermediul procesului de fotosinteză. Viitorul unei asemenea agriculturi, transformată într-o ramură a industriei, este pus sub semnul întrebării. În lucrarea "Prima revoluție globală - o strategie pentru supraviețuirea lumii" se atrage atenția asupra faptului că penuria sau prețul prea ridicat al petrolului, sau limitarea folosirii sale din cauza pericolului încălzirii globului ar putea îngreuna producția de hrană și ar mări considerabil prețul alimentelor, tocmai într-o perioadă în care creșterea masivă a populației va necesita din ce în ce mai multă hrană. O reducere a intensității energetice a agriculturii - apreciază autorii lucrării menționate, este fără îndoială de dorit însă va fi nevoie de multă gândire pentru a stabili în ce măsură "agricultura organică" poate furniza suficientă hrană pentru locuitorii de azi și de mâine ai planetei. Celor care urmăresc să pună la îndoială efectul și randamentul tehnicii bazate pe consumuri mari de energie, alți experți le răspund că agricultura, chiar în țările industrializate, nu consumă astăzi decât o foarte mică parte din producția totală de energie. În plus, întoarcerea la animale n-ar fi o soluție rațională, deoarece avantajul lor în materie de îngrășămintele naturale și de tracțiune ieftină ar fi anulat de dezavantajul marilor suprafețe care ar trebui să le fie rezervate. A pune la îndoială avantajele tehnicii și a refuza binefacerile ei pentru țările în curs de dezvoltare ar conduce la menținerea situației de înapoiere și a crizei alimentare în aceste țări. Din dezbaterile în jurul tehnicilor agricole au rezultat noi direcții de cercetare științifică, cum ar fi îmbunătățirea fenomenului de fotosinteză, prin care plantele convertesc

Tranziția spre un asemenea stadiu va fi un proces de lungă durată care presupune mari eforturi investiționale, orientarea corespunzătoare a cercetării științifice, conectarea ei la programele cecetărilor de vârf din Uniunea Europeană, instituționalizarea unui mecanism de transfer și de aplicare a rezultatelor creației științifice și tehnice în exploatațile agricole, private și publice.

Disponibilitatea pentru aceste eforturi și direcții de acțiune este o condiție obligatorie a progresului agriculturii noastre, și o componentă esențială a pregătirii aderării României la Uniunea Europeană și integrării ei în structurile acesteia, nu ca o rudă săracă condamnată la marginalizare, ci ca o putere economică în stare să se impună în mediul concurențial pe baza performanțelor cantitative, calitative și a costurilor comparative. Faptul că venim din urmă este un dezavantaj, dar oferă și șansa de a comprima etapele și de a ocoli sau depăși mai ușor obstacolele care au marcat înaintarea țărilor astăzi dezvoltate.

BIBLIOGRAFIE

*** Agricultura privată în România. Sondaj în gospodărie, 1996.

*** Agriculture and Agricultural Policy in Japan, Tokyo, 1991.

Christiaensen, L., Swinnen, J: Economic Institutional and Political Determinants of Agricultural Production Structures in Western Europe, LICOS, Leuven, 1994; Comisia Națională pentru Statistică, Anuarul statistic al României, 1990-1998; Comisia Națională pentru Statistică, Aspecte privind evoluția agriculturii în România, 1989-1998, 1999; Comisia Națională pentru Statistică, Anuarul de comerț exterior al României, 1999.

Constantinescu, N.N.: Trebuie să învățăm din experiența ultimilor cinci ani, Economistul nr.580/1995.

Delano, R.B.: The farmer as an innovative survivor in Agriculture in the twenty-first century, Jan Wiley & Sons, 1983.

Dumitru, D.; Ionescu, L.; Popescu, M.; Toderoiu, F.: Agricultura României - Tendințe pe termen mediu și lung, Editura Expert, 1997; European Commission: Agricultural Situation and Prospects in the Central and Eastern European Countries, Summary Report, 1998; Eurostat, 1987.

Gavrilescu, D: Economia agroalimentară a României, Ed.Expert, București, 1996.

energia solară, apa, bioxidul de carbon și azotații în materie organică. Se consideră că procesul biologic al celulei vii, cea mai mare uzină de energie din lume, plus energia solară, cantitatea cea mai mare de energie gratuită care ajunge pe pământ, sunt două din teme prin a căror îmbinare știința poate să dea noi soluții de creștere a producției de hrană, peste factorii de randament pe care îi oferă tehnica tradițională.

- Hathaway, D.:* Mitologies of the Market. In: New System for Central Europe and URSS, 1991.
- King, A.; Schneider, B.:* Prima revoluție globală. O strategie pentru supraviețuirea lumii, Editura Tehnică, București, 1993.
- Lazăr, T.:* Gestionarea pieței produselor agricole, Adevărul economic nr.23/2000.
- Malassis, L.; Gerard Gh:* Initiation a l'économie agroalimentaire, Hatier, 1992.
- Marchal, J.:* Le mecanisme des prix, Edition Genin, Paris; MAA-IEA: Evoluția sectorului agroalimentar în România, 1998; OECD: Agricultural Policies in Emerging and Transition Economies, Centre for Co-operation and Transition Economies, Centre for Co-operation with non-members, 1999; OECD: Agricultural Policies in OECD Countries, 1999; OECD: Agriculture at a Glance in Emerging and Transition Economies, 1999.
- Popescu, M.:* Piața funciară în România. Formare și funcționalitate, CIDE, 2000.
- Popescu, M.:* Agricultura României în vârtejul tranziției, Economistul nr.377/1999.
- Sarris, A.; Doucha, T., Mathijs:* Agricultural restructuring in central and eastern Europe: implication for competitiveness and rural development. In: European Review of Agricultural Economies, OXFORD University Press, Volume 26, 1999.
- Smitt, G.:* Theory of resource allocation by farm household: the role off - farm employment, household production and transition costs. In XXI International Conference of Agricultural Economists, Tokyo, 1991. Guvernul României: Strategia pentru Dezvoltarea Economică a României pe termen mediu, 2000.
- Thiele, H.; Bradersen, C.:* Differences in farm efficiency in market and transition economies: empirical evidence from West and East Germany. In: European Review of Agricultural Economies, OXFORD University Press, Volume 26, 1999.
- Toffler, A.:* Puterea în mișcare, Antet, 1995.
- Tracy, M.:* Produsele alimentare și agricultura în economia de piață. Editura IMPEX - 92 SRL.
- Zahiu, L.:* Managementul agricol, Editura Economică, 1999.
- Zaman, Gh.:* Dimensiunea economică a agriculturii durabile, creatoare de surplus economic, în Revista de statistică nr. 1-2/1995.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ECONOMICE
NR. 10-11-12/2000**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ ÎN
DOMENIUL MUNCII ȘI PROTECȚIEI SOCIALE

**PROCESE ȘI TENDINȚE ÎN SFERA
OCUPĂRII ȘI ȘOMAJULUI**
• Analize comparative •

Prof. univ. dr. Gheorghe RĂBOACĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. REMARCE PRELIMINARE	399
2. EVOLUȚIILE OCUPĂRII ȘI ȘOMAJULUI ÎN ROMÂNIA. CORELAȚII ȘI SEMNIFICAȚII ALE ACESTORA ÎN CONDIȚIILE TRANZIȚIEI LA ECONOMIA DE PIAȚĂ.....	400
3. PROCESE ȘI TENDINȚE ÎN SFERA OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ. COMPARAȚII INTERNAȚIONALE	403
3.1. Ocuparea globală	403
3.2. Ocuparea pe sexe	405
3.3. Ocuparea pe sectoare de activitate	406
3.4. Ocuparea după statut	415
3.5. Ocuparea cu timp parțial.....	420
3.6. Durata muncii.....	424
3.7. Ocuparea urbană informată a forței de muncă	432
4. PROCESE ȘI TENDINȚE ÎN SFERA ȘOMAJULUI. COMPARAȚII INTERNAȚIONALE	435
4.1. Evoluția șomajului	435
4.2. Șomajul pe sexe	438
4.3. Șomajul tânăr.....	438
4.4. Șomajul de lungă durată	446
4.5. Șomajul educațional	448
CONCLUZII ȘI PROPUNERI	451
ANEXE	456
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	484

1. REMARCE PRELIMINARE

Ocuparea forței de muncă și șomajul reprezintă două dintre dimensiunile numeroase ale pieței muncii¹. Aceasta nu înseamnă însă, câtuși de puțin, că demersul nostru ar fi fatalmente de importanță secundară sau marginală în raport cu piața muncii. Dimpotrivă, există argumente puternice din care rezultă chiar că ocuparea și șomajul, privite împreună, constituie însăși forța de muncă, populația activă; prin aceasta ocuparea și șomajul nu numai că se situează în centrul problematicei pieței muncii, dar reprezintă, împreună, dimensiunea cantitativ-numerică a pieței forței de muncă.

Ocuparea forței de muncă și șomajul definesc și redau nu numai dimensiunile și structurile pieței forței de muncă, dar ocupă și un loc special, de asemenea central în cadrul populației totale. Deducerea din aceasta a populației active conduce și la determinarea dimensiunilor populației inactive, aparent străină ocupării și șomajului; în fapt este știut că populația inactivă este alcătuită din componente "înrudite" pieței muncii întrucât, pe de o parte, populația vârstnică și-a pierdut aptitudinile de muncă, părăsind piața muncii, în timp ce, pe de altă parte, populația tânără este în curs de formare și de însușire a aptitudinilor de muncă în vederea intrării pe piața muncii.

În consecință, dacă ocuparea și șomajul fac obiectul pieței muncii înseamnă că procesele și tendințele din sfera acestor două componente reprezintă dimensiuni, echilibre și/sau dezechilibre ale pieței muncii. Mai departe, pe cale de consecință, aceste echilibre și sau/dezechilibre într-o societate democratică, întemeiată pe drepturile fundamentale ale omului, pot deveni criterii de apreciere a eficienței pieței muncii, ale măsurii în care politicile și mecanismele ei de funcționare satisfac sau nu exigențele economice și social-politice ale construirii unei societăți moderne, durabile.

Acesta este obiectivul general al tuturor analizelor ocupării și șomajului din România și alte țări. Alte obiective vom putea degaja din cele ce urmează.

¹ *Lucrările metodologice și de evidență statistică elaborate de curând în cadrul O.I.M., redau de pildă peste 18 indicatori statistici de bază (cheie) ai pieței muncii.*

2. EVOLUȚIILE OCUPĂRII ȘI ȘOMAJULUI ÎN ROMÂNIA. CORELAȚII ȘI SEMNIFICAȚII ALE ACESTORA ÎN CONDIȚIILE TRANZIȚIEI LA ECONOMIA DE PIAȚĂ

Ocuparea și șomajul, în orice analiză sau politică economică și socială, sunt categorii polare; în timp ce ocuparea este o categorie aparent integral pozitivă, benefică stării de funcționare și de relativă bunăstare, șomajul are o conotație exclusiv negativă, echivalentă cu o stare marginal de sărăcie. Cu toate acestea ocuparea și șomajul se însumează în virtutea faptului că ele au și însușiri comune, respectiv indivizii care le alcătuiesc dispun de aptitudinile fizice și intelectuale de muncă¹.

Această însușire comună a ocupării și a șomajului constituie atât criteriul de delimitare în cadrul populației totale a populației active de populația inactivă cât și de descompunere a populației inactivă în acea parte a acesteia care și-a pierdut aptitudinile de muncă (ieșind de pe piața muncii) și cealaltă parte a populației inactivă care este în curs de formare a acestor aptitudini de muncă în vederea intrării pe piața muncii.

Abstracție făcând acum de caracteristica în baza căreia am însumat ocuparea și șomajul sub forma populației active (dimensiunea pieței muncii) vom căpăta aici posibilitatea de izolare a ocupării de șomaj, pe de o parte și însumarea acestuia cu populația inactivă, pe de altă parte. Pe această bază se obține volumul total al populației care este dependentă din punct de vedere economic de populația ocupată, adică un alt criteriu de mare sinteză al eficienței pieței muncii și al măsurii în care aceasta contribuie la construirea societății durabile.

Datele permit să se releve mai multe constatări, între care:

- populația totală s-a redus, în perioada 1991-1999, cu aproape 730.000 de persoane;
- populația ocupată, în aceeași perioadă, s-a diminuat cu peste 2.000.000 de persoane;
- populația activă, semnificând dimensiunea pieței muncii s-a diminuat și ea însă într-o măsură mai mică, 12344000 de persoane, deoarece șomajul a apărut și crescut în 1999 de aproape patru ori față de 1991, contracarând-o în bună măsură;

¹ *Facem aici abstracție că în practica statistică națională și internațională nu există încă criterii riguroase de definire și de determinare a ocupării forței de muncă, pe de o parte și a șomajului, pe de altă parte. Ocuparea și șomajul se intersectează fiecare în parte cu un al treilea concept (subocupare), constituind în fapt un "halou" greu de disjuns și delimitat riguros până în prezent.*

- populația inactivă cunoaște o creștere redusă (111,000 mii) datorită diminuării puternice a populației preactive, care contracarează creșterea destul de puternică a populației postactive;
- populația inactivă însumată cu populația șomeră, reprezentând populația dependentă, cresc împreună cu 1.146.000 mii;
- în fine, indicii de dependență economică, determinat ca raport între populația dependentă și populația ocupată (1000 de persoane ocupate) își sporește considerabil valoarea de la 1,138 în 1991 la circa 1,500 în 1998.

Analizele care vor urma trebuie să reliefeze și cât de trainică este ocuparea populației - eficiența ei economică - unica bază de restructurare economică sănătoasă a populației dependente.

Tabelul nr. 1 - Evoluții ale populației ocupate și șomajului și ale altor indicatori relevanți ai populației în România, în perioada 1991-2000

- în mii persoane -

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	1999/ 1991 diferit
Populația ocupată	10 840	10 786	10 458	10 062	10 012	9 493	9 379	9 023	8 813	-2027
Populația șomeră	337	929	4 165	1 224	998	658	881	1 025	1 130	+793
Populația activă (r1+2)	11.177	11 715	11 623	11 286	11 010	10 151	10 260	10 048	9 943	- 1 234
Populația totală	23185	22810	22789	22748	22712	22632	22509	22514	22458	-727
Populația inactivă (r4-3)	12008	11095	11164	11462	11702	12481	12249	12456	12515	507
Populația depen- dentă economic (r5+2)	12345	12024	12329	12686	12700	13139	13130	13481	13645	+1300
Indice de depen- dență economică a populației (r6:1)	1,138	1,114	1,178	1,260	1,2668	1,384	1,399	1,494	1,548	+0,410

Notă: tabelul s-ar putea continua și cu alți indicatori cum ar fi de pildă, prin descompunerea populației inactive în populație preactivă și respectiv postactivă, pentru a arăta că sporirea populației inactive are loc, pe de o parte, prin majorarea populației vârstnice, postactive datorită prepensionării, iar pe de altă parte prin diminuarea puternică a populației active, preactive. Aceste posibilități nu sunt obiectivul de bază al analizelor pe care noi ni l-am propus.

Trei concluzii se impun însă aproape de la sine, ținând seama de constatările de mai sus și anume:

a) piața muncii cunoaște importante diminuări de efective numerice, mai ales în ceea ce privește populația ocupată; deși șomajul - cealaltă componentă a populației active (pieței muncii) crește cel mai rapid, dimensiunile acestuia nu

reușesc să contracareze scăderea mult mai mare a volumului populației ocupate;

b) perspectivele pieței muncii nu sunt încurajatoare nici în viitor deoarece populația preactivă scade continuu, atât absolut cât și relativ, accentuând posibilitățile de creștere viitoare în și mai mare măsură a populației postactive; la această situație concură tendința de creștere a emigrării tinerilor și elitelor care micșorează eficiența pieței muncii și a populației naționale. Nu rezultă și de aici că populația ocupată devine o bază mai puțin trainică pentru populația dependentă?

c) toți indicatorii și corelațiile acestora apar ca expresii indubitabile ale creșterii gradului de sărăcie a populației.

Aceste sumare concluzii au rezultat din utilizarea de indicatori agregați, exprimați în mărimi absolute și numai pentru România.

Alte analize de detaliu, ale structurii ocupării și ale structurii șomajului - pe care le desfășurăm în continuare - vor putea aprofunda concluziile de mai sus, respectiv măsura în care procesele și tendințele din sfera ocupării și din cea a șomajului sunt implicate în creșterea gradului de sărăcie a populației.

Aceste analize structurale ale ocupării și șomajului le vom' desfășura în temeni relativi, ca rate, concomitent pentru România și alte țări. Pe baza unor asemenea comparații internaționale urmărim să examinăm în ce măsură procesele și tendințele observate mai sus, în sfera pieței muncii în România, sunt efemere, derivate exclusiv din tranziția la economia de piață sau dimpotrivă, sunt comune, în proporții mici sau mai mari, tuturor țărilor în tranziție sau cu economie de piață, lată deci și acest al treilea obiectiv al lucrării noastre în analizele de comparații internaționale care urmează.

3. PROCESE ȘI TENDINȚE ÎN SFERA OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ. COMPARAȚII INTERNAȚIONALE

Rata de ocupare a populației, conform lucrărilor de referință ale O.I.M. și practicilor naționale la scară de masă, ia în considerație numai acea parte a forței de muncă (a pieței forței de muncă) deținătoare de statut de ocupat, raportată la populația țării și exprimată în procente.

Rata de ocupare a populației ne informează mai mult decât oricare alt indicator al pieței muncii asupra extinderii populației ocupate a unei țări în activități direct productive ale pieței muncii. Cu cât este mai înaltă această rată cu atât angajarea populației în sfera pieței muncii este mai ridicată. În mod corespunzător, o rată scăzută a ocupării populației arată că mari proporții ale populației, dintr-un larg complex de cauze, nu sunt angajate și nu participă direct la procesele pieței muncii¹.

Utilitatea ratei de ocupare a populației pentru atingerea obiectivelor de cunoaștere a proceselor și tendințelor din sfera pieței muncii rezultă din faptul că acest indicator se poate calcula pentru un număr foarte mare de caracteristici esențiale, demografice, economice, sociale cum sunt: pe sexe și grupe de vârstă, după statutul ocupării (salariat, liber profesionist etc.) după sectorul economic (primar, secundar, terțiar), ocuparea cu timp parțial (atipică), durata săptămânală și anuală a muncii, ocuparea informală etc.

3.1. Ocuparea globală

Înainte oricăror însușiri caracteristice ale ocupării, vom analiza rata de ocupare a populației la nivel global (anexa 1). Din aceste date rezultă următoarele constatări și concluzii:

- România are un nivel de ocupare destul de ridicat (60,9%) în raport cu alte țări: cu toate acestea din 59 de țări pentru care sursa utilizată conține date, 44 de țări au rate de ocupare superioare României;
- cel mai înalt nivel de ocupare îl deține China (75,6%), iar cel mai scăzut, la distanța foarte mare, o altă țară slab dezvoltată, Algeria (28,8%);
- țările dezvoltate din punct de vedere economic se distribuie aproape uniform pe întreaga ierarhie între ratele maximă și minimă mai înainte menționate; țările fost socialiste, dimpotrivă, se concentrează într-un

¹ *Între acești factori - cauze menționăm nivelul scăzut al cererii (nivelul dezvoltării economice și sociale), tradiții, religie, prejudecăți etc.*

interval foarte îngust, între rata de ocupare de 51-57%, cu excepția României (60,9%) și a Ungariei, la cealaltă extremitate 46,7%;

- și, în fine, s-ar putea formula concluzia că până în prezent nu se poate vorbi de un model unic de ocupare specific țărilor dezvoltate, după cum nu se observă vreun model propriu nici țărilor în curs de dezvoltare; țările fost socialiste, dacă luăm în seamă și excepțiile menționate, par să se desprindă din "modelul" moștenit al unor rate înalte de ocupare și să-și însușească treptat, niveluri de ocupare foarte diferite, specifice țărilor dezvoltate.

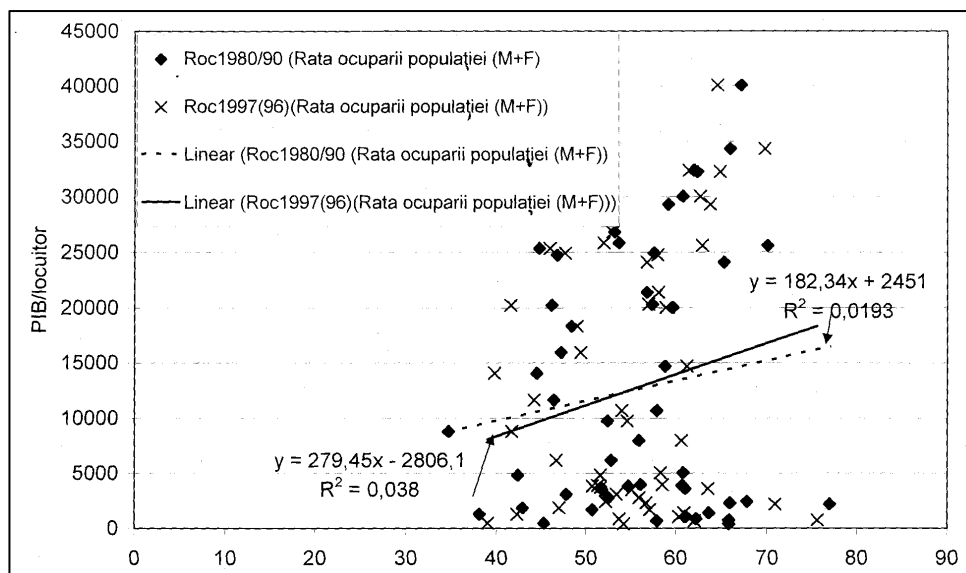
Absența unui model unic de ocupare în funcție de nivelul dezvoltării economice (PIB/loc.) se observă cu claritate din rezultatele analizei de corelație și regresie. Rezultatele acestor calcule sunt reprezentate în graficul nr. 1).

Cu toate acestea, studiul ratelor de ocupare în dinamică, în perioada 1980-1997 (anexa 2) pune în evidență o serie de procese și tendințe de instabilitate, de mișcare a ratelor de ocupare ale tuturor țărilor care fac obiectul analizei noastre. Dintre acestea menționăm în special următoarele:

- are loc o **creștere a ratelor de ocupare** în multe din țările în curs de dezvoltare (14 țări din 19); în această tendință se înscriu și unele țări dezvoltate (8 țări din 25), precum și unele țări fost socialiste (3 țări din 14 analizate); în total 25 de țări, din care multe înregistrează creșteri minore, nesemnificative;
- cea mai puternică tendință constatată este însă **reducerea ocupării**; aici se încadrează 11 țări fost socialiste din 14 analizate și 17 țări dezvoltate din 25 analizate, plus 5 țări din rândul celor slab dezvoltate, în total 33 de țări¹.

Graficul nr. 1 - Analiza de corelație și regresie privind absența modelului unic de ocupare

¹ Fenomenul scăderii ocupării poate fi în realitate mult mai amplu decât rezultă din aceste date; asupra acestui lucru vom reveni în analizele care urmează.

În afirmarea evoluțiilor ratei globale de ocupare un rol major îl au modificările din structurile pe sexe ale populației ocupate.

3.2. Ocuparea pe sexe

Analiza ratelor de ocupare pe sexe pune în evidență și alte procese și tendințe cu amploare mult mai mare decât cele rezultate mai sus (anexa 3). Din aceste date (am exclus pe acelea proprii fostelor țări socialiste datorită incompletitudinii lor) rezultă următoarele constatări:

- ratele de ocupare ale bărbaților cunosc o evidentă și adeseori **o puternică tendință de scădere**: în 22 din 25 de țări dezvoltate (adică exceptând Noua Zeelandă +1,5 procente, Olanda +3,2 procente și Islanda 0,2 procente). Procesul de scădere a ratei de ocupare a bărbaților își face loc și în țările slab dezvoltate, în 8 din totalul de 19 țări analizate, cărora le este specifică, la nivel global, o tendință de creștere a ocupării;
- ratele de ocupare a femeilor cunosc, dimpotrivă, **o și mai puternică tendință de creștere** atât în țările dezvoltate (18) cât și în țările în curs de dezvoltare (16), adică în total 34 de țări din numărul țărilor celor două categorii analizate (44 de țări).

Concluziile sunt diferite pentru aceste două grupe de țări:

a) creșterea masivă a ocupării femeilor în partea covârșitoare a țărilor slab dezvoltate se împletește și cu sporirea ocupării bărbaților din aceste țări,

determinând procesul de ansamblu al sporirii ocupării la nivel global (ambele sexe);

b) creșterea ocupării femeilor în multe țări dezvoltate (datorită ponderii lor mai scăzute) nu reușește să schimbe influența scăderii ratelor de ocupare a bărbaților, astfel că rata globală pentru ambele sexe întrunite rămâne, așa cum am văzut, negativă, de scădere.

c) dacă creșterea ratelor de ocupare a femeilor este un fenomen progresist în vederea afirmării egalității *de facto* cu bărbații, nu se știe încă, în această etapă a analizei, dacă asemenea evoluție nu are și motivații legate de costul mai mic al remunerării lor; tot astfel, este posibil ca reducerea ratelor de ocupare pentru bărbați să fie legată de costul ridicat al remunerării lor la vârste de muncă mai avansate, când devine mai avantajos pentru piața muncii eliminarea lor sub forma pensionării anticipate din sfera muncii. Acest lucru va putea fi clarificat mai departe. Aici trebuie să arătăm doar convingerea noastră că mai mulți factori acționează puternic spre schimbarea modelului de ocupare al bărbaților, ca și al femeilor. Iar scăderea ratei globale de ocupare (bărbați și femei), atât în țări dezvoltate, cât și în țări mai slab dezvoltate este legată organic, așa cum vom avea, de asemenea, prilejul să arătăm, de tendința de creștere puternică a șomajului.

Aceste răspunsuri le vom obține în continuare, în procesul examinării altor însușiri esențiale ale ocupării forței de muncă.

3.3. Ocuparea pe sectoare de activitate

Ocuparea pe sectoare economice este una dintre cele mai importante și relevante însușiri caracteristice ale modelului general de ocupare a forței de muncă.

În cadrul analizei ocupării forței de muncă pe sectoare economice pot fi identificate o serie de trăsături definitorii ale economiei naționale din fiecare țară între care:

a) stadiul istoric de dezvoltare economică și socială a fiecărei țări, concretizat într-un grad mai mare sau mai mic de concentrare a populației ocupate în agricultură (stadiul agrar sau primar), în industrie (stadiul industrial sau secundar), și respectiv în servicii (stadiul terțiar);

b) nivelul eficienței folosirii forței de muncă în cele trei sectoare economice și la scara întregii țări (PIB/locuitor) știut fiind faptul că fiecare sector are o productivitate specifică, de regulă mai mică în agricultură și mai mare în industrie și doar parțial în servicii¹.

¹ *Relevanța structurii de ocupare poate crește în măsura în care cele trei componente sunt abordate mai detaliat. De pildă, după un nivel de dezvoltare industrială urmează o scădere a populației ocupate și este interesant de știut dacă aceasta se produce doar pe seama industriei extractive sau are loc, datorită progresului științific și tehnic*

Din această a doua împrejurare diminuarea populației ocupate în agricultură și apoi în industrie și concentrarea masivă a populației ocupate în servicii echivalează nu numai cu trecerea de la producția de bunuri la producția de servicii, dar mai ales cu sporirea capacității populației ocupate în agricultură și în industrie de a produce cantități de bunuri tot mai mari, cu concursul mai mult sau mai puțin mijlocit al serviciilor de producție obținute de populația ocupată în servicii.

În consecință, procesul treptat de concentrare a populației ocupate în servicii este considerat, de regulă, un proces istoric pozitiv, de progres economic și social ireversibil. Practica arată însă că acest adevăr nu se verifică întotdeauna, în cazul tuturor țărilor (anexa 4).

În România, de pildă, în prezent, populația ocupată este distribuită în proporții de 39% în agricultură, de 30,5% în industrie și de 30,5% în servicii. Aceste structuri, datorită restructurării și tranziției la economia de piață, marchează un regres apreciabil dacă ținem seama că în 1990 populația ocupată era distribuită în proporții de 29% în agricultură, de 37% în industrie și de 34% în servicii. Bineînțeles, regresul ocupational al forței de muncă a fost însoțit și de regrese ale eficienței în industrie, în agricultură și în servicii, reflectate, în sinteză, în scăderea PIB/locuitor¹.

Fenomenul românesc aici semnalat nu este izolat, fiind propriu și unora dintre țările fost socialiste, după cum modificările structurilor ocupaționale în direcția istorică de progres economic și social nu sunt însoțite, în toate cazurile și de creșterea eficienței folosirii forței de muncă (PIB/locuitor). Dimpotrivă, aceasta tinde să bată pasul pe loc.

Potrivit datelor statistice studiate pentru un număr de 111 țări disponibile, ierarhizate de noi după dimensiunea relativă a ocupării forței de muncă în agricultură, rezultă o imagine globală parțial coerentă între structura de ocupare și nivelul de dezvoltare economică (PIB/locuitor). Astfel, conform anexei 5, majoritatea țărilor cu pondere mică a agriculturii în structura de ocupare are de regulă cel mai înalt PIB pe locuitor și invers, țările cu ponderi mari ale populației agricole dețin niveluri ale PIB/locuitor mici și foarte mici.

Corelația, așa cum am spus, nu este întru totul "curată", pentru că unele țări, cum ar fi Columbia, Argentina, Bolivia, Costa Rica, deși au ponderi diferite ale forței de muncă ocupate în agricultură și chiar mai mici decât Marea Britanie, SUA, Belgia, Suedia, totuși sub aspectul nivelului PIB/locuitor sunt într-o poziție puternic contrastantă, situându-se la polul opus.

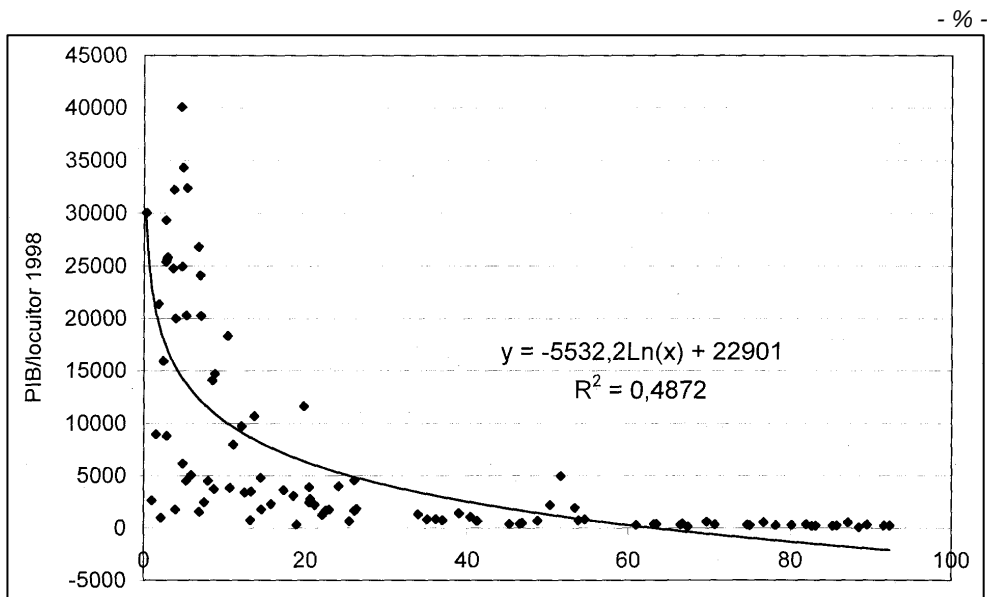
și în industrii manufacturiere. În același mod stau lucrurile și în sfera serviciilor, cu o structură poate chiar și mai eterogenă.

¹ În 1999 PIB/locuitor în România reprezintă doar circa 80% din nivelul celui realizat înainte de 1990.

Asemenea puternice contraste există pe întreaga ierarhie a țărilor. Astfel, România, care deține locul cu numărul 70, cu 39% populație ocupată în agricultură și cu un PIB de 1390 de dolari pe locuitor este devansată mult în această ierarhie de o serie de țări care dețin un PIB/locuitor mult mai mic, așa cum este cazul Boliviei, Nicaragua, Kenya, Zimbabwe, Sri Lanka, Ucraina, Honduras.

Cu toate acestea, studiul sistematic al corelațiilor dintre structurile de ocupare și nivelul PIB pe locuitor pune în evidență legături stabile și puternice, așa cum rezultă din seturile de reprezentări grafice și de ajustări pentru fiecare din cele trei sectoare economice. a) între ponderea populației ocupate în agricultură și nivelul PIB/locuitor pentru țările pentru care dispunem de date există o corelație inversă, așa cum se observă în graficul nr. 2.

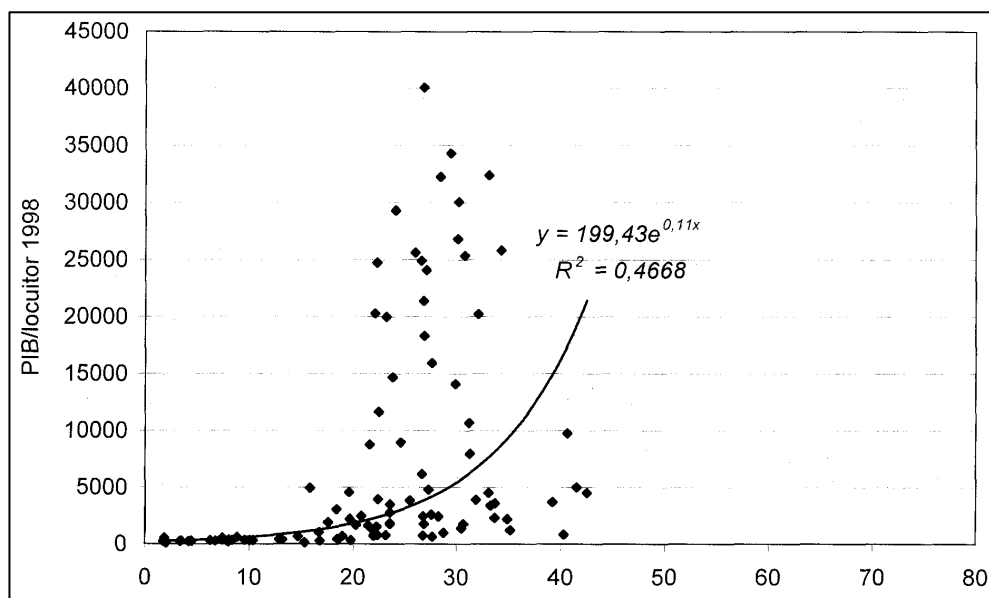
Graficul nr. 2 - Ponderea populației ocupate în agricultură, 1995

Interpretarea **economică** a acestei corelații inverse presupune să menționăm întâi de toate ca nivelul PIB/locuitor este cu atât mai mare cu cât ponderea ocupării forței de muncă în agricultură este mai mică. Explicația dată astfel ar fi însă, eliptică tocmai de factorul care face posibilă aceasta substituție a forței de muncă plecate din agricultură - productivitatea muncii - știută fiind relația dintre producție (Q) = L (forță de muncă) $\times$ W (productivitatea muncii).

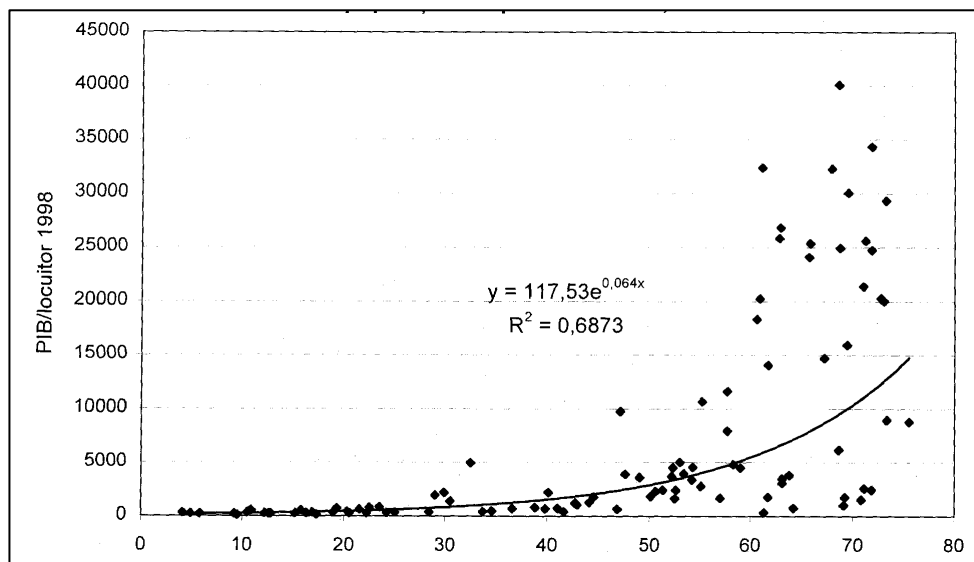
b) Corelația dintre ponderea populației ocupate în industrie și PIB/locuitor, conform reprezentării grafice și ajustării datelor, graficul nr. 3.

Graficul nr. 3 - Ponderea populației ocupate în industrie, 1995 - %

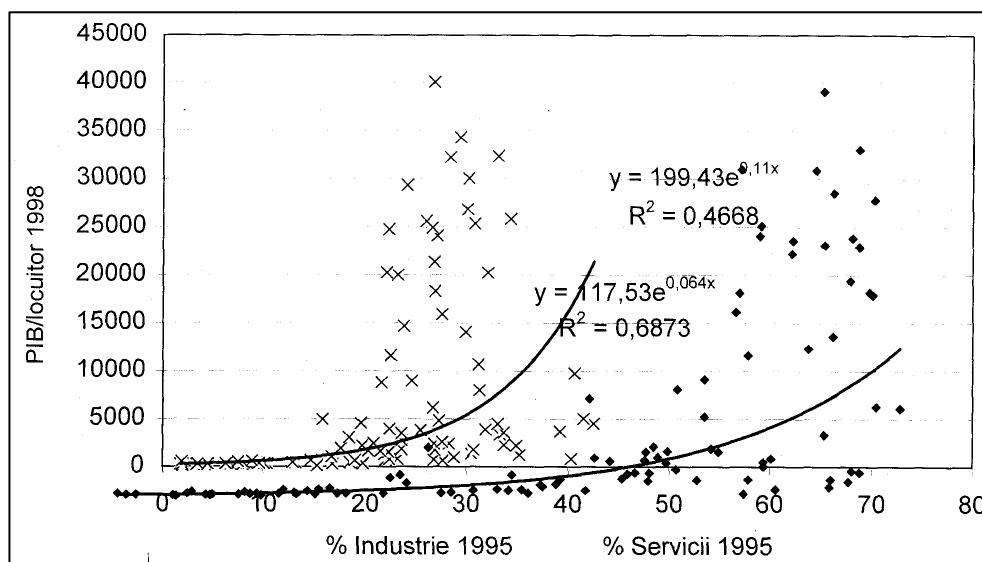
În cazul industriei, corelația populației ocupate cu nivelul PIB/locuitor este **directă**, în sensul că, după o creștere a ponderii forței de muncă ocupate în industrie urmează o scădere a acesteia și o creștere a PIB/locuitor datorită aceluiași factor implicat mai înainte (în cazul agriculturii), respectiv eficiența economică a folosirii forței de muncă sau productivitatea crescândă a muncii.

c) Corelația dintre ponderea ocupării forței de muncă în sectorul servicii și nivelul PIB/locuitor, rezultă din graficul nr. 4. Interpretarea corelației populației ocupate în sectorul de servicii cu PIB/locuitor este ca și cea efectuată în cazul precedent, al industriei. Este o corelație directă, respectiv PIB/locuitor crește o dată cu creșterea ponderii populației ocupate în servicii. În acest caz, dependența creșterii PIB/locuitor de productivitate, de eficiența economică a ocupării în servicii ni se pare ceva mai limitată dacă ținem seama că, în cazul serviciilor, curba ajustată urcă până la un PIB de 15000 de dolari pe locuitor, pe cât timp în cazul ocupării în industrie, curba ajustată urcă până la un PIB de 23000 de dolari/locuitor.

Graficul nr. 4 - Ponderea populației ocupate în servicii, în 1995 - %

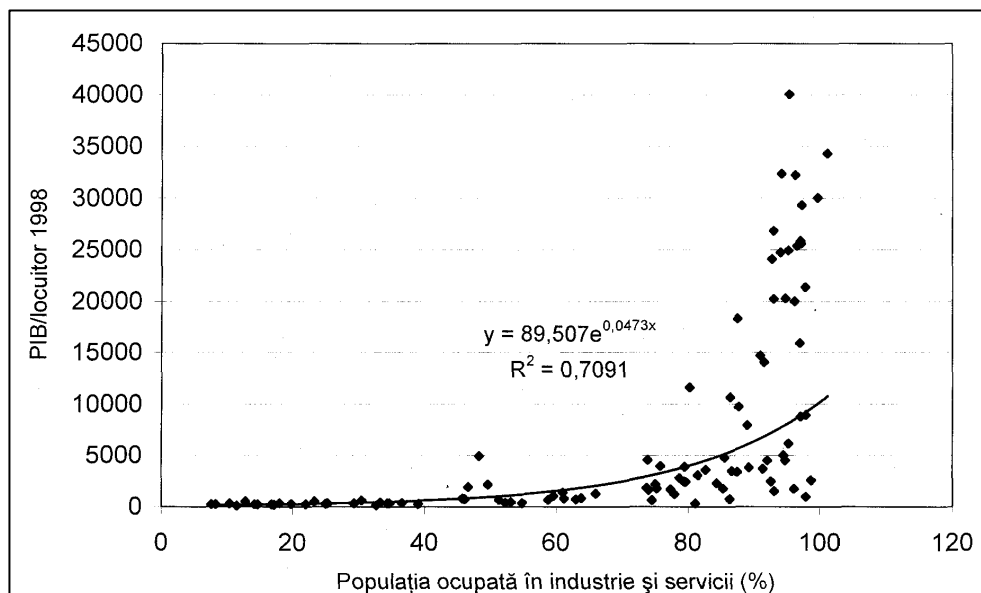
În ciuda acestei deosebiri dintre industrie și servicii în ceea ce privește corelația ocupării cu PIB/locuitor cele două sectoare se întemeiază pe relații direct proporționale, așa cum se observă din graficul nr. 5.

Graficul nr. 5 - Deosebiri între industrie și servicii în privința ocupării

Imaginea apropiată a relațiilor PIB/locuitor cu ocuparea în industrie și servicii este un argument pentru a încerca o imagine globală, însumată a ocupării în industrie și servicii în corelație cu PIB/locuitor. Iată această imagine în graficul nr. 6.

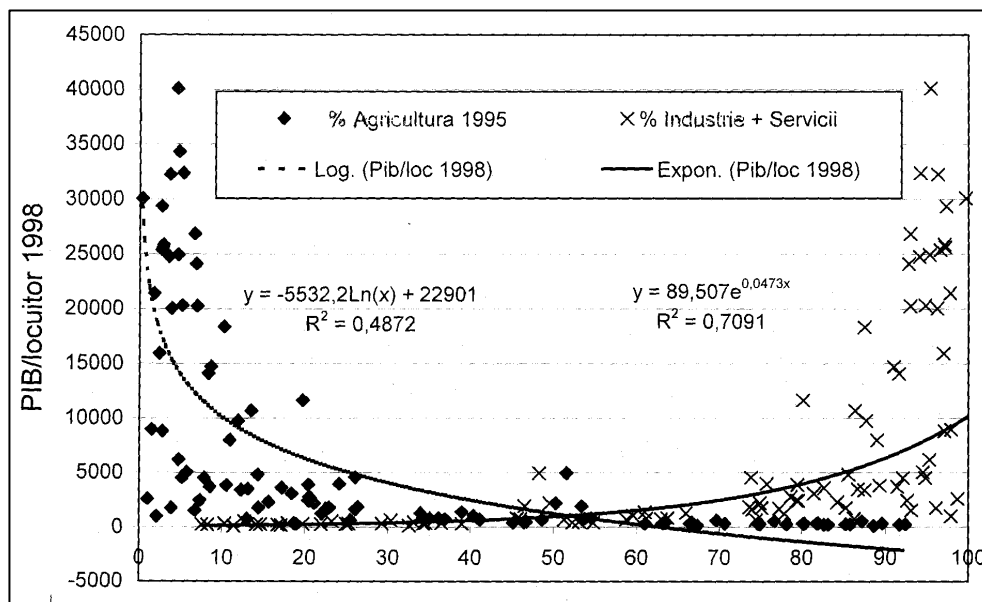
Graficul nr. 6 - Corelația populației ocupate în industrie și servicii (însușită) cu PIB/locuitor

Demn de reliefat este faptul că amplitudinea curbei în extrema ei dreaptă, deschisă, merge până la un PIB de 10.000 de dolari/locuitor în cazul reunirii impactului ocupării industriei și serviciilor cu PIB/locuitor.

Să suprapunem acum această imagine de sinteză privind impactul ocupării industriei și serviciilor asupra PIB/locuitor cu imaginea înainte obținută pentru aceeași relație în cazul agriculturii. (Vezi graficul nr. 7.)

Graficul nr. 7 - Sinteza dintre agricultură și industrie + servicii privind ocuparea

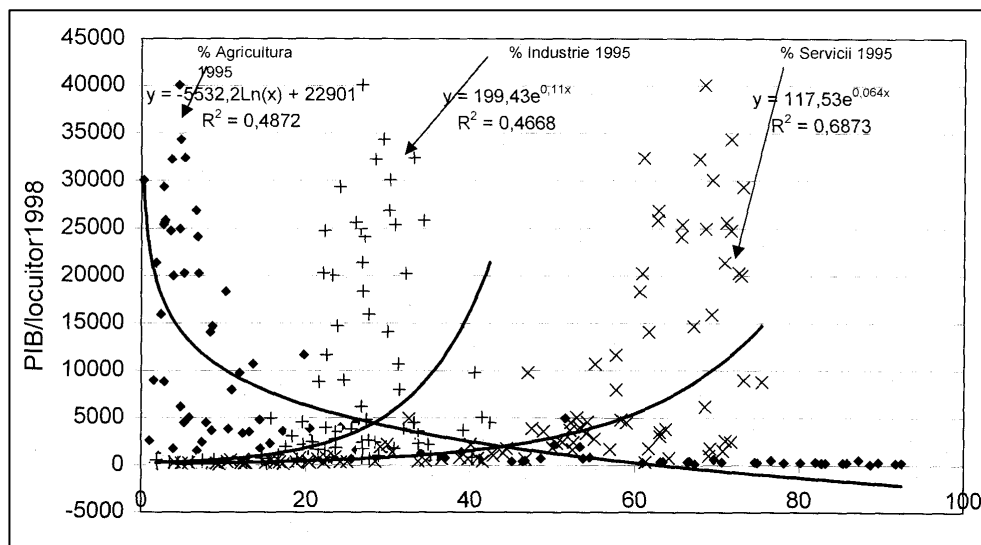

Demn de observat în acest caz este raportul direct proporțional al PIB/locuitor cu ocuparea în industrie și servicii (reunite) și respectiv invers proporțional al ocupării în agricultură.

Amplitudinea celor două curbe este însă diferită, mult mai joasă, până la 10.000 de dolari pe locuitor în cazul reunit al ocupării în industrie și servicii și foarte înaltă, mergând până la 30.000 de dolari pe locuitor în cazul ocupării în agricultură; diferența este determinată de productivitatea superioară a muncii în agricultură față de productivitatea muncii în industrie și servicii în condițiile în care acestea concentrează partea considerabilă a efectivelor populației ocupate.

Fiind în posesia relațiilor PIB/locuitor cu ocuparea în toate cele trei sectoare economice le prezentăm acum, în finalul acestei. analize, în mod distinct, pe fiecare în parte, într-o imagine sintetică de ansamblu (graficul nr. 8.).

Graficul nr. 8 - Ponderea ramurii în total populație ocupată, în 1995 - %

Aceasta imagine sintetică a relației ocupării în cele trei sectoare economice cu PIB/locuitor ne dezvăluie **informații** sub forma unor regularități privind plasarea țărilor care fac obiectul analizei noastre.

Astfel, partea covârșitoare a țărilor lumii se situează sub un PIB/locuitor de 5000 de dolari anual - oricare ar fi ponderea (mică, mijlocie, mare) a ocupării în fiecare dintre cele trei sectoare economice.

În schimb, în cazul a 22 de țări care realizează un PIB/locuitor între 10000 și 45000 dolari anual această rigiditate dispare întrucât o dată cu variația structurilor de ocupare (agricultură, industrie și servicii) variază și PIB/locuitor.

Într-o situație intermediară acestor două grupe de țări se află patru țări care realizează un PIB/locuitor între 5000 și 10000 de dolari.

Explicația am văzut, constă în nivelul productivității și eficienței care, în măsura apariției și substituiri unor mari efective de populație ocupată, generează variația PIB/locuitor, creșterea acestuia.

Această explicație capătă o semnificație mai profundă dacă încercăm să identificăm grupele de țări reprezentate grafic mai înainte. A se vedea graficele nr. 9, 10 și nr. 11 pentru grupe de țări, în anexa 6.

Analiza graficelor anexate permite să se distingă clar:

- modelul evoluat, eficient de ocupare a forței de muncă al țărilor OCDE în toate cele trei sectoare economice;

- modelul afro-asiatic de ocupare, întemeiat pe agricultura de subzistență care încă mai concentrează în agricultură până la 92% din populația ocupată;
- între aceste modele de ocupare se plasează grupul țărilor fost socialiste împreună cu grupul țărilor latino-americane. Aceste țări, între care și România, deși și-au modificat în decursul anilor mai mult sau mai puțin structurile economice, se încadrează, împreună cu multe din țările Africii și Asiei în zona de involuție, aceea PIB/locuitor de sub 5000 de dolari/an.

În concluzie, analiza sectorială a ocupării forței de muncă ne-a permis să identificăm **eficiența extrem de scăzută a ocupării forței de muncă în partea covârșitoare a țărilor lumii** și de aici dominația sărăciei și cronicizarea acesteia în lume; în al doilea rând procesul de reducere a ocupării din agricultură și chiar din industrie - care concentrează forța de muncă bărbătească - explică reducerea ratei de ocupare a bărbaților în cadrul modelului global examinat anterior. În fine, tendința de creștere a ocupării forței de muncă în servicii marchează, așa cum am văzut și în modelul-ocupării globale, creșterea ratei de ocupare a femeii în rândul forței de muncă a populației ocupate în sfera serviciilor și la scară națională în ansamblu. Progresul tehnologic, progresul educațional și un întreg ansamblu de factori complecși și contradictorii la care ne vom referi ceva mai departe concură la realizarea acestui proces.

3.4. Ocuparea după statut

Statutul ocupării forței de muncă este o altă însușire caracteristică a modelului general de ocupare și respectiv un criteriu de apreciere a pieței muncii, a proceselor și tendințelor din sfera acestora.

Orice persoană ocupată poate avea statutul de lucrător familial neremunerat, de liber profesionist și respectiv de salariat. În consecință, proporțiile acestora pot caracteriza atât dinamica pieței muncii cât și dinamica dezvoltării economice; primele două categorii de statut (lucrător familial neremunerat și liber-profesionist) includ un grad de risc și insecuritate ridicat, fiind specifice sectorului agricol și micului întreprinzător, în timp ce statutul de salariat este propriu marii producții de tip industrial și de servicii, cu protecție și drepturi speciale.

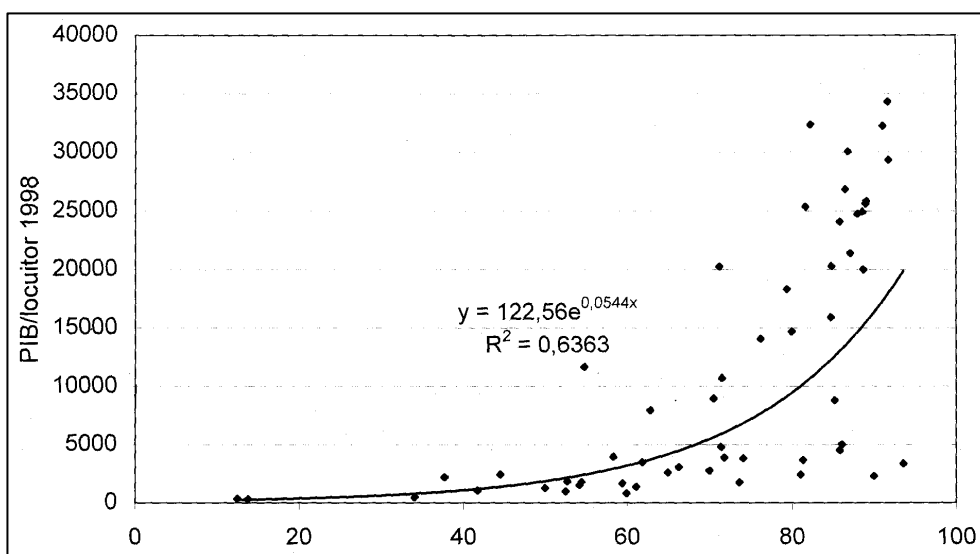
În consecință, orice deplasare a ocupării forței de muncă din sfera agricolă în cea industrială și a serviciilor atrage după sine micșorarea populației ocupate cu statut de liber-profesionist și de lucrător familial, neremunerat fără protecție socială și creșterea corespunzătoare a populației ocupate cu statut de salariat, cu mici riscuri și bună protecție socială.

Potrivit anexei 7, în România, populația ocupată în rândul salariaților deținea, în anul 1997, o pondere relativ modestă, de 61,1%. Într-adevăr, această pondere este mare față de țări ca Bangladesh 12,4%, Uganda 13,7%,

dar și foarte coborâtă în raport cu alte țări dezvoltate și fostele țări socialiste cum sunt SUA 91,8%, respectiv Federația Rusă 90%, Estonia 93,6% (anexa 7.1).

Studiul atent al datelor privind statutul ocupării arată că între ponderea salariaților în ocuparea totală și PIB/locuitor există o corelație destul de strânsă, așa cum se observă din graficul nr. 12.

Graficul nr. 12 - Ponderea salariaților în ocuparea totală, în 1997 - %

Imaginea este întrutotul concludentă; exceptând fostele țări socialiste, țările cu pondere mare sau foarte mare a salariaților în total ocupare beneficiază cel puțin teoretic de un statut cu riscuri mici și protecție socială înaltă, posibile dacă avem în vedere și suportul material - un nivel ridicat al PIB/locuitor.

Practica istorică, până nu demult, pusese în evidență doar aceasta direcție unică de evoluție a ocupării, dinspre statute fără protecție spre statute cu protecție de salariat. În ultimii ani apare și o tendință inversă de creștere a statutelor de liber-profesioniști și de membri familiali neremunerați și de diminuare a proporțiilor efectivelor cu statut de salariat.

Potrivit anexei 7.1. În România, care tranzitează la economia de piață avem de-a face cu reducerea ponderii salariaților de la 75,1% în 1991 la 61,1% în 1997; ponderea lucrătorilor familiali neremunerați (ocupați în agricultură) a crescut cu 17%; iar ponderea liber-profesioniștilor în perioada 1990-1997 s-a redus cu 3%.

Aceste procese nu sunt specific românești, ci se observă, este adevărat în proporții mai mici, și în unele țări fost socialiste (R. Cehă, Slovacia, Estonia, Letonia și Federația Rusă). Deosebirea dintre aceste țări este că în perioada analizată, reducerea ponderii salariaților s-a realizat pe seama sporirii liber-profesioniștilor și doar în mică măsură prin creșterea lucrătorilor familiali neremunerați (cazul României).

Procesul de reducere a salariaților și de creștere a ponderii liber-profesioniștilor este specific și altor grupe de țări:

- unele țări dezvoltate își diminuează într-adevăr întrucâtva ponderea salariaților asigurând creșteri destul de semnificative ale liber-profesioniștilor care, și așa dețineau locuri importante în structurile de ocupare; astfel ponderile liber-profesioniștilor, situate între 8,1% (Marea Britanie, Germania) și 23,3%. (Italia) au sporit cu valori situate între +0,9 puncte procentuale (Noua Zeelandă) și +3,9 puncte procentuale (Islanda);

- reduceri ale ponderilor salariaților au loc și în țări mai puțin dezvoltate, o dată cu creșterea mult mai accentuată a liber-profesioniștilor; aceste țări care dețineau și așa ponderile cele mai mari ale liber-profesioniștilor, 21,1 procente (Trinidad Tobago) și 38,8 procente (Bolivia), în anul 1997 statutul de liber-profesionist și-a văzut majorate ponderile, ajungând până la 44,3 puncte procentuale (R. Dominicană).

Demn de remarcat este faptul că, spre deosebire de fostele țări socialiste, țările slab dezvoltate, ca și țările dezvoltate nu și-au modificat semnificativ ponderile populației ocupate cu statutul de lucrător familial neremunerat, ca în cazul României.

Datele aceleiași anexe (partea a II-a) pun în evidență existența a numeroase țări, care cunosc **proces de creștere a efectivelor și ponderilor salariaților**; printre acestea sunt multe țări dezvoltate, unele țări fost socialiste (Polonia și Iugoslavia) și numeroase țări în curs de dezvoltare. În țările în curs de dezvoltare creșterea ponderii salariaților se realizează de regulă prin reducerea sensibilă a ponderilor liber-profesioniștilor și în al doilea rând prin reducerea ponderii lucrătorilor familiali neremunerați (care în unele cazuri dețin ponderi comparabile cu liber-profesioniștii). În schimb în țări mai dezvoltate (OCDE), creșterea salariaților se realizează în primul rând prin reducerea liber-profesioniștilor, iar în unele cazuri (Grecia, Japonia, Spania) și prin creșterea/scăderea ponderii lucrătorilor familiali neremunerați.

Țările care și-au văzut diminuată ponderea salariaților în total ocupare pot fi considerate regres din punct de vedere al securității și protecției sociale.

În cazul țărilor care cunosc creșterea ponderii salariaților ar putea exista tentația să se aprecieze această tendință ca un proces exclusiv pozitiv.

Realitatea practică dezmințe o astfel de apreciere pentru că sub statutul de salariat fără schimbarea acestuia s-au produs eroziuni uneori echivalente cu lipsa oricărei protecții și un risc aproape echivalent dacă nu mai mare decât

cel al liber profesioniștilor și membrilor familiali neremunerați. Avem în vedere că sub statut de salariat a apărut ocuparea cu convenție, ocuparea sezonieră sau temporară, ocuparea de forță de muncă secundară, cu statut de subantrepriză, ocuparea cu timp parțial și altele.

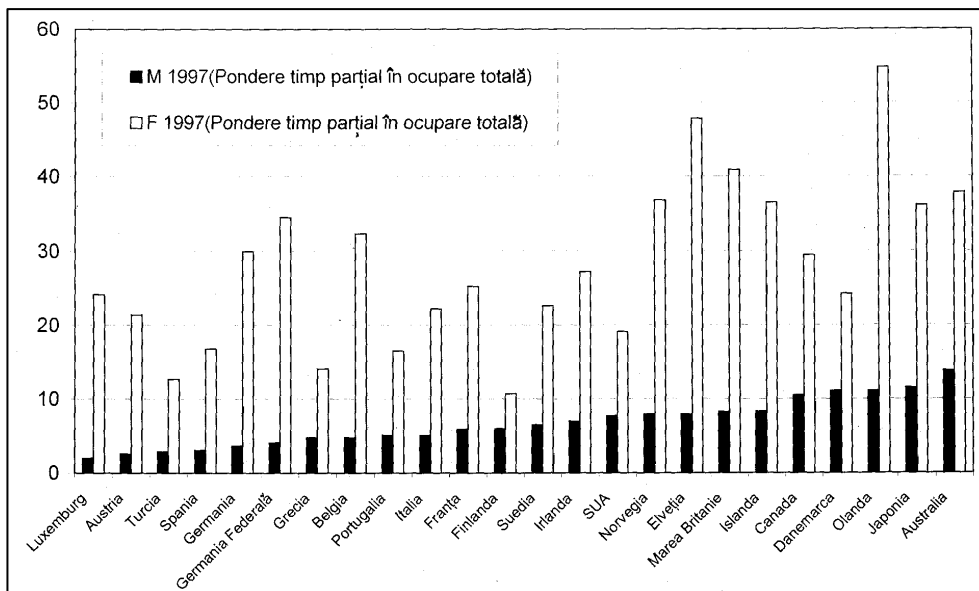
Pista care ne conduce la aprecierea mai mult decât circumspectă a statutului actual de salariat (aflat încă în curs de erodare și sub alte aspecte) o reprezintă analiza ponderii salariaților pe sexe.

Potrivit anexei 7.2, partea covârșitoare a țărilor dezvoltate cu excepția Japoniei, toate țările fost socialiste cu excepția României și aproape jumătate din țările slab dezvoltate din Africa, Asia și America Latină cuprinse în analiză se caracterizează printr-o pondere mai mare a femeilor salariate decât ponderea bărbaților salariați. Vezi graficele nr. 13, 14 și 15.

În baza acestor date rezultă că modelul românesc de ocupare este greu de întâlnit atât în lumea țărilor fost socialiste cât și în rândul țărilor dezvoltate.

Cazul aproape unic al României în rândul țărilor analizate (fost socialiste și țări OCDE) este ceva mai frecvent întâlnit în zona țărilor foarte slab dezvoltate și nici măcar în toate acestea. Ponderea femeilor salariate în ocuparea totală comparativ cu a bărbaților în România se aseamănă cel mai mult cu Botswana.

Graficul nr. 13

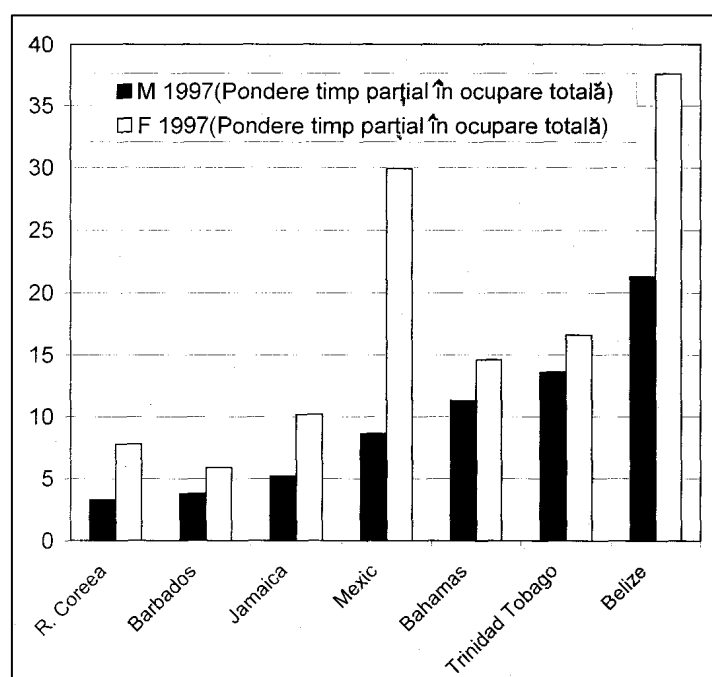

Faptul subliniat mai sus, acela că România constituie o excepție alături de Japonia reclamă de asemenea o precizare pentru ca în timp ce în Japonia femeile salariate se situează la 80% din nivelul lor global de ocupare, foarte aproape de bărbați (83%), în România "competiția" dintre femei și bărbați în materie de statut de salariat se dispută la nivel mult mai coborât, de 56% față de bărbați 65%, deci foarte departe de zona de competiție dintre femei și bărbați în materie de statut salarial din celelalte țări dezvoltate.

Pentru România concluzia analizelor este că o mare parte a femeilor are un statut nesalarial (liber-profesionist și lucrător familial neremunerat), deci cu mari riscuri sociale și neprotejat (în special în agricultură).

Rămâne de clarificat dacă ponderea ridicată a femeilor în rândul salariaților, realizată în ultimele două decenii în special în țările dezvoltate, reprezintă un statut prin sine însuși mai bun, așa cum se observă din analiza ocupării cu timp parțial.

Graficul nr. 14

3.5. Ocuparea cu timp parțial

Aprecierea corectă a proceselor și a tendințelor din sfera ocupării nu este posibilă fără analiza ocupării cu timp parțial - o altă însușire indispensabilă cunoașterii și caracterizării modelului general de ocupare a forței de muncă.

Ocuparea cu timp parțial se referă la persoanele care lucrează mai puține ore decât timpul complet. Acest model de ocupare se determină sub forma a două măsuri procentuale și anume:

- a) ponderea timpului parțial în ocuparea totală. El se calculează pentru total sexe și separat, bărbați și femei;
- b) ponderea femeilor în volumul total al ocupării cu timp parțial (bărbați și femei).

Ponderea timpului parțial în ocuparea totală (a) ne spune că, dacă acest indicator are un nivel coborât, volumul locurilor de munca cu timp complet este mare; dacă ia valori înalte înseamnă că locurile de muncă cu timp complet sunt puține, iar oferta de forță de muncă satisfăcându-se printr-o ofertă de locuri de muncă cu timp parțial.

Ponderea timpului parțial în ocuparea totală, calculat pe total sexe și separat pentru bărbați și femei are o foarte mare însemnătate întrucât poate să testeze atât preferințele femeilor și bărbaților pentru munca cu timp parțial, dar și, dimpotrivă, preferințele angajatorilor față de munca cu timp parțial.

Munca cu timp parțial este de regulă preferată (sau obligată) să o accepte, în special femeile și mai puțin bărbații. De asemenea ea este preferată realmente de tineri dornici să muncească și să învețe în același timp, precum și de persoane vârstnice, bărbați și femei în special în vârstă de 55 de ani și peste.

Ambii indicatori ai extensiunii muncii parțiale se pretează, foarte bine și la comparații internaționale însă în toate cazurile se cere o anumită prudență. În unele cazuri munca parțială este dorită de forța de muncă, dar în marea majoritate este acceptată din lipsa de altceva mai bun. Prudența este necesară și deoarece creșterea muncii cu timp parțial ridică rata ocupării și coboară ratele de șomaj; practica arată că persoanele angajate cu timp parțial sunt dezavantajate față de persoanele care lucrează cu timp complet: salariile orare sunt mai mici; ei sunt neeligibili pentru anumite indemnizații sociale; perspectiva realizării unor cariere profesionale este mult mai restrânsă; licențierea din muncă este mult mai lesnicioasă etc. Din aceste cauze cel mai adesea ocuparea cu timp parțial nu este dorită de lucrători, deoarece ea este asociată cu subocuparea și șomajul.

Extensiunea muncii cu timp parțial, analizată cu ajutorul celor doi indicatori este evidențiată pe baza datelor din anexa 8.

Dacă ne referim la primul indicator - ponderea muncii cu timp parțial - este de observat că în țările OCDE (de regulă dezvoltate) **munca parțială (cu**

timp parțial) pentru femei are o extindere foarte mare, mergând până la jumătatea ocupării totale: Marea Britanie 40,9 procente; Elveția 47,8 procente; Olanda 54,8 procente.

În rândul acestor țări, Finlanda are ponderea cea mai mică a muncii parțiale pentru femei (11,6 procente).

În al doilea rând, în toate țările OCDE putem observa o extindere generalizată a muncii parțiale pentru femei, discrepant de mare fata de bărbați, pentru care munca parțială variază doar între 2,6 procente (Austria) și un nivel maxim de până la 13,8% (Australia). A se vedea graficul nr.13.

Datele de mai sus reprezintă o prima dovadă în legătură cu eroziunea mare pe care extinderea muncii în timp parțial o generează ocupării salariale în general, și ocupării femeilor, în special. Vom reliefa și alte argumente, însă nu înainte de a evidenția extinderea muncii parțiale și în celelalte două grupe de țări (fost socialiste și respectiv slab dezvoltate).

România, în 1997, avea ponderi ale timpului parțial în ocuparea totală, superioare țărilor fost socialiste, atât la bărbați, cât mai ales pentru femei. Ponderea muncii parțiale în total ocupare pentru femei este mult superioară în România față de alte țări fost socialiste, în special față de Bulgaria unde parcă există o reținere față de munca parțială, întrucât bărbații dețineau doar circa 1% iar pentru femei o pondere și mai mică de 0,5%.

Ponderea muncii parțiale pentru bărbați, în România, este însă mult superioară (12,2 procente) mării majorități a țărilor dezvoltate, cu excepția unei singure țări - Australia (13,8 procente); ponderi considerabil mai mici au: Luxemburg 2,0; Austria 2,6; Turcia 2,9; Spania 3,1; Germania 3,7 ș.a.m.d.

Pentru femei, ponderea muncii parțiale, în România, de 17,6 procente se situează însă sub majoritatea țărilor dezvoltate și peste ponderile corespunzătoare ale unor țări ca Finlanda 10,7 procente, Turcia 12,7 procente; Grecia 14,1 procente; Portugalia 16,5 procente; Spania 16,8 procente. Vezi graficul nr.14.

Fenomenul muncii parțiale a penetrat peste tot, inclusiv în țările slab dezvoltate, pentru care dispunem de date pentru bărbați: în proporții mai mari în Belize 22 procente, în Trinidad Tobago 14 procente iar pentru femei Belize 37 procente și Mexic 30 procente. Alte țări mai dezvoltate, ca și în cazul Finlandei, par. să se dovedească mai circumspecte în promovarea muncii parțiale (R.Coreea). Vezi graficul nr. 15.

Extensiunea pe care o capătă ocuparea globală datorită muncii parțiale se evidențiază și pe analiza celui de-al doilea indicator înainte anunțat - **ponderea femeilor cu timp parțial în ocuparea totală cu timp parțial.**

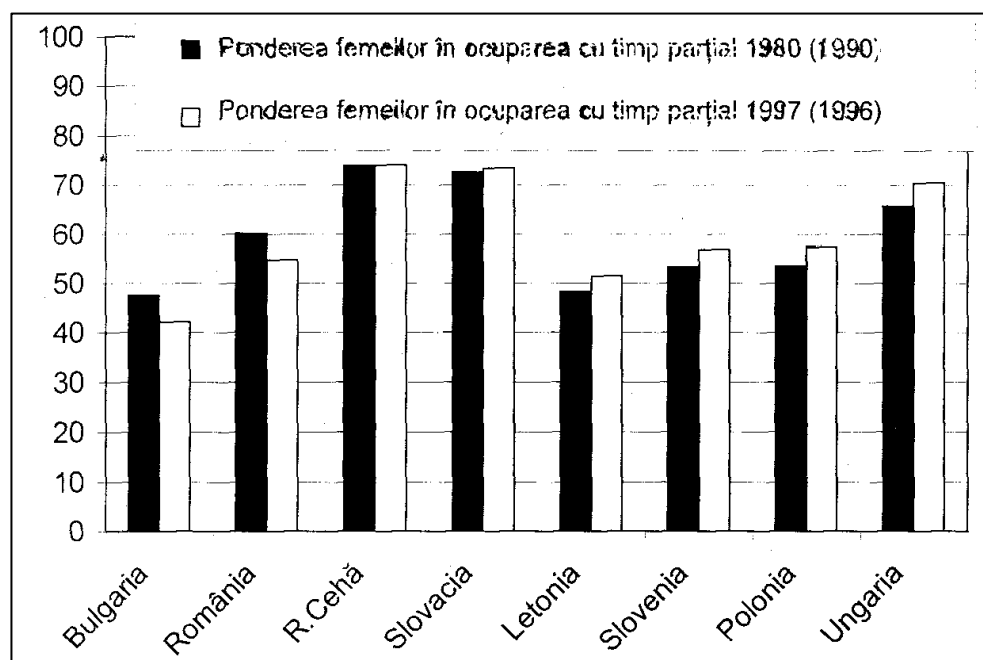
Analiza acestui indicator o facem atât în ipostaza sa statică, la un moment dat, cât și în dinamică. Astfel, în România ponderea femeilor cu timp

parțial în ocuparea totală cu timp parțial a deținut 60,1% în 1990 și 54,7% în 1997, ca și în Bulgaria 47,6 și respectiv 42,1 procente, în aceiași ani.

România la acest indicator se situează totuși sub R. Cehă cu 74,0 și respectiv 74,1 procente, sub Slovacia cu 72,3 procente și respectiv 93,5 procente, sub Ungaria cu 65,7 și respectiv 70,5 procente. România se plasează însă peste ponderile altor țări ca Letonia, Slovenia, Polonia și Bulgaria.

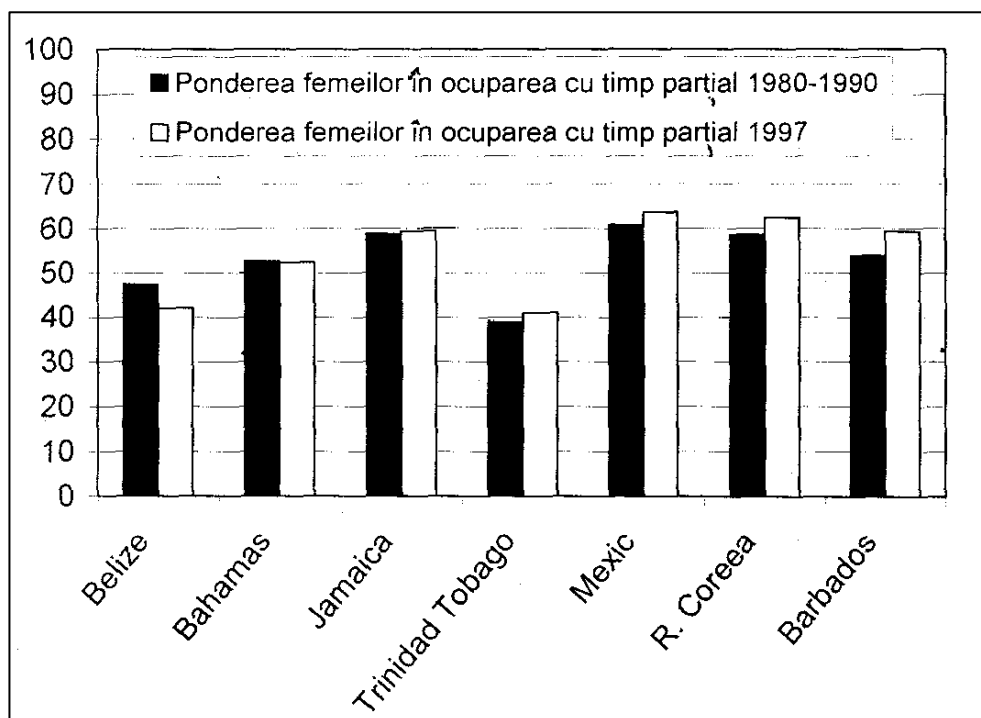
În fine, dacă în România și Bulgaria între 1990 și 1997 se înregistrează o tendință ușoară de scădere, în celelalte țări fost socialiste (Slovacia, Slovenia, Polonia și Ungaria) se înregistrează o tendință de creștere. Vezi graficul nr. 16.

Graficul nr. 16

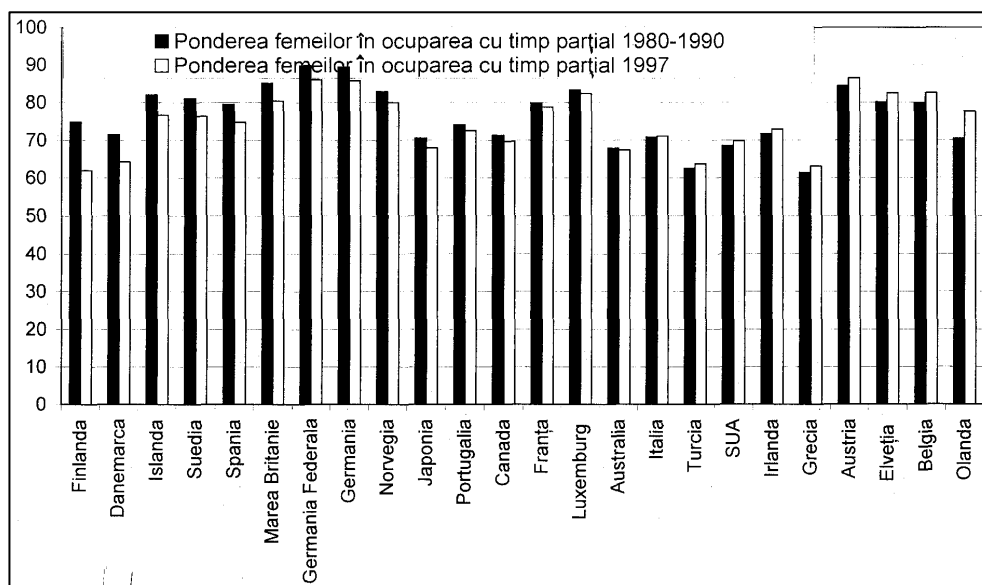
Ponderile femeilor în ocuparea cu timp parțial în România, atât în 1990 cât și în 1997, sunt superioare unor țări ca Jamaica, Bahamas, Trinidad Tobago și la nivelul Mexicului, R. Coreea și Barbados. Vezi graficul nr. 17.

Graficul nr.17

Țările OCDE dețin ponderi considerabil mai mari față de România în ce privește extensiunea femeilor în ocuparea cu timp parțial. De observat că toate țările OCDE au ponderi ale femeilor în ocuparea cu timp parțial de peste 60%, mai mult de jumătate din numărul țărilor peste 70% și 9 țări chiar peste 80%, iar și în unele țări până aproape de 90%, așa cum se poate observa din graficul nr. 18.

În concluzie, nivelul înalt al ocupării în timp parțial în general și mai ales pentru femei reprezintă un factor important, practic decisiv de împiedicare a scăderii și mai puternice a ocupării și de creștere corespunzătoare și mai mare a șomajului. Este o cale de a supraevalua ocuparea, dar care nu împiedică întru nimic și chiar favorizează creșterea sărăciei și mai ales a polarizării sociale, subminându-se bazele construirii unei societăți durabile.

Graficul nr. 18 - Ponderea femeilor în ocuparea cu timp parțial de lucru

3.6. Durata muncii

O bună evaluare a ocupării, a modelului general de ocupare a forței de muncă nu se poate realiza în mod satisfăcător fără considerarea și analiza duratei muncii.

Pentru înțelegerea acestei nevoi este suficient să reamintim că în concepția OIM o persoană activă este considerată ocupată dacă prestează cel puțin o oră de muncă pe săptămână. Există și alte argumente în sprijinul nevoii analizei duratei muncii, foarte cunoscute în lumea specialiștilor în domeniul economiei muncii.

Analiza muncii cu timp parțial - oricât de importantă ar fi - trebuie considerată doar un început, o introducere în cunoașterea incidențelor duratei muncii asupra ocupării forței de muncă.

Măsurarea impactului duratei muncii asupra ocupării se realizează, de regulă, cu ajutorul a trei indicatori:

- numărul și respectiv ponderea persoanelor care lucrează mai puțin de 10 ore pe săptămână. Dacă durata normală a muncii este de regulă 40 de ore pe săptămână, indicatorul ponderii persoanelor care lucrează mai puțin de 10 ore reprezintă exact 25% din durata normală

a săptămânii de lucru. Acest indicator mai poate fi denumit **o măsură a subutilizării sau subocupării populației ocupate**¹;

- numărul și respectiv ponderea persoanelor care lucrează în exces, peste 40 de ore pe săptămână, cât este considerată durată normală a muncii. El mai poartă și denumirea de indicator al **supraocupării (suprautilizării) populației ocupate**,
- numărul mediu total de ore lucrate într-un an de către o persoană ocupată. Gradul lui de expresivitate este deosebit, dacă ținem seama că acest indicator suferă influența unui număr foarte mare de factori, diferiți ca natură și intensitate. Să trecem la analiza acestor trei indicatori:

a) numărul (ponderea) persoanelor care lucrează mai puțin de 10 ore pe săptămână

De la început se cere subliniat că acest indicator de „mai puțin de 10 ore pe săptămână” este conceput la acest prag pentru că unele țări îl folosesc și nicidecum pentru că el ar corespunde condițiilor fiecărei țări. Întrucât face abstracție de ponderea persoanelor care lucrează mai mult de 10 ore, dar sub 40 de ore, cât este durata legală maximă, indicatorul de față poate să modereze considerabil incidența subutilizării timpului de lucru asupra ocupării populației, care va apărea, evident, supraestimată.

Exemplul cel mai concludent este România, unde în 1998 nu mai puțin de 23,4% din populația ocupată a lucrat sub 40 de ore (din care 13,8% au lucrat în program parțial și 9,6% sub programul normal de lucru).

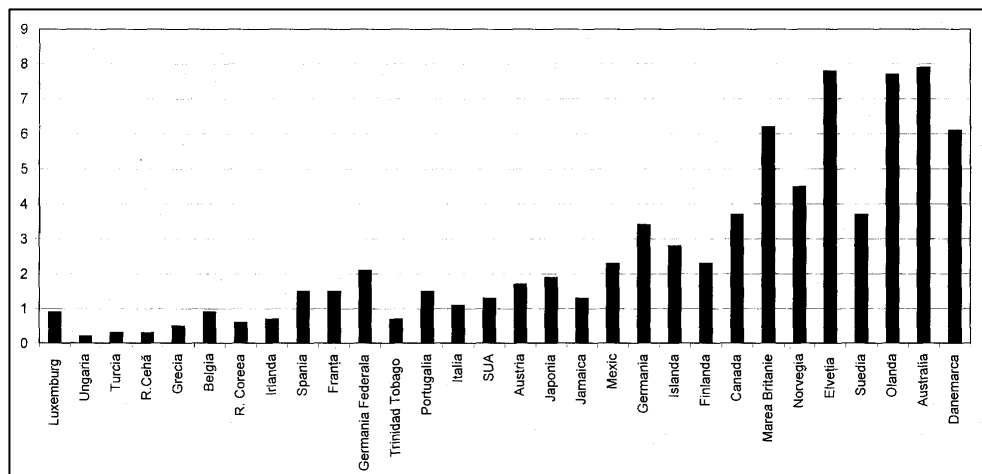
Dificultatea evaluării persoanelor care au lucrat sub 10 ore pe săptămână rezultă și din împrejurarea că 8,6% din populația ocupată nu indică nici o durată a muncii.

Datele sunt utile și pentru a putea evalua valoarea indicatorului „mai puțin de 10 ore pe săptămână” pentru alte țări. Astfel, dacă în România ponderea celor care au lucrat sub 20 de ore pe săptămână reprezentau nu mai puțin de 23,4%, ar fi fost de așteptat ca în țările dezvoltate, care au o pondere considerabil mai mare a ocupării cu timp parțial indicatorul să ia valori superioare României. Or, datele anexei nr. 9 nu par să susțină câtuși de puțin această. prezumție. El ia valori foarte mici, de 0,2% Ungaria, 0,3% Turcia și Grecia. După părerea noastră chiar și cele mai mari ponderi de 7,7% Olanda, 7,8% Elveția și 7,9% Australia (vezi graficul nr.19) sunt nerelevante pentru

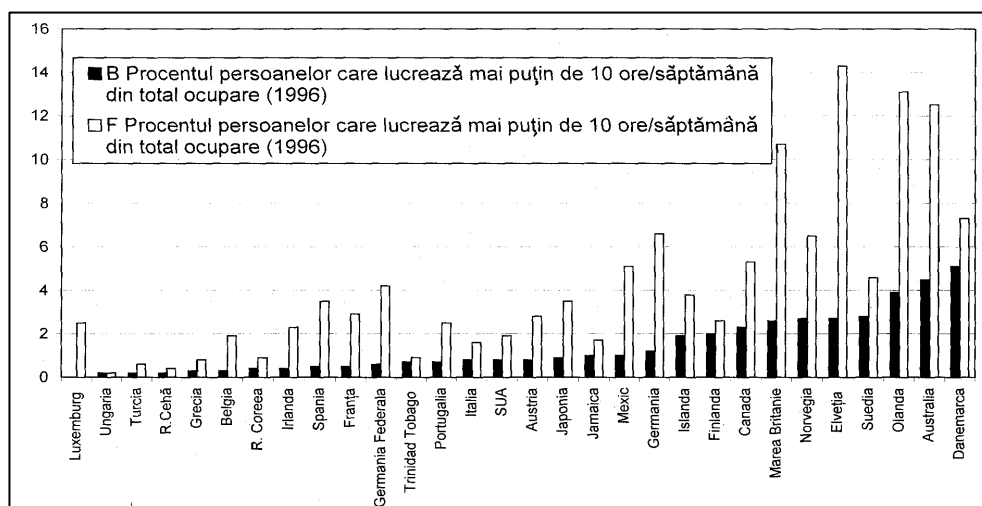
¹ *El are această semnificație de subocupare indiferent de ocuparea cu timp parțial, înainte analizată.*

amplarea mare a muncii cu timp parțial și deci și a indicatorului cu „mai puțin de 10 ore pe săptămână”¹.

Graficul nr. 19 - Ponderea persoanelor care au lucrat mai puțin de 10 ore pe săptămână în total persoane care au lucrat - total sexe în 1996

Graficul nr. 20 - Ponderea persoanelor care lucrează mai puțin de 10 h pe săptămână din total ocupare

¹ În acest sens, interpretarea noastră concordă cu precizările care se fac în sursa utilizată „Key indicators of the labour market”, Vol. 1 și 2, OIM, Geneva.

Cu toate acestea indicatorul, așa cum este, se dovedește util pentru a evidenția precarizarea ocupării muncii femeilor. În acest sens diferențele dintre femei și bărbați sunt edificatoare. (Vezi graficul nr. 20.)

Exceptând Ungaria, pentru care ponderile celor doua sexe sunt egale (0,2 procente), în toate celelalte țări ponderea femeilor care lucrează mai puțin de 10 ore pe săptămână este superioară ponderii bărbaților cu până la de 7 ori (Spania). Deși ponderile celor două sexe pot fi subevaluate de pragul luat la nivel de doar 10 ore pe săptămână, ele arată în mod indubitabil că ocuparea bărbaților și mai ales a femeilor sunt afectate. În consecință, ratele de ocupare ale celor două sexe s-ar cere corectate și în statisticile naționale și internaționale, mai ales dacă se ține seama că criteriul considerat pentru ocuparea unei persoane este acela de a fi lucrat minimum o oră pe săptămână.

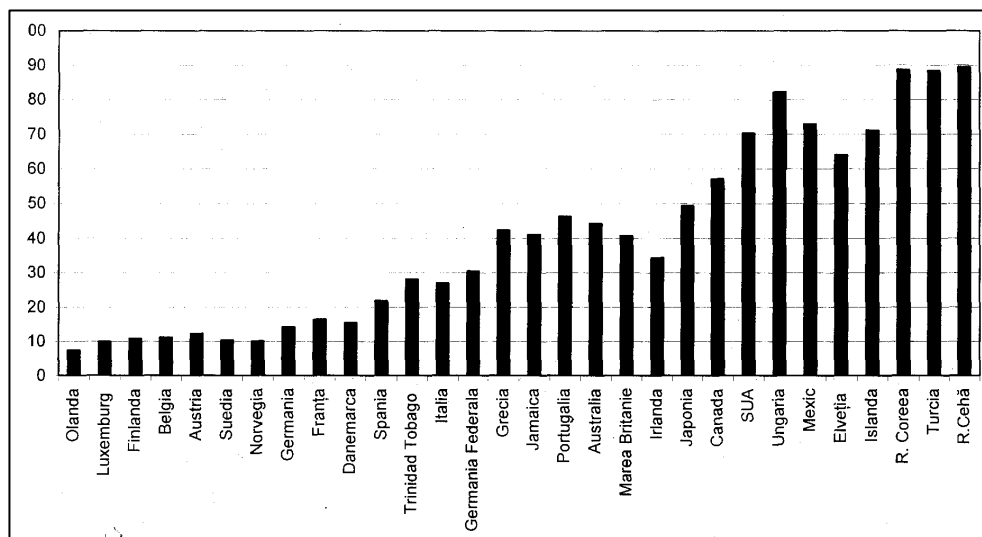
b) Numărul și ponderea persoanelor care lucrează 40 de ore și peste, pe săptămână

Și în cazul acestui indicator avem de-a face cu o alegere convențională însă aceasta este inevitabilă și fără consecințe negative notabile. De aceea, singura problemă care se pune în cazul acestui indicator este de a ști dacă proporția persoanelor care lucrează peste 40 ore pe săptămână nu poate să stea la baza redistribuirii locurilor de muncă spre persoane disponibile să lucreze, astfel încât pe această cale să se ajungă la reducerea șomajului și la creșterea ocupării forței de muncă.

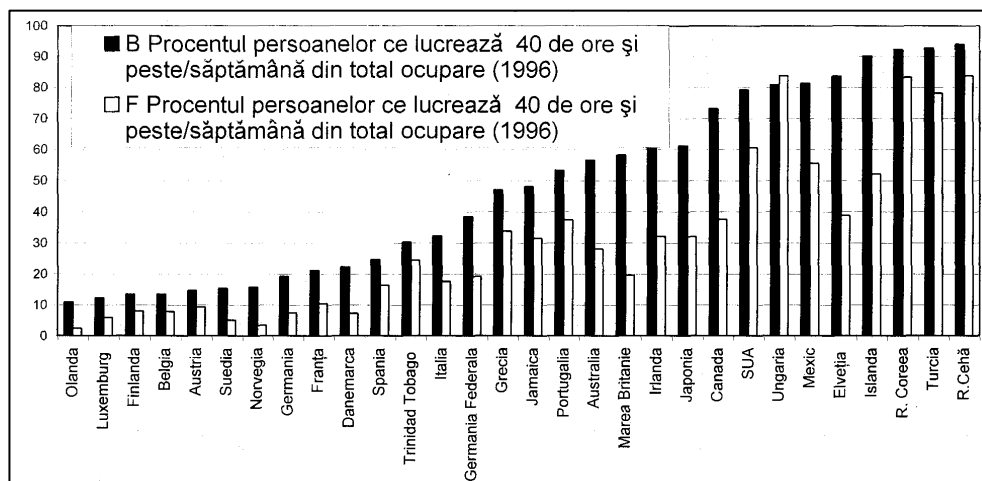
Potrivit anexei 10 este de observat că ponderea persoanelor care lucrează 40 de ore și peste este considerabil superioară; valorile minime (8% în cazul Olandei reprezintă valoarea maximă a indicatorului precedent); șapte țări au ponderi între 10-20 %, iar restul țărilor (marea majoritate) ating ponderi între 30-90% (vezi graficul nr. 21).

Dacă femeile, așa cum am văzut, sunt de departe preponderente față de bărbați în ceea ce privește lucrul sub 10 ore, aici, în cazul indicatorului „40 de ore și peste” situația se inversează: bărbații depășesc considerabil femeile în cazul tuturor țărilor (cu excepția Ungariei). (Vezi graficul nr. 22.)

Graficul nr. 21 - Procentul persoanelor ce lucrează 40 de ore și peste pe săptămână, din total ocupare (1996)

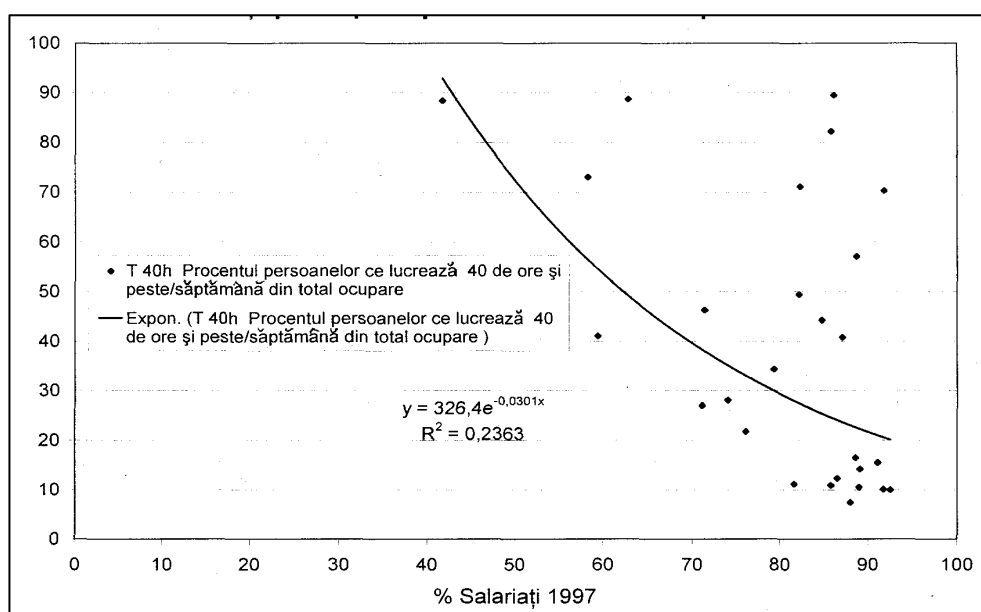
Graficul nr. 22 - Procentul persoanelor care lucrează mai mult de 40h pe săptămână, din total ocupare (1996)

Cu toate că lucrul sub 10 ore pe săptămână și lucrul cu 40 de ore și peste pe săptămână par să fie domenii ale diferențierii nete, exclusive dintre sexe, în realitate, alți factori se interferează și determină aceste deosebiri, cum este de pildă statutul ocupării.

Studiul special efectuat de noi arată că salariații „n-au o înclinație” prea mare să lucreze 40 de ore și peste -foarte probabil și din cauza sporului însemnat al costului salarial pe care l-ar provoca. Cel puțin așa pare să ne spună corelația inversă dintre acești indicatori: ponderea persoanelor care lucrează 40 de ore și peste scade o dată cu creșterea ponderii salariaților în volumul total al ocupării, (graficul nr. 23).

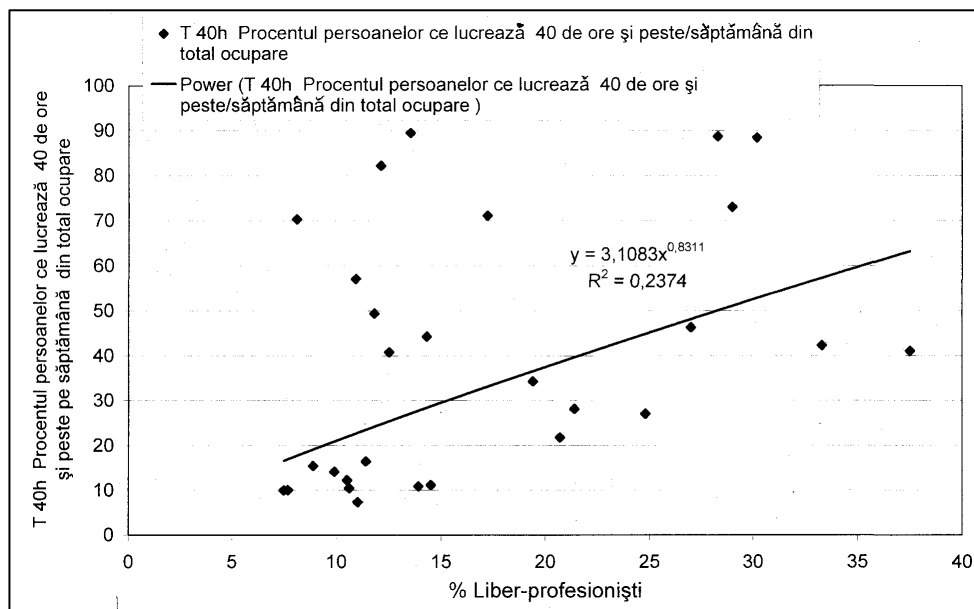
Graficul nr. 23 - Procentul persoanelor ce lucrează 40 de ore și peste pe săptămână din total ocupare

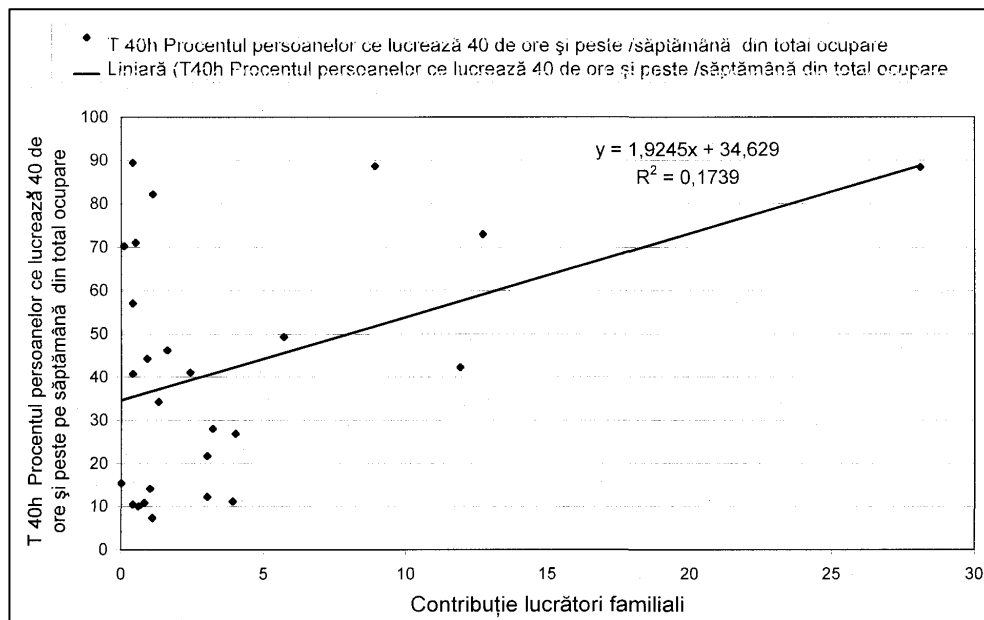
În schimb „celelalte două componente ale ocupării după statut - liber-profesioniștii și lucrătorii familiari neremunerați - se corelează în mod direct cu ponderea persoanelor care lucrează 40 ore și peste (vezi graficele nr. 24 și 25).

După datele de care dispunem și salariații lucrează 40 de ore și peste (inclusiv în România), dar ponderea cea mai mare a lucrului peste programul normal îl au profesiile liberale, membrii familiari neremunerați, și în primul rând patronii acestora; existența acestor mici firme este legată de înclinația spre extensivitate. Dar aceasta, cel mai adesea nu sporește nici calitatea vieții și nici productivitatea muncii, ci le diminuează. Altfel spus lucrul peste 40 de ore este legat de speranța de supraviețuire și de reușită a micii firme.

Graficul nr. 24

Graficul nr. 25

În condițiile arătate, ale preponderenței liberilor profesioniști și membrilor familiali neremunerați în prestarea de ore peste programul normal, o eventuală credință în redistribuirea muncii de 40 de ore și peste în favoarea persoanelor fără locuri de muncă n-ar avea nici un obiect.

În ce privește sexele nu se poate să nu credem că „preferința” bărbaților pentru extensivitatea muncii este de fapt în bună măsură expresia înclinației familiei, adică o „preferință” mai mare a femeii pentru munca parțială, adică pe o împletire a muncii salariale cu timp incomplet cu activități casnice. Nu este aceasta o formă camuflată a șomajului și de insuficiență a cererii de muncă (oferta de locuri de muncă)?

c) Numărul mediu de ore lucrate într-un an ce revin pe o persoană ocupată

Este un indicator cu o capacitate mai mare de compara-bilitate între țări dacă în prealabil sunt eliminate concediile de odihnă, de boală, încetări ale lucrului, munca sezonieră ș.a.m.d., astfel încât indicatorul să reprezinte timpul mediu efectiv lucrat de o persoana într-un an. Această cerință este satisfăcută de datele care urmează. Potrivit datelor anexei 11 referitoare la ambele sexe (însurate) între anii 1980(90) și 1997(96) țările pentru care dispunem de date evidențiază două situații:

- țări în care se înregistrează **creșteri** ale duratei medii anuale a muncii între care: Elveția, Suedia, Noua Zeelandă, Chile, SUA și Mexic. Dar aceste creșteri sunt de regulă mici;
- țări în număr mult mai mare (partea a doua a anexei 10), care înregistrează **scăderi** considerabile ale duratei muncii. Dacă facem abstracție de R. Cehă cu o scădere de 3 ore, Australia de 10 ore și de 3-4 țări cu scăderi de 40-70 de ore, restul de 12 țări cunosc descreșteri mari ale duratei anuale a muncii, între 80-100-200 de ore și chiar peste acest nivel.

În explicarea acestor tendințe contradictorii trebuie să avem în vedere funcțiile duratei muncii în sistemul ocupării și șomajului, al pieței muncii în general; ea asigură peste tot, în fiecare țară, elasticitatea ofertei de forță de muncă, contribuind la realizarea echilibrului necesar al cererii cu oferta.

În consecință, durata muncii este un factor care concură la creșterea sau la micșorarea locurilor de muncă disponibile, la reducerea sau creșterea șomajului și, respectiv, la creșterea sau scăderea ratei de ocupare a forței de muncă.

Din această dublă perspectivă, teoretică și practică, se explică și evoluțiile de creștere și respectiv de scădere a duratelor muncii în țările analizate. De altfel, este de observat că, în anexa menționată și în grafic, avem de-a face cu două grupuri de țări:

a) țări cu durate mai mari ale anului de muncă (după modelul de piață a muncii mai dură, american) cum sunt: Japonia, R. Cehă, R. Coreea, Chile, Spania, SUA, Noua Zeelandă, Mexic, Brazilia, Argentina, Columbia, Venezuela, Australia;

b) țări cu durate mai mici ale anului de muncă (după modelul european) cum sunt: Germania, Franța, Italia, Finlanda, Irlanda, Canada, Marea Britanie, Turcia, Elveția și Suedia. Ambele grupe de țări cunosc modificări (creșteri și scăderi) în raport cu particularitățile specifice și cu nevoile la care ne-am referit mai sus, de echilibru, de combatere a șomajului și de sporire a ocupării forței de muncă.

Astfel, Noua Zeelandă, Chile, SUA și Mexic cunosc creșteri ale duratei muncii poate pentru „a se păstra” în cadrul modelului american de piață, pentru nevoile mai dure de construcție și de competiție economică. Elveția și Suedia își sporesc duratele spre o durată mai moderată a modelului european; cât privește țările care cunosc scăderea duratei muncii, aceasta are loc în limitele celor două modele ca modalitate de micșorare a presiunii șomajului, de asigurare a cantității de muncă necesară pentru progresul economic și social în același timp.

În viitor, durata legală a muncii ar putea avea un impact major asupra șomajului și respectiv asupra ocupării forței de muncă.

3.7. Ocuparea urbană informată a forței de muncă

Caracterizarea ocupării forței de muncă în țări dezvoltate, dar mai ales în țări slab dezvoltate n-ar fi deplină fără considerarea sectorului urban al ocupării informale.

Sectorul informai al ocupării forței de muncă este o măsură a ocupării în sectorul urban, exprimându-se în mii de persoane și în procente, prin raportare la totalul populației ocupate din mediul urban al țării, din mediul urban al regiunii geografice analizate, din municipiu, oraș etc.

Sectorul informai al ocupării îl reprezintă unitățile economice de producție neîncorporate în gospodărirea casnică. Se consideră ocupați în sectorul informai persoanele care, în perioada de referință, au fost ocupate în cel puțin o unitate de producție, indiferent de statutul ocupării și dacă a fost principalul sau secundarul său loc de muncă.

Rațiunea axării acestui indicator pe mediul urban constă în faptul că urbanizarea este un proces în plină expansiune, iar sectorul informai absoarbe mult din creșterea forței de muncă din mediu urban. Menirea acestui indicator este de a încerca să surprindă acele segmente ale pieței muncii neacoperite de alți indicatori, cum ar fi de pildă rata ocupării, rata șomajului, subutilizarea timpului etc.

Indicatorul de față se întemeiază însă pe definiții naționale; servind alegerilor politicilor economice și sociale, nefiind deci utilizabil în comparații internaționale.

În România indicatorul nu este încă intrat în practica statistică¹. Sursa citată include date mai ales pentru țările mai puțin dezvoltate, inclusiv unele fost socialiste.

Cu titlu de exemple redăm proporțiile sectorului urban al ocupării informale într-o serie de țări (tabelul nr. 2).

În condițiile diferențelor mari ale definițiilor naționale care stau la baza datelor fiecărei țări și ale preocupărilor naționale de perfecționare a acestora, datele redată aici pentru ultimul an disponibil arată proporții foarte mari ale populației ocupate în sectorul urban informai. În lucrarea citată „Key indicators of the labour market” aceste proporții, oricât de diferite de la țară la țară, sunt asociate cu sărăcia, având în vedere că ocuparea informală se caracterizează prin venituri mici, ca și prin absența oricărei protecții sociale.

Se poate deci conchide că indicatorii de ocupare și șomaj în lumea contemporană reflectă prea puțin puternica eroziune pe care piața muncii o suportă și o dată cu aceasta, bazele necesare ale construirii unei societăți durabile.

Din aceste motive, în lucrarea citată, la pagina 170 se conchide că „Este necesar să se rețină că sectorul informai a fost inclus în setul de date privind minimul social național al Națiunilor Unite ca un subindicator al ratei de ocupare a populației.” Aceasta este o necesitate, dacă avem în vedere că sectorul informai al ocupării este o formă a subocupării și o anticameră a șomajului.

Tabelul nr. 2

Țări OCDE - în %-	Țări fost socialiste - în %-	Țări slab dezvoltate - în %-
Turcia (1993) 15	Ucraina (1997) 4,9	Thailanda (1995)* 6,0
	Croația (1997) 6,2	Bangladesh (1993) 10,0
	Lituania (1997) 8,5	Filipine (1995) 17,0
	Letonia (1996) 9,1	Africa de Sud (1995) 17,4
	Polonia (1995) 12,8	Iran (1996) 17,9
	Kazakhstan 1996) 17,3	Indonezia (1996) 20,6
	Slovacia (1996) 19,2	Jamaica (1996) 23,5
		Brazilia (1994) 25,0
		Botswana(1985) 27,0
		Maroc (1988) 28,2

¹ De altfel în „Key Indicators of the labour market” elaborată de OM, 1999, vol. I și II cuprinde totuși date pentru un număr restrâns de țări.

Chile (1997)	30,3
Etiopia (1996)	33,0
Tunisia (1981)	38,6
Costa Rica (1995)	39,6
Venezuela (1997)	42,4
Fiji (1990)	43,0
India (1993)	44,2
Argentina (1995)	45,7
Thailanda (1994)*	47,6
Ecuador (1995)	47,6
Benin (1992)	47,9
Columbia (1995)	51,5
Mexic (1995)	54,0
Camerun (1993)	57,3
Kenya (1995)	58,1
Bolivia (1996)	58,5
Tanzania (1995)	67,0
Pakistan (1992)	67,1
Mali(1996)	71,0
Gambia(1993)	72,4
Ghana(1997)	78,5
Uganda (1993)	80,7
Thailanda (1988)*	83,0

* Diferențele se explică prin modificarea definiției naționale a indicatorului. Această situație care nu este izolată explică de ce până acum, la scara internațională organisme de statistică n-au realizat o definiție care să fie mai larg acceptată.

4. PROCESE ȘI TENDINȚE ÎN SFERA ȘOMAJULUI. COMPARAȚII INTERNAȚIONALE

În calitatea sa de componentă de bază a pieței muncii, șomajul este, după ocupare, un indicator principal de apreciere a pieței muncii. Atunci când șomajul este considerat partea negativă a pieței muncii, în antiteză cu ocuparea (luată drept latură pozitivă) există chiar tendința ca șomajul să fie apreciat ca principalul indicator al pieței muncii, tendință care nu este decât parțial îndreptățită.

Practica de pretutindeni dezmințe o astfel de ierarhizare pentru că, orice s-ar spune, șomajul are și funcțiile sale normale, pozitive, adică o perioadă necesară căutării locului de muncă cel mai potrivit; în al doilea rând, dimensiunea șomajului nu este nici ea un argument incriminant, pentru că există țări care au rate mici de șomaj dar situația economică a șomerilor și a societății respective este adeseori mai critică decât în țările cu rate mai mari de șomaj.

Pe de altă parte nici ocuparea în ansamblul său nu trebuie considerată un fenomen sau proces exclusiv pozitiv. Avem în vedere faptul că ocuparea se departajează de șomaj prin considerarea celui mai redus standard (o oră de lucru pe săptămână) pentru ca o persoană să fie inclusă în ocupare și nu în șomaj¹. În al doilea rând, așa cum am văzut și în analizele precedente ocuparea nu se asociază întotdeauna și cu eficiența ei înaltă; există și ocupare cu productivitate scăzută, o ocupare de subzistență, cum este și ocuparea informală. Această formă de ocupare, din perspectiva creșterii economice, a progresului economic și social, este într-adevăr un nonsens.

Toate aceste precizări sunt indispensabile pentru a înțelege și aprecia cât mai exact cu putință procesele și tendințele din sfera șomajului.

4.1. Evoluția șomajului

Cercetarea datelor statistice privind șomajul pune în evidență mari dificultăți de analiză și evaluare a șomajului. Ignorarea acestor dificultăți ne-ar pune în situația acceptării unor anomalii. Așa de pildă, deși șomajul este definit pornind de la definiția standard a OIM, totuși în multe țări ale lumii aceasta se adaptează la condițiile fiecărei țări, astfel că șomajul variază de la țară la țară, în funcție de mulți factori (limite de vârstă, de intrare și de ieșire în categoria populației în vârstă de muncă, criteriile de precizare a căutării efective de loc de muncă, stabilirea circumstanțelor pentru precizarea persoanelor temporar

¹ Este cunoscută dezbaterea mai recentă privind imposibilitatea delimitării riguroase a șomajului de ocupare, acestea intersectându-se și cu subocuparea.

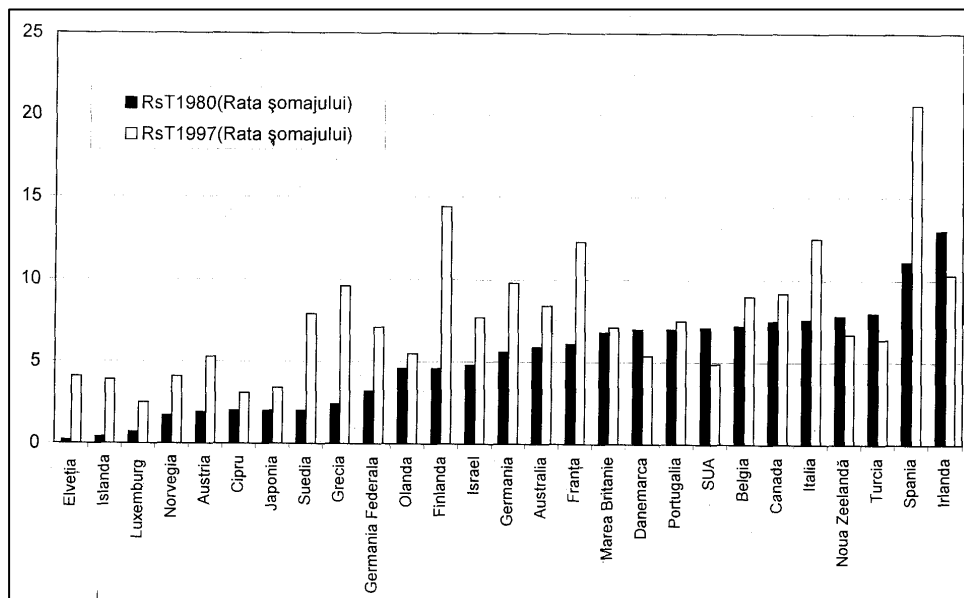
lipsite de ocupare, precizarea conceptului de persoane descurajate, a persoanelor ce caută de lucru prima oară etc).

Din cauza acestor dificultăți nu se poate recurge la comparații internaționale, pentru simplul motiv că datele sunt necomparabile.

Studiul acestor date (vezi anexa 12) ne permite să observăm că șomajul este un fenomen cu amploare crescândă. Avem în vedere desigur șomajul în termeni absoluți. Însă șomajul își sporește proporțiile și în termeni relativi - ca rată a șomajului,

În acest sens, în graficul care urmează am reținut numai datele țărilor OCDE, care au mai puține din viciile datelor altor țări (fost socialiste și mai ales ale țărilor slab dezvoltate) (graficul nr. 26),

Graficul nr. 26

Cu excepția a cinci țări: Danemarca, SUA, Noua Zeelandă, Turcia și Irlanda, care par a fi mai mult atașate rolului important al ocupării forței de muncă, toate celelalte țări în anul 1997 au rate de șomaj uneori mult superioare față de anul de comparație 1980(90). De menționat că în această categorie se înscriu și fostele țări socialiste, confruntate cu procesele de restructurare economică și tranziție la economia de piață; în fine, în această tendință se încadrează și multe din celelalte țări care nu figurează în grafic (slab dezvoltate). Alte țări slab dezvoltate (mai puține) fac de asemenea

excepție, ratele lor scăzând întrucâtva, însă situația lor economică precară cu greu ar putea explica această evoluție a șomajului.

Mai degrabă explicațiile sunt legate de mijloacele de procurare a datelor, recensăminte, anchete, de schimbări ale definițiilor șomajului etc. În această ordine de idei, reamintim și faptul că atunci când, în unele țări, ratele de șomaj scad, proporțiile absolute ale acestuia cresc.

Tabelul nr. 3

	Tara	Rata șomajului pentru total sexe (B+F) în anul 1997 pentru grupele de vârstă			
		15>ani	15-24 ani	24-54ani	55>ani
1	Singapore	2,2	4,4	1,9	1,6
2	Japonia	3,4	6,7	2,8	3,2
3	Elveția	4,1	5,6	4,0	2,5
4	Norvegia	4,1	10,9	3,2	1,7
5	Indonezia	4,4	12,7	1,9	0,2
6	SUA	6,0	12,1	4,9	4,1
7	Turcia	6,3	13,8	4,4	1,2
8	Noua Zeelandă	6,6	13,0	5,3	3,6
9	Olanda	6,7	10,0	6,0	4,1
10	Portugalia	6,7	14,1	5,8	3,1
11	Filipine	7,0	14,0	4,8	4,7
12	Slovenia	7,1	17,5	5,6	2,7
13	România	8,2	22,5	6,7	0,7
14	Canada	9,2	16,6	7,9	6,9
15	Australia	9,7	17,1	7,6	8,4
16	Germania	9,8	10,0	9,1	13,6
17	Suedia	10,2	21,0	9,0	7,9
18	Irlanda	10,3	16,1	9,5	5,3
19	Polonia	11,2	23,4	10,0	4,3
20	Franța	12,3	24,9	11,2	5,1
21	Finlanda	16,1	24,8	13,8	23,7
22	Spania	20,6	37,1	18,1	10,7
23	R. Coreea	2,3	***	***	***
24	Belgia	9,2	***	***	***
25	Marea Britanie	9,5	***	***	***

Relativitatea, mai precis lipsa de rigoare a datelor statistice în ce privește măsurarea șomajului, ne-a determinat să utilizăm și alți indicatori statistici, pe grupe de vârstă, singurii capabili să asigure o bună comparabilitate internațională.

Modelul de șomaj pe grupe de vârstă își confirmă acuratețea. Astfel, dacă vom compara ratele de șomaj din acest tabel (coloana 1 pentru populația șomeră de 15 ani și peste) cu cele din anexa 12 și graficul precedent, vom

observa că din 25 de țări doar în 10 țări ratele de șomaj sunt egale; în 15 țări ratele de șomaj comparabil sunt diferite, mai mari în 9 țări și mai mici în 6 țări.

Datele privind șomajul comparabil sunt reprezentate în graficul nr. 27.

4.2. Șomajul pe sexe

În condițiile unor preocupări susținute pentru reducerea șomajului feminin, puține țări au reușit să facă progrese, să reducă rata șomajului feminin la nivelul ratei șomajului bărbaților sau sub acesta; este cazul Marii Britanii; au mai reușit și alte țări (Elveția, Austria, Germania Federală, Suedia și Australia) însă șomajul ambelor sexe, în 1997 era mai mare ca în anul 1980; cea mai mare parte a țărilor lumii continuă să perpetueze rate superioare de șomaj al femeilor față de ratele de șomaj bărbătesc, (anexa 13).

Progresele la care ne referim mai sus rămân minore dacă ținem seama că în 1997 față de 1980 rata șomajului a crescut în cele mai multe țări. Vezi graficele nr. 28 și 29.

4.3. Șomajul tânăr

Șomajul tânăr, în măsura în care are dimensiuni reduse, este considerat cel mai important rezultat al politicii oricărei țări, indiferent de nivelul dezvoltării economice.

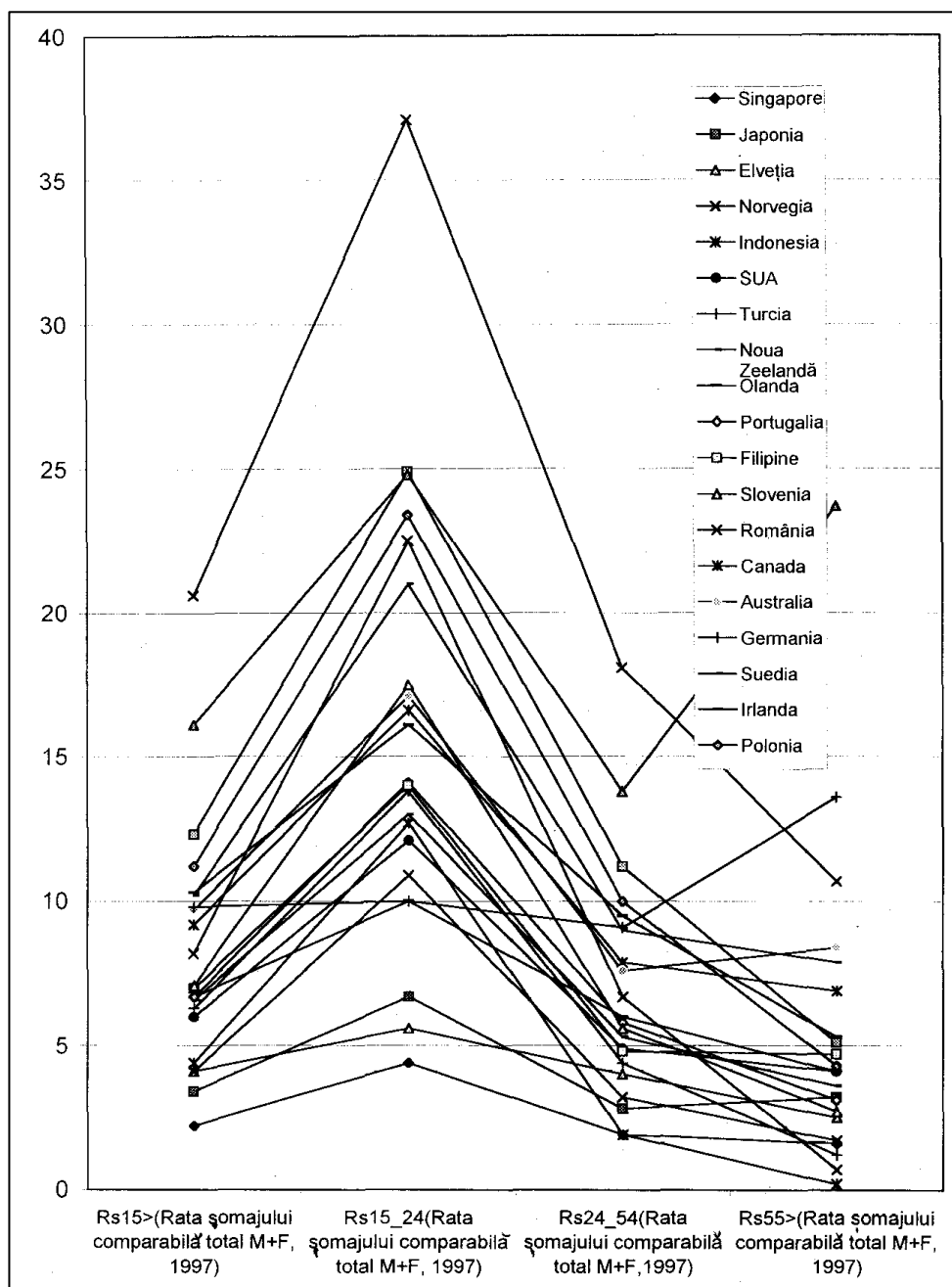
Șomerul tânăr este considerat persoana care îndeplinește condițiile general știute de a fi șomer și care este în vârstă de 15-24 ani. În mod corespunzător, șomerul adult este orice persoană care îndeplinește condițiile de a fi șomer și se află în vârstă de 25 ani și peste.

Șomajul tânăr poate fi măsurat cu ajutorul a patru indicatori și anume:

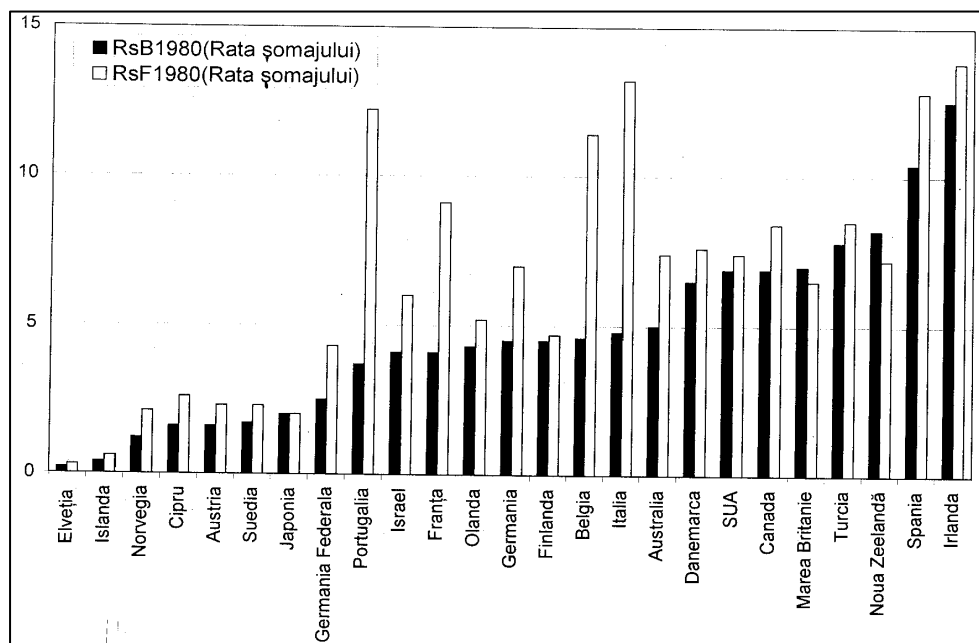
- a) rata șomajului tânăr, ca procent din forța de muncă tânără;
- b) rația ratei șomajului tânăr, ca procent față de rata șomajului adult;
- c) ponderea ratei șomerilor tineri în rata totală a șomerilor;
- d) ponderea șomajului tânăr în populația tânără.

Fiecare dintre acești patru indicatori evidențiază anumite laturi specifice. De aceea și utilizarea fiecăruia trebuie să se facă prin asociere cu unul sau mai mulți din ceilalți, deoarece este posibil ca o țară să aibă o rată înaltă a șomajului tânăr față de șomajul adult, dar ponderea șomajului tânăr în șomajul total să fie scăzută. De. aceasta ne putem convinge din analizele care urmează:

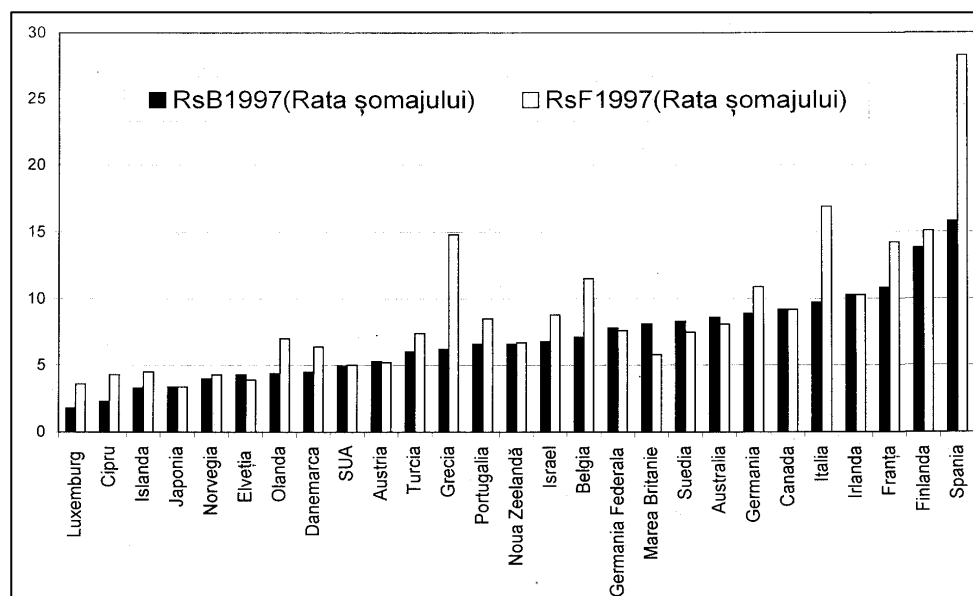
Graficul nr. 27

Graficul nr. 28

Graficul nr. 29

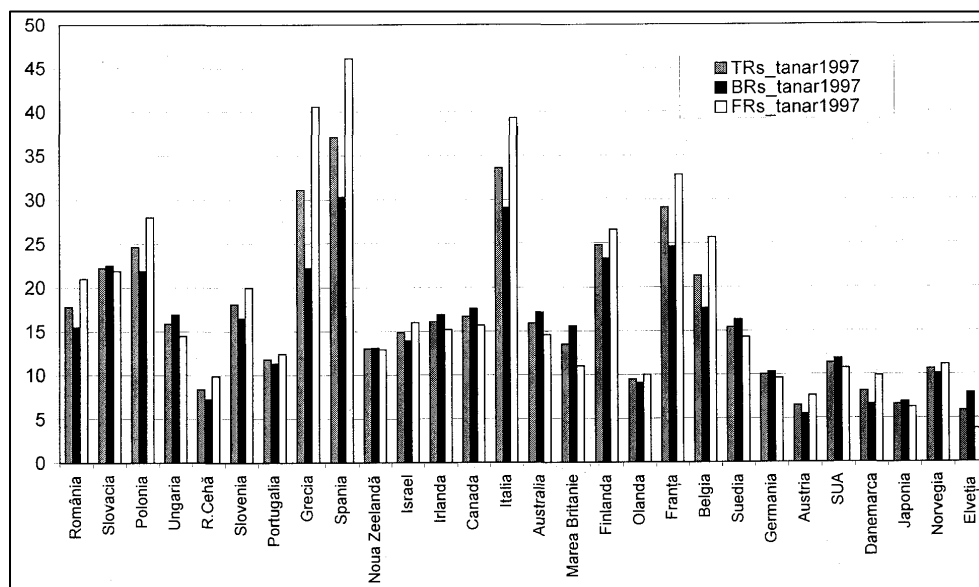
a) Rata șomajului tânăr

Calculat ca raport între șomajul tânăr și forța de muncă tânără, indicatorul are o mare importanță pentru a evidenția densitatea șomajului în această categorie de populație aflată la început de viață activă. El este deosebit de important pentru că permite comparații cu șomerii altor grupe de vârstă și forța de muncă corespunzătoare. În raport cu nivelul șomajului global observat în graficul precedent, **șomajul tânăr este considerabil mai înalt în toate țările** (vezi anexa 14 și graficul nr. 30). Dacă în România rata șomajului în anul 1997 era de 6%, iar în termeni comparabili 8,2%, aici șomajul tânăr indică o rată considerabil mai mare: 17,8% (ambele sexe), 15,5% bărbați și 21% femei. Cu aceste rate, România ocupă o poziție intermediară între fostele țări socialiste: mai mici decât în Polonia, Slovacia, Slovenia și mult mai mari decât în Ungaria și R. Cehă.

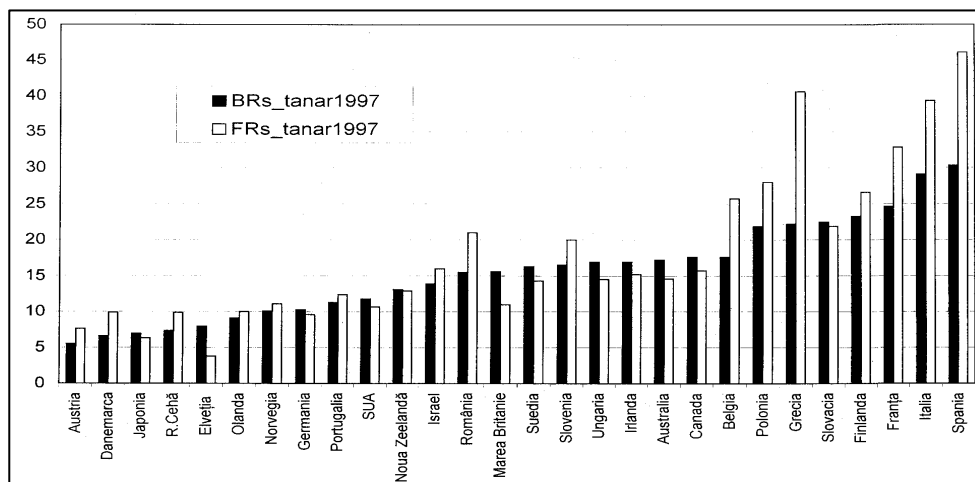
Nivelul cel mai scăzut - ca expresie a interesului de conservare a tineretului în cadrul intern - îl dețin Elveția (mai ales pentru femei), Austria, Japonia, Danemarca și Olanda. În schimb, nivelurile cele mai ridicate ale ratei șomajului tânăr le dețin Belgia, Finlanda, Grecia, Italia și Spania. Restul țărilor dețin niveluri intermediare acestor două grupe de țări.

Mult mai bine pot fi urmărite diferențele dintre țări, inclusiv poziția României, din graficul care urmează, în care se dau numai ratele pentru fiecare din cele două sexe (graficul nr. 31).

Graficul nr. 30

Graficul nr. 31

Șomajul tânăr, deși este mai mare decât șomajul global (așa cum am arătat), în toate țările, incidența lui este mai mare în țările sărace și respectiv mai scăzută în țările dezvoltate din punct de vedere economic. Concluzia este evidențiată de calculele de corelație și regresie dintre șomajul tânăr total și fiecare din cele două sexe pe de o parte și PIB/locuitor pe de altă parte (vezi graficele nr. 32 și 33 din anexa 15).

Curbele ajustate în aceste trei grafice arată că nivelul ratei șomajului tânăr - pentru total sexe, atât pentru bărbați cât și pentru femei - este din ce în ce mai scăzut, pe măsură ce trecem către țări cu PIB/locuitor tot mai mare. Toate acestea arată că țările dezvoltate își pot proteja de șomaj mult mai mult valorile tinere proprii și cele imigrate și deci toate celelalte valori culturale și naționale decât țările slab dezvoltate. O îmbunătățire a protecției se observă și pentru femeile tinere în raport cu bărbații tineri.

b) Rația ratei șomajului tânăr față de rata șomajului adult

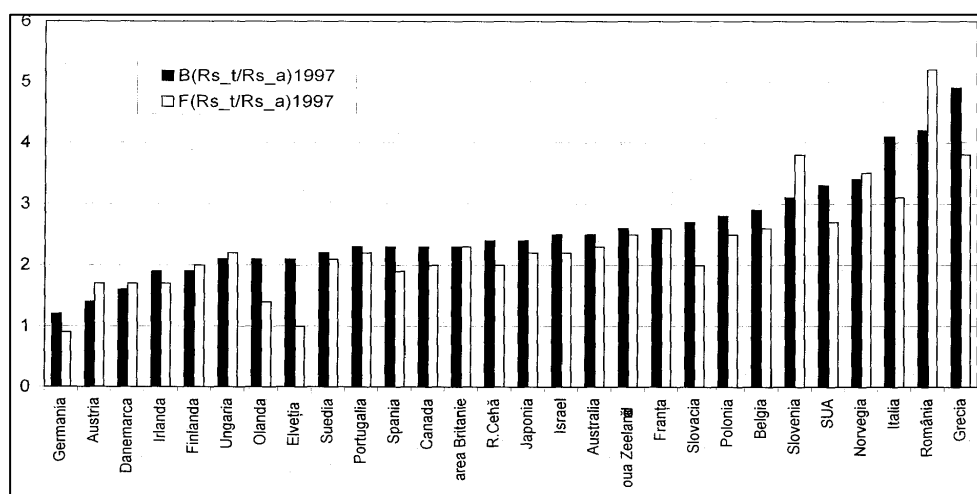
Datele anexei 13 evidențiază în prim-plan Germania, cu rația cea mai mică, urmată de Austria și apoi Danemarca. La extremitatea cealaltă se află România cu o rație de peste 4 ori (de 5 ori și ceva pentru femei) urmată de Grecia, Italia, Slovenia, Norvegia, SUA și Belgia. Cu valori sensibil mai mici decât această grupă de țări, se înregistrează toate celelalte țări așa cum se vede din graficul de mai jos (graficul nr. 34).

Remarcabil de relevant în această analiză pe sexe este faptul că rația ratei șomajului tânăr față de șomajul adult este mai mare pentru femei decât pentru bărbați în doar cinci țări, în fruntea cărora, de departe, se situează România (5,2 și respectiv 4,2 ori).

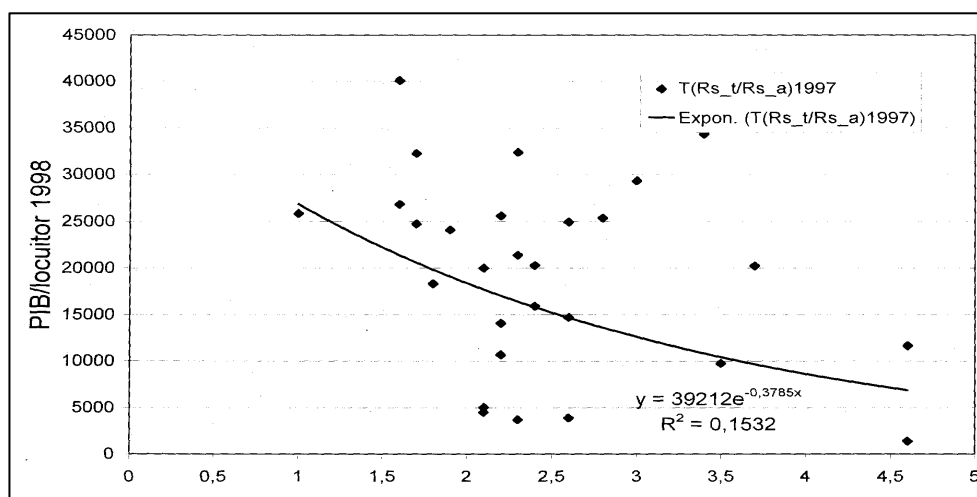
Încercăm aici același studiu de corelație între acest indicator pentru total sexe (întrunite) și nivelul PIB/locuitor (vezi graficul nr. 35).

Aceeași legătură, deși puțin intensă, se observă și din analiza comparativă a respectivei corelații, atât pentru bărbați cât și pentru femei (graficul nr. 36).

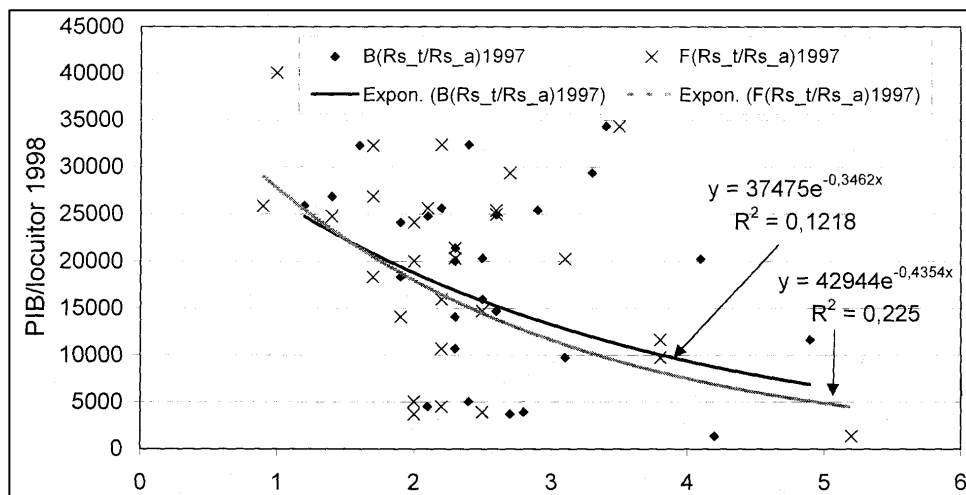
Graficul nr. 34

Graficul nr. 35

Graficul nr. 36

c) Ponderea șomajului tânăr în șomajul total

Din datele acestui indicator rezultă că România își păstrează locul întâi, atât pentru cele 2 sexe întrunite cât și pentru fiecare în parte. De asemenea, ponderea pentru femei este mai mare decât pentru bărbați.

La mare distanță se situează țări ca Slovenia, Grecia, Noua Zeelandă, Italia, Austria, SUA și Norvegia. Urmează apoi un grup masiv de țări cu nivel sensibil mai coborât și, bineînțeles, Germania cu cele mai mici ponderi ale șomajului tânăr în șomajul total pentru cele două sexe întrunite cât și separat, pentru bărbați și femei (graficul nr. 37).

Pentru o mai bună urmărire a diferențelor dintre sexe și dintre țări se redau în cele ce urmează, datele pentru bărbați și femei, ierarhizate în funcție de ponderea șomajului tânăr în șomaj total pentru bărbați (vezi graficul nr. 38).

Ponderea șomajului tânăr în șomajul total, studiată pentru ambele sexe întrunite în corelație cu PIB/locuitor, arată o legătură de tip exponențial; ponderea șomajului tânăr scade o dată cu creșterea PIB/locuitor. Analiza de corelație și regresie separat pentru fiecare sex - bărbați și femei - oglindesc o legătură tot de tip exponențial, cu alură similară, apropiată (graficele nr. 39 și 40 redată în anexa 16).

d) Ponderea șomajului tânăr în populația tânără.

După aceeași anexă 14, România, la acest indicator, se situează pe o poziție mai moderată dar totuși înaltă (9,4% pentru total sexe, 9,3% bărbați și 9,6% femei), fiind depășită doar de țări cum sunt: Spania (17,1%; 15,3%;

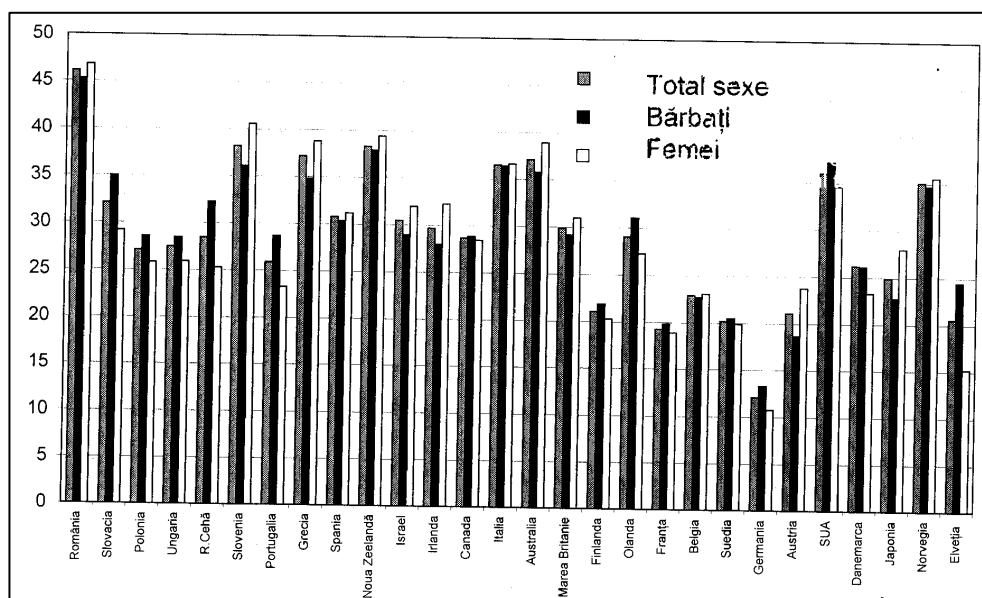
19,0%), Italia, Finlanda, Grecia, Australia, Canada, Marea Britanie, Slovacia și Polonia.

* * *

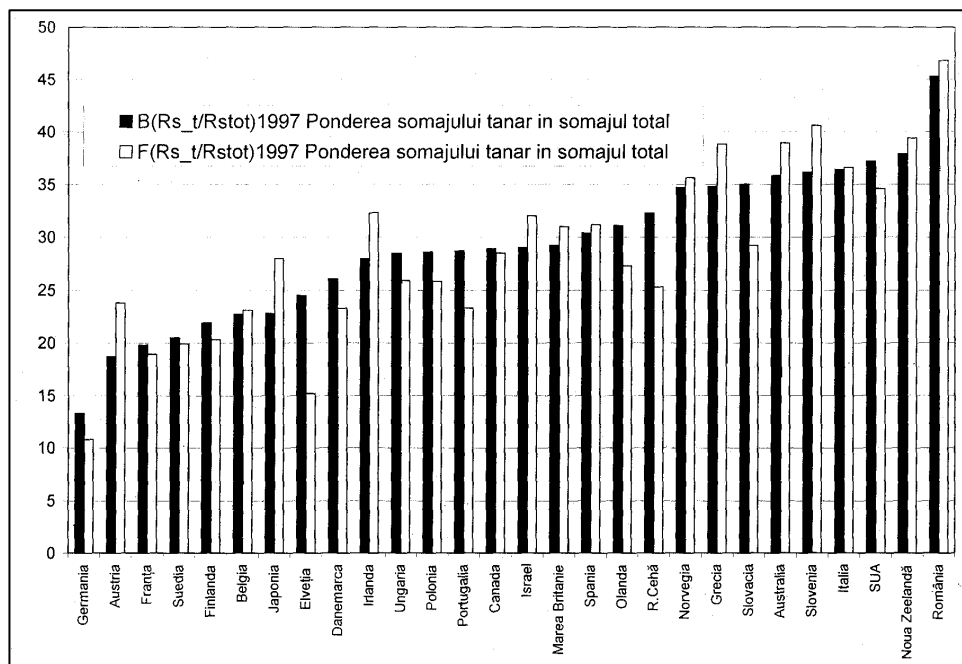
În concluzie, dimensiunile șomajului tânăr sunt mari;

ponderea mare a șomajului tânăr în șomajul adult rezultă și din practica diminuării acestuia din urmă prin pensionare sau trecerea timpurie pe un sistem de asistență socială. Dimensiunile tuturor indicatorilor șomajului tânăr, oricât de stabilizant ar fi acesta pentru piața muncii, reprezintă pentru majoritatea țărilor dezvoltate, fără să mai vorbim de țările în curs de dezvoltare, un puternic avertisment.

Graficul nr. 37 - Ponderea șomajului tânăr în șomajul total pentru total sexe și separat, bărbați și femei în anul 1997

Graficul nr. 38

4.4. Șomajul de lungă durată

Șomajul este considerat cu atât mai cronic, mai sever, cu cât este mai lung.

Prin șomaj de lungă durată se înțelege orice situație în care perioada de șomaj a depășit un an, un an și jumătate.

Șomajul de lungă durată are două măsuri speciale și anume:

- a) rata șomajului de peste 1-1,5 ani, ca procent din forța de muncă;
- b) șomajul de peste 1-1,5 ani, ca procent din șomajul total (pondere).

Practica de pretutindeni de scoatere din șomaj, prin prepen-sionare, prin descurajarea căutării de locuri de muncă, de trecere pe asistență socială etc, diminuează proporțiile și deci dimensiunile absolute și relative ale șomajului de lungă durată (atât rata cât și ponderea șomajului de lungă durată). Dar să examinăm acești indicatori în cele ce urmează. a) **Rata șomajului de lungă durată**

Potrivit datelor anexei 17, rata șomajului de lungă durată pentru ambele sexe (întrunite) are proporții mari sau, în alte cazuri, cresc considerabil.

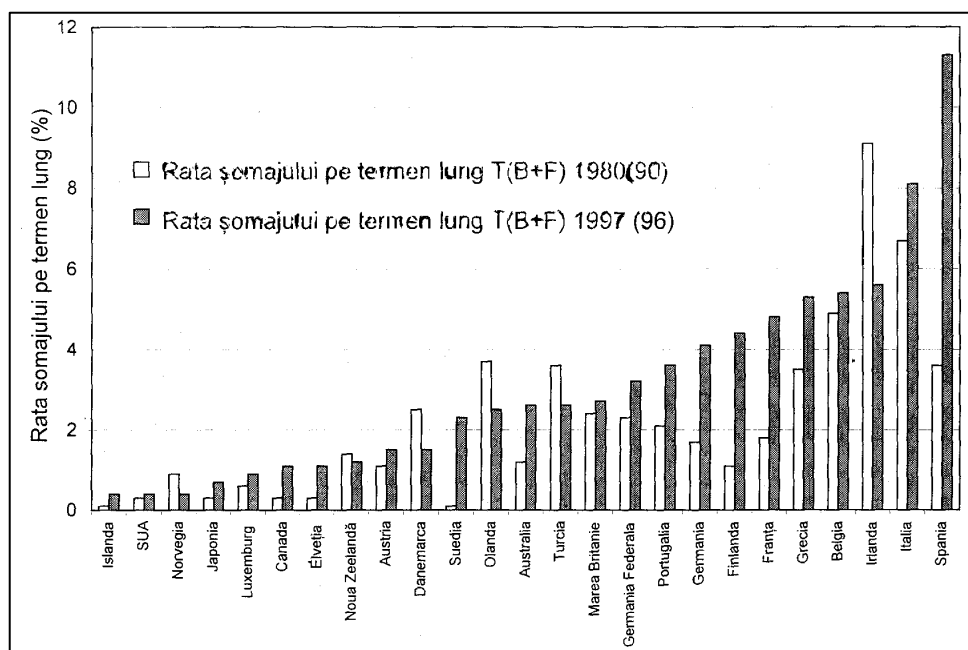
Șomajul de lungă durată, în România deține o rată mult mai scăzută decât în țările analizate și în anul 1997 se află în scădere față de 1993, datorită practicii scoaterii din șomaj, prepensionării etc.

Lăsând de o parte România și fostele țări socialiste care au o situație specială, derivată din tranziția la economia de piață și concentrându-ne atenția asupra țărilor dezvoltate observăm că din numărul total al acestora (25), nu mai puțin de 19 țări cunosc o creștere a șomajului de lungă durată (graficul nr. 41).

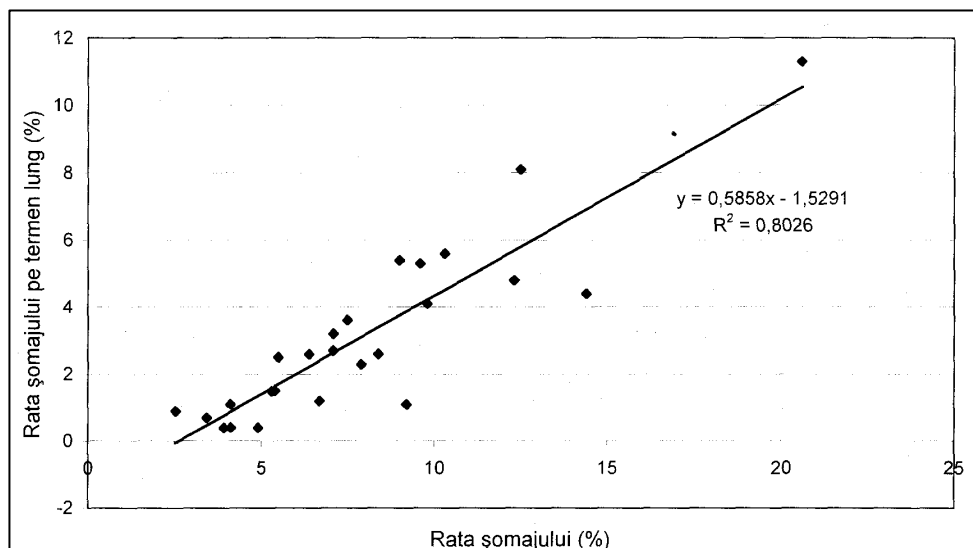
Majoritatea țărilor au rate moderate ale șomajului de lungă durată, 2-4 și 6%, iar Spania 11,3%. Mai grav este faptul că față de 1980 (90), în 1997(96) ratele șomajului de lungă durată cresc așa cum am mai menționat, în 19 din cele 25 țări analizate.

Rata șomajului de lungă durată este alimentată de rata șomajului, așa cum se observă cu claritate din studiul corelației dintre aceste două variabile (graficul nr. 42).

Graficul nr. 41 – Evoluția ratei șomajului de lungă durată pentru ambele sexe întrunite, între 1989(90) și 1997(96)

Graficul nr. 42 - Rata șomajului pe termen lung în funcție de rata șomajului T(B+F) 1997

b) Ponderea șomajului de lungă durată

Ponderea șomajului de lungă durată este un indicator mult mai relevant decât cel precedent (rata).

Potrivit anexei 17, în România ponderea șomajului de lungă durată este de 47%, superioară celeia din anul 1993, de 45,3%. Cu o pondere de 47% România se află totuși sub ponderea șomajului de lungă durată dintr-o arie de țări cum sunt: Italia 66,3%, Belgia 60,5%, Bulgaria 60,4%, Irlanda 57%, Spania 55,5 %, Slovenia 55,1 %, Portugalia 53,1%, Slovacia 50,3%, Olanda 49,1% și Germania 47,8 %.

La cealaltă extremă, sub nivelul României, se află SUA cu 8,7%, Norvegia 10,6%, Canada 12,5%, Islanda cu 16%. Peste aceste din urmă niveluri se situează ponderea șomajului de lungă durată în alte 15 țări.

4.5. Șomajul educațional

Analiza șomajului după nivelul studiilor pune în evidență, înainte de toate, unele discrepante, în date, la ambele extremități educaționale ale șomajului. Astfel, pentru nivelul educațional de mai puțin de un an Jamaica are o pondere de 84%; la cealaltă extremă, a șomerilor cu studii superioare, Ucraina deține o pondere, greu de crezut, de 66,9%.

Datele anexei 18 evidențiază că șomajul în restul țărilor pare verosimil, fiind constituit în principal din:

a) studiile primare, de toate nivelurile, sunt preponderente atât în țări dezvoltate cât și în țări în curs de dezvoltare;

b) studiile secundare în unele țări sunt preponderente față de studiile primare; nivelul secundar are principala pondere în special în țările fost socialiste (Letonia, F. Rusă, Polonia și România);

c) studiile superioare dețin în șomaj ponderi mici în multe țări: aceste ponderi de până la 10% se întâlnesc în nu mai puțin de 24 de țări. Însă în țările dezvoltate proporțiile șomerilor cu studii superioare sunt de-a dreptul uriașe, situându-se între 15-30% în 12 din 19 țări dezvoltate;

d) o parte covârșitoare dintre țări cunoaște un șomaj feminin mai mare decât șomajul bărbaților în cazurile:

- șomerilor cu studii superioare;
- șomerilor cu studii secundare; aici se înregistrează puține excepții (14 țări) și anume: Australia, Austria, Danemarca, Noua Zeelandă, SUA, R. Cehă, Ungaria, Letonia, Belarus, Ucraina, Takistan, R. Dominicană, Etiopia și Iordania;
- în ce privește nivelul primar, femeile reprezintă ponderi mai mari decât bărbații doar în 10 țări; în majoritatea țărilor femeile dețin ponderi mai mici decât bărbații.

Demn de relevat este nu numai ponderea șomerilor cu studii superioare ci și un alt proces, acela de creștere puternică a ponderii acestora în special în țările dezvoltate, așa cum rezultă din datele care urmează:

	1990	1997	Modificare (+/-)
Austria	3	5	+2,0
Danemarca	14,7	16,8	+2,1
Finlanda	9,8	10,0	+0,2
Germania	12,9	13,6	+0,7
Grecia	20,4	23,2	+2,8
Islanda	2,8	10,8	+8,0
Irlanda	6,6	10,7	+4,1
Italia	4,5	6,4	+ 1,9
Olanda	15,9	20,9	+5,0
Norvegia	15,6	15,1	-0,5
Portugalia	3,8	5,8	+2,0
Spania	9,8	18,8	+9,0
Suedia		9,1	-
M. Britanie	5,9	10,3	+4,4
Australia	39,1	11,3	-27,8
Canada	19,5	35,6	+16,1
Japonia	16,1	23,7	+7,6
Noua Zeelandă	42,9	35,9	-7,0
SUA	39,8	39,2	-0,6
Israel	28,5	31,2	+2,7

De observat că fenomenul creșterii ponderii persoanelor șomere cu studii superioare este tot mai cronic în țările dezvoltate. Sunt totuși trei țări cu evoluție regresivă, însă numai într-o singură țară cu proporții notabile (Australia); în Noua Zeelandă și mai ales SUA diminuarea nu este semnificativă deoarece ea se produce în condițiile unei ponderi a șomajului cu studii superioare **cu cele mai mari proporții** (39,2%).

Proporțiile ridicate ale șomerilor cu studii superioare în țările dezvoltate sunt legate în mare măsură de migrația puternică a creierelor din toate țările spre cele dezvoltate din punct de vedere economic. Aceste țări dezvoltate își făuresc astfel un mare atu de creștere economică, întrucât șomajul, orice s-ar spune este și rămâne o rezervă de forță de muncă pentru nevoile stabilității prețului pe piața muncii și ale conjuncturii economice.

Creșterea ponderii șomajului cu studii superioare se remarcă întrucâtva și în 10 țări slab dezvoltate. Dimensiunile acestuia în țările slab dezvoltate sunt reduse. S-ar putea ca în anii viitori șomajul cu studii superioare - în ciuda emigrărilor - să devină o-problemă și în țările fost socialiste, unde accesul în învățământul superior se realizează după 1990 în conformitate cu aspirațiile tinerilor și nu după posibilitățile de ocupare a acestora în viața economică și socială.

CONCLUZII ȘI PROPUNERI

Cercetarea proceselor și tendințelor din sfera ocupării și șomajului, realizată pe baza datelor statistice disponibile dintr-un mare număr de țări, pune în evidență o serie de concluzii importante, între care:

1. Ocuparea și șomajul reprezintă două componente de bază ale pieței muncii, care se bucură de o mare atenție, în plan național, în fiecare țară, precum și la scară internațională.

2. Rezultatele acestor eforturi tot mai conjugate sunt însă extrem de diferite de la o țară la alta, unele reușind mai mult, altele mai puțin, unele obțin rezultate cantitative și mai puțin calitative ș.a.m.d., în funcție de o multitudine de factori, între care conjunctura economică, posibilitățile economice și financiare, orientarea investițiilor și a resurselor de protecție socială, tipul de piață a muncii, eficiența mecanismelor folosite în procesul de ajustare și alocare a resurselor umane etc.

3. Analizele efectuate pun în evidență că ocuparea forței de muncă scade. Deși în termeni absoluți, în multe cazuri ocuparea crește, în mod relativ, ca rată, ocuparea scade în cele mai multe țări. Sunt puține țările în care în perioada 1980 (90) -1997 rata ocupării forței de muncă crește.

4. Și șomajul - cealaltă componentă a pieței muncii - situată deseori într-o poziție polară cu ocuparea - a cunoscut, în aceeași perioadă, o tendință contrară, de creștere.

5. În ciuda preocupărilor majore care se desfășoară la scară națională, în fiecare țară, cât și pe plan internațional, ocuparea și șomajul sunt departe de a înregistra evoluțiile dorite. Și în domeniul ocupării, ca și în cel al șomajului, se observă evoluții, procese și tendințe care pot fi considerate erozive, amenințătoare pentru pacea socială, pentru aspirațiile legitime de construire a unei societăți sănătoase, durabile, întemeiată pe drepturile fundamentale ale omului la un trai decent și prosper.

6. În sfera ocupării se disting două evoluții: una absolută și una relativă. Spre deosebire de România unde se manifestă o scădere atât absolută cât și relativă a ocupării (să sperăm temporar, din cauza tranziției), în majoritatea țărilor lumii avem de-a face, pe de o parte, cu o creștere absolută, integrându-se în muncă o bună parte din creșterea demografică a populației ce ajunge la vârsta activă; pe de altă parte, în aceleași țări are loc o scădere relativă a ocupării (ratei de ocupare) care arată că, sistematic, nu se ocupă integral sporul natural al populației active. Mai mult, se observă că devine tot mai greu să se preîntâmpine evoluția de continuă scădere a ratei ocupării și creșterea șomajului.

7. Scăderea ratei ocupării are loc pe seama reducerii ratei de ocupare a bărbaților. Are loc, într-adevăr, o creștere a ratei de ocupare a femeilor (ceea ce pare a fi integral pozitivă), însă care nu reușește să compenseze scăderea ocupării bărbaților.

8. Cauzele scăderii ocupării bărbaților ar trebui studiate pentru că îmbunătățirea ocupării femeilor (pe deplin justificată) nu ar trebui să afecteze, să înrăutățească ocuparea bărbaților. Analizele care se fac în lucrare dezvăluie o parte din aceste cauze, așa cum vom arăta în cele ce urmează.

O primă explicație a acestor două procese, strâns asociate, este legată de modernizarea continuă a structurilor economice și de aici a structurii ocupării forței de muncă. Reducerea ocupării din agricultură și apoi din industrie și concentrarea ocupării în servicii mărește competiția dintre sexe deoarece, în timp ce în sfera producției de bunuri (agricultură, industrie) accentul cade pe efortul fizic, în sfera serviciilor exigențele ocupării se leagă în mai mare măsură de efortul intelectual nervos, care deschide perspective mai egale de ocupare a femeilor cu bărbații.

9. Modernizarea structurii de ocupare a forței de muncă (micșorarea ocupării în agricultură, apoi în industrie și, în fine, creșterea ocupării în servicii) nu este însoțită întotdeauna și de o creștere a eficienței ocupării forței de muncă. Aceasta este situația cea mai gravă în țări în curs de dezvoltare de pe aproape toate continentele, dar mai ales pentru țările Africii, Americii Latine, Asiei, ca și fostele țări socialiste. Fenomenul acesta se extinde și în țări dezvoltate, ca expresie a eforturilor oricărei guvernări de "salvare" a ocupării, de asigurare de lucru pentru forța de muncă disponibilă. De menționat că dacă odinioară ocuparea în sine, cu productivitate scăzută era considerată un non sens, astăzi, se încearcă teoretizarea importanței sociale a ocupării, considerată mai importantă decât ocuparea economic eficientă. Evident, aici se substituie nu numai ocuparea economic eficientă prin ocuparea socială, dar și ocuparea aducătoare de bunăstare cu ocuparea producătoare de sărăcie și de polarizare socială.

10. La concluzia de mai sus conduc și procesele și tendințele din sfera ocupării cu timp parțial. Nu avem aici în vedere acea fracțiune de forță de muncă, mai restrânsă, care preferă loc de muncă cu timp parțial. În sfera ocupării s-au promovat și forme de ocupare care au o esență comună cu munca cu timp parțial, cum ar fi munca sezonieră, munca temporară, munca în subantrepriză, muncă ocazională etc, care valorifică numai parțial timpul disponibil al forței de muncă. Ca să nu mai menționăm aici sfera ocupării informale care are proporții mari, mai ales, în țările slab dezvoltate. Se înțelege astfel că proporțiile tuturor acestor forme de muncă cu timp parțial ar trebui să corecteze ocuparea, volumul ocupării, mai ales dacă ținem seama de definiția O.I.M., care consideră că o persoană este ocupată, dacă prestează minimum o oră de muncă pe săptămână. Putem deci de aici să spunem că ocuparea,

absolută și relativă, are dimensiuni mai mici decât rezultă adeseori din datele statistice.

11. Pe de altă parte, procesele erozive din sfera ocupării, considerate pozitive și promovate în virtutea faptului că sunt flexibile, aduc după sine consecințe grave într-un domeniu esențial, acela al veniturilor. Veniturile din muncă pentru toate formele de muncă cu timp parțial, din sfera serviciilor în special, aduc cu sine pe de o parte venituri mici din muncă, iar pe de altă parte o slabă sau chiar o inexistentă protecție socială, lată deci cum aceste procese se adaugă altora care măresc proporțiile sărăciei și ale disparităților sociale.

12. Concluzia de aici este întărită considerabil de analizele proceselor și tendințelor din sfera statutului ocupării. Statutul de salariat este încă cel mai înalt sub aspectul tratamentului salarial, cât și al protecției sociale. Însă, în ultima vreme, își fac apariția tot felul de forme care erodează statutul salarial, micșorează drepturile, inclusiv din puterea de negociere. La aceasta, în ultima vreme, contribuie și o tendință opusă creșterii efectivelor salariale, respectiv de scădere a acestora și de creștere a efectivelor de liber profesioniști, de membrii familiilor neremunerați, etc. care nu mai au protecția, ci doar riscurile sociale. Aceasta este o particularitate organică a muncii nesalariale, dar nu se poate să nu se recunoască faptul că o dată cu sporirea ponderii acestor forme nesalariale are loc o scădere atât a veniturilor, cât și a protecției sociale a populației ocupate. În rândul salariaților distingem salariații cei mai înalt calificați care obțin totul, iar alții, constituiți din cei cu mai puțină calificare se împart și ei în ocupați permanent, cu statut de salariat, cu drepturile corespunzătoare și salariații nepermanenți, cu venituri mici și neprotejați sub nici o formă, începând cu nivelul venitului, cu desfacerea contractului de muncă și alte drepturi de protecție socială. 13. Procesele de mai sus se desfășoară în condițiile în care în sfera ocupării forței de muncă se constată și o tendință de prelungire a duratei muncii, de supraocupare a timpului de lucru în multe țări dezvoltate (pentru care sunt disponibile date statistice mai credibile). O parte din populația ocupată care realizează venituri mici este receptivă la efectuarea de ore suplimentare, pentru a obține pe această cale, venitul necesar familiei. Pe de altă parte, orele suplimentare și durata muncii sporesc în legătură și cu extinderea liber profesionismului și a muncii neremunerate în cadrul familiei, cu motivația de rigoare. În toate cazurile, creșterea volumului orelor suplimentare și durata muncii, deși lasă impresia că afectează volumul ocupării, acesta nu poate fi adeseori majorat prin simpla reducere a duratei muncii, așa cum apare la prima vedere. 14. Șomajul, în ansamblul său, crește, atât absolut cât și relativ. Câteva țări, între care în mod special SUA, par să infirme această concluzie atât prin reducerea șomajului, cât și prin nivelul lui coborât, printre cele mai coborâte din lume (4,9%). După ce am abordat procesele de eroziune din sfera ocupării - care se manifestă pe scară largă în SUA, unde piața muncii este mai puțin reglementată, deosebită de piața europeană a muncii - rezultă

limpede modalitatea prin care, în SUA și în alte câteva țări, ocuparea forței de muncă și șomajul capătă dimensiuni pozitive foarte reduse.

15. În ciuda preocupărilor de sporire a ocupării forței de muncă feminine și de diminuare a șomajului feminin, totuși se observă că în cea mai mare parte a țărilor lumii continuă să se perpetueze ratele de șomaj feminin mai mari decât ratele de șomaj bărbătesc. România, după datele disponibile s-a desprins din această evoluție încă din 1998. Continuarea eforturilor pentru combaterea șomajului feminin ar trebui să se desfășoare pe un teren mai solid, trainic, pentru ca șomajul efectiv să nu se transfere și să se camufleze în ocupare de fațadă, după cum am văzut, cu toate consecințele care rezultă de aici, și nici asupra populației inactive, ci să marcheze un progres efectiv în direcția creării premiselor progresului economic și social.

16. Tinerii dețin ponderea cea mai mare în cadrul șomajului.

Adeseori ponderea șomerilor tineri este rezultată prin scoaterea din șomaj și din viața activă a persoanelor active mai vârstnice (prepensionare, descurajarea căutării etc). Cu toate acestea, dimensiunile în rândul șomerilor tineri sunt efectiv mari și tot mai amenințătoare.

Există țări cu rate mici ale șomajului tânăr (Germania, Austria, Danemarca). La cealaltă extremitate, cu ratele cele mai mari de șomeri tineri se află România, Slovenia, Norvegia, SUA și Belgia. Celelalte țări au rate cu valori mult mai mici.

Cu toate acestea, faptul că ponderea șomajului total variază în corelație inversă cu PIB, ne permite să subliniem că țările dezvoltate pot să cheltuiască mai mult pentru combaterea șomajului decât țările slab dezvoltate. Analizele șomajului tânăr, în ansamblul lor, reprezintă un puternic avertisment pentru toate țările dezvoltate sau în curs de dezvoltare.

17. Șomajul de lungă durată - cronic - are rate înalte și are tendință de creștere. El ar putea atinge proporții și mai mari fără a se utiliza frecvent practica prepensionării și a descurajării căutării de locuri de muncă. Dar și așa șomajul de lungă durată este mare, atingând ponderi între 48-66% în țări cum sunt România, Germania, Olanda, Slovacia, Portugalia, Slovenia, Spania, Irlanda, Bulgaria și Belgia. Cele mai multe țări au valori mijlocii. La cealaltă extremă se află câteva țări cu rate ale șomajului de lungă durată mici, între 9-16%. 18. Șomajul educațional - alături de șomajul tânăr - reprezintă formele cele mai acute de pierderi de valori umane.

Prezența în șomaj a persoanelor cu școală primară sau chiar fără școală primară nu este surprinzătoare, având în vedere rolul capital al acestora în stabilizarea prețului forței de muncă la baza ierarhiei salariale, acolo de unde se poate declanșa sau frâna creșterea salariilor până în vârful ierarhiei. Alarmantă este ponderea mare a șomerilor cu studii secundare (în țări fost socialiste). În țările dezvoltate șomerii cu studii superioare dețin ponderi extrem de mari, desigur, alături de cei cu studii medii. În șomajul cu studii superioare

se observă o frecventă preponderență feminină. Șomerii cu studii medii și superioare la rândul lor sunt "motivați" să ocupe chiar posturi cu studii inferioare ceea ce consolidează și mai mult capacitatea salariilor nominale existente de recrutare a forței de muncă necesare.

Analizele efectuate asupra unor serii de date reflectă creșterea șomajului cu studii superioare în decursul deceniului '90. Credem că migrația absolvenților cu studii superioare din țări slab dezvoltate spre țările dezvoltate poate să explice în bună măsură acest fenomen. Pentru țările dezvoltate șomajul cu studii superioare reprezintă și o "povară" ce trebuie întreținută, dar poate, mai ales, o premisă importantă, hotărâtoare, de competiție și de creștere economică.

19. Ocuparea și șomajul înregistrează evoluții, procese și tendințe care sugerează tot mai multă neliniște în toate țările. Dacă ținem seama că astăzi competiția economică se accentuează în legătură cu valorificarea potențialului științific și inovațional acumulat și cu evoluția demografică încă accelerată față de nevoile viitoare de mână de lucru este de prevăzut că problemele ocupării și șomajului mai degrabă se pot agrava decât ameliora în mod efectiv eficient.

20. Multe procese din sfera ocupării și a șomajului sunt tot mai acute și mai periculoase și în sensul că efectele lor se transferă și în afara pieței muncii propriu-zise, asupra populației vârstnice.

* * *

Toate procesele și tendințele din sfera ocupării și șomajului atrag atenția asupra nevoii de regândire și eficientizare a mijloacelor și căilor utilizate până în prezent. Aceasta ar putea fi sfera cea mai fertilă a cercetării științifice și a practicii economico-sociale în vederea reducerii șomajului și creșterii ocupării forței de muncă.

ANEXE

Anexa 1

	Rata globală a ocupării			Rata globală a ocupării	
	1980 (90)	1997 (96)		1980 (90)	1997 (96)
1	2	3	4	5	6
Moldova	65,8	54,2	Spania	44,5	39,8
Pakistan	45,3	39,0	Noua Zeelandă	58,8	61,2
Indonezia	57,9	62,0	Israel	47,2	49,4
China	65,8	75,6	Irlanda	48,4	49,0
Ucraina	62,2	53,7	Canada	59,7	58,9
Filipine	61,1	60,3	Italia	46,2	41,6
Egipt	38,1	42,3	Australia	57,4	57,0
România	63,6	60,9	Marea Britanie	56,8	58,1
Jamaica	50,7	57,1	Finlanda	65,3	56,8
El Salvador	42,9	47,0	Olanda	46,8	58,0
Thailanda	77,0	70,9	Franța	57,6	47,7
F. Rusă	65,9	56,7	Belgia	44,8	46,0
Letonia	67,8	52,2	Suedia	70,1	62,9
Costa Rica	52,5	55,9	Germania	53,7	52,0
Panama	47,8	53,4	Austria	53,2	53,0
Venezuela	51,8	55,1	SUA	59,2	63,8
Malaiezia	61,0	63,5	Singapore	60,8	62,7
Slovacia	51,7	51,6	Danemarca	62,4	64,9
Trinidad Tobago	54,7	50,7	Japonia	62,0	61,5
Polonia	60,7	51,3	Norvegia	66,0	69,8
Mexic	56,1	58,5	Elveția	67,2	64,6
Chile	42,4	51,6	Cipru	41,7	51,3
R.Cehă	60,8	58,3	Luxemburg	49,2	49,9
Uruguay	52,8	46,7	Turcia	52,1	47,6
R. Coreea	55,9	60,6	Islanda	72,3	71,7
Porto Rico	34,7	41,7	Algeria	31,4	28,8
Slovenia	52,4	54,6	Tadjikistan	46,4	54,8
Portugalia	57,9	54,0	Azerbaidjan	60,7	55,5
Grecia	46,4	44,2	Kirghistan	63,7	58,4
			Uzbekistan	65,5	54,6

**Anexa 2 - Evoluții ale modelului global de ocupare pentru ambele sexe
(între 1980(90)-1997(96))**

Țările OCDE		Țările fost socialiste	
Finlanda	-8,5	Moldova	-14,6
Suedia	-7,8	Polonia	-9,4
Franta	-5,9	F. Rusă	-9,2
Spania	-4,7	Ucraina	-8,5
Italia	-4,6	Ungaria	-6,1
Turcia	-4,5	Kirghistan	-5,3
Portugalia	-3,9	Azerbaidjan	-5,2
Norvegia	-3,8	România	-2,7
Elveția	-2,6	R.Cehă	-2,5
Grecia	-2,2	Slovacia	-0,1
Germania	-1,7	Slovenia	2,2
Islanda	-1,2	Uzbekistan	5,9
Canada	-0,8	Tadjikistan	8,4
Danemarca	-0,5	China	9,8
Japonia	-0,5	Țări slab dezvoltate	
Australia	-0,4	Pakistan	-6,3
Austria	-0,4	Thailanda	-6,1
Irlanda	0,6	Trinidad Tobago	-4,0
Luxemburg	0,7	Algeria	-2,6
Belgia	1,2	Filipine	-0,8
Marea Britanie	1,3	Singapore	1,9
Israel	2,2	Mexic	2,4
Noua Zeelandă	2,4	Malaiezia	2,5
SUA	4,6	Venezuela	3,3
Olanda	11,2	Costa Rica	3,4

Țări slab dezvoltate	
Egipt	3,8
Indonezia	4,1
El Salvador	4,1
R. Coreea	4,7
Panama	5,6
Jamaica	6,4
Porto Rico	7,0
Chile	9,1
Cipru	9,6

Anexa 3

	Creșterea (+) sau scăderea (-) ratei ocupării în 1997(96)/1980(90)		
	B+F	B	F
Finlanda	-8,5	-11,7	-5,7
Suedia	-7,8	-11,4	-3,0
Franța	-5,9	-12,3	0,1
Spania	-4,7	-13,4	3,2
Italia	-4,6	-10,0	0,8
Turcia	-4,5	-3,6	-5,6
Portugalia	-3,9	-14,9	5,9
Norvegia	-3,8	-2,7	10,4
Elveția	-2,6	-4,7	-0,7
Grecia	-2,2	-4,0	-0,5
Germania	-1,7	-7,5	2,9
Islanda	-1,2	-2,3	-0,3
Canada	-0,8	-7,3	5,5
Danemarca	-0,5	-0,3	-0,8
Japonia	-0,5	-3,1	2,1
Australia	-0,4	-8,1	7,0
Austria	-0,4	-3,7	2,1
Irlanda	0,6	0,2	6,9
Luxemburg	0,7	-3,4	4,0
Belgia	1,2	-1,9	3,9
Marea Britanie	1,3	-5,2	7,3
Israel	2,2	-3,7	8,2
Noua Zeelandă	2,4	1,5	3,1
SUA	4,6	-0,7	9,1
Olanda	11,2	3,2	19,1
Moldova	-14,6	***	***
Polonia	-9,4	-8,1	-10,5
F. Rusă	-9,2	***	***
Ucraina	-8,5	***	***
Ungaria	-6,1	-5,0	-7,1
Kirghistan	-5,3	***	***
Azerbaidjan	-5,2	***	***
România	-2,7	-4,9	-0,4
R.Cehă	-2,5	0,2	-0,5
Slovacia	-0,1	-1,7	1,4
Slovenia	2,2	2,3	1,9
Uzbekistan	5,9	***	***
Tadjikistan	8,4	***	***
China	9,8	***	***
Pakistan	-6,3	-10,0	-1,3
Thailanda	-6,1	-3,5	-7,6
Trinidad Tobago	-4,0	-12,0	4,1
Algeria	-2,6	***	***

	Creșterea (+) sau scăderea (-) ratei ocupării în 1997(96)/1980(90)		
	B+F	B	F
Filipine	-0,8	-3,1	1,7
Singapore	1,9	-2,1	7,0
Mexic	2,4	0,2	5,1
Malaiezia	2,5	0,5	4,5
Venezuela	3,3	1,6	2,3
Costa Rica	3,4	-2,5	8,9
Egipt	3,8	-3,4	11,1
Indonezia	4,1	-0,2	10,0
El Salvador	4,1	0,8	6,8
R. Coreea	4,7	1,9	7,1
Panama	5,6	6,6	4,4
Jamaica	6,4	1,7	10,2
Porto Rico	7,0	5,4	7,7
Chile	9,1	7,9	9,1
Cipru	9,6	9,8	10,0

Anexa 4 Structura de ocupare a forței de muncă pe cele 3 sectoare economice

Țări OCDE	Ponderea în total ocupare		
	Agr.	Ind.	Serv.
Marea Britanie	1,8	26,8	71,0
Israel	2,4	27,6	69,4
SUA	2,7	24,1	73,2
Belgia	2,7	30,8	65,8
Suedia	2,8	26,0	71,2
Germania	2,9	34,3	62,8
Luxemburg	3,3	30,4	66,4
Olanda	3,6	22,3	71,8
Danemarca	3,7	28,4	67,9
Canada	3,9	23,2	73,0
Elveția	4,6	26,8	68,6
Franța	4,7	26,6	68,7
Norvegia	4,8	29,4	71,8
Australia	5,2	22,1	72,7
Japonia	5,3	33,1	61,1
Austria	6,7	30,1	62,9
Finlanda	6,9	27,1	65,7
Italia	7,0	32,1	60,9
Spania	8,4	29,9	61,7
Islanda	8,6	25,5	65,9
Noua Zeelandă	8,7	23,8	67,2
Irlanda	10,3	26,9	60,6
Cipru	10,7	25,3	63,0

Țări OCDE	Ponderea în total ocupare		
	Agr.	Ind.	Serv.
Portugalia	13,6	31,2	55,2
Grecia	19,8	22,5	57,7
Turcia	39,5	25,5	35,5
Ponderea în total ocupare			
Țări fost socialiste	Agr.	Ind.	Serv.
Croația	5,2	42,5	52,3
R.Cehă	5,8	41,5	53,0
Ungaria	7,9	33,1	59,0
Slovacia	8,6	39,2	52,2
Slovenia	12,0	40,6	47,1
Estonia	12,4	33,3	54,2
F. Rusă	15,7	33,7	50,6
Cuba	18,2	30,4	51,5
Lituania	20,5	28,3	51,3
Polonia	20,5	31,9	47,6
Letonia	20,6	26,8	52,6
Belarus	21,2	34,9	40,1
Bulgaria	22,1	35,2	42,7
Ucraina	36,2	40,3	23,5
R.P.D. Coreea	38,0	31,5	30,4
România	39,0	30,5	30,5
Mongolia	45,2	13,2	41,6
Moldova	46,5	18,6	33,7
China	53,8	26,8	19,3
Albania	54,6	23,2	22,5
Vietnam	70,7	10,4	18,9
Ponderea în total ocupare			
Alte țări	Agr.	Ind.	Serv.
Singapore	0,3	30,2	69,5
Columbia	1,0	27,6	71,1
Argentina	1,5	24,6	73,3
Bolivia	2,1	28,8	69,1
Porto Rico	2,8	21,6	75,5
Paraguay	3,9	26,9	69,2
Uruguay	4,8	26,7	68,6
Ecuador	6,8	22,3	70,8
Peru	7,4	20,8	71,8
Trinidad Tobago	10,6	25,5	63,8
R. Coreea	11,0	31,3	57,7
Nicaragua	13,1	22,1	64,2
Venezuela	13,2	23,6	63,1
Chile	14,4	27,3	58,3
R. Dominicană	14,5	23,6	61,7
Malaiezia	17,3	33,7	49,0

Țări OCDE	Ponderea în total ocupare		
	Agr.	Ind.	Serv.
Panama	18,5	18,4	63,1
Kenya	18,9	19,8	61,3
Costa Rica	20,6	23,6	55,1
Jamaica	22,6	20,3	57,0
Iran	23,0	30,7	44,5
Mexic	24,2	22,4	53,4
Zimbabwe	25,5	27,7	46,8
Guatemala	26,1	21,5	52,5
Brazilia	26,1	19,6	54,3
El Salvador	26,4	23,6	50,1
Egipt	34,0	21,9	44,1
Sri Lanka	35,1	22,4	38,8
Honduras	37,0	22,0	41,0
Filipine	40,4	16,7	42,9
Indonezia	41,2	19,0	39,8
Pakistan	46,8	18,5	34,6
Ponderea în total ocupare			
Congo	48,7	14,7	36,6
Thailanda	50,3	19,7	29,9
Gabon	51,6	15,8	32,5
Namibia	53,4	17,6	29,0
Yemen	61,0	16,8	22,2
Bangladesh	63,2	9,6	25,0
Benin	63,5	8,1	28,4
Togo	66,5	10,1	24,2
India	66,7	12,9	20,3
Siera Leone	67,4	15,3	17,3
Zair	67,8	13,4	18,8
Sudan	69,5	8,5	22,1
Camerun	69,7	8,9	21,5
Afganistan	70,3	10,7	19,0
Liberia	72,3	5,5	22,2
Zambia	74,7	8,4	16,9
Guineea Ecuatorială	74,7	5,3	20,0
Cambodgia	75,0	4,5	20,5
Somalia	75,3	8,3	16,4
Senegal	76,7	7,5	15,8
Madagascar	78,2	6,8	15,2
Africa Centrală	80,2	3,5	16,3
Gambia	82,0	7,5	10,5
Mozambic	82,7	8,0	9,2
Ciad	83,2	4,2	12,6
Guineea Bisau	85,3	1,9	12,8
Mali	85,8	2,0	12,2

Țări OCDE	Ponderea în total ocupare		
	Agr.	Ind.	Serv.
Guineea	87,2	1,9	10,9
Etiopia"	88,6	2,0	9,5
Uganda	89,6	6,3	4,1
Ruanda	91,7	3,4	4,9
Burkina Faso	92,4	1,8	5,8

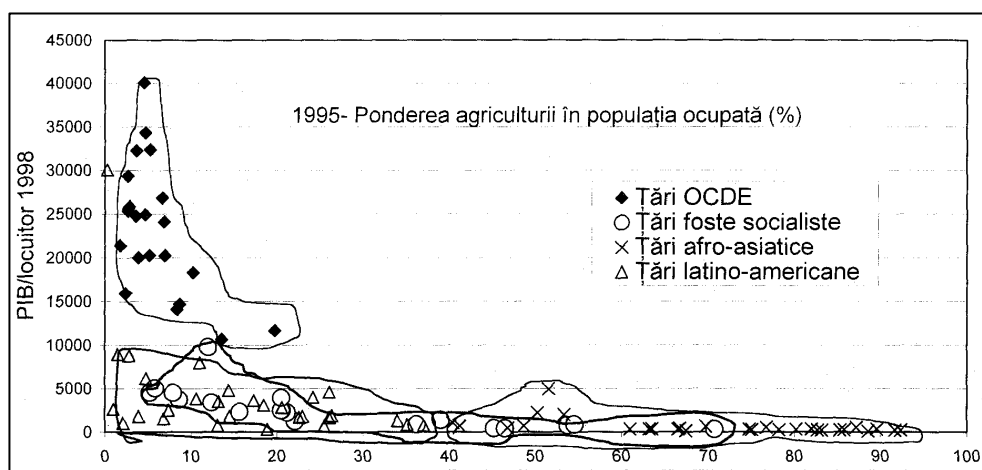
Anexa 5 - Ierarhia principalelor grupe de țări după structura de ocupare pe cele trei sectoare economice și nivelul PIB/locuitor

Țara	PIB/loc 1998	Agr./ 1995	Ind./ 1995	Serv./ 1995	
Etiopia	100	88,6	2,0	9,5	100,1
Siera Leone	140	67,4	15,3	17,3	100,0
Mozambic	210	82,7	8,0	9,2	99,9
Ruanda	230	91,7	3,4	4,9	100,0
Ciad	230	83,2	4,2	12,6	100,0
Burkina Faso	240	92,4	1,8	5,8	100,0
Guineea Bisau	240	85,3	1,9	12,8	100,0
Mați	250	85,8	2,0	12,2	100,0
Madagascar	260	78,2	6,8	15,2	100,2
Cambodgia	280	75,0	4,5	20,5	100,0
Africa Qentrală	300	80,2	3,5	16,3	100,0
Yemen	300	61,0	16,8	22,2	100,0
Uganda	320	89,6	6,3	4,1	100,0
Vietnam	330	70,7	10,4	18,9	100,0
Zambia	330	74,7	8,4	16,9	100,0
Togo	330	66,5	10,1	24,2	100,8
Kenya	330	18,9	19,8	61,3	100,0
Gambia	350	82,0	7,5	10,5	100,0
Bangladesh	350	63,2	9,6	25,0	97,8
Benin	380	63,5	8,1	28,4	100,0
Mongolia	400	45,2	13,2	41,6	100,0
Moldova	410	46,5	18,6	33,7	98,8
India	430	66,7	12,9	20,3	99,9
Pakistan	480	46,8	18,5	34,6	99,9
Senegal	530	76,7	7,5	15,8	100,0
Guineea	540	87,2	1,9	10,9	100,0
Camerun	610	69,7	8,9	21,5	100,1
Zimbabwe	650	25,5	27,7	46,8	100,0
Indonezia	680	41,2	19,0	39,8	100,0
Congo	690	48,7	14,7	36,6	100,0
Honduras	730	37,0	22,0	41,0	100,0
China	750	53,8	26,8	19,3	99,9
Nicaragua	760	13,1	22,1	64,2	99,4

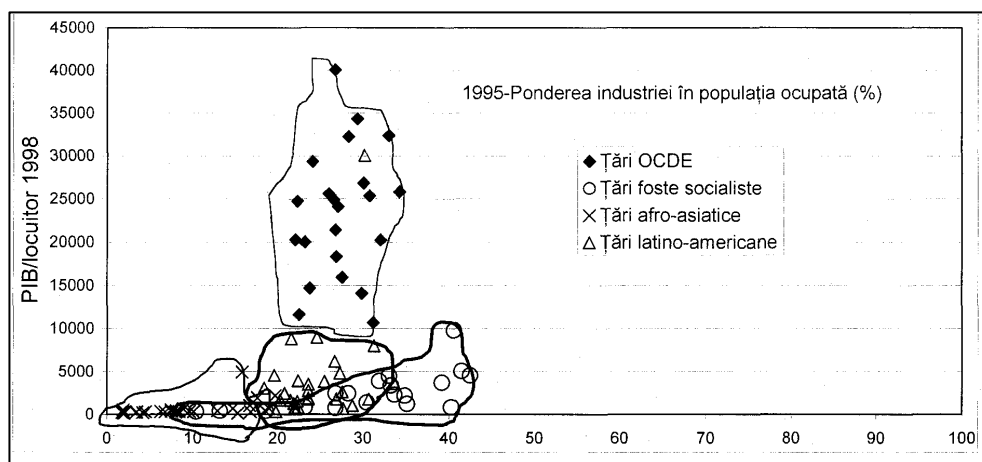
Țara	PIB/loc 1998	Agr./ 1995	Ind./ 1995	Serv./ 1995	
Albania	810	54,6	23,2	22,5	100,3
Sri Lanka	810	35,1	22,4	38,8	96,3
Ucraina	850	36,2	40,3	23,5	100,0
Bolivia	1000	2,1	28,8	69,1	100,0
Filipine	1050	40,4	16,7	42,9	100,0
Bulgaria	1230	22,1	35,2	42,7	100,0
Egipt	1290	34,0	21,9	44,1	100,0
România	1390	39,0	30,5	30,5	100,0
Ecuador	1530	6,8	22,3	70,8	99,9
Guatemala	1640	26,1	21,5	52,5	100,1
Jamaica	1680	22,6	20,3	57,0	99,9
Paraguay	1760	3,9	26,9	69,2	100,0
Iran	1770	23,0	30,7	44,5	98,2
R. Dominicană	1770	14,5	23,6	61,7	99,8
El Salvador	1850	26,4	23,6	50,1	100,1
Namibia	1940	53,4	17,6	29,0	100,0
Belarus	2200	21,2	34,9	40,1	96,2
Thailanda	2200	50,3	19,7	29,9	99,9
F. Rusă	2300	15,7	33,7	50,6	100,0
Letonia	2430	20,6	26,8	52,6	100,0
Lituania	2440	20,5	28,3	51,3	100,1
Peru	2460	7,4	20,8	71,8	100,0
Columbia	2600	1,0	27,6	71,1	99,7
Costa Rica	2780	20,6	23,6	55,1	99,3
Panama	3080	18,5	18,4	63,1	100,0
Estonia	3390	12,4	33,3	54,2	99,9
Venezuela	3500	13,2	23,6	63,1	99,9
Malaiezia	3600	17,3	33,7	49,0	100,0
Slovacia	3700	8,6	39,2	52,2	100,0
Trinidad Tobago	3830	10,6	25,5	63,8	99,9
Polonia	3900	20,5	31,9	47,6	100,0
Mexic	3970	24,2	22,4	53,4	100,0
Ungaria	4510	7,9	33,1	59,0	100,0
Croația	4520	5,2	42,5	52,3	100,0
Brazilia	4570	26,1	19,6	54,3	100,0
Chile	4810	14,4	27,3	58,3	100,0
Gabon	4960	51,6	15,8	32,5	99,9
R.Cehă	5040	5,8	41,5	53,0	100,3
Uruguay	6180	4,8	26,7	68,6	100,1
R. Coreea	7970	11,0	31,3	57,7	100,0
Porto Rico	8800	2,8	21,6	75,5	99,9
Argentina	8970	1,5	24,6	73,3	99,4
Slovenia	9760	12,0	40,6	47,1	99,7
Portugalia	10690	13,6	31,2	55,2	100,0

Țara	PIB/loc 1998	Agr./ 1995	Ind./ 1995	Serv./ 1995	
Grecia	11650	19,8	22,5	57,7	100,0
Spania	14080	8,4	29,9	61,7	100,0
Noua Zeelandă	14700	8,7	23,8	67,2	99,7
Israel	15940	2,4	27,6	69,4	99,4
Irlanda	18340	10,3	26,9	60,6	97,8
Canada	20020	3,9	23,2	73,0	100,1
Italia	20250	7,0	32,1	60,9	100,0
Australia	20300	5,2	22,1	72,7	100,0
Marea Britanie	21400	1,8	26,8	71,0	99,6
Finlanda	24110	6,9	27,1	65,7	99,7
Olanda	24760	3,6	22,3	71,8	97,7
Franța	24940	4,7	26,6	68,7	100,0
Belgia	25380	2,7	30,8	65,8	99,3
Suedia	25620	2,8	26,0	71,2	100,0
Germania	25850	2,9	34,3	62,8	100,0
Austria	26850	6,7	30,1	62,9	99,7
SUA	29340	2,7	24,1	73,2	100,0
Singapore	30060	0,3	30,2	69,5	100,0
Danemarca	32260	3,7	28,4	67,9	100,0
Japonia	32380	5,3	33,1	61,1	99,5
Norvegia	34330	4,8	29,4	71,8	106,0
Elveția	40080	4,6	26,8	68,6	100,0
Luxemburg	***	3,3	30,4	66,4	100,1
Islanda	***	8,6	25,5	65,9	100,0
Cipru	***	10,7	25,3	63,0	99,0
Turcia	***	39,5	25,5	35,5	100,5
Cuba	***	18,2	30,4	51,5	100,1
R.P.D. Coreea	***	38,0	31,5	30,4	99,9
Somalia	***	75,3	8,3	16,4	100,0
Guineea Ecuatorială	***	74,7	5,3	20,0	100,0
Liberia	***	72,3	5,5	22,2	100,0
Afganistan	***	70,3	10,7	19,0	100,0
Sudan	***	69,5	8,5	22,1	100,1
Zair	***	67,8	13,4	18,8	100,0

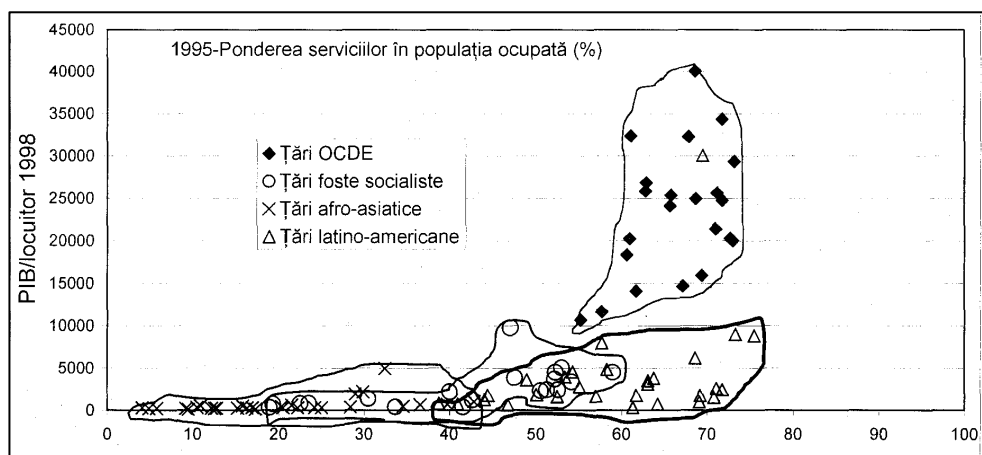
Anexa 6
Graficul nr. 9

Graficul nr. 10

Graficul nr. 11

Anexa 7 - Structura populației ocupate după statut

țările sunt grupate după evoluția +/- a salariiilor

Nr. crt.	Țara	Salariați			Liber-profesioniști			Contribuție lucrători familiali		
		1980-90	1997	+/-	1980-90	1997	+/-	1980-90	1997	+/-
1	Marea Britanie	91,9	87,1	-4,8	8,1	12,5	3,5	***	0,4	0,4
2	Islanda	86,9	82,3	-4,6	13,1	17,2	3,9	2,6	0,5	2,1
3	Venezuela	66,3	61,8	-4,5	31,2	30,2	1,0	2,5	1,7	-0,8
4	Noua Zeelandă	81,7	79,9	-1,8	18,3	19,2	0,9	***	0,9	0,9
5	Belgia	83,4	81,6	-1,8	13,2	14,5	1,3	3,4	3,9	-0,5
6	Suedia	90,8	89,0	-1,8	8,9	10,6	1,7	0,3	0,4	0,1
7	Canada	90,3	88,7	-1,6	8,6	10,9	2,3	1,1	0,4	-0,7
8	Germania	90,5	89,1	-1,4	8,1	9,9	1,8	1,4	1,0	-0,4
9	Italia	71,4	71,1	-0,3	23,3	24,8	1,5	5,4	4,0	-1,4
10	România	75,1	61,1	-14,0	24,9	21,8	-3,1	***	17,1	17,1
11	R.Cehă	96,3	86,1	-10,2	2,2	13,5	11,3	0,0	0,4	0,4
12	Slovacia	88,8	81,3	-7,5	2,2	11,9	9,7	1,9	6,8	4,9
13	Estonia	98,4	93,6	-4,8	1,2	5,3	4,1	0,3	0,9	0,6
14	Letonia	85,2	81,0	-4,2	9,8	12,9	3,1	4,8	5,9	1,1
15	F. Rusă	94,0	90,0	-4,0	5,8	9,8	4,0	0,3	0,3	0,0
16	Peru	54,8	44,5	-10,3	35,9	42,4	6,5	3,4	8,5	5,1
17	El Salvador	62,8	52,7	-10,1	28,3	34,5	6,2	6,3	8,1	1,8
18	Bolivia	56,9	52,5	-4,4	38,3	39,3	1,0	4,9	8,3	3,4
19	R. Dominicană	57,4	54,4	-3,0	37,1	44,3	7,2	5,5	1,3	-4,2

Nr. crt.	Țara	Salariați			Liber-profesioniști			Contribuție lucrători familiali		
		1980-90	1997	+/-	1980-90	1997	+/-	1980-90	1997	+/-
20	Egipt	50,8	50,0	-0,8	24,5	24,7	0,2	16,1	16,4	0,3
21	Filipine	42,0	41,7	-0,3	35,2	36,2	1,0	14,7	13,7	1,0
22	Ecuador	54,5	54,2	-0,3	34,5	36,0	1,5	6,5	4,8	-1,7
23	Trinidad Tobago	74,3	74,0	-0,3	21,1	21,4	0,3	3,8	3,2	-0,6
24	Costa Rica	70,0	69,9	-0,1	24,8	27,0	2,2	5,1	3,1	-2,0
25	Olanda	87,8	88,0	0,2	12,2	11,0	-1,2	***	1,1	1,1
26	SUA	90,6	91,8	1,2	8,7	8,1	-0,6	0,7	0,1	-0,6
27	Australia	83,4	84,8	1,4	16,2	14,3	-1,9	0,4	0,9	0,5
28	Spania	73,7	76,1	2,4	20,6	20,7	0,1	5,4	3,0	-2,4
29	Finlanda	82,8	85,8	2,5	13,4	13,9	0,5	3,8	0,8	-3,0
30	Danemarca	88,3	91,1	2,8	9,6	8,9	-1,7	2,1	0,0	-2,1
31	Austria	82,9	86,5	3,5	17,1	10,5	-6,5	***	3,0	***
32	Portugalia	67,6	71,4	3,8	32,4	27,0	-5,4	***	1,6	1,6
33	Irlanda	75,3	79,3	4,0	22,2	19,4	-2,8	2,4	1,3	-1,1
34	Grecia	49,7	54,8	5,1	50,3	33,3	-17,0	***	11,9	11,9
35	Franța	83,2	88,6	5,4	16,8	11,4	-5,4	***	***	***
36	Norvegia	85,7	91,7	6,0	10,0	7,7	-2,3	4,3	0,6	-3,7
37	Luxemburg	86,5	92,5	6,0	13,5	7,5	-6,0	***	***	***
38	Japonia	71,9	82,2	10,3	17,2	11,8	-5,4	10,9	5,7	-5,2
39	Israel	72,4	84,7	12,3	16,9	14,8	-2,1	1,1	0,5	-0,6
40	Polonia	69,8	71,7	1,9	23,7	23,1	-0,6	6,6	5,2	-1,4
41	Ungaria .	80,2	85,8	5,6	18,1	12,1	-6,0	1,7	1,1	-0,6
42	Singapore	86,6	86,8	0,2	12,3	12,2	-0,1	1,1	1,0	-0,1
43	Bangladesh	11,5	12,4	0,9	26,3	29,6	3,3	46,2	40,1	-6,1
44	Pakistan	32,4	34,1	1,7	41,2	43,2	2,0	20,2	22,6	2,4
45	Argentina	68,7	70,4	1,7	30,1	28,0	-2,1	1,2	1,6	0,0
46	Columbia	62,5	64,9	2,4	26,1	33,9	7,8	1,2	1,2	0,0
47	Chile	68,8	71,3	2,5	27,3	26,2	-1,1	3,9	2,5	-1,4
48	Turcia	39,0	41,7	2,7	30,9	30,2	-0,7	30,1	28,1	-2,0
49	Jamaica	56,4	59,4	3,0	40,1	37,5	-2,6	3,0	2,4	-0,6
50	Uganda	10,4	13,7	3,3	38,4	50,8	12,4	32,7	35,2	2,5
51	Panama	62,6	66,2	3,6	32,1	30,3	-1,8	5,2	3,5	-1,7
52	Porto Rico	77,9	85,2	7,3	6,6	13,6	7,0	0,2	0,7	0,5
53	Sri Lanka	49,8	59,9	10,1	24,2	29,6	5,4	11,6	10,5	-1,1
54	Thailanda	27,6	37,7	10,1	30,1	33,4	3,3	39,4	28,9	-10,5
55	Paraguay	63,9	73,5	10,4	29,2	22,1	-7,1	0,4	4,4	4,0
56	Mexic	44,5	58,3	13,8	21,7	29,0	7,3	33,8	12,7	-21,1
57	R. Coreea	47,2	62,8	15,6	34,0	28,3	-5,7	18,8	8,9	-9,9

Anexa 7.1

	Țara	Sala- riați 1997	PIB/ loc 1998		Țara	Sala- riați 1997	PIB/ loc 1998
1	Bangladesh	12,4	350	29	Trinidad Tobago	74,0	3830
2	Uganda	13,7	320	30	Spania	76,1	14080
3	Pakistan	34,1	480	31	Irlanda	79,3	18340
4	Thailanda	37,7	2200	32	Noua Zeelandă	79,9	14700
5	Filipine	41,7	1050	33	Letonia	81,0	2430
6	Turcia	41,7	***	34	Slovacia	81,3	3700
7	Peru	44,5	2460	35	Belgia	81,6	25380
8	Egipt	50,0	1290	36	Japonia	82,2	32380
9	Bolivia	52,5	1000	37	Islanda	82,3	***
10	El Salvador	52,7	1850	38	Israel	84,7	15940
11	Ecuador	54,2	1530	39	Australia	84,8	20300
12	R. Dominicană	54,4	1770	40	Porto Rico	85,2	8800
13	Grecia	54,8	11650	41	Finlanda	85,8	24110
14	Mexic	58,3	3970	42	Ungaria	85,8	4510
15	Jamaica	59,4	1680	43	R.Cehă	86,1	5040
16	Sri Lanka	59,9	810	44	Austria	86,5	26850
17	România	61,1	1390	45	Singapore	86,8	30060
18	Venezuela	61,8	3500	46	Marea Britanie	87,1	21400
19	R. Coreea	62,8	7970	47	Olanda	88,0	24760
20	Columbia	64,9	2600	48	Franța	88,6	24940
21	Panama	66,2	3080	49	Canada	88,7	20020
22	Costa Rica	69,9	2780	50	Suedia	89,0	25620
23	Argentina	70,4	8970	51	Germania	89,1	25850
24	Italia	71,1	20250	52	F. Rusă	90,0	2300
25	Chile	71,3	4810	53	Danemarca	91,1	32260
26	Portugalia	71,4	10690	54	Norvegia	91,7	34330
27	Polonia	71,7	3900	55	SUA	91,8	29340
28	Paraguay	73,5	1760	56	Luxemburg	92,5	***
				57	Estonia	93,6	3390

Anexa 7.2 - Ponderea salariaților în populația ocupată pe total și pe sexe în anul 1997

Tara	Ponderea salariaților în populația ocupată în 1997		
	M+F	M	F
Noua Zeelandă	79,9	75,1	85,9
Israel	84,7	80,3	90,3
Belgia	81,6	81,1	82,3
Finlanda	85,3	81,3	89,8
Australia	84,8	82,6	87,7
Marea Britanie	87,1	82,9	92,1
Elveția	84,3	83,3	85,6
Japonia	82,2	83,9	79,8
Suedia	98,3	84,7	94,1
Austria	86,5	86,3	86,8
Olanda	88,0	86,8	89,6
Canada	88,7	87,5	90,0
Danemarca	91,1	88,2	94,5
Germania	90,1	89,0	91,6
Norvegia	91,7	89,1	94,8
SUA	91,8	90,5	93,4
România	61,1	65,1	56,2
Polonia	71,7	70,0	73,7
Lituania	78,3	72,8	82,7
Slovenia	81,3	79,3	83,7
Letonia	81,0	79,8	82,2
R.Cehă	86,1	82,8	90,5
Estonia	93,6	90,8	96,6
Slovacia	93,7	91,6	93,6
Germania Democrată	94,1	92,1	96,4
Venezuela	61,8	58,2	69,6
Panama	66,2	59,7	79,0
Columbia	64,9	61,1	70,1
Brazilia	62,3	61,2	64,4
Botswana	62,5	64,6	59,0
Costa Rica	69,9	68,0	74,3
Maroc	72,9	70,0	81,3
Uruguay	72,1	70,8	73,8
Tunisia	71,1	71,4	69,9
Malaiezia	71,4	71,4	71,5
Guatemala	71,0	72,6	68,0
Trinidad Tobago	74,0	74,3	77,1
Paraguay	73,5	76,7	68,9
RSafricana	74,8	77,6	70,4
Singapore	86,8	82,7	92,5
Benin	5,3	7,3	2,6

Tara	Ponderea salariaților în populația ocupată în 1997		
	M+F	M	F
Etiopia	6,6	8,1	4,6
Bangladesh	12,4	14,7	8,7
Uganda	13,7	20,6	6,7
Haiti	16,5	15,4	18,3
Kenya	20,8	31,5	11,5
Indonezia	28,7	31,5	24,0
Pakistan	34,1	35,4	24,8
Thailanda	37,7	40,5	34,2
Filipine	41,7	42,3	40,8
Turcia	41,7	48,9	24,6
Peru	44,5	53,5	32,7
Honduras	46,8	46,3	47,7
Namibia	49,1	59,5	35,6
R.A. Siria	49,3	50,1	45,7
Egipt	50,0	54,7	36,0
Guyana	52,4	52,2	52,9
Bolivia	52,5	60,1	43,3
El Salvador	52,7	60,0	40,7
Cap Verde	53,7	58,3	46,1
Ecuador	54,2	69,0	46,9
R. Dominicană	54,4	47,1	65,4
Grecia	54,8	53,1	57,6
Mexic	58,3	58,3	58,3
Jamaica	59,4	55,3	65,0

Anexa nr. 8 – Amploarea ocupării în timp partial în 1980(90) și 1997(96)

Țara	Ponderea persoanelor cu timp parțial în ocuparea totală în 1997			Ponderea femeilor în ocuparea cu timp parțial în		
	B+F	B	F	1980(90)	1997(96)	+/-
1	2	3	4	5	6	7
Finlanda	8,2	6,0	10,7	74,8	62,0	-12,8
Danemarca	17,1	11,1	24,2	71,5	64,3	-7,2
Islanda	22,2	8,3	36,5	82,1	76,7	-5,4
Suedia	14,2	6,5	22,6	81,1	76,3	-4,8
Spania	7,9	3,1	16,8	79,5	74,8	-4,7
Marea Britanie	22,9	8,2	40,9	85,1	80,4	-4,7
Germania Federala	16,9	4,1	34,5	89,7	86,0	-3,7
Germania	14,9	3,7	29,9	89,4	85,8	-3,6
Norvegia	21,1	7,9	36,8	82,9	80,0	-2,9
Japonia	21,5	11,5	36,1	70,5	68,0	-2,5
Portugalia	10,2	5,1	16,5	74,1	72,5	-1,6
Canada	19,0	10,5	29,4	71,3	69,7	-1,6
Franta	14,9	5,9	25,2	79,8	78,8	-1,0
Luxemburg	10,6	2,0	24,1	83,3	82,4	-0,9
Australia	24,2	13,8	37,8	67,9	67,4	-0,5
Italia	11,3	5,1	22,2	70,8	71,1	0,3
Turcia	5,8	2,9	12,7	62,6	63,7	1,1
SUA	13,2	7,7	19,1	68,5	69,8	1,3
Irlanda	15,2	7,0	27,2	71,6	72,9	1,3
Grecia	8,2	4,8	14,1	61,4	63,1	1,7
Austria	10,8	2,6	21,4	84,3	86,4	2,1
Elveția	25,4	7,9	47,8	80,1	82,5	2,4
Belgia	16,2	4,8	32,3	79,9	82,5	2,6
Olanda	29,1	11,1	54,8	70,4	77,6	7,2

1	2	3	4	5	6	7
Bulgaria	0,6	0,8	0,5	47,6	42,1	-5,5
România	14,7	12,2	17,6	60,1	54,7	-5,4
R. Cehă	5,7	2,6	9,7	74,0	74,1	0,1
Slovacia	2,3	1,0	3,7	72,7	73,5	0,8
Letonia	13,1	12,2	13,9	48,3	51,5	3,2
Slovenia	8,2	6,8	10,1	53,3	56,8	3,5
Polonia	10,7	8,3	13,7	53,5	57,4	3,9
Ungaria	5,3	2,8	8,3	65,7	70,5	4,8
Belize	26,0	21,3	37,6	47,4	42,0	-5,4
Bahamas	12,8	11,3	14,6	52,6	52,3	-0,3
Jamaica	7,3	5,2	10,2	58,8	59,4	0,6
Trinidad Tobago	14,3	13,6	16,6	38,9	41,0	2,1
Mexic	15,8	8,6	29,9	60,8	63,7	2,9
R. Coreea	5,1	3,3	7,8	58,6	62,4	3,8
Barbados	4,7	3,8	5,9	53,9	59,3	5,4

Anexa 9

Țara	Procentul persoanelor care lucrează mai puțin de 10 ore/săptămână din total ocupare în anul 1996		
	Total sexe (M+F)	M	F
Ungaria	0,2	0,2	0,2
Turcia	0,3	0,2	0,6
R. Cehă	0,3	0,2	0,4
Grecia	0,5	0,3	0,8
R. Coreea	0,6	0,4	0,9
Irlanda	0,7	0,4	2,3
Trinidad Tobago	0,7	0,7	0,9
Belgia	0,9	0,3	1,9
Luxemburg	0,9	0,0	2,5
Italia	1,1	0,8	1,6
SUA	1,3	0,8	1,9
Jamaica	1,3	1,0	1,7
Portugalia	1,5	0,7	2,5
Spania	1,5	0,5	3,5
Franța	1,5	0,5	2,9
Austria	1,7	0,8	2,8
Japonia	1,9	0,9	3,5
Germania Federală	2,1	0,6	4,2

Țara	Procentul persoanelor care lucrează mai puțin de 10 ore/săptămână din total ocupare în anul 1996		
	Total sexe (M+F)	M	F
Finlanda	2,3	2,0	2,6
Mexic	2,3	1,0	5,1
Islanda	2,8	1,9	3,8
Germania	3,4	1,2	6,6
Canada	3,7	2,3	5,3
Suedia	3,7	2,8	4,6
Norvegia	4,5	2,7	6,5
Danemarca	6,1	5,1	7,3
Marea Britanie	6,2	2,6	10,7
Olanda	7,7	3,9	13,1
Elveția	7,8	2,7	14,3
Australia	7,9	4,5	12,5

Anexa 10 - Ponderea persoanelor care lucrează 40 ore și peste de pe săptămână în anul 1996

Țara	Total sexe (M+F)	M	F
Olanda	7,4	10,9	2,4
Luxemburg	10,0	12,3	6,0
Norvegia	10,1	15,8	3,5
Suedia	10,5	15,4	5,1
Finlanda	10,9	13,4	8,0
Belgia	11,2	13,5	7,8
Austria	12,3	14,6	9,3
Germania	14,2	19,2	7,4
Danemarca	15,5	22,2	7,3
Franța	16,5	21,2	10,5
Spania	21,8	24,6	16,4
Italia	27,0	32,3	17,6
Trinidad Tobago	28,1	30,2	24,3
Germania Federală	30,5	38,5	19,2
Irlanda	34,3	60,8	32,1
Marea Britanie	40,8	58,2	19,5
Jamaica	41,1	48,1	31,5
Grecia	42,3	47,1	33,8
Australia	44,5	56,6	28,0
Portugalia	46,3	53,3	37,5
Japonia	49,4	61,2	32,0
Canada	57,1	73,2	37,6
Elveția	64,1	83,6	38,8

Țara	Total sexe (M+F)	M	F
SUA	70,3	79,2	60,6
Islanda	71,1	90,2	52,1
Mexic	73,0	81,4	55,6
Ungaria	82,2	80,8	83,8
Turcia	88,4	92,7	78,2
R. Coreea	88,7	92,3	83,3
R.Cehă	89,5	94,0	83,8

Anexa 11 - Durata anuală a muncii

Țara	Număr de ore lucrate de o persoană (B+F) în:		
	1980(90)	1997(96)	+/-
Elveția	1640,0	1643,0	3,0
Noua Zeelandă	1820,1	1839,0	18,9
Chile	1938,0	2002,0	64,0
SUA	1883,4	1966,0	82,6
Mexic	1805,8	1909,0	103,2
Suedia	1439,0	1552,0	113,0
Grecia	***	***	
Olanda	***	***	
Luxemburg	***	***	
Japonia	2121,0	1889,0	-232,0
Spania	2003,4	1809,0	-194,4
Germania Federală	1742,3	1559,5	-182,8
R. Coreea	2064,0	1892,0	-172,0
Franța	1809,8	1656,0	-153,8
Brazilia	1985,0	1860,0	-125,0
Norvegia	1512,3	1399,0	-113,3
Argentina	1974,0	1875,0	-99,0
Columbia	2074,0	1975,0	-99,0
Italia	1789,8	1700,0	-89,8
Venezuela	1997,0	1910,0	-87,0
Finlanda	1847,5	1763,0	-84,5
Irlanda	1728,0	1656,0	-72,0
Canada	1784,8	1732,4	-52,4
Marea Britanie	1775,0	1731,0	-44,0
Turcia	1918,0	1876,0	-42,0
Australia	1878,0	1868,0	-10,0
R.Cehă	2065,0	2062,0	-3,0

Anexa 12

	1980 (90)	1997 (96)		1980 (90)	1997 (96)
Luxemburg	0,7	2,5	Belarus	0,1	2,7
Cipru	2,0	3,1	Kazahstan	0,1	4,1
Islanda	0,4	3,9	F. Rusă	0,1	11,3
Japonia	2,0	3,4	Tatjikistan	0,4	2,7
Norvegia	1,7	4,1	Ucraina		8,9
Elveția	0,2	4,1	Uzbekistan	0,2	0,4
Olanda	4,6	5,5	China	4,9	3,0
Danemarca	7,0	5,4	R. Coreea	2,4	2,6
SUA	7,1	4,9	Banglades	1,9	2,5
Austria	1,9	5,3	India	15317 mii	39140 mii
Turcia	8,0	6,4	Pakistan	3,6	5,4
Grecia	2,4	9,6	Sri Lanka	14,4	11,3
Portugalia	7,0	7,5	Filipine	4,8	7,9
Noua Zeelanda	7,8	6,7	Singapore	1,7	2,4
Israel	4,8	7,7	Thailanda	0,8	0,9
Belgia	7,2	9,0	R.Dominicană	19,7	15,9
Germania Federală	3,2	7,1	Jamaica	27,3	16,0
Marea Britanie	6,8	7,1	Costa Rica	17,1	13,5
Suedia	2,0	7,9	Trinidad Tobago	10,0	16,2
Australia	5,9	8,4	Argentina	9,2	16,3
Germania	5,6	9,8	Bolivia	7,3	4,2
Canada	7,5	9,2	Brazilia	2,8	6,9
Italia	7,6	12,5	Chile	10,4	5,3
Irlanda	13,0	10,3	Columbia	10,2	12,1
Franța	6,1	12,3	Costa Rica	5,9	5,7
Finlanda	4,6	14,4	Ecuador	6,1	9,2
Spania	11,1	20,6	El Salvador	10,0	8,0
Albania	5,6	9,1	Honduras	4,8	3,2
Bulgaria	1,7	13,7	Mexic	3,0	3,5
R. Cehă	3,9	4,7	Nicaragua	11,1	13,3
Ungaria	1,7	8,7	Panama	16,1	14,3
Polonia	13,3	11,2	Paraguay	4,1	8,2
România	3,0	6,0	Peru	5,8	7,7
Slovacia	6,6	11,6	Uruguay	8,5	10,2
Slovenia	4,7	7,1	Venezuela	10,4	10,3
R. Macedonia	23,6	38,8	Algeria	21,1	26,4
Estonia	0,8	10,0	Egipt	5,2	11,3
Letonia	2,3	14,4	Maroc	15,4	17,8
Lituania	3,6	6,7	Siria	3,9	6,8
Azerbaidjan	0,4	1,3			

Anexa 12bis- Rata șomajului comparabil

Țara	Rata șomajului de 15+ 1997 M+F	Rata șomajului de 15-24 ani 1997 M+F	Rata șomajului de 24-54 ani 1997	Rata șomajului de 55 ani și peste 1997
Singapore	2,2	4,4	1,9	1,6
Japonia	3,4	6,7	2,8	3,2
Elveția	4,1	5,6	4,0	2,5
Norvegia	4,1	10,9	3,2	1,7
Indonezia	4,4	12,7	1,9	0,2
SUA	6,0	12,1	4,9	4,1
Turcia	6,3	13,8	4,4	1,2
Noua Zeelandă	6,6	13,0	5,3	3,6
Olanda	6,7	10,0	6,0	4,1
Portugalia	6,7	14,1	5,8	3,1
Filipine	7,0	14,0	4,8	4,7
Slovenia	7,1	17,5	5,6	2,7
România	8,2	22,5	6,7	0,7
Canada	9,2	16,6	7,9	6,9
Australia	9,7	17,1	7,6	8,4
Germania	9,8	10,0	9,1	13,6
Suedia	10,2	21,0	9,0	7,9
Irlanda	10,3	16,1	9,5	5,3
Polonia	11,2	23,4	10,0	4,3
Franța	12,3	24,9	11,2	5,1
Finlanda	16,1	24,8	13,8	23,7
Spania	20,6	37,1	18,1	10,7
R. Coreea	2,3	***	***	***
Belgia	9,2	***	***	***
Marea Britanie	9,5	***	***	***

Anexa 13 - Rata șomajului pe sexe

	1980(90)		1997(96)	
	B	F	B	F
Luxemburg	***	***	1,8	3,6
Cipru	1,6	2,6	2,3	4,3
Islanda	0,4	0,6	3,3	4,5
Japonia	2,0	2,0	3,4	3,4
Norvegia	1,2	2,1	4,0	4,3
Elveția	0,2	0,3	4,3	3,9
Olanda	4,3	5,2	4,4	7,0
Danemarca	6,5	7,6	4,5	6,4
SUA	6,9	7,4	4,9	5,0
Austria	1,6	2,3	5,3	5,2

	1980(90)		1997(96)	
	B	F	B	F
Turcia	7,8	8,5	6,0	7,4
Grecia	***	***	6,2	14,8
Portugalia	3,7	12,2	6,6	8,5
Noua Zeelandă	8,2	7,2	6,6	6,7
Israel	4,1	6,0	6,8	8,8
Belgia	4,6	11,4	7,1	11,5
Germania Federală	2,5	4,3	7,8	7,6
Marea Britanie	7,0	6,5	8,1	5,8
Suedia	1,7	2,3	8,3	7,5
Australia	5,0	7,4	8,6	8,1
Germania	4,5	7,0	8,9	10,9
Canada	6,9	8,4	9,2	9,2
Italia	4,8	13,2	9,7	16,9
Irlanda	12,5	13,8	10,3	10,3
Franța	4,1	9,1	10,8	14,2
Finlanda	4,5	4,7	13,8	15,1
Spania	10,4	12,8	15,8	28,3
R. Cehă	3,3	4,7	3,8	5,8
Ungaria	1,8	1,4	9,5	7,7
Polonia	12,2	14,7	9,5	13,2
România	2,2	4,0	5,7	6,4
Slovacia	6,3	6,9	10,8	12,5
Slovenia	4,5	17,8	7,0	7,3
R. Macedonia	19,4	29,7	35,0	44,5
Estonia	0,7	0,9	10,7	9,2
Letonia	1,8	2,8	14,3	14,6
Lituania	4,3	2,8	6,6	6,9
F. Rusă	0,1	0,1		
Tatjikistan	0,4	0,4	2,4	2,9
Ucraina			9,5	8,4
Uzbekistan	0,2	0,3	0,3	0,5
China				
R. Coreea	2,9	1,8	2,8	2,3
Bangladesh	2,0	1,9	2,7	2,3
India	13202 mii	2115 mii	30107 mii	9033 mii
Pakistan	3,0	7,5	4,1	13,7
Sri Lanka	9,1	23,5	8,0	17,6
Filipine	3,2	7,5	7,5	8,5
Singapore	1,9	1,3	2,4	2,4
Thailanda	1,0	0,7	0,9	0,9
R.Dominicană	12,5	33,1	9,5	28,6
Jamaica	16,3	39,6	9,9	23,0
Costa Rica	19,5	12,3	14,4	12,1
Trinidad Tobago	8,0	14,0	13,2	21,0

	1980(90)		1997(96)	
	B	F	B	F
Argentina	8,4	10,4	15,4	17,6
Bolivia	6,9	7,8	3,7	4,5
Brazilia	2,8	2,8	5,7	8,8
Chile	10,6	10,0	4,7	6,6
Columbia	8,1	13,2	9,8	15,1
Costa Rica	5,3	7,8	4,9	7,5
Ecuador	4,3	9,1	7,0	12,7
El Salvador	10,1	9,8	9,5	5,3
Honduras	4,4	6,2	3,2	3,2
Mexic	2,5	4,2	2,9	4,7
Nicaragua	9,0	15,4	12,6	14,8
Panama	12,8	22,6	11,3	20,0
Paraguay	3,8	4,8	7,8	8,6
Peru	4,8	7,3	6,8	8,9
Uruguay	6,9	10,9	8,0	13,2
Venezuela	10,9	9,3	9,0	12,8
Algeria	21,7	17,0	26,9	24,0
Egipt	3,9	19,2	7,6	24,1
Maroc	13,9	19,6	15,8	23,0
Siria	3,8	3,8	5,2	14,0

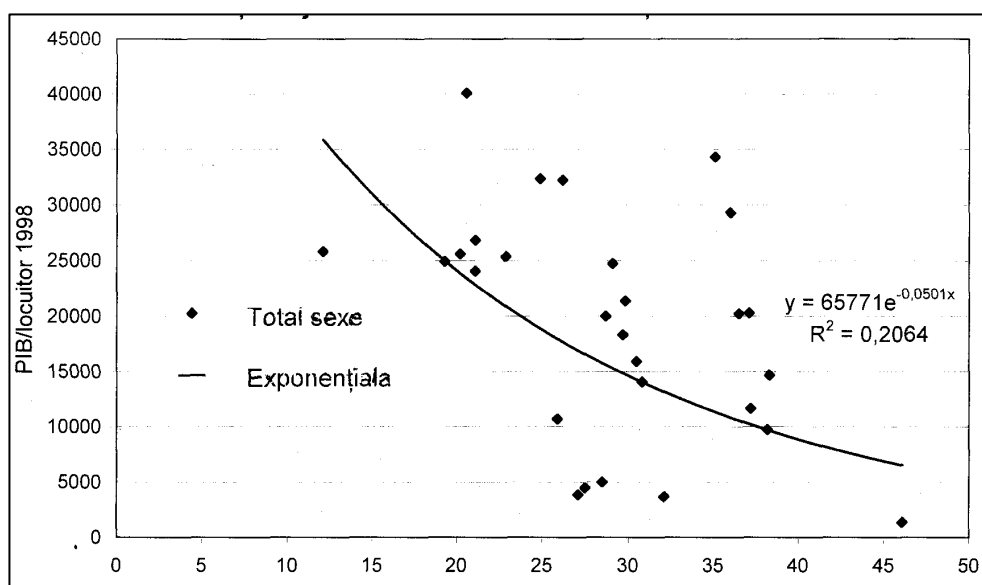
Anexa 14 - Șomajul tânăr 1997

Țara	Rata șomajului tânăr			Rația ratei șomajului tânăr față de rata șomajului adult			Ponderea șomajului tânăr în șomajul total			Ponderea șomajului tânăr în populația tânără		
	T	B	F	T	B	F	T	B	F	T	B	F
România	17,8	15,5	21,0	4,6	4,2	5,2	46,1	45,3	46,8	8,6	8,4	8,8
Slovacia	22,2	22,5	21,9	2,3	2,7	2,0	32,1	35,0	29,2	9,9	10,9	9,0
Polonia	24,6	21,9	28,0	2,6	2,8	2,5	27,1	28,6	25,8	9,4	9,3	9,6
Ungaria	15,9	16,9	14,5	2,1	2,1	2,2	27,5	28,5	25,9	5,9	7,4	4,4
R.Cehă	8,4	7,3	9,9	2,1	2,4	2,0	28,5	32,3	25,3	4,0	4,1	4,0
Slovenia	18,1	16,5	20,0	3,5	3,1	3,8	38,2	36,1	40,6	8,3	8,2	8,5
Portugalia	11,8	11,3	12,4	2,2	2,3	2,2	25,9	28,7	23,3	5,3	5,7	5,0
Grecia	31,1	22,2	40,6	4,6	4,9	3,8	37,2	34,8	38,8	11,0	8,6	13,2
Spania	37,1	30,3	46,1	2,2	2,3	1,9	30,8	30,4	31,2	17,1	15,3	19,0
Noua Zeelandă	13,0	13,1	12,9	2,6	2,6	2,5	38,3	37,9	39,4	8,7	9,2	8,3
Israel	14,9	13,9	16,0	2,4	2,5	2,2	30,5	29,0	32,0	5,1	4,7	5,5
Irlanda	16,1	16,9	15,2	1,8	1,9	1,7	29,7	28,0	32,3	7,3	8,3	6,4
Canada	16,7	17,6	15,7	2,1	2,3	2,0	28,7	28,9	28,5	10,2	11,1	9,5
Italia	33,6	29,1	39,3	3,7	4,1	3,1	36,5	36,4	36,6	12,5	11,8	13,2
Australia	15,9	17,2	14,6	2,4	2,5	2,3	37,1	35,8	38,9	10,7	11,8	9,5
Marea Britanie	13,5	15,6	11,0	2,3	2,3	2,3	29,9	29,2	31,0	9,5	11,6	7,3

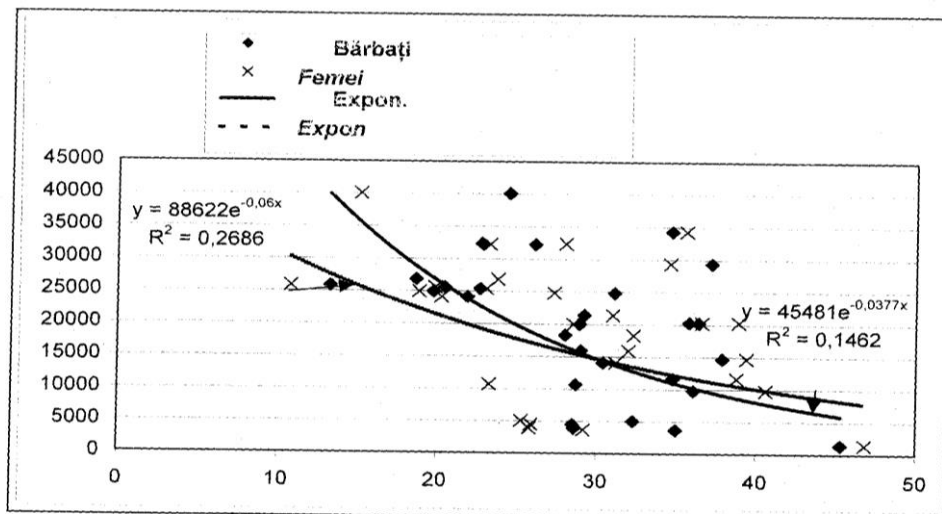
Țara	Rata șomajului tânăr			Rația ratei șomajului tânăr față de rata șomajului adult			Ponderea șomajului tânăr în șomajul total			Ponderea șomajului tânăr în populația tânără		
	T	B	F	T	B	F	T	B	F	T	B	F
Finlanda	24,8	23,3	26,6	1,9	1,9	2,0	21,1	21,9	20,3	12,2	12,5	11,9
Olanda	9,5	9,1	10,0	1,7	2,1	1,4	29,1	31,1	27,3	6,4	6,3	6,6
Franța	29,1	24,6	32,8	2,6	2,6	2,6	19,3	19,8	18,9	7,9	7,7	8,1
Belgia	21,3	17,6	25,7	2,8	2,9	2,6	22,9	22,7	23,1	6,8	6,1	7,5
Suedia	15,4	16,3	14,3	2,2	2,2	2,1	20,2	20,5	19,9	7,2	7,9	6,5
Germania	10,0	10,3	9,6	1,0	1,2	0,9	12,1	13,3	10,8	5,2	5,8	4,6
Austria	6,5	5,5	7,6	1,6	1,4	1,7	21,1	18,7	23,8	3,6	3,3	3,8
SUA	11,3	11,8	10,7	3,0	3,3	2,7	36,0	37,2	34,6	7,4	8,0	6,7
Danemarca	8,1	6,6	9,9	1,7	1,6	1,7	26,2	26,1	23,3	6,0	5,1	7,0
Japonia	6,6	6,9	6,3	2,3	2,4	2,2	24,9	22,8	28,0	3,2	3,4	3,0
Norvegia	10,6	10,1	11,1	3,4	3,4	3,5	35,1	34,7	35,6	6,5	6,6	6,5
Elveția	5,9	7,9	3,8	1,6	2,1	1,0	20,6	24,5	15,2	4,0	5,5	2,4
Luxemburg	7,3	5,6	9,2	3,7	3,8	3,2	29,9	27,1	32,3	2,7	2,2	3,2
Islanda	7,4	8,1	6,7	2,4	3,2	1,7	31,6	38,5	25,8	4,5	4,8	4,1
Turcia	15,4	14,2	17,5	3,9	3,6	4,4	50,9	46,0	59,8	6,9	8,5	5,5

Anexa 15

Graficul nr. 12 - Ponderea șomajului tânăr în 1997 în corelație cu PIB/locuitor

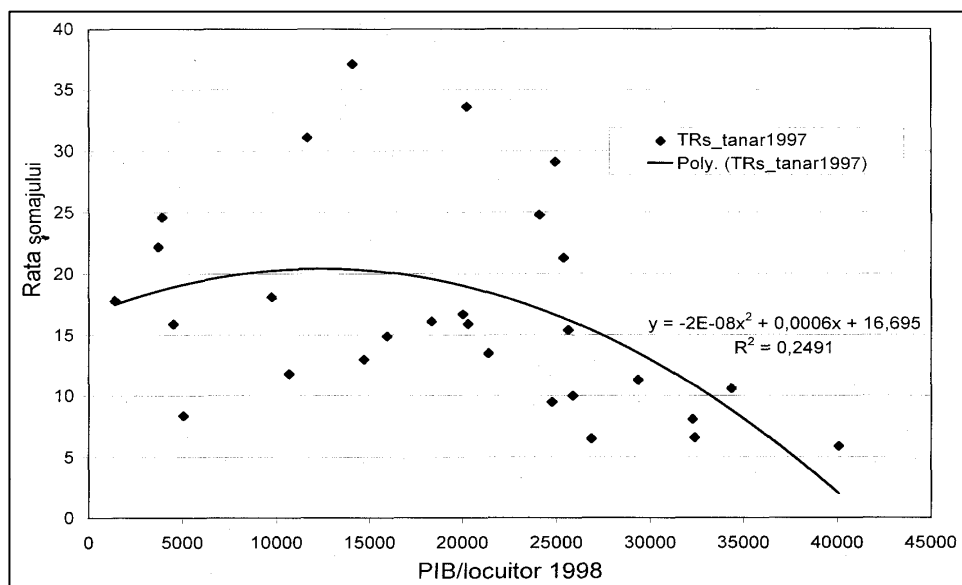

Graficul nr. 13 - Ponderea șomajului tânăr în șomaj total pentru bărbați și femei în 1997 în corelație cu PIB/locuitor

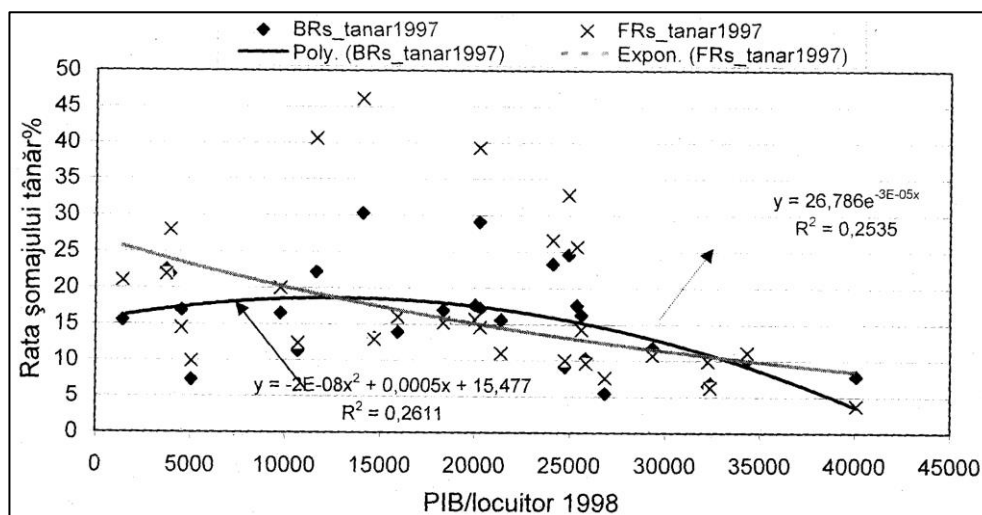

Anexa 16

Graficul nr. 14

Graficul nr. 15

Anexa 17

	Rata șomajului pe termen lung (B+F)		Ponderea șomajului pe termen lung (B+F)	
	1980 (90)	1997 (96)	1980 (90)	1997 (96)
Portugalia	2,1	3,6	44,8	53,1
Grecia	3,5	5,3	49,8	55,7
Spania	3,6	11,3	32,8	55,5
Noua Zeelandă	1,4	1,2	20,9	19,5
Irlanda	9,1	5,6	66,0	57,0
Canada	0,3	1,1	3,8	12,5
Italia	6,7	8,1	69,8	66,3
Australia	1,2	2,6	19,8	30,8
Marea Britanie	2,4	2,7	34,4	38,6
Finlanda	1,1	4,4	27,0	31,4
Olanda	3,7	2,5	49,3	49,1
Franța	1,8	4,8	32,6	41,2
Belgia	4,9	5,4	68,7	60,5
Suedia	0,1	2,3	5,5	29,6
Germania	1,7	4,1	31,6	47,8
Austria	1,1	1,5	18,4	28,7
SUA	0,3	0,4	4,3	8,7
Danemarca	2,5	1,5	29,9	27,2
Japonia	0,3	0,7	16,5	21,8
Norvegia	0,9	0,4	20,4	10,6
Elveția	0,3	1,1	16,4	28,5

	Rata șomajului pe termen lung (B+F)		Ponderea șomajului pe termen lung (B+F)	
	1980 (90)	1997 (96)	1980 (90)	1997 (96)
Luxemburg	0,6	0,9	42,9	24,6
Islanda	0,1	0,4	6,3	16,0
Turcia	3,6	2,6	47,0	41,6
Germania Federală	2,3	3,2	46,8	46,8
Bulgaria	8,8	6,1	52,5	69,4
România	3,1	2,4	45,3	47,0
F. Rusă	0,5	2,5	12,2	32,8
Letonia	9,6	8,4	60,5	63,0
Slovacia	2,9	4,5	30,0	50,3
Polonia	4,7	4,3	34,7	38,0
Ungaria	2,0	4,2	20,4	51,3
R.Cehă	0,7	1,3	18,3	30,5
Slovenia	3,9	2,9	55,3	55,1
Jamaica	4,0	4,1	25,7	25,6
Trinidad Tobago	5,1	4,5	30,1	31,7
Mexic	0,1	0,1	1,5	2,2
Chile	1,2	3,4	18,2	59,7
R. Coreea	0,1	0,1	3,3	2,5

Anexa 18 - Structura șomajului după educațional -1997*

Țara	Mai puțin la nivel primar			Nivel primar			Nivel secundar			Nivel terțiar		
	T	B	F	T	B	F	T	B	F	T	B	F
Portugalia	4,7	5,2	4,3	73,6	76,5	70,7	15,9	13,8	17,9	5,8	4,5	7,1
Grecia	1,1	1,2	1,1	35,2	40,2	31,9	40,5	38,7	41,7	23,2	19,9	25,4
Spania	7,4	9,2	5,8	55,9	60,7	51,7	17,8	15,3	20,1	18,8	14,8	22,4
Noua Zeelandă (1996)	38,7	41,5	35,7	18,6	17,2	20,5	3,9	4,1	3,7	35,9	34,1	35,5
Israel	0,7	0,9	0,5	23,6	30,3	16,9	44,3	40,9	47,8	31,2	27,8	34,8
Canada				33,9	37,2	30,0	30,5	29,0	32,3	35,6	33,8	37,9
Italia (1996)	1,7	2,1	1,2	60,2	64,9	55,8	31,7	27,8	35,4	6,4	6,2	7,5
Australia	3,2	2,5	4,0	55,1	55,6	54,4	30,5	33,1	27,0	11,9	8,5	14,6
Marea Britanie	10,1	9,4	11,2	***	***	***	43,6	42,5	45,6	10,3	9,8	11,1
Finlanda (1996)				40,0	40,8	39,6	50,2	49,8	50,8	10,0	10,0	9,6
Olanda	20,9	25,0	17,2	30,1	28,1	31,7	33,6	31,1	35,2	***	***	***
Suedia				31,0	30,9	31,2	53,2	53,2	53,9	9,1	9,0	9,1
Germania				23,1	22,9	23,2	59,4	58,2	60,9	13,6	14,5	12,5
Austria				37,2	33,9	40,9	57,8	61,3	53,7	5,0	4,7	5,3
SUA	23,6	24,8	22,3	***	***	***	37,2	37,6	36,9	39,2	37,6	40,8
Danemarca				35,0	33,4	36,2	46,7	48,5	45,5	16,8	16,4	17,2
Japonia				22,8	26,0	18,3	53,6	51,9	54,8	23,7	22,1	25,8
Norvegia				25,8	26,5	22,7	55,9	53,1	59,1	15,1	16,3	15,9
Islanda	0,3	0,4	0,2	63,4	71,5	50,6	25,5	19,7	34,5	10,8	8,3	15,0

Țara	Mai puțin la nivel primar			Nivel primar			Nivel secundar			Nivel terțiar		
	T	B	F	T	B	F	T	B	F	T	B	F
Ucraina				5,6	7,7	4,5	27,6	29,8	26,7	66,9	64,4	68,8
Bulgaria	40,0	***	***	***	***	***	52,7	***	***	7,3	***	***
România	1,2	1,5	1,0	23,9	26,3	21,4	69,0	67,0	71,0	5,9	5,2	6,6
Belarus	0,5	15,0	6,8	***	***	***	63,9	65,1	62,9	26,9	20,0	30,3
F. Rusă (1996)				19,4	23,3	14,6	72,3	69,6	75,6	8,3	7,1	9,8
Letonia	19,8	***	***	***	***	***	72,2	***	***	7,9	***	***
Lituania				37,5	37,9	37,2	37,8	44,1	31,8	24,7	18,0	31,0
Estonia (1996)				22,0	32,7	16,5	45,7	42,3	47,1	32,9	23,1	36,4
Slovacia	29,2	31,6	26,7	***	***	***	67,5	65,3	69,7	3,3	3,1	3,6
Polonia				23,9	26,5	21,7	71,5	69,7	72,9	4,6	3,7	5,4
Ungaria				41,1	38,9	44,5	56,1	59,1	51,3	2,8	2,0	4,1
R. Cehă				34,2	33,7	34,8	63,0	63,4	62,8	2,8	3,0	2,6
Slovenia				31,9	36,1	28,1	60,9	58,3	65,6	4,3	5,6	9,4
India (1994)	34,7	37,1	26,0	***	***	***	38,1	37,3	40,9	27,3	25,6	33,1
Pakistan (1995)	50,2	38,2	73,6	25,0	32,1	11,1	13,9	16,9	8,1	9,8	11,7	6,2
Thailanda	4,7	2,1	7,6	63,3	65,4	60,9	11,3	11,2	11,4	20,5	21,0	20,1
R. Coreea	7,4	7,4	7,4	14,0	14,5	13,2	55,2	55,1	55,4	23,4	23,0	24,0
Jamaica	84,0	85,3	83,3	2,4	1,4	3,0	4,7	2,4	5,9	2,1	1,4	2,4
R. Dominicană	8,9	9,5	7,9	50,4	47,3	55,1	31,3	32,4	29,1	9,6	10,8	7,8
Peru	1,8	1,0	2,6	15,4	18,4	12,5	57,1	55,6	58,6	25,7	25,0	26,3
Columbia	1,2	1,2	1,3	21,1	26,3	16,7	58,5	53,6	62,6	18,7	18,5	18,9
Trinidad Tobago	0,6	0,9	0,2	40,5	42,5	38,6	57,5	55,5	59,5	1,3	1,2	1,4
Mexic	2,5	1,8	3,2	16,3	17,5	14,9	40,9	39,3	42,8	17,0	16,0	18,2
Chile	1,8	2,0	1,5	30,5	35,5	24,0	53,3	51,3	56,0	12,4	9,1	16,7
Argentina	10,8	***	***	55,7	***	***	28,7	***	***	4,8	***	***
Etiopia (1994)	30,8	26,0	36,0	27,5	30,2	24,6	38,3	39,9	36,5	3,3	3,7	2,8
Africa Centrală (1995)	28,9	3,2	13,0	54,3	54,9	49,1	3,7	3,6	3,8	2,0	2,1	0,9
Uganda (1991)	20,4	21,0	19,4	50,4	53,3	43,1	27,4	24,0	36,3	1,2	1,0	1,3
Zimbabwe	6,0	***	***	41,1	***	***	52,7	***	***	0,9	***	***
Tunisia (1994)	24,3	22,0	31,1	***	***	***	26,1	26,0	26,6	1,7	1,4	2,4
Iordania (1996)	2,5	3,0	1,1	50,2	60,9	16,8	14,8	14,8	14,7	32,4	21,2	67,5

* Diferențele până la 100% pentru unele țări sunt nivele educaționale nedefinite

Bibliografie selectivă

1. *Key indicators of the labour market 1999*, vol. 1 și 2, Biroul Internațional al Muncii, Geneva;
2. *Recommandations internationales en vigueur pour les statistiques du travail*, Editions 1988, Biroul Internațional al Muncii, Geneva;
3. *Les problemes du temps de travail dans les pays industrialises, 1998*, Biroul Internațional al Muncii, Geneva;
4. *Workers in an integrating world. World Development Report, 1995*, Oxford University Press;
5. *Labour market and social-policies in Romania*, 2000, OCDE, Paris;
6. *** White Paper on Labour, 1995 The Japan Institute of Labour, Tokio, 1996;
7. Brown, R. Lester ș.a., *Starea lumii 2000. Probleme globale ale omenirii*. Editura tehnică, București;
8. Rodgers, J.; *Les emplois precaires dans la regulation du marche du travail*. I.I.E.S., Geneva, 1990;
9. Naneș Ovidiu, Cristina Lincaru, Gabriela Tudose, Beatrice Chiriac, *Principalele caracteristici ale modelului ocupării forței de muncă în contextul tranziției*, I.N.C.S.M.P.S., 1999.

INDEX DE AUTORI

- ABRAHAM-FROIS Gilbert, 129, 161 (LII)
 ABRAHAM Pavel, 76, 104 (LII)
 AILENEI Dorel, 97 (LII)
 ALBU Lucian-Liviu, 22, 26, 28, 43, 54, 67, 71, 75, 79, 89, 90, 91, 92, 97, 99, 103 (LII)
 ALDEA LĂZĂROIU Andra, 95 (LII)
 ALEXANDRI Cecilia, 41, 89 (LII)
 AMARIȚEI Ștefan, 95 (LII)
 ANDREESCU E., 26 (LII)
 ANDREI Liviu, 104 (LII)
 ANDREI Petre, 224 (LII)
 ANTONESCU Daniela, 27, 102 (LII)
 AXENCIUC Victor, 22, 23, 161 (LII)
- BĂDESCU I., 199, 224 (LII)
 BĂDILEANU Marina, 26, 74, 87, 88, 96 (LII)
 BAGDASAR Nicolae, 224 (LII)
 BAL Ana, 23 (LII)
 BĂLAȘA Ana, 30, 31, 32, 34, 72, 77 (LII)
 BĂLĂȘESCU Florin, 29 (LII)
 BĂLȚATU L., 25 (LII)
 BARBU Gheorghe, 31, 48, 80 (LII)
 BARLOWE Raleigh, 126, 129 (LII)
 BAUMAN Zigmunt, 224 (LII)
 BECKER Gary S., 324 (LII)
 BEILERIAN Gabriela, 95 (LII)
 BELL Nicolae, 95, 98 (LII)
 BEREVOESCU I., 33 (LII)
 BLANG Mark, 130, 324 (LII)
 BOHATEREȚ Valentin Mihai, 95, 96, 134, 135, 157 (LII)
 BOTEZ Octavian, 21, 27, 64, 74, 98, 102 (LII)
 BOUSSARD Jean-Mark, 123 (LII)
 BRADATAN Cristina Elena, 95 (LII)
 BRATU Ioan, 23, 37, 59, 83, 84, 96, 99 (LII)
 BRATU M., 23 (LII)
- BRÎNZEI C., 28 (LII)
 BROWN, R. Lester, 484 (LII)
 BUBLOT Georges, 129 (LII)
 BULEARCĂ Marius, 21, 26, 88, 96 (LII)
 BUMBAC C., 26, 38 (LII)
 BURGHELEA Gabriela, 41, 89 (LII)
 BURUGĂ Mihaela, 33 (LII)
- CACE Sorin, 30, 48, 76, 77 (LII)
 CĂMĂȘOIU Camelia, 23, 36, 73, 97 (LII)
 CÂMPEANU Virginia, 24 (LII)
 CĂPRIOARĂ Valerica, 30, 31 (LII)
 CARTAS Maria, 25, 26 (LII)
 CHILOM Ștefan, 29 (LII)
 CHIRIAC Beatrice, 484 (LII)
 CHIRIAC Dumitru, 32, 47, 77 (LII)
 CHISĂGIU Livia, 38 (LII)
 CHIVU Luminița, 23 (LII)
 CIOBANU C., 25 (LII)
 CIOPONEA Cristina, 29, 76 (LII)
 CIOPONEA Mariana Cristina, 95 (LII)
 CÎȘIARU M., 28 (LII)
 CIUMARA Mircea, 22, 105 (LII)
 CIUPAGEA Constantin, 21, 22, 24, 25, 35, 40, 49, 78 (LII)
 CIUTACU Constantin, 23, 35, 36, 37, 38, 84, 85, 87 (LII)
 CIUTACU Ortansa, 33 (LII)
 COARFĂ Andreea, 24 (LII)
 COJOCARU Delia, 23, 83, 84, 85, 87 (LII)
 COJOCARU George, 99 (LII)
 COMȘA M., 28 (LII)
 CONSTANT Benjamin, 224 (LII)
 CONSTANTIN Daniela Luminița, 259 (LII)
 CONSTANTINESCU N.N., 38, 391 (LII)
 CONSTANTINESCU V., 28, 45 (LII)
 CORDUNEANU Carmen, 30 (LII)
 COSMIN Liviu, 29 (LII)

- COSTA George, 103 (LII)
 COSTEA Mihaela, 41, 60, 66, 97 (LII)
 CRĂCIUN Lucica, 98 (LII)
 CRĂCIUNESCU Cristiana-Mihaela, 148, 150 (LII)
 CROITORU Lucica, 27 (LII)
 CSAKI Csaba, 119 (LII)
 CULIANU, 214, 217, 222 (LII)
- DACHIN Anca, 23, 36, 62, 73, 83, 84, 85 (LII)
 DAN Vasile, 27, 41, 87 (LII)
 DAVIDOVICI Ioan, 28 (LII)
 DAVIDOVICI Rodica, 33, 98 (LII)
 DESMIREANU Ionel, 61, 75 (LII)
 DIACONESCU Adriana, 29 (LII)
 DIACONESCU Victoria, 25 (LII)
 DIMITRIU Mihail, 21, 29, 46 (LII)
 DINU Sorin, 23 (LII)
 DOBAI Krisztina Melinda, 95 (LII)
 DOBRE Gheorghe, 23, 35, 73 (LII)
 DOBRESU Emilian M., 95 (LII)
 DOBRESU Emilian, 20, 34, 50, 72, 99 (LII)
 DOCHIA Aurelian, 21 (LII)
 DOGARU Luminița, 33 (LII)
 DOLGU Gheorghe, 20, 49 (LII)
 DRAGOMIRESCU A., 26 (LII)
 DULGHERU Luoana, 20 (LII)
 DUMITRANA Mircea, 31 (LII)
 DUMITRESCU Alina, 23 (LII)
 DUMITRESCU Elena, 98 (LII)
 DUMITRESCU I., 28 (LII)
 DUMITRU Mihai, 30 (LII)
 DURKHEIM E., 171, 196, 197, 198, 199, 200, 201 (LII)
 DUȘA Adrian, 30 (LII)
- ELIADE Mircea, 224 (LII)
 ENACHE Ion, 25 (LII)
- FÂȚĂ Mircea, 33 (LII)
 FEIER I., 25 (LII)
 FEIER Ioana, 24 (LII)
 FISTUNG Daniel, 27, 74, 79, 88, 102 (LII)
- FLORESCU C., 98 (LII)
 FLORIAN Violeta, 28, 43, 53, 60, 66, 74, 102 (LII)
 FOMIN Petru, 99 (LII)
 FORNEA Narcisa, 31, 46 (LII)
 FRÂNCU M., 24, 25, 39, 59 (LII)
 FRENTȚ G., 28 (LII)
 FUDULU Paul, 21, 58 (LII)
- GĂBURICI A., 28, 45 (LII)
 GĂBURICI Angela, 71, 75, 79, 80 (LII)
 GÂDINCEANU Romanița, 33 (LII)
 GÂLCĂ Lavinia, 29 (LII)
 GALUZINSKI V., 25 (LII)
 GAVRILESCU Dinu, 28, 41, 53, 54, 66, 162, 391 (LII)
 GEORGESCU-ROEGEN N., 11, 33, 131, 162 (LII)
 GHEORGHE Dorina, 33 (LII)
 GHERASIM Ovidiu, 95 (LII)
 GHIBUȚIU Agnes, 21, 25, 39, 40, 51 (LII)
 GHICA Ion, 11, 33 (LII)
 GHIȚĂ A., 28, 43, 98, 103 (LII)
 GIURCĂ Daniela, 41, 53, 54, 60, 97 (LII)
 GLOMNICU Eugenia, 31 (LII)
 GRIGORESCU Constantin, 23, 36, 38, 58, 62, 72, 86, 87, 97, 98, 99 (LII)
 GRODEA Mariana, 41, 42, 60, 67 (LII)
 GUERRIEN Bernard, 324 (LII)
- HALLOWELL J. H., 213 (LII)
 HARBĂDĂ Ovidiu, 23, 83 (LII)
 HÂRTIA S., 132 (LII)
 HELFGOTT Roy B., 324 (LII)
 HERSENI T., 193, 197 (LII)
 HORNIANSCHI Nicoleta, 21, 27 (LII)
 HOȚEA Cristian Romeo, 95 (LII)
 HRISTACHE Diana Andreea, 98 (LII)
 HUME David, 224 (LII)
 HYMAN David N., 324 (LII)
- IANCU Aurel, 20, 21, 35, 57, 58, 78 (LII)
 IGESCU Lulia, 21 (LII)
 ILIE Simona, 31, 76 (LII)
 IOAN-FRANC Valeriu, 22, 33, 34, 72, 77, 78, 95, 98, 99, 105 (LII)

- ION Cristina, 32 (LII)
 IONESCU Ion, 96 (LII)
 IONESCU Luminița, 32 (LII)
 IONESEI Gheorghe, 95 (LII)
 IONETE Constantin, 20, 34, 72, 73, 82 (LII)
 IORDACHE Floarea, 29 (LII)
 IORGULESCU Raluca, 103 (LII)
 IRIMIE Marcela, 23, 38, 72 (LII)
 IRIMIE Maricela, 34 (LII)
 ISAIĆ-MANIU Ruxanda, 96 (LII)
 ISĂRESCU Mugur, 22, 63 (LII)
 IVANOF Petru, 95 (LII)
- JULA Dorin, 34, 61, 67, 72, 75, 92, 97, 99 (LII)
 JURIST Sorina, 23 (LII)
- KLEIN Lawrence R., 20, 49, 71, 78 (LII)
 KOLLO Janos, 99 (LII)
 LAZĂR Mitica, 30, 31 (LII)
 LĂZĂROIU A., 33, 70 (LII)
 LECA-DINU Cristina, 96 (LII)
 LEFTERACHE Lavinia, 148, 150 (LII)
 LERMAN Zvi, 119 (LII)
 LINCARU Cristina, 484 (LII)
 LIUȘNEA Daniela, 23, 24 (LII)
 LOGIN Luminița, 33 (LII)
 LOGIN Nicolae, 33 (LII)
 LUCIAN Luca, 28 (LII)
- MALINSCHI Mariana, 23 (LII)
 MANEA Gheorghe, 27, 97, 102 (LII)
 MANOLESCU Gheorghe, 22, 29, 46, 76, 95 (LII)
 MĂRGINEAN Ioan, 30, 35, 46, 55, 72, 76, 77, 104 (LII)
 MĂRGUS Daniel, 98 (LII)
 MARSHALL A., 124 (LII)
 MARX K., 122, 129, 152, 210 (LII)
 MAZILU Anda, 25, 39, 100 (LII)
 MIHĂILESCU Olga, 27 (LII)
 MIHAI Ion, 99 (LII)
 MIHAI Șt., 34, 35, 58, 72, 79 (LII)
 MIHĂILĂ Valentina, 95 (LII)
- MIHĂILESCU Adina, 31, 80, 96 (LII)
 MIHĂILESCU Vintilă, 95 (LII)
 MILI John Stuart, 224 (LII)
 MIROIU Rodica, 27 (LII)
 MOCANU Oana, 24 (LII)
 MOLDOVAN Minodora, 28, 75, 102 (LII)
 MOLDOVEANU Marcel, 24, 40, 73 (LII)
 MOLDOVEANU Maria, 31, 32 (LII)
 MOLNAR Maria, 23, 34, 36, 38, 72, 73, 96, 99 (LII)
 MUNTEANU Gabriel, 23 (LII)
 MUREANU Carmen, 30, 81 (LII)
 MUȘAT Mădălina, 95 (LII)
 MUSCALU Mihai Sabin, 26, 96 (LII)
- NANEȘ Marcela, 23, 37, 83, 84, 85, 86 (LII)
 NANEȘ Ovidiu, 484 (LII)
 NEACȘU Iulian, 167 (LII)
 NEAGU Cornelia, 26, 88, 96 (LII)
 NEGESCU Rodica, 25 (LII)
 NICOLAE Valentin, 259 (LII)
 NIȚĂ Georgeta, 23, 36 (LII)
 NOORE George Edward, 224 (LII)
 NOVAK Andrei, 32, 97 (LII)
 NOZICK Robert, 224 (LII)
- ODAE Nicoleta, 27, 102, 229 (LII)
- PĂDUREAN Elena, 29 (LII)
 PÂNZARU Petru, 31, 96 (LII)
 PAPATULICĂ Mariana, 25 (LII)
 PAPUC Mihai, 95, 96 (LII)
 PATRICHE Cristian Valeriu, 95 (LII)
 PĂUNA Beatrice Carmen, 28, 75 (LII)
 PĂUNESCU Cornelia, 26 (LII)
 PAVELESCU Florin, 23, 36, 37, 38 (LII)
 PELINESCU E., 28, 55 (LII)
 PERT Steliana, 22, 23, 34, 35, 36, 37, 38, 50, 62, 71, 72, 73 (LII)
 PETCU Constanta, 23, 83, 87, 98 (LII)
 PETRE Daniela, 104 (LII)
 PLATON Adrian, 23, 35, 73, 99 (LII)
 PLATON Victor, 36, 37 (LII)
 POENARU Daniela, 105 (LII)

- POENARU Maria, 23, 33, 34, 36, 38, 72 (LII)
- POP Luana, 31, 76, 104 (LII)
- POP Lucian, 30, 32, 34, 72, 76, 77, 104 (LII)
- POP Raluca, 23 (LII)
- POPA C., 28, 103 (LII)
- POPA Elena, 95 (LII)
- POPESCU Anda, 42, 43 (LII)
- POPESCU Florentina, 23, 96, 99 (LII)
- POPESCU Marin, 43, 53, 60, 61, 89, 102, 109, 329 (LII)
- POPESCU Simona, 23, 36, 73, 87 (LII)
- POPESCU Teodor, 27 (LII)
- POPESCU, M., 161, 391, 392 (LII)
- POSTOLACHE Tudorel, 8, 20, 22, 45, 49, 73, 78 (LII)
- PRECUPEȚU Iuliana, 30 (LII)
- PREDĂ Diana, 36, 37, 38, 50, 63, 87 (LII)
- PREDĂ M., 38, 76, 104 (LII)
- PREDĂ Simona, 31 (LII)
- PREDĂ Victor, 33 (LII)
- PREDESCU Gheorghe, 29 (LII)
- PREDESCU-GHEORGHE Camelia, 104 (LII)
- PRETTY W., 130 (LII)
- PRISĂCARU Corneliu, 30, 31, 80, 96 (LII)
- PRISECARU Petre, 25, 50 (LII)
- PUIANU Emilia, 25 (LII)
- PURCĂREA Theodor, 98, 99 (LII)
- PUȘCOI Lucia, 23 (LII)
- RĂBOACĂ Gheorghe, 279, 395 (LII)
- RĂDULESCU Marian, 21, 93 (LII)
- RĂDULESCU O., 26, 38 (LII)
- RĂDUȚ Mihaela, 32 (LII)
- RĂGĂLIE Ștefan, 29 (LII)
- RĂUȚĂ C., 132 (LII)
- RÎMBOACĂ V., 28 (LII)
- ROBESCU Dana, 95 (LII)
- ROTARU Gheorghe, 32 (LII)
- RUGHINIȘ Cosima, 30, 32 (LII)
- RUGHINIȘ Răzvan, 30 (LII)
- RUIU Nicușor, 21, 23, 37 (LII)
- RUSALI Mirela, 41, 53, 60, 74 (LII)
- RUSSU Corneliu, 21, 27, 41, 59, 74, 96, 99, 102 (LII)
- RUSU Adina, 23 (LII)
- RUSU Marioara, 41, 42, 43, 53, 54, 60, 66, 67, 74, 102 (LII)
- STĂNCESCU Maria Ana, 23 (LII)
- SÂRBU Cornel, 23 (LII)
- SÂRBU Gabriela, 33 (LII)
- SÂRBU Ovidiu, 33 (LII)
- SARCHIZIAN Aida, 33, 98 (LII)
- SAVA Sorica, 20, 325 (LII)
- SCRIECIU Florin, 149 (LII)
- SCUTARU C., 28, 43, 44 (LII)
- SCUTARU-UNGUREANU Cornelia, 21 (LII)
- ȘERBAN Monica, 31 (LII)
- ȘERBĂNESCU Mihaela, 27 (LII)
- SIMA Cristian, 26, 64, 65, 88, 96 (LII)
- SIMA Elena, 75 (LII)
- SIMA Valeriu, 75 (LII)
- SIMION M., 25, 32, 70 (LII)
- SIMION Maria, 105 (LII)
- SIMION Mirela, 24 (LII)
- SMITH Adam, 152, 181, 185, 194, 195 (LII)
- SOCOL Gheorghe, 32, 77 (LII)
- STÂNCULESCU E., 26 (LII)
- STÂNCULESCU Manuela, 30, 31, 32, 77 (LII)
- STĂNESCU Camelia, 29 (LII)
- STĂNESCU Manuela, 104 (LII)
- STERE D., 26, 38 (LII)
- STOICA Victor, 95, 97 (LII)
- SPENCER, 181, 182, 183, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 220, 224 (LII)
- SCUTARU Cornelia, 21, 55, 75, 80, 90, 92 (LII)
- SANDU Steliana, 23, 35, 36, 50, 84, 85
- SUMEDREA A., 28, 45, 103 (LII)
- SURDU Mihai, 30, 77 (LII)
- ȘERBULESCU R., 28 (LII)
- ȘTEFĂNESCU Carmen, 41, 43, 74, 89, 97, 102 (LII)

-
- TEODORESCU Mihaela, 31, 76, 104 **(LII)**
 TOCQUEVILLE de Alexis, 224 **(LII)**
 TODEROIU Filon, 27, 41, 43, 53, 60, 65, 66, 74, 89, 97, 102 **(LII)**
 TOMA Camelia, 28, 42, 75, 89 **(LII)**
 TOMA Luiza, 42 **(LII)**
 TREBICI Vladimir, 48, 99 **(LII)**
 TRIFĂNESCU Șt., 24 **(LII)**
 TUDOROARE Cristina, 96 **(LII)**
 TUDOSE Gabriela, 484 **(LII)**
 TUFIȘ Claudiu, 30, 31 **(LII)**
- ȚAMBREA Narcisa, 30 **(LII)**
- UNGURU M., 25 **(LII)**
- VÂLCEANU Grigore, 23, 34, 35, 36, 37, 38, 72, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 97, 98, 99 **(LII)**
 VANIA Mariana, 98 **(LII)**
 VASILE Dan, 96 **(LII)**
 VASILE Valentina, 23, 37, 38, 72, 87 **(LII)**
 VASILOIU Oprea, 29, 61 **(LII)**
- VINCZE Maria, 99 **(LII)**
 VLĂSCEANU C., 76 **(LII)**
 VOICU Ana, 25 **(LII)**
 VOICU Bogdan, 30, 31, 47, 48, 56, 76, 81, 104 **(LII)**
 VOICU Mălina, 31, 32, 56, 76, 104
 VOINEA Ion, 30, 31 **(LII)**
 VOINEA Lăcrămioara, 30, 31 **(LII)**
 VULCĂNESCU Mircea, 224 **(LII)**
- WEBER Max, 173, 174, 175, 183, 193, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 225 **(LII)**
 WONNACOTT Paul, 324 **(LII)**
- ZAMAN Gheorghe, 20, 22, 23, 34, 35, 36, 37, 38, 72, 73, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 97, 98, 99, 100, 392 **(LII)**
 ZAMFIR Cătălin, 22, 30, 32, 35, 46, 47, 48, 55, 72, 76, 77, 104 **(LII)**
 ZAMFIR Elena, 76, 104 **(LII)**
 ZAMFIRESCU Aura Mihaela, 95 **(LII)**
 ZANE Gh., 11, 33, 324 **(LII)**
 ZORILĂ Teodora, 33 **(LII)**